ALİ ŞERİATİ

34 BÜTÜN ESERLERİ

Yalnızlık Sözleri II

FECR

Fecr Yayınları 143
ALİ ŞERİATİ
Bütün Eserleri 34

Yalnızlık Sözleri 2

Eserin Orijinal Adı
Gofteguhayı Tenhayi

Tercüme
Okan Sevinç

Editörler
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç
Prof. Dr. Derya Örs

Tashih ve Redakte
Dr. Murat Demirkol
Cahit Ezerbolatoğlu

ISBN 978-975-6004-87-6 (tk)
978-975-6004-89-0 (2.c)

2. Baskı: Kasım 2012

Kapak ve İç Konsept: TN İletişim
Sayfa Düzeni: Cinas
Baskı: Kalkan Matbaacılık
Büyük Sanayi 1. Cadde 99/32
Tel: 0312. 341 92 34 İskitler/Ank.

FCR Yayın Reklam Bilgisayar
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Rüzgarlı Cad. No: 2/5
Ulus / Ankara
Tel: 0312. 310 08 60
Faks: 0312. 311 47 89
www.fcr.com.tr
e-posta: fcr@fcr.com.tr

ALİ ŞERİATİ

Yalnızlık Sözleri 2

Ankara 2012

İÇİNDEKİLER

ALİ ŞERİATİ

23 Kasım 1933'te Horasan eyaletine bağlı Sebzivar'ın Mezinan köyünde dünyaya geldi. 1950'de Meşhed'deki Öğretmen Koleji'ne girdi. 1952'de Meşhed yakınlarındaki Ahmedâbâd köyünde öğretmenliğe başladı. 1955 yılında Mekteb-i Vâsıta'yı yazdı. Ebuzer-i Gıfarî'yi tercüme etti. 1956'da Meşhed Üniversitesi'ne girdi. Ulusal Direniş Hareketi'ne üye olduğundan, babası ve diğer üyelerle birlikte tutuklandı, altı ay tutuklu kaldı. 1959'da Alexis Carrel'den Dua'yı tercüme etti. Üniversiteden başarıyla mezun oldu. 1960'ta Fransa'ya gönderildi, orada sosyoloji ve dinler tarihi üzerine çalıştı. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne aktif olarak katıldı. Bu faaliyetlerinden dolayı Paris'te tutuklandı; bu arada birçok makale, konuşma ve çevirisi değişik dergilerde yayımlandı. Sosyoloji ve dinler tarihi alanında doktorasını tamamlayarak 1962'de İran'a dönerken sınırda tutuklandı; aylarca hapiste kaldı. Hapisten çıktıktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı ve Meşhed Üniversitesi ve diğer merkezlerde konferanslar verdi. Hüseyniye-i İrşad 1973 Eylül'ünde kapatıldı. Savak, Şeriati'yi aramaya başladı. Kendisini bulamayınca babasını tutukladı. Babası bir yıl kadar hapsedildi. Şeriati teslim oldu ve on sekiz ay hücrede kaldı. 1975-77 arası Savak'ın takibinden sürekli kaçıp başkalarının evlerinde kalarak çalışmalarına devam etti. Sabahlara kadar süren konuşmalar yaptı. 16 Mayıs 1977'de Avrupa'ya hicret etti. Otuz gün sonra İngiliz İstihbaratı'nın yardımıyla Savak tarafından şehit edildi.

YAYINCININ NOTU

Yayınevimiz, Şeriati düşüncesini külliyat olarak okurlarına sunmakla önemli bir hizmet vermektedir. Merhum Şeriati, dünyanın bugün yaşayan iki önemli medeniyeti olan, İslam ve Batı medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulmuş ender şahsiyetlerden biridir. Dahası, bir sosyolog gözüyle incelediği konuları, dahiyane bir düşünce işçiliği ile işlemiş ve Fars edebiyatının kendisine kazandırdığı akıcı üslupla ortaya koymuştur. Bilimsel liyakati, özgün bakış açısı, dindarlığı ve inandığı doğrular uğruna can verecek kadar yürekli kişiliği ile sadece İran gençliğini arkasından sürüklemekle kalmamış, dünya Müslümanlarının öze dönüş çabasına katkıda bulunarak bir döneme damgasını vurmuştur. Onun bu özgün ve özgürlükçü tutumu, sadece İslam düşmanlarının tepkisini çekmekle ve onlar tarafından şehit edilmekle kalmamış, dost ve kardeş bildiği Müslümanlardan da çok büyük tepkiler almıştır. Çünkü onun düşünceleri, Batılı saldırı karşısında çok derin ve güçlü bir mukavemet oluştururken İslam geleneğini kirleten ve çöküntüye sebep olan bidat ve hurafelere de ağır darbe indiriyordu. Tabiî bu da bilinçsiz kesimler nezdinde İslam'ın kendisine yapılan bir saldırı olarak algılanıyordu.

Kendi tabiriyle içinde doğup büyüdüğü geleneksel Safevî Şiîliğine yöneltiği eleştiriler yüzünden İran'da dışlanırken, Şiî bakış açısı nedeniyle de Sünnî dünyadan önemli tepkiler almıştır. Ancak Şeriati, her ne kadar Ali Şiası ve Safevî Şiası ayrımı yapsa ve Safevî Şiîliğini eleştirse de eleştirdiği düşünceden bütünüyle kurtulamamış ve söz konusu etkilerle Sünnî dünyanın kabul

edemeyeceği kimi düşünceler serdedebilmiştir. Sahabiler hakkında kullandığı ifadeler hoşgörü sınırını zorlayan kusurlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yaşadığı çağ ve çevrenin etkisiyle Fransız sosyalistlerinden etkilendiği ve kimi yorumlarında bu etkinin izlerinin görüldüğü de söylenebilir.

Ali Şeriati'nin de her insan gibi hata edebileceğini, hatalarının ve savaplarının sadece kendisini bağlayacağını okuyucunun takdir edebileceğine inanıyoruz. Fecr Yayınevi olarak, ölçümüzün Kur'an-ı Kerim ve onun numune-i timsali olan Hz. Peygamber (s.a) olduğuna inanıyor, Şeriati de dahil bütün insanların bu ölçüler içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Onun her görüşünü onaylamadığımız halde eserlerini yayınlıyor, ama katılmadığımız görüşlerine de müdahale etmeyi uygun görmüyoruz. Çünkü böyle bir müdahalenin düşüncelerin doğru anlaşılmasına engel olacağı, bunun da hem yazar hem okur açısından bir hak ihlali sayılacağı kanaatindeyiz. Buna rağmen kimileri, tasvip etmedikleri düşüncelerden dolayı bilinçsiz okuyucuların olumsuz etkileneceği gerekçesiyle vebal alacağımızı düşünebilirler. Fakat biz, genelde Müslüman olmanın, özelde Şeriati okuru olmanın, okuduğu her şeyi kabullenen değil, eleştiren bir seviye gerektirdiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla bütün olumsuzluklarına ve kusurlarına rağmen Şeriati'nin o engin birikiminin bizlere çok şey kazandırdığına ve kazandıracağına inanarak eserlerini külliyat olarak yayınlamaya karar vermiş bulunuyoruz. Buna paralel olarak hem Fars hem de Türk edebiyatına vukufiyetiyle temayüz etmiş mütercimlerden oluşan bir heyet oluşturarak eserlerin en az hata ile çevrilmesine de özen gösterdik. Bu nedenle tercümeler, sadece söz konusu eserleri dağınık vaziyette sunulmaktan kurtarmayacak, Şeriati okurunun liyakatsiz tercümelerden çektiği sıkıntıları da asgariye indirecektir.

Külliyattaki kitapların bazılarında yazara ait olmayan dipnotlar yer almaktadır, İran'daki Dr. Ali Şeriati Eserlerini Derleme Bürosu tarafından eklenen notların sonunda (Derleyen), yayınevi-

miz tarafından ilave edilen notların sonunda (Fecr), mütercimlerin ilave ettiği notların sonunda ise (Çev.) ifadeleri kullanılmıştır. Bunların dışındaki dipnotlar Ali Şeriati'ye aittir.

Bütün hassasiyet ve çabamıza rağmen, insan olmamız hasebiyle gözümüzden kaçan kusurlar olursa okurumuzdan özür diler, eleştirilerine müteşekkir kalırız. Bu vesileyle Şeriati'ye Allah'tan rahmet diler; başta değerli mütercimler olmak üzere, editörlere, tashih ve redakte heyetine ve eserlerin sizlere ulaşmasında emeği geçen bütün dostlara gönülden teşekkür ederiz.

FECR YAYINEVİ

BİRİNCİ BÖLÜM

"Benim dünya işine hiç iltifatım olmadı,
Bir tek o güzel yüzünden hoşlandım."

Hafız

Bırak beni kötülesinler, bırak bana kızgın bakışlarla baksınlar, bırak beni hep arzuladığım günahla suçlasınlar! Benim bu nesle karşı kendimi temize çıkarmama ne gerek var? Neden kendimi savunma zayıflığını göstereyim ki? Bırak beni hayatla uzlaşmış ve kendi saçma eğlencelerine dalmış bir ruh saysınlar. Artık bu neslin acıları, sitemleri ve hatta suçlamaları beni gücendirmeyecek ve ilgilendirmeyecektir; tersine, yeni neslin yüzünde kendime yönelik kızgınlık ve kötümserlik dalgalarını okuduğum zaman, bana çok değişik, kendimde olmayan güvenle karışık bir zevk veriyor. Bu Melamiler topluluğu ne büyük haz duyuyordu! Yaptıklarının derin anlamını ben şimdi daha iyi anlayabiliyorum. Bu zahit ve temiz kalpli insanlar, halkın kendileri hakkında kötü düşünmelerini sağlamaya çalışıyorlar ve yakınlarının, kendilerini tamamıyla uzak tuttukları kötülüklerle suçlamalarını istiyorlardı.

Geceleri seher vakitlerine kadar odasının bir köşesinde yalnız ve uykusuz kalan, bütün varlığını O'nda yok eden, gece ve gündüzleri sürekli uykusuz, yemeksiz, konuşmadan, kendinden ve herkesten uzakta geçiren, sakin, dertli ve yalnızca O'nunla konuşan, O'nu düşünen, O'nunla fısıldaşan, bütün hayatını O'na

adayan, bütün işini O'na veren, sararmış rengi içindeki acısını anlatan, açık sessizliği kalbindeki fırtınayı haber veren, sakin ve soğuk yaşamı ruhundaki dinmeyen acıyı ifade eden birinin, adımını sokağa attığı zaman, halkın gözünde gamsızlıkla suçlandığını görmesi ve halkın onu yeme, içme ve yatma ehli diye tanıması ne hoş ve teskin edici bir zevktir! İşte böyle bir durumda saf ihlâs ortaya çıkar, iman riyanın tozundan uzaklaşır ve ruh, o tertemiz aşkı, kalp ise o saf, lekesiz ve renksiz duyguyu bulur. İman ne kadar gizliyse o kadar halis, aşk ne kadar gizlilik perdesi altında saklıysa o kadar temiz olur.

Chandel'i, o ilginç ruhu, benim dışımda çok az kimse tanır. O her gece De La Chapelle'i düşünerek şafağın sökmesini bekler, sabaha kadar uyanık kalırdı. Hikâyeler fısıldar, nağmeler mırıldanır, şarkılar söyler, güzel makamlar icra eder ve yalnızlığını onunla giderirdi. Sabahleyin yanından geçtiği zaman ise sanki onunla hiç ilgilenmiyormuş gibi davranırdı.

Dünyada en değerli ve en kutsal şeyler, hatta iman ve aşk dâhil her şey, "gösteriş" rezaletiyle karşı karşıyadır. Gizlilik, yani "gösterişsiz varoluş" ise o kadar ilahi bir takva, ihlâs ve kutsallıkla doludur ki bütün zorluklara ve mahrumiyetlere rağmen harikulade bir tadı vardır.

Aynülkuzat'ın naklettiği gibi *"Kim aşık olur, aşkını gizler ve sonra da ölürse, ona cennet vacip olur."* Cennet ona neden vacip oluyor? Cennet, dünyevi yaşantımızda yaşadığımız cehennemin mükâfatı değil midir? Hangi cehennem, dünya hayatında imanı gizlemekten daha acıklı ve daha yakıcıdır? Ruhun derinliğinde, kalp perdelerinde, sinirlerde ve en doğru, en gerçekçi özünde saklı gizliliğin ateşi, bambaşka bir acıdır! Buda'nın tanıdığı ve saydığı acılarla mukayese bile edilemeyen bir acı! Öteki acılar, bedenin uzuvları veya ruhun boyutları üzerine dökülen dertlerdir. Gurbette "vatan özlemi" içimi yaralar; zillette "gururum" incinir; yoksullukta "servet sevgim" küllenir; tanınmazlıkta "şöhret arzum" söner; öksüzlükte "babalık ve evlatlık duygum" körelir... Kırbaçtan sırtım acır, ateşlenmekten vücu-

dum yanar... Ölüme giderken içimdeki yaşam arzusu tehdit edilir... Ama burada bizzat kendim, öz benliğim acı çeker ve yanar. İşte bu başka, bambaşka bir şeydir! Bunların ötesinde asıl olanı söyleyeyim... Birçok zorluk, yanlış anlama ve ızdırap, kelimelerin yalnızca insanın içindeki gizli çekişmelerin ve saklanmış duyguların dışa yansıma araçları olmasından kaynaklanmaktadır. Kelimeler, genelde kullanılan etiketli zarflardır ve sözler, kavramların aktarımı ile müşterek duyguların ve durumların açıklanmasında her ne kadar yeterli ve becerikliyseler de normal ve yaygın olmayanı aktarmada da o kadar âciz ve çaresiz kalırlar.

İnsanlar, kesme şekerler gibi birbirlerinin kopyasıdırlar. Doğrusu, yüzlerce aynı renk, aynı tür ve aynı ölçüde civciv üreten civciv makineleri gibi, insanların hepsi gülü aynı şekilde görüyorlar, aynı şekilde hissediyorlar. Gülün, onların hepsi için bir tek anlamı vardır. İnsanların hepsi ondan aynı şekilde etkileniyorlar. Eğer bu insanların içinde başka bir tür insan olsaydı ve o gülü başka bir şekilde görseydi, onu başka bir şekilde hissedebilseydi, kelimeler onun için ne yapabilirdi? Hiçbir şey! Zaten kelimeler anlayamazlar; kelimeler de anlayamazsa artık hiç kimse anlayamaz; hatta onun kendisi bile... Çünkü haber vermek ve haber almak ancak kelimeler yoluyla mümkündür.

Nasıl? Başka bir bakışın olması ve o gülün başka türlü görülmesi mümkün müdür? Evet, mümkündür; ama ben onu nasıl açıklayabilirim? Şimdi elimde kelimelerden başka araç var mı? Nitekim her zaman böyledir. İnsanın kelimelerden başka alternatifinin olmaması ve muhatabın "davranış" ve "konuşma" dışında başka bir yoldan anlamaması ne kadar zordur!

"Sen yabancının gönlünü tanırsın; çünkü sen Mısır diyarında yabancı idin." (Tevrat)

Chandel'in hemşerisi ve düşünce arkadaşı olan Tagore, seyahatnamesinde Ermenistan'a gittiğini ve orada bir yıl kaldığını anlatıyor. Hint ruh ve düşüncesinden bütünüyle farklı bir dile, dine, ruha, zevke ve yaşama sahip olan bu yabancı ülkede (Bu-

da'ya bak ve onu salamcı Sarkisyan'la kıyasla!) bir ev tutar ve geçici bir yaşama başlar. Tagore, ünlü, çeşitli ortamlara girip çıkmış ve gürültücü kişiliğe sahip olan bir adamdır. Ama her halükarda Hindistan'ın o coşkulu ruhunun Ermenistan'da durması, oraya gönül bağlaması mümkün müdür; hele de dünyayı gönül bağlamaya değmez bir şey olarak gören biri için?

Gurbet, yalnızlık, kimsesizlik ve Hindistan'dan uzak olmak, yavaş yavaş ruhunu solgunlaştırıyor. Hindistan rüzgârının dahi esmediği bu ülkede Hindistan'a ait hiçbir koku, Hint diyarına benzer hiçbir renk yoktur.

Tagore'la dostluk kuran bir grup insan, her ne kadar yalnızlık onun Ermenistan'da bulduğu tek nimet olsa da onu yalnız bırakmıyordu. Dostları her gün yanına geliyor ve ondan Sanskritçe öğreniyorlardı. Bazen de Hindistan'dan ve oranın ikliminden, gizeminden ve ruhun sırlarından bahsedilirdi. Tagore coşar, anlatır, anlatır ve anlatırdı... Konuştukça heyecanlanır ve aniden susardı; dikkatini bir noktaya verirdi ve o noktada kaybolurdu. Giderdi, giderdi, giderdi ve ta Hindistan'ın kalbinden çıkardı...

Tagore'un evinin yanında gürültülü, kalabalık ve insanlarla dolu bir kafe vardı; şehrin en büyük kafesi! Tagore, öğrencileriyle ve dostlarıyla oraya giderdi. Birkaç saat bir köşede toplanır, söyleşirler, konuşurlar ve yine Sanskrit dilini ve Hindistan'dan bir hatırayı dinlerlerdi ve...

Hayat çilesiz, halsiz, monoton, soğuk ve yabancıydı. Bu ülkenin hiçbir yeri Hindistan'a benzemiyordu. Hiçbir renk, hiçbir ses, hiçbir çehre ona vatanını hatırlatmıyordu ve o, bu memlekette yüz yıl dahi kalsa, yine de sonunda orayı terk etmek zorunda kalacağını seziyordu.

Gurbetin Tagore'u soldurduğu bir sırada bir olay meydana geldi. Bir gün bir çarşamba gününün ikindi vakti aniden kalabalıklar, gürültüler, dedikodular, kahkahalar, öksürmeler, esnemeler arasından bir ses işitti! Ermenistan'da işitilmesi güç olan

bir ses... Tagore'un yıllar önce ülkesinde işittiği bir ses, tanıdık bir ses... Şoke olmuştu; bu ülkede hiç beklemiyordu bunu. Filozof Pisagor'un sözüne şahit, Mevlana'nın kulağındaki o suyun sesini andıran bir ses! Birkaç defa o sesi işitti; ama her defasında, sandalye sesidir, kırılan bir cam sesidir, bir çocuğun sazın dördüncü teline dokunuşunun sesidir veya bir piyanonun otuzuncu notasıdır veya bilmem ne sesidir diye düşünüyordu.

Aniden başını kaldırdı ve baktı... Bir kafes ve içinde bir papağan! Papağan, hem de Ermenistan'da mı?

Ve Tagore gözlerini kapattı, duvara yaslandı, kendinden geçti, daldı ve sustu. Bir müddet öyle kaldı ve sonra kalktı, gözleri buğulanmıştı... Kafeden dışarı çıktı, içine kapandı ve eve döndü... Ama nasıl bir dönüş!

Uzunca birkaç gün geçti aradan. Artık yaşantısı güçleşmişti. Evi boşalttı ve kapıyı herkesin yüzüne kapatarak içine kapandı, o işittiği sesle yalnız kalmak istedi. Hindistan'ın o güzel kuşuyla baş başa kalmak...

Papağan; Hindistan'ın ruhu sayılan bu esrarlı kuş! Bütün Hindistan, Hint ilmi, Hint havası, Hint tarihi bu kuşta saklıdır ve bu kuşta sembolize edilmektedir. Papağan; yani kuş şeklinde görünen Hindistan.

Papağanın gözleri, Hindistan'ın güzel, tanıdık semasıdır. Renkli kanatları, Tagore'un vatanının tanıdık renklerdir. Sesi, ruhun gurbetten gönderdiği mesajdır, gönlün Hindistan'a kaçışıdır. Hint ruhu, papağanın sesinin derinliğinde can buluyor. Ne tatlı bir canlanış! Ne rahat, huzurlu, özgürlük ve mutlulukla dolu bir hayat!

Tagore, eskiden olduğu gibi her gün evden dışarı çıkmaya başladı ve Ermeni dostlarıyla, arkadaşlarıyla ve öğrencileriyle beraber o kafeye gidiyordu. Yine Sanskritçe ders halkası, tartışmalar, müzakereler, sorular, cevaplar ve konuşmalar... Ama ne diyeyim?

Kafe sahibi sakin, gamsız ve canlı bir Ermeniydi. Tagore'un dünyasından, derslerinden ve tartışmalarından bir şey anlamıyordu; yalnız çay, kahve, içki ve sigara verirdi. Ve ağlayış! Gerçi ara sıra ters ters Tagore'a bakıyordu; çünkü o ve etrafında topladığı kişiler, kafede gürültü yapıyorlardı. Kafe masalcıları da Tagore'dan hoşlanmıyorlardı. Çünkü o, onların masal, şarkı ve eğlence yerini soğutmuştu. Artık kimse onların eğlenceli sözlerini dinlemiyordu.

Bu kafes, her gün o kafeye gelen birisinindi. Adam her gün geliyordu, kafesini kafenin direğine asıyor ve kendisi de direğin arkasında oturup biraz kestiriyor, sonra da ikindi vakti iş dönüşünde kafesini papağanıyla beraber götürüyordu.

O papağanı Hindistan'dan getirmişlerdi; "O bir papağan; evcil bir kuş değil, kanarya değil, güvercin değil, kedi değil, köpek değil, koyun değil, tavşan değil, evde yalnız bırakılamaz, Ermenistan'da sağ kalamaz, ölecek." demişlerdi. Ölmemesi ve Ermenistan'ın havasının ona dokunmaması için, onu ya Hindistan'a geri göndermek veya kafesten çıkarıp serbest bırakmak gerekiyordu. Hiç olmazsa evin yalnızlığından, sokağın yabancılığından kurtulsun, gönlü burkulmasın, sağ kalsın diye onu kalabalık büyük bir kafeye, şehrin en büyük kafesine götürmek gerek... Muhtemelen kalabalık çehreler, itiş kakışlar, bağrışmalar arasında Hindistan'dan bir hatıra, Hindistan'dan bir renk, Hindistan'dan bir benzerlik... Hindistan, Hindistan ve Hindistan...

Kafesini getiren o meçhul adam, her gün gelip bu papağanı sever, ona büyük bir özenle ekmek ufalar, tabağını su yerine votkayla doldurur, önüne jambon ve salam koyardı. Kafesini bir gün siyaha, bir gün kırmızıya, bir gün kahverengiye, bir gün griye, bir gün yeşile, bir gün maviye boyardı; ama papağan ne jambon ve salam yiyor ne de votka içiyordu... Ne konuşuyor, ne de ötüyordu!

Papağan bir Hindistan kuşudur... O badem ister... Fıstık kırar... Papağan konuşur; ama o temiz yürekli Ermeni adam bu kuşun huysuz, inatçı, sönük ve cansız bir kuş olduğunu nerden bilsin!

Bu kadar jambon... Bu kadar salam... Bu kadar votka... Sonuç hiç! Hep öyle sessiz, küskün... Huysuz...

Bir keresinde Tagore, etrafındakilerle konuşması sırasında Sanskritçe birkaç kelime söyledi: "jvana mukti." Papağan aniden sıçradı, içinden bir çığlık attı ve kendini demir kafesin bir o tarafına bir bu tarafına vurmaya başladı.

Evet, evet bu Hindistanlı bir kuştur, gerçek bir Hindistan kuşudur. Hindistan'ın ruhudur, papağan Hindistan'dır... Tagore bir defasında kafese yanaştı ve yavaşça bir bademin içini demir teller arasından papağanın gagasına verdi! Papağan onu yuttu... Yıllar olmuştu badem yememişti... Sürekli jambon... Hep salam...

Tagore her gün o kafeye gidiyordu ve papağanın kafesi, kafenin bir odasının ikinci sıra direklerinden birisine asılıydı. Tagore o direğin kenarından her geçtiğinde ne yaptıysa da başını direkten tarafa çevirmeden edemiyordu... Başka türlü olamazdı.

Bu kafe Hindistan'dan bir koku almış, Hindistan'dan bir meltem... Tanışıklıktan... Oranın gurbeti daha az acımasızdı ve oranın yalnızlığı daha az çileliydi.

Papağan kafesteydi, direkte asılı ve..,.

Ve Tagore, bu ihtiyar sima, alnında Hint milletinin irfanı, felsefesi, düşüncesi ve hayal dünyası yazılı olan bu adam... Burada kafenin masalcıları, kafenin sahibi, kentin polisi, Ermenistan devleti, bu ülkenin göğü ve toprağı... Hepsi, hepsi, hepsi ne kadar Sanskritçe konuşabilirler? Ermenistan toplumunda ne kadar Hint dili konuşulabilir? Komşunun kuşuna ne kadar badem verilebilir?

Ama Tagore için bu kuş Hindistan'ın ruhuydu... Gözleri Hindistan'ın göğüydü ve renkli kanatları ülkesinin o bildik renklerini anımsatıyordu.

Ve sesi! Tagore'un ruhunu yolculuğa, miraca ve Ermenistan'dan Hindistan'ın gizemli ve esrarengiz diyarına çağırıyordu.

Nağmesi, Tagore'un gönlünde, onun derinliğinde can verip dirilen bir ses. Ve Tagore her gün acıklı bir ıstıraba şahit oluyordu; öyle bir acı ki acının peygamberi Buda dahi onu tanımamıştı.

Ülkesinin esareti! Bu acıyı kim biliyor? Herkes gurbette inliyor; Tagore'un bundan önceki acısı gurbet acısıydı. Gurbet acısı şimdiki acısının yanında çok küçük kalmaktadır; şimdiki acı ülkenin esaretinin verdiği acıdır.

Tagore, Hindistan'ın büyük, en büyük şairi değil midir? Papağan da bir kuş şeklinde görünen Hindistan değil midir?

Bu kafenin her köşesinden kötü ve uğursuz fısıltılar yükseliyor.

Tagore, hep göklerin gizemli ötelerinden konuşan bu büyük ve yüce ruh, sürekli ruhun yüksek dağlarından ve geniş sahralarından bahseden kişi... Gözünü yere diken herkesi etkisine alan kişi; Gandi'nin dava arkadaşı ve Nehru'nun çile arkadaşı denilen kişi... O...

İçimin yanmasından ne çektiğimi nasıl söyleyeyim sana?
Yarı gammaz olan benim hikâyemi gözyaşından sor.

İKİNCİ BÖLÜM

Ey sırları söyleyen papağan
Sakın gaganda şükür eksik olmasın.

Başın yeşil, gönlün hoş olsun hep
Sen güzel bir nakış yaptın sevgilinin yüzünden,

Rakiplere sözü üstü kapalı söyledin
Allah'ım sen bu bilmeceden perdeyi kaldır."

Papağan, neden bazen susuyor, konuşmuyor? Bir kuşun lâl olması ne kadar zordur! Sahibi çok güçlük çeker, nefesi daralır. Sahibinin mi? Hayır, sahibi derken kast ettiğim, papağanın kafesini elinde tutan ve her yerde gezdiren, odasının duvarına, salona, hole, koridora ve yazın havuz kenarındaki ağaca asan kişi değildir. Bir yandan halının, sandalyenin üstünde otururken kendi kendine hayaller kuran, keyiflenen ve: "Ne güzel bir papağanım var! Gerçekten ona güzel bir kafes yapmışım, sağlam, dayanıklı, güzel, rahat ve huzurlu! Her ne kadar fazla para yedi ve bize pahalıya mal olduysa da her halükârda güzel oldu diye mırıldanan kişinin papağanın sahibi olduğu söylenemez. Benim yerimde başkası olsa bunu yapmazdı; "Bu paralar havadan sudan paralar, sonunda eline ne geçti?" diye düşünürdü. Hiçbir şey! Eğer bu kafesin, hatta bu papağanın yerine, bir dişi keçi almış olsaydım, evin bir köşesinde, dut ağacının gölgesi altında onu bağlardım; dışarıdan bir şey almamız da gerekmezdi. Evi-

mizde bu kadar kavun karpuz kabuğu var, akrabaların evinde yeniliyor, dökerdik önüne, yerdi. Yazdır, meyveler bol ve ucuzdur, bu kabuklarla onu bedavadan büyütürdük, beslerdik ve bir keçi olurdu, tam da iyi bir keçi! Sonra hem yavru yapardı hem süt verirdi. Hem de eti, postu, kelle paçası, bağırsakları, beyni, budu, tırnağı, kuyruğu, kılı ve tüyü hepsi işe yarardı ve para getirirdi, para! Hayır, her şey para için değildir, pekâlâ o da bir şeydir; ama ne yapabilirdim? Süt veren dişi bir keçi! Ne kadar masraf yaptın? Hiçbir şey, kavun ve karpuz kabuklarıyla besledim! Onlara doğru dürüst para bile vermeyecekken papağan ve kafes için bir sürü masraf yaptık. Halbuki geriye kalanına da herkesin beğeneceği bir çift halı alırdık, yedi sekiz yıl saygın bir şekilde kullanırdık, sonra da ihraç malı olurdu, üstüne kâr da getirirdi... Ama... Artık çok geç, bilmem neden oldu? O zaman gençtim. Eğlence benim için önemliydi, hamdık, şimdiki akıl yoktu ki... Neyse olan oldu, şimdi o fikirleri bir kenara atmak gerek... Gerçi nasıl atılabilir? Eğer düşünebilseydik ve o birinci planı uygulasaydık şimdi neyimiz olmazdı ki! Masrafsız, sorunsuz, değeri düşmez ihraç malı bir çift halımız vardı! Şimdi neyimiz var? Bütün o gürültü, patırtı, rahatsızlık, borç, taksit, eziyet, zahmet ve... Sonunda bir hiç! Bir renkli kuş! Ne faydası var? Hiç... Konuştuğu için biraz gönlüm rahattır! O da ne konuşma! Bütün bir gün ve gece boyunca bazen yalnız bir kere ses çıkarıyor, o da bana kötü bir söz söyleyerek! Bu da onun konuşmasıdır! Keşke bir kuşçuya gitseydim ve sarı bir bülbül alsaydım! Bu ondan on kuruş daha ucuz! Önüne bir şey döksen, oynasan... Sevinçten ötsün ki insanın gönlü bir hoş olsun... Biz de zevkli olduğumuzu gösterelim diye gittik bu nazlı ve huysuz turuncu kuşu aldık. Ama bu kuş asla hizmetin, sevginin, masrafın, zahmetin, tuzun ve ekmeğin manasını anlamıyor. Ne yaparsan yap; o, kafesinin bir köşesinde başını göğsünün tüyleri arasına koymuş uyukluyor! Bazen hayalinden neyin geçtiğini hiç anlamıyorsun, aniden yerinden zıplıyor ve acıklı bir feryat koparıyor, kanatlarını açıyor ve korkulu bir şekilde etrafa bakıyor, dönüyor ve kendini deliler gibi kafesin tavanına vuruyor,

pençeleriyle kafesin tellerini tutuyor ve o kadar sıkıyor, çığlık atıyor ki boğazından birkaç damla kan dışarı akıyor. Kendinden geçiyor, sessiz, sakin soluyor, tellerden kafesin içine düşüyor ve yine bir köşede oturuyor, başını tüylerinin arasına saklıyor ve artık hiçbir şey yapmıyor, hiç ses çıkarmıyor. Yine susuyor, susuyor. ... Akşama kadar böyle duruyor, yarına kadar bazen birkaç güne kadar... Birkaç gün! Sahibi mi, hayır; çünkü papağan sıradan bir kuşçu, bir kanaryacı için güzel bir kuş değil, işe yaramaz. Doğru da söylüyor. Ne tavuk gibi eti ve yumurtası işe yarıyor, ne de bülbül gibi önüne bir şey attığın zaman ötüyor, güzel sesler çıkarıyor. Kısaca, ne yemeye yarıyor ne de ötmeye! Dertli, düşünceli, nazlı, cilveli bir kuş! Onu cennet bahçesine dahi götürsen, en güzel yiyecekleri sunsan, yine kafasında Hindistan sevdası var ve gönlü bademe aç... Ona hiçbir şey yapılamaz.

Sahibi mi? Hayır, sahibi iyi de olabilir kötü de asla iyilik ve kötülük söz konusu değil; söz konusu olan şey, yararlılık. Her şey mutlaka bir işe yarar ve herkes de mutlaka birisine yararlı olur. Bizim kabiliyetli, başarılı bir fabrikatörü aşk ve sevgi şarkıları söylendiğinde, neden şairler ve sanatçılar gibi gözünden kan akmıyor diye eleştirmemiz çok yersizdir! Ya da florasanın bulunduğu bir yerde birini, masrafı az olmasına rağmen neden bunları bırakıp sen mehtaba gönül bağlamıyorsun, çölün ortasında oturup mehtabı seyretmiyorsun diye eleştiremeyiz. Ya da birkaç lambalı avizeyi odasının tavanına asan kimseye diyemeyiz ki; gel mumun gizemli ışığında otur, gözünü ateşin diline, kulağını mumun fısıltılarına ver, dinle, onun yüksek gururuna ve yumuşak huyuna, gece onun çileli ve gizemli yalnızlığına eşlik et, otur, hikâyesini dinle, sor derdini: Neden hep yanıyor ve sürekli ağlıyor, neden kendi ateşinde yanıyor, neden varlığını damla damla edip üstüne saçıyor?

Neden? Kıssayı muma sor, saba rüzgârına değil!

Sahibi mi? Hayır! Amacım kesinlikle papağanın sahibi değildi. O, papağanperesttir, kuşçu değil, serçeci değil... Hayır, papa-

ğanperest! Papağanperest kimdir? Papağanperest, Hintlidir! O, papağan dilini bilen, yaratılışın sırlarını, hayatın gizemlerini papağanın güzel gagasından alan; papağanın gözlerinde Hindistan'ın tanrılarla dolu ormanlarını gören; göklerin sırlarını, okyanusların derinliklerini okuyan papağanperest, Hindistanlıdır. Buda, kutsal akıl, aydın akıl, kurtarıcı, göğün müjdelediği, Hindistan'ın beklenen Mesihi, hikmeti papağan şeklinde gören kişiyi bu ahlâksız hayattan, boş dünyadan, bu baş döndürücü, faydasız, dönen evrenden ve dört acı dalganın derinliğinden uyandırsın, kurtarsın. Onun ruhunu kendi renkli kanatlarının üstüne koysun ve aşkın gücüyle, siyah topraktan "canlı uyanıklık" göğüne, oradan da "canlı kurtuluş" göğüne yükseltsin. Vuslat, Nirvana, bekleyişin son sınırı, kavuşmanın en son menzili, ateşlerin ebedî sessizliği; şarap şehrinin kalbinden geçen, aşk deresinin kenarında bulunan ve yıllardır o iki kaçak mahkûmu sessiz sedasız ebediyen oturmaya çağıran o iki sandalyeye otur-ma!

Papağan Hindistanlının Buda'sıdır; hangi Hindistanlı? Tagore: Yani bütün Hint iklimi, Hint tarihi, aşklar, çileler, sırlar, yakarışlar, riyazetler, işkenceler, ruhbanlıklar, tasavvuflar ve Hindistan'ın bütün dertleri ve acıları. Papağan: Yani Hindistan'ın Buda'sı, Hint'in gizli kurtarıcı Mesih'i, Tagore'a konuşan yeşil kuş şeklinde görünmüştür. Tagore, "Karma"[1] ve "Samsara"nın[2] hayatın sırlarını ve kurtuluşun gizemlerini o papağandan alıyor ve ruhların ruhu Brahman'a[3] gitme yolunu, kavuşma sırrını, benliklerin benliği Atman'a[4] ulaşma ve kavuşma gizemini ondan öğreniyor.

1 Karma: Ruhun tekrar tekrar bedenlendiğine inanılan Hinduizm'de, insanların geçmişte yaptıkları davranışların bir sonraki hayatlarını etkileyeceği görüşü. (Çev.)

2 Samsara: Hint düşüncesinde, Karma doktrinine bağlı olarak ruhun sürekli bir ruh göçü kısır döngüsünde olması durumu. (Çev.)

3 Brahman: Evrendeki mutlak birliği temsil eden evrensel gerçeklik. (Çev.)

4 Atman: Ruh ve benlik anlamına gelir. Hint felsefesinde kâinat ruhu için kullanılan bir terimdir. (Çev.)

Şimdi birazcık, doğru dürüst demiyorum, açık ve net demiyorum; sadece birazcık, Tagore'un duygusunu, papağanın sustuğu, konuşmadığı, lâl olduğu durumdaki sıkıntısını anlamaya çalışın. Azıcık da olsa! Haa! Hayır mı? Tagore, papağanın bazen neden konuşmadığını biliyor. Tagore, papağanı çok iyi tanıyor. Papağanı kim Tagore kadar tanıyabilir ki? Papağanın her tüyünün rengi, papağanın her hareketi ve davranışı, Tagore'un gözünde bir anlam taşır; ama papağan bunun farkında değildir. Tagore'un "Dualar" adlı kitabı bunu anlatır. Ve Tagore, papağanın bazen niçin konuşmamaya başladığını, sustuğunu ve konuşamayacağını biliyor. Tagore için ne kadar da zordur. Sanki bütün yaratılış dilsizleşiyor. Sanki bütün kâinat ve içindekiler susmuşlar, kimse kimseyle konuşmuyor! Göğün bağrından boğucu ve ağır bir sessizlik düşüyor ve Tagore neler çekiyor!

Papağan bir çocuk, bir sevgili gibidir. Çocuk ve sevgili birbirine çok benzer, papağan da her ikisine birden... Kafeste ya da beşikte onları yalnız bıraktığında, gidiyormuş gibi yaptığında veya zorunlu olarak bir müddet onlardan uzaklaştığında kafesten/beşikten göğe hemen feryatlar, iniltiler, öfkeler, heyecanlar, sövgüler ve suçlamalar yükselir. Ne zaman bir kafesin ve bir sevgilinin yanında veya bir çocuğun beşiğinin önünde sessiz dursanız veya uzaktan bir şeyler söyleseniz, sözlerinizden bulutlar oluşur ve kelimeler yağmur gibi hızlı, aralıksız, korku ve ümitle başınıza, yüzünüze yağmaya başlar. Papağan yorulmadan okur, inler ve aman vermeden konuşur...

Ama Tagore kendisi konuşma ihtiyacı duyduğu zaman, maslahat ve tedbiri unutup kendi sözlerinin seline kapılıyor, kışın siyah ve yalnızlık gecelerinde sabaha kadar papağanı eteğinde oturtup onun renkli ve yumuşak tüylerini okşuyor, küçük parmağıyla onun güzel gagasını seviyor. Art arda geceler ve gündüzler bir an bile uyumadan hiç aralıksız bütün akşam, şarkıları onun kulağına okuyor, sevgi ninnileri söylüyor, ona tatlı masallar anlatıyor, bir padişahın hikâyesini, o devlerin gurbet diyarında esir düşmesini, bir kalede hapiste kalmasını, daha son-

ra mehtaplı bir gece yarısında onlardan nasıl kaçıp kurtulduğunu, devler kalesinin nöbetçileriyle nasıl savaştığını ve yeşil "Sezyu" ülkesine doğru bir bulut, bir rüzgâr ve bir şimşek gibi nasıl kaçtığını anlatıyordu:

Ülkede... Sultan kendi ülkesine geldi.

Ağladı, ağladı, şevkle doldu, karşısındaki aziz bir can gibi...

Papağan sakinleşiyor, konuşmaktan kesiliyor, lâl oluyor. Papağan şefkatli bir kucakta, okşayan eller arasında, sevgi güneşinin anbean ısınan aydınlığı karşısında çok heyecanlı, tatlı, yumuşak, arka arkaya gelen harfler, sözler yakınlaşıyor, daha da yakınlaşıyor, çok daha yakınlaşıyor ve o büyük duvarın kenarına ulaşıyorlar ve şimdi! Ki! Ha! Artık bir şey kalmamış, yakındır, aniden, melânkolik bir anda fırtınalar kaldırıyor, gök kırmızı ve siyah bir renge bürünüyor, birbirine yakınlaşırsa bir gaflet anında, göz kapamadan, o atlılardan bir tanesinin duvarından sıçrayıp atlaması ve duvarın bu tarafına düşmesi mümkündür... O zaman ne olur? Eğer birisi atlarsa, birinci atlı atlarsa artık o vahşi atlar dizginlerini koparıp feryat ederek ileri atılırlar, duvarı yıkarlar ve sel gibi içeri akarlar... Ve boğarlar ve boğulanı "fırtınadaki kuş" gibi yanlarında götürürler... Nereye? Ne bileyim nereye? Sorma! Sorma! Sorma! Bu hal ve anlarda papağan lâl oluyor, papağan artık kafesteki o kuş değil; papağan bu anlarda kafeste konuşan kuş değil; papağan kucakta okşanan bir kuş oluyor. Okşamaktan daha susturucu ne vardır? Okşamak sertliğin şarabıdır. Okşayanın elleri altında dil lâl oluyor. Dudaklar yorgun birbirinden kurtuluyorlar, hatta göz kapakları kapanıyor ve gözler dışarı bakıyorlar, mehtaplı rüya fezasında geçen hatıra oyunlarını, kaçan gölgeleri ve renkli hayalleri seyrediyorlar. Seyretmeye değer, baş döndürücü güzel sahneler, oyunlar ve renkler!

Şefkat dinlendiriyor, masal sakinleştiriyor, okşamak mest ediyor, kucak uyutuyor, sevgi uysallaştırıyor, aşk teslim alıyor, iman tatmin ediyor, şiir yumuşatıyor, hatırlamak ısıtıyor, hayal neşe veriyor, hatıra birleştiriyor, ümit bağlatıyor, arzu coşturuyor... Başka bir şey, çok ilginç, hepsinden daha ilginç olan o

şey göründüğü zaman her şey kayboluyor. O başladığı zaman her şey sona eriyor: Söyleyeyim mi? O, birbirini dinleyen iki antlaşma elçisi, o iki bağlama tanrıçası, ellerini birbirine sürüyorlar, birisi yüzünü sevgiden öbürünün sinesine yapıştırıyor ve konuşmaya başladıklarında felekler dönmekten vazgeçiyorlar, evrenin bütün hareketleri yerinde duruyor, bütün sesler aniden kayboluyor... Sanki yaratılış, yıldızlar, ay, bulutlar, rüzgârlar, denizlerin dalgaları, dereler, ağaçların yaprakları, gökte uçan kuşlar, gece, gayb, melekler, ruhlar, periler, Tanrı, hepsi, hepsi, hepsi birden duruyorlar, susuyorlar ve bu ikisinin yavaş ve güzel fısıltılarına kulak veriyorlar.

Ve papağan! Okşamanın sarhoşluğunda boğulmuş, sevgi şarabından neşe ve hayal bulutlarının içinde kayboluyor, rüyaların aydınlık büyülü gölgesinde eriyor ve o iki antlaşma ve bağlama tanrıçalarının fısıltılarına sessizce kulak veriyor ve sevgi güneşinin peyderpey daha aydın, daha sıcak ve daha yükselmişliği karşısında sükunete eriyor ve her birisi bir bahar heyecanı ve şevkini içinde taşıyan kelimelerin yağmurları altında, gözlerini ve dudaklarını kapatıyor ve kendisini, ıslanıncaya, zevk ve lezzetle dolmuş görünceye kadar yağmura teslim ediyor.

Ve işte böyledir papağan; sözden kesilir, susar. Papağan çocuk gibidir, sevgili gibidir, okşamanın yumuşak yatağında, sevginin sıcak kucağında dili tutulur, hiç konuşmaz.

Ama... Tagore bu anlarda sessiz ne yapsın?

Acaba çocuğu beşiğinde bırakıp ondan birkaç adım uzaklaşsın mı?

Ama hangi babanın gönlü buna razı olur ki?

Ama bir süredir yolda durmadan yürüyoruz.

Yakın sözler giderek yaklaşıyor.

Sevgi, ilerledikçe tehlikeli hale gelen bir yoldur.

Geri dönülemez...

Ama biraz gecikmek gerek.

Ve belki birkaç adım tersten gitmek gerek.

Bir süredir yolda durmadan yürüyoruz. Yakın sözler, giderek yaklaşıyor. Tehlikelidir.

Bir an gecikelim... Acaba çocuğu, beşiğine mi...? Tagore! Daha yavaş! Yakındır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Farsçada "trajedi" üzüntü verici hikâye manasında kullanılmaktadır ki bu nispeten doğrudur. Ama trajedinin en yüksek türü, okuyucuda yalnızca üzüntü duygusu uyandırmakla kalmayan, onu karar vermede de tereddüde düşüren ve kafasını karıştıran öyküdür. Öyle bir öyküdür ki onda korkunç bir facia, çok kötü bir cinayet cereyan etmesine rağmen hiç kimse kınanmaz, kimse suçlanmaz ve cani kabul edilmez. Bir cinayet işlenir ama kimse suçlu değildir; yere kan dökülür ama kimsenin eli kanlı değildir; korkunç işkenceler altında bir ruh feryat edip inler, boğulur ama kimse hatalı değildir! Bu mümkün mü? Acaba katil olmadan bir öldürme olayının gerçekleşmesi mümkün müdür? Evet, oluyor. İşte trajedi budur. Eğer kötü bir olayda, dehşetli bir faciada birisi kusurlu ve suçlu görünürse okuyucu daha az acı hisseder, başka bir deyişle onun acısına daha çok tahammül edebilir, içinde suçluya karşı beslediği kini ve nefreti açığa çıkararak üzüntüsünü hafifletir. Örneğin bir çocuğun babasını öldürmesinde olduğu gibi! Büyük bir acıdır; ama eğer katil bilinirse tutuklanır, yargılanır, hapsedilir ve idam edilir. Bu, babanın öldürülmüş olmasının acısını hafifletir. Fakat katil bilinmezse veya ortada bir katil yoksa yahut katil suçlu değilse, hatalı değilse, masumsa, temiz kalpliyse ya da öldürülenin dostuysa, babanın ölümünün acısı dayanılamaz olur.

Farsçada, trajedinin en iyi örneği Rüstem ve Sohrab hikâyesi kabul edilir. Rüstem, cesur oğlunu, biricik kahraman yavrusunu, yakışıklı, güzel, yiğit, temiz yaratılışlı baba dostu Sohrab'ı

kendi eliyle öldürüyor. Böğrünü yarıyor ve ciğerini kılıçla parçalıyor.

Okuyucu ne yapacağını bilemiyor, bu acı ve kanlı faciada gözyaşı dökülüyor, canı çıkıyor ve kimi suçlayacağını bilmiyor; gönlü hem öldürene ve hem de öldürülene yanıyor!

Çok acıklı ve üzüntü verici trajedilerden bir tanesi de Fransız yazar Chandel'in yazdığı trajedi eseridir ki ben, her yazar ve düşünürden çok hem sanat açısından hem de düşünce açısından (gerek bilgi ve gerekse de inanç bakımından) onun etkisinde kaldım.

Chandel, 1933 yılında Cezayir'in Telmesen kentinde dünyaya geldi. Annesi Moğol ırkından, babası da Arap anne ve Fransız babadan olma bir melezdi. Annesi ömrünün sonuna kadar göçebelik ve kabile ruhunu korumuş ve Doğu Cezayir dağlarında kalan gururlu ve asık suratlı, büyük göçebe dağlarının kadınlarının huyunu terk etmemişti. Ama babası Protestan mezhebine mensup ruhani bir ailedendi, kendisi yüksek derecede dinî ve ilmî eğitim görmüştü; zeki, canlı, düşünen ve temiz soylu bir şahsiyetti; bütün hayatı Cezayir toplumunun fikrî ve siyasi çekişmeleri arasında geçmişti; ama o temiz bir ünden, kitaptan ve inançtan başka bir şey biriktirmemişti. Onun hayattaki bütün başarısı, bir ömür bütün menzillerde geçmiş, ayağı bir kötülüğe bulaşmamıştı.

Chandel böyle bir ailede doğdu, büyüdü ve olgunlaştı. O sarı ırkın sert mizacını, dayanıklılıkla karışık yumuşak ruhunu ve ince görüşün irfani güzelliğini annesinden; bilgili ve mantıklı düşünceyi, siyasi ve ahlâklı ruhu babasından almıştı, o kendisi de bu mirası genişleterek üzerine yeni şeyler eklemişti. İşte o varlıkların ve birikimlerin toplamı Chandel idi. Öyle bir yazar ki Muhammed Kazvinî'nin deyişiyle onun eserini her okuduğumda içimden keşke bunun yazarı ben olsaydım diye geçiriyorum.

Onun meşhur eserlerinden biri, "Les Cahires Gris"dir. Bu üç

ciltlik kitabı bir hadisede kayboldu,[5] Chandel delirircesine üzüldü. Yeni bir eseri yazmaya başladı; ama tamamlayamadı. Onun adı "Les Cahiers Verts"di.

Notlara binaen ölümünden sonra yayınlanması düşünülen bu iki cilt kitap, onun bütün yazarlık hayatı boyunca en ilginç, en çileli ve dertli eseri sayılıyor. Bu iki nüshayı basmadan önce Cezayir'in güneyine yaptığı yolculukta beraberinde götürüyor ve orada bir gece kalmakta olduğu Nurakdur deresi karşısındaki otelin odasında, yalnızken bir kere daha o yazdığı sayfaları okuyor, aniden irkilerek gece yarısı oteli terk edip bir tekneyle iki dere arasındaki Paradise adasına gidiyor, bir saat kadar adanın yalnızlık ve gizem dolu bahçelerinin daracık sokaklarında, yalnızlığı daha anlamlı, gurbeti daha duygusal, var olmayı daha ağırlaştıran bir gece yürüyor ve düşünüyor; yazdıklarını düşünüyor, iki cilt kitabını düşünüyor, okuyucusunu, muhatabını ve kendisini... Aniden suyun derinliklerinden hafif bir ses yükseliyor ve kayboluyor! Chandel apar topar kendini tekneye atıyor, içine oturuyor ve aceleyle korku içinde eli boş geri dönüyor...

Kaçıyor, arkasından gelen sesin korkusundan kurtulmak için kaçıyor ve kendini uykunun kucağına atıyordu... Bu iki cilt, kendi deyişiyle, bu dünyada hiç kimsenin okumadığı ve asla okuyamayacağı tek kitaptır. Chandel, bu yapıtının intiharından pişman görünmemesine rağmen ama... Evet... Hayır, pişman görünüyor...

Diyor ki: Ben o geceyi, o adayı, o suyun iki zayıf ve temiz sesini hatırladığımda, tatlı, güzel ve günahsız o iki kızcağızın intihar sıcaklığı kalbimi dağladığında, zihnimde öyle bir facia yaratıyor ki böyle bir şey ancak kitap basılsaydı meydana gelebilirdi. Okuyucunun küçük gönlü, nazik ruhu, yumuşak sinirleri, güçsüz beyni, kırık kalbi ve kanaatkâr gözü, kıyametin korkunç

5 Sonradan bu olaya sebep olan Rosas De la Chapelle'nin teşebbüsüyle bulundu.

kopuş sabahını anlatan kitabı okuyor. Gökler dağılıp yıkılıyor, ay ve güneş kopmuş, alaşağı olmuş, yıldızlar aşağı yağıyorlar, dağlar kaçışmaya çalışıyorlar, denizler, okyanuslar kaynayıp havada geziniyorlar, nehirler toprak yataktan başını kaldırmışlar kızgın kobra yılanları gibi benim usta kalemimin sihri ile havada dansa kalkmışlar, fırtınalar, ateşler, volkanlar, kutup buzulları ve yerin derinliklerinden akan ateşler her yerde dışarı çıkmışlar, yer ve gök arasındaki sahnede delice, hırçın, hırslı ve kinlice kalkmış, birbirine bağırıyorlar, vuruyorlar, dövüyorlar, feryadı figan ediyorlar ve... Bütün varlığı kapsayan bu kıyamet, yokluğun sonsuz uykusunu darmadağın etmiş...

O iki bombanın suya düşmesi ne iyi oldu! İki yeşil bomba suda batmalıydı; yoksa barış, güvenlik ruhun huzuru ve bütün evren, hayat, ciddi bir tehlikeye girerdi. Bir yazarın kendisi adına bütün varlığı birbirine katması için, havayı fırtınalı yapması için, yeşil, soğuk ve berrak çeşmeyi bir volkanın ağzından akan ateşli lavlar gibi kaynatıp buharlaştırması için... İnsanın sağlığını hastalığa ve hastalığını da deliliğe çevirmesi için çok bencil olması gerekir! Chandel, ateşte nasıl yandığını seyretmek için değerli Roma'yı, vatanını ateşe verecek bir adam değildi. O Budizm ruhanisi "Moin" gibi kendini yakıp ülkesini ateşten kurtarmaya çalışıyordu veya en azından bütün ülkesini sarmış ateşi hafifletmek için didiniyordu!

Chandel, kendi yüzünün yaratıcısı, terbiye edicisi, akrabası ve kimsesizlikteki dostu[6] olan Tanrı'nın gözünde, insanın henüz görme gücünün olmadığını çok iyi biliyordu. Aksine insan inanmamakta, küfretmekte ve ağzında iyi bir insana yakışmayan sözler gevelemekte, en ilahi kıssaları, en kutsal dertleri kelime oyunu ve hayal oyuncağı diye adlandırmaktadır. Veya...

6 Allah'ın sevgi, bağışlama, barış ve af dini olan Hıristiyanlıktaki sıfatları Müslümanlar için anlamsız ve hayret vericidir. Bu dinde Allah insanın yaratıcısı, Rabbi, rızık vericisi olmasının yanında akrabası, padişahı, babası, eşi, sevgilisi, yalnızlıkta dostu, ortağı ve benzeridir de. Bu sıfatlardan her biri Kitabı Mukaddes kıssalarından veya inançlarından biridir.

Eğer (insan) bir anlayabilse, tanıyabilse, inanabilse yalnızlıktan tümüyle kurtulur, dağınıklıktan arınır, tümüyle delirir ve artık "var olma" gücü kaybolur, "kendi olma" takati kalmaz. O çok zalim ve çok cahildir!

"Ne iyi oldu onlar ateşe düştü ve bunlar suya düştü."[7] Ne yazık ki evrende dört unsur vardır; toprak ve hava hâlâ aç kalmışlar ve yiyecek bekliyorlar! Ne korkunçtur! Acaba geleceği toprak ve hava için yiyecek mi yapalım? Ne faydasız bir yaşam! Hepsi masal ve efsane; efsanelerin de hepsi kül olmuş ve boğulmuştur. Ya toprakta defnedilmiş ya da rüzgâra kapılıp gitmiştir! Ve... Bu kadar.

Biz topraktan geldik ve... Toprakta olduk.

Miladi sekizinci asır, yıl 215, Eylül ayı.

7 Ateş iki kısımdır, yanma iki çeşittir (mecazi anlamda yanma ve gerçek anlamıyla yanma); ama su tektir, su sudur. O iki yeşil bombayı yok ettim, yaktım demek, boğdum demekten ayrıdır. Yanmak hakiki manasından çok mecazi ve sembolik manasıyla güzeldir; ama suya atmanın edebî bir yönü yoktur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dünyanın bugünkü bütün düşünürleri, yazarları ve bilginleri arasından hiç kimse Chandel kadar beni kendi dünyasına bağlamamıştır. Onun ruhunun dolaştığı âlemde benim ruhum da dolaşmaktadır; onun düşüncesi, güç ve zarafetle karışık bir güzelliğe sahip, tam benim sevdiğim, arzuladığım gibi; onun kalemi, dili ve bakışı, tam benim kalemimin, dilimin ve bakışımın olmasını istediğim gibidir!

Her konuşmasının, fikrî derinlik dışında beni son derece tatmin eden özel bir tadı, kokusu, huyu ve yaratılışı vardır. O, Yunan felsefi mantığını Doğu'nun İşrak duygusuyla karıştırmış, bugünün bilgi yöntemiyle güçlendirmiştir. Ayrıca şiir ve sanatla daha da süsleyip güzelleştirmiştir. Bütün bunlar konuşmalarından belli oluyor:

"Muhtaç olduğu halde aşka sahip olmayan gönül, insanı sürekli o kaybolan değerinin ardında hararetli bir şekilde o tarafa bu tarafa sürüklüyor. Tanrı, özgürlük, sanat ve dost, istek çölünde onun yolunu bekliyorlar, o boş olan testisini hangi çeşmeden dolduracak diye bakıyorlar."

"En akıllı ve tanıdık insanlar herkesin duygusunu yalnız onun sözleri arasında arıyorlar. Bu çok şaşırtıcı bir gaflettir. Zira en inançlı, en güçlü kelimelerle bir kimseyi veya bir şeyi açıklayan ve bu açıklamasında da ısrar eden, onu vurgulamak için sözün ve ruhun bütün yeteneklerinden istifade eden bir kimse ile, bir şeye olan inancının gücü kelimelerinin arasında görünmekle

beraber, onu saklamakta ısrar eden, gizlemek ve inkâr etmek için sahip olduğu iradesinin, kararlılığının, fedakârlığının ve sabrının bütün güçlerinden yardım alan kişi arasında fark vardır. Hatta bir kişinin diline ve kalbine aşina olanlar bile ondan gafildir! En inanılmaz, en şaşırtıcı ve en aşırı sevgilerin kendisini muhatap aldığını hisseden bir kimse, bunun karşısında ya bütünüyle perişan olur ya da gazellerin, ezgilerin ve öykülerin kendi gönlü için söylendiğini düşünür. Bu haldeyken, bu gazelleri ve öyküleri, bunları terennüm etmemesi durumunda acı duyan ve susması, ancak kendi nefsiyle kazanamayacağı kanlı bir cihada tutuşmasına bağlı olan birinin dilinden dinleyebileceğini asla tasavvur edemez.

Kan içici Roma imparatorları miladi 238 ila 329 yılları arasındaki kanlı dönemde Hıristiyanların derilerini yüzüyorlar, aslanların ağzına atıyorlardı ve karanlık çukurlarda onları çürütüyorlardı! Emir, takiyye emriydi, imanı gizlemekti! Zira hiçbir suç, hiçbir cinayet Roma'da Mesih'i sevmek kadar korkunç değildi. Mesih'i sevmenin gönüllerde gizli kalması gerekirdi, kalpler çarptıkça onu gözlerden ve kulaklardan saklamak gerekti. Bu dinî bir zorunluluktu. Baskı, dehşet ve vahşet ortamında, kayserin veya halifenin hükümetinde Mesih'in veya Ali'nin aşkının yaşatılması için gizli kalması gerekirdi. Bu kutsal bir hükümdü. Bu vahşet, baskı ve ızdırap yıllarında Ali'nin sevgisini, yalnız ve yalnız "takiyye" ve "gizlilik" gönüllerde korumuştu; eğer bu olmasaydı birinci ve ikinci asırda kökünü kuruturlardı! Mesih'i ve Meryem'i sevmek de işte böyle kalıcı olabildi, kökleşti. Ta ki Şiîler iş başına geldi ve artık "Eşhedu enne Aliyyen veliyyullah" (Ben şehadet ederim ki Ali Allah'ın velisidir) sloganı önceki gibi gönüllerde saklı kalmadı, hatta camilerin minarelerinden açıkça haykırıldı, hiçbir korku, endişe ve tehlike duyulmadan söylendi! Roma'da da Meryem aşkı St. Paul'un yalnızlıklarında değil, aksine kiliselerin o görkemli binalarında yayılıyordu. Kıssalar, hikâyeler, felsefeler ve İncil yorumlarında değil, aksine şarkılarda ve yüksek güzel yapıtlarda, açıkça org korolarında

okunuyordu! 238'den 329'a kadar olan karanlık yıllarda her yerde Meryem'in resimleri yakılıyordu ve kayserin uşakları Mesih aşkını bir cinayetmiş gibi takip ediyorlardı; dil kesiyorlar, deri yüzüyorlar, ateşte yakıyorlardı. Meryem'in tablosuna bakmak, binlerce tehlikeyi ardından getirebilecek bir suçtu. Alios adında Roma'nın önemli bir generali Mesih'e ve Meryem'e iman etti. Şöyle diyorlar: Bir gün Miladi birinci yüzyılda Mart ayının bir çarşamba günü ikindisi[8], o kendi makamında uyku ve uyanıklık arasında bir durumda iken aniden Meryem'i gördü, Meryem ona göründü ve onu Mesih'e inanmaya çağırdı, ondan Hıristiyanlığı kayserin pençesinden kurtarmaya çalışmasını diledi. Aşkla dolu gönüllerin hükümetinin, silahla dolu saraylara üstün gelmesini ve dostluğun kılıcın yerine geçmesini istedi. Roma'nın bu önemli komutanı bu çağrının cazibesine kapıldı. Bu aşk ve imanın mahrem yolunun nasıl ve hangi gizli yolla aniden insanın içsel dünyasına sızdığını hiç kimse bilmiyordu.

O, Roma'da önemli bir askerî şahsiyetti; varlığının derinliğinde akan bir ateş gibi kaynayan, damarlarında koşan bu tehlikenin pençesinden kendisini ve tutuklu gönlünü kurtarmak için çok çalıştı; ama faydasızdı. Bir yandan tehlike, öbür yandan iman onu içten içe sıkıştırıyordu.

Ama o, her gece gizlice saraydan çıkıyor, *Chappelle'nin küçük bir kilisesine sığmıyor, İsa'sını kucağında tutan veya İsa'sı çarmıha gerilmiş ve asılmış Meryem'in resmi karşısında diz çöküyor, dua etmeye başlıyor ve İncil ayetleri okuyordu... Hem de böyle birinin dilinden işitilmesi dahi affedilmeyecek bir suç olan ayetler! Chappelle'in yanına gelen bu Roma komutanı, ona her yaklaştığında Chapelle'in kendisiyle birlikte ne tür acılar getirdiğini nereden bilebilirdi ki? Onun Chappelle'e doğru attığı*

8 Bu tarih, Hıristiyanlığın Batı'nın bağrında ihya edilmesinin kesin tarihi olarak kabul edilir. Bu tarihten önce Batı felsefi, akli, ilmî ve siyasi bir ruha sahipti. Bu, bu ruhun, duygu, aşk, aydınlanma ve ibadetle, daha genel olarak Doğu'nun irfan ve ilhama dayalı maneviyatıyla tanıştığı tarih olarak tespit edilmiştir.

her adım ondan uzaklaşmaya doğru attığı adımlardı. Kayser sarayından Chappelle'e gitmeye her niyet ettiğinde bütün gücü Chappelle'den kaçmaya seferber oluyordu adeta. Chappelle'den uzaklaşmaya niyet ediyor; ama ona yakınlaştığını görüyordu! Dönmeye çabalıyor; ama aynı anda geldiğini görüyordu! Gece gündüz kendine sitem ediyor, alıştırıyor, telkinde bulunuyor ve iradesini kullanıp artık yarın Meryem ve Mesih'in ardı sıra gitmeyeceğini kararlaştırıyordu. Ama ertesi gün yine Meryem ve Mesih sevdasıyla sokaklarda insanlar arasında, subaylar, komutanlar içinde kendinden geçmiş, bakışı çökmüş, gönlü kararsız, nabızları hızlı, nefesi ağırlaşmış ve şaşkın bir vaziyette ve aniden kendisini Chappelle'nin yanında görüyor, karşısında Meryem'in güzel tablosu ve yine bütün gücünü dudaklarına taşıyor, adeta ikisini birbiri ile dikmek istiyor; ama nafile, yine kendi kendine şöyle fısıldadığını işitiyor:

Ey kutsal Meryem! Ey Mesih'in annesi! Eğer seni Roma'dan uzaklaştırırlarsa, eğer beni Roma'dan sürerlerse bu milyonlarca vahşi dolu şehirde, bu kin, kan ve kılıç ülkesinde ben sensiz ne yapacağım? Ey Mesih'in annesi! Ey benim gece karanlığı çökmüş gönlümde tan ağartısında sıcak süt nehri gibi akan sen! Ey benim karanlık içimde, ışıksız gecelerimde sabah gibi hep doğan sen! Ey kutsal Meryem! Ey Mesih'in annesi, sensiz Roma dayanılmaz. Ey Doğu'nun güzel ve günahsız yüzü, ey Tanrı'nın sevgilisi, eşi, ey Mesih'in annesi! Roma'nın boş ve susuz bedenine üfür, ona gir, benim ülkem hayat bulsun. Ey Meryem! Ey kutsal Meryem! İsa'nın annesi, Tanrı'nın güzel eşi! Roma'da hayat soğuktur, sevmek zordur, sen ey Yeruşelim kızlarının en güzeli ve en iyisi, sen nereden bileceksin ki ben Mesih'i istememek, sevmemek için ne çabalar sarf ettim! İmanınız kalbimi fethetmesin diye ne kadar uğraştım! Ama gönlüme hükmeden ben değilim ki! Orayı ülkesine, halkına hükmeden imparatordan daha güçlü olan sen ele geçirmiş, fethetmişsin.

Romalı bir subay olarak benim Mesih ve Meryem'e gönül bağladığımı bilmeyesin diye neler düşündüğümü, ne yeminler etti-

ğimi, yalnızlıkta sinirden evin duvarlarını yumrukladığımı bir bilsen! Bütün bunlarla birlikte, şimdi sevgi ateşini her kelimemin bedeninde buluyor, yakıyorsun. Ne güzeldir ki bilmiyorsun! Ne güzel, ben bir an dahi gaflet etmiyorum, seni içimden geçenlerden gafil kılmak gerek, Romalı bir subayın da Filistinli bir rahip gibi ateşinde yandığını bilmemen lazım! Ne diyorum ben? Filistinli rahip mi? Doğu arifi? Yine ey Yeruşelim'in güzel ruhu, kendi tablosundaki bir resim gibi sessiz kalman ve içimdekilerden haberdar olmaman için çok çalıştım. Şansım, sendendir ey İsa'nın annesi, ey Yeruşelim kızlarının en güzeli, benim bütün çabam saklamak ve söylememek için şansım sendendir ey Mesih'imin annesi! Ey Doğu'nun incecik ruhu, sen bendeki resimsin, kendindeki değil. Sen tablodaki resim değilsin; kalpteki İsa'nın annesisin, sen bende olansın, tabloda değil! Sözümü bundan işitmiyorsun, sözlerimin ruhunu, kelimelerimin derdini duyamıyorsun. Benim ne talihim varsa, sendendir; ey Tanrı'nın iyi ve güzel sevgilisi, ey Ruhulkudüs'ü kucağında ve Mesih'i eteğinde taşıyan; ey Mesih'imin canından süt içtiği, büyüdüğü, yetiştiği, Mesih olduğu, Ruhullah olduğu kimse! Sen Allah'ın kelimesini kendi kucağında yetiştiriyorsun. Allah'ın kelimesini sen doğurmuşsun, süt vermişsin, okşuyorsun, öpüyorsun, kokluyorsun, can veriyorsun, büyütüyorsun, yetiştiriyorsun sevgi ve okşama abidesi olan ellerinin altında, yorgun başların sığınağı olan eteğinde, yaralı gönüllerin mihrabı olan kucağında uyutuyor ve uyandırıyorsun... Benim ne şansım varsa sendendir; ama kelimeler âcizdir, dil yabancıdır, konuşmak namahremdir, kalem kuru ağaçtır, mürekkep kuruyor, diller dönmüyor, cümleler kapsamlı değil, sesler susuyor, sözler kırılıyor, hava ateş alıyor, feza perişan oluyor... Ne şansım varsa sendendir. Sen Meryem'in resmisin, ben kayserin mahkûmuyum! Ne şansım varsa sendendir. Ben gece gündüz çabalıyorum, çalışıyorum, bu ateşin üstüne kül dökeyim, su serpeyim, söndüreyim diye dua ediyorum ve sen bu işte bana nasıl da yardımcı oluyor ve nasıl da destek veriyorsun!

Ne kadar şansım varsa sendendir. Seni ağaçtan tabloya koymuşlar, beni ise kayserin sarayına bağlamışlar, eğer bunlar ve bu nimetler olmasaydı ilk konağım cinnet, ikinci konağım yangın, üçüncü konağım kül, dördüncü konağım fırtınalar olurdu; beşinci konakta küllerimiz rüzgâra savrulur, denize dökülürdü ve baş konağımız deniz olurdu ve denizde ölüm... Ben ne diyorum? Ne diyebilirim, hayal dahi gitmekten âcizdir ve şairlerin kanatlı istekleri dahi bu yolun yarısından geri dönüyor ve sadece anlatıyor: Bir denizdi ve üstünde sıcak bir kül kaynıyordu, onda iki el gözüküyordu, iki ördek gibi başlarını tüylerinin arasına koyup birbiriyle fısıldaşıyorlardı; bir el masal anlatıyordu, öbürü sessiz, sedasız, samimi, sevgili, hoşnut lezzetlere boğulmuş sakin ve özgür... Ve yirmi yıldır sözü olan, hiçbir şey demeyen, dostunun hiçbir söz işitmediği, hiçbir söz söylemediği, her şeyin söylenmeden kaldığı ve her şeyin bittiği bir anda bunların başladığı bir elin dilinden hikâyeler dinlemek.

Ve belki ey İsa'nın annesi, ey Tanrı'nın güzel ve iyi sevgilisi, ben senin Roma'nın üstüne galebe çaldığını, Mesih'in Roma'ya yerleştiği ve İsa'nın dininin Batı'nın üstüne gölge bıraktığı anı görmeyebilirim ve hiçbir zaman bir Mesih takipçisi olarak görünmeyebilirim ve senin, Ruhulkudüs'ün oğlunun aşkını beraberimde toprağa gizlice götürebilirim. Ta ki mezar taşlarımın altında seninle, hatıranla ve imanımla özgür olayım. Ama seni sevmemek için çektiğim acılar, seni kendimde var olanla perişan etmemek için gördüğüm işkenceler ve acı çektiğim, gizlice ve yalnızca eridiğim, sakladığım şeyleri sana göstermemek için yaptığım kanlı mücadeleler aşkına bana senin ebedî yurdunun nerede olduğunu söyle ki senin yanında gömülmemi vasiyet edeyim[9]*, orada seninle duvar duvara komşu olayım, yanımda yatanın sen olduğunu bileyim, sen de yanında konaklayanın ben olduğumu bilesin! Bu ölümü tatlılaştırır, kabri aydınlık kı-*

[9] Hace Nasıreddin Tusî'nin hikayesine ne kadar da benziyor! Tusi de Kâzimeyn'de İmam Kâzım'ın ayakları altına defnedilmesini ve mezarına: *"köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı."* (Kehf Suresi) ayetinin yazılmasını vasiyet etmişti. (Risalet'ul-İlm, Nasıreddin Tusi)

lar, hayatı başlatır. Şimdi ölü yaşıyoruz, orda canlı öleceğiz; toprağın üstünde birbirimizden uzak can verdik, şimdi toprağın altında beraber canlanalım; evimiz yan yana olsun, komşu olalım, ben artık resimle değil Meryem'le olayım ve İsa'yı gizlice değil açıkça öveyim. Mesih'e tapayım, sen ne biliyorsun ki Mesih benim kalbimdir, benim imanımdır, benim mabudumdur ve aşkımın meyvesidir. Mesih Ruhulkudüs'tür, Kelimetullah'tır.[10] *Tanrı'nın o temiz kanıdır ki onu çarmıha gerdiler, idam ettiler. O bütün bunları insanın ruhunu ilk günahtan kurtarmak için çekti; gördü ki barış, sulh, sevgi, aşk yeryüzünde kanat gersin ve gönüller kin, kıskançlık ve pislikten temizlensin*[11] *ve göğün Baba ve Anne saltanatı yeryüzüne de hâkim olsun.*

Roma halkı ve Roma kayseri yanımızdan geçtikleri zaman benim ve senin mezar taşlarını yan yana gördüklerinde, ünlü Roma subayının o korkunç ve boğucu yıllarda, Mesih ve Meryem aşkının korkunç ölümle sonuçlandığı bir zamanda, ne kadar temiz inançlı ve tutucu bir Hıristiyan olduğunu anlasın. Böylece yaşadıklarımız tarihte, o alınyazısı ise toprağın üstünde kalsın, ebedileşsin..."[12]

[10] Kur'an'daki Kelimetullah Ruhulkudüs'ün, yani Saint Esprit veya Logos'un aynısıdır. Tevrat'la başka bir şekilde de yer almıştır: "Başlangıçta hiç kimse yoktu, kelime vardı ve o kelime Allah'tı.

[11] Bu inanç, "Hüseyin kendisini ümmeti için feda etti." biçiminde Şia'da da vardır.

[12] Chandel, Qeuvres Complets, Les Cahiers Verts, s. 180-191'den serbest tercüme.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜÇ ELEŞTİRİYE KARŞI GÖRÜŞLERİM

1- Altı yedi yıl önce Tunus'a gittim. O iki meşhur öğrencinin yaşadığı *Rue de La Croix 15'de* gözlerim Şiîlerin camisine iliști. Caminin yaldızlı güzel minaresini yeşil renkle kaplamışlardı. Bazıları bunun Ali'nin şiarı olduğu ve mabet Şiîlere ait olduğu için, bir Alevî mabedidir diye yeşil rengin seçilmiş olduğunu sanıyordu. Aferin!

Bazıları da bu rengin dinsel açıdan değil, sanat ve estetik açıdan seçildiğini düşünüyorlar. Güya mabet minarelerinin rengi, kapı, pencere üstleri ve müezzin makamındaki zümrüt renkli çinileriyle uyum ve uygunluk içinde olsun ve özellikle mabedin bütün renkleri bu çinilerle bütünlük sağlasın diye böyle yapılmıştır; hayır. Dekorasyon sanatının bir stili ve Kuzey Afrika'da bu fırkanın kurucusu bir Şia İmamının vasiyeti üzeredir; evet.

Ama bu iki varsayım da doğru değildir ve ben onun nedenini keşfettim, hem de ne heyecan ve gururla keşfettim! Bu ruhun zarafetinden ve incelik, genişlik dolu sanatsal dünya görüşünden daha derin bir duygu ve gurur ne olabilir ki!

Mevsimin yeşillik mevsimi olduğunu hissettim. Baharın ilk günleridir; her yer canlıdır ve kendine özel rengi tabiatın her yerinde görülüyor.

Bu keşif, özellikle de bu uyum, bana daha da bir zevk ve heyecan veriyordu. Seçilmiş olan rengin yalnız yeşil olması veya bahar mevsimiyle uyumlu olması göz önünde bulundurulmamış,

aksine ondan da ince düşünülmüş! Kahverengimsi bir yeşil seçilmiştir! Hem baharın başlangıcıyla hem de İsfend[13] ayının son yirmi gününde ve Ferverdin ayının ilk on gününde görülen beyazlığın sonuyla ne kadar da müthiş bir uyum içerisindedir! Ordibeheşt ayının ilk başlarında görülen yeşillik artık misyonunu kaybetmiştir!

Aslında güzellik budur, ziynet budur, süs budur! Yani yakışıyor, uyuyor; aynı manalı, aynı ruhlu, aynı yönlü ve aynı oranlı! Gerçekten kelimenin en ince, en doğru ve en açık manasıyla güzel idi!

Yeni bir yeşil renk, ilkbaharla, yeni yeşermeye başlayan tabiatla ne güzel duruyor! Ne iyi! Aferin! Ama...

Tunus'ta Chandel'in eserleri ve yazarlık metodu üzerine yapılan konferansa ben de katılmıştım. Chapelle'in onun hakkındaki eleştirilerini işittiğim zaman, baktım ki mabedin minaresini yine ilkbahar yeşiline büründürmüşler; halbuki takvime baktım sonbahar mevsimi idi.

Sonra... Ben...

Hiçbir şey! Afedersiniz.

2- Profesör Chandel büyük bir düşünürdü. "Biraz filozof, biraz şair, biraz siyasetçi, biraz yazar, biraz..." ve birçok şey...

İnsanla ilgili bütün ilimler hakkında ince, derin ve aydın bir bilgisi vardı.

Hiç kimse insanı ve evreni onun kadar tanımıyordu. O hem insanın maddi ve görünen yüzünü hem de manevi dünyayı ve ruhsal yüzünü çok iyi tanıyordu.

Ona göre evrende ve insanda iki soru halinde ortaya konabilecek iki boyut söz konusuydu. Bir tanesi çok karışık bir soruydu ki sürekli onun zihnini meşgul ediyordu ve onu düşünüyordu; ötekisi biraz daha kolaydı.

[13] İsfend, İran'da geçerli olan Hicrî Şemsî takvime göre kış mevsiminin son ayıdır. Ferverdin ise baharın ilk ayıdır. Ferverdinin ilk günü Nevruz olarak adlandırılır ve bizim takvimle 21 Marta tekabül eder. (Çev.)

Bu soru meşhur şaheserinin kapak konusu olmuştu. Geçen yıl onun tanıtımı ve eleştirisi bir makale halinde yayınlandı ve değerli okuyucuların eline ulaştı.

Chandel, her bilginin ilmî değerinin onun bilgilerinin çokluğuna değil, aksine daha çok sorulara ve özellikle de kendisi için ortaya çıkan soruların türüne bağlı olduğuna inanıyordu. O insan ve evren hakkında cevaplardan daha çok ilmî sorulara önem veriyordu. Bundan dolayı bu iki ilginç soruyu diğer bütün bilgilerden, ilimlerden ve yaşamının maddi ve manevi bütün yönlerinden daha çok düşünüyordu.

O bu iki şeyin iki soru şeklinde sürekli söz konusu edilmesi gerektiğine inanıyordu. Chapelle, onun bu iki meseleye aşırı derecedeki ilgisinin, onun bencilliğinden kaynaklandığını düşünüyordu. Zira bizzat kendisi bu soruyla başlıyordu. Ama Chandel bu yoruma katılmıyordu. Zira o, bu bilmeceyi öğretmeden önce de bu meselelere aşırı derecede ilgi gösteriyordu. Onun bu meselelere olan anormal tutuculuğu ve gizemli ilgisi, bizzat onları çözmek için uğraşmak şöyle dursun, onları çözmek, gizlemek veya özellikle cevap vermek isteyen herkese karşı kin ve nefret duyacak nitelikteydi.

Bizzat filozofun bunların çözümü için herhangi bir çaba göstermemesi belki şundan dolayı idi... Bundan dolayı idi ki... Ben ne bileyim neden dolayı idi?

Her halükarda bu sorulara cevap vermek bir tür akılsızlık, küstahlık, demagoji, bencillik ve ahmaklıktı. Onlar Tanrı, ruh, varlığın amacı, kader ve gelecek gibi meselelere cevap verebilirler ve çözümlenemeyen soruları çözümleyebilirler; ya çok ahmak ve yüzeyseldirler ya da... Hiç kimse... Yalnız Tanrı bu muammayı bilir... Ne bilgin, ne sanatçı, ne fazilet erbabı, hatta ne de filozof... Bunları hikmet/ felsefe dahi çözemez, cevaplayamaz; bunlara sadece din cevap verebilir. Ve Chandel bu ikisinin soru şeklinde kalmasını istiyordu. Ama çok ilginç; bu konudaki aşırılığına rağmen, o şaheserini (ondan önce değil) son okuduğumda bu soruları görmezlikten geldiğini, gizlediğini ve kulak asmadığını gördüm.

3- Göz ve kulak, ateşi körükler. Bu denenmiştir; eğer bu iki tehlikeyi meydandan uzaklaştırırlarsa zorluk artık dayanılmaz hale gelecektir!

Kızılkale zindanında görüşme izni olmayan veya pazartesi görüşmesine gelecek kimsesi olmayan tutuklular, diğerlerden daha sakindirler.

Benim görüşmemi yasakladıkları zaman, ben haftaları monoton geçirirdim. Zaman düz bir cadde olmuştu, sırf başıboşluk içinde geçiyordu, üzüntü monotonlaşmış, hareketsiz hale gelmişti. Görüşmemi serbest bıraktıkları günlerde zaman, birkaç günde korkunç girdaptan geçen ve her geçen gece daha zor ve asi olan çok dönemeçli vahşi bir ırmağa dönüşüyordu. Acı delice akan bir nehir olmuştu ve üzüntü, her an ısıran bir zehir haline gelmişti...

Mahkûma iki türlü işkence yaparlar. Ellerin bir tanesini boynun arkasından, öbürünü de yandan birbirine bağlıyorlar. Eller birbirine kavuşmamasına rağmen bunu zorla yapıyorlar, sonunda kaburga kemikleri çıkıyor, bazen de kırılıyor. Kaburga kemiklerinin sesi, kırılan kuru ağaç sesini andırıyor. İki elin bileğini arkadan birbirine ulaştırdıklarında bir kelepçe ile bağlıyorlar ve üstüne bir taş veya demir parçası koyuyorlar, ağırlığı, mahkûma ne kadar işkencenin uygun görüldüğüne bağlıdır, sabrına uygundur. Ben ne diyorum? Özgürlüğe duyduğu aşkın ağırlığı kadardır, işkence taşının ağırlığı, hücredeki mahkûmun imanı kadardır.

Bu özgürlük sevdalısı esiri öylece tutuyorlar; bu müzmin bir işkencedir, zorluğu sakin bir zorluk, acısı kupkuru bir acı ve sakin bir dert...

Bazen onu oturtuyorlar ve çıplak vücudunda sigara söndürüyorlardı; bazen de işittiğim kadarıyla, gözbebeğinde, yanaklarında! Veya ellerini madeni tellerle bir masanın üstünde bağlıyorlardı, avuç içi ve parmaklar, masanın üstüne yatırılıyor ve mengene ile sıkıştırılıyordu. Sonra döndükçe beş parmağına, tırnaklarına batan beş iğneli makineyi hızla çeviriyorlardı... Ba-

zen oturtuyorlardı ve eğer mahkûm dindar birisi ise ya da bağnaz bir göçebe veya gururlu bir kimse ise, eşini, nişanlısını, bacısını, sevgilisini, en çok sevdiği bir kimseyi getiriyorlar ve ona diğerinin gözleri önünde tecavüz ediyorlar, dövüyorlar, sövüyorlar, zincirlere bağlıyorlar, yalnız ve karanlık bir hücrede, onsuz, hiç kimsesiz bırakıyorlar ve bazen adam pes etsin ve teslim olsun diye ona daha çok işkence yapıyorlardı. Örneğin bir gece ona eşinden, bacısından, sevgilisinden, akrabasından bir not getiriyorlar. Örneğin "Yarın gece sen yalnız başına benim hücreme gelebilirsin." diye yazdırıyorlar. Kendi saf memurlarından birisi de aldığı emir üzere gidip kızcağıza şöyle diyor: "Nöbetçi yarın gece yoktur, memurlar gafildir, gecelerin karanlığı da sana yardım eder. Sen akrabana yaz, senin yanına gelsin." Yalnızlıktan, uzaklıktan ve esaretten bitkin düşmüş zavallı kızı kandırıyorlar ve o gizlice bir kâğıt parçasına şöyle yazıyor: "Sakın gelmezlik etme! Ne güzel! Sen benim hücremde! Benim yanımda! Nöbetçi yok, işkenceci yok! Gardiyanlar uykuda, ben ve sen uyanık! Sen ev sahibi, ben misafir..."

Hatta o geçerken bizzat yazdığı notu, çılgınca davetnameyi kendisine ulaştırıyor ki emin olsun, gelsin ki... ikisi de o vakit gelinceye kadar içlerinde yakılan bu yeni ateşte yanıyorlar, işkenceciler gidiyor, nöbetçiler kayboluyor ve gece oluyor, anlar, anlar, anlar... Ne ilginç anlar! Sanki cennet anlarıdır, sanki cehennem anlarıdır! Zamanın bambaşka bir tadı, rengi ve kokusu vardır... Her bir saniye altmış dakika ve her dakika altmış saat ve her saat on iki gece ve her gece otuz ay ve her... Ne diyeyim?

Evet, zaman sanki tersine dönüyor.

Anlar kıyamet anlarıdır, Allah kıyamet sahnesine gelip ilahî adalet terazisini kurmadan önce ve... Cennet kapılarını açsınlar... Ama... Ama... Allah'a yemin olsun! Bu utanmaz gardiyanlar kapıyı, bu lânetli hücrenin kapısını açmazlar. Ama... Hepsi oyundur, bizi kandırıyorlar, inanma!

Gecenin uzun bir dilimine kadar ikisi de hücrelerinde bekliyorlar, hücreleri öyle bir ayarlamışlar ki işkenceleri daha da artsın.

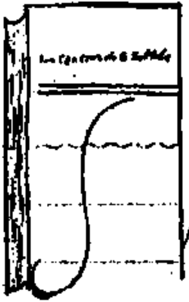
Sonra kızcağız bakıyor ki misafirinin hücresinin lambası söndü. Onun hücresinden dışarı çıktığını görüyor... Ama... Başka haber çıkmıyor... Onu gece o kaleden alıp götürüyorlar, kentten uzak bir yere sabaha kadar ölümcül işkenceler yapıyorlar, bedeninde sigara söndürüyorlar, birbiri ardınca, yaktıkları sigaraların ateşini göğsünde söndürüyorlar, titreyen elleriyle, günahsız parmaklarıyla bu işi yapıyorlar...

Kimse bilmiyor! Hiç kimse bilmiyor.

Bir gün bir ruh yanıma geldi, masayı o kadar delice sallıyordu ki az kalsın ayaklarını kıracaktı; mesajının olduğu belliydi. "Ne var?" dedim. "Yanıyorum!" diye cevap verdi. "Neden?" diye sordum. "Kötülük yaptım." dedi. "Ne kötülük yaptın?" dedim. O zaman bir şey söylemedi. "Nasıl yanıyorsun?" dedim. "Siz anlayamazsınız." dedi. "Neden anlayamayız?" dedim. "Onu anlatabilecek bir kelime bulamıyorum."dedi. "Bizim dilimizle anlatmaya çalış ki biraz zihnimize yakın olsun, ona benzer bir şey zihnimizde canlansın." dedim. O ise şöyle dedi:

"Koyunun diri diri derisini yüzmek!"

Yeter!

ALTINCI BÖLÜM

Tunus'ta ikamet eden çağdaş düşünürün, yazımına geçen yıl başladığı şaheseri *"Les Causeries de la Solitude"* adlı kitabının cildi üzerine, matine renkli gri zemin üstüne bu grafiği çizmişlerdi. Bu gizemli desenin özünü doğan güneşin önünde bir bulut parçası halinde göstermişlerdi ve burada söylenemeyecek kadar birçok incelik...

Ben kitabın kapağını son baskısında gördüm ve gözüm iliştiği anda, kitabın kapağına, sayfalarına, bölümlerine ve diğer şeylerine bakmadan önce, bu gizemli çizgiye takıldım. Sanki büyük bir soru işareti gibi bütün kitabı kaplamıştı ve sanki kitabın bütün metni, kendisini bana bu büyük soru işaretinde gösteriyordu. Benim Chandel'in eserine sıkı bağlılığım ortadadır. Ve bütün düşünceler, hayaller ve duygular ve... Hatta dış yaşamımda onun izleri görülebilir; ama bugün, okuduğum hiçbir cümleyi anlamıyordum. Chandel'in şaheseri üstündeki bu soru işareti, bütün noktaları gizlemişti ve sanki kitabın bütün cümleleri soru cümleleri şeklindeydi; ben âciz okuyucu da bütün o cümlelere cevap vermem gerektiğini düşünüyordum. Soru cümlesi, sonu eksik bir cümledir. Eğer cevabı olmazsa tamam değildir. Ne diyorum? Bütün kitap bir soru şeklinde sunulmuştu, bütün varlığım hep bir cevap şekline bürünmüştü. Ne kadar araştırsam da bulamayacağım bir cevap. O zamandan bu yana hep beynimin örsüne çekiçle vuruyorum, belki bir şimşek çakar da bu büyük belirsizliği aydınlatır, ama olmadı.

Onu samimi ve hoş kavrayışlı dostlarıma gösterdim. Felsefe düşünürü dostum dedi ki: "Ben bu deseni Aynülkuzat'ın "et-Takdir" kitabının tercümesi olan "Destin de l'homme" eserinin üstünde de görmüştüm. Buradan, Mutahharî'nin "İnsan ve Kader" adlı kitabının çok beğendiğim kapağı üstündeki karmaşık renkli galaksi deseninin de buradan alınmış olduğunu anladım! Mutahharî de bu desenin derin manasını ve insanın kaderiyle ilişkisini tam anlayamamıştı, ben onu edebî bir tarzda yorumladığımda çok hoşuna gitti. Önce "Bu nedir?" diye soruyordu. Bu desenciler karışık olan her şeyi beğeniyorlar. Ben "Acaba kader giriftlik ve karmaşıklıktan başka bir şey midir? Kader! Bu "olan ve olmayan", bu kaypak ve ele geçirilmeyen güzel vesveseci. Biz ona yaklaştıkça o bizden uzaklaşıyor." dedim.

Keşke bu "İnsan ve Kader" kitabının arka kapağını değerli okuyucu görebilseydi! Ama sevgili dostum, "Hayır." dedi, "Ben daha çok burada bir pınar görüyorum, yüksekliğin gurur tepesinden yavaş ve sakin kavisler çizerek inen bir pınar. Ani bir iniş, sadece eğim kavisini kırmıyor, belki biraz kambur kavis şeklini de andırıyor; sanki kendini sıcak ve sakin bir sığınağa çekiyor ya da onda çekici bir cazibe vardır ki onu kendine alıyor; ama aniden taşıyor, mucizevi bir güçle başını göğe doğru kaldırıyor, kalkıyor; ama aniden bir kıvılcım düşüyor ve başı kırılıyor... Ah! Bu şuursuz, akılsız, şeytani kıvılcımdan ne kadar nefret ediyorum! Her zaman çalışma, yorulma, uykusuz kalma, gece gündüz zahmet çekmenin ardından çalışma masam benim gibi ve benim istediğim gibi kalabalıklaşınca, her şey dağınık olunca, bu bizim akılsız, şımarık dadımız sadece her şeyin düzenli, yerli yerinde olması gerektiğini ve dağınıklığın, karışıklığın güzel olmadığını söylüyor. (Sadece üstünü giymesini ve biriyle karşılaştığında selam vermesi gerektiğini bilen bedevi insanlara özgü sanat zevkleri gibi) Kısacası gelip düzenliyor, kalbime bir kıvılcım vuruyor ve içimi yakıyor."

Ama müzisyen arkadaşım şöyle diyordu: "Ben bu sözlerinizden bir şey anlamıyorum. Bana göre bu, müzik dünyasının iki ilginç

sembolüdür: Doğunun eski stili çenk ve "Si" notası! Chandel'in bu kompozisyonu seçmesine gelince, özü Chandel'e ait olsa da tasarımı yazara değil, tasarımı yapana aittir. Chandel plan, dekor ve renk işlerinden anlamadığı gibi renkleri bile tanımazdı. Elbette bu konularda onun bazı yazılarını okudum ve ilgili bazı düşünceleri de vardır. Zaten bu yüzden bazı okuyucuları onun bu sanatları bildiğini zannetmektedir. Ama ben iyi biliyorum ki o bu meselelere bir filozof ve bazen bir şair gözüyle bakıyordu; sanatçı, grafiker ve dekorasyoncu gözüyle değil.

Her ne kadar düşüncenin Chandel'den olması mümkünse de grafiker, o yabani çakal yavrusunun boynunun güzelliğini anlatan parçayı okuduktan sonra bunu yazmıştır veya... Ne bileyim? Grafiker ile yazar arasında geçen bir konuşmadan da ilham almış olabilir. Ama bu eski Doğu çalgısı çenk ve Batı müziğinin sembolü olan "Si" notasıyla Chandel yani Chandel'in eserinin grafikeri ne demek istemiştir? Acaba doğusundan batısına kadar tarz/makamdan yapılmış bir dünyayı mı göstermek istemiş? Acaba irfan, şiir ve felsefenin ocağı olan Doğu'nun gizemli bir ruhunu mu anlatmak istemiştir. Yani Batı'nın ruhuyla da aşinadır ve bu tanışıklık öyle bir derecededir ki bütün görünen ayrılık ve uzaklıklara rağmen bir olmuşlardır, birdirler! Acaba Doğu çenginin notaya muhtaç olduğunu mu söylemek istemiştir ve onu konuşturan, çaldıran, inleten ve söyletenin nota olduğunu mu ima etmiştir? Eğer nota olmasaydı Doğu çengi sessiz mi kalacaktı? Onsuz dilsiz mi olacaktı? Acaba notanın da çengin eteğine sarılması gerekir ve eğer çenksiz kalırsa bir avare durumuna düşer ve çalınmayan bir nağme olur mu demek istemiştir? Uzayda başıboş ve sessiz kalan makamın acısı nasıl bir acıdır, sanki bedenini kaybetmiş ve yerde ve gökte yuvasız kalmış kimse gibidir mi demek istemiştir?

Acaba "Her şey müziktir. Konfüçyüs'ün deyişiyle, hayat müzikten başka bir şey değildir. Chandel'in kendi ifadesiyle, insan Tanrı'nın okuduğu bir makamdır; ruh, melekût âleminde çalınan bir nağmedir ve onun dışındaki her şey bir artıktır ve kirli

bir topraktır." mı demek istiyor? Müzik şiirdir, hayaldir, aşktır, güzelliktir, dindir, irfandır, sevgidir, Tanrı'dır, meleklerdir, istektir, hatıradır... Bütün bunlar bir makamın notalarıdır, bir çengin makamıdır! Ne bileyim?

O ressam dostum: "Ben onu helezonik bir sembol/tasarım olarak görüyorum." dedi. Helezon! Bir ressam eğer bir helezonun yaşamını, geçmişini, iç dünyasını tanıyacak olursa onda neler bulmaz ki? Neler neler? Dilbilimci dostum ise şöyle dedi: "Hayır, bunların hiçbiri değildir; o bu kitapla ebedî bağları olan özel kelime ve sözcüklerin sembolüdür. Örneğin bu 'S', 'C' ve 'H' harfleri bir 'Ç' sesini meydana getiriyor. Bir soru işareti şekli ile de ilişkisiz değildir. Veya 'Ç' ile başlayan diğer kelimeler, cümleler, terimler veya aslında bu harfi kendi iç yapılarında barındıran veya Cennetin kalbinden geçen bir ırmağın sembolü; sanki Lâtince ismi bu harfle başlayan bir bekleyiş ırmağı veya adı tesadüfen 'S' ile başlayan bir yılanın adını gösteriyor. Serpent! Veya yılan birçok şeyin sembolüdür; güzellik, yumuşaklık, ısırma, şimşekler, güzel görünümlü dalgalar... Yılan yavrusu! Hint dinlerinde ve özellikle Çin'de bugün dahi yılan mabedi Uzakdoğu'da birçok insanın dua ve ibadet yeridir ve... Veya duygu, aydınlık ve ilham anlamındaki "Sens" kelimesi gibi... Veya işaret, belirti ve sembol manasındaki "Signe" kelimesi gibi Veya...

Yazarın isminin simgesi de olabilir. Chandel/ Shandel "S" harfiyle başlıyor ve yazarın adının "S" ve "H" harflerinin birleşmesiyle başlaması dilbilimin en ilginçliklerinden bir tanesidir. "H" felsefi bir semboldür; boğazdan çıkan ve insanlık alfabesinin en yumuşak harfidir, o kadar yumuşaktır ki sesi yoktur ve yalnız "ah" denildiği zaman ses veriyor ve genellikle yüksek sesleri işi-

tenler onu işitmiyorlar. Bundan dolayı bazıları ona dilsiz "H" demişlerdir. Vardır; ama okunmuyor! Bu ilginç bir bakıştır; bu sessiz harf "S" ile birleştiğinde "Ş" sesini veriyor, bu ses müzik açısından bakıldığında en güzel sestir. Şûr[14] [coşku], neşat ve şadî [canlılık ve sevinç], hoşbahtî [iyi talihlilik], iştah, şehvet, aşk, şarap, şahit, şem [mum], ateş, beheşt [cennet], fereşte [melek], abşâr [şelale], beşaret [müjde], muaşeret [dostluk], ayş [yaşama zevki], şiir, şule, şerare [kıvılcım], işret [geçim], meşrub [içki], şerbet, şebab [gençlik], şampanya, şegeft [ilginçlik], şirin [tatlı], şah, aşiyân [yuva] ve... Meşk, şart ve şegoftî [tuhaflık]. Bu iki harf şadî, şebab, şarab ve hoşbahtîyi meydana getirdiği zaman sona ermektedir.

Birine diğeri olmaksızın tek başına baktığımızda ne yapıyorlar, ne kuruyorlar? Biri sûz ve suhten, sâz ve sahten, serâb ve sekaf ve... Diğeri, hâle, hava, huy, hayret, hamle, hadise, hararet ve hepsi! Hi hi hi! Ve... Ve sosyolog ve tarihçi dostum şöyle dedi: "Bu eğri bir çizgidir. Doğal bir ahenkle başlıyor, kavis alıyor, biraz devam ediyor ve sonra denizin içine kadar batacak gibi ani bir düşüş yapıyor, denizde batacakken aniden beklenmeyen bir mucizeyle hızlı bir kalkış yapıyor."

Ama ben onu Chandel'in iyi, güzel ve nefis şaheserinin üstünde bir soru işareti olarak görüyorum. Kitabın bütün cümlelerini soru cümlesi yapmış bir soru işareti, bu kitabı bir soru şeklinde sunmuştur. Ben kendimi sürekli olanın tersine, düşüncesi ve yaşamının manası okumak olan bir okuyucu olarak Chandel'in eserini okumak değil, belki onun cevabı olarak buldum ve ne kadar arıyorsam bulamıyorum! Cevabı? Kendimi? Ne fark eder ki?

[14] Dr. Şeriati, burada içerisinde "Ş" harfi bulunan kelimeleri sıralıyor. Bu kelimelerin Türkçe'de de kullanılanlarını aynen yazıp Türkçe'de kullanılmayanlarının Türkçe anlamlarını köşeli parantez içerisinde verdik (Çev.)

YEDİNCİ BÖLÜM

– Acaba üstat Chandel'in tahmin ettiği (72.532,800) saniye doğru mudur? Acaba Aligere (Algeria şeklinde yazılarak Cezayir kast edilmiş olabilir) mabedinin minaresinin tam ne zaman yapıldığını belirleyen bir tarihî belge var mıdır? Şüphesiz bu sayı yaklaşıktır; onun nereye kadar yanlış yaptığını bilmek isterdim?

–

– O zaman, bütün bu yarım kalmış zamanların ve milyonlarca boşa gitmiş boş kutunun sorumlusu kimdir? Senin aziz milletin aç olduğu halde, milyonlarca gıda paketi, bal, süt ve içecek şişesini bir ambarda saklamalı, o beyaz ve siyah iki farenin ağzına vermeli ve afacan, okuma yazma bilmeyen çocukların eline ve ayağının altına atmalı ki onları içi boş tatlı tenekeleri sanıp birbirine vurmalarından, çıkardıkları sesten veya onların üstündeki resimlerden hoşlansınlar... Sağlam ve mantıklı hiçbir delil senin hatanı, senin ihanetini tevil edemez. O eller milyonlarca değerli ve günahsız canın kanıyla kirlenmiştir! Tam parmaklarına bak! Görmüyor musun? Eğer göremiyorsan ben burada, sırtımda birikmiş milyonlarca cansız ve sessiz bedeni sana göstereyim. Benimle gel de seni onların kederli ve hazan çökmüş mezarlıklarına götüreyim. Sende hiçbir acıma belirtisi olmasa da seni güçlükle sakinleştirebileyim.

–

– Ama o tam bir buçuk yıl hakkında ne diyorsun, ne diyorum? Yaklaşık iki seneyi bu vatanın aydın nesline bağışlamayacağım;

bir ömür boyunca bağımsızlık ve özgürlük için bağnaz istibdadın zindan ve işkencelerini çekmiş, başında, yüzünde ve sırtında milletin kurtuluşu, vatan sevgisinin tesiri ve düşmanın kamçı izleri görünen o yaşlı adamın gözleri, gözleri, gözleri... Karşısında görüyordu, diğer bütün monoton ve rahat genizlerden çıkan seslerden farklı olduğu belli olan o acı ve gurbet dolu sesi işitiyordu! O gözlerin onun gözlerinde başka birisi olduğunu okuyamadığını nasıl kabul edebilirdi? Onun yüzünü görüyordu da onun kendisi olduğunu bilemiyordu? Bu neslin kulağı nasıl olur da uzak deniz fırtınasından gelen ve çölün en derinliklerinden ulaşan, dert, kan, mücadele ve yenilgi dolu tarihin genzinden yükselen bu sesi, harflerin mahreçlerinden, genizden dudağa kadar, ağzın değişik şekilleriyle çıkan seslerden ayıramadı, tanıyamadı? Bu iki bin yıllık tarihimizde, herkesten çok bizim genç ve uyanık neslimiz acımasız kınamalara müstahaktır.

Bu günlerin ihanetini çok acıklı bir şekilde ödemesi gerekir. Ona uygulanacak kısas, tarihî zorunluluk veya ilahî kaza ve kader şeklinde onu ülkesinden sürgün etmek, evinden ve rahat yaşantısından uzaklaştırmak, gurbete mahkûm etmek şeklinde olacaktır. Kuleyşî zindanlarına atılsın da zulüm gören milletin zulmünden, geçmiş karanlıkların, esaretin ve işkencelerin kahrından kalbi kin, nefret ve tarihî intikamla dolu vahşileşmiş bir cellâdın çelikten tokmağı altına düşsün. Zindanın meçhul ve uzak beşinci kat hücresinde, Şehit Aynülkuzat'a yapılanlara kısas olarak, gücünü eski gazaplardan alan amansız kamçıların altında morarsın ve bütün vücudu ateşin kızgın ve dayanılmaz alevleri arasında yansın, kızarsın; sırtı, yanı, göğsü, boynu, yanağı, dudakları, alnı, kulak arkası, kirpiklerinin altı, göz çukurları ve çene çukuru yansın... Gurbet zindanlarının en uzun sessiz geceleri, ardında asla gündüzü olmayan, her bir gecesi bir yıl olan gurbet zindanları... Ne diyebilirim? O zindandaki tüm mahkûmiyet yılları bir gecedir... Ayakları ve kanatları bağlı masum bir keklik gibi sürekli vahşi bir gaganın ve pençenin esiri olsun, hiçbir şey söyleyemeden can versin, feryadını kimse işit-

mesin ve bu dünyada hiç kimse onun akıbetinden haberdar olmasın, çöl kurdu ağzında tuttuğu zavallı Hüthüt kuşu gibi sinirden dişlerini yavaşça birbirine geçirmiş olduğu halde, nöbetçiler ve bekçiler görmeden, gizlice zindanın yüksek duvarlarının gölgesinde şehirden uzak bir ormana götürülsün ve ormanın sessiz, sakin, yeşillik dolu ortasında, dişleri arasından atsın ve geri dönsün, mahkûmu özgür bırakılmış bir zindanın boş bir hücresine yalnız düşsün, kapıyı açıp içeri girsin, yorgun ve düşünceli bir halde, üstünde iki tabak, iki kahve fincanı, soyulmuş ve yarı yenilmiş iki elma, bir tabak ve kenarında iki çatal bulunan masanın etrafında şaşkın kalsın ve dişin yerine baksın, bakışını ondan ayırmasın; böylece kalıp iki dudağının üstünde soğuk ve solgun bir tebessüm, öfkeden solmuş ve bitkin bir bakış... Ve aniden duş suyunun dökülüş sesi ve onun içinde yumuşak bir mırıldanma ve hafifçe söylenen bir şarkı...

***

Bu habersiz günlerde perişan ve ne oldu da yalnız kaldım diye düşünerek tek başıma oturmuş, hayatımı düşünüyordum; bu içine düştüğüm dört belayı, bu 160 olan ömrü, her saniyesinde bulunduğum, yaşadığım bu acı, sevinç, korku, ümit, mutluluk ve mutsuzluk dolu hayatı ne yapayım, ne yapabilirim? Bu 50'yi nasıl çekmeliyim! Zamandan miras aldığım saf altını ve karşılığında kötü ve hileci tüccardan, zamanın bu acımasız antika satıcısından satın aldığım bütün bu benlikleri... Tam 72.532.800 saniye geride kalan o müthiş günü hatırlıyorum. Ben ilkokulun beşinci sınıfındaydım. Okula girdiğim anda, aniden zil çaldı, çocuklar okul zili sandılar; ama ben kıpırdamadım ve yerimde donup kaldım. Başım döndü, gökyüzünün heyecanla etrafımda döndüğünü gördüm. Beni sınıfa götürdüler, sıramın üstüne oturdum, sınıfımın bir penceresi dışarıya açıldı ve ilk kez onun kenarında oturdum. O anda gözümü gökyüzüne açtım, güneşin altın renkli parıltılarıyla benim çocukça yüzüme güldüğünü gördüm. Onun yukarısında aniden bir yıldız, mavi gökyüzünün içinden ok gibi çıktı, yeşil ve beş kanatlı bir ışıkla hayret verici

bir şekilde yere doğru indi, gözüme girdi ve onun girişini içimde bir sinir uyarması, ruhun derinliğinden geçen sıcak bir hatıra veya gece karanlığından geçen aydın bir şimşek gibi beynimde hissettim. Hayale sığmayan hızlı bir ok hızıyla oradan çıkıp gitti; onun etkisini içimde hissettim; oradan da çıkıp sol tarafıma geçti, kalbimin dehlizine girip beklemeden kan dolaşımıma girdi ve boğuldu, ondan sonra hiçbir şey hissetmedim. Onu kaybettim ve nerede saklandığını bilemedim. Yıllar geçti ve ben bu hadisenin ne olduğunu, ne anlam taşıdığını soruşturuyordum. Acaba bu Resul-i Ekrem'in hikâyesi değil miydi? Küçükken çölde aniden gökyüzünden başına indiler, onu yere yatırıp göğsünü yardılar ve kalbine emanet olarak bir nur bırakıp gittiler. Dadısı Halime şaşkına döndü, korku içinde çocuğu Mekke'ye geri getirdi ve kimse ne olduğunu bilemedi. Mağaradaki gece ise yeşil nur kendi içinden doğdu ve Allah'ın dilini kullanarak onunla konuştu, emin kalbini hikmetle doldurdu; okuma yazma bilmeyen gözlerine okuma öğretti, hünersiz parmaklarına kalem tutmasını öğretti. Onun Rabbi kitapta ondan söz etmiş ve onunla insana bilmediğini öğretmişti... "Kalemle öğretti, insana bilmediğini öğretti."

Aynı zamanda ben de kendi kulluğum düzeyinde Resul'e benzer bir kadere sahiptim. Ona bir melek mesaj getirip: "Ey örtüye bürünen, kalk!" dedi. Bana ise şöyle dedi: "Ey halk topluluğu içindeki yalnız, ey söz kalabalığı içindeki sessiz ve ey zaferlerin renkli, yaldızlı yapraklarıyla kendini gözlerden saklamış mağlup adam! Ben renkli mucizelerimle halkın görmediğini görüyorum, kalk ve sana yapışmış o benleri ve nefsi emmareleri öldür, zamane halkının elindeki tutsağı kurtar, benliğin saf aynasında pas tutmuş o hevesleri göz suyuyla yıka, riyazet eğesiyle cilala ki mum ışığı yansısın. Başkalarının topluluğunda kendini kaybetmiş olan sen, bu çelikten gurur putunu yeniden bul ve gönül Kâbe'sinden çıkar, tevhit mabedinin minaresinden at, kır, kendini kurtar ve susuzluktan deniz sahiline gel, yeşil Alevî çeşmelerinden doyasıya iç, -ey Sanani zahidinin tutkunu-

kendini kutsal ruhun güzel mahrem kilisesinin yalnızlığında itiraf et ve gönlünü şan ve şöhret ipinden kurtar, din ve dünyayı dindarlara ve dünya ehline bırak, bu ikisinin yerine acıyı seç, derdi al, inle! İnlemekte ne rahatlıklar ve lezzetler vardır, nereden bileceksin? Nitekim kurt inliyor... Tanrı inliyor..."

* * *

Chandel için ortaya çıkan bu yeni tereddüt onu şiddetli bir şekilde hayrete düşürmüştü. "Beklenmeyen hadise" sonucu önceden olmayan ruhsal heyecanlara müptelâ olduğu yıldan beri açıkça görüyordu ki "ruhsal haller", "mantıksal fikir"den daha güçlü olmuştur. Onun ilmî, edebî, manevi keşif ve kerametleri başka bir renk ve koku almış, onda çok bereketli fikirler meydana gelmiş; hem de gönlünde, beyninde, bakışında, hatta dilinde hızlı bir değişim gerçekleşmiştir. Bu düşünce devrimi, imanını, ilmî ve mantıkî eğilimini de etkilemiş ve aslında onun dünya görüşü, yaşam ve ahlâk felsefesi bu ruhsal devrimden doğmuştur. Onun vicdanının derinliğinde meydana gelen o şiddetli ve ani hadisenin ardındaki bu patlama Chandel'i hayrete düşürmüş ve şiddetli bir şekilde sarsmıştır. Felsefe, psikoloji, edebiyat ve sanatın elde ettiği her yeni keşif ve başarı karşısında hissettiği sevinç anında, birdenbire gönlünü kötümserlik dalgası kaplıyordu. Acaba bu ilmî, felsefi, edebî yorum, açıklama ve analiz o sevdadan kaynaklanmıyor mu? Bu konuşan ilim ve akıl mıdır, yoksa "O" mudur?

Hümanizm felsefesini beyninde tasarlayıp kurduğu zaman onu bu bakış açısıyla değerlendirdi; beyninde bu düşüncenin aydınlanmasından duyduğu sevinç ve heyecan kadar, bu yine Onun işi olabilir düşüncesinden de sarsıntı ve tereddüde duçar olmuştu.

O, yıllar önce Aristo'nun "İnsan düşünen canlıdır." tanımına itiraz etmişti; o, eski felsefe ve hikmeti ilk kez okuduğu andan itibaren böyle düşünüyordu. O, eski felsefeyi okudu; çünkü yeni felsefeye maalesef çok geç başlamıştı. Hatta doktorasını aldıktan yıllar sonra sürekli esef duyuyordu ki eğer ilk başta yeni felsefe

okumuş olsaydı onu tahsil edecek ve şimdiye kadar kim bilir ne ilerlemeler sağlayacaktı. Özellikle onun beyni bu yeni felsefenin temel ilkeleriyle çok fazla uygunluk kazanmıştı... Ama ne yazık ki bu felsefe Tunus'a çok geç ulaştı. Chandel bu ülkede tahsile başladığı sıralarda eski felsefeden başkası yoktu ve yaklaşık on iki yıl önce, İsviçreli bir yazarın "Mehraveyi Sidarta" adlı eserinin tercümesiyle ve yine " Tagore ve Papağanı", "Sufinin Gülü", "Hurmalıktaki Sevdalı Ruh Ağacı", "Yaratılış Felsefesi", "Ruhulkudüs", "Yeruşelim Güzeli Meryem", "Kelime ve Tanrı", "Bougie et son Papillon" gibi eserlerle karşılaştı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TARİH İLE ÇEK KOÇANI ARASINDAKİ İLİŞKİSİ

"İnsan tarihin çocuğudur, tarihçi ise tarihe tapandır."

Chandel

"Meclis arkadaşımız hep gönül alıcıdır
Özellikle de onun gönlünde açınca..."

Bu hastalık bende her geçen gün ilerliyor. İlk başlarda komik olaylar oluyordu; ama şimdi gittikçe endişe verici oluyor ve sorun yaratıyor. Ben dalgınlık hastalığından bahsediyorum!

Bu gece sakin bir köşede oturup bir "şey", ilginç bir hikâye yazmak amacıyla kız kardeşimin evine gelmişim. Gayrıresmî muhasebecim olmuş yakınım üç tane çek getirmiş ve "Beni çok utandırdın!" diyor...

– Nedir?

– Hiçbir şey. Bankaya götürdüm; her üç çek için de: "Af edersiniz efendim, lütfen on bir ay sonra gelin!" dediler.

– Ne demek? Neden on bir ay sonra?

– Hiç... Ben bakmamıştım, sen de her üçüne 9 Şubat yazmışsın!

– Hayır!

– Neden! Buyurun bakın!

Bir dünya dolusu utançla çekleri alıp düzelttim; birisinin arkasına "23 Şubat 1969 tarihi doğrudur!" diye yazdım.

– Efendim bu da başka on bir ay oldu!

Sabrım tükendi. Kendime "Biraz sabret, sonra düzelteceğim." dedim. Onlarla kapı komşusu olan amcamın hanımı geldi ve yine o zoraki nezaket gülmelerine devam etti.

– Hi hihi!

– Ne oldu?

– Hi hi hi!

Anladım. Amcam yolculuğa çıkmıştı, maaş havalesini göndermiş ki ben alayım ve resmî olmayan havaleyle versinler diye. Hanımı, ihtiyacı olduğu için: "Eğer mümkünse çabuk davran!" dedi. 26 Martta emeklilerin maaşlarının verildiği tarihe kadar bekleyemedikleri için ay sonunda alacakları maaşa karşılık ben kendimden çek verdim. Banka da ona: "Lütfen on bir ay sonra gelin!" demiş.

* * *

Antiemperyalist Tunus devriminin yıldönümünde, bu hareketin tanınmış yazarlarından olan Chandel ve onun unutulmaya yüz tutmuş devrimci eserleri, gerek Fransız emperyalizmine karşı mücadelede ve yabancı hükümetlerin tasallutu altındaki bu Aryalı[15] arzuların yeşil ülkesi olan latif ve özgür Doğu'ya ait irfanın ve kültürün dirilişinde, gerekse İslami ruhun ihyasında çok etkili bir rol oynadı. O, bir ara Tunus'un başkentinde topladığı Mani ile ilgili eserleri, Mağrib'in[16] bağımsızlığındaki ve devrimci uyanışındaki etkili rolünden ötürü De la Chapelle'e hediye etmek istemişti.

[15] Aryalı: Buda dininde, alçaklığa ve rezilliğe karşı, soylu ve aşkın anlamlarında bir terimdir.

[16] Mağrib, bir Kuzey Afrika ülkesinin adıdır. Bu isim, İslamî coğrafyanın batısında yer alması itibariyledir; yoksa, bu devrimin Batı'ya katılmak gibi bir hedefinin olması itibariyle değildir.

Bu eserlerden gözünde en çok önem taşıyan La Croix'nın eserleriydi ki De la Chapelle'in ve Chandel'in de ona karşı içten gelen bir bağlılıkları ve kalpten gelen bir sevgileri vardı. Özellikle De la Chapelle'in kendisi de bilgin ve mutaassıp bir Maniheist idi. La Croix'nın eserlerine karşı özel bir sevgisi vardı. Chandel, onun gibi değildi; çünkü bu onun eserleriyle sadece duygu ve sanat yönünden ilgileniyordu. Yoksa o bir Müslüman idi ve İslam'ı seven ve İslam uzmanı olan bir insandı; mutaassıp bir mümindi, İslam'a derinden bağlıydı, İslam'a tutkundu. Sami kültürün hararetli, coşkun, tek boyutlu ve ilginç ruhuna bağlıydı.

Fakat işgalci emperyalist hükümetin polis teşkilatı bu ikiliyi sürekli takip ediyordu ve bunların antiemperyalist çalışmalarını gözlem altında tutuyordu. De la Chapelle, Tunus'un başkentinde Chandel ile temas kurmadı; o buhranlı dönemde resmî tatilini geçirmek için güneydeki efsanevî çıplaklar adasına gitti. Akdeniz sahillerini dolaştı ve Biskere'ye geri döndü. Chandel, yabancılara karşı özgürlükçü, devrimi başlatan De la Chapelle'e bunun anısına Mani diniyle ilgili bu kitapları hediye etmek istiyordu. Gerçi bu küçük ve sembolik bir işti, psikolojik yönü vardı, devrimci ve siyasi bir olay değildi; ama onu ve kendini memnun etmek istiyordu. Veremeyince üzüldü ve yazdığı bildiride şöyle dedi: Ey medeni emperyalizm! Sen ne kadar vahşisin! Ülkesinin kaderini elinde bulundurması gereken şahıs, şimdi onun adını dile getirmekten mahrumdur! Benim gibi özgürlük sevdalısı olan bir kimseye hangi acı bundan daha kötü olabilir ki! Bu gaflete batmış ve yabancı istibdadın durgunluğunda rahat bulmuş Tunus'ta ilk devrim kurşununu patlatan, Doğu'nun uykulu ruhunu uyandıran ve feryatlar, bağırmalar, ağıtlar ve aralıksız saldırılarla "kendine" getiren bu korkusuz kahramanın, bu büyük ve görkemli yıldönümü kutlamalarında altın heykeli yapılmalı, bu ülkenin tam kalbine dikilmeli ve devrim şarkıları göklere yükselmeliydi. Ama şimdi yirmi beş yıldır polislerin gözünden gizli, bu siyaset ve devrimle hiçbir il-

gisi bulunmayan kitabı nasıl hediye edebileceğini düşünüyor?

Ey özgürlük, sen olmadığın zaman özgürler ve sana tapanlar için normal yaşam da zordur; konuşmak, görmek, oturmak, okumak, yazmak, gitmek, gelmek, olmak, bulmak, yolculuk, evde kalmak, hepsi yasaktır.

Ne yazık! Yabancılar ülkeye hakim olduğu ve özgürlük tutsak edildiği zaman yalnız devlet, hakim kanun, istibdada ve hükümete bağlı olanlar değil, bütün halk birer casustur, yabancılar için çalışırlar, akrabalığın suç olduğu bir ülkede herkes yabancı sevdalısıdır!

Kim Chandel'e cevap verebilir? Böyle zehirli bir ortamda, böyle şüpheli bir dünyada, düşmanın ıslık sesinin her yerde işitildiği ve tehlikenin bir gölge gibi özgürlükçüleri takip ettiği bir iklimde Chandel'ler siyasetle hiçbir ilgisi olmayan Mani diniyle ilgili bu kitapları nasıl De la Chapelle'lere gönderebilir?

Varlık düzeninin bu geleceği olmayan gelecek nesli, liyakatsiz ellerinde tuttuğu yer! O mutlu düzen ve bilinçsiz mutlu nesil!

DOKUZUNCU BÖLÜM

Chandel:

– Bana samimiyetle söyle, seni sevmemek için ne yapayım?

Rosas:

– Sanırım "Seni sevmemem için ne yapabilirsin?" diye sorman gerekirdi.

Chandel:

– Evet, doğru söylüyorsun, söyle ne yapmam gerek.

Rosas:

– Hiçbir şey, hiçbir şey!

– Senden samimiyetle cevap vermeni istiyorum.

– Samimiyetle ne demektir?

– Samimiyetle, duygularda "istememek" ile "yapamamak"ı birbirinden ayırmaktır.

– Sen benim yapabildiğim halde istemememin mümkün olduğunu mu düşünüyorsun?

– Doğrusu, bilmiyorum, soruyorum.

– Benden işittiğin cevabı beğenmesen bile en azından içtenlikle söylediğime inanman için ne yapmalıyım?

– Yine sen kültürümüzün kelimelerini diğer halkların kültüründe kullanılan manalarda kullandın.

– Hangi kelime?

– "Samimiyetle"

– Nasıl?

– Sen benimle samimi bir şekilde konuşmadın mı? Aralarında içtenlik ve samimiyetten başka bir şey olmayanlar nezdinde bu ne anlamsız bir istektir! Varlığımız, konuşmamız, düşüncemiz, tasa ve kıvancımız, bekleyişlerimiz, isteklerimiz, ihtiyaçlarımız, acılarımız ve hatta mutsuzluklarımız ve sövgülerimiz bile samimidir, ben ne diyorum? Samimiyetle! Hayır, samimiyet! Hayır, gönül samimiyeti, doğruluk samimiyeti, dürüstlük samimiyetidir. Samimiyetle söyle dedim, benimle senin aranda değil, sen kendi içinde, kendinle samimi ol! Sen de Buda'nın, Dekart'ı dolandırmasına izin verme. Okumadın mı: Her birimizin içinde iki kişinin evi vardır. Her birimiz iki kişiyiz. Her Avrupalı bir Dekart ve bir Paskal'dan ibarettir. Her Doğulu bir Buda ile bir Konfüçyüs'ü içinde taşır. Her Müslüman bir İbni Sina ile bir Ebu Said'e sahiptir; özetle, her Dante'de bir Vergilius ile bir Beatrice yaşıyor. Yaşam mı? Hayır savaş! İnsan bir tereddütten ibarettir, herkes bir "Ne yapmalı?"dır. İnsanın en doğru gerçeği bundan başka bir şey değildir. Bu tereddüt, ızdıraplar, dertler, taşkınlıklar, acılar ve canımızı bîzar eden bu ağır ve acımasız karanlıklar işte buradan, fıtratımızın derinliğinden, yaratılışımızın beyninden ve varlığımızın meçhul derunundan kaynaklanıyor. Benim felsefelerde, irfanlarda, dinlerde, ilimlerde, edebiyatlarda ve yaygın dillerde kullanılan bu kelimeleri sana hangi manada söylediğimi görüyorsun. Felsefemiz, irfanımız, dinimiz, edebiyatımız ve kullandığımız dil=ben+sen+o-kâinat, bu akılsızlık diyarı, bu yeryüzü denilen kirli iklime yabancıdır! Dinimiz, edebiyatımız, hikmet, bilim, sanat, öğreti ve idealimiz sakin, gizemli, gürültülü o iki hurma bahçesine aittir ki orda yerleşik olan bütün cemiyet bir bedendir; garip, dertli ve yalnız bir beden... Birbiri ardınca gece ve gündüzleri ümitsiz ve beyhude geçiren delinin aceleciliğinden korkan ve bu lânetli şehirde mutluluğun kirli yataklarında dertsiz yatan halktan usanmış

beden. Gönlü kin doludur bu şehre. O şehir ki surları, diktatör kaysere ve yamyam Rumlara kurban edilsin diye aşağılık Yahudilere esir düşen Meryem ve Ruhulkudüs'ü arayan çarmıhı andırmaktadır. Sokakları, caddeleri ve geçitleri hep olmaması gereken sınırsız ve çirkin duvarların ürünüdür. Evleri hep hücreler gibi dar, karanlık ve kapalıdır. Sakinleri hep kurt, tilki veya koyundur; büyükleri deve, temizleri katır, bilginleri "hayvanlardan daha aşağıdır..."[17] Bu ateşli ve sessizliği mezarlığı andıran çorak çölden geçen, susuz ve kimsesiz, yerde tek başına şehit olan, sessiz ve neticesiz can veren o yıllarının kurumuş ve yarı yanmış bedenine hasret derdiyle dolu... Bu masum güzel, tatlı, kabiliyetli, istikbal vadeden ve henüz iki yaşında olan heyecan ve hayat dolu, her anı bir güne, her gecesi bir yıla değen çocuğun cenazesine ağlıyor ve şimdi... Ne diyeyim? Allah'ın, İbrahim'e ihtiyarken bağışladığı bir mucize çocuk İsmail, canıyla Nemrutlardan satın aldığı ve Hacer'e bağışladığı o ateşin hatırı için, Allah'ın dostu İbrahim'in aşkına karşılık, kinler, tehlikeler, göçebelikler, gurbetler ve hicretler ateşi canına düştü, yiğitçe bunları çekti ve sabretti... Şimdi bu aziz şehidin naaşı, anne ve babasının elleri üstünde kalmış; ne gönüllerinin duvarını yakan, dumanı yükselen bu acıklı ateş bebeklerinin soğumuş tenini ısıtabilirler, ne de bu aziz şehitlerinin naaşını toprağa gömebilirler... Sonsuz ve korkunç bir çöle benzeyen bu dünyanın dehşetinden bir tek kuş uçmuyor ve orada ölüm ıslığından, ömrün kaçışındaki ayak seslerinden ve uzak, belirsiz ve intikamcı görüntülerden başka hiçbir şey yok. Bu cennet yeşilliğindeki bahçelerin ipekli genişliğinde, onun ruhuyla konuşuyorlar; ne de güzel konuşuyorlar! Her yeşil yaprağı sadece kendisinin okuduğu aşk bilgisinin bir defteridir. Havası Ruhulkudüs'ün kendini yanında gördüğü taze, ümitli ve aşık Meryem çiçeklerinin kokusuyla dolu ve onun çarpan nefeslerinin sıcak buharından canlanmaktadır.

[17] Bu şehrin âlimlerini en iyi Kur'an nitelendirmiştir: *"Onların örneği kitap taşıyan eşekler misalidir, belki onlar daha da aşağılıktır."*

Yaşadığımız bu yerde, arkasından gittiğimiz bu dinde ve konuştuğumuz bu dilde samimiyeti hangi anlamda kullandığımı biliyor musun? Ben hiçbir zaman "benimle samimiyetle konuş" demiyorum, ben o yeni Müslüman olan kimse değilim ki imamına şöyle diyeyim: "Doğruyu söyle, var olanı söyle, maslahat gereği konuşma, kendi dindaşlarına iltifat etme. İmanını sana inanandan gizleme, eğer gönlünde geçen küfür ise, eğer ruhun günahla kirlenmişse, eğer dininde gevşemişsen, eğer ahiret, cennet, peygamberlik, hicret ve ihlâsa inancın, mescit ve mihraba ilgini unutmuşsan, eğer din ve şeriatın ağır, zor ve çetin mesuliyetleri sana ağır geliyor, bıktırıyorsa, kabul et, itiraf et, yüksek sesle bağır, küfrünü ilan et!" Hayır, ben yeni yetme bir duygusal Müslüman değilim, dört tane mersiye ve dinler tarihi okuyarak dindar olmuş değilim veya bir "dinle neyden"i[18] işiterek arif olmuş, Mevlana dostu, Mesnevi sevdalısı olmuş değilim. Ben dinimi fıtratımda taşıyorum ve İslam'ımı vicdanımda ve imanımı yaratılışımda gül suyuyla yoğurmuşum. Eğer Peygamber dahi gelse ve dese ki: "Afedersiniz, çok özür dilerim! Çok çok zahmet verdim, arz etmek isterim ki o Rebiülevvelin 27. gecesini söylemek istiyorum; evet, o gece, af edersiniz, yanlışlık yaptım, yanlış anlamıştım; o mağaranın içinde ben hayallere kapılmıştım, durumum iyi olmadığı için, Kureyş halkı ve Mekke şehrinin elinde çok sıkıldığım için Hira'ya kaçtım ve sonra başımdan o kadar düşünceler, hayaller, dertler ve acılar geçti ki yalnızlık içindeki gece sakinliği, sessizlik, üzüntü ve kaçış el ele verdiler ve ben melankoli hastalığına yakalandım, bazı şeyler hatırıma geldi ve hatta bazı sesler işittim ve bir nur çaktı sandım; bu düşünce ve hayaller üzerime o kadar hücum ettiler ki bilinçsizlik âleminde o vahiy meselesi, o yazmak, sonra okumak, kalem, Cebrail, sonra seçilme, risalete iman, sonra o sıtma, titreme ve örtüsüne bürünme olayları cereyan etti. Uzun süredir bunun gerçek olduğuna inanıyordum, sonsuz özür diliyorum, o konu

[18] "Dinle neyden..." Mevlana'nın Mesnevi'sinin ilk dizesinde yer almaktadır. (Çev.)

vaki değildi, ben Peygamber olmamıştım, belki kâhin olmuştum, sihirbaz olmuştum, ilk başta da düşünmüş olduğum gibi cinler çarpmıştı ama şimdi iyileştim ve ilk önce gelip sizden özür dilemeyi gerekli gördüm. Siz benim ümmetimsiniz; sen Ebutalip oğlu Ali, bu iş için çok zahmet çektin, çok af edersiniz, özür dilerim." Sonra işinin başına dönse, Hatice'sinin evine gitse, ticaretle uğraşsa ve Kureyş'in kervanına Ebusüfyan ve Ebucehil'in grubuna girse... Bundan daha ötesi var mı? Ama benim için fark etmez. Fark mı? Hayır, ben dine bir peygamber vasıtasıyla inanmış değilim ki! Ben bir "dindarlık ruhu" olmuşum ve başka türlü olamam.[19] Bu ruh verasetle gelmiştir, bu bizatihi benim, kendimim. Kim kendisini kendinden soyutlayıp bir kenara koyabilir ve kendinden âzâde olabilir? Peygamberin işi nedir? Peygamber vasıtasıyla dindar olanlar basit ve değersiz kimselerdir. Din, toprağın üstünde hızlı geçen yağmurun geride bıraktığı nem gibi ruhların yüzeyinde kalır, toprağın içi ise kuru kalır. Ama bazı topraklar vardır ki zaten nemlidir, rutubetlidir ne kadar kazarsan rutubeti o kadar artar; böylece dalgalı bir okyanusa ulaşırsın, suyu saf, temiz ve berraktır, güneş ve toz toprak görmemiştir. Bu topraklar ötekilerin tersine sadece yüzeyleri hafif, kabukları kurudur; çünkü doğrudan güneş ateşinin altında yana kalmışlardır, yağmur bu topraklar için ne ifade eder? Gelen bulut, güneşi engelliyor, gölge yapıyor ve toprağın yüzeyine rutubet serpiyor, yıllarca yerin altında gömülü kalan sayısız taneleri açmayı, hayat almayı, filizlenmeyi, çiçek ve meyve vermeyi bekliyor. Mevsimleri beklemekle boşuna vakit geçirmişler; eğer Şubat yağmuru yağmazsa bu kuru kabuğun altında gömülü kalan bu tane deryası, çöl göğündeki güneşin ateşi al-

[19] "Ben Hangisiyim?" yazısı şunu söylemek istiyor: Tapınmak insanın hamurunda vardır. İnsan, bir mabut bulamasa da yine bir tapınıcı olarak kalacak ve bir tapınıcı olarak ölecektir. Eğer kişi normal ve sıradan bir insan olursa kendisine put, türbe, sanatçı, vatan, bayrak, kan gibi cahil ve ahmak mabutlar seçer. Eğer işi zorsa imansız bir mümin ve maşuksuz bir aşık olacaktır. Eğer kimi kaybettiğini bilen biriyse o zaman, imanı şöyle olacaktır: "Ey Tanrı, sen ister ol ister olma, ben sana muhtacım. Ben muhtaç olduğum için sen varsın."

tında, toprağın pak ve temiz suyu dalgalı okyanus yüzeyinde ölür, yok olup gider. Bu küçük bir acı değildir! Böyle bir toprakta bahar yağmuru sayesinde ve Şubatın rahmetli okşayıcı bulutunun gölgesinde taneler yeşeriyor, kök salıyor, Şubat ve bahar yağmurları, kökleri toprağın altındaki nemli yüzeye ulaşıyor; işte o zaman Şubatın hayat verici parmaklarının okşamasıyla, çölün kuru ve bayır toprağı bir bahçe oluyor ve bir yılda filizler ormanlara dönüşüyor! Böyle topraklarda taneler, yağmur ve bulutlar sayesinde yetişip kökleşiyorlar. Bu taneler yetişip olgunlaştıktan sonra da bu sefer sararıp solmaya yüz tutar, kuruyup gider!

Peygamberin yaptığı da çorak topraklara yağmur veren Şubat bulutları gibidir.

– O zaman şunu demek istiyorsun: Allah'ım! Ne şımarık! Ne demek istediğini senden daha iyi anladım, eğer bana bir daha bağırırsan karışmam.

– Bu da yine bir edebiyatçının kulağıyla vahiy dinlemek oldu! Ben size saygımdan dolayı hiç açıklamaksızın diyorum ki: Bir insan din ruhundan yoksun olarak da Müslüman olabilir, Müslüman olmadan dindar olabileceği gibi, dindar bir Müslüman da olabilir. İslam'dan ayrı düşse bile, o dindar ya da mümin kalırsa, artık sadece Müslüman değildir, yani İslam hükümleriyle amel etmiyor. O, hiç dini olmayan bir mümin de olabilir, o Hıristiyan veya Yahudi veya Zerdüşt bir mümin de olabilir. İslam fıkhında reddedilen, tek mümkün olmayan şekil ise İslam'dan çıkıp başka bir dine girmesidir, bu mümkün değildir; çünkü İslam'dan sonra ötede bir hakikat menzili yoktur. Üstün olmayanı üstün olandan üstün tutmak akıl işi değildir. Gerçek realiteye göre de İslam son dindir ve peygamberliğin bitişidir; ondan sonra artık kıyamete dek, adalet terazisi konulup beklenilen vaat edilmiş kurtarıcı gelinceye kadar vahiy ilişkisi kesilmiştir... Yer ve gök birbirine girinceye, yıldızlar dökülünceye, güneş parçalanıncaya, ay işlenmiş pamuk gibi oluncaya ve göğün tavanı çatlayıncaya kadar bu din ebedî ve sürekli kalacaktır. Be-

şeriyetin hayat tarihi yolculuğunda, İslam en son konaktır, yolcu ya bu son durakta kalacaktır ya da eğer haramiler ve yol kesiciler bırakmazlarsa çaresizlikten uygun olmayan yollara girer, başını alıp çöllere düşer, göçebe derbeder olur veya bir dağ, bir çöl kenarında bir köşeye çekilir ve sırtına yüklenmiş yükün altında oturur, bekler, bekler, bekler... Ama hiçbir yolcu vardığı konaktan geçmiş konaklara geri dönmez![20]

– O zaman dönüş nedir?

– Biliyorsun, dönüş cismani yolculuklarda olur; ruhani yolculuklarda dönüş diye bir şey yoktur. Ne çok dolaştım... Ne çok... Ve ne umutlar bulmak için ama... Bulamadım, ki olmamıştır, ki yoktur, olmayacaktır da...

Bir okul öğrencisine yardım edilebilir, geliştirilebilir, iki sınıfı bir yılda bitirebilir, bir sınıfta yıllarca kalabilir, sınıftan atılabilir, yoksulluktan veya savaştan, hastalıktan veya düşmanlıktan ve cahilane bağnazlıklardan dolayı (örneğin Amerika'da zencilerin okumasına izin vermiyorlar veya İran'da sözde adil şahlar zamanında ayakkabıcı olduğu için izin vermiyorlardı) okuyamayabilir.

Ama bir üniversite talebesi, örneğin fakültenin üçüncü yılından ikinci yılına veya birinci yılına veya liseye geri getirilemez.

Ruhun yolculuğu tek yönlüdür. Kim bu yola koyulursa sonu ölümle biten bir caddenin başından, konaklardan, evlerden, sahralardan, tehlikelerden, taşlı yerlerden, kuru çöllerden, yamyam haramilerden, yol kesicilerden, zorluklardan, gevşekliklerden, kötülüklerden, güzelliklerden, tatlılıklardan, tatsızlıklardan, buhranlardan, fırtınalardan, akıllılıklardan ve deliliklerden, daha birçok merhaleden geçiyor, gözleriyle görüyor; ama bazen görmezlikten geliyor veya itiraf etmiyor ya da anlamsızca

[20] Başka dinlerden İslam'a dönenler çoktur ama diğer dinlerden birine inanan bir İslam bilimci görmedim ve duymadım. Sadece şu iki durumda İslam'dan yüz çevrildiğini gördüm: Ya ruhsal ve yaşamsal fesat ve rezilliğe ya da fikrî avarelik ve dağınıklığa ve felsefi karamsarlığa düşmüşler.

başı kesilmiş, çırpınıp feryat eden, taze kanlar içinde kalan tavuğun çırpınışları gibi birtakım faydasız çırpınışlar içine giriyor!

– Faydasız çırpınışlar denilen dönüş budur.

– Kendine karşı samimi ol dedim. Beatrice'i bırak. Vergilius'un da sözünü söyleyebilsin.

– Her insan bir tereddüttür demiştin. Bu güzel bir söz, çok doğru ama gerisini söylemedin; bütün sözlerin gibi kesik oldu, yarım kaldı kendin gibi ve bütün af edersinizler gibi.

– Hı! Evet, herkes bir tereddütten ibarettir, kendi benliklerinde var olan o iki kişinin arasındaki tereddüt gibi. İnsan baştan aşağı kendi doğu ve batısının arasındadır. Bir insan küçük bir âlem değil midir? O zaman içinde hem Hindistan vardır hem de Atina.

– O zaman bir tereddütten nasıl kesin bir cevap vermesini bekleyebilirsin? Bir tereddüdün en samimi cevabı "bilmiyorum", "edemiyorum" değil midir?

– Her halükârda bu tereddüdün bir sonu olabilir.

– Evet, tereddüdün ortadan kalktığı zaman olabilir, o da senin söylediğin anlamda ölümdür.

– Hayır, ben insanın yaklaşık olarak kendisini o iki bedenden bir tanesine teslim ettiği durumdan söz ediyorum.

– Bir insan o ikisinden hangisi olması gerektiğine karar verebilir.

– Biliyorum, beni mantık olarak zayıf bir noktaya çekmek istiyorsun; eğer evet dersem, hemen başıma vurup tereddüdün karar veremeyeceğini söyleyeceksin. Ama hayır, biliyorum ki belirleyen tereddüt değildir, bu hayat herkesin kaderini, o ikisinden birisinin eline bırakan gaybî bir olaydır. Onu, bu ikisinden birisini seçmeye mecbur bırakacak şekilde sürüklüyor, onlara asla "Hangisi olmak istiyorsun?" diye sormuyor. Ben ne diyorum? Bazen insan bilerek inat ediyor, soruyor ve istediğinin ter-

sini yapıyor. Bundan dolayı bazen hızlı bir şekilde kendi doğundan batı tarafına kaçıyorsun. Bütün varlığınla ve gücünle Virgine tarafına geçiyorsun. Dağlıklardan, taşlıklardan, çöllerden ve ovalardan geçiyorsun, yine sonunda bakıyorsun ki Beatrice seni bekliyor, yine dönüyorsun, başka bir yoldan, yine başka bir yoldan, yine kaçıyorsun, yine yanlış! Sonunda düşüyorsun, yorgun, bitkin, başını toprağın üstüne koyuyorsun ve ağlıyorsun, ağlıyorsun, bakıyorsun ki yine o geldi, eteğini başının altına koyuyor ve Meryem çiçeği dallarına benzeyen masum elleriyle seni okşuyor, temizliyor, o zaman bütün kaçışların ona ulaştığını ve ondan ne kadar çok kaçarsan o kadar çabuk ulaştığını görürsün.

"Hep serkeşlik yaptım, hiç bilmedim,

Ki kement, çekmekle daha da zorlaşır."

– Güzel, sonuç almak için hazırlık yapmaya çalışıyordun.

– Ne kadar uyanıksın! Tam kaldığımı görünce hemen yakama yapışıyorsun!

– Hi, hi! Hayır, sen konuşup bir şeyler anlatmak istemiyor muydun?

– Evet, ama biliyorsun, unuttuğum için soruyorsun; yoksa hiçbir zaman böyle derin laflardan hoşlanmazdın. Ne oldu da benim bu mantıksal konularıma heveslendin?

– Pekala, eğer sen istemiyorsan ben de ısrar etmem.

– Hayır. Niçin? Biz tereddütten, doğudan ve batıdan, her insanın iki kişilikli olduğundan yani bunun gibi şeylerden bahsediyorduk.

– Evet, doğru, dinliyorum; ama en iyisi başka bir zamana bırakalım. Eğer unuttuysan bırak onları, nasihat etmek veya mantıkî konular konuşmak için hiçbir vakit geç değildir. Her zaman olur, her yerde olur, hatta mantıklı insanlar da olabilirler.

– Hayır, neden unutmuş olayım ki? Sen sabretmiyorsun!

– Çok güzel, ben hiçbir şey demeyeceğim.

– Evet, bu tereddüt dediğim şey, hayır amacım şuydu ki biliyorsun herkes bir tereddüttür, o halde... Durumum iyi değil, çok yorgunum... Bilmiyorum, bu son iki üç gecedir böyle oldum. Celal Ali Ahmed zamanından beri...

Çok kötü bir haberdi. Aslında çok ilginç bir kaleme sahipti, anlayamadım, bu ne kalemiydi? Hangi ilâhın hediyesi idi? Yemin edilmeye değer olan kalemlerden idi. Yazdıkları... Özellikle "Mikatta bir Yonga ve Batıcılık" gerçekten bir şaheserdi! Asla inanmazdım bir gün onun olmayacağına ve benim burada sahipsiz kalacağıma, hey! Çok ilginç!

– İlginç olan nedir?

– Evet? Ha şu... Yaşamı diyorum, ne zordur. Ben gitmeyi ne kadar çok istiyordum, kaldım ve o kalmayı ne kadar çok istiyordu ve gitti!

– Sen bu günlerde sanki çok üzgün gibisin?

– Evet, bu... Artık böyle, durumum sürekli değişkenlik arz eder. Bazen iyi olur, bazen kötü bazen de çok bozulur.

– Rahatsızlığın çalıştığın yerden mi kaynaklanıyor? Geçim sıkıntın mı var?

– Of, sen ne kadar açık konuşmaya muhtaçsın. Daha ne kadar açıklayacağım geçim sıkıntım olmadığını? Açıklamak da yeterli değil, senin bu sorundan anlaşıldığı kadar biraz anlayasın diye örneklendirmem ve ayrıntılara girmem gerekir. Sana şöyle diyeyim: Azarlanmadım, genel müdür beni şikâyet etmedi, aylığımı kesmediler, işlerim iyi, başta beyler aylığımı artırmak istiyorlar, arkadaşlarım beni iyi bir memur olmamdan ötürü Şah Hazretlerinin taç giyme merasimine göndermek istiyorlar; ama bununla beraber ben yine de rahatsızım... Daha başka ne anlatayım? Anlatmamın faydası yok desem sen yine: "Bu sözler nedir? Ne diyorsun?" diye şaşkınlıktan donup kalacaksın...

– Neden böyle kızıyorsun ki? Hı! Sen tereddüdü ve herkesin iki kişilikli olduğunu anlatıyordun, en iyisi o derin ve ilgi duyduğum konuya devam eder misin?

– Hi, hi, hi,

– Hi, hi, hi!

– La ilahe illallah! İlginç durum!

– Neden gülüyorsun?

– Hi, hi, hi, evet?

– ...(Sessizlik)...

– ...(Sessizlik)...

28 Eylül, kutlu doğumun yirminci yıldönümü.

ONUNCU BÖLÜM

CHANDEL'İN ESERİ "ORLY'de KARŞILAMA" SENFONİSİNİN YORUMU

Prelude Senfonisi yağmurlu ve sisli bir çağa işaret ediyor. Uyum içinde tekrarlanan harika teller, uçağın iniş ve kalkışını gösteriyor. Klasik bir orgun dördüncü perdesinden yükselen ve bir şelalenin aniden dökülmesine veya bir lokomotifin çufçuflamasına benzeyen ve sürekli işitilen ritim, Paris Orly'sinin ağır, sakin ve kapalı havasının sessizliği altında, aslında Chandel'in kendisi olan, bekleyiş içindeki yalnız bir kişinin kalp atışlarını ifade ediyor.

Senfoni kendi aslî oratoryosuna ulaşıyor. Ritimler, kıyamet sabahında sessizce kabirlerinden kalkan ruhlar gibi yavaş yavaş yükseliyor, baş başa verip bir karmaşık zorluk çelişkisi oluşturuyorlar.

Ritimler, iki saftan tek tek yükseliyor. Bu iki saf, iki gönlü birbirine çağıran duyguların sembolüdür. Ama alışılanın tersine A safından yükseliyor; ama müziğin metninden kaçıyorlar. Bu kaçış, bunun zorla yapıldığını açıklıyor; "kaybetmemek için el değdirmemek" trajedisini canlandırmak istiyor. İtalya'da faşizm hükümeti dönemidir. Chandel meşhur bir Yahudi'dir; bütün gözler onu takip ediyor ve İtalya'nın faşist toplumuyla uyuşmayan ruhunu felç etmeye çalışıyorlar; fakat o güçlü bir kişiliğe sahiptir. Yalnızdır; ama güçlü odaklar onunla baş edemiyorlar. O Roma'nın yüksek müzik konservatuarında ders veriyor. Cha-

pelle ile burada tanışıyor. O da Yahudi'dir; ama kimse onu böyle bilmediği için daha rahat bir hayat sürdürüyor. Her ne kadar kendi içinde Chandel'in hayatında çektiği acı ve kavgaları çekiyorsa da ona ilişmiyorlar. Her ikisi de düşman dolu bir ülkede mahkûm olduklarını; kapının, duvarın, ağaçların, canlıların ve hatta gecelerin, gündüzlerin ve hatta İtalya'nın ayının ve güneşinin de faşist olduğunu düşünüyorlar. Bu yabancılık ve düşmanlık dünyası onları bilmeden birbirine yakınlaştırıyor, bu bağlılık onları daha yakın, daha sıcak bir dostluğa götürüyor ve böylece faşizm dolu hayatta onları bir direnişe sürüklüyor.

Senfoni aniden duruyor! Ne korkunç bir sessizlik! Tam da Beethoven'in üçüncü bölümdeki Beşinci Senfonisi'nin sessizliğini hatırlatıyor. A sırasından kalkan ritimler ve senfoni metninden kaçanlar, gidip geliyor.

Burada seslerin dağınıklığı açıkça görülüyor. Bazen sanki sesler metne isteksizce sızıyorlar. N sırasındaki makamlara hücum ediyorlar. N, kesin olumsuzluk sembolüdür. Non â tous et â toutes.

***

Süratle metroya yetişiyor, hedef Invalides 56 model külüstür bir Citroen ile hızlıca Orly havaalanı yoluna geçiyor.

Havaalanı biraz sislidir, hafif yağmur zemini yıkıyor. Saat akşam 5:45'i gösteriyor. Fransız Hava Yolları'na ait bir uçak, Belçika'dan Orly pistine inecek. Görünüşü İranlılara benzeyen Fransız sanatçı Bico, "Orly Havaalanı" adlı şarkıyı çalıyor. Adam nasıl bekleyeceğini bilmiyor, bu birkaç dakika artık çok ilginçtir, düşünülenin aksine, canı daha da çok uzamasını istiyor, zaman ne kadar yaklaşırsa durum onun için zorlaşıyor. Böyle bir hadiseye katlanmaya kendini hazırlamak için daha çok zamana ihtiyaç vardı. Böyle ağır bir sevincin yükünü taşıyabilecek güçte olmadığını hissediyordu. Acıya, üzüntüye alışmış bir gönül... Gönül kaçmak istiyordu, odasının bir köşesine gidip saklanmak ve düşünmek istiyordu. Onu düşünmek daha kolay, daha ra-

hattır. Bu düşünce, saat 5:45 yaklaştıkça daha çok güçleşiyordu. Chapelle bu büyük şehirde yabancıdır, kimseyi tanımıyor ve bekliyor; havaalanında bir kişinin onu karşılamaya geldiğini kesin olarak biliyordu, onun olmaması inanılmazdı. Ona görünmemem daha iyi değil mi? Bakayım ne yapıyor? Biraz bekleyecek, sonra onu görmeyince R.T.P. otobüsleriyle Invalídes'e gidecek, orda bir oda arayacak O kadar Fransızca biliyor, ben de arkasından giderim; ona dikkat edeceğim, seyredeceğim, onunla böyle olmak daha kolaydır! Değil mi? İnsan, hem onunladır hem kendi başına! Hayır! Neden? Ha! Böyle daha iyidir. Böyle yapacağım.

6:15 uçağı yere indi. "Londra'ya gidecek yolcular lütfen kontrolden geçin!" Adam yarı yanmış sigarasını attı, yeni bir sigara yaktı. Anlatılması zor birkaç dakika geçti. Yaralı bir kuşun kalp atışları gibi hızlı ve heyecanlı... Merdiven hızlıca uçağa yanaştı. Şimdi kapı açıldı, ilk simalar! Sekizinci çehre! Evet!

Beyaz bir deri şapka, gökyüzü mavisi bir palto... ve postal...

Adam öndeki karşılayanların sırasından geri çekildi, yavaş yavaş geri gidiyordu, topluluğun arasında kayboldu. Orda duramadı, döndü, platformun üstüne çıktı, oradan daha iyi görüyordu.

Misafir başını öne eğmişti; ama alttan kıyafetlere bakıyordu, kimseyi beklediğini belli etmek istemiyordu. Yolcular kontrol bölümüne ulaştı, döndü ve camın arkasından huzursuzca bakmaya başladı. Pasaportunu gösterdiği halde başını dışarıya çevirmişti; ama kimseyi göremedi. Gümrük salonuna girdi.

– Çantanızda ne var?

Anlamadı, başını salladı.

– Yanınızda küçük halı yok mu?

– Hayır.

– Buyurun.

Gümrük salonundan dışarı çıktı, durdu, her tarafa bakıyordu...

Bir haber yoktu. Yola düştü, şimdi taksiler, otobüsler! Ne yapsın? Döndü, salona girdi dükkânları dolaştı, olmadı, restorana girdi, çok kalabalıktı! Olmadı, döndü... Şimdi taksi, otobüs kuyruğu.

Biraz durdu; başı eğikti, üstü biraz dağınıktı; ama sakindi... İçinde kavga! Yorgun ellerini bir taksinin kapısına uzattı, aniden bir el, kolunu tuttu ve ağzından zorla çıkan bir selamlama.

Madam Chapelle başını döndürmeden anladı! Bir saate sığmayan bir an tereddütlü kaldı, sonra başını çevirdi, aniden birbirlerine baktılar, hızlıca bakışlarını birbirlerinden ayırdılar. Adam çantayı Chapelle'in elinden aldı ve "Bu taraftan gidelim." dedi; yola düştüler, ne diyeceklerini bilmiyorlardı.

Adam birden söylemesi gereken bir şeyi hatırladı: "Sahi çantaların nerede?"

– Ha, evet, unutmuştum, alayım! (Utangaç bir gülümseme)

– Güzel... Sevindim! Ben dostlarımın yanlış bir şey söylemesinden, bir şeyleri unutmasından ya da dalgınlığından çok hoşlanıyorum... Çok! Pekâlâ, Gidip alalım!

Adam biraz rahatladı, konuşmak için bazı sözleri, yapmak için bazı işleri vardı; bu zor anları bir şekilde geçirebilirdi. Bagaj yerine gittiler.

– Biletlerinizi verin, çantalarınızın etiketlerini vereyim.

Bileti çantasından çıkardı ve istemeden adamın gözleri çantasına yöneldi, normalde bulunması gerekenler vardı, bir de buruşuk bir kâğıt... Muhtemelen bir vasiyetname... Bir senatör dolmakalem ve... Bir kere olaylarla dolu geçen dört seneyi bir şimşek gibi gördü ve kayboldu.

– Monsieur 1 voulez-vous nous passer les trois alises S.V.P.?

– Voilâ vos valises, une rouge, une blanche, et un colis

– Oû sont les porteurs S.V.P.?

– Accompagnez-nous jusqu'à... ... bon.[21]

– Bu otomobil sizin mi?

– Hım! Doğrusu genç bir at değil; ama her halükârda aksayan bir merkep gibi! Oturdular. Araba çalıştı. Yola koyuldu... Burası havaalanı yoluydu! İkisi de arabanın sesine kulak vermişlerdi ve konuşamıyorlardı. Yol nemli, hava yağışlı, gökyüzü sakin ve bulutlu!

Sözler o kadar ağır ve çoktu ki her ikisinin de başını ağrıtıyordu ve onun altında ikisi de susmuşlardı.

Adam yola bakıyordu ve bazen yanaklarının üstünde bir bakış gölgesini hissediyordu; ama umursamıyordu! Tersine! Bir kere adam yüzünü sağa çevirdi ve ona baktı ve o yüzünü sola çevirdi, ikisi de göz göze geldiler... İkisi de biraz kızardılar, gizli ve kaçamak bir gülümseme!

– Afedersiniz! Kapı açık değil mi? Sanki ses geliyor.

– Hayır kapalı.

Ve yine sessizlik...

Otomobil öylece yavaş ve monoton bir şekilde yol alıyordu.

Adam Paris'te daha çok kaldığına seviniyordu. Bu yolun sonu, ölümden sonra bir yaşamın başlangıcı gibiydi! Bu ağır başlangıca tahammül etmek ne kadar zordur!

– Buradan Paris'e kaç kilometre yol var?

– Uzak mı yoksa yakın mı olmasını istiyorsunuz?

– Hayır, sadece bilmek istedim!

Yine sessizlik! Otomobil yavaşça ilerliyordu.

Dakikalar öylece süratle sakin ve sessiz geçiyordu.

21 - Beyefendi, afedersiniz, o üç valizi bize vermek ister misiniz?
- Buyurunuz valizleriniz: biri kırmızı, biri beyaz, biri kapalı,
- Afedersiniz, hamallar nerede?
- Bizimle geliniz ki... güzel. (Çev.)

– Telgrafım ne zaman elinize ulaştı?

– Hım! Bir buçuk ay sonra!

– Bir buçuk ay sonra mı? Ne demek? Anlamıyorum!

– (Başarılı bir gülümseme ile) Anlayamazsınız!

– Evet, ne demek bir buçuk ay? Ben...

– Siz anlayışsız değildiniz!

– Neden ben çok anlayışlı değilim? Ben ne kadar anlayışsız olduğumu şimdi anladım, o zamanlar anlamadığımı anlamakla çok sevinçliyim.

– Ve şimdi?

– Şimdi! (Mütevazı ve rica eder bir gülümsemeyle) Şimdi, şu an biraz anlıyorum evet, şimdi iyi anlıyorum, çok şeyi daha iyi anlıyorum... Önümde sonsuz bir anlayış vadisi açılmış gibi.

– Evet, biliyorum... Öyledir... Öyleyse hep tekrarladığım kelimeden dolayı özür dileme zamanı geldi gerçekten! Ve... Beni bağışlamanın vakti de geldi!

– Evet, doğrusu şu an, bu yer tam da bu sözün zamanıydı... Her sözün ve her duygunun kendine özgü bir zamanı ve bir mekânı olduğu gibi!

– Şimdi neler anladığınızı gördünüz mü?

– Değil, bu şeyleri o zamanlar da anlıyordum. Siz çok...

– Evet, af edersiniz, bu sözü bu konu için söyledim, o amaç için değil. Bazen sözler kendileri için söylenir, manaları için değil. Yani demek istiyorum ki... Boş ver! Şimdi felsefe yapma zamanı değil, daha kısa daha hafif sözler söylemek gerek; düşünmek ve kanıtlamak başka bir durumu gerektiriyor, şimdi yalnızca duygu zamanıdır.

– Evet, gerçekten öyle! Delil getirmek, incelemek ve sembolizm bir an için insanın duygusunu devre dışı bırakıyor.

– Evet, sanki bahar sabahı, odanın ağır ve kirli havası dışarı çıkıyor, balkonda duruyor; önünde güneşin yeni doğmakta olduğu bir deniz, güllerin, yabani otların kokusu ve seher vakti kuşların ötüşleri, yüzümüze çarpıyor; bu durumda yalnız kalmamak gerek! Bu anlarda düşünmek, denizin derinliğinden, denizin ardındaki ormanın ağaçlarının türünden ve bu sabah rüzgârının esmesinin nedeninden bahsetmek işi bozuyor.

– Evet, ama sizin bu sözünüz de o tartışmalardan ve düşünüşlerdendi! Değil mi? Afedersiniz!

– Hım, doğru söylediniz. Oh! Ne güzel! Şimdi kesin olarak inandım, rahat ettim.

– Neden, siz bu konuda hep şüphede miydiniz? Biz ne zaman konuşma fırsatını bulduk ki siz şüphe etme hakkına sahip olasınız?

– Ben yıllarca söyledim, bu şüphe bende ruhsal bir durumdu ve bende bunun nasıl oluştuğunu da size söylemiştim, hatırlamıyor musunuz?

– Hayır, siz kendinizde bir kötülük kompleksinin meydana geldiğini söylemiştiniz. Bu durumun sizde, hayatta hep iyi olmak zorunda kaldığınız için oluştuğunu söylemiştiniz. Ama şüpheli olmanız... Neden, doğru, evet, hatırladım... Evet, haklısınız.

– Ama bu şüpheler sadece ruhsal durumdan kaynaklanmıyor! Biraz da... Ne? Neden kavrayamıyorsunuz? Önceleri mümkündü; ama artık anlamaya başladım.

– Hayır, örneğin sofizm hakkında o kadar araştırmalar yaptım ki... Fen, sanat, estetik, bilgi, felsefe ve duygu gibi bütün öğretilerin yegâne amacıdır hatta daha yüksektir... Oh! Onca yazılar, konferanslar, teoriler... Ne kadar derin ve büyük etkiler bıraktı; ama siz anlamadınız!

– Niçin anlamadım? Söylediğiniz kadarını iyi anladım. Neden? Hatta bir keresinde sizin bir filozof olduğunuzu hissettiğimi söylememiş miydim? O söylediğiniz felsefenin sizde mevcut olduğunu hissediyorum.

– Gördünüz mü anlamamışsınız.

– Nasıl anlamadım? Doğrusu şu an hikmet, felsefe ve irfandan söz etmenin zamanı mı?

– Anlamadığınızı gördünüz mü?

Peki, fırsat bulursam size açıklayacağım, anlayıp anlamadığımı göreceksiniz. Yoksa...

– Gördünüz mü anlamamışsınız.

– İyi, şimdi anlamadım, rahatladınız mı? Anlamadığımı nereden anladınız?

– Sizin de başkaları gibi anlamanızdan...

– Başkaları da mı hiç anlamadılar?

– Niye, onlar iyi anladılar; ama siz de onlar gibi anlamışsınız.

– Ne demek? Siz de bulmaca gibi konuşuyorsunuz!

– Anlamadığınızı gördünüz mü?

– Of! Söyleyin artık! Ne kadar eziyet ediyorsunuz!

– Filozof olmadığımı söylediğiniz zamanlar, hikmetten bahsediyordum; ama filozof olmak üzereydim.

– Neden, ben hissediyordum, şimdi de hissediyorum ki siz öylesiniz...

– Evet, şimdi de evet...

– Haa! Oo!

Birdenbire anladı, yerinden sıçradı ve her zamankinin aksine kahkaha attı... Sevinçle karışık bir sevgiyle yüzünü adama çevirdi ve şaşkınca yüzüne baktı! Adam da hikmeti anladığı sırada yüzüne bakmak istedi, yüzünü ona doğru çevirdi ve ona baktı. İkisi de şaşkınca birbirine baktılar! Her ikisinin gözlerinde bir mana ve duygu vardı! Otomobil yavaşladı ve ağır ağır durdu.

İkisi de başlarını eğdiler... Sonra adam başını kaldırdı ve otomobilin camından dışarıya baktı. Bir noktaya dikti gözlerini,

sonra da etrafına bakınmaya başladı... Bir sigara yaktı, ne yapacağını belirlemeye çalışıyordu. Otoyol yakındı, Almanların deyimiyle otoban... Paris'ten güneye uzanan geniş ve düz bir yol...

– Paris'e daha çabuk varmamızı istiyor musunuz, istemiyor musunuz? Aceleniz yok mu?

– Nasıl isterseniz. Herhalde çabuk varmamızı istemiyorsunuz?

– Hayır, Paris her zaman oradadır ve biz aylarca, yıllarca orada kalacağız; ama bütün ömrümüz boyunca sadece bir saat ilk defa birbirimizi görüyoruz ve birlikteyiz. Ve Orly ile Paris arasını kat ediyoruz. Diğer saatler başka türlüdür. Bu hâli ömrümüz boyunca sadece bu saatte yaşayacağız, değil mi?

– Evet, çabuk bitmesine üzülürüm... Bir yıl sürmesini isterim. Keşke üç ay önce yola çıksaydık ve bir ay sonra Paris'e ulaşsaydık... Bu benim için çok güzel! Yeni bir şey, sevimlidir, dolu, dolu, dopdoludur. Her anını iri ve soğuk yağmur taneleri gibi yutuyorum... Çok susuzum!

– Geçen yıl bana her sözümün karşılığında: "Ben de öyle demek istiyorum." demiştiniz, şimdi ben de sizin gibi: "Ben de öyle." demek istiyorum. Gerçekten ikimiz de aynı olduk... Bu yeni hissettiğim bir gerçek, şairane bir ifade... Değil mi?

– Tabi, bence de şairane; ama gerçekten uzak bir şairanelik değil. Bütün şiirlerin, gazellerin ve efsanelerin manası canlanıp sanki yere indi ve bizi kucakladı. Şu anda her ikimizin etrafında da şiir kokusunu alıyorum, hava şiirle dolmuş gibi.

Bu yağan bulutun her yağmur damlası, içinde öyküleri, efsaneleri ve gazelleri yudumladığım kelimelerden bir kelimedir. Ben de okuyordum, o yıllarda, hayâlimde bile inanamıyordum; ama şimdi yüzümde, beynimde ve tenimde hissediyorum.

Hava şiirle dolmuş, atmosfer şiir kokuyor, bu Orly yolu. Sanki Paris'e kadar ayaklarımız altına döşenen bir kasidedir. Arabamız onu satır satır ruhları okşayan bir ahenkle bizlere okuyor ve biz de duyuyoruz, her kilometresi bir beyittir, keşke bu ka-

side çabukça bitmese. Sahi kahverengi, mavi veya yeşil bir araba seçeceğini sanıyordum; şaşırdım ve şimdi neden kül rengi araba seçtiğini anladım. Ne kadar güzel! Ne diyeceğimi bilemiyorum? Çok zor, konuşamıyorum... Sen anlat, yeter ki konuş!

– Evet! Evet... Sahi! Bir şey mi var? Bir şey sormak istiyorum; ama reddetmenden korkuyorum!

– Hayır, reddetmeyeceğim, ne sorarsan cevabımın olumlu olacağından emin olabilirsin. Tüm bu yaşananlardan sonra artık her şey olumlu olacak.

– Teşekkürler, ama hayır, bu bir haberdir, duygulara değil, habere özgüdür.

– Ne?

– O kitabı getirdin mi?

– Hayır, unuttum.

–Yazık keşke getirseydin.

– Olsaydı ne yapardın?

– Hiç, onunla Paris'e gidip gezerdik, çam ormanlarını, uzakları, batı yakasını, iki yabancı olarak doyasıya gezerdik...

– Hatırlamıyor musun? Ama nereyi görürsek bir parçasını hatırlarız. Onu okuyunca şu anda Paris'i ikinci defa görmüş oldum.

– Olsaydı fena olmazdı. Kafeteryanın terasında oturur okurduk, orada okumanın ayrı bir zevki var. O kitabı birlikte okumadık, birlikte okumanın da ayrı bir tadı var... Yazık!

– Pekâlâ, neyse gerçeği söyleyeyim, getirdim!

– Ne! Sen de insana takılmaktan hoşlanıyor musun?

– Hayır, öğrendim, bu tür şeyleri üstattan öğrenmek gerek!

– Kimden? Benden mi? Ben ne zaman böyle şeyler yaptım?

– Bütün o günler ve haftalar bana eziyet etmedin mi? O üç cilt kitap için bana işkence etmedin mi? (Sinirlenerek) Gerçekten de çok kötü bir şey yaptın.

– İyi de ne? Ne yaptım ki?

– (Sert ve manalı bir şekilde bakarak dudaklarında kınayıcı bir tebessümle) Ha, ha, ha... Hiçbir şey! Ne zaman düşünecek olsam inanamıyorum...

– Neyi? Yine bulmaca gibi konuşmaya başladın, doğruysa söyle!

– O üç cilt kitabı yaktığını söylemedin mi?

– (Adam biraz şaşkınlıkla kızardı) Ne, ne... Neyi!

– Evet, neyi? Ne? Şuna bak henüz bilmediğimi zannediyor!

– Neyi biliyorsun veya bilmiyorsun?

– Kitapları değil, beni yakmak isteğini, kitapların hepsinin ben olduğunu biliyorum! (Üzgün ve ağırlaşmış dudaklarıyla başını önüne eğdi ve göz ucuyla arabanın içindeki askıya baktı.)

– (Adamın da kafası karıştı ve sözü değiştirmek istedi:) Çok mu rahatsız oldunuz?

(Sessizlik!)

– Söylesenize?

– Hayır!

Arabanın içini büyük bir sessizlik kapladı... Yağmurun sessiz damlaları yerleri yavaşça yıkıyordu. Bulut, ıslak ve gri renkli paltosuyla yukarda oturmuş, hiçbir şey söylemiyordu.

Etrafı üzüntü verici bir sessizlik kaplamıştı, her ikisi de bu duruma kasten sebep olduklarını biliyorlardı, yüzeysel olduğunu biliyorlardı, çok sürmeyeceğini biliyorlardı; ama her ikisinin de buna ihtiyacı vardı, bu durumdan hoşlanıyorlardı... Bu sessizlik her ikisinin de içinde sabırsızlık yaratan o baskıyı azaltıyordu, sözlerin sert patlamasını erteliyordu, bu kınayıcı ve kırıcı hüzün aniden ortaya çıkan saldırgan ve şiddetli sevincin ağırlığını hafifletiyordu.

Hüzünlü sessizlik faydalıydı, lazımdı. Bu hal ve ihtiyaçlar çok zariftir, ilginç anlarda ve durumlarda ortaya çıkmaktadır. O,

günlük ve büyük ihtiyaçlardan değildir; ama yavaş yavaş bitmek üzereydi. Bir dakikadan fazla sürmüştü!

Her ikisi de yeterli olduğunu hissediyordu. Her ikisi de diğerinin bu hali bitirme arayışında olduğunu sanıyordu. Ama her ikisi de bir diğerinin yavaşça ve tereddütle yüzünü diğerine çevirmesini bekliyordu. Onun henüz yüzünde ağır bir eleştiri ifadesi vardı. Adam, bir tür hafif dalgalı utangaçlıkla başını çevirdi ve birbirine baktılar; ama büyük bir sevgiyle! Gözleri şarap dolu bir kadeh gibiydi, birbirlerinin susamış yüreğine döküyorlardı. Yavaş yavaş her iki dudakta da gülümseme belirdi; muhabbet doluydu, sevgi doluydu, aşk değil, sevgi doluydu.

Ve anlar böyle güzel, hoş, yumuşak ve sakin geçti.

– Gerçekten niçin "yaktım" dedin? Özellikle beni gördüğün zaman çok...

– (Adam emin, manalı ve kınayan bir bakışla) Hiç, hatırasını anlatmam bile acıdır, hiçbir şey söylememem daha iyidir.

– Gerçekten bir şey sormak istiyorum; ama hayır demenden çekiniyorum!

Chandel:

– Hayır, her ne sorarsan cevabı "evet", "çok güzel", "baş üstüne"dir. Ben, yani evet, her sorunun cevabında "evet" diyeceğim.

Madam Chandel:

– Hayır, sağ ol, biliyorum; ama sizin deyişinizle bu sorum şimdi söylediğiniz bir terim mi? Bir haber yok, haber var, ama ne?

– Haa! Haber var ama; duygusal değil, haa!

– Evet, haber var; ama yaktığınız üç ciltlik kitabı beraberinizde getirip getirmediğinizi bilmek istiyorum.

(Adam üzüntülü ve şaşkın bakışlarla onu süzüyor ve bir şey demiyordu)

– Getirmiş olsaydın çok güzel olacaktı. Sahi onları seninle birlikte odamızda okumadık mı? Saatlerce birlikte oturup, seslice okumuştuk; ne güzeldi!

(Adamın yüzünde derin bir acı belirdi, derin ve üzüntülü bir sessizlik)

– Gerçekten niçin getirmedin?

– (Yine şaşkın, kınayıcı ve düşünceli bir şekilde ona bakıyordu, yani bu cevabı olmayan ilginç ve temelsiz bir soruydu.)

– Hiçbirisini getirmedin mi?

– Hayır, yazıların tümünü getirdim, öykülerin yazarının muhatabı tarafından telif edilen cildi getirdim.

– Hayır, onlardan birini... Çocuklarımızdan bahsediyorum...

– Siz bu çocukların üvey olduğunu... Bakmam için verdiğinizi söylemiştiniz.

– Rica ederim, size yalvarıyorum söyleyiniz, getirdiniz mi?

– Ne söylemek istediğini bilmiyor muyum?

– (Şaşkın ve itirazlı bir tonla) Rica ederim, dedim; Jhonaton'u çok sevdiğinizi biliyorum, ona tapıyorsunuz değil mi? Onu, dünyadaki herkesten daha çok sevmiyor musunuz? (Merakla adamı tepeden tırnağa süzüyor) Değil mi? Dünyadaki herkesten daha çok seviyorsunuz, değil mi? Duydum, her zaman söylüyorsunuz, bunu ben de hissettim... Olsun, şimdi bütün insanlardan, tanıdığınız herkesten daha çok sevdiğiniz o efendinizin aşkına size yemin verdiriyorum, ne olur söyleyin.

– Neyi söyleyeyim?

– Deyin ki: "Babamın hayatı üstüne yemin ederim ki getirmedim." Rica ediyorum!

– Çok akıllısınız! Maşallah! Ben külünün bile havaya savrulduğunu söylüyorum, siz ise onu getirip getirmediğimi mi soruyorsunuz, ağzımdan laf almak mı istiyorsunuz? Azizim, canım, sen daha nerelerdesin, ben bu sorularla büyüdüm!

– Çok güzel, o halde benim için yemin et.

– Ee! Yemin mi? Pekâlâ, babamın adına yemin ederim ki yaktım ve külünü rüzgârlara savurdum, inanmıyor musun?

– Gerçekten? Allah'a yemin eder misin?

– Oh, sen de durmadan yemin ettiriyorsun. Allah'a yemin ederim ki yaktım, istersen inanma ne yapayım!

– (Chapelle yavaş yavaş tereddüde kapılıyor, ses tonu düşüyor ve ümitsizlikten, hüzünden ve bitkinlikten yorgun gözüküyor. Bir an tereddüt ve perişanlık içinde, üzüntülü bakışlarla adamı süzüyor ve ondan şikâyetçi bir halde kınayan gözlerle soruyor:) Çok yazık oldu. Ben buraya şimdi geldim, şehrin her yerine gittim, her zaman, her şeyde, onların boşluğunu hissediyorum, onların bıraktığı boşluk Paris'te bile dolmayacaktır. Unutulmayacak günlerdi o günler; bir hayatın halayına ve düğün resimlerine benziyor, bir daha asla benzerinin görülemeyeceği anlar, hatta Paris'te ve birlikte olduğumuz halde Paris'te bile... Yazık! Neden böyle yaptın? Neden beni bağışlamadın?

(Bir an ikisi de susuyor, onlar, o sözler, o cilt, renk, tükenmez kalem renkleri, lekeler, hatlar, semboller, kinayeler... Sonra yeniden adama baktı, üzüntülü, ümitsiz ve kırık bir tonla sordu:)
– Aslında bilemiyorum, afedersiniz ha, onlardan hiç birinin olmadığına inanamıyorum. Karşısında oğlu ölen bir anne, bir türlü oğlunun öldüğünü kabullenemez. Benim... Hayatım üzerine yemin ediyorum! Hepsini mi yaktın? Benim canıma, dedim!

– (Adamın yüzü kızardı, başını önüne eğdi. Kuyunun dibinden gelen bir ses tonuyla şöyle dedi) Hayır, hiçbirini... hepsini...

– Ne? Yakmadın mı?

– Hayır!

– Hepsi duruyor mu?

– Evet!

– Hani?

– Apartmanımızın odasında!

– Ah, mersi, pekâlâ, insafsız... Çok güzel oldu, çok, çok!

Chandel aniden tıpkı barıştıkları o rüya gibi gecede olduğu gibi, onun ellerini kendi soğuk ellerinin üzerinde sıcak bir süt gi-

bi hissetti, elleri titriyordu, kararsızdı, ellerini avuçlarına alarak sıktı ve sakinleştirdi.

Hava açılmıştı, bulutlar dağılmıştı, arasından yağmur sonrası yarı sıcak güneş vuruyordu, yeryüzüne aydınlığın gölgesi düşmüştü ve otomobilin camlarından yıkanmış güneşli bir hava içeri giriyordu, tabiat sessiz sevgi dolu ve mahrem bir sessizliğe bürünmüştü, dünya yumuşak kadife bir etek gibi ayaklarının altında ram olmuş ve merhamet kesilmişti.

Sanki âlemin her zerresi onları seviyor ve onlar da âlemdeki varlıkların hepsini seviyordu. Allah, gökyüzünün sonsuzluğunda büyük ve mukaddes çehresiyle, babacan tebessüm ve muhabbetiyle onlara tecelli ediyordu. O, yıllardır bu topraklar üstünde böylesine büyük, muhteşem ve temiz bir mutluluk görmemişti. Ocak ayının ortalarıydı. Paris'e giden Orly yolunun yarı ıslak caddelerinde 77 model külrengi bir otomobil durmuştu; içindeki atmosfer bütün yaratılıştan daha büyük ve genişti. Bu iki kalp, bütün âlemlerin ağırlığı, bütün göklerin yüceliği, bütün galaksilerin çekiciliği ve bütün güneşlerin sıcaklığı ve aydınlığı mesabesindeki bir aşkı kendisine çekiyordu. Ne zor! Ne tatlı! Ne sabırsız! Hayale bile sığmaz!

Bulutlar göklerin bağrında oynayarak birbirinden ayrılıyor ve havayı düzeltiyorlardı, güneşin yüzü batı dağlarında al renge bürünmüştü, güneşin son uçuk ve turuncu ışınları yarı nemli Orly yolunun kenarında park eden dört beygir gücündeki Citroen marka arabanın üzerine adeta titriyordu. Sanki gitmesi gerekiyordu da bir türlü gidemiyordu. Kendi kendisiyle büyük bir tereddüde ve keşmekeşliğe düşmüştü. Grubun hiçbir anında yeryüzünde böylesine güzel bir köşe görmemişlerdi. Şehrin ışıkları, Paris'in "Porte d'Orléan ve Cité Universitaire" ağaçları uzaktan gözüküyordu. Şehir yavaş yavaş geceye girmeye hazırlanıyordu.

Bir süre sonra Citroen marka otomobil çalıştı, hareket etti, yavaş, rahat ve güvenle, sanki hiç aceleleri yokmuş gibi yola koyuldu. Bu, amacı yolcularını hedefe ulaştırmak olmayan tek

arabaydı. Hedefi kendisinden uzak değildi, arabanın hedefi kendi içindeydi, bu yolculuğun hedefi kervanın kendisiydi.

Otomobilin yolcuları bir yere ulaşmak için gitmiyorlardı, birlikte olmak için gidiyorlardı. Otomobil nereye gitse fark etmezdi, durmuş veya hareket etmiş farkı yoktu, otomobilin içi "her hedefe ulaşmak"la doluydu, o ikisi dört yıldır yolculuğa çıkmışlardı; nice zorlukları, tehlikeleri, korkuları, ümitsizlikleri ve dertleri geride bırakmışlardı ve şu anda arabanın iki ön koltuğunda yan yana oturmuşlardı; bu, dört yıllık zor yolculuğun baş konağıydı.

Bundan sonra bütün yolculuklar, bütün çabalar, bütün yönler ve bütün hareketler bu ikisi için aynıydı. Gurbet veya vatan, hareket veya durmak, kuzey veya güney, doğu veya batı ne fark ederdi? Onlar kendilerini bütün yolculukların, bütün yolların, bütün hedeflerin ve bütün hareketlerin sonunda görüyorlardı. "Birlikte olmak"tan sonra bir konak yoktur, yokluk vardır; hayır, mutlak varlıktır, her şeydir, her şeyin sonudur, her şeyin başlangıcıdır... Bütün yollar önlerine açılmıştı.

Otomobil otobana yaklaştı... Burası Güney otoyoludur. Üç geliş üç de gidiş yolu var, oldukça geniş bir yol, ayna gibi pürüzsüz ve berrak.

Hava yavaş yavaş kararıyordu. İlk defa birlikte geceye giriyorlardı; onlar için yepyeni bir şeydi, başlangıçta her şey heyecanlıydı, ilginç güzel ve biraz da ızdıraplı!

– Keşke sabah erkenden gelseydik!

– Neden?

– Daha iyi olurdu, ilk görüşmemiz uzun sürerdi, daha fazla birlikte olurduk, ne de çabuk akşam oldu!

– Hayır, *Les Nuits de Paris* şarkısını duymadın mı? Claude Armantrez söylüyor:

"Paris, c'est l'amour
Paris, c'est champagne
Qui commence par la nuit..."

– Gerçekten de Paris akşamla başlıyor. Tam istediğiniz zamanda geldiniz!

– Geceleri yatmıyorlar mı?

– Niye! Sabah erkenden işlerine gitmeleri gerekiyor.

– Güzel, velhasıl...

– Velhasıl yatanlar uyanık kalamazlar, konuşacak çok şeyleri olanlar da uyuyamazlar!

– Tabii ki... Ama şehirler, uyur!

– Hayır, Bu şehirde birbirlerine söyleyecek sözleri olanlar çoktur!

– Evet, Fransızların dünyanın en çok konuşan insanları olduklarını duymadınız mı?

– Bazı Fransız olmayanlar da öyledir.

– Evet, bazıları da Fransızlaşıyorlar!

– Şu anda nereye gidiyoruz?

– Paris'e!

– Bunu biliyorum, yani şu anda nereye giriyoruz?

– Nereye girmemizi istiyorsun?

– Ben mi seçmeliyim?

– Hayır, artık siz seçemezsiniz; ama sizin de isteyip istemediğinizi bilmek istedim.

– Neyi?

– Sizin için seçilenleri!

– Evet, ben de istiyorum, zira seçen kimseyle aynı görüşte olmamak mümkün değildir.

– Teşekkür ederim, sizden bu kadar sessizlik, teslimiyet ve teşekkür beklemiyordum doğrusu!

– Evet, ben yıllardır "bekleyiş, takiyye ve tefviz" mezhebindenim. Zaten Şia bu üç ilkeden başka bir şey midir? Ben inançlı ve

mutaassıp Şiî değil miydim? Değil miyim? Şimdi daha bağnazım!

– Tabii ki temiz inançlı gerçek bir Şiîsin!

– Pekâlâ, dahası? Yeni dinindeki görevin nedir ey Hazret-i İmam!

– Hıı! Şimdi mi? Şimdi artık din ortadan kalktı, din kalmadı, dinî görevler de bitti!

– Din biter mi?

– Sana demedim mi din olarak adlandırılan bütün kelimeler mezhep manasınadır, yani yol. O halde dinin de bir sonu vardır, çünkü din o yoldur, bir yolun sonuna vardın mı o yol biter, yol da gidiş şekli de biter.

– Öyle mi, din... Mezhep nereye giden bir yoldur? Allah'a mı?

– Hayır, yine unuttun, hikmete!

– Evet! Af edersiniz... O halele... Din bitti! Teşekkürler; ama ben henüz mutaassıp bir Şiîyim.

– Mersi, evet, o başka bir şey, o asla bitmeyen bir şey, o daha yeni başladı.

– Burası neresidir?

– Burası, karşıyı mı soruyorsun? Üniversite kampüsü! Orası Küba evi, yanı Hollanda evi, arkası Belçika evi, İngiltere evi... Fransa şehirlerinin evi, bu çok ilginç bir ev! O yandaki de Tunus evidir. Öte yanı Habeşistan evi, Amerika evi... Burası da Orlean kapısıdır, buradan şehre giriliyor... Şehir metroyla başlıyor.

– Aslında ne düşündüğümü bilemiyorum. Bilemiyorum niçin? ... Rahat değilim... Başka sözler konuşmamız gerekiyor gibi... Sanki birbirimize söylememiz gereken; ama bir türlü hatırlayamadığımız sözler var gibi! Bilemiyorum, başka bir türlü olmamız gerekiyor gibi... Ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Sen söyle! Ben neredeyse deli olmak üzereyim! Çok ilginçtir (yüzü kızarıyor, sesi kesiliyor ve anormal bir hale giriyor), sanki bu birlik-

teliğimiz de yapmacık, sanki henüz kendi edalarımızı gösteriyoruz. Sanki başka türlü olmamız gerekiyor. Bir türlü inanamıyorum, ben şu anda kendimi, seni, gökleri, ışıkları, akşamı... Her şeyi her zamanki gibi görüyorum, sadece biraz daha güzel, daha özgür ve mutluca! Rahatça! Hayır, bunlar yeterli değil, her şey değişmeli, başka bir türlü olmak zorunda... Öldükten sonra bedenden çıkan ve ruhlar âlemine giren bir ruh gibi olmalıyız, sen konuş, bir şeyler yap, çabuk konuş, bu sandalye üzerinde bu araba odasında daha fazla dayanamıyorum! Rica ediyorum, halim çok kötü... Halim kötüleşti, bana yardım et, konuş!

– Bana güveniyor musun? İnanıyor musun? Yoksa hâlâ tıpkı bir perdeye dayanan kimse gibi kendini benim yanımda mı görüyorsun?

– Hayır, seni şu anda büyük, merhametli bir dal gibi görüyorum, sen çok iyisin. Seni şimdiki kadar kendime bu kadar yakın, sevimli ve mahrem hissetmedim. Ama şimdi sevmenin aşktan daha iyi olduğunu anladım. Sen beni seviyorsun; ama ben de sana aşığım, böyle de olmalıdır. Seni bir yardımcı gibi görüyorum, güçlü ve dost bir yardımcı, bu yüzden de şimdi sana sığınıyorum, beni kendi himayene al. Şimdi çok korkuyorum, neden böyle olduğumu bilemiyorum, senden uzak kaldığım yıllarda böyle oldum. Ne zaman yanına gelip birazcık birlikte olsam ve birkaç kelime konuşsam rahatlıyordum; inanılacak gibi değil, her zamankinden daha çok azap çekiyorum!

– En azından... Söyle neden? Neden bu duyguya kapıldım? Bu normal bir şey değildir, ne kadar zor olduğunu bilmiyorsun. Arabayı durdur, biraz dışarı çıkalım. Dayanamıyorum, dayanamıyorum... (Adam ağlıyor, başını kollarına eğiyor, yüzünü sıkıca dayıyor, ağlamaktan omuzları titriyor ve susuyor.)

Araba yeniden duruyor.

Adamın gözleri ağlamaktan sızlıyor. Ne kadar içler acısı bir durum! Lânet olsun bu hayata, gelenekler ve bağlar altında çürü-

yen bu ülkeye! Lânet olsun bu ayrılıklar ve gurbetler toplumuna! Ne kadar da zalimler! Birçok tanışıklıklara, zorunluluklara kurban edilmekte! Nice akrabalıklar var ki yabancılıklar esaretinde ölmekte! Ne kolay aşklar var ki satın alıyorlar ve istedikleri fiyata satıyorlar. Hiç kimse değer vermiyor, ne diyeyim? Ne kadar aşağılık bir halk! Sevmeyi cinayet olarak görüyorlar! Kin caizdir, dalkavukluk caizdir, uşaklık caizdir, hırsızlık ve yalan yaygındır, paraya tapınmak çirkin değildir, pis ayyaşlık ve şehvet düşkünlüğü normaldir ve serbesttir, hakkı çiğnemek serbesttir; aşağılık, zillet, sahtekârlık, nifak, düşmanlık, yağcılık, Makyavelist tutumlar ve diğer yüzlerce köpeğimsi, domuzumsu ve tilkimsi iğrençlikler caizdir, serbesttir, meşrudur. Ama aşkı kimse bağışlamaz, sevmeye kimse tahammül etmez! Orada iki insan gerçekten birbirini severse ne kadar tehlikelidir! Bir insanın kalbi her türlü pisliğin çöplüğü haline gelebilir; ama aşk bir ayak basmaya görsün! Ruh her türlü pisliğe bulaşabilir; ama sevgiyle bir tanışmayıversin! Yazık! İki ruh birbirine ihanet edebilir, yalan söyleyebilir, kandırabilir, köpekçe yaltaklanabilir; ama dürüst, temiz ve saygın bir aşk besleyemez! Orada iki yüz, birbirinde eski bir dostluk ve gerçek bir yakınlık çizgisi okuyacak olursa ve birbirine ihtiyaç duyarsa bunu gizlemelidirler!

İçimizde nice acılar biriktirdik! Bir ömür kendine düğümlenmek, yıllarca nefesini göğsünde tutmak; hayatı, ruhu ve kalbi takiyyenin ağır enkazı altında gizlemek ne kadar da dayanılmaz! Bundan daha dayanılmazı baskılar, korkular, takiyyeler, dertler; her an, her saat ve her gün endişelerin aniden son bulduğunu, kaybolduğunu hissetmektir. İki müebbet mahkûmu, ellerini açarak, ayaklarını açarak sevmenin, özgür olmanın ve mutlak kurtuluşa ermenin sınırsız sevecen ve yemyeşil çöllerinde! Mutluluklar, sevinçler ve kurtuluşlar aniden sona erdi. İki susamış ruhu, aniden sevginin berrak sularının kalbinde, arzuların büyük denizinde, hayallerin cennetinde salıvermek çok zor bir şey.

Kuru ve yakıcı çölün uzun ve zor yolunu kat etmiş ve güneş ate-

şinin altında damarlarındaki kan kurumuş olan yalnız adam aniden yeşillik, ağaç, soğuk gölgeler ve berrak çeşmeler görüyor! Bazen öylesine kararsız ve perişan oluyor ki su içemeden çeşmenin kenarına düşüyor ve kendinden geçiyor, can veriyor. Bu durumda bu suyu ve mülkü seyretmek ne kadar zordur! Ne kadar zordur yüzünü ve başını çeşmeye sokmak ve su yutmak! Bütün çöl zorlukları ve uzun yolun meşakkatleri, çeşmenin kenarında, bu gölgenin altında hissediliyor! Öyle insanlar var ki otuz yıldan fazla dar, karanlık ve rutubetli zindanlara, işkencelere, zorluklara ve yokluklara dayandılar, direndiler, aniden affedildiler, bırakıldılar, zindandan dışarı çıktılar, eve döndüler ve tam otuz yılın ardından ilk defa evlerini, ailelerini, akrabalarını ve sevdiklerini gördüler! Sevdiklerinin ve alıştıkları evlerinin içinde özgürce oturmuşlar; ama aniden zindandaki otuz yıllık işkenceyi bir anda hissettiler! Ne kadar zordur! İnsanı delirten bir olay!

Adam da böylesine bir sıkıntıya düşmüş, elleri titriyor, parmakları arasındaki sigara titriyor, kalbi bir serçe gibi çırpınıyor, gözleri iyi görmüyor, dünyası kararıyor; ama her zamanki gibi sorumluluk Chandel'in dertlerini hissetmesine engel oluyor; o her zaman okşanmalı, kendisine ümit verilmelidir; ama kimse onu okşamıyor, ümit vermiyor.

Chandel sağ elini yavaşça omuzlarına uzatıyor, sağ omzundan tutuyor, sol elle de sol omzundan tutarak, suskun ve suratı asık bir şekilde duran onu kaldırıyor. Yavaşça sandalyeye oturtuyor, bir an, uzunca bir süre yüzüne eğiliyor!

Ona yavaşça, ihtiyatlı bir şekilde ve şefkat göstererek kendi adıyla sesleniyor. Ateşli dudaklardan yavaş ve tutuk bir cevap çıkıyor. Yeniden biraz daha yüksek bir sesle adıyla çağırıyor, ardından sevgi dolu bir niteliğini hatırlatıyor. O, yüzünü adama çeviriyor. Adam ona karşı sevgi dolu ve okşayıcı bakışlarla bakıyor; bilmem hangi halden dolayı kesilmiş bir tonla, yeniden adını sesleniyor ve ardından güzel bir niteliğini de söyleyerek şöyle diyor:

– Sen sıkıntılı zamanlarda neden hep kendini düşünüyorsun? Canının istediği gibi konuşuyor, inliyor, ağlıyorsun? Başka bir kalbin de sıkıntılı olabileceğini hiç düşünmüyor musun? Belki de onun derdi daha büyüktür. Onun için kendini sıkıntılara teslim etmediğini hiçbir zaman görmedim, onun için tahammül ediyorsun, o dertleriyle kalsın diye kendi dertlerinle ve bitkinliğinle onun dertlerini ikiye katlamayasın diye, omuzlarına düşen bunca dert yükü altında onu eziyorsun. Neden şu anda benim de böylesine perişan bir durumda olduğumu, senden daha ağır ve şiddetli duygular hissettiğimi düşünemiyorsun? Ben odun muyum? Senin dertlerinin ve ızdıraplarının bana neler çektirdiğini görmüyor musun? Azizim, bana dayan, ben bütün varlığımı senin baş koyacağın bir etek kılarım! Bütün ruhumu, korkudan güvene ereceğin bir kucak yaparım! Bütün sevgi güçlerimi yüzünü ve saçlarını okşayan bir el kılarım, bütün varlığımı üzerinde uyuyacağın bir diz yaparım. Kendimi, her şeyimi istediğin kadar içebilmen için sana veririm; ondan alman, onu istediğin gibi yapman ve istediğin gibi olman için bütün benliğimi sana teslim ederim. Ne istersen onu kokla, ne istersen onu al, ne istersen onu yap, ne istersen o olurum; şu andan itibaren seninim! Yine de doymazsan, yine de ihtiyaç duyacak olursan, yine korkarsan, artık ben ne yapayım? Neden beni olmamı istediğin kadar acı ve üzüntü içerisinde görmüyorsun? Bu gam ve hüzne tahammül edemem, beni kaçmaya zorlayacağından korkuyorum. Ben kendimi hissetmeye kadir değilim. Eğer senin yanında; yüzünde hiçbir maksat olmaksızın hatta sen bile olmaksızın kendimi bulabilirsem bir an olsun gecikemem; kendimi senden uzaklaştırmalıyım. Seni yalnızlığımda hatırlayacak olursam yine kaçarım, tek başıma kaçarım. Korkunç bir şey! Ben hakaret acısı dışındaki her acıyı tanırım. O zaman da bir sen kalırsın ve benim arzularım seni uğurlar... Allah ruhuna senin içinde yaşayabileceğin ve sığabileceğin kadar bir beden giydirsin...

– Yeter, yeter! Sen bana teselli mi veriyorsun, eziyet mi? Ben

kendimi sende yüzen bir balık gibi hissediyorum. Ne yazık ki şu anda sana bakarken gördüğüm o resmi, sana layık kelimelerle betimlemeye kadir değilim. Sen benim ne duruma düştüğümü anlamak istemiyorsun. Çok müthiş bir durumdaydım. Daha iyi oldu, bir anda bütün âlemin patlaması gerektiğini; ama patlamadığını hissettim. Bende aniden zor ve hızlı bir bekleyiş başladı. Ne olduğunu anlayamadım, ne istediğimi bilemiyorum? Neden uçmadığımızı düşünüyordum, neden kelimeler yerine dillerimizden ateş, ateşten kurşunlar çıkmıyor? O zaman niye yine de iki kişi gibi yan yana oturmuşuz ve diğer normal insanlar gibi mantıklı konuşuyoruz? Neden "tek kişi" olmuyoruz? Neden birbirimizde yok olmuyoruz? Birimiz diğerimizde ölmüyoruz? O zaman niye hâlâ birbirimize bakıyoruz? Niçin gökyüzü, gece, şehir, hava, araba, renkler ve ışıklar kaybolmuyor ve yerine başka şeyler ortaya çıkmıyor? O zaman öbür dünya nerede? O zaman ruhlar, melekler, gerçeğe dönüşen efsaneler, hayaller, rüyalar nerede? Bilmiyorum, velhasıl daha iyi oldum; ama sen anlamadın... Bilmiyorum, belki de anladın, belki öylesine bir takım sözler söyledin, cevabımı böyle verdin; belki de senin bu sözlerin sayesinde kendimi daha iyi hissettim... Mersi, iyi oldum... Ama... Yine de ızdırap içindeyim... Yine dalgalıyım, daha çabuk şehre yetişelim, biraz durum değişsin, yeni şeyler göreyim, beni biraz oyala, neredeyse cinnet geçireceğim, beni kuşatıyor, biraz gaflet edince beynimi sıcak bir duman kaplıyor ve nefesim kesiliyor... Daha çabuk, şehre gidelim... Çabuk beni bir yere yetiştir!

– Nereye gidelim? İstersen önce biraz Champ Elysee'yi gezelim? Akşamüstü ilginç, güzel ve görülmeye değer oluyor, Etoile Meydanı, Eyfel Kulesi, Seine Nehri... Olur mu?

– Hiç de fena olmaz...

– Hayır, hayır, yürümeye ve izlemeye halim yok, halimin iyi olduğu zamana kalsın, yarın veya ertesi gün gideriz. Canım sessiz, yalnız ve sakin bir odaya, senin odana gitmek istiyor; onu çok özledim gibi, üç buçuk yıldan beri onu görmedim, hem de

nasıl! Hey gidi günler hey! Eskiden ne kadar korkulu, yapmacık ve hırsızca gelirdi bana! Ama şimdi ne güzel, senin odan... Aslında benim odam da diyebilirim; hayır, bizim odamız da diyebilirim! Hayır! Ne güzeldir "odamız" kelimesi, tıpkı tanrılar kelimesi kadar heyecanlı ve güzeldir!

– Evet, odamız?

– Evet, merdivenlerinden birlikte çıkıyoruz, senin elinde valizler var, ben de iki elimde valiz taşıyorum, beşinci kat, yorgun bir şekilde apartmanın kapısına varıyoruz. Küçük apartman, büyük bir oda, küçük bir banyo, bir mutfak, odanın içinde bir tuvalet... Değil mi? Çok iyi hatırlıyorum, kâğıt üzerinden onu bana anlatmıştın, değil mi? Apartmanın kapısına ulaşıyoruz, senin ellerin dolu, bana sağ cebinden apartmanın anahtarını çıkarıp kapıyı açmamı söylüyorsun, ben ise sol cebini arıyor, bir şey bulamıyorum, sadece bir kibrit, sigara, mendil, güneş gözlüğü var... Ama anahtar yok, sana bakıyorum, öylece sessiz duruyorsun, gülüyorsun ve ben merakla anahtarın nerede olduğunu soruyorum. Sen soğuk kanlısın, hiç acelen yok gibi, beni yeniden kafaya alıyorsun, sanki bütün ceplerini aramamı istiyorsun, sonunda "Ben sana sağ cebime bak dedim, sağ cebim o mu?" diye kızıyorsun. Ben senin eziyet edici elinden kurtulup sağ cebine dalıyorum; ama orada da sadece biraz bozuk para ve asla bileğinde görülmeyen bir kol saatin var. Yeniden sana bakıyorum, o kötü gülümsemeyi kesiyor, kaşlarını çatıyor ve adeta nerede olduğunu sorarcasına şöyle diyorsun: "Afedersiniz. Ha! Yeleğimin cebindedir." Önce montunun düğmelerini açıyorum, sonra ceketine gelince onun da kapalı olan üç düğmesini açıyorum. Yorulunca da sol elimdeki valizi yere bırakıyorum, iki elimle ceketini de açarak yeleğine ulaşıyorum, her iki tarafına da bakarak cebini arıyorum. Ama bir türlü yeleğinin cebini bulamıyorum. Yüzüne bakıyorum, tebessümünü kaçırdığını ve kızardığını görüyorum, utangaç gözlerinle bana bakıyorsun: "Özür dilerim şimdi hatırladım, sabah yeleğimi değiştirmiştim, bunu da sabah havaalanına gelince aldım, dolayısıyla anahtar eski yeleğimin cebinde kaldı, şimdi gidince dolapta olup olmadığını gö-

rürsün! Ama bu anahtarların içinde birisi daha var, lütfen onunla açınız, afedersiniz..."

Elindeki anahtarlığını alıyorum ve bana o yedek anahtarı gösteriyorsun, anahtarı alıyorum ve bana anahtarı çevirmeyi öğretiyorsun... Kapıyı, odanın kapısını açıyorum!

Otomobil durdu.

– Burası mı?

– Hayır, buraya yakındır, arka sokak, burası Clichy caddesidir, biz ise La Croix sokağında 15 numarada oturuyoruz.

– O halde neden burada durdun?

– Saat 8:15'e geliyor, ya lokantaya gidip bir şeyler yememiz ya da bir şeyler alıp evde pişirmemiz, velhasıl akşam bir şeyler yememiz gerekir.

– Yoo! Hayır, şimdi gidelim, geri döner yeriz...

– Hayır, eğer lokantaya gidersek olur; ama kendimiz pişirirsek geç kalırız, burada 6:30 veya 7.00'de her yer kapanır. Şu dükkân da yarısı kafeterya olduğu için açıktır. Bunun da kapanmasından ve misafirliğinizin ilk gecesinde aç kalmaktan korkuyorum.

– Sizin bu kadar mantıklı, akıllı, evcil, gerçekçi, dikkatli ve misafirperver olduğunuzu bilmiyordum!

– Eee, ne zannettiniz? Benim misafirime yemek yapmam gerektiğini anlayacak kadar da mı aklım yok?

– Hayır, bu kadar değil, hiç kimse inanmaz, sizi tanıyan hiç kimse bu kadar düşünebileceğinize inanamaz!

– Güzel, bu söylentilerin doğru olmadığını ispat etmek için ne almalıyım?

– Bu gece kendi zevkine göre seç; ama sonraları ben seçerim! Çabuk dön, kendini daha fazla zahmete sokma, misafir yabancı değil, bizdendir!

– Ama sizin misafirperverliğinize karşılık vermem gerekir. Tu-

nus'ta beni evinize davet ettiğiniz geceyi hatırlıyor musunuz? Masanızın üstünde küçük bir tepsi, altında bir gazete parçası, bir yemek tabağı ve iki elma! Bana diğer odaya gidip yeniden elma vermek istediğinizi söylemiştiniz; ama ben kabul etmemiştim. Henüz o yemeğin ve elmanın tadını unutamadım, o yağmurlu geceyi de unutamadım, şimdi o davetinize karşılık vermem gerekir!

– O gece siz habersiz geldiniz, ben geleceğinizi bilmiyordum!

– Eee, şikâyet ettiğimi mi zannediyorsun veya kınadığımı? Hayır, gerçekten çok güzel bir misafirlikti. Siz de ömrünüz boyunca yaşadığınız en iyi misafirlik olduğunu söylemediniz mi? Eğer güzel olmasaydı gece yarısı 1:30'a kadar sürer miydi?

– Güzel, ne aldınız?

– İki tane biftek, bir yeşil nohut, iki paket ekmek, bir peynir, iki yaş pasta, bir kilo muz, iki süt, bir turunç suyu, yani portakal suyu, portakal özü, "orange" portakaldır; turunca "acı orange" diyorlar. Özetle... Sirke, hardal, yağ, tereyağı, patates ve bir de üzerinde bunları yapacağımız bir gaz ocağım var, kahve ve çay da var. Yağlı sütüm var, nes de var. 200 gr. jambon da aldım, eğer diyetin varsa sandviç de yiyebilirsin, karamela da yiyebilirsin!

Artık ne yapayım? Aklım bu kadar yetti, daha sonra yeri gelince bu konu hakkında araştırma da yaparız.

– Ooo! Tam 25 dakika yemek hakkında konuşacağınızı hiç tahmin etmezdim!

– Evet, bu gece misafirim var, onu ağırlamalıyım... Çok özel bir durum!

– Ne kadar sessiz ve sakin bir sokak, burası nasıl bir yer, özel bir apartman galiba!

– Evet, bunlara skuvar diyorlar, büyük bir bahçe içinde kurulu birkaç katlı bir bina, sokaktan ve ana caddeden uzak, sakin ve güzel bir yer.

– Artık bütün ceplerimi araman gerekmez, o anahtarla kapıyı aç, valizler ve yemek paketi de elimde!

– Ne kadar unutulmaz ve kalıcı anlar! Bu anlar ömür boyu zihnimizde kalacak, 15 Ekim 1969 çarşamba günü akşam saat 8:30, kapıyı büyük bir güvenle açıyorum, odamızın kapısını! Ah! "Bizim" kelimesi ne kadar güzel, şimdiye kadar hiç bizim olmadı, vardı; ama diyemiyorduk!

– Pekâlâ! Hoş geldiniz!

– Evet, hoş geldim! Çok!

– Pekâlâ, arabanın içindeki o deliliğin geçti mi?

– Evet, tamamen! Ondan hiçbir eser kalmadı, o patlama gerçekleşti, söylemedim, o halde öteki dünya neden gelmiyor? Ruhlar, melekler... Renkler, ışıklar, gece, gökyüzü, insanlar, hepsi değişmiyor mu? Şimdi oldu, artık boş yere bahane aramam.

– Güzel, odanın içi karışık, afedersiniz, bu oda ve küçük apartman sizden utanıyor, sizi hakkıyla ağırlayamıyor, şairin deyimiyle:

"Eğer ev mütevazı ve karanlıksa,
Açık üzerine kurarım."

Velhasıl burada istediğin kadar şiir var, eğer dünya malın yoksa da apartmanı söylüyorum!

– Boş, saçma ve sıradan sözleri övme hususunda ne kadar uzmanlaşmışsınız! Buna alışmışsınız! Bırakamazsınız.

Aa, ne kadar zevkli ve güzel bir kütüphane! Bravo, ne kadar zevklisiniz!

Hiç Arapça kitabınız yok mu? Hepsi Fransızca mı? Ha! Ee, bunlar benim çocuklarım! Ah! Onlara kurban olayım. Her üç çocuğunu da kucağına alıyor, bağrına basıyor, onları görmenin sevinciyle kendinden geçiyor. Onları alıp masanın başına getiriyor.

Adam valizleri dolapların birine koyuyor, birini yatağın altına,

diğerini de balkona açılan pencerenin perdesinin arkasına.

– Bir öneride bulunmamı ister misin?

– Ne?

– Ben yemek yapmaya gidiyorum, sen de gidip bir duş al, elbiselerini değiştir, sonra da yemek yiyip dışarı çıkalım.

– Nereye?

– İstediğin yere, biraz gezeriz, şehre şöyle bir göz atarsın, kalbin huzur bulur. Daha sonra fırsat bulunca da dikkatle bakarsın.

– Ben şehri görmek için sabırsız değilim ki görünce içim açılsın.

– Pekâlâ, kafeteryaların birinde gider otururuz, insanları seyrederiz, biraz müzik dinleriz, birlikte konuşuruz, için açılır.

– Ben halimden memnunum, ömrüm boyunca hiç bu kadar iyi olmadım, sürekli hareket ettiğimi, yerimde durmadığımı sanıyordum; ama şimdi! Kendi kalıbıma döndüm, çift oldum, kendi ölçümü buldum, beni merak etme! Ama teklifinizin ilk yarısına olumlu bakıyorum, ben duş almaya gidiyorum, bu gece ben misafirim, sizse ev sahibi, önemli değil, yemek... Afedersiniz, isterseniz ben de mutfağa yardım etmeye geleyim.

– Hayır, mersi, ben mutfakta yalnız olmaktan korkmuyorum; sana ne kadar cesur olduğumu söylemiştim, unuttun mu? Sahi o zamanlar seninle konuşunca hep kendimi övüyordum, sonraları bunun huyum olmadığını öğrendim. Ben çok mütevazıyım, bencillik kokan şeylerden uzak dururdum; ama seninle konuşunca kendimi daha çok övüyorum, şaşırıyor ve biraz da üzülüyorum. Defalarca kendimi övmemeye çalıştım, ne olduğumu ve kim olduğumu düşündüm; ama olmuyor, sizinle konuşmaya başlayınca aniden kendimi övmeye başlıyorum!

Sonunda Eric Fromm bunun nedenini bana söyledi, bu doğal bir psikolojik durummuş. İnsan sevdiği birinin karşısında hep kendini övmeye kalkar, kişiliğine ait değerlerini ona gösterir, bu bilinçsizce yapılan psikolojik bir ihtiyaçtır. Sonraları ahlâkımdaki ve davranışlarımdaki bu çelişkiyi anladım. Böylece

herkesin yanında artık kendimi örtüyorum, yapılan suçlamalar karşısında kendimi savunmuyorum, kendimi temize çıkarmayı önemsemiyorum; ama sana gelince farkında olmadan örtülü niteliklerimi ve gizli duygularımı göstermeye çalışıyorum ve size bildirmek istiyorum. Bu doğal, bilinçsizce bir durumdur, böylece rahatladım, sizin yanınızda yaptığım övgüler, benim bencilliğimden değil; sizi seviyor olmamdan kaynaklanıyor.

Ne diyordum? Ha... Ben mutfakta yalnızken korkmayan biriyim! Cesurum! Beni merak etmeyin!

– Pekâlâ, izninizle.

– Küveti temizleyip yıkadım, küçüktür; ama idare eder... Burası Tunus değil, her şey küçüktür; ev, banyo, apartman, bahçe... Ama insan boğulmuyor, havası açık ve rahattır. Küvet temizleyicisi istersen beyaz kavanozun içinde, işte burada, eğer istemezsen işte sabun, bu da bornoz, temizdir, tertemiz, o kırmızı düğmeyi çevirirsen yarım dakikada su ısınır, şofbenle ısınıyor, bu da duş... Biraz eğridir; ama güzel su akıtıyor, dikkat edin... Ben mutfağa gidiyorum.

İki dakikadan uzun sürmez... İki bifteği sıcak yağa atayım tamam, hemen alırım, dört dakikada hepsini pişiririm, altı yedi dakikada masaya dizerim. On beş dakikaya kadar gelmen lazım, küvetin içinde hayallere ve düşüncelere dalmayasın!

– Hayır, düşünce ve hayallerim bitti, artık neyi hayal edebilirim, artık Ay ile işim yok, gökle işim yok, Ay'ın ve göklerin hepsi sizin küçük apartmanınızın içine girmiş...

– Hayır, insan idealist bir varlıktır, hayalsiz yapamaz, sadece hayalleri değişir.

– Ama eğer idealizm gelince mucize eseri herkes realizme kayarsa ne olacak?

– Hiç, o zaman gidip yağı ateşe koyarım ve akşam yemeğini yapmaya çalışırım. Ocağı yakar ama... Aa, tüp bitti, ne kötü bir şans!

– Afedersiniz, tüp bitti, ben gidiyorum.

– Ne diyorsun? Duymuyorum.

– Tüp bitti diyorum, gidip hemen doldurur gelirim.

– Şimdi istemez; ekmek, jambon ve peynirle doyarız.

– Hayır, hemen gelirim...

Adam boş tüpü götürür; ama tüpçü kapalıdır! Diğerleri ise çok uzak, o sokak bu sokak, o cadde bu cadde, velhasıl buldu tüpü doldurdu ve geldi. Yavaşça apartmanın kapısını açtı! Yumuşak ve güzel bir ses duydu.

Yavaşça mutfağa ulaşıyor, tüpü yere koyuyor, duruyor, yarı açık kapının eşiğine yaslanıyor ve dinliyor.

Küçük pencereye bakarken onun gelmesini bekliyor, şarkı söylüyor, sabah vakti öten bir kuş gibi şakıyor, odanın kapısı ve duvarı, bütün kitaplar, mobilyalar, evin tüm eşyaları, akşam ve hava, bu sevinci ve mutluluğu dinliyor. Sözlerini tam duymuyor; ama müziği oldukça yumuşak ve latif, adeta onu uyutmak için tabiatın kulağına okuyor... Sessizliği ne kadar seviyor! Zamanın durmasını, her şeyin durmasını, âlemde hiçbir olayın, hiçbir hareketin olmamasını istiyor... Sadece onun sokaktan dönüşünü, onun da döndüğünü, perdenin arkasından ona baktığını ve dinlediğini bilmiyor...

Paris!

Ey perişan kalplerin Kâbe'si!

Paris!

***

Uzun gömleğiyle bir hayal gibi uzanmış ve bir duman, gizemli bir rüzgâr gibi odanın içinde geziniyor ve şarkı söylüyor; odanın zemini sevinçli ve yalnız bir balerinin ayakları altındaki yumuşak bir pist gibi yavaşça sarsılıyor, gölgesi bir kuşun gölgesi gibi duvarlara, perdelere, odanın tabanına ve tavanına yansıyor ve kalkıyor...

Aniden aynada kendi resmini gördü ve seyretmeye koyuldu. İlk kez görüyor gibiydi, şaşırdı! İnanamıyordu... Bu, o muydu? O, kendini asla böyle temiz ve hafif görmemişti, şimdi kendisini görüyordu. Yıllarca birlikte olduğu ve alıştığı dertlerinden uzaklaşmak çok zordu, hiçbir haber yoktu, hepsi gitmişti, onu bırakmışlardı; anıları bile çok yakında unutulacağa benziyordu, hiçbirini hatırlayamıyordu! Sadece omuzlarından düşen ağır yükü hissediyor, rahatlıyor, kurtuluyordu. Biraz daha yaklaştı, kendini yakından görmek istiyordu. Hiçbir zaman kendisini bu kadar merak etmemişti. Kendisini bu kadar güzel ve dikkatlice görmek istememişti, kendisini hiçbir zaman bu kadar sevmemişti... Daha da bir yaklaştı, yaklaştı, yüzünü aynaya dokundurdu; hoşlanıyordu, yüzü sıcaktı, ayna ise soğuk. Bu sıcaklık ve soğukluk ona keyif veriyordu. Aynanın üzerinde şakaklarının hızlıca attığını hissediyordu. Yüzünü kaldırdı bir adım geri gitti, boydan boya görmek istiyordu, o uzun gömleğinin içinde kendisini bir Doğu tanrıçasına benzeten dostunu hatırladı. Onun gözlerinde nasıl tecelli edeceğini düşündü, onu hayal ediyor, düşünmeye çalışıyor, kendi görünümünü o anda onun gözlerinde görmek istiyordu. Kendisini düşünüyordu, gelip gördükten sonra resmini ifade ederken kullanacağı özel kelimeleri ve tabirleri tahmin etmeye çalışıyordu... Şimdi gelirse beni görürse, elbette çok uzmandır çok sade ve bayağı bakacaktır! İnsan onun doğru görmediğini, dalgın olduğunu zannediyor, asla başka bir şekilde baktığını anlamıyor. Belki de bakışlarıyla zihin tablosunda beni çizmeye çalışıyor, tasvir ediyor. Ama çok politik ve gururludur, şiirleri ve duyguları her zaman siyasetin ve gururlarının perdesi altında gizlidir. Kendisini gizlemede ne kadar da uzmandır! Bu âlemde hiç kimse, hatta onunla bir ömür yaşayanlar ve onu tanıyanlar bile bu akıl ve mantık dolu kıyafetin altında birçok şeyin gizli olduğunu bilemezler. Onda ne âlemler gizlidir! Sadece benim görebildiğim ve herkesin yüzüne kapattığı bir âlem... Kendisi bile doğru dürüst göremiyor,

ben ona gösterdim... Öğrettim, onun için de ilginçti, bazen de inanamıyordu.

Kesinlikle... Şimdi gelir. Ne kadar da gecikti! Gelecek, beni görecek; ama her zamanki gibi hızlıca ve gelişigüzel değil. Dikkatlice, merhametlice ve rahatça... Belki de bir süre sonra da gülümseyecek ve görüşünü belirtecek: "Evet, bazen giyilen bir gömlek uzun bir kaside gibidir. Beden, şiir gibi, şiirin ruhu gibi hayalin yarattığı şairce manalarda gizlidir. Bu kasideyi aşk, hayat şairlerinin en güçlü şairi söylemiştir. Bu kaside kimi methediyor? Beni mi?"

Evet, yine ben, kendini çok iyi bildiği için hep ben, hep ben mi olsun? Önemli değil, üzülmüyorum, bencilliği bile insanı rahatsız etmez, aksine hoşlanıyorum. Bencilliği kuru, ahmakça, kibirli ve manasız değil. Sevilecek bir bencilliği var, nasıl olduğunu bilmiyorum ama bana karşı bencil değil. Benimleyken kendisinden bahsedince, kendisine dayanınca, gururlanınca, ben kendimi onun bencilliğinde ve gururunda hissediyorum. Beni bir kenara itmediğini ve sadece kendinden bahsetmediğini hissediyorum. Bencilliğini göstermiyor, onda ben de varım, bu yüzden hoşlanıyorum, öte yandan yersiz ve sürekli bir bencilliği de yok. Aşağılık, zillet, küçüklük ve benzeri şeyler ortaya çıkınca da ruhu cesaret kazanıyor, özgüveni artıyor, gururlanıyor, adeta dünyayı birbirine katmak istiyor. Her şeye göz yumuyor, her şeyi ve herkesi yıkıyor, kendisini yükseltiyor; bu da güzeldir. Zayıflık, âcizlik ve zillet çirkindir. Bir erkek ne kadar güzel ve iyi de olsa, bir mum gibi boynu bükük, bedeni bitkin ve ruhu zayıf olursa sevilmez. Çelik bir boruyu eğmenin zevki vardır, başarısı vardır, her ne kadar ter dökmek, zahmet çekmek, yorulmak, nefes almak ve çırpınmak gerekse de güzeldir. Bu yorgunluk, olgun bir yorgunluktur ve bu başarı da güçlü bir başarıdır. Bir lastiği elinde dik tutarsan hemen eğilir ve insanın ayakları altına düşer. Böylesi bir nesneyi eğmek ve yere düşürmek insanda nasıl bir duygu yaratır!

Yırtıcı bir kuşu, bir kurdu veya bir aslanı avlamak tatmin edici-

dir. Önüne bir lokma ekmek attığında veya çağırdığında hemen gelen bir tavuğu avlamak veya binilecek bir merkebe eziyet etmek insana aynı duyguyu vermez. Bir erkeğin en güzel tarafı, boynu gitme tehlikesine rağmen bükülmeyen bir bele sahip olmasıdır. Böyle bir bedenin rükû için eğilmesi, görev icabı namaz kılanların secdesinden daha çok Allah'ı ve melekleri hoşnut eder... Ama o bencil de değildir, mütevazılığıyla tanınır, haddinden fazla, bambaşka bir hali vardır. İfade edebilecek bir kelime bulamıyorum; velhasıl güzeldir, benim hoşuma gidiyor. Gerçi ondan çok çektim, olsun, ne de olsa bitti, her şey yeni başladı... Neden gecikti? Nereye gitti?

– Aa! (Aniden, aynadan perdenin kıpırdadığını gördü, gözlerini ve yüzünü...) Siz burada mısınız?

– Hayır, şimdi geldim, çok beklediniz mi? Kapalıydı, uzaktaki Clichy meydanındaki satış noktasına gittim, biraz uzaktı.

– Clichy meydanı uzak değil, on dakikalık bir yoldur. Neden bu kadar geciktiniz? Yoksa yolda tanıdık birine rastladınız da aydınların sömürge toplumlarını kurtarmak için takip etmesi gereken mücadele yöntemlerini mi tartıştınız?

– Hı hı! Evet, benim bu yöntemleri ne kadar iyi bildiğimi biliyorsun!

– Evet, ama bir misafiri bekletmemeliydin, içinde olduğum halde her dakika beklemenin ne kadar ağır olduğunu biliyor musun? Ben uzun beklentilere, ağır sabırlara, bilmem kaç gün ve kaç ay görmemeye tahammül ettim. Bu konuda büyük bir güce ve ilginç bir kabiliyete de sahibim; ama şimdi kendimi zayıf hissediyorum. Artık bir dakika dahi beklemeye tahammülüm yok. Meraktan yüreğim parçalanacak ve öleceğim sanıyorum! Çok zayıfladım, artık bu tür şeylere sabredemiyorum. Bana dikkat et, hasta olduğumu bil, uzun süren hastalıklarım, sinirlerimi ve ruhsal dengemi bozdu, kendimde değilim, hiçbir şeye tahammül edemiyorum. Benden bunları bekleme, bana bakman gerekir.

– Ama esir milletlerin savaşı, baskıdan, sömürgecilikten, gasptan ve diktatörlükten kurtulmak, çok ciddi ve önemli bir görevdir. Ben yarım saattir mutfakta bunları düşünüyorum, perdenin arasından güzel bir kasideye benzeyen uzun elbise giyinmiş bir milleti görüyorum.

– Eee, haa! Ne ilginç bir hile! Hayır, bu güzel değil. Neden? Bana baktığından beri tüm sözlerimi dinledin, şımarık! Hayır, ben...

– Özür dilerim; ama hayır, hepsini dinlemedim, şarkı söylediğini duyunca kulaklarımı kapadım! Bir kelebek gibi hafif ve bir balerin gibi güzel dans ettiğini görünce de seni görmemek için ellerimle gözlerimi kapadım, başımı önüme eğdim! Emin ol!

– Yaa, neden gülüyorsun? İnanmıyor musun? Sen ne kadar kötü niyetli ve şüphecisin. Benim gibi birinden bunları beklemiyor musun? Neden camın arkasına gizlendin, ne söylediğimi neden dinlemiyorsun? İşgüzarlık etmiyorum, oldukça ciddi, felsefi bir konudan bahsediyorum!

– Evet, siz şımarıkça, hokkabazca kırıcı şeyler yapsanız bile ortada derin bir felsefi konu veya ilmî bir hedef vardır. Bilemiyorum ama öyle tahmin ediyorum.

– Şimdi dinle! Hayır, öyle alttan alttan gülme! Beni perdenin arkasında fark ettiğinizde ne söyleyeceğinizi görmek için saklandım; kendinizden hâlâ bir şeyler gizleyip gizlemediğinizi öğrenmek istedim. Sizden edindiğim şeyler, sizin tümünüz müdür, yoksa kendi içinizden seçtiğiniz bir miktar mıdır? Ama şimdi anladım ki henüz sizin seçtiklerinizle uğraşıyorum, hepinizle değil! (Adam hemen mutfağa gidip yemek getiriyor; ama o biraz endişeyle gidip perdeyi kaldırıyor ve içeri geliyor, ona yardım ediyor, elinden tabakları alıyor, her iki elinde de tabak taşıyor ve ekmekleri götüren adama sesleniyor:)

– Af edersiniz, siz rahatsız oldunuz, ben demek istedim ki... Yani düşündüğünüz gibi değil... Bilemiyorum, nasıl yorumlayayım, bilemiyorum, siz her zaman beni zor durumda bırakıyor-

sunuz, kendimi kurtaramıyorum, mutlaka bir açıklama yapmalıyım, kanıtlamalıyım. Sizi ikna edecek şeyi hissediyorum ama nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Siz benim bazı sözlerimi veya davranışlarımı hiç de öyle olmayan bambaşka bir şekilde yorumluyorsunuz. Dolayısıyla ben de bir cevap vermeli ve başka bir şekilde yorumlamalıyım. Cevabının ne olduğunu biliyorum; ama açıklaması çok zor! Şimdi söylediğim sözden veya sizin şu davranışınızdan hoşlanmadım demiyorum; çok da hoşlandım ama bambaşka bir şekilde. Söyleyemiyorum, biliyorum eğer isterseniz benim yerime cevap da verebilirsiniz. Diyebilirsiniz ki benim bu sözüm veya "Neden bu şeyi yaptınız?" dememdeki maksadım sizi, bilemiyorum, sen söyle, rica ediyorum...

– Ne söylemek istediğinizi biliyorum. Bunun da insanın kendiliğinden itiraz ettiği bir tür "Hoş geldin" demek olduğunu söylemek istiyorsunuz; bu itiraz da o duygunun bir parçasıdır. Örneğin, birisi insanı gıdıklayınca, insan bundan hoşlanır, gülmekten bayılası gelir, durmadan "Yapma! Ah! Ne kadar da şımarıksın! Rica ediyorum, eziyet etme..." der... (Sevincinden tabakları elinden yere koyuyor, ona yaklaşıyor, halinden ve bakışlarından ona teşekkür etmek istediği, ondan hoşlandığı, çok sevdiği bu ifadesine ve tabirlerindeki kabiliyetine şaştığı ve rahatladığı kolaylıkla anlaşılıyor; ama ne söyleyeceğini ve ne yapacağını bilemiyor, yeniden tabakları alıp odaya getiriyor.)

Masaya sermek için sofra bezini açarken -bu masa hem iş masası hem de yemek masasıdır- bir yandan da adam hem işgüzarlık ettiği hem de alacaklı bir duruma düştüğü için sevinmektedir.

Masayı hazırlıyor, yemekler hazır duruyor, karşılıklı iki de sandalye var.

– Bifteğin birini çok kızarttım, birini de az. Henüz kanı bile duruyor, Fransızların deyimiyle "seniyyan", yani kanlı, siz hangisini seversiniz?

– Siz hangisini?

– Ben o diğerini!

– Hangisini?

– O diğerini!

– Mersi, ben kızarmışını alıyorum, ne de olsa onunla daha fazla ilgilenmişsiniz.

– Lezzet konusunda gösterdiğiniz incelik ve zarafetten dolayı size teşekkür ederim.

– Bu akşam durmadan bana teşekkür ediyorsunuz, hem de önemsiz şeyler için.

– Bu teşekkürler o teşekkür edilmesi gereken şeyler içindir, velhasıl dünya şükür ve teşekkürle dolmuş.

– Ne güzel bir yemek! Biliyor musun, bu birlikte yediğimiz ilk yemek! Çok güzel, çok lezzetli! Asla birlikte oturup yemek yememizin bu kadar zevkli ve güzel olacağını düşünemezdim. Yemek yemek de şiir söylemek, hayal kurmak gibidir. Bifteği kesmek, lokma yapmak, alıp ağzına koymak, çiğnemek ve yutmak da... Ne diyeyim? Adeta!

– Aşık olmak, aşk beslemek, haber göndermek, şarkı bestelemek, hikâye söylemek, birlikte yolculuk etmek, voleybol oynamak... Gizlice resim çekmek... Ama... Hayır! Hayır!

– Neden “Hayır!”, niçin?

– Ama bazen akşam yemeği yarım kalıyor, kedi gelip kapıyor ve götürüyor!

– Evet... Anladım... Ve birlikte dönmemek... Ne kadar tatsız, saçma ve boş bir dönüş! Büyük heyecanla piyango çekilişine katılan ve sonunda her şeyini kaybeden bir kimse gibi!

– O yılları konuşma! Gel, önüne bir duvar çekelim, aşılmaz İskender seddi gibi! Saat 16:30. Üzerindeki duvar gibi bir adım ötesine geçilemez.

– Ben de katılıyorum; ama bazen bu seddin arkasında konuşmak zevklidir, ihtiyacımız var. Bizim en değerli hatıralarımız o

duvarın arkasındadır, en acı hatıralar, o günler, kara geceler, endişeler, yalnızlıklar, zorluklar ve dertler güzeldir, zevklidir. Oturup hepsini konuşmak gerek, artık olmayan o kederleri ve hüzünleri konuşmak ne kadar büyük bir zevktir!

– Evet, doğrudur, olamaz, çok güzel, seddi yıktık, yol açıktır... Neden sinirleniyorsun?

– Hayır sinirlenmiyorum.

– Neden adeta mitingde gibiydin? neredeyse masayı yumruklayacaktın, her şeyi devirecektin, çok sertleşmiştin.

– Evet, belki haklıyım. Siz bilmiyorsunuz, haberiniz yok, o üç dört yıl neler çektim? Ne hallerdeydim? Saatler, dakikalar nasıl geçiyordu, bazen inliyordum, siz ondan fazlasını duymadınız, şimdi açıklamalıyım, içimde düğümlenen o sözleri ve hiçbir zaman söyleme fırsatını bulamayacağımı zannettiğim hatıraları şimdi söylemeliyim. Henüz duruyorlar, hâlâ ağırlığını ve zorluğunu hissediyorum.

– Güzel, izin verin, İskender'in o seddini hemen yapalım, yarın öbür gün ne zaman istersen kaldıralım. İlk defa yemek yediğimizi mi söyledin?

– Evet.

– Hayır, unuttun mu? Bu dördüncü!

– Dördüncü mü?

– Evet, iyi düşün.

– Haa... Üçüncü, önce ikiydi, o da oldukça karışık ve kalabalık, düğün ziyafeti gibi!

– Hayır, bir defasında da iki kişiydik, birlikteydik, hatırlamıyor musun?

– Haa... O misafirlik mi? Yağmurlu bir geceydi, evet, uçağın içindeydi, bulutların arkasından ellerini uzatıyor, önümden yiyecek alıyordun; şimdi yeryüzündeyiz, bulutların altında, karşı karşıya, şimdi gerçek!

– Evet, "Şimdi gerçektir!" sözü çok ilginçtir, basit bir şey değil!

– Ben hâlâ inanamıyorum, bazen bu tabakların, bu masanın, omuzlarının, bu odanın kapısının ve duvarlarının, askılığa asılı o ceketinin üzerine şüphe ve merak içinde ellerimi gezdiriyorum, var mı diye? Gerçek mi? Aniden bir şeyin yere düşmesinden ve uyanmaktan; odamın içinde uyurken ezan sesiyle aniden uyanmaktan korkuyorum. Her zaman altında yalnız oturduğum, hayallere, düşüncelere ve hüzünlere daldığım o ağaçlar yine benim yatakta yattığımı görüyorlar. Sabah oldu, hava aydınlanmaya başladı, oldukça hüzün veren bir renk cümbüşü içinde ve ben dün akşamki uykumdan uyandım... Bir saat sonra yine boş yere elbiselerimi giymeli ve o kötü iş yerime gitmeliyim. O adamlar gibi her şeyimi işe vermeliyim, büyük endişeler içinde her türlü sıradan insana açıklamalar yapmalıyım, sonunda da hiçbir şey! Yine öğlen olacak, dönüş nereye ve niçin? Sonu ne olacak? Hayat işte budur! Ben yine boş, tatsız ve kötü yaratılışlı ruhumu inciten ve ömrümü çalan gece ve gündüzlerin ahmak, faydasız ve soğuk gelgitlerine düştüm...

– Hayır, hiçbir ses yükselmeyecek, sonra da yükselecek. Ama bu uyku derin bir uykudur, başımda oynasalar bile gözlerimi açamayacağım. Varız, her şey var; ben varım, sen varsın, biz varız, ne söylediğimi biliyor musun? Varız, bu biftek lokmasına iyi bak, çatalımın ucundaki gerçek bir biftektir, uyanıklık halindeki biftek! Bak kenarı kırmızıdır, kanlıdır, yumuşaktır, ben pişirdim kızarttım, kestim; bak bunlara! Şu çatala bak, nasıl da delmiş! Bu hakikattir, gerçektir, inan, inanmıyor musun? Zihnini aç, aç! Gel, dişlerinle çatalın ucundan çek, haa! Gördün mü? Çiğne! Dişlerinle sık, haa... Gördün mü, uyanığız! Gördün mü, hikâye değil, sembol değil, felsefe değil, şiir değil, şarkı değil, hikmet değil, yaratılış felsefesi değil, Tanrı değil, insan değil, Ruhulkudüs değil? Biftektir, içinde kan var, onu ben pişirdim, bıçakla kestim, aldım kızarttım, getirdim. Sen duş alıyordun, ben yemek pişiriyordum, senin için aşçılık yapıyordum. Bunların hepsi var, hepimiz varız, hepimiz uyanığız. O pencereden

bak, o köşe sağ taraf, o feneri görüyor musun? Eyfel Kulesi'dir, Chez Mme Canard kafesine yakındır. O geveze, müşfik, güzel yüzlü, meraklı, yaşlı kadın ve o iki sandalyesi tam dokuz yıldır bizi bekliyor. O karşısındaki akasya ağacı, nehrin öbür tarafında yolumuzu gözetliyor, yarın ikindi vakti oraya gidelim. Buraya iki kilometreden fazla değil, çabuk varırız. Seni Madam Canard'la tanıştırırım. Köşedeki sandalyelere, yanıma, tam karşıma oturursun, o yaşlı, dallı budaklı ağacın ardından güneşin batışını seyrederiz. Tamamen yedin mi? Gördün mü, hayalî biftek değilmiş, kalemle çizmemiştim; tüple, yağda ve tavada pişirdim... Haa? Yuttun mu? Gerçek miydi?

– Evet, ayna gibi gerçekti! Her şey gerçektir, sen varsın, biz birlikteyiz, sadece biziz, başka kimse yok, her şey doğru gibi; ben senin odandayım, yanındayım, bu gece senin misafirinim, sen beni ağırlıyorsun! Biz konuşuyoruz, canımızın istediğini söylüyoruz; sanki pencereden kimse bize bakmıyor, sanki kimse bizi beklemiyor, sanki bir iki sat sonra dönmem gerekmiyor, sanki hiçbir yere gitmemeliyim, hiçbir yerde işim yok, başka bir yerde olmamalıyım! Kimse beni merak etmiyor, sanki odamda istediğim kadar kalabilirim, sanki seninle her şeyi konuşabilirim, sanki her şeyi söyleyebilirim! Ama inanılacak gibi değil, ben... Çok... Bilemiyorum!

– İstersen bir lokma daha vereyim. Bütün bifteğim senin inancına feda olsun! Sen inan da ben aç kalayım, önemli değil! Senin mutluluğun beni doyuruyor, hissetmen için ne yapmalıyım, inanman için ne yapmalıyım ki biz La Croix sokağında, Clichy caddesinde, Paris'te, 15 Ekim gecesi saat 9:30'da birlikteyiz, sen yanıma gelmişsin. Eğer birisi 15 numaralı apartmanın ışıkları yanan 5. katının penceresine bakacak olursa, bizim karşılıklı oturmuş yemek yediğimizi, konuştuğumuzu, birbirimize baktığımızı, benim bir ara kalkıp peçete getirdiğimi, sana verdiğimi, senin de kalkıp unuttuğum tuzluğu getirdiğini, yemeği tuzladığını görür. Yemekten sonra ben hiç sıkılmadan sigaramı yakarım, otururum, sen ise kalkıp sofrayı toplayıp mutfağa doğru gi-

dersin. Aniden tepsideki hardal şişesi düşüp kırılır, plastik sirke kabını ise büyük bir ustalıkla havada yakalar, koltuk altında alırsın ve ben gülerim. "Belli ki tam bir ev kadınısın, ev işlerini çok iyi biliyorsun, sanki bu işleri ilk kez yapıyorsun!" derim. Baştan beri bu işleri benden daha iyi bilmediğini anlamıştım. Kendim gibi birini bulduğum için mutluyum. Artık bana dil uzatma, benimle her zaman alay ediyordun! Şimdi iyi oldu, gel, ben şişeyi tuttum, ver tabakları da ben götüreyim. Ben gidip oturacağım, tek başına bu işleri yapıp yapamayacağını görmek istiyorum.

– Oo! Bir an elimden kaydı, ne kadar da abartıyorsun, bir defa oldu işte! Ayrıca benim ev işlerini bilmediğimi de nereden çıkardın? Bu tespitin doğru değil. Uzun süredir bu tür işleri yapmadığım doğrudur; ama yapsaydım mutlaka bilirdim, hem de birçok ev hanımından daha iyi bilirdim! Bahsettiğin komşu da beşinci katın odasının camlarından benim oturup sigara dumanları arasında ne yaptığını anlayabilmek için sana baktığımı, nasıl bir halin olduğunu görürdü. Nasıl gidiyorsun, geliyorsun? O camların, tabakların, çaydanlığın ve demliğin karşısında neler yapıyorsun? 165 kiloluk olimpiyat sporcusu gibi gözlerini dikmiş, kendini hazırlamış, motive ediyor, ruhsal egzersizler yapıyorsun, onlarla boğuşuyorsun. Ben ise rahatça oturmuş seyrediyorum, zevk alıyorum... Allah'ım! Neler görüyorum? Bir şeyler yere düşer de aniden uyanırsam ve görürsem, ahh! Bir benim bir de Tunus'un ağır, kısa ve dertsiz gökleri, o güzel, kötü ve ahmak Araplar, Habib Burgiba ve halife... Aniden bir ses yükseliyor! Sarsılıyorum, görüyorum ki hayır, uyanmadım, mutfaktaydı, gidiyorum, duvara yaslandığını görüyorum, katıla katıla gülüyor, beni görünce yanıma yaklaşıyor, mutfağın kapısını tutup yalvararak "Gelme, ben çay yaparım, bir şey yok." diyor.

Ve ben soğukkanlılıkla, yaptığım suçlamalar sebebiyle özür dilemek istemediğimi söylüyorum! Ayrıca o diğer demlik de dolapta duruyor... Eğer yine bir kaza olursa bu defa çaydanlıkta

çay demleriz, o da olmazsa bardağa sıcak su döker, poşet çaylardan kullanırız veya kahve içeriz, önemli değil, yine kaza olursa ve fincan az gelirse bardak var, ben zaten çayı veya kahveyi bardakta içerim.

– Çok güzel, sen git otur! Ben yaparım, benimle uğraşma.

La Croix sokağındaki apartmanın beşinci katının penceresinden senin geldiğini görür, hem de başarı dolu aydın bir yüzle! Bardak, çaydanlık, demlik, şekerlik... Hepsini bir tepsiyle birlikte getirirsin, ilgisi olmayan sözler söylersin ve bununla çok önemsiz bir iş yaptığını ve hiç bu işi düşünmediğini göstermeye çalışırsın!

Ben sevinçle yardımına kalkarım, tepsiyi alırım, masaya koyarım, sana çay dökerim, kendimi unuturum, pencereden de gözükmez... Belki çay, belki de kahve! Otururuz, bardağından kalkan o beyaz güzel dumanı seyrederim. Susarım, neyi düşündüğümü bilemem, sen etrafına bakınırsın, sonunda gözlerin kravatıma ilişir, rengini ve desenlerini düşünürsün. Siyah bir zemini var, üzerine düşen gözlerin onun gülleri gibi duruyor, ardından bu kravatımı yıllar önce aldığımı anlıyorsun, çok eskidiği halde ve defalarca yıkamama rağmen atmadım. Aniden ondaki hikmeti anlıyorsun, dudaklarında gizli bir hoşnutluk tebessümü beliriyor, kalbinde dalgalar oluşuyor, bana bakıyorsun, gözlerin dostluk, kesin iman ve güvenle doluyor. Seni bana bağlayan şeyin ismini merak ediyorsun, şaşırıyorsun. Senin karşında ben kimim? Manası ben olan bir kelime olduğunu anlıyorsun; beni de incisi sen olan bir sedef görüyorsun; kendini, ruhu ben olan bir beden ve beni, kalbi sen olan bir göğüs; kendini rahibi ben olan bir tapınak ve beni, aşkı sen olan bir kalp; kendini, mehtabı ben olan bir gece ve beni, tatlılığı sen olan bir şeker; kendini, babası sen olan bir çocuk; beni kelebeği sen olan bir mum; kendini, vaat edileni ben olan bir bekleyiş; beni kucağı sen olan bir alev; kendini, sığınağı ben olan bir korku; beni, arkadaşı sen olan bir yalnızlık görürsün... Aniden başını sallar ve dersin ki: "Hayır, hiç birisi! Hiçbirisi! Bunlar değil, baş-

ka şeyler, başka bir olay, başka bir yaratılış, başka bir hikâye. Allah onu yeni yarattı, asla, iki ruh, iki bedenle böylesine tanışmış değildir, böylesine birbirine aşık ve yakın olmamışlardır... Hayır, hiçbir kelime aramızda yer bulamıyor... Adını bile bilmediğim beni kendine cezbeden bu gizemli çekiciliği bu sessizlik daha iyi anlıyor ve daha iyi gösteriyor."

– Ne düşünüyorsunuz?

– Hiçbir şey.

– Neden başınızı salladınız ve "Hayır, asla, kesinlikle..." dediniz? Bana da anlamam için söyleseniz olmaz mı?

– Hayır, olmaz, "sessizlik daha iyi gösteriyor", bunun anlamını düşünüyordum.

– Evet, anladım, doğrudur, sessizlik daha iyi anlar, daha iyi açıklar. Hatta daha iyi anlamadan da öte ondan daha iyi söz eder, aslında sükûttan başka hiçbir kelime, cümle ve söz onu açıklayamaz.

– Neden bahsettiğimi anladınız mı?

– Evet, böyle olan sadece bir şey var. Açıklamaktan âciz olduğum hiçbir şey yok. Hiçbir şey, durum, hal, renk ve benzeri şeylerin açıklamasında benim kadar güçlü birini görmedim. Şiirsel, ikircikli ve latif duyguları, en derin ve karmaşık mistik durumları, en müphem ve karışık dinî duyguları, en zor ve ince felsefi manaları, en zarif ve hassas düşünceleri... Özellikleri, ruhsal ve duygusal gelgitleri... Hepsini kavrıyorum, hepsini hakkıyla anlıyorum... Ama buraya gelince dilim tutuluyor, zorlanıyorum, nasıl açıklayacağımı bilemiyorum, hatta ne olduğunu bilemiyorum. Çok ilginç, her an yeni bir hal, renk, boyut ve yüz kazanıyor! Âciz kaldım ve kendimi çaresizce, bende anbean kaynayan ve aniden ortaya çıkmış fırtınalı deniz dalgalarına kapılan boş ve hafif bir mukavva kutusu gibi beni kendisiyle birlikte sürükleyen garip ve yabancı dalgalara teslim ediyorum. Ben hayretler içinde kendimi seyrediyorum... Çok tuhaf bir hi-

kâye, doğru söylüyorsun... Sessizlik daha iyi anlıyor ve daha iyi anlatıyor!

– Chandel! Sen gerçekten hissettiğimiz gibi burada birlikte doğduğumuza, o dünyanın dar, boğucu ve dertli ortamından bu büyük, aydınlık ve sevgi iklimine ayak bastığımıza inanıyor musun? Bizim gerçekten mutlu olduğumuza inanıyor musun? Yani mutluluğun yanımızda olduğuna, bizimle olacağına ve bizimle yaşayacağına inanıyor musun? Yani o vehim ve hayallerde duyumsadığımız, hatıralarımızda bile yüzünü betimleyemediğimiz, unuttuğumuz, görmediğimiz, adından başka hiçbir şeyini bilmediğimiz, hatta varlığından şüphe ettiğimiz, bizler için sadece birer şiirsel veya felsefi kavramdan başka anlam ifade etmeyen şey, şu anda yanımıza oturmuş, hayatımıza ortak olmuş; kilosunu, yumuşaklığını, tadını, kokusunu, rengini ve hacmini duyu organlarımızla hissediyoruz, algılıyoruz; inanıyor musun? Böyle bir şey var mı'? Bir rüya değil mi? Bir hayal oyunu değil mi? Ben, Chandel, yine perişan oldum, sanki bir tehlike bizi sürekli takip ediyor, sanki bize kin ve haset duyan biri bizi sürekli gözetliyor! Ne zaman sevincimizi ve mutluluğumuzu daha fazla hissetsem, birlikte olduğumuzu duyumsasam, odana ve yanına gelsem, yalnız kaldığımızı hissetsem hemen dehşete kapılıyorum, bilinmeyen bir hüzün ve endişe kaplıyor içimi, daha çok düşünüyorum. Sakın o bize haset duyan, bütün bu mutluluğumuza dayanamayıp da bir şeyler yapmaya kalkmasın? Bize darbe vurmasın, böyle yaşamamıza engel olmasın? Onun kim olduğunu bilemiyorum... Şeytan, gökler, dünya, zaman... Lânetli ve gizemli bir ruh, bir beddua? Ya da hiç kimse! Bilemiyorum, belki de vehmettiğim bir şeydir; ama gölgesini her zaman başımızın üzerinde hissediyorum. Özellikle de mutluluğumuz doruk noktasına erişince, peşinde koştuğum hiçbir arzumun, derdimin kalmadığını, bu odanın dışında düşünecek hiçbir şeyin olmadığını görünce, sadece o uğursuz karartıyı hissediyorum!

– Evet, onun uğursuz gölgesini başımızın üstünde hissediyorum, karartısını arkamızda hissediyorum; ama onun sadece bir

karartıdan ibaret olduğuna kesinlikle inanıyorum, sadece bir karartı o. Bu karartı, o kara, hasetçi ve kinli dünyadaki yaşantımızdır. Artık o son bulmuş bir hayat hasetçi ve kindar bir ölüdür; ama karartıları öldükten sonra da bir süre daha hissedilir mi? Fakat yavaş yavaş gölgesi de kaybolur, artık bize haset ve kin duyacak kimse de kalmaz, bizi artık takip eden de olmaz; artık özgürüz. Hiçbir suç işlemedik, burada sevmek suç değildir, kutsaldır, Allah'ın ruhunun bir yansımasıdır.

Sahi benim sana öncelikle söylemem gereken bir şey var. Sen Tunus'ta iken ve ben burada seni beklerken kendi kendime dedim ki: "Seni gördüğümde, hava alanından geldiğimiz zaman, odama girip de oturup konuşmaya başlar başlamaz sana söyleyeceğim ilk söz bu olacak." Diğer şeyleri ve hayatı daha sonra konuşacaktık; ama aradan üç dört saat geçtikten sonra şimdi söylemek istiyorum; olsun, gecikmiş sayılmaz, henüz konuşmamız başlamadı, şimdiye kadar hep sıradan şeylerden bahsettik.

– Ben de senden henüz söylemediğin önemli bir söz söylemeni bekliyordum, onu duymak istiyordum.

– Hayır, belki senin beklediğin kadar büyük değil; ama mutlaka söylemem gerekir. Ciddidir, sen de ciddiye al, başından savma, onu söylediğim andaki ruh halimle kabul etmeni istiyorum, yani hissetmeni... Ben bu üç dört yıl boyunca sana çok eziyet ettim, benden çok çektin; bu yüzden kalben senden özür diliyorum. Beni bağışla, sana artık asla eziyet etmeyeceğim, benden dolayı artık çile çekmeyeceksin, söz veriyorum.

(Chandel hüzne boğuluyor, gözleri yaşarıyor, sesi tutuluyor. Chapelle başını önüne eğiyor, dudaklarında sessiz ve hafif bir tebessüm beliriyor, Chandel'e bakıyor, hemen gözlerini yere dikiyor ve susuyor, her ikisi de bir süre konuşmuyor, acı çektiği yılları anımsıyorlar, sessizlik uzun sürüyor. Chandel, bu sözden etkilenip etkilenmediğini ve ne durumda olduğunu anlamak istiyor.)

– Haa... Beni bağışlıyor musun? Artık hiçbir dert olmayacak, var olan...

– Hayır, onları asla affetmeyeceğim, asla. Onlar şu anda benim en değerli sermayemdir. Beni sana yaklaştıran onlardı, seni ruhumun derinliklerine daldıran onlardı, beni sana bağlayan onlardı. Onlardan her biri beni sana, seni de bana bağlayan birer bağdı. Benim için çok değerlidirler; beni onlarla yaktılar, erittiler, cilaladılar, temizledirler, yarattılar, değiştirdiler. Beni büyük aşkın toprağı kıldılar, bir ateşin alevleri yaptılar, beni sende pişirdiler, seni bana kalıba dökülen çelik eriyiği gibi döktüler. Ne yaptıklarını söyleyemiyorum. Onların bana ne kadar iyilik yaptığını açıklayamıyorum. Onları ne kadar çok seviyorum! Ne büyük nimetlerdi, hayatımın en güzel hatıraları, senin benim ruhuma döktüğün ateşler, eziyetler, dertler ve üzüntülerdi. Sana teşekkür ediyorum, onları senin okşamalarından daha çok seviyorum... Ne söylemek istediğimi anlıyor musun?

(Chandel sessiz kalıyor, derine dalmış, yerinde duramıyor, amaçsız kalkıyor, bu süre boyunca göğsünde tuttuğu nefesini boşaltıyor, biraz rahatlıyor, oturuyor, oda sanki bir balon gibi yükseliyor, göklere yöneliyor ve Paris ayaklarının altında dönüyor.)

– Biraz dışarı çıkıp caddelerde yürüyelim. Gittikçe zorlaşıyor, birbirimize tahammül etmek gittikçe ağırlaşıyor. Henüz karşı karşıya oturma cesaretimiz yok, henüz karşılaşmadık. Sürekli böyle olay çıkarıyor ve başka sözler söylüyorum ki içinde kendimizi kaybedelim, birbirimizi açıkça görmeyelim... Birbirimizin çıplak ruhunu görmek dayanılmaz bir şey! Sen kendini ne kadar korkusuzca gösterdin! Ona yavaş yavaş alışmalıyız, bir defada birlikte olamayız, birbirimizi yudum yudum içmeliyiz... Başka türlü olmalı, artık kendimiz dışında bir şeyi konuşmak imkânsız, sen her türlü hileyi algılamışsın, artık sıradan şeyler konuşamayız.

– Artık yeter, söylemeliyiz. Birbirimize dayanamıyoruz, birbirimizi tanımalıyız, birbirimize itiraf etmeliyiz, nasıl söyleyeceğimizi bilemiyoruz. Ne söylemeliyiz, senden neler işitmeliyim? Ama biliyorum, bu ağır sessizliğin arkasında bekleyen o söz

deryası fırtınalar koparıyor, artık dayanamıyorum. O çılgın yanar dağı karşımda dizginlemişler, sen ise durmadan söylememi istiyorsun. O denizin testiye sığmayacağını ifade ediyorsun, ondan yudum yudum içilemeyeceğini söylüyorsun, o ateş okyanusunun tek bir harften ibaret olduğunu söylüyorsun... O denizi anlat, dedim ya, ben susamadım, dolunun soğuk ve tatlı suyunu istemiyorum. Ben ateşe susamışım, ruhuma o okyanusu dök, o deli yanardağın dizginlerini salıver, hepsini birden ruhuma boşalt, bırak yanayım, bırak o yanardağ ateşinde eriyeyim. Korkma, o kadarını bu kadar göğsünde gizleme, benim ruhuma dök, benim rahatımı ve sağlığımı o kadar düşünme! Senin eridiğin şeyde ben de erimek istiyorum. Söyle, dök, ey yanardağın taşlı kulesi, ağzını aç! Yanındaki bu sessizliğin beni daha çok eritiyor... Artık tahammül edemiyorum, o büyük zindanı yık, bütün o müebbet mahkûmları, bütün o ağır suçluları, o en vahşileri, en tehlikelileri, o yıllarca içindeki karanlık zindanlara hapsettiğin kimseleri, hücrelere kapattıklarını, o asla özgürlüğün havasını, rengini ve güneşini görmeyenleri, o hiç ziyaretçisi olmayanları, Tunus'taki garipleri, yakınlarını, dostlarını tümüyle özgür kıl, hepsini bana gönder. Ben hepsini kucaklarım, hepsini öperim, ben onları görme delisiyim... Neden o büyük zindanı yıkmıyorsun? Neden o yanardağın köpüklü ağzındaki ağır ipi kaldırmıyorsun? Neyi düşünüyorsun? Ben yanıyorum, bir an dahi susma, boğuluyorum! Boş şeyler söyleme, dayanamıyorum. Çok hastayım, bana iyi bak, bu ağır, soğuk ve sessiz dağın altında belimi doğrultmamı, sabretmemi isteme, kemiklerim kırılmış, söyle! Nasıl konuşacağımı bilemiyorum, iyi olmadığımı sana nasıl anlatayım, o büyük patlama, bu dağı göğsümden yere atmalı ve dağıtmalı!

– Pekâlâ, pekâlâ, pekâlâ... Ne yazık ki halin iyi değil, yoksa en azından bir iki saat bana teselli vermene, benimle idare etmene ihtiyacım vardı. Bilemiyorum, neden böyle oldu? Beynim patlayacak, neredeyse parçalanacak... Neredeyse bütün damarlarım yarılacak, sinirlerim karışacak ve kopacak.

Ah, şu ellerin yok mu! Ne kadar yumuşak ve kırıcı! Yumuşak, güzel ve şairce konuşmalara uygun eller! Ellerini elimde ezesiye sıkmak istiyorum, ah! Bu zarif ve taze eller! Ne kadar masum, güzel ve iyiler! Bu ellerinin sıcaklığı ne kadar da sevimli! Onları alnıma koyunca öylesine bir çarpıyorlar ki ben bir an parçalanacağını zannediyorum. Ellerini gözlerime koyuyorum, çok yanıyor, yerinden çıkacaklarmış gibi, ellerinle gözlerime bastırıyorum, rahatlıyorum, huzur buluyorum, böylece dışarı çıkmayacaklar... Bilemiyorum, o halin, Orlean'den döndüğündeki halin ne kadar da kötüydü! Ben o zamanlar hissedemiyordum! Bunlar ne hallerdir bilemiyordum! Hangi ruh bu dünyada böylesine zorlu perişanlıklar yaşamıştır? Bilemiyorum! Biraz daha hafif sözler söyle, biraz sıradanlaş, biftek, çay, kahve ve yemek hakkında konuşsaydık daha iyi olurdu... O hal yeniden gelseydi ne iyi olurdu! Ne kadar rahat ve zevkli idi! Bir şeyler yap da geri dönelim... Teselli ver! Sana ne kadar ihtiyacım var! Bu dünyada bana kim yardım edebilir? Sen çok güçlüsün! Bu eller, bağrında korkunç yanardağ lavlarını barındıran ve binlerce defa patlayan bir volkanı durdurabilir, onu dindirebilir... Neredeyse taşlar eriyor! Biliyor musun, ben ömrüm boyunca bir an olsun dertlerimi ifade etmedim, sustum, bütün gizli isteklerimi içime gömdüm. Boğazlarını sıktım, boğdum, inlerken hissettiğim zaaf, okşanırken gördüğüm hakaret, beni her zaman sessizliğe itmiştir, hatta kendimi ihtiyaçsız, dertsiz ve güçlü gösterdim. Hiç kimse ruhumun derinliklerindeki bastırılmış ateşleri bilmiyor. Kalemimde ne ağlamalar susturulmuş, senin yanında hiç hissetmiyorum. Ama bütün ömrünü karanlık hücrelerde geçiren birisi aniden çıplak gözlerle güneşe bakamaz, çarpar. Burada oturamıyorum, kalk gidelim, biraz de oturalım, biraz müzik dinleyelim, insanları seyredelim, konuşalım. Ben insanları, mahalleleri, kafeteryaları ve güzel yerleri sana göstereyim, onlardan konuşalım, daha rahattır, kalk, kalk gidelim... Sonra döneriz...

– Ben gitmiyorum. Yürüyecek, seyredecek halim yok, yorgunum; bu gece turist olamam, konuşamam. Hiçbir şey söyleme, burada kalıyoruz.

– Gel başka bir şey konuşalım, daha güzel olur, şimdiki halimize uygun düşer, daha rahat konuşuruz.

– Pekâlâ, ne istiyorsan söyle, sen ne konuşursan güzeldir, ben dinlerim, dinlemek istiyorum... Kendinden bahset, hatıralarını anlat, neyi istiyorsan onu söyle.

– Neden hep ben konuşuyorum, neden sen hiç konuşmuyorsun, neden kesik kesik konuşuyorsun? Hikâye anlat, uzun sözler söyle, konuşman da yazmana benziyor. Hatırlıyor musun, bir gün yazarlığa kalkıştın: "Neden her şey yakındır, neden her şey uzaktır, neden böyle? Ben hastayım! Sen de ne çözülmez düğüm olmuşsun, bir süredir sana bir şey söylemek istiyorum; ama söylemedim, şimdi söyleyeceğim, hoşuna gitmezse gitmesin, söylemeden yapamam, söylüyorum... Ha... Ne yazık ki unuttum!"

– Hah haa! Ben ne zaman böyle söyledim? Sen de ne kadar abartıyorsun! Sen her zaman böylesin, her şeyi ve herkesi olduğundan daha kötü veya iyi gösteriyorsun, hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmiyorsun, görmüyorsun. Gözlerin görmüyor, sadece hayal ediyor. Ne demek istediğimi anladın mı? Yani gözlerin görmeye müdahale ediyor, canının istediği gibi görüyor, hatta renkleri bile.

– Renklerden bahsetme, o konuda çok ihtilafımız var, henüz o tapınağın kapısının üzerindeki renkleri nasıl algıladığımı anlayamadın. Ne dedim, ne söylediysem, anlaşılmadı!

– Pekâlâ, şimdi ihtilafımızı yok edebiliriz. İki metrelik mesafe, acelecilik, korku, merak, cazibe ve bütün bu sorunlar ortadan kalktı, artık dikkatlice seyredebilirsin, istediğin gibi!

– Doğru, ama benim teşhisime hiçbir etkisi yok ki! O renkli ve gizemli zerreleri tümüyle tanıyorum, hesabını biliyorum... Ne sandın?

– Bu doğal bir sarsıntıdır. Benim de korkmaya, şikâyet etmeye ve bu sözlerden hoşlanmamaya hakkım yok mu? Kendini benim yerime koy. Ben şu anda, olması gereken değil, var olanım. Olmam gereken olmayandır. Benimle bir ilgisi yok, ben tekim ve var olanım; dolayısıyla beni sevmeni istemem doğaldır. Var olan ben şu anda karşında oturuyorum. Beni görüyorsun. Eğer sen, olmam gereken beni seviyorsan, olmam gereken benle konuşuyorsan, beni kim sevecek? Ben yalnız kalırım, seni yabancı hissederim, benimle olmadığını, benimle konuşmadığını, muhatabın olmadığımı, başka birisi olduğumu hissederim. O olmam gereken bendir. Ama ben değilim; ben, olmam gerekenden başka birisiyim. Sana ihtiyacı olanın, sevgine muhtaç olanın ben olduğumu anlamıyor musun? Var olan ben, olduğum şekliyle bu yatan, uyanan, giyinen, yiyen, içen, nefes alan, gülen, ağlayan, üzülen, yalnızlık çeken, ihtiyacı olan benim... Bunu bilmiyor musun? Seni seven, olması gereken ben değil, var olan benim. Gerçek olan ben, var olan ben, seni seviyor. Çok ilginç, sensiz acı çekiyorum, yalnızlıktan kahroluyorum, bekliyorum, tahammül ediyorum, bütün dertleri, esaretleri, acıları, sabırları, bilgisizlikleri, hasetleri, kinleri, gurbeti, kimsesizliği ve yabancılığı ben omuzlayamam; ama senin sevdiğin ve birlikte olduğun ben değilsem de bütün bunlara sabrederim. O olması gereken bu değil ve onun kim olduğunu bilmiyorum. Benim adıma bir kavramı, bana benzeyen bir şekli sevmene ve kendi yarattığını düşünmene dayanamam... Ben kavram değilim, şekil değilim, hayal değilim; kalbi, damarları, yağı, ruhu, derdi, hüznü, ihtiyacı, yalnızlığı, aşkı ve kini olan, senin gibi bir bedenim... Sen olmayan birini sevmeme, senin olmadığın, ama benim istediğim birine gönül vermeme razı olur musun? Eğer karşımda durur da dersen: "Ey Chandel! Ey gözlerini Olimpik'e diken kahraman! Ey altın gitar üzerinde, genç kızların ve erkeklerin kalbini cezbeden hünerli eller! Ey aldırılmış kaşların, altın dişlerin, zülüflerin, mahmur gözlerin, erkeksi kalın ve kısa parmakların, endamın, zincirin, kibar ve zarif sesin, yakıcı duygu-

ların, Arapça bilmediğin için kullandığın İngilizce kelimelerin, anlattığın tatlı fıkraların, ağzınla çaldığın güzel ıslıkların, takındığın şımarık ve tatlı edaların... Hepsi de benim için oyalayıcı ve gerçekten enteresan bir tip!

– O zaman ben seni böylesine överken sen ne hallere düşersin? Ha!

– Ne kadar kötüsün, sen de bu sözleri benden mi öğrendin?

– Hayır, geçekten ne hissediyorsun?

– Bu kadar alaycı olduğunu bilmiyordum! Ben seninle böyle mi konuşuyorum? Seninle konuştuğum zaman böyle ilgisizlik hissediyor musun?

– Hiçbir benzerliği yok. "Var olan" ile "var olması gereken" arasındaki mesafe de bu kadar değildi. Ama sana soruyorum, o düşündüğüm ve sevdiğim senin, var olan senden başka biri olduğunu söylersem rahatsız olmaz mısın? Bu takdirde bu aşinalıktan, dostluktan ve ilişkiden bir miktarının kenarda kaldığını ve uzak düştüğünü hissetmez misin?

–Tabi ama ben seninle böyle konuşmuyorum, alay etme, doğrusunu söyle!

– Gerçek şu ki kelimelerinle resmini yaptığın ben, "gerçek ben"in tümüyle bir benzeridir, hem de çok özenli ve gerçek; ama benden daha güzel ve benden daha iyi... Ben istemiyorum, eğer hatırlarsan o gün geçen yıl sana gelip resmini çizmek istedim. Eğer izin verseydin çizerdim, o zaman kendi resmin olduğunu görürdün, başka hiç kimsenin resmi değildi, sadece sana benziyordu. Ben sadece senin resmini çizdim; seni çizmek istedim, çizdim, gözlerini daha güzel çizdim, dudaklarını daha bir gonca, zülüflerini ise daha bir kıvırcık ve berrak! Yüzünü kırmızı, beyaz, parlak ve güzel çizdim, hoşlandın mı?

– Pekâlâ, hayır; ama bunun benim işimle ne ilgisi var? Sen durmadan örnek veriyorsun. Yeter, ne söylemek istediğini anladım; ama senin böyle bir resmini ne zaman yaptım?

– Olur mu? O resimler benim resimlerimdi, ama olmamı istediğin ben, sevmeni istediğim gerçek ben değil. Yani o var olan ben, aceleyle çizilmiş resmimi seviyorum; hayır belki aceleyle değil ama tıpatıp olan, rötuş yapılmamış resmimi seviyorum. Dudaklarımın kenarında olmayan gamzeden hoşlanmanı istemiyorum. Dudaklarımın üzerine severek gamze koyduğun o resimden ve yüzümden sevmeyerek çizgisini sildiğin o resim, ben değilim. Beni olduğum gibi kabul et, rötuşsuz!

– Yazık! Yazık! Yoksa... Ne diyeyim?

– Neye yazık? Söyle! Bu çok önemli, beni oldukça rahatsız etti; uzun süredir rahatsızım...

– Evet, yazık!

– Neye yazık?

– Yazık ki artık o meşhur kelimeyi sana söylememeye karar verdim, yoksa cevabı oydu.

– Hangi kelime, söyle! Karar vermen gerekmez... Söyleyebildiğin her sözü bana söyle artık benimle konuşurken seçmene, düşünmene, maslahatçılığa gerek yok! Rahat ve emin olarak konuş, yalnızken düşündüğün, konuştuğun şeyleri söyle, ben sen değil miyim?

– Tabii... Sen olmayan sen yoktur, sen bensin, ben başka bir kişiyim, senin adında bir kişi! Hatırlıyor musun? Bir yıl sana mektup yazıp biz birbirimiziz dedim. Biz birbirimiz değil miyiz?

– Pekâlâ, o halde neden bana düşündüğün şeyi söylemiyorsun? Bu hoş değil, ben bir şey beklemiyorum. Böyle durumlarda hemen inciniyorum.

– Yani, iki üç yıl geçmişken, o yıllarda benim senden çok çabuk incindiğimi şimdi mi anlıyorsun.

– Evet, haklısın, haklısın. Şimdi de yaptığım kötülüklerden dolayı senden özür diliyorum. Beni bağışlarsın, bağışladın bile, sen benden daha çabuk bağışlarsın. Sen çok sabırlı, yüce ve

merhametlisin, teşekkür ediyorum; senden özür dilemek istiyorum, böylece yaptıklarımdan pişman olduğumu anlamanı istiyorum, şimdi o işlerin iyi olmadığını anlıyorum, o sözleri sana söylememeliydim, o kötü düşünceleri düşünmemeliydim. Şimdi bütün o merakımın, ümitsizliğimin, ıstırabımın, rahatsızlığımın ve feryatlarımın kötü olduğunu anlıyorum, hepsi birer günahtı, onların seni ne kadar üzdüğünü de hissediyorum. Sen ne kadar merhametliydin, beni sevdiğin için tahammül ettin, teşekkür ederim. Sen ne kadar iyisin, şimdi değerini anlıyorum; şimdi iyi olmanın, güzel olmaktan daha güzel olduğunu ve iyi olmanın yüce derecesinin, güzelliğin yüce derecesiyle aynı olduğunu söylemeni çok iyi anlıyorum. Şimdi sana karşı inancımın ve sevgimin aşktan daha çok olmasını istediğini anlıyorum... Bil ki şimdi istediğin gibi oldum, inan. İltifat olsun diye söylemiyorum, hissediyorum, kendimi öyle görüyorum, sana iman ettim, imanın ne olduğunu biliyorum, aşktan üstün olduğunu anlıyorum, her şeyden yüce ve güzel olduğunu biliyorum. O fırtınaları, zorlukları, tehlikeleri, uçurumları, ümitsizlikleri, korkunç tehlikeleri, sıkıntıları atlattık, birbirimiz için kaldık. O semavi emaneti koruduk, kurtardık, bütün o maceraları geçip buralara geldik; hayatı, mutluluğu, aşkı ve kendimizi fethettik, bunların hepsi de sen iyi olduğun içindi ve ben... Ben neydim? Benim de bir payım var mıydı?

– Sen beni seviyordun, aşıktın. Sende olan benimle ilgili şeyler ise bir heves değildi, oyun değildi, macera değildi, bencillik değildi, sadakat ve gerçeklik dolu gerçek bir imandı. Bu yüzden sabretme gücün vardı, tahammül ediyordun, yalnızlık çektin, zorluk gördün, feryat etmedin, isyan etmedin, ümitsizliğe kapılmadın, unutmadın, oynamadın, riyazet çektin, oruç tuttun, ibadet ettin, inzivaya çekildin, kendine daldın, zor geceleri yalnız geçirdin, sessizlik ve sabrın boğucu, tahammül edilmez ağır yüküne dayandın, diz çökmedin, feryat etmedin, omuzlarından atmadın ve ben bilemezsin, seni düşününce, seni görünce, o zor günlerini hatırlayınca neler hissettiğimi bilemezsin! Ne duygu-

lar! O zarif omuzların benim güçlü, erkeksi ve dayanıklı omuzlarımı inciten o ağır yükü, bunca yol buralara kadar, odama kadar nasıl getirdi? Sabah çiçeğine benzeyen o ince bedenin, o kara fırtınaların vahşi darbelerine nasıl dayandı da kırılmadı? Bir aşık kuşun hayal bağında tomurcuklanan bir güle benzeyen o taze ve bakanların bile incittiği o zarif yüzün, duygusuz, kinli ve kaba hayatın onca acımasız tokatlarına nasıl dayandı; sadece benim için kaldı ve sabretti! En küçük bir işaretten bile feryat eden o küçük ve masum kalbin, bunca vahşi dertlere ve insanların ağızlarının pis kokulu kara mağaralarından çıkan o kötü sözlere, benim yerim olan ve bütün gizli isteklerimin gizlendiği o küçük mihrapta nasıl sabrettin, bir şey demedin, benim için tahammül ettin... Boynuna astığın bu sarı ve sıcak testiyi ne kadar sevdiğimi bilemezsin, ne kadar! Bilemezsin, bilemezsin, bilmene imkân yok; ama anlayabilir ve düşünebilirsin. Bu, hayal etmekten daha üstündür. Anlayışa sığmaz, söze gelmez. Bilemezsin, bilemezsin, bu dünyada, bu ölü, çirkin ve soğuk hayatın çöllerinde o değerli altın testi benim için çok değerlidir. Ömrümün aynası, tapınağımın mihrabı, isteklerimin Kâbe'si, can incimin sedefidir. İhtiyaç yurdum, boğulduğum denizim, miraç göklerim, her yolculuğumun kıblesidir. Beni okşayan bir kucak, gözyaşlarımın döküldüğü eteğim, namazgâhım, nefeslerimin havası, gözlerimin manzarası, acı çekerken başımı koyduğum dizdir. Soluklarımın neyi, şarkılarımın müziği, feryatlarımın kulağı, her sözümün muhatabı, her mektubumun kanlı başlığı, her an varlığımın bahanesi, her gecemin mehtabı, her yılımın baharı, her seherimin güneşi, her gazelimin manası, her kasidemin övüleni, Ruhulkudüs'ümün Meryem'i, ruhumun Mesih'idir. Bekleyişimin vaat edileni, ateşlerimin mekânı, Mont Parnassesos'umun kulesi, efsanelerimin dünyası, arzularımın cenneti, hayatımın ve kurtuluşumun meleği, tanrılarımın gökleri, efsanelerimin fezası, sırlarımın sandığı, hayallerimin hazinesi, düşüncelerimin kaynağı, duygularımın sıcaklığı, ümitlerimin aydınlığı, müjdelerimin tatlılığı, sarhoşluklarımın şarabı,

mestliğimin afyonu, uykularımın ninnisi, sözlerimin ana gayesi, kaçışlarımın sığınağıdır. Vatanım, şehrim, tarlam, bağım, evim, menzilim, halvetim, aşkım, duygum, hayalim, rüyam, okşayışım, doğam, canım, cananım, ruhum, kalbim, derdim, şifam, şarabım, yemeğim, havam, nurum, nefesim, kanım, nabzım, hayatım, sevincim; mutluluğum, şarkım, tar'ım, her şeyim, herkesim, servetim, varlığımdır. Daha başka ne diyeyim? Ne sayayım? Halim iyi değil, bir kahve yap, uykum geliyor. Senin de gözlerin kızarmış.

– Benim mi? Ne diyorsun?

– Ama... Sana ninni söylüyordum.

– Ninni mi? Beni sarsıyordun, uyandırıyordun. Sen ne kadar iyisin! Ne yazık ki hissettiğim şeyleri senin kadar güzel açıklayamıyorum. Yoksa senden daha iyi, daha güzel ve daha okşayıcı şeyler söylerdim. Ne yazık ki yapamıyorum. Bu yüzden senden daha çok çekiyorum. Sen şanslısın, istediğini söyleyebiliyorsun, ben mecburum içimde saklıyorum, tahammül ediyorum, gizli tutuyorum, bu yüzden hiç rahat değilim, her zaman ruhumun ağırlaştığını hissediyorum. Her güzel kelime, sözlerden ve dertlerden şişen kalbe vurulan bir neşter gibidir; kanar, ruh hafifler. Ne yapabilirim ki? Bu dört yıl boyunca seni ne kadar sevdiğimi bile söyleyemedim, seni nasıl sevdiğimi ifade edemedim. Her insanın, içinde yalnızlıktan kıvranan benliğine neler hissettiklerini söylemeye ne çok ihtiyacı olduğunu biliyorsun. Ben bunu da yapamadım. Her zaman "Acaba biliyor musun?" diye merak ediyorum, gerçekten biliyor musun? Ne kadar hızlı, sıcak, deli, kararsız, sabırsız, acele ve kızgınlıkla seni sevdiğimi biliyor musun? Biliyor musun? Biliyor musun? Hayır, bilmiyorsun, bilemezsin, ben sana gösteremedim. Ne fırsatını bulabildim, ne ifade edebildim ne de buna güç yetirebildim. Hiç... Hiçbir şey... Kendimi oldukça âciz hissediyor, kabiliyetsiz olduğumu düşünüyorum. Bazen kalbimdeki bu gizli, ilginç ve değerli hazinenin, benim elime düştüğüne üzülüyorum, se-

nin hakkında hissettiklerimi başkası hissetseydi, sana benden daha iyi gösterirdi, açıklardı, kalbinin derinliklerinde gizlemezdi, bir delinin kalbindeki elmas hazinesi gibi! Ben seni kendi enkazımın altından çıkaramadım, hayret etmen için gösteremedim... Ne yapabilirim ki?

– Hayır, biliyorum, biliyorum... Sen bunca yolu, taşları, ipleri, setleri, zorlukları, tehlikeleri, ciğerime geçirdiğim gaflet dişlerimi aşıp sana boş yere geldiğimi mi zannediyorsun? Ben sana bilerek geldim ey viranem! Sen yapamazsın; ama ben yaparım, seni darmadağın ederim, ezerim, kayalarını, duvarlarını, tavanlarını, kapılarını, pencerelerini kırarım; seni dağıtırım, kendimi bulurum, sende görürüm kendimi. Beni kendinde sakladığın bu dört yıl bana neler yaptığını görürüm, kendimi sende bulurum. Şeklimin nasıl olduğunu görmek istiyorum, kendimi görmeyi çok istiyorum, şimdi görmek zamanıdır. Artık sen kendini bende bulmalısın, ben de kendimi sende bulmalıyım; bu yüzden uzak yollardan birbirimize geldik. İnsanın kendisiyle buluşmasından daha heyecanlı bir kavuşma var mıdır? Kaybettiği kendisini, sevgilisinin, maşukunun, kendisine vaat edilenin, yakınının ve mahreminin kalbinin derinliklerinde kaybettiği kendisini bulmaktan daha heyecan verici bir kavuşma yoktur! En değerli kimsesinin, ruhunun yalnızlığında dört yıl boyunca zorluklarla boğuşan en güzel yatağında aşkı soluyan, aşkı içen ve aşkla yetişen yüzünü görmek istiyorum; onu görmek ne kadar ilginç ve heyecanlı! Ah! Ne kadar heyecanlıyım! Bu ne hesaptır, bu ne kavgadır! Ne görüyorum? Ne diyorum? Ne anlıyorum? İnanılmaz bir şey! Şimdi bu dünyadan, bu tabiattan, bu yer ve gökten ayrı bir dünyanın, ayrı bir hayatın, ruhun ve duygunun da olduğuna inanıyor musun? Dopdolu, bambaşka bir dünyadayız, dünyada değil miyiz? İnanıyor musun, bu on iki milyonluk şehirde, bu üç milyarlık dünyada hâlâ yaşayan ve bizim oturduğumuz gibi karşılıklı oturan başka iki ruh var mıdır? Bizim gördüğümüz gibi birbirlerini görebilirler mi? Bizim anladığımız gibi anlayabilirler mi? Bizim kendimizde hissettiklerimizi hissedebilirler mi? Eğer bu aşksa aşk ne kadar boş, uzak,

zayıf ve fakir bir kelimedir! Anlamıyor musun, burada aşktan bahsetmek boş şeyler söylemektir, bambaşka bir şeydir? Boş yere adını koymaya çalışıyoruz, dediğin gibi susalım, karşısında sessiz oturalım, sadece hissedelim, konuşmayalım, o konuşsun diye dinleyelim, o söylesin! Bak! Konuşuyor; ellerini, kulaklarını, ellerimin ve dudaklarımın üzerine koy, duymuyor musun? Ne kadar yumuşak, fasih ve güzel konuşuyor! Ne kadar güzel söylüyor! Anlıyor musun? Evet, anlıyorsun, gözlerinden belli, gözlerinden anladığını okuyorum. Kelimelerinin manasını ellerimden anlıyorsun. Benim ellerim onun yumuşak ve güzel sözlerini senin o dinleyen yumuşak ellerine terennüm ediyor, kelimelerinin manasını damarlarına döküyor, damarlarındaki sıcak ve akıcı kanlar onları hızlıca kalbine döküyor. Ben şimdi sözlerinin dalgasını ve gölgesini yüzünün derisinde, yanağının gül gibi açılışında, gözlerinin ağır sarhoşluğunda, bakışlarının muhabbetinde, dudaklarının hafif ve gizli kıpırdayışında, kulaklarının utangaçlığında, saçlarının manalı ve güzel alçakgönüllülüğünde, alnının sessiz ve değişen ışığında, bütün yüzünde eksiksiz görüyorum; dinlediğini, duyduğunu, anladığını görüyorum. Ne kadar da iyi anlıyorsun, bravo! Bravo! İlginç ve Ahurai/ilahi derslerimin akıllı öğrencisi, bravo! Ne kadar mutluyum! Ne kadar! Kendimde ne kadar da başarı, gurur ve güç hissediyorum! Bravo, senden hoşlanıyorum, bana ne kadar iyi geliyorsun! Sen olmasaydın ben ne yapardım? Seni bana vermekle ne iyi ettiler, iyi ki geldin, bravo! Yanıma, yanı başıma, evime! Hoş geldin! Ey aziz misafirim! Ey ev sahibim, yuvamın ruhu, yuvam, virane hazinem, bahanem, şarkım, evim, sözüm, tuzağımı, bir tanem, ah! Canım şiir yazmak, şarkı söylemek, kafiyeler dizmek, ezgiler terennüm etmek istiyor. Keşke bilseydim, seni bir gitar gibi çalabilseydim, senin için yaptığım ezgiler, boşlukta dans etse, geceyi doldursaydı, yıldızlar da duyup dans etseydi.

Zühre!

İşte burada Kur'an'ın müfessiri ve hafızı olan Şirazlı Hafız, gururlanarak şöyle diyor:

"Feleklere öğüneyim, yıldızlara nazlanayım!"

– Sen bunları biliyorsun, söyle bakayım: Gerçekte Darwin, her zaman bir varlığın başka bir varlıktan oluştuğunu söylemiş midir? Yani her zaman bir varlık, ani bir sıçrayış ve mutasyon neticesinde başka bir türe dönüşmüş müdür? Bu durumda bunu bizzat kendisi de hissediyor muydu? Örneğin sürüngen bir hayvan, aniden bir mutasyon neticesinde kanatlandığını ve uçtuğunu anlıyor muydu? Eğer hissediyorsa ne kadar ilginç bir his, ne kadar zevkli! Ömür boyu süründüğünü, toprak üstünde gezindiğini ve sürekli göklerde uçma hasretiyle yandığını ve kanatsızlık sebebiyle siyah ve çirkin topraklarda gezindiğini görüp ümitsizliğe kapılan bir varlık, aniden bedeninin kanatlandığını, uçtuğunu, doruklara çıktığını, göklerin kalbine yükseldiğini, bulutlara doğru uçtuğunu, artık yeniden yere dönmeme gücünün bulunduğunu, ondan kaçabileceğini, kendisine eziyet edilen her yeri bırakıp gidebileceğini, yerin, göğün, havanın ve her şeyin, mucizemsi ve hafif kanatları altında teslim olduğunu görünce neler hissediyor? Ruhuna ne kadar büyük bir hayret ve gizemli bir mutluluk saçılır? Ne hallere düşer? Anlatılabilir mi?

Bilemiyorum, neden kendimde aniden böyle bir hal hissettim? Bu duygu, sevinç anında söylenen şairane bir benzetme değildir. Sevinçten kanatlandığımı söylemek istemiyorum. Söylemek istediğim şey, bütün isteklerimin göklerinde uçtuğumu ifade etmek de değil... Hayır, gerçek ve ilginç bir duygum var. Bu sözler, mecâzi, sembolik, şairane bir anlatım ve yazarımsı ifadeler değil, bir gerçektir. Hakikaten içimde gerçek bir mutasyon gerçekleştiğini hissediyorum. Başka türlü oldum, başka türlüydüm, köklü bir değişikliğe uğradım. Bir devrim! Aslında nasıl olduğumu bilemiyorum! Adeta benliğim değişti, yani başka bir türe dönüştüm. Kurtulduğumu hissediyorum; dertlerin, acıların, zincirlerin, perişanlıkların ve yalnızlıkların üzerimden kalktığını ve hafiflediğimi hissediyorum. Hayır, o gerçek bende, ruhumun içinde, zatımda, suyumda ve toprağımda, temel özellik-

lerimde derin değişiklikler oldu, önceki benden çok uzaklaştım! Kanatlanan bir sürüngen gibi! Bilemiyorum, fazla açıklayamıyorum, ne istediğimi söyleyemiyorum, olmuyor. İlginç bir durum, velhasıl başka bir tür oldum. Yepyeni, gerçek bir doğum bu! Yeni dünyaya ayak bastığımı hissediyorum, yepyeni göklere gözümü açtım. Bakışlarım, hissedişlerim, anlayışlarım değişmiş; ben böylesine nefes almıyordum, kalbim başka çarpıyor! Bilemiyorum, sen söyle... Bu nedir? İfade etmek istiyorum, kendim için aydınlansın, ne olduğunu anlayayım. Yapamıyorum, sen söyle... Yoruldum, çok ağır, çok zor, büyük, büyük, büyük! Ne olur, bana yardım et, elimden tut. Bu duyguya tek başıma tahammül edemiyorum, sen de gel! Ne düşünüyorsun? Sen de aynısını mı düşünüyorsun? Ha? Yoksa yok mu? Başka bir âlemde misin? Ne dediğimi dinliyor musun?

– Evet, hayır, hı... Afedersiniz... Hayır, evet, dinliyordum. Ne yaptığımı sanıyorsun?

– Hayır, aklın başka yerdeydi, gözlerin bendeydi, kendin başka yerdeydin, başka bir yere gitmiştin!

– Hayır, seni dinliyordum.

– Hayır, doğrusunu söyle, Allah aşkına ne düşünüyordun?

Ha?

– Doğrusu, önceleri dinliyordum; ama...? Hı! Pekâlâ, özür, dilerim!

– Pekâlâ sonra ne? Ama? Ha? ...Allah aşkına ...

– Ama... Evet, doğrusu... Önceleri seni dinliyordum... Ama daha sonra ne olduğunu anlayamadım, sonra sözlerini yani konuşmanı seyrediyordum.

– Yani ne?

– Bunun yanisi yok, sen açıklama getirilecek adamlardan değilsin, açıklama yapmak doğru değil, biraz şımarıklıktır.

– Artık o dünyanın sınıflandırmalarını bir kenara bırak. Bunlar

güzel değil, onlar güzel; bunlar ciddi değil, onlar ciddi; bunlar şımarık onlar değil; bunlar hafif onlar ağır... Bu sınıflandırmalar bu dünyada söz konusu değil; her şey ciddidir, her şey güzeldir, her şey ağırdır. Şımarıklar ciddilerden daha ciddi; hafifler ağırlardan daha ağır; kötüler iyilerden daha iyi! Devrim olmuş, bambaşka bir dünya burası, efsaneler diyarı, Eflatun'un "ideler âlemi" dünyasıdır, yüce âlemdir, cennettir, tanrıların ve "yarı tanrıların" gökleridir. La Croix apartmanının beşinci katıdır, burası "Mont Parnassesos dağlarıdır! Dikkat et! Burası Mont Parnassesos dağıdır, bürondaki makam koltuğun değil! Hidayet makamına kurulmuş, kafasına akıl sarığı takmış, üstüne ilim elbisesi giymiş, dudaklarından nasihat seli akıyor. Mesafeler mahfuz, sınırlar, kurallar ve haklar korunmuş... Bütün işler düzenli, yasal kurallar içinde... Akıl ve gönül maslahatı bir malikin malikiyet belgesinde... Her ruh bir vakfedenin vakfında... İnsanlar birer eşya... Her eşyanın bir sahibi, bir alıcısı; her duygunun bir noter belgesi, mührü, pulu ve imzası var..."

– Doğru söylüyorsun, neydi? Ne ilginç bir durum! Sahi orada nasıl yaşıyorduk? Nasıl dayandık? İnsanlar orada nasıl yapıyorlar? Biz kurtulduk! Allah'a şükürler olsun, orası öyle bir ülke ki... Ne insanlar! Yaşamak adına ne büyük bir işkence! Ben Tunus'ta çok eziyet gördüm, hiç kimseyle kaynaşamadım. Kendime ait bir dünyam vardı, insanlar hep bir şeyin peşindeydi, ben başka bir şeyin... İnsanların arasındaydım; ama hiç kimseye ısınamadım, hep yalnızlık içindeydim. Bilinmezlik ve gurbet duygusu içinde çok zor günler geçti, sonunda çok ilginç bir olay oldu. Beni hiç ilgilendirmeyen onca tipler arasında aniden tanıdık bir yüz gördüm, o da beni tanıdı! Onunla yavaş yavaş tanıştık, kendi cinsimden olduğunu anladım. Zahiren hiçbir benzerliğimiz yoktu, olmamalıydı; ama ruhlarımızda aynı damarlar vardı, birçok derdimiz, ihtiyacımız, düşüncemiz ve isteğimiz aynıydı; sözlerimiz birdi. Ondan duyduklarım kendi kendime konuştuklarımdı; söylediklerim onun düşündükleriydi. O yalnızlıkta bu tanışıklık ne büyük ganimetti! Yavaş yavaş ısındık, birbiri-

mize muhtaç olduk, kararsız ve ciddi bir ihtiyaçtı bu. Yavaş yavaş hayata tahammül etmek için ikimizin birlikte olması gerektiğini hissettik. Birimiz olmasaydık, yaşamak çok acı, soğuk ve karanlık olurdu, mümkün olmazdı! Her gün birbirimizi görmeliydik; rahat nefes almak, tahammül etmek, o beyhude zor gece ve gündüzleri geçirmek için her gün birlikte olmalıydık, konuşmalıydık! Yabancı ve dilini bilmedikleri bir yerde bir kabileden, şehirden veya aileden iki kişinin birbirine ne kadar ihtiyacı var! Ama bu iki insan birbirlerini sevmemeliydi, konuşmamalıydı, bir an yan yana durmamalıydı, birbirlerine bakmaları suçtu. Bir gün Tunus'un mütefekkir şahsiyetlerinden biri şaşkınlıkla yanıma gelerek şöyle dedi: "Sahi biliyor musun, o noter belgesinin sahibi var; sahibi üç yıl önce 45 bin tümene almış. Düşünmek, ayırt etmek, konuşmak, tanımak, sevmek, anlamak, işitmek, bir sözden, bir düşünceden, bir şeyden hoşlanmak hakkı... Onun şu anda sadece yemek, hazmetmek, yatmak, uyanmak hakkı var. Belge sahibinden hoşlanmak, sadece belge sahibinin sözlerini dinlemek zorundadır. Sadece o, ruhunu tanımaktadır, sözlerini anlamaktadır, dertlerini bilmektedir. Zira mülkiyet belgesini alan onun adına almıştır; pul ve noter harçlarının parasını o ödemiştir. Dolayısıyla onun yüzünde sadece dert ortaklığı, tanışıklık, dostluk, güzellik merhamet, aşk, kalp ve dil birlikteliği okumalıdır, görmelidir. O kadar bakmasına rağmen okuyamadı veya göremediyse terbiyesizdir, günahkârdır, kötüdür... Mutlaka görmelidir, eğer ahmaklık, dertsizlik, yabancılık ve tatsızlık varsa yüzü bunlarla çiziliyse yine de ona baktığında kalbinde güller açmalı, şevkten heyecanlanmalı, güzelliğine vurulmalıdır, bakışlarında yüzü kızarmalıdır. Eğer yüzü başka bir bakışla kızarmışsa kötüdür. Ruhu ve anlayışı, talimatta yazılı şeylere göre davranmalıdır, içi ve duyguları, noter belgesiyle uyum içinde olmalıdır, aksi takdirde suçludur. O ülkede sadece sahipsizler insandır, onlar hüküm verebilir, tayin edebilir, isteyebilir... Doğrudur, mülkiyet belgesi olanlar, insan değil, köledir... Atım bana, benden daha iyi bir binicisi olduğunu, onun atları daha iyi tanıdığını, koşturduğunu ve biniciliği

taşıyıcılıktan ayırdığını, onun şövalye olduğunu, benim ise bir taşıyıcı olduğumu söyleyebilir mi? Atın bu saçma şeyleri söylemeye hakkı var mı? Onun için 2000 tümen para verdim; benim, onu şövalyeden daha iyi tanıdığımı hissetmelidir... Ben, onu üç dört kişinin huzurunda hayvan pazarından aldım, dizginlerini kendim taktım.

Ah, Tunus ne kadar kötüydü! O hayvan pazarında insan tüccarlarından ve eşek insanlardan kurtulduk; neredeyse boğulacaktım. Biz sözlerimizi, gözlerimizi, akıllarımızı ve kalplerimizi belgeye bağlı düzenleyemezdik. Her gün daha da kötüleşiyordu. Günah üstüne günah işliyorduk!

– Sahi! Aniden aklıma geldi. Yıllar önce Tunus'ta sana sormak istedim; ama sana sorabilir miydim, bilmiyorum. Sen bana cevap verebilir miydin? O zamanlar çok bilmek istiyordum; ama olmadı, sonraları unuttum, bazen hatırlıyorum; seni görüp sormak istiyorum, yanına gelince de her şeyi unutuyordum, özellikle de onu! Şimdi hatırladım, ne iyi oldu! Bir gün sen, iyi hatırlıyorum, üç yıl önceydi, konuşurken şöyle dedin: "*Bütün bu sözler, öyküler, felsefeler, semboller ve sözler, sadece bir kelimeyi söylememek içindir, sadece o kelimeyi söylememek için bu kadar konuşuyoruz. Eğer o kelimeyi söyleyebilseydik bütün bu öykülere ve efsanelere gerek yoktu, onu söyler ve susardık, başka bir şeyi konuşmaya gerek kalmazdı, cenneti ve cehennemi bu kadar konuşanlar, onu görmedikleri için konuşuyorlar, eğer görselerdi konuşmazlardı, dururlardı, sessiz seyrederlerdi. Eğer dingin çehrelerimizin arkasındaki gizli cehennemi görebilseydik, eğer kalbimizde açılan cenneti birbirimize gösterebilseydik, bunca felsefeye, hikâyeye ve sembole ne gerek vardı? Evet, bütün bu sözler o bir tek sözün korkusundandır, bütün bu sözler bir tek o sözü söylememektendir. Eğer onu söyleyebilseydik...*"

Şimdi artık söyleyebilirsek söyleyip de susacağımız o şey nedir? O, söylememek için bu kadar şey söylediğimiz kelime nedir? Şimdi o söyleyebildiğin kelimeyi söyle!

– Çok zor bir kelimedir.

– Olsun, şimdi de mi zor? Şimdi bütün sorunlarımız kolaylaştığına göre...

– Ama o hâlâ zor ve şu anda daha da zorlaşmış bulunuyor.

– Ben bir tahminde bulundum; ama şimdi söylediğine göre o tahminim doğru değil.

– Hayır, tahmin edemezsin. Mümkün değil!

– Rica ederim, beni çok meraklandırdın. Söyle!

– Zordur, çok zor, bir anda insanın bütün varlığı söz konusu, sanki söyleyecek olursam değişeceğim, başka bir şey olacağım. Tahammülü zordur, omuzlarıma aniden büyük bir sorumluluk ve dağ gibi ağır bir yük binecek! Bir tür azamet, bir olay, harikulade bir ilginçlik duygusu... Bilemiyorum ne haldir!

– Söyle, olsun. Ben duymadıkça seni bırakmam, söylemelisin; duymadıkça, söylemedikçe artık ne konuşurum ne de söylediklerini dinlerim; küserim. Şuraya, tam karşına oturuyorum, gözlerimi dudaklarına dikiyorum, söyleyinceye kadar bekliyorum, söyle! Rica ederim.

– Sessizlik

– Sessizlik

– Sessizlik

– Sessizlik

– Sessizlik

– Sessizlik

– Ben seni çok seviyorum.

– Sessizlik

– Sessizlik

– Ah! Bu oda ne kadar sıcak... Pencereyi açayım.

– Sessizlik

Adam çok değişti, nereye bakacağını bilemiyor, Gözleri perişan ve sorumsuz, sandalyeden kalkıyor, gözlerini adamın görmesini istemiyor, balkonun penceresine doğru gidiyor... Ama pencereyi açmıyor, duruyor, dışarıdaki sisli ve sakin geceyi izliyor.

Paris, sisler içinde uykuya dalmış. Eyfel Kulesi'ndeki ışıklar sönmüş, yağmur çiseliyor, gecenin kalbinden gelen hafif saat sesleri 1:30'u ilan ediyor; ama hiçbirisi hissetmiyor.

Odayı ağır bir sessizlik kaplamış, nefes almak zor. Her ikisi de birbirinden gizlenmek istiyor, sandalyesine oturmuş, adeta kıvranıyor, nasıl olması gerektiğini bilemiyor, sessizliğin tehlikeli boyutlara ulaştığını hissediyor. Aniden bir şeyler patlayacak gibi, havanın kapısı ve duvarların zerreleri bekliyor; yakındır, sessizlik devam edemeyecek kadar zorlaşmış, kırılacaktır. Adam endişelidir, konuşmak istiyor; ama... Yapamıyor, hiçbir kelimeyi hatırlayamıyor. Çok zor bir gayret!

Sanki aniden bir şeyler olacak.

– Sessizlik

– Sessizlik

Pencerenin kenarında duran ve omuzları sallanan kadın, büyük bir hızla başını çevirdi, odanın bir köşesine bakakaldı. Sesi titriyordu, inlemeye benzeyen bir sesle şöyle dedi: Ah... Ne kadar da ağlamak istiyorum!

Adam aniden yerinden kalktı, bir an tereddüt etti, ne yapacağını bilemiyordu: Aceleyle mutfağa yöneldi, kapıyı arkadan kapadı; bir an onun yanında olmamayı istedi, yalnız kalmayı arzuladı. Ocağı yaktı, çaydanlığa su doldurdu, gözleri iyi görmüyordu, iyi görmek için kaşlarını yukarı kaldırdı, çaydanlığı ocağa koydu, bir an tereddüt etti, ocağı söndürdü, hata ettiğini anladı, yeniden yakmak için kibriti aradı, buldu, ocağı yeniden yaktı, belini doğrultamıyordu, dönmek istedi, kapıyı açmak için ellerini uzattı; ama açmadı, sağ elini kapının arkasına koydu, sol

elini şakağına dayadı, düşecek gibi oldu, kapının kolunu bastırdı, onu kırmak istedi, avuçlarını sıktı, acısını hafifletmeye çalıştı, biraz geçti. Oda öylece sessizdi, adam kapıyı açmak, içeri girmek istiyordu; ama yapamıyordu. Elleri yardım etmiyordu, odaya girmek zordu, göz göze gelmek istemiyordu, dayanamazdı... Ondan utanıyordu.

O da düşünceye dalmıştı; adam aniden gelirse ona nasıl bakacaktı, onunla nasıl konuşacaktı?

Her ikisi de birbirinden utanıyordu, göz göze gelmek istemiyorlardı.

Dışarıda yağmur çiseliyordu, Paris uykuya dalmıştı, Eiyfel Kulesi'nin ışıkları sönmüştü, komşular çoktandır ışıklarını söndürmüştü, saat gece üçü gösteriyordu, o da öylece sessiz ve bekliyordu.

Onlar o olaydan sonra birbirlerine nasıl bakacaklarını ve konuşacaklarını düşünüyorlardı.

La Croix sokağındaki apartmanın hâlâ ışıkları yanan beşinci katının penceresinden bakan kadın, hayretler içinde başını sallıyor ve kendi kendine söyleniyor:

Sahi, sevmek ne kadar zor!

Sonra odanın penceresini kapatıyor, gidiyor ve bir saat sonra yatağında uyuyor.

Ve adam aniden acılı bir şekilde can vermeye veya patlamaya benzer bir kararla kapıyı açıyor; ama odaya dönmüyor, ayak sesleri merdivenlerden zorla duyuluyor ve sonra yok oluyor.

Yirmi yıl sonra gazeteler, dergiler ve insanlar Chandel'in yirmi yıl yattığı hücrede öldüğünü duyuyorlar ve onun basılmamış bütün eserlerinin de kendisiyle gömülmesini vasiyet ettiğini öğreniyorlar.

Ya De la Chapelle?

Hiç kimse onun akıbetinden haberdar olamadı.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

BİR BABANIN KIZINA MEKTUBUNDAN

Tagore'un Yazısı

Bu nasıl bir yemindir? Neden hep benim fedakâr olmam gerekiyor? Kim fedakârlık ediyor? Kim fedakârlığa muhtaçtır? Eğer insani duygular, maddi menfaatlere kurban edilecekse neden ilk örneği sen, ikincisi de ben olayım? Sen benden daha mı iyisin? Bu dine daha mı çok iman etmişsin? Sabrın benden daha mı çoktur? Ben dünyaya senden daha mı çok tapıyorum? Hakikat ve maslahat çatıştığında sen birincisini, ben ise ikincisini mi seçmeliyim?

Bu acı verici soruları geçelim.

Ama başka sorular bana doğru saldırıya geçiyor. İstemenin veya istememenin söz konusu olduğu yerde tavsiye, istek, emir veya öneri bir anlam taşır ve yeridir. Ama yapabilmek veya yapamamaktan bahsedildiğinde bu kelimeler anlamlarını kaybetmektedir.

Lakin zindanda olan ve zindanda zincire vurulan birine: "Bu şehirde sadece benim için kalma, özgür kalabileceğin yeri seç!" diye yemin ettirmek gülünçtür. Hatta ağlanacak bir durumdur. Zira o benim neden burada kaldığımı bilmiyor mu? Gidemediğimi bilmiyor mu? Bu yemin, ona sadece zincirleri ve elinden bir şey gelmediğini hatırlatır!

Kızım! Eğer dünya için biri, din için de başka biri kurban edilecekse, birinin maslahatı için diğerinin hakikati çiğnenecekse, ben bu fedakârlığa senden daha layığım, sen dünya için daha layıksın, senin mutluluğun benim mutluluğumdan daha elzemdir.

Bir baba ile kızı yolculuklarında öyle bir şehre ulaştılar ki birisinin özgürlüğünü elde etmesi için diğerinin feda olması gerekiyordu. Aksi takdirde her ikisini de öldüreceklerdi. Burada tüm insanlar, Mesih, Buda, Sokrat, Muhammed, Zerdüşt ve Konfüçyüs, kızının yaşaması için babanın zindanı ve işkenceyi kabullenmesi gerektiğini söylemektedir.

Kızım! Eğer ikimizden birinin kendi özgür yaşamını seçeceği gün gelirse, bu sen olmalısın; senin yaşamın ve özgürlüğün benim arzum ve yaşamımdır. Kızına ant içiren ve feryat ederek: "Senin için iyi olan yol, beni ve geleceğimi düşünmeden yürümendir!" diyen babadır. Zira evlat babayla başlar, baba evlatla biter. Bu yüzden babanın evladın hayatında ölümü doğal bir hadisedir. Üzüntü vericidir; ama doğaldır.

Yaşlı babanın, evladının ölümünden sonra kalması ne kadar çirkin, gülünç ve anlamsızdır.

Allah, tabiat ve tüm gözler yaşlı gözlerle babasını gömüp mezarlıktan evine dönen bir evladı görmeye alışmış. Ama tek başına evine dönen ve yaşayan bir babayı asla affetmezler. Bir evde yaşayan baba ve evladın ayrılma zamanı gelince, evlat babayı bırakır gider. Asla baba evladından ayrılmaz. Ama bu ikisi birbirinden ayrı olarak yaşayacaklarsa hangisi kalmalı ve hangisi gitmelidir? Gökler, yıldızlar ve ağaç yaprakları, kızını evde bırakıp giden babayı alaya alırlar. Gelmeni, eteğime sarılmanı, emir vererek ve zorlayarak: "Babacığım gitme! Kal! Benim için zorluklara tahammül et, benden ayrılmaman gerekir." diye istemeni ne kadar isterdim. O zaman neden kalacağımı, neden zorluklara tahammül edeceğimi bilirdim, o zaman bu zorluklar bana zevk verir ve işkenceler teselli ederdi. Gelmeni, eteğime sarılmanı, temenni ve ricayla, hayır temenni ve ricada bulunmadan

sadece şöyle demeni ne kadar isterdim: "Baba git! Bunlar bana eziyet ediyorlar, senin düşmanların, seni çekemeyenler, bir aileyi böyle mutlu görmeye tahammül edemeyenler, gözleri bozuk ve basiretsiz oldukları için bize, doğan aydınlık ve büyük güneşe bakamazlar. Onların dinleri, aşkları ve ilahları hep bir şey içindir, bir iş aracıdır, kat edilen bir yol ve ticari menfaattir. Nedensiz bir ibadet, sebepsiz bir bağ, onların anlayışlarına, inançlarına ve sabırlarına sığmaz. Bana sürekli işkence ediyorlar, eziyet ediyorlar, hayatım tehlikede! Yaşantım yok olmak üzere, git! Kalma, ikimizi de öldürecekler. Baba, sen git ki ikimiz de sağ kalalım. Gidersen daha iyi olacak."

O zaman ben de neden gideceğimi, neden tahammül edeceğimi bilirdim. Sensiz göreceğim zorluklar benim için kolaylaşır, işkenceler teselli verirdi.

Ama... Sen hiçbirini söylemedin... Bana yardım etmedin; ne duçar olduğum zorlu kalışımda ne de beni bekleyen korkunç gidişimde!

Sen daha kötüsünü yaptın, daha zorlaştırdın. Hem kalışım daha acı ve ümitsiz hem de gidişim heyecansız ve tesellisiz!

Eğer öyle söyleseydin kalırdım, tahammül ederdim; çünkü sen bana kalmamı söylemiştin. Bu bana zorluklarda sabır verirdi. Giderdim, sen git dediğin için sabrederdim, bu da bana gurbette sabır verirdi. Velhasıl benim için en değerli olan ve benim işleri hususunda en âciz kaldığım kimse için bir iş yapmış olurdum ve bu ne güzel olurdu.

Ve şimdi... Ne diyeyim?

Şimdi kalırsam sadece gönlüm istediği için kalırım, gidersem sadece aklım istediği için giderim. Bu her iki yolda sadece ben varım, yalnızca ben! Her iki yerde de varım; ama kimse için değil, kendim için! Kendisi için yaşamak ve kendisi için olmak, ne kadar çirkin, ne kadar soğuk ve heyecansızdır! Ne kadar zordur! Gitmek daha iyidir. Akıl hayatında yalnızlık zordur, kalmak kötüdür; aşk hayatında ise yalnızlık zordur.

Kendi yakınlarına: "Sen özgürsün! Senin bir sorumluluğun yok! Senden bir şey beklemiyorum, sadece kendini düşün, senin için iyi olan ne ise onu yap. Senden hiçbir şey istemiyorum, kendin için al, ben seni hiçbir şeyle tutmuyorum, kalbinden tüm bağları söküp atıyorum..." demek ne kadar kötüdür.

İnsanın eşine şöyle demesi ne kadar kötü ve soğuk bir lütuftur:

"Sevgilim! Senden içtenlikle şunu istiyorum: Canın istemiyorsa akşam yemeğine gelme, restoranda yemek ye, rahat ediyorsan otelde yat, yolculuğa çık, eğer istersen git başka bir şehirde yaşa, ben seni mecbur etmiyorum, ben senin mutluluğunu kalbimle eş tutmuyorum, senin mutluluğunu kalbime bağlamıyorum,..."

Senin beğenmediğin bir kravatı inatçı bir şekilde, küstahça ve vahşice boynundan çıkarıp kendi beğendiği kravatı boynuna taktığın kimseye bunca özgürlüğe rağmen neden eziyet ediyorsun?

"İster kal, ister git!" deme bana. Neden söylediğini biliyorum, anlıyorum; ama anlamak istemiyorum. Lânet olsun bu ağır ve kötü anlayışa! Ben onu anlamaktan usandım. Ona nasıl tahammül edeceğim? Yemininde olan şeyi anlamaktan kaçmak için her işe başvurdum. Hatta onu kötü anlamaya, kötü yorumlamaya, dahası çok kötü söylemeye kadar! Bu işi yapacağım, gideceğim, bu daha iyidir; eğer iyi olmasaydı gönlüm söylemek istemezdi.

Velhasıl her ikimiz de kendimizi o "son kurban"a ulaştırmaya çalışıyorduk. O son kurban kimdir? Benim için sen, senin için ise ben!

Gördün mü, ilk defa ben seni kurban edeceğimi söyledim ve sen de ilk defa beni kurban edebildin.

Sen, benden daha önce son fedakârlığa ulaştın; ben, senden daha önce söylediğim halde ulaşamadım! Son fedakârlık, sevginin son zirvesinin nişanesidir. Sen beni kendinden daha fazla sevdiğini ve aşktan sevmeye ulaştığını gösterdin. Sevmek aşktan

daha yücedir. Ben seni hâlâ kendim için istediğimi gösterdim, hâlâ aşkta kaldım, söylediğim her şey sözde kaldı. Mutluluğun için seni henüz kendimden azade kılamadım. Seni isteğimden, kalbimden daha fazla isteyemedim, henüz seni kendimde kurban etmekten âcizim. Sen benim senden daha güzel koştuğumu, kendinin ise benden daha güzel davrandığını gösterdin. Her ikimizin istediği şeyi de sen yapabildin, ben yapamadım. Sen davranış adamısın ben ise söz adamıyım. Aşk bencilliktir, maşuku kendisi için ister; sevmek ise dost canlısıdır, onu bizzat onun için sever.

Ne kadar zor bir çıkmaz, bir insan ya kalmalı ya gitmeli, şimdi bu her ikisi de benim için anlamsızlaşmış, ne yazık ki üçüncü bir tercih de yok.

Eğer ben de seni kendimden daha çok sevebilseydim kolay olurdu, o zaman her ikimiz de kendimizi birbirimiz için feda ederdik. Ama bugün sen sevgiye ulaştın ben ise aşkta kaldım. Sevgi ve aşk yan yana olunca sıkıntı çeker, birisi ilâhi fedakârlık ve ihlâsın doruğunda, diğeri ise bencillik ve insani âcizliğin dibinde! Birisi, insan için zincire vurulan Promete, diğeri ise Promete'nin ateşiyle aydınlanan ve ısınan bir insan! Promete'nin gururu, Kafkaslardaki kara yalnızlığın buzulunda nasıl da susuzluğunu gideriyor ve insanın gururu, ateşiyle ısındığı ve aydınlandığı "daha iyi"nin ve rahatlığın ortamında nasıl da kırılıyor!

ONİKİNCİ BÖLÜM

Hindistanlı yazar, şair ve filozof Tagore'un "İki Yeşil Papağan"ı[22] insanın ve kendi hayatının sembolüdür.

Tagore, bu iki sırrı ifşa eden sessiz kuşa kendi gözleri gibi bakıyor; onlar olmazsa adeta kör olacak, âlemi ve varlıkları göremeyecektir. Yer ve gökler büyük bir karanlığa gömülecektir. O, bu iki güzel kuşa bütün gerçek varlığını yadigâr bırakmış ve kendisi bu kafesin yanında kendisinden soyutlanarak her üçünü seyre koyulmuştur. Her gün onları daha çok seviyor ve solmuş ruhu, bu yalnızlık dostlarını görmek ve onlarla konuşmak için her an daha da yenileniyor.

Ama kendisini bu papağanlarda tutuklu hissettikçe onların bu kafesten kurtuluş hissi ruhunda güçleniyor ve bu histen korkuyordu.

O birdenbire: *"Ben bu iki güzel kuşu iki cihandan daha çok seviyorum ve kendi kafesimde saklıyorum."* cümlesinde korkunç bir çelişkinin varlığını hissetti. Sevmek ve kafeste tutmak! Nasıl olabilir?

[22] Bu sembol iki boyutlu Yunan tanrısı Janus'un bir benzeridir. Tanrı'nın geçmişi ve geleceği gören iki boyutunun göstergesidir. Papağan, Hindistan'ın ilginç ve gizemli düşüncesinin ve ruh sırlarının sembolüdür. Hafız: "Ey sırları söyleyen papağan..." derken bana göre Hint veya Budist felsefeye işaret etmektedir. Bu gazelin devamındaki açık deliller de bu tahminimi teyit etmektedir. İki papağan Gurudev Rabindranath Tagore'un hikâyesinde hayatın iki çelişkili çehresinin sembolüdür: Birincisi insan ruhunun tüm arzularının ve tatlı rüyalarının, diğeri ise acı işkencelerin ve büyük dertlerin kaynağıdır.

Sevmek ve kafesten uçurmak nasıl olabilir?

Tagore, bu papağanlara yaklaştıkça ve kendisini onların varlıklarına muhtaç gördükçe onları özgürlüklerine kavuşturma düşüncesi gittikçe güçlenmeye başladı, yani daha uzaklaşmak, sahip olamamak ve yok olmak!

Ünlü Fransız biyografi yazarı Roman Roland (Farsça'ya Gandi ve Beethoven kitapları tercüme edilmiştir.) burada şöyle diyor: "Tagore tüm insanlara ısrarla soruyor: "Bana yol gösterin! Söyleyin, ne yapayım? Bu kuşları uçurayım ve bir on sekiz yıl daha yalnızlık ve körlük içinde mi yaşayayım? Yoksa Allah'ın bu iki cihanından daha değerli olan bu iki papağanı kafeste, zindanda mı tutayım?"

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1- Usanmakla karışık bir öfke kalpte nasıl vücuda getirilebilir?

2- Tagore diyor ki: "Hindistan'ın uyandığı ve kendi gizemli iç dünyasına gözünü açtığı bir zamanda ben kendimi iki âcizlik içinde hissediyorum. Paskal, insanın iki sonsuzluk içinde yer aldığını söylüyordu. Ben ise ilaveten iki sonsuz âcizlik içinde kaldığımı söylüyorum. Birinci âcizlik, kaderimi Hindistan devrimine ısmarlamam, ikinci âcizlik ise gönlümü tüm varlığımı kaplayan Hint düşüncesinden koparmamdır."

Bu büyük Hint şairine, bu büyük musibetinde kim teselli verebilir? Hindistan mı? Hayır. Hindistan, iliklerinde garip ateşler yanan bu tembel uyuşuk ırk, asırlardır temiz ve gaybî çeşmeden başka su içmeyen bilge ruh, Nirvana'ya ulaşma aşkı yüzünden açlığa, vebaya, kıtlığa, sömürgeye, racalara, ineğe tapınmaya, yağmacılığa ve benzeri eski dertlere sabır gösteren bu suskun şâir, iki sonsuzluk okyanusu arasında tek başına esir oturan bu âcizlik kahramanını seviyor. Tagore, bu mahzun ve yalnız ihtiyar, biraz filozof, biraz şair, biraz dindar, biraz arif, biraz siyasetçi, biraz sanatçı, biraz yazardır; ama "hiç" değildir. Hindistan'ın arif ve güzel ruhunun saf imanıdır. Bambaşka bir şey! Saltanat naibinin egemenliğinin gölgesinde kara küfür örtüsünde takiyye yaparak sakladığı bir iman. Bu hikâyede ne kadar gülünç bir dert var! Her zaman güzel iman örtüsünde takiyye yapan küfürdür. Onda küfür maskesiyle örtmesi gereken bir iman vardır. Kin çehresinde gizlediği bir aşk ve yabancı beyninde giz-

lediği bir aşinalık vardır. Zavallı Tagore, 4500 sayfalık bir şiir kitabı, hikâyeler, tercümeler, mektuplar, vasiyetler, raporlar, biyografiler, dualar, senaryolar, besteler, resim tabloları, keşmekeşler, zorluklar, hakaretler, dertler, düşmanlıklar ve tehlikeler içinde hep Hindistan için yaşlandı, toprak oldu. Ama Hindistan onu bazen gevşeklik, seçkinlik, muhafazakârlık ve bundan daha kötü şeylerle itham ediyor. Hindistan, onun tüm sanatını kendisi için kullandığını bilmiyordu. Tagore, bütün ömrünü iki korkunç ve sonsuz âcizlik deryasının sahillerinde yalnız ve dertler içinde geçirdi; ama hiç kimse bilemedi. Başkaları Tagore'u vatansever bir devrimci olarak değil, münzevi ve sanatçı bir filozof olarak tanıdı. İngiltere'nin saltanat naibi, bu büyük ruh deryası ve güneşli Doğunun ateşli kalbi karşısında "Hindistan şirketleri" ile imzaladığı anlaşmalara rağmen İngiliz sultasının geleceğini karanlık ve sisli sayıyordu. Ama Hindistan bu kendi tutkunu Buda'sını bir türlü kurtarmadı.

Bu büyük ve korkunç dağların ardından kim gelecek? Ufuklara yükselen bu iki dağ arasında hapis kalan ve sadece Hindistan derdiyle tutuşan bu üzgün rahibi kim teselli edecek?

Kim?

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Buda, Benaris'e geri döndü ve aniden orayı terk etmek isteyince o görünmeyen elin kendisine neler yaptığını anladı. Onun bundan haberi bile olmamış, kendisinin oyuncu olduğunu sanmıştı.

"Biz hep aslanlarız, ama bayrak aslanları
Saldırımız rüzgârdandır her an
Saldırımız rüzgârdan, rüzgâr ise gözükme,
Can feda olsun ona ki gözükmez rüzgâr"

Buda aniden "uyandı" ve ezelî sırra vakıf olunca her şeyi bildiğini ve tanıdığını sandı. Bildi ve tanıdı. Her şey ters yüz olmuş, gayb aşikâr olmuş, ezelî sırlar ve mutlak hikmet açığa çıkmıştı; bu ne âlemdi?

Eğer o hayalî ve yersiz tanrılardan birinin yanında kalsaydı! Hindistan'a gelip de Delhi'de kalsaydı! Benaris'te kendisini çağıran şeyin ne olduğunu düşünüyordu. Hiçbir şeyin olmadığını anlıyordu! Bazen doğru, mantıklı ve bilinçli düşünmemenin ve seçmemenin hikmeti nedir? Ne hikmettir bu!

Gelseydi de bir yıl geç kalmış olsaydı! Gelseydi de dört yıl erken gitmiş olsaydı! Gelseydi de üç yıl erken gitmiş olsaydı? Gelseydi de iki yıl erken gitmiş olsaydı? Gelseydi de... Sonuçta, gidince neden geldiğini anlıyor, o halde onu getirmişlerdi! Sonuçta, öyle değil mi? Gitmeyince götürürler!

Ama şimdi yastadır. Yas sahibi ise mutlu ve hafif! Bir daldan uçan kuş gibi! Yemek soğudu! Diyorlar ki iman ve ibadet ser-

mayesi olanlar, maşukun rızasını düşünenler, hata etmeyenler, sapıklığa, inanç zayıflığına ve ümitsizliğe bulaşmayanlar ölünce, tüm komşuları, bağlıları ve etrafındakiler kendisi için ağlar. İçlerinden sadece biri her zamankinden daha çok mutlu ve ümitlidir. Adeta yakasında şevk ateşi yanmakta ve Beyhakî'nin tabiriyle içinde coşku kabarmaktadır. İşte o kişi, bizzat kendisidir. Neden? Artık bu dünyaya bağımlı değildir. Dünyadan tat almamaktadır. Bütün tatları ölmeden önce kaybetmiştir. Zor can verenler, bu dünyaya bağlanan binlerce can bağını koparmak zorunda olanlardır. Bu elbette çok zordur. Aynı zamanda bu göçün diğer sahnesinde de hiçbir ümidi yoktur, orayla bir bağı yoktur, eli ve kalbi boş gidiyor, kimsede gözü yok! Neyi varsa buradadır ve onu da terk etmek zorundadır. Orada ise hiçbir şeyi yoktur ve oraya gitmelidir!

Ama arifin kendisi bu dünyada ölmeden önce dünya onda ölmüştür! Artık cennet elmasının kokusunu almamaktadır, dünyanın dört bir yönünün kendisi için bir anlamı yoktur. Rüzgâr gibi koşan bineği, bacaklarının altında heyecansız, cansız ve yönünü kaybetmiş bir şekilde ortada kalmış, defteri sahipsiz, kalemi talipsiz, dili muhatapsız, kelimeleri hep yetim, avare ve nasipsiz çocuklardır! Hiçbir görüşme onu evden dışarı çıkaramıyor ve hiçbir hayal, dışarıdan evinin halvetine giremiyor, hiçbir ayak sesi inziva mağarasını titretemiyor ve penceresi bir okşayışın yeşil ışınlarını yutmuyor. Ne bir selam ne bir hal hatır sormak ve ne de bir gülümsemesi var. Ne gelecek günle ilgili bir kararı, ne kulağına gelen bir cam sesi, ne bir feryat, ne meşhur bir koku, ne gözüne bir gül çehresi ve ne bir fulya çiçeği, ne bedenini okşayan ilkbahar meltemi, ne bir servi ağacı, ne bir gül, ne bir hurmalık, ne bir yeşil ülke ve ne de mehtap altında hayalimsi gece yarısı buluşma yeri...

İnsan ne kadar büyük de olsa sürekli büyük bir hatanın kurbanıdır! Gül, bağ, renk, plan, yeryüzü, dağ, nehir, kuş, balık, kalem, defter, binek, ev, işyeri, tabaka, masa, sıra, yabani gül, etek, yağmurluk, deri, palto... Küçük, şiir, kapı, duvar, geçit,

çehreler, işler, toplantılar, huzurlar, yeşil, mor, mavi, ince, latif, kelime, ezgi, çocuk, büyük, komşu, cadde, meydan, sokak başı, parfümeri, meyve, biftek, imam, mum, cami, kıyamet, ağıt, minber, minare, porselen, eşik, tabaka, sayı, numara, oda, gül, susmak, kafes, sanat, kelimeler, ders, kitap, tasavvuf, din ve tarih...

Bitti, her şeye gönül veriyor, hepsini duygularıyla numaralandırıyor, her birini seçimlerinde ölçü alıyor, her birini seçerken bir tadı, kokuyu, müziği, rengi, ölçüyü, işareti, tabiri, delili ve yorumu vardır; neden ve niçin sorularına açıklama getiriyor! Bunların hepsi yalan ve büyük bir hata!

Bunların bir kısmı değil, hepsi yalandır. Sadece bir şey doğrudur, başkası değil ve o da ışıktır. Hangi delille? Delil gerekmez, ışık gidince karanlık gelir, onca şeyin olmadığını, her şeyin yalan olduğunu, hiçbir şey olmadığını ve boş olduğunu anlarsın.

Gördüğün gibi güneş batınca hepsi gittiler veya hiç olmadılar. Eğer güneş doğmazsa dünyanın sonudur, yokluktur.

Benaris'ten hicret edince... Bu, büyük bir hicretti, kendine ve yeryüzüne bir hicret. Yalnız gecelerdeki ve cemiyetle geçen gündüzlerindeki gençlik yıllarına, kutsal Sind Nehri'nin kenarındaki insanları kabul ettiği sokaklara -ki ne kadar mahrum ve güven verici idiler- damla damla, lahza lahza, dumanlı kapılara ve duvarlara, herkesin yalnız olduğu kalabalık kahvelere... İnsan kalabalıkları arasında yapayalnız! Savaşıyor; savaş, aşağılık, zulüm, heves, dünyaperestlik, bencillik ve aşk tanrılarıyla savaşıyor... Yeniden Benaris'e geri dönüyor, artık Buda olmuş; her toz zerresini, havayı, ağaçlarını, sokağını, tapınağını, insanları, geçmişi, şimdiki zamanı, kötüyü, iyiyi, hepsini tanıyordu, alışmıştı. Misyonu burada miras almıştı ve bu toprakta ölmeliydi, bu şehirde yaşamalıydı. Sokaklarda hâlâ kendi çocukça sevinçlerini, heyecanlarını, hareketlerini ve seslerini duyuyordu. Eski ağacın üzerinde, babasının evinde ağaca takılan, ipi sarılan, yırtılan ve adeta ağacın, yaşlı pençeleriyle çocuğumsu ve zayıf ellerinden koparıp aldığı kâğıttan uçurtması öylece duruyordu...

Çok şey... Benaris'ten geçiyordu, her köşesinde bir hatırası gizliydi ve hatıraları yeniden canlanıyordu. Onları selamlıyor, hatta nefretler, kinler ve acılar geçmişte kalınca, insanın kendi geçmiş tarihi de insanın kalbiyle oynuyor, ruh onların tümüyle barışıyor, sadece bunlar... Buda bu şehirde kendisi için bir görev hissediyordu, daha birçok şey. O, hayatını ve varlığını görevlerine adamış biriydi, onsuz ne kendisi için ne de başkası için anlam bulamıyordu. Adeta, Almanya'ya gidip Beethoven'in iki yeğeniyle, alım satım ile meşgul olduğunu görmeye benziyor: Toprak alımı, paylaşımı, eşik, keşmekeş kireç, alçı, demir, tuğla, komisyoncu, müşteri, noter, sıkıntılar, heyecanlar, ihtilaflar, sinirsel rahatsızlıklar, bağnazlıklar, ödenmemiş taksitlerden doğan yaralı duygular, borçluların kötülüğü, kanıt ve insanlarla doğru dürüst pazarlık etmenin imkânsızlığının mantıki göstergeleri... Kimse anlamıyor, değerini bilmiyor. Sahtekârca tezyin edilmiş binaların, bizde olduğu gibi üç metre derinliğine temel atılıp, taş dökülmüş ve sıvanmış binalardan daha çok müşterisi vardır. Bu, İtalya'ya gidince o saygın efsanevi evde, Dante, Bayan Beatrice ve Bay Vergilius'in bir masa etrafında toplanıp kâğıt oynadığını görmene benzer. Allah'a hamt olsun, sakin ve dertsiz bir hayatları var. Beatrice ihtiyarlamış, Dante'ye takılıyor, oldukça dalgın ve dikkati dağılmış Vergilius ile heyecanlı bir şekilde kâğıt oynuyor. Vergilius'in takma dişleri sallanıyor. Bu şımarık hayatın ince tatlılıklarından habersiz, kaşlarını çatmış, karşısındakileri ikna etmek için ciddiyetle konuşuyor; ama dikkati başka yerde, bir yandan da giden kâğıtları aklında tutuyor, büyük bir şevkle yenmeye hazırlanıyor! Veya Hafız'ı Rüknâbad nehrinin etrafında, musallanın en güzel çiçekli köşesinde Hace Hasan İlhanî için birkaç parça iyi toprağı pazarlamakla meşgul olduğunu görmene benzer!

Bazıları, yani bütün insanlar yaşıyorlar, asıl işleri yaşamaktır. Bazıları ise yani azınlıktakiler başka bir işle uğraşır, aynı zamanda iyi ve canlıdırlar, örneğin uzundurlar. Mecburen yaşıyorlar, ayakkabı giyer gibi veya tıraş olur gibi; oldu oldu, olmadı olma-

dı, asıl işleri başkadır, hayat da işlerine yararsa iyidir! Yaramazsa, nasıl olursa olsun fark etmez, bir yere gitmek istemeyen, yatan bir kimse gibi arabası garajda veya cadde kenarında veya bahçede ne fark eder, sağlam veya bozuk, ne değişir; havası var veya yok ne önemi var; arabası var veya yok, ne fark eder! O kendisini, hayatını, yaşamayı ciddiye almaz, bir gün olsun yaşadığını ve çalıştığını fark etmez. Hayatı evde geçer, ev işyeri için, işyeri ise ev için! Mutfak ve tuvalet, gelmek ve gitmek, hep boş şeyler... O, bunların dışında bir hedefe gidebiliyor, mutfak ve tuvalet her şeyden sonra gelir. Hayatları ve işleri, bir "için"den sonra değil, önce gelenlerdendir, bunun dışındaki her şey, hatta imanları, sevgileri ve muhatapları bile ondan öncedir.

Benaris'e bundan dolayı döndü. Döndüğünde Benaris'in toprağının tüm zerreleri ona alışmıştı, Benaris'e alışmıştı, orada işi vardı, "için"den sonra gelen bir iş, her şey, ömür, iş, yaşamak ve hatta... Ondan önce!

Bu yüzden aşk, altın, güç, bilgi, sanat ve hayat tanrıları Kâfiristan'da ve Delhi'de onu hilelerle kandırmak istediler, oyalamaya çalıştılar. O Benaris'e döndü. Onun tüm zerreleri bu toprağın tüm zerreleriyle dostluk içindeydi, "iş"i oradaydı. Gerçi Benaris'te iş yoktu; ne bir yükseklik, ne bir merdiven; ama o kendinden bir merdiven yapması gerektiğini ve bu çölde kendinden bir yükseklik yaratması gerektiğini biliyordu. Ya da aşağılarda kalacak ve ölecekti. Dayanak olamadıktan sonra düşmek, dayanmaktan daha iyidir. Yakıcı, kurak susuz, yağmursuz ve bahçıvansız bir çölde yetişmek, dal budak salmak, tabiata bir katkıdır. Yoksa kuzeyin yemyeşil ormanlarında ve sahil kenarında kökleri kurumuş, zayıf otlarda kök salar, gelişir!

Buda Benaris'e geri döndü; ama bunlar bütün her şeyin Buda'nın Benaris'e döndüğü için olduğunu söylediler! Bizim bilginler ve eleştirmenler hep olaydan sonra tahlil ve yorum yaparlar, tıpkı psikologlar gibi. Birisi ruhsal bir hastalığa yakalanınca bunun genetik olduğunu, aileden geldiğini veya hayat şartlarından kaynaklandığını söylerler. Eğer doğru olsaydı, bu şartlar

oluşmadan tahmin etmeleri gerekirdi, gerçekleşeceğini haber verirlerdi, bir ihtilâlin veya devrimin olacağını söylerlerdi, yenilgi veya zaferin nedenlerini beyan ederlerdi. Bu bilginler sadece yenildiği veya zafere erdiği için araştırmacı değil, yorumcudurlar!

Toprak, kan, misyon, iş ve veraset bağı, bunların tümü, Buda'nın Benaris'e dönmesine sebep olmuştur. Buda, gurbette veya Delhi'de kalamazdı, halbuki Benaris'e döndüğü zaman o da âlimler gibi şöyle yorum yapabilirdi: "Burası benim doğduğum yerdir!" Bu da bir sebep değil midir? Öyle ki Sadi bile bunun boş bir söz olduğunu anlıyor:

"İnsan burada doğdum diye sıkıntılara dayanamaz." Veya: "Babam Benaris'in tanrısı olduğu için onun varisi ve işlerinin devam ettiricisiyim." Bu delil birincisinden daha çürüktür; zira başkentte sultan olabilenler, köyde babasının muhtarlığına gönül bağlayamazlar!

O halde neden geldi? Şimdi gidince anlıyor!

Kader kendisine bakıyor, biz onun şuursuz araçlarıyız, bizim hadise, tesadüf, rastlantı, şans, olay, karar, seçim, tepki, muhalefet, onaylama, engel, müsait ve namüsait diye adlandırdığımız şeyler, tanımadığımız için bu anlaşılmayan kelimelerle nitelendirdiğimiz şeylerdir. Bilinçlice, ince ve öngörülmüş bir olaydır. Uzun bir müddet önce muhtemelen hayatın başlangıcında, yaratılışın ilk gününde, hatta yaratılmanın kararlaştırıldığı anda her şeyi yapan bir mimar veya her şeyi elinde bulunduran kimse, takdirini belirlemiş ve sayısız ihtimalleri öylesine bir düzenlemiş ki bu iki yolcu aynı asırda doğmuş, bir nesilde, bir soyda, bir millette, şehirde ve bir yolda karar kılmışlar, ortak noktaya gelmişlerdir. Birlikte belli bir saat, gün ve yılda tesadüfen karşılaşmışlar ve o hadise meydana gelmiştir.

Kalenin kapısında iki atın bağlandığını görüyor, iki ayrı yerden gelen iki yolcu bir şeyi hedeflemeden yola düşmüş, yolun sonsuz yarısında birbirinden habersiz bir yol seçmiş, birbirini tanı-

madan yola düşmüşlerdir. Sefere niyetlenmeden yola düşmüşler, burada birbirlerine kavuşmuşlar, bu önemli değildir. Biz yapılan bütün muhasebeleri bilemiyoruz ve yolu bir bütün olarak göremiyoruz, bu yüzden de olay diye nitelendiriyoruz! Eğer takdirin üstünden bakacak olursak otuz yıl, yüz yıl, bin yıl, iki bin yıl ve hatta üç bin yıl önce sonsuz bir gerçeğin olduğunu görüyoruz. Eğer bunca külliyatta cüzi bir değişiklik olmasaydı, bu iki süvariden biri darağacına çekilir, derisi yüzülürdü. Diğeri ise kışın soğuğunda sıcacık odasında sobanın yanında, rahatça oturur, tatlı şeyler söyler, sakız çiğnerdi. Eğer üç yüz yetmiş sakız alacak olursa çekilişsiz olarak bir futbol topu kazanacaktı. Bütün bu tatlılıkları, güzellikleri, uyumları ve kendinden hoşlanmaları kendi gözüyle görür, seyrederdi. Aynanın önüne oturur veya küçük bir değişiklikle birini, ismi dipnotlarda geçen ve bütün ideali, mekân kataloguna ve kaynaklara girmek olan bir araştırmacı üstat yapardı. Diğerini de edebiyatta özgür bir çiftçi veya sanat yarışmasında birinci gelen bir sanatçı ya da fotoğrafı bir derginin kapağında veya televizyon ekranında çıkan bir sporcu yapardı.

Eğer onca kötü olayları yaşayan Selman, yolun yarısında satıldığı Yahudi efendisini sevseydi veya efendisi onu sevmiş olsaydı her şey mahvolurdu. Eğer Ebutâlip ticarette iflas etmemiş olsaydı Fatma belki de Osman'ın evinde olurdu, Ali de yarımadada çobanlığa gönül verir, 14 asır önceki Arabistan'da güvenilir bir çoban olurdu, sonra da ölür ve her şey son bulurdu.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

NE YAPMALI?

Bir rivayette Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Bilin ki dünya rezilliği ahiret rezilliğinden daha iyidir!"

Bir dostumla bir gün dışarıda oturmuştuk, ellerimizin altında birkaç tane tuzluk vardı.

Dostum şakayla bana dedi ki: "Neden hiçbir zaman sözlerinin ve kendi dünyanın dışına çıkmıyorsun? Her zaman ciddisin, biraz da hayatını tatlandır... Hadi şunlara bir şey söyle bakayım. Biliyor musun? Seni işte böyle görmek istiyorum.

Dedim ki: Tuhaf bir istek! Saçmalıyor, konuşamaz. Yani ne demek istiyorsun? Bilmiyor musun, korkuyor musun? Korkaksın! Utanıyorsun, yapamazsın! Yoksa en azından bir soru sor, bir şey söyle, o kadar..."

Dedim ki: Sormasına sorarım; ama cevap vermesinden korkuyorum!

Sonra... Bir o söyleyecek bir de ben... Sonu gelmez, yarım saat bayağı sözler sarf etmek, hem de öylesine sözler! O zaman boğulurum.

Bu ilgisiz örneği şunun için verdim: Hindistan efsanelerine göre Mehrave, Hindistan'ın Kaşatriya ailesine mensuptur. O zamanlar Buda'nın görevlendirilmesinin üzerinden henüz bir yıl geçmişti, insanlar kendi dinlerinde kalmışlardı. O dönemde Buda'nın dini günah sayılmakta ve ağır cezalar verilmekteydi.

Mehrave gizlice Buda'ya iman etti ve onu o büyük gurbette saygıyla karşıladı. Mehrave'yle görüşünce dört çeşit acısı da diniyordu. Halk Mehrave'nin dinini terk edip Buda'ya iman ettiğini öğrenince velvele kopardılar. Bir gün tamahkâr bir yaşlı Mihrace, onu askerlere şikâyet etti, Mehrave de korkuyla Buda'nın riyazet yaptığı mağaraya sığındı. Artık takiyyesi fayda etmedi, imandan ibaret olan bu görünür küfrü gizlilik perdesinden sıyrıldı: "Ben senin için korkuyorum, halktan ve o zalim askerlerden kurtulmanın yolu nedir?" dedi.

Ve Buda, bu her şeyini terk edip Nirvana'ya gönül bağlayan bu insan için bir çare aradı; ama bulamadı. Ne Mehrave'nin olduğu Benaris'ten vazgeçebildi ne de insanların ve askerlerin takibinden kurtulabildi. Sonunda Mehrave'ye kendisini saklamasını söyledi, ayrıca ondan Hint inekperestlerinin sakinleşmesi için her gün ve her hafta ibadete gelmemesini istedi.

Ama o yalnız Sidarta, bu Nirvana adamı, inekperestlerin içinde büyük acı çekiyordu, bu maslahat üzere söylenen sözden şüphe ediyordu ve Mehrave'nin böyle davranmasından korkuyordu.

ONALTINCI BÖLÜM

HER GÜN PAZAR[23]

Upanişadlar'ın yazarı Mehr, Upanişadlar'ın öğrencisi Mehrave'nin yardımıyla Hindistan'da gizlice Mehraizm dininin temellerini attı. Ruhbanlık ve inziva mağarasında aldığı ilk vahiyden tam 12 yıl sonra yaşlı bir Brahmanın hileleri sonunda Benaris'ten kaçtı ve Delhi'ye geldi, şehrin kenarında bir yere saklandı. Aligarh medresesinde Mehrave ile görüştükten ve Benaris'ten kaçtıktan sonra tam yedi yıl boyunca saklandığı yerden sadece üç defa dışarı çıktı.

Bir defa Mehrave'yi görmek için gizlendiği yerden dışarı çıktı. Benaris'ten ayrıldıktan sonra Benaris'i terk edip Delhi'ye geldiğini duymuştu. İskenderiye kafilesi develerinin şehre geldiği günün gecesi oldukça kötüydü, her saati acımasız ağır ve yaralayıcıydı. Özellikle de gece saatleri, gece yarısı saatlerinde sabaha kadar, ne kadar kötü saatlerdi, ne kadar inciticiydi! Büyük bir zorluk ve sıkıntıyla bir saatin acımasız ve merhametsiz ellerinden kurtulunca başka bir saat başlıyordu, bu defa daha güçlü, kaba ve uğursuzdu. Kendisini göğsüne atıyor, ağzını kapatıyor ve boğulasıya boğazını sıkıyordu, altmış dakikanın her dakikası kötü, iğrenç ve berbattı. Böyle geçiyordu, onunla boğuşuyordu, yorulunca da onu bırakıyordu... Ama o kurtulmuyordu, derin bir nefes alınca yeni bir saat geliyordu, yeniden başa

[23] Upanişadlar'dan bir metnin tercümesidir. Sanki bu ilginç Veda mitolojisine işaretle meşhur *"Hiçbir Zaman Perşembe"* filmidir.

dönüyordu. O sabahlara kadar süren saatlerin ona neler yaptığını kim ifade edebilir? Ona neler yaptılar?

Sabah, dudaklarından dökülen sövgüler ve yüzüne inen tokatlarla kalktı... Sığındığı yerden dışarı çıktı, şehrin meydanlarını, caddelerini ve sokaklarını gezdi... Çok uzun bir yoldu, zor ve korkunç bir yolculuğa benziyordu, şehrin bir köşesinde bulunan sığınağından çıkıp şehrin kafile girişi olan diğer köşesine gitmeliydi! Bütün şehri, şehrin bütün insanlarını, şehrin rezil ve çirkin aydınlığını ve kötü askerlerin sivri diline benzeyen güneş ışınlarını kat etmeliydi! Tenlerin, gözlerin ve ağızların izdihamının tam ortasından ve bu âlemin en çirkin varlıklarının aşağılık aydınlığından geçmeliydi. Bir adım öne, iki adım geriye gidiyordu. Gide gide sonunda kapıya vardı... Kervansaray kafilesi ordaydı!

Yorgun ve yaralı yaşlı adam hayattan, dünyadan, şehirden, aydınlıktan, kötü yaratılışlı insanlardan, bakışlarından ve dillerinden azap görüyordu. Attığı her adımda sinirden yanarcasına, kendisini dağınık ve zayıf hissediyordu. Bitkin bir yüzü ve soluk bir rengi vardı; acılar ve öfkeler alnında derin izler bırakmıştı. Mehrave'yi görmeye gidiyordu sanki, omuzlarından tutup sarsacaktı, "Neden?" diye bağıracaktı. Neden beni rahat bırakmıyorsun? Neden beni halvet, sessizlik ve ümitsizliğimde rahat bırakmıyorsun? Bu dertli ve gamlı yaşlıdan ne istiyorsun? Bu zincir ve zindan esirini neden kızdırıyordun? Evladım! Kalbimin parçası, ömrümün meyvesi! Bu yeni imandan el çek, ecdadının dinine geri dön, Brahman'a katıl, ölüm korkusu olan Mihraizm dininden el çek, din adamlarının ve askerlerin dinine geri dön... Bir gören gözlere, bire tapan kalbe, başkalarını ve seni bir gören bakışlara sahip olandan yüz çevir. Seni iki gören ve seni başkaları gören kimseye yönel! Ona değil, o görülmeye değmez. İki ve eğri görenlerin dünyasına, din adamlarının ve askerlerinin dünyasına geri dön. Bu saraydan kaçan, eşini ve çocuklarını terk eden, atsız, çöllere düşen, unutkanlık denizinde boğulan, kendisine dalan ve dertten ibaret olan bu dünyanın

utancından kahrolan, kalbini Nirvana'nın temiz ve sakin havasına yönelten kaçak Buda'nın hüzün dolu halvetinden uzaklaş. Nirvana! Sessiz, sakin ve soğuk ateş!

Beni içime attığın bu yakıcı ateşten kurtar, durmadan körükleme! Bu ihtiyaçsızlığın yüce dergâhına dayanan ve yüce düşünce ufkuna yükselen yaşlıyı, kendi dert verici davetlerinle sokaklara düşürme. Bu ebediyetin uzak çöllerinin yükseklerde uçan kuşları olan, gençliğinden beri dünyanın filozoflarının ve ariflerinin bakış kuşlarıyla uçan, bir an olsun, yeryüzüne ve damlara konmayan bu bağlar semasının bakışlarını, altın kanatlı annelerini kaybeden aç yavrular gibi, bu pazardan geçen her altın kanatlı kuşun ardından gönderme. Annesini kaybeden iki çocuk gibi bu insanların, bedenlerin ve senin, uzaktan isteyen yalancı kimselerin kucağına atma, ey korkusuz ve dinsiz rahip! Bu yaşlı din ve ilim adamını bu vahşi ve aşağılık diyarda incitme! Sorma, söyleme, isteme, çağırma, duyma, görme, düşünme, koklama, tatma, gelme...

Sadece ve sadece bırak, git!

Kurtuluş, her kalbin arzusu değil midir? Dertsiz ve acısız hayat mutluluk mudur? Ne çektiğimi bilemezsin! Allah'a ant olsun bilemezsin! Mehrave'min canına ant olsun tasavvur bile edemezsin. Sen bilemezsin, ey kaçışlarımın yoldaşı! Ey dertlerimin ortağı, ey gizli zaaflarımın mahremi! Ey ihtiyaçlarımı bilen! Ey yalnızlık arkadaşım, ey inziva dostum, uzletlerim, ey gurbetlerimin vatandaşı! Ey bu yabancı şehirdeki tek tanıdığım! Ey Upanişad derslerimin öğrencisi... Sen bilemezsin, sen asla yol piri değilsin, sen nazlı çocuğun beşiğinin mutluluk hikâyesini söylemedin, sen asla bir baba, bir eş, bir rehber ve sonu olmayan yolların yolcusu değilsin... Bilmiyorsun, bilemezsin, bu övgüler makamında bir yol ayırımına gelince, yollardan birinin korkunç gurbet çöllerine gittiğini görür, orada varlık ve hayat sona ermiştir, yokluk her şeyi ve herkesi yok etmiştir. Hiçbir bahane orada olmayı, yaşamayı, bakmayı, gitmeyi, konuşmayı,

uyumayı, uyanık kalmayı ve istemeyi anlamlandıramaz. Orada her iş ve her çeşit istek faydasızdır, cahilcedir; bir köşede uzlete çekilmek ve susmak dışında her yer ve her sanat çirkindir. Orada artık sadece bir ömür oyalandığımız güzel bir yalan ve iyi bir hile yoktur; bütün doğruları çirkindir, sadakatleri aşağılıktır, pazar tüccarlarının dediği ve ticaret tellalların gösterdiği gibi... Yalanlar ve hileler de böyle! Falan bakkal iyi yoğurt satıyor, diğeri yağlı yoğurt, falan emlakçi doğru söylüyor, diğeri aldatıyor! Doğrular ve gerçekler yalan ve hilelerle aynı düzeyde ve değerdedir!

Mevlana'ya dediler ki Şems'i bırak, bu Tebriz'de perişan gezmekten vazgeç, kendi divanını veya onun divanını (ne fark eder ki!) yak veya Şattularab'a at, Rey'e git, İstanbul caddesinde büyük ve lüks bir kafe aç, insanlara karış, müşteri topla. Bir de televizyon al, en iyi İran, Türk ve Fransız kahvehanelerini modern aletlerle döşe, altın renkli ve zümrütten kübist şık tabaklar al; viski, şampanya, likör, cin, venruş, ruze, le duvi, duka, bira, üzüm ve hurma suyu, kırmızı kluşari şarabı, her renk, her damağa uygun içecekler getir. Tatlı dilli ve konuşkan görün, (hayvanat bahçesindeki ve kahvehanelerdeki papağanlara benze; Hafız'ın sırlarını ifşa eden veya Tagore'un sırdaşı ve vatandaşı olan papağana değil,) altın renkli bir kafese renkli aksesuarlar ve bir de ayna as, kırk mumlu bir kandili, elektrikli aydınlatma cihazlarını ve yalancı mumları tavana as. Bir orkestra şefi, bir dansöz, Doğu'dan, Batı'dan, Hint'ten, Türk'ten, Arap'tan, caz, ney, gitar, santur, piyano, org ve trampet musıkisiyle şarkılar söyleyen bir şarkıcı çağır. Batı şarkılarını ve İran şarkılarını söylesin, dans etsin! Sanatçıların, şairlerin, yazarların, ressamların ve kaçak aşıkların, aşık kaçakların, idari şebekelerin, pazar tüccarlarının, klasik medrese öğrencilerinin, yeni ilim tahsil edenlerin, yolcuların ve yabancı turistlerin mekânı olsun... Her renkten, her yerden, her şekilden... Sıcak, hareketli ve kalabalık... Çok kazançlı bir iş olsun, hem cebin dolsun, hem eğlencen olsun... Velhasıl, hayatı Şems'siz ve Divan'sız yaşa.

Zavallı Mevlana! Şems'ten sonra gece olacak, soğuk ve karanlık, Şems'in olmadığı bir dünya sona erecek, boş ve anlamsız bir hayat olacak!

Eğer Mevlana'nın elinden Şems'in verdiği, Şems'in hikâyesini anlatan o kalemi alacak olurlarsa... Chandel'in *"Mehrayin"* kitabında Mehrave ve Mehr için söylediği gibi, Şems, o altın kalemi ona hediye etti, bunu ona vakfetti, hediyeyi verene geri sattı, hediye eden ona alıcı oldu, kelimelerle ifade edilemeyecek bir bedel karşılığında... Ne kadar ağır bedel ödedi... Ne pahalı aldı... Kendini bu iklimde eşsiz gören ve âlemin hâkimiyetini kalemi karşısında bedava sayan o gururlu yazar, onu ne kadar pahalıya sattı! Karşılığında ne aldı? Onu boşuna saklamadı, paralar sundular, o sakladı, karşılığında yerler verdiler, o sakladı, almak için boğazına bıçak dayadılar; o, kalem yerine canını vermek hususunda bir an bile şüpheye düşmedi. Aziz Pavlus şöyle diyor: "Kalem ilk yaratılıştır, can ise ikinci yaratılış." Sakladı, sakladı ve sonunda bu cinnet pazarının sıcaklığına geldi ve o delilerin delisini bulmakla, bu âleme ayak bastığı pazarı buldu; yüzünden onu tanıdı, bu âleme ayak basan kimse olduğunu anladı, güneşin hediyesini ona teslim etti. Ne diyeceğimi bilemiyorum.

İkinci yol ise dönüşü olmayan bir yoldur. Ömrümüzü tükettiğimiz bir seferdir, sonuna varamayız. Bu tarikatın mutlu bir sonu olmadığını ve bu şeriatın su kaynağı olmadığını söylemeyen kutup ve imam ne kötüdür.[24]

Hüzünlü trajedi buradan başlıyor. Dünyaya ve hayata hiç bağlanmayan, eline hiçbir bahane vermeyen, gözleri ve kalbi sadece evladıyla ısınan, onu görünce acı, beklentili beklentisiz, yaralı ve dertli kalbi teselli bulan baba, dermanı olmayan bir dertten inlemektedir. Bulaşıcı bir hastalığa yakalanmıştır, inlemektedir, öldürücü bir hastalığa yakalanmıştır, durumu tehlikelidir.

[24] Şeriat, sözlükte, kenardan ırmağın su yüzeyine doğru inen bir yoldur. Suyun akışından anlaşılması bundan dolayıdır. Kerbela destanında "Fırat Şeriası" sözünü duymadınız mı?

Ne yapsın, Mesih, Kant, Muhammed, Sokrat ona bir yol gösterebilir mi? Eğer çocuğunu kucağına alırsa, konuşursa, bir eve, bir hayata ortak olursa, onunla olursa, onunla kalırsa çocuğu hastalanıyor; gençliği, hayatı, geleceği heba oluyor! Güçlü bir baba sevgisi olan, babasından ayrılamayan, babasının okşamasından, fısıldamasından ve görüşmesinden zevk alan bu zavallı masum çocuk, babasının sevgisine muhtaç olabilir. Babasından ayrılmaya dayanamayabilir... Baba ne yapmalı?

Acaba oğlunu yanına alıp onu kendi derdine müptela kılabilir mi? Ömrünü kendisiyle telef edebilir mi? "O kendisi sevdi, kendisi babasının yanında, sofrasında ve evinde kalmak istedi!" diyebilir mi? Babanın sorumluluğu bu tür özürlerle ortadan kalkmayacak kadar büyük ve ciddidir!

Evden kaçarsa, dönmezse, çöllere düşerse, unutkanlık inzivasında sürünürse, ne bileyim, ne olacak? Ölecek mi kalacak mı? Nasıl ölecek? Nasıl kalacak? Hiçbir şey onu bu çirkin günahtan ve bencillikten temizleyemez; kendisi için evladını kendi derdine kurban etmiş olur. Acaba hangi yolu seçmekle evladına karşı gerçek babalık görevini eda etmiş olacak? Acaba okşamayla, konuşmayla ve kucağına almayla mı çocuğunu sevmiş olacak, yoksa kaçmak, uzaklaşmak ve bırakmakla mı?

Boğazımda ne hüzünler düğümleniyor! Hiçbir bahane çocuğunun yanında kalmasını izah edemez. "Evet... Tabi... Ama... Ah!" deyip duruyor. Bu "ama"dan sonrasına ne kadar ihtiyacı var! Tam on iki yıldır, bu "ama"dan sonra gelecek sözü bekliyor... Ama hep sessizliktir, sessizlik... Ne kadar korkunç ve karamsarlık verici!

Mesih, Kant, Sokrat, Muhammed ve Buda da ona şöyle diyor: Çocuğunu kendinden çok seviyorsan, ondan uzaklaş; kendinle olma tehlikesinden kurtar, onunla yaşama, evini ayır, onunla yeme! O gençtir, o yaşamaya senden daha çok layıktır, hayatını kendinle mahvetme!

Onu ne kadar seversen, onunla daha çok yaşarsan, kendini alış-

tırırsan, yakınlaşırsan, dost olursan, sevgi beslersen, seversen, kendini ondan daha çok sevmiş olursun. Onun başını her okşadığında, sevgi dolu şeyler fısıldarsan, kulağına arzu dolu hikâyeler söylersen onu kendine kurban etmiş olursun...

Ve sen böyle bir baba değilsin.

Mesih, Kant, Muhammed, Sokrat ve özellikle Buda... Hepsi biliyor ve diyor ki o, evladını kendinden daha çok seviyor.

Onun evladı için kendini gizlediğini çok iyi biliyor. Sakındı, gizledi ve öldü...

Bu kimdir?

Ben...

ONYEDİNCİ BÖLÜM

Attar'ın *"Mantıku't-Tayr"* kitabında yer alan *"Şeyh ve Zahit"* hikâyesi, bana göre -Minovî'nin dediği gibi Gazali'nin *"Tuhfetu'l-Müluk"*'undan alındığını söylemesinin aksine- Hindistan kökenlidir. Tıpkı Kelile ve Dimne gibi, o ilginç Hint topraklarından bizim dilimize ve edebiyatımıza girmiş önemli eserlerdir. *"Kelile ve Dimne"* ile *"Şeyh ve Zahit"* hikâyelerinin her ikisi de Hindistan kaynaklıdır. Her ikisi de her zaman birbirinin yanında değil, tam karşısında yer alarak yaşayan insanların hikâyesidir. Hindistan'a giden, bir grubu, ruhsal ihtiyaçlarını, akli düşüncelerini ve sanatsal güzelliklerini iki çakal arasında veya inek, deve ve diğer iri cüsseli hayvanlar arasında bulan, diğer bir grubu ise kuşların mantığında, ikili insanın ruhunun ilahi kavgasında ve aşk ile imanın manalı ve ilginç oyununda bulan insanların hikâyesidir.

Mantıku't- Tayr hikâyesi, *"Hint Papağanı"* adıyla meşhur olan hikâyenin bir benzeridir. Prof. Chandel gibi Avrupalı yazarların eserlerine de yansımıştır. Örneğin: *"Tagore ve Papağanı"*, *"Batı Duvarının Üzerindeki İki kuş"*, *"Mağrip Duvarının Başında Altın Kuş" ve "Rahibin Tapınağındaki Kuş"* gibi... Bu konu başlı başına bağımsız ve detaylı bir araştırma ister, mukayeseli edebiyatta doktora almak için bir tez oluşturur inşallah...

Şeyh ve Zahit hikâyesi aslında *"Mehrave ve Mehr"* hikâyesinin aynısıdır. Din, irfan, sanat, edebiyat, şiir, sır, güzellik, ihlâs, fedakârlık, dert, işkence, korku, ümit, din, dünya, aşk iman, ten,

akıl, ruh, duygu, hikmet ve takva ilginçlikleriyle dolu bir hikâyedir... Her şey, her şey! Vücuda gelmesi ve tasavvur edilmesi veya edilmemesi mümkün olan insani, güzel ve büyük ruhların azametli ve yüce gizemleriyle dolu bir hazinedir. İnsan hayatında her duygunun az çok bulaştığı bütün çirkinliklerden ve zaaflardan da münezzehtir.

Nasıl söylesem? İnsanların kalbinde meydana gelen bir olay; ama ona hiçbir faydacılık düşüncesi bulaşmamıştır.

Mehrave ve Mehr hikâyesi, çeşitli şekillerde bu dünyanın yeşil ve gri edebiyatına yansımıştır. Burada dillendirmek, değerlendirmek mümkün değildir. Evvela gökler kadar geniş bir dil ister, ayrıca da eskilerin deyimiyle, onu yazmak için bütün denizler mürekkep olsa yetmez. O sözler okyanusundan bir damla yazmak mümkün değildir; sınırı yoktur, sonsuz ve ulaşılamayan bir hikâyedir... Filozofların bildiği ve kendi felsefelerinde idrak ettikleri; ama Şeyh ve Zahit hikâyesinde felsefe ve edebiyat araştırmacılarının gözünden kaçan oldukça derin, ilginç ve güzel bir nükte vardır.

Mevlana'nın naklettiği *"Ömer ve İhtiyar"* hikâyesinde de Resulün halifesi Ömer, ihtiyara mahkûm ediliyor, hikâyenin bu iki kahramanının ihtilafında Allah, ihtiyarın tarafını tutuyor. Ömer'i ondan özür dilemeye, hatasını itiraf etmeye zorluyor. Ömer, burada şeriatın uygulayıcısı, dinî ahkâmın ölçüsünün ve hadlerinin temsilcisidir; yaşlı adam ise Ömer'in haberdar olmadığı bir ruhu temsil ediyor. İslam hususunda Allah'a aşıkane güçlü ve temiz bir imandan başka hiçbir şey yoktur. İhtiyar Adam hikâyesinde din, imana kurban edilmiştir.

Mesnevi'deki *Musa ve Çoban* hikâyesinde de Allah, çoban için büyük Peygamberini kınıyor ve burada da din, ihlâsa feda edilmiştir.

İlahî Komedya'da ise akıl, aşka feda edilmiştir.

Birçok irfani ve edebî hikâyelerde de iman, aşka kurban edilmiştir.

Ama *Şeyh ve Zahit Kız* hikâyesinde (ki Chandel'in eserindeki o İsveçli kızdır) sıradan ve basit hikâyelerden daha karmaşık ve ince nükteler vardır. Burada evvela iman, aşka feda edilmektedir. Ondan hiçbir şey kalmayınca ve rakipsiz aşk, Sezar'ın azametli saltanatı, Doğu imparatorunun başına kurulunca beklenmedik ve ilginç bir mucize gerçekleşiyor. Ve aşk yeniden imana kurban ediliyor!

Burada, imanın aşktan daha fazla değer ifade etmediği ve dört yüz müritten başka bir anlam taşımadığı yönündeki bu güzel ve derin anlamlı gerçeği görüyoruz. Hikâyede okuduğumuz gibi, bu dört yüz müridin imameti domuzlara çobanlık etmekten daha aşağılıktır. Bu yüzden şeyh, onu buna (imanı aşka, müritlerini sürüye) feda ederek bir domuz sürüsünün, bir şehir dolusu böylesi müritlerden daha değerli olduğunu göstermek istiyor.

Aşktan önce böyle olması gereken iman, sadece ölmekle kalmıyor, kirleniyor, rezaletle ve domuz çobanlığıyla ortadan kalkıyor. Güneş doğduktan sonra aşk, adeta sararan bir bakır ve kızaran bir taş gibidir. Tümüyle değişiyor. Güneş o kadar aziz ve değerli ki aşk bile celalli güzelliği ve ihtişamı karşısında diz çöküyor, secdeye kapanıyor. Böylece Mehrave'ye yeniden imanın aşktan üstün olduğunu hatırlatıyor. İmansız aşk, kör olan içgüdüsel bir kaynayıştır. Tabiatın insana dayattığı o ihtiyaç mücadelesi, diğer canlılara da dayatılmıştır. Açlık, susuzluk, kendini sevme, tehlikeden kaçış, yuvaya rağbet, perde, soba, kazan, mutfak gibi bir ihtiyaçtır. Mehr'e aşksız iman, gereksiz, tatsız, kaba ve kuru bir azıktır. O, dört yüz müridin midesine hitap etmektedir. Dört yüz bin müridin muradı ise domuz çobanından daha düşük bir makamdır...

Aşksız iman, başkalarına esir olmaktır. İmansız aşk ise kendine esir olmaktır. Aşksız iman kör bir bağnazlıktır. İmansız aşk, bağnaz bir körlüktür! İmansız aşk, bir hiç uğruna yapılan fedakârlık, seraba doğru giden bir susuzluk, aldatmaya giden bir deli telaşı ve ulaşmadıkça asla tanıyamayacağı bir yalandır. Ula-

şınca da hayalî bir gölge gibi kaybolur ve geriye ümitsizlik, utangaçlık ve nefretten başka hiçbir şey bırakmaz. İmansız aşk, maşuk olmadıkça vardır; olunca o da yok olur. Bu aşk kavuşmakla sona ermez, o aşk kavuşunca başlar.

Aşksız iman, hafıza deposunda hapsedilen bilgiler gibidir. Donuk ve ölü bir ilimdir. Ruha karışmaz, işte bu yüzden ruhsuz âlimler yetiştirir. Görüyoruz, ne kadar çok ve ne kadar çirkindir. Aşksız iman zincir ve prangalarla dolu bir zindandır; ruhu öldürür, kalbi delirtir ve hayatı manasız bir kelime haline dönüştürür. İnsan manasız bir lafız haline gelir.[25] Bütün varlığı sakal, tespih, seccade, akik yüzüğü ve tam bir taharetten ibaret olur.

İmansız aşk, kaş aldırmak, makyaj yapmak ve süslenmektir. Bunun ötesine geçemez.

Ama aşktan sonraki iman! Ne diyeyim?

Aşksız iman, çirkin, ruhsuz ve donuk hayali şeylerden ibarettir. Aşksız iman, hayatın bir döneminde görülen hareketler, kaynaşmalardır. Yaşlılıkta, evlilikte, az yemekte, borçlanmada, makamda veya babası hacı olan zengin biriyle nişanlandığında ölmeye başlar! Ne diyeyim? En doruğunda bile yol seni rahatsız ederse bir anda bırakır, terk edersin...

[25] Lafızlar iki çeşittir: Mühmel ve müstamel. Müstamel "morg/tavuk" gibidir. Mühmeli "çorg"dur. "Şirini"nin mühmeli "mirini"dir. Farsça'da genellikle her müstamel lafzın baş harfinin yerine "m" harfi koyarsak mühmelini yapmış oluruz. "M" ile başlayanlar bunun dışındadır. Bunların mühmeli, başlarına kelimenin ahengine uygun başka bir harfin getirilmesiyle yapılır. Bu yüzden "morg"un mühmeli "çorg", "medad"ın mühmeli "pedad"dır. Bu, Fars edebiyatında doktora yapılabilecek bir konudur.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

YEŞİL AKIL

Mitraizm Yayınevinden Altıncı Kitap

Şeyh-i İşrâk diye bilinen Suhreverdî'nin *"Kırmızı Akıl"* diye bilinen bir kitabı vardır.

Bu kitap Aynülkuzat'ın geçirdiği değişimi ve hallerini beyan etmektedir. Aynülkuzat otuz üç yaşında bir mum gibi eridi. O bir mücahitti; Allah yolunda cihadı bırakıp büyük cihada, yani kendi nefsiyle cihada yöneldi, bir mihrabın köşesinde itikafa girdi, çile çekti, halvetinde ibadetle uğraştı, bu yüzden kırmızı aklının yeşil akla dönüştüğünü söylediler.

Bessu'ş-Şekva kitabını, yazarının el yazmasından çağdaş Farsçaya çevirdim, elbette özet olarak ve bazı yerlerini de atarak.

Felsefe ve Hikmet Dersi

Bu varlığın dünyası iki boyutludur, iki yüzlü ve başka bir tabirle iki kalplidir. Ön yüzü belli ve aşikârdır. Herkes tanıyor veya tanıyabilir; makul, meşru, ve resmîdir. Alt yüzü ise gizli ve gaybiîdir. Çok az tanınır, çok zor tanırlar, gizemlidir.

Safevî döneminin filozofu Mir Findereskî'nin deyimiyle:

"Bu yıldızlarla dönmek güzel, hoş ve harikadır,

Yüzeyde olan her şeyin bir de arka yüzü vardır."

Buradaki dönmekten maksat, dünyanın dönmesidir; tabiat ve insan dünyasının...

Bu konu bin yıldan fazladır, filozofları, arifleri ve bilginleri birbirine düşürmüştür. Materyalistler ve duyumcular sadece ön yüze inanmakta, yüzünü görmektedirler... Akılları gözlerindedir.

Şüpheciler ise alt yüze inanmaktalar, hatta onu temel gerçek kabul ediyorlar; ama ulaşmayı imkânsız görüyorlar, aklın o yüzü göremeyeceğini, iç âleme giremeyeceğini, daha doğru bir tabirle kâinattaki eşyanın kalbine inemeyeceğini söylüyorlar.

Filozoflara gelince... Bunlar her ikisini de biliyorlar, her ikisini de tanıyorlar, her ikisini de değerlendirebiliyorlar. Bunlar asıl gerçeğin hayatın o gizli yüzünün olduğuna inanıyorlar. Dış yüzün, renk ve resimlerin, hep birer yalan ve aldatmaca olduğunu söylüyorlar.

Sanat ve dinde de böyledir. Dinin resmî dış yüzüne mezhep ve şeriat diyorlar, iç yüzüne ise irfan ve tarikat. Halk, oruç, namaz, humus, zekât, tespih, sakal, taharet ve necasetle maksada ulaşıyor, seçkinler ise istemek, yanmak, sabır, aşk, ihlâs, teke tapıcılık[26] ve tevhit yoluyla maksada ulaşmaktadır.

Gazali *İhyau Ulumi'd-Din* kitabında tevhidi şu kısımlara ayırmaktadır: Zatî, sıfatî, itikadî, ilmî, amelî, kavlî, fiilî, kalbî ve lisânî tevhit.

Filozoflar... Çağdaş dünyanın büyük filozofları ise ilim ve amel, yani söz ve fiil tevhidine ulaşmışlardır. Zat ve sıfat tevhidinde şaşkınlık içindedirler. Bu şaşkınlık, mümini sürekli miracın en üst zirvesinde şirk ve küfürle tehdit etmektedir. Korkunç kaygan bir vadi ve tehlikeli bir uçurumdur! Geçelim...

[26] Acaba günümüz nesli, tecrübeler, bilgiler, tahsiller, incelemeler ve özellikle -öğrenilen ve kazanılan anne ve çevre dilini değil de- kültür, medeniyet ve edebiyat dili ile ve şu son dokuz on yılda hikmet ve bilge ile elde edilmiş olan tanışıklıklar ile şimdi teke tapıcılığın o güzel, yüce ve derin manasını kavrayan makama ulaşmışlar mıdır? Evet! Hatta onunla amel de ediyorlar. Bu ilimden başka bir şeydir.

Dediğim gibi sanat da böyledir, sanatı da dörde ayırıyorum: Renkler, sesler, şekiller ve tarzlar sanatı.

Burada zikretmediğim "sanatlar sanatı" diye bir sanat daha vardır. Bu sanat, uyumlar ve uyumsuzluklar sanatıdır. Maksat bizzat etkiler değil, etkiler arasındaki uyumluluk ve uyumsuzluklar, tanışıklıklar ve yabancılıklardır.

Hem dört çeşit sanat hem de "sanatların sanatı" ve "tekniklerin tekniği" dediğim sanat iki yüzlüdür, özellikle de bu "sanatlar sanatı" kabukludur! Yüzlüdür! Bir yüzü güzel renkli, zarif, güzel çizgili, hatlı ve estetik; diğer yüzü ise kötü renkli, kaba, desensiz, sert, çirkin ve çocukları ve kadınları korkutacak kadar korkunç! Ne yazık ki bugün "sanatlar sanatı", derisini koyunlar gibi tersinden giymiş, koyunların derisi de yünleri arasında!

Renklerin dış yüzünde, herkesin bildiği gibi yedi temel renk vardır. Onların karışımı ile birçok renk meydana gelir. Her renk bir işe yarar. Renkler, çirkinleri güzelleştirmek, cazip ve göz alıcı kılmak içindir; bu yüzden ne kadar parlak, koyu ve güzel görünüşlü olursa o kadar iyidir. İç renkle dış renk arasındaki fark da budur; yağlı boya ile kuru boya arasındaki fark da budur (değeri yağında olan haşlama yemeği gibi). İşte bundan dolayı bir şey ne kadar renkli olursa o kadar güzel olur. Batı şehirlerinde, İran halısında ve kumaşlarında olduğu gibi...

Bu bakışlar manaları da böyle görüyorlar... İmamın evine, hareme, Allah'ın evine, camiye bir bakın! Gel de seyret, süslü püslü renkler, Batı'yı andıran şehirler, parasız giriş, bilet ve gerekli şartlar!

Renkleri tanıyanlar renklerin duygularını da tanıdılar. Örneğin siyah renk yas, gam ve hüzün içindir; onlara göre yas ve hüzün tek renk taşır. Kırmızı renk, savaşın, devrimin ve delice aşkın sembolüdür. Beyaz, temizlik, barış, dostluk, aşk, sessizlik, hareketsizlik ifadesidir. Filozofların, eskilerin "Sevmek aşktan üstündür." sözlerine getirdikleri açıklamanın aksine, bunlara göre sevmek aşktan daha geridir.

Batı'da ise sadece iki üç rengin manası vardır: Siyah, kırmızı ve beyaz! Diğer renkler de vardır; ama manaları yoktur, duyguları yoktur; sadece güzel göstermek ve gözlere güzel görünmek için vardırlar. Bunların gözü dünyada sadece renkleri görür, bu yüzden akşamları hiçbir şey görmezler, geceler mutlak yokluktur, çünkü renkler giderler, bunlar da kör olur, gece körlüğüne tutulur. Basiretten, kavrayıştan ve görmekten bahsetmiyorum, bu zahiri gözleri kast ediyorum. Geceleri kördürler, kendilerini, arkadaşlarını, kapıyı, duvarı, semaveri, halıyı, perdeyi, bardağı ve yemeği görmezler! Renkler yoktur ve bunlar sadece renkleri görürler, her şeyi renklerle tanıyabilirler.

Bu âlemdeki renkleri renk tutkunları ve renkleri tanıyan gözler görür. Siyah, beyaz ve kırmızıdan başka hiçbir mana, duygu ve hayat tanımazlar. Halbuki renklerin her birisi sözler, fikirler, düşünceler, yaratılış, huy, duygu, olumluluk ve olumsuzluklarıyla birer insandır... Bu konuda bir araştırma yaptım. Eğer fırsat olursa yayınlamayı düşünüyorum. Adını da "Renklerin Kültürü" veya "Renkler Sözlüğü" koyacağım. Bu çalışmamda renklerin hepsini tek tek anlamlandırdım, tanıttım, işini, halini ve davranışlarını açtım ki öğrenciler kolayca anlayabilsinler. Ben hayatımı öğrencilere vakfetmişim, onlar için kaldım!

Tunuslu Şair ve yazar Chandel dost ve akrabalarına hitaben şu şiiri yazmıştır:

"Ölüm haberini bana getirdiklerinde onun,
İki tane yas davetiyesi dağıtsınlar, söyleyin!"

Gerçekten ne kadar müthiş bir şiir bu! Hafız bunları nasıl söylüyor? Bu şiiri yazmadan edemiyorum. Bazı sözler böyledir. Ne zaman aklıma gelse okumadan edemiyorum, yazmadan duramıyorum; namazın ortasında, sınıfta, babamla asabice yaptığım ciddi tartışmalarda, resmî mektupların arasında ve hatta Şah'ın savcılığına yazdığım şikâyetnameyi yazarken! Bu şiiri söylemem gerekir, sabredemem. Burada da böyle, ölüme bakın, ölmeye ve siparişe...

"Ölüm günü tabutumuzu servi ağacından yapın
Ki gidiyoruz yükseklerin yüksek acısına?[27]

[27] Bu yüce ve uzun şiirin haşiyesinde Divan musahhihi şöyle yazmıştır: Chandel'in bunu bilen dostu şöyle dedi: Bir süre önce şu an öleceğime yürekten inandım, hiçbir şüphem yoktu... Ama sonra hiçbir şey demedi, nedenini söylemedi! Ne olmuş? O, Chandel'in dostlarının lanetlediği kimsedir.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

SELON'UN HİTABESİ

Büyük Roma filozofu Selon, güçlü, savaşçı, Doğu ülkelerini fethettikten sonra bile vatanına geri dönmek istemeyen, ilerlemeyi arzulayan, ülkeleri ele geçirmek isteyen, kudret delisi Rum İmparatoru Sezar'a şöyle hitap etti:

"Şimdiye kadar yaptığınız fetihler sizi doyurmadı mı? Ey imparator! Ben sizin yüzünüzde azameti, liyakati ve tarihin büyük fatihlerinin fevkalade yüceliğini gördüğüm gibi, siz de benim yüzümde hikmeti, samimiyeti ve imparatorluğun dostluğunu görüyorsunuz. Bu yüzden sizin hayrınızı düşünerek yaptığım bu hitabı iyi dinleyin. Sizin gibi haşmetli birinin Doğu'da yaptığı fetihlerden habersiz olması mümkün değildir. Sizin çok zeki olduğunuzu biliyorum; bu yüzden mutlaka haberdarsınız. Siz yeryüzünde yaşayan birçok ülke halklarını gördünüz, gezdiniz veya birçok padişah ve büyük insan huzurunuza gelip sizinle görüştüler. Bu ülkelerden bazısını fethetmek, bazı padişahları ise esir almak için sadece bir kılıç yeterlidir, özellikle de sizin kılıcınız...

Sizin de bildiğiniz gibi şu anda Doğu'da büyük bir fetih gerçekleştirdiniz. Ama şunu da biliyorum ki tam üç yüz yıldır bu toprakların vatansever savunucuları dağları, denizleri ve çölleri aşarak bu toprakları savundular ve büyük kahramanlıklar göstererek yabancıların ülkelerini ele geçirmelerine müsaade etme-

diler, sürekli ülkelerinin istiklali için savaştılar. Siz bu toprakların tarihini okumadıysanız bile bu ülkeleri fethetmek için karış karış gezdiniz. Bu yüzden şunu hissedebilirsiniz ki tarih, aşılmaz dağları, geniş çölleri, korkunç denizleri, bataklıkları ve ormanları olan bu toprakları fethetmekten âciz kalmıştır; şimdi bu topraklar sizin elinize geçmiş durumda. Sürekli öfke halinde olan dudaklarınız gülmeli ve perişan yüzünüz sakinleşmelidir. Sizin Roma'ya hoşnutluk ve mutluluk içinde döndüğünüzü görmek istiyorum. Kanlı kılıcınızı yolunuz üzerindeki denizde yıkayınız. Roma şu anda dört gözle büyük fatih imparatorun geriye dönüşünü bekliyor.

Ey imparator! Siz Doğu'nun büyük fatihisiniz. Roma'ya geri dönün. Köleleriniz, halkınız, yakınlarınız sizi bekliyor; onları düşünün. Siz geri dönseniz de fethettiğiniz bu topraklar güçlü ellerinizde kalacaktır, büyük fatihlerin ve savaşçıların tecrübesi de budur, tarihin fatihleri bize şöyle demiştir:

"Geç elde edilen topraklar elden çabuk gitmez!"

İmparator Sezar da biliyor ki şu anda fethettiğiniz toprakların savaşçıları sizlere teslim olmuş durumda. Kahramanca saldırılarınız karşısında direnen, kanlarını veren askerler teslim bayrağı çektiler, silahlarını yere bıraktılar, tüm saldırılarını durdurdular, askerlerini geri çektiler, bütün topraklarını size bıraktılar. Bundan sonra da size vefalı kalacaklardır. İmparator Vespasin'in şu hikmetli sözünü tekrar ediyorum: "Mertçe savaşan, kahramanca direnen, ülkesinin izzet ve istiklalini düşünenler, düşmanla savaşma gücünü kaybedince erkekçe teslim olurlar, imzaladıkları anlaşmaya sadık kalırlar, haince arkadan hançerlemezler, anlaşmalarını bozmazlar."

İmparator, ilk saldırıları karşısında hemen teslim olan ve kılıçlarınızı görür görmez ayaklarınıza kapanan düşmanlardan korkmalı ve Tanrı'ya yakınlaşmak için imparatorluğun esaret zincirlerini boynuna geçiren âcizlere ve zelillere dikkat etmelidir.

Kahramanlar cesurca savaşır, yiğitçe teslim olur ve şereflice sözlerinde dururlar.

Korkaklar savaşmaz, utanç içinde teslim olur ve namertçe anlaşmayı bozarlar.

Karşında kahramanca kılıç sallayan, seni asla arkadan hançerlemez.

Arkadan hançer vuranlar, başlangıçta kılıç çekmeyen ve hiçbir mukavemet göstermeden teslim olanlardır. Şimdi ey büyük İmparator Sezar, Roma'ya geri dön, ülkene, sarayına git, Doğu'da fethettiğiniz bu büyük topraklar ebediyen sizde kalacaktır.

Ama Doğu, imparatorların yaşama yeridir, orası irfan, şiir, ölüm ve ruh diyarıdır; o topraklar, İmparatorun Batı'dan doğru düşüneceği ve sultası altında tutacağı yerlerdir.[28]

Chandel'in *"Bütün Eserleri"* dizisinden bir eserinin tercümesi.

L'Oeuvre Complet, de M.E. Chandel, Paris, 1959

[28] Avrupa'nın en eski tarihi belgesi olan filozof Selon'un bu hitabesinden (M. Ö. 400) de anlaşıldığı gibi Doğu, eskiden beri bu özellikleriyle meşhurdur. Batı da bugüne kadar Doğu'ya hep böyle bakmıştır (Piyer Loti'nin eserlerine ve seyahatnamelerine bakınız).

YİRMİNCİ BÖLÜM

Abbasîlerin zalim hilafetine karşı devrimci bir hareket olan İsmailiye fırkası hakkında özenli ve detaylı bir araştırma yapmış olan Minorski şöyle diyor: *"Günümüz insanı dünyevileşmiş, basitleşmiş ve içlerinde fare gibi paraya tapıcılık (ki paralarla oyun oynuyor) ve hayvansal şehvete tapıcılık dışında hiçbir duygu gücü kalmamıştır. Tarihte görülen büyük insanların yüce kalplerindeki gizli inançtan ve aşktan habersiz kalmışlardır."*

İsmailiye hikâyesinde bu gaybi gücü, ilâhi bir sınıra kadar götüren ve inanılamayacak bir şekilde büyük ve harikulade kılan başka birtakım etkenler de vardır. Bunlardan biri, bu aşk ve inancın Doğu kökenli olmasıdır. Doğu, bu kaynayan kudretin ve gizemlerin kaynağıdır. İkinci etken, İsmailiye mensuplarında görülen manevi Arya ruhu ile Sami ırkının heyecan, sadakat, kan ve tabiat karışımıdır. İsmailiye mensupları genelde Müslüman olan İranlılardır. Üçüncü etken, sürekli birbirinden ayrı kalplerde tecelli eden iki güçlü ve ilginç kudretin karışımıdır. Burada da İslam tarihinde ve Doğu topraklarında patlayıcı, tehlikeli ve kapsamlı bir karışım meydana getirdi ve bu, aşkın insani gücü, yurtseverliğin ve özgürlükçülüğün gizemli cazibesiyle birlikte bulunan inancın semavi gücü ve din ile Allah'a kulluğun esrarengiz cazibesidir. İsmailiye mensupları hem Allah için savaşıyor, hem vatan için; hem iman için hem de özgürlük için... Dördüncü etken; tesadüfen aynı dönemde yaşayan heyecanlı, sıra dışı ve üstün yetenekli kimseler olmalarıydı. Tesadüfen aynı mekânda doğmuşlardır ve tesadüfen, Allah ya da gay-

bi bir el onları bir araya getirmiş, tanıştırmıştır. Bir Hasan Sabbah ki Hace Nizamülmülk ve Hayyam ile birlikte yaşamış ve okumuştur; dolayısıyla ya Nizamülmülk gibi siyasetçi ve güçlü bir devlet adamı olmalıydı ya da Hayyam gibi münzevi bir filozof, âlim, müderris ve rasathaneci olmalıydı... Bunların da etkisi olmakla birlikte Sultan Sencer'e yazdığı mektupta belirtildiği gibi, Bağdat'a gidince Abbasîlerin karanlık ve hak yiyen hilafetini yakından gördü. İslami hayattan, deve, deve sütü, kertenkele, kılıç, saray, cariye, köle ve haremlik dışında bir şey anlamayan duygusuz ve kaba bedevi Arapların eline düştüğünü ve onların İslam dendiğinde sakal, tespih, İsveçlilerin yaptığı ısınma hareketleri cinsinden jimnastiği andıran namaz, kına, aba ve taharet dışında bir şey anlamadıklarını görünce kızdı ve Mısır'a gitti. Orada Resulullah'ın temiz kızı Fatma'nın mezhebiyle ve gerçek İslam'la tanıştı. Fatma'nın liyakatli ve büyük eşi "Yüce Ali"[29]'yi tanıdı. Mısır, Ali Şiası'nın ve Fatma'nın taraftarları ise Fatımiler'in elindeydi. Ali'yi gerçekten sevenler mutlaka Fatma'yı da severler, orada siyah[30] Abbasî hilafetinden ve gâsıp Arap hilafetinden Ali ve Fatma'nın neler çektiğini ve İslam'ın ne günlere kaldığını öğrendi. Ali'yi nasıl evinde inzivaya ittiklerini, boynuna ip takıp biat etsin diye mescide götürdüklerini, ona karşı kılıç çektiklerini öğrendi. Ali, biat etmemişti; çünkü gerçek halife Allah'ın vasisi ve velayet makamının sahibi kendisiydi. İslam'ı tanıyan, Kur'an'ı anlayan ve imanı hisseden oydu; mutlak iman, mutlak aşk ve halis İslam oydu. İmanında başka hiçbir renk yoktu, dünyasını, hayatını, kendisini, tüm varlığını İslam'a feda etmişti. O bir kılıçtı, kılıç ve cihat adamıydı; ama sonunda İslam tehlikeye düşmesin diye evinde inzivaya çekildi, sabretti, ölüm karşısında susmayan bu insan, İslam tehlikeye düşmesin diye sükût etti. Zira Ali çok iyi biliyordu ki şu anda İslam'ı savunanlar ve idareye el koyanlar, Ali'nin kıyam ettiğini

29 Bu, Hasan Sabbah'ın tabiridir, dervişlerin ve Şiîlerin arasına bundan gelmiştir.

30 Siyah kelimesiyle Abbasi hilafetinin olumsuzluğu ifade edildiği gibi Abbasilerin sembolleri olan siyah bayraklara da göndermede bulunulmaktadır. (Çev.)

ve ellerindeki gücün gideceğini görünce İslam'ı kana bulayacak, Ebusüfyan'la birleşecek ve her şeyi birbirine katacaklardı. Dolayısıyla hilafet her ne kadar zorluk, darlık, zulüm, cahiliye ve gasptan ibaret olsa da İslam kalmalıydı, yaşamalıydı.

Hasan Sabbah, Ali için Fatma'nın neler çektiğini öğrendi, Ali'nin hakkaniyetini ve velayetini ispat etmek için zalim hilafet makamıyla savaştığını ve ne büyük dertlere, zorluklara tahammül ettiğini öğrendi. Hilafetçiler gelip evinin kapısını kırmak istediler, kapıyı eşinin yüzüne çarptılar, kaburgasını kırdılar, evini ateşe verdiler! Eşi sabretti, Ali'nin gücüne, Ali'ye duyduğu güvenin gücüne dayandı. Ali de yüce bir dağ gibi yanında durmuş, ona teselli veriyordu. Sonsuz bir deniz gibi karşısında dalgalanıyordu. Bedevi kavmin aşağılıklarına, tehlikelerine, düşmanlıklarına ve hasedine tahammül ediyordu. Ali yalnız ve mazlum idi. Ali tehlikeli savaşlarda Allah'ın kılıcı ve minberde Allah'ın diliydi. İslam'ın geleceğinden endişe ederek susuyordu. Zülfikârını kınından çekip savaş meydanlarına koşan Ali, şimdi mazlum ve münzevi olmuştu.

Hasan Sabbah derin bir değişim içine girdi. İslam ümmetini ve İslam tarihini değiştiren bir değişimdi bu. Alamut Kalesinde bir hareket başlattı, temiz kalpleri yardıma çağırdı. Onun daveti, fedai kalplerde keskin şarap gibi sarhoş edici bir afyon etkisi bırakıyordu, öyle ki fedailerin gözünde artık ölüm, basit ve tatsız bir şakaydı!

Bir fedainin kalbindeki iman mucizesini ve aşk kudretini bilmeyenler, fedailerde gördükleri bu gizemli ve delice sarhoşluğu görünce şöyle dediler: "Bu nasıl bir şey? Bu nasıl bir güç? Bu nasıl bir delilik? Hasan Sabbah bu kalplere neler yapmış? Hasan Sabbah, bu İsmailî fedailere (Altı İmamcı Şiîler)[31] haşhaş içiriyor![32] Haşhaş! Yani afyon, yani Şiîleri uyuşturan o gizemli macun!

[31] Minorski'nin eserinde Altı İmamcı İsmailiye'nin kısaltılmış şekli SH'dir.

[32] Bu yüzden İsmailî fedaîlere "Haşşaşîn" denmektedir. "Assassin" bunun Fransızcalaşmış şeklidir. Bugün de ölümden korkmadan öldürenler için kullanılmaktadır. Bu kökten "assassiner" kelimesi de türetilmiştir.

Minorski, İsmailiye hareketi hakkında çok geniş ve derin araştırma yapmıştır, onların düşüncesini, inançlarını, sloganlarını, isteklerini, Hasan ile fedailer arasındaki sıra dışı gizli ve gizemli ilişkileri, siyasi ve illegal örgütlenmesini de derin bir şekilde araştırmıştır. O baskıcı ve korkunç ortamda bugünkü gibi, devrimci örgütsel çalışmayı nasıl becerdiklerini araştırmıştır.

Minorski şöyle diyor: "Hasan Sabbah ile irtibata geçmek tehlikeli ve oldukça zordu. Alamut Kalesinin efendisi olan Şeyh Ebulahmet Ali Hercaî, Sultan Sencer ve hilafet makamınca sevilmediği halde bu şahıs, tüm iğrençliğiyle kendiliğinden fedaileri araştırıyor ve durumunu onlara bildiriyordu. Bu adam, oldukça hasetçi ve kötü tabiatlı biriydi. Bu yüzden inat ediyor, oyun ve aldatmacalarla fedaileri tespit ediyordu. Fedailer, sahip oldukları iman ve aşk sarhoşluğu sebebiyle ölümden korkmuyor ve kendilerini düşünmüyordu; ama bir yandan da casusların, muhbirlerin ve kötü huylu şeyhlerin oyunundan da çekiniyor ve Alamut Kalesine gizlice saldırmalarından endişe ediyorlardı. Fedailer, Hasan Sabbah'ın kendi ruhlarına döktüğü delice bir aşkla doluydu. Bu yüzden Hasan Sabbah'la görüşmek, konuşmak, bu fırkanın sırlarını öğrenmek, mektup ve yazılarını ele geçirmek oldukça zor ve tehlikeliydi. Ayrıca Hasan Sabbah, o geniş örgütlenmesi sayesinde şifrelerle, harflerle, sayılarla ve kinayelerle konuşuyor, yazıyordu veya öyle birtakım emirler veriyordu ki Hasan'la irtibatı olmayan fedailer bile haberdar olunca emri üzere hareket ediyordu. O dönemdeki İsmailîler, bugünkü İsmailîler gibi değillerdi. Diğer Şiîlerden ayrılsın diye taraftarlarına sarık sarmamasını söyleyen, Şimr'in sembolü olduğu için onlardan kırmızı elbiseler giymemesini isteyen; Abbasî hilafetinin sembolü olduğu için siyah giymemelerini emreden, "Biz Ali ve Fatma'nın Şia'sıyız" diyerek bunları yasaklayan, beddua eden, namazlarda lânet okuyan, her yerde söven, her defasında fetva veren, isteyen, tehdit eden, rica eden Ağahan Mahallatî'nin sözleri faydasızdı. Fedai bildiği yoldan gidiyor, sarık takıyordu. Nâzımı âşığa tercih ediyordu, ateşi şeriata, önce-

kilerin geleneklerini sonrakilerin tarikatına yeğliyordu. İmamın Ehlisünnet ve sultanın raiyeti hakkında söylediği çengelli ölü karga ile ölü keçi tüyünden yapılmış bohça hikâyesini unutuyor ve üzerine şu ayeti okuyordu.

"Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O alevli bir ateşte yanacak. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde karısı da (ateşe girecek)".

YİRMİBİRİNCİ BÖLÜM

SADIK HİDAYET'İN İNTİHARI

Bana sürekli olarak sorulan bir soru var. Ben de kendi imkânım ölçüsünde veya soranın durumunu dikkate alarak birtakım cevaplar vermeye çalıştım ve bir yolla soranları ikna ettim; ama kendim hiçbir zaman ikna olmadım. Soran kimse ikna olup gidince ben kendi kendime hep o soruyu sordum: Sahi, size göre Sadık Hidayet neden intihar etti? İntiharının asıl sebebi ne idi?

Ben "bazen felsefi ümitsizlik, bazen fikrî perişanlık, bazen inanç boşluğu, bazen her şeye ve herkese karşı bir inançsızlık, bazen toplumsal gerginlik, bazen burjuva aydınlarına özgü ruhsal bunalımlar ve elit tabakanın dertleri, bazen yakınlarının da ifade ettiği gibi cinsel baskıdan kaynaklanan sinirsel ve ruhsal bunalımlar" diye cevap vermeye çalıştım. O, hayatı boyunca ne bir defa heveslendi ne de kalbi aşkla doldu; yüreği onu yaratma gücüne sahip değildi, bu kabiliyeti yoktu. Eric From'un dediği gibi aşk da diğer sanatlar ve kabiliyetler gibi özgün bir kabiliyettir; güzel ve büyük aşkları yaratabilen kalpler çok azdır veya kalbin hoşlanacağı bir güzellik halinde, dertlerine ve isteklerine layık bir muhatap göremedi. Nitekim birçok kabiliyet gelişebilecek ortam bulamıyor ve nice ruhlar kendini yetiştirecek bir üstada erişemiyor; böylece kalp toprağına gömülüyor, gelişemiyor. Birçok yürek de vardır ki akıl avcıları güzel, güçlü ve yüce aşk ustalarıdır, hayatları boyunca aramışlar, beklemişler; ama

avlayamamışlardır. Onlar ayrıca dört ayaklı hayvanlara ve eti yenmeyecek kadar kötü kuşlara da gönül vermemiş, istememişlerdir. Tuzakları boş kalmış, hayat avından elleri boş dönmüş, soğuk ve ümitsiz bir ölümün kucağına yatmışlardır. Zira "Güzel ruhlar, aşk velayetinin güzel ve nazlı keklikleridir. Sürekli gökten inecek, pençesine alacak, küçük ve sıcak kalbini yaracak, avlayacak, göklere kaldıracak, uzak, mahrem ve sessiz yüce dağlara götürecek ve onunla büyük kayalıkların zirvesinde sessiz ve sakin bir köşede yuva yapacak bir atmacayı arar ve arzularlar."[33] Senai'nin şu şiirinden de ben bunu anlıyorum:

"Keklik gibi kendi velayetinde
Kalmış atmacaları arıyorum."

Sâdi'nin şu şiiri de aynı manayı ifade etmektedir:

"Zaman güzel bir oyun oynasa da,
Onu üstadın yanına oturtsa!"

Zahirinden küfür kokusu ve şirk rengi okunan tevhit ve ihlâs abidesi Ali'nin aşağıdaki sözü de bu manayı ifade etmektedir. Zahirde Ali gibi birinden böyle bir söz beklenemez; ama benim yaptığım bu yorum bambaşka bir şeydir ve bu düzeyin üstüne çıkmaktadır:

"Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum!"

Bu nasıl harftir ki muhatabını kul ve köle yapmaktadır? Söyleyeni ve öğreteni ise tapılan bir Tanrı! Bu ne harftir? Malumdur, sorulmaz. Hangi harf olduğu, hangi kelime olduğu, ne ders olduğu ne ilim ve hikmet olduğu bellidir! Geçelim...

Ama şimdi aniden bu sorunun cevabını buldum; onu ölüme çeken derdin ne olduğunu anladım. Onun derdi felsefi ümitsizlikti; ama nasıl bir felsefi ümitsizliktir? Felsefi bir şüpheydi, şüphe derdiydi, habersizlik derdiydi. Neden habersizdir? Kur'an cevap veriyor: "O büyük haberi soruyorlar!" Sürekli sorulan o bü-

[33] Aynulkuzat Hemedanî.

yük haber nedir? Habersizliği bütün insanları derde düşüren bu büyük haber nedir?[34]

İnsan bu soğuk ve kara topraklarda gariptir, hayattan daha yüce ve yeryüzünden daha değerli olanlar için hayat ve ilgi duyacağı bir şey yoktur. Yeşil arzular ülkesine, mavi göklere, derin ve çok gizemli denizlere göz dikmiş, kalbi gökyüzü arzuları ve tabiat ötesi düşüncelerle dolmuş, sabrı kalmamış ve sürekli gökyüzünün o mavi perdesinin arkasını görmek istiyor, orada neler var?

İnsanlar sürekli bu "büyük haber"i bilmenin sabırsızlığı ve iştiyakı içinde olmuştur; bazen mantıksal, felsefi ve ilmî delillerle bir haberin olmadığını duymuş olsa bile yine de rahat etmemiştir. Sartre'a bakın, diyor ki: "İnsanın vücudu asildir. İnsan bu sessiz maviliğin ardında hiçbir şeyin olmadığını bilmelidir. İman dolu sıcak kalplerin ve hayal dolu beyinlerin inandığı şeyler artık son bulmuştur. İnsan kendi kendini yaratmalıdır, insan göklerin yardımı olmaksızın hayatını yorumlamalı, ona enerji ve yön vermelidir. Gökten bir şey beklememelidir, yeryüzüne bakmalıdır, kendi hayatını kendisi seçmelidir, hayata topluma ve siyasete katılmalıdır. Kurtuluşta, gökte, gaipte ve mavi göklerin ötesinde olan şeylerden yüz çevirmelidir kendi ayakları üzerinde durmalıdır. Hayal, efsane ve din çağı sona ermiştir, insanın tarihi dördüncü üç bin yıllık doğuş döneminin[35] sonunda insan tarihi hayatının temeli olan birleşme (religion)[36] ilkesi-

[34] Şiîler "büyük haber" in Ali ve ümmet üzerindeki velayeti olduğunu söylüyorlar. Ama babamın da dediği gibi bu sûre Mekki'dir ve Peygamberin risaletinin başlangıcında nazil olmuştur. Bu esnada henüz bir gasp olayı olmamıştı ki Ali'nin mahrumiyeti ve velayet hakkı söz konusu edilmiş olsun ve herkes "büyük haber" olarak konuşsun. Bu büyük haber çok daha büyük bir haberdir.

[35] Aryai dininde Zerdüşt açıkça diyor ki: Tarih dört dönemdir, her dönemi üç bin yıldır, dördüncü dönemin sonunda Suşyant bütün Emşazpendler ile zuhur edecek, zaman değişecek. Zerdüştlerin ahir zamanı budur.

[36] İnsanın kendi asli ve zati ocağına bağlanması, beşer tarihi boyunca irfanın ve dinin temeli olan kendi tanrısıdır. Religion, yani birleşmenin tecdidi vahdeti vücud, insanın Allah'a hulul etmesi, abid ve mabudun ittihadı ve Allah'a dö-

ni sona erdirmekte ve ayrılma (délaissement)[37] dönemi başlamaktadır. Bu ahir zamanın temeli olan bir ilkedir. Bu dönemde insan beklemeden, birleşmeden, ihtiyaç duymadan, düşünmeden, aşık olmadan, tabiat ötesine tapmadan, göklere bakmadan, başını önüne eğmeli kendine yönelmeli, kendini onsuz yaratmalı ve başlamalı."

Sartre, bu inanca erişmiş ve göklerin, insanı délaisser ettiğine varmıştır, yani o bağdan, vesveseden, aşktan, marifetten, yolculuktan, heyecandan, hadiseden, sabırsızlıktan, imandan, duygudan, yakarıştan, kurtuluş ümidinden, cennet arzusundan, insan ve Allah arasındaki topraksal hayattan kurtuluş dönemi sona ermiştir. O irfanı heyecan, felsefi ızdırap, tasavvuf ve din ateşi sönmüştür. İnsan egzistansiyalizm ile başlamalıdır, idealizme gözlerini kapamalıdır; ama Sartre, bizzat kendisini bu délaissementte, bu egzistansiyalizmde ve mutlak hümanizmde sabırsız görüyor ve "duvar"dan inliyor! Eğer öyleyse ey Sartre, neden damarları öfke, dert, ateş ve ihtiyaç içinde çırpınan zayıf ve kemikli ellerinin tırnaklarıyla "duvar"ı tırmalıyorsun? Bir kurtuluş yolu arıyorsun! Ebediyete, özgürlüğe ve "mutlak"a doğru mavi bir kaçış penceresi açmaya çalışıyorsun? Neden göklerden ayrıldıktan, bu mavi perdenin arkasında hiçbir şeyin olmadığına inandıktan sonra hayatı "kusmak" olarak adlandırıyorsun? Neden hayatı, lezzetleri ve nimetleri göklerden ümit kestikten ve cennet arzusunu terk ettikten sonra "kusmak" olarak adlandırıyorsun? Neden? Kendin inanmıyor musun?

Burada yine o gurbet felsefesi, gerçeklerden bıkkınlık, topraktan kaçış, var olan şeylerin azlığı, vatana dönüş sevdası, hedefe yolculuk, cennet vesvesesi, "burası değil" endişesi kendini gösteriyor. Ne kadar zor!

İnsan, gökleri düşünmeden yapamaz! Nasıl yapabilsin? İnsanlar

nüş... ki hepsi birdir, irfani ve de felsefi ekollerin ve dinlerin tüm tabirlerinin ortak noktasıdır.

[37] Egzistansiyalizmin en önemli düşüncesi olan délaissement bırakmak ve ayrılmak demektir, birleşmekten sonra terk eden tavuk ve civciv hikayesi gibi.

nedensiz, otlanmakla mı meşguller? Başlarını toprağa gömüp su ve ota mı yumulmuşlar? Bunlar iki ayaklı koyunların işidir. Biz insandan bahsediyoruz. İnsan neden bütün hayvanların aksine iki ayakları üstünde durmuştur? Durmuş ki göklere bakabilsin; insan gökleri görmek için ellerini yerden kaldıran bir hayvandır. İnsanın görüntüsü, yeryüzünden kaçışın ve göklere bağlılığın göstergesidir. İnsan yeryüzünden göklere uzanan bir hayvandır, insan duran bir hayvandır, yerden kalkan bir hayvan! İnsanın şu ellerine, avuçlarına, parmaklarına bir bakın! Bunlar yerde sürünmek için yaratılmadılar; bunlar bir eli tutmak, bir eteğe sarılmak için yaratıldılar. Neden insanın en heyecanlı ve ilginç arzusu hep uçmak olmuştur? Neden insan batmayı sevmemiştir, yere batmayı ölüm, defin, yokluk ve aşağılık olarak görmüştür? Yükselmeyi, uçmayı ve yücelmeyi ise ebedî bir hayata ulaşmak ve olgunluk olarak kabul etmiştir? Hikâyelere ve destanlara bir bakın! Paraya tapan aşağılık Karun yere gömülüyor, aşka tapan temiz Mesih ise göklere yükseliyor.

Göklere yücelen bir varlık demek olan insan, göklerin aşığı, yere düşen bu tek melek, göklere, Tanrı'sına geri dönmedikçe inlemekten vazgeçemeyecektir.

Böyle bir varlık için bilgisizlikken daha dert verici ne olabilir?

Her zaman, hayat için, insan için, ömür için -ne bileyim- hatta Allah için en dayanılmaz dert yalnızlıktır, bilinmezliktir, yabancılıktır diye düşünüyordun. Hazine olmak viranede kalmaktır; yurtsever olmak ve gurbette yaşamaktır... Güzel sözler için ve özel muhatapları dışında hiç kimse için insanın varlık derinliklerinde gizli olup çıkmayan, diğer göz, kulak, anlayış ve duygulardan kaçan, korkan ve gizlenen sözlerden insana daha çok azap veren şey muhatabının olmamasıdır. Hikmet ayının ve ilim güneşinin dışında başka bir âlemin olmamasıdır. Kimsesiz olmak, yolculuk aşığı insanın yoldaşının olmaması, aşık bir insanın güzelliği bulamaması, güzel olan birinin aşkı aramaması, yarım kalması, yarım yaşaması, bekleyişsiz kalması, çalgıcısı olmayan bir çalgı veya çalgısı olmayan bir çalgıcı olmaktır. Yaz-

mayan bir kalem, okunmayan bir yazı ölü sayılır; hiç kimse için olmamak ve yaşamak için kimsesi olmamaktır. İmansız kalmak, havada, yokluğun ortasında, boşlukta asılı durmaktır; bağsız ve bağlantısız, avare olmak, hedefsiz kalmaktır.

Yaşamak, hiçbir "için"e sahip olmamaktır; hiçbir şeye gönül bağlamamaktır, hiçbir yükümlülük altına girmemektir. Bunlar korkunç dertlerdir. Bunlar büyük kalplerin, yüce ruhların, seçkin insanların değerli dertleridir. Bunlar sıradan insanları üzen gamdan, hüzünden, cahilce hayattan, dirlikten, şehvetten, rekabetten, hasetten, yenilgiden, fakirlikten, zayıflıktan, mahrumiyetten, düşmanlıktan, kinden ve diğer ahmakça şeylerden uzaktırlar. Böylesine büyük dertlerden ve yüce zorluklardan dolayı dertlenir, hüzünlenir ama... Duam kabul olmuştur, ben asla Allah'tan mutluluk, rahatlık ve dertsizlik istemedim, asla! Dertsiz insan ölüdür, bitkidir. Anlayış ve duygu yüklü insan nasıl dertsiz yaşayabilir? Ben dertsizlik yerine sürekli Allah'tan beni aşağılık ve sıradan dertlere müptela kılmamasını istedim. Ruhumu, kalbimi ve duygularımı bu sıradan dertleri hissedecek düzeye indirmemesini istedim. Bazı insanlar, yolun zorluklarından incinir, yorulur, feryat ederler. Yerde sürünenler çok, yürüyenler ise azdır; farkına bile varmazlar ve ben böyle bir makama eriştim, elbette mutlak değil, göreceli bir şekilde... Bazı aşağılık insanların bana karşı düşmanlıklarını ve rekabetlerini hissedince anlıyorum; sıkıntı duymasam ve kalben onları affetsem bile anladığım için kendimi kınıyorum...

Ali'nin şu sözü ne kadar güzeldir: *"İmanlı insan büyüklük gösterdiği için aldanandır."* Her zaman şöyle dua etmişimdir: Allah'ım, ruhuma büyük dertler, sürekli acılar, güzel, yüce ve mukaddes ateşler dök! Her ne kadar beni eritse de güzel ve yüce dertleri mutluluktan, mutlak huzurdan ve Buda'nın Nirvana'sından daha çok seviyorum, daha çok arzuluyorum.

Şimdi duam kabul oldu. Allah aradı, aradı, aradı; tanıdığı, en acımasız ve öldürücü dertleri yaratılışta defalarca tecrübe ettiği

acıları; büyük zahitlerin, ululazm peygamberlerin, ünlü kahramanların, güçlü ruhların, sabırlı zahitlerin ruhuna döktüğü, onları inlettiği acıları bana verdi. Ali'ye bakınız! Muhammed'e bakınız! Yunus'a, Musa'ya... Bunların hepsi şikâyet ettiler, Allah'ı yardıma çağırdılar, ondan kurtuluşları için yardım dilediler, "yeter" diye feryat ettiler. Musa, yalnızlık, korku ve açlık çöllerinde nihayet feryat etti ve acı içinde şöyle dedi: "Allah'ım, ben, bana göndereceğin şeylere muhtacım." Muhammed, sabır ve kudret sembolü, bu büyük peygamber acı içinde inliyordu: "Hûd suresi beni ihtiyarlattı!"

Yedinci İmam zindanda şöyle feryat ediyordu: "Allah'ım, taneyi toprağın bağrından ve çocuğu annenin rahminden kurtardığın gibi, beni de halife Harun'un zindanından kurtar!"

Bütün bu dertleri, acıları ve musibetleri benim canıma döktü ve ben sabrettim, kendisi de sabrettiğimi biliyor. Hiçbir şey demedim, kurtuluş için çalışmadım. Susan dudaklarımla, sakin yüzümle, düşük başımla durdum, lakayt gözlerle Allah'ı seyrettim... Sana teslim oldum, istediğini yap, feryat etmeyeceğim.

Bu yarışmadan, bu imtihandan başarılı çıktım. İmtihan, denemeden daha üstündür. Bu imtihan mihnet ve acı imtihanıdır. Allah aradı, aradı, aradı, beni bu dünyada dize getirecek ve feryat ettirecek bir şey bulamadı, dünyaya gitti, cennette zaten dert yoktur. Cehenneme baktı, cehennem ocağına, cehennemin o en alt tabakasına, cehennemin yakıldığı yere, ateş ocağına... Oradan en yakıcı ateşleri aldı. Öyle bir ateş ki en zayıf ateşi çöllerin cehennem güneşidir, alevleri yanardağların delice taşan lavlarıdır, uzaktan işareti bile yeryüzünü eriten bir ateş... Evet, o ateşi aldı, cehennemi yakan ateşi Promete'ye verdi. Promete ondan Mehrave'yi yarattı, Mehrave, bir ateş parçası gibi kendini bu gurbet topraklarında ufuklara çarptı. Allah bakıyordu, düşünüyordu, yedinci günde Mehrave'nin sol kaburgasından Mehr'i yarattı. O ateş bütün varlığı sardı, o kendini yumuşak, soğuk, sağlam, kuru, sessiz, özgür, gururlu, heyecansız, coşkusuz ve

bekleyişsiz burçlara çıktı. Bu defa ateş başımda yandı; mumun gizemli ve sabırsız yalımı yandı, o soğuk, sessiz, ağlayan, yanan ve fısıldayan mum kulesinin sabrı tükendi..."[38]

Promete böyle bir ateşi tanrılar dünyasından, Mont Parnassesos zirvesinden çaldı, ruhuma döktü, beni yaktı, bütün içim yandı, beni ateşe oturttu, sabrımı tüketti, beni ateşe boğdu, o sonsuz ateş okyanusunda yüzmeye başladım...

Bu ne ateşiydi? Ne bileyim? Adına ne diyebilirim? Bu ateşin bir parçası Ahmet'in, Allah'ın o en büyük ve sabırlı peygamberinin ruhuna dökülünce saklayamadı, onun korkunç saldırıları karşısında duramadı. Bu ateş vahşi, yaralı ve çılgın bir kaplan gibi Muhammed'in altın kanatlı ve yumuşak tüylü ruhuna bütün gücüyle saldırdı ve onu kendisini bekleyen mihrabının kucağına itti. Allah düşündü ve gördü ki seçtiği habibi, son elçisi, peygamberlerin sonuncusu ve insanların kurtuluşu için gönderilen ilahi risaletin emanetçisi bir insan, şu anda zayıf ve ürkek bir ceylan gibi uzağa düşmüş. Hira Dağı gibi ağır bir kalbi olan ve gökyüzü kadar temiz ve görkemli bir ruha sahip olan kimse, ruhuna dökülen bu ateş karşısında sabrını tüketmiş, merhametsiz ve dertsiz olmaması gereken sağlam duvarı dövüyor, inliyor ve tüm varlığını kendisine verdiği temiz fıtratlı kulun haline acıyor; güçlü ve keskin vahiy baltasıyla bu duvarı zamanın kötü insanlarının ve sapıkların üzerine yıkıyor. Allah, sevgilisini o ateşten kurtardı ve o, böylece kararsız yarısında karar kıldı. O ateş İbrahim'e soğudu, yakıcı alevleri, onun takipçilerine gül oldu ve o ateşin kül yığını gülistana döndü. Bu ateş Muhammed'e de yeşil, mahrem, sırdaş, misafirperver, okşayı-

[38] Güneşe tapıcılık (Mitraizm) dinindeki yaratılış felsefesine işaret edilmektedir. Sami yaratılış hikayesinin tersine önce Havva (Mehrave) yaratılmıştır, sonra onun sol kaburgasından Adem (Mehr) yaratılmıştır. Bana göre ateşperestlik dini nurun, güneş ateşinin, Aya tapıcılığın ve hatta yıldıza tapıcılığın (ki Mehrave Seha adında bir yıldızı, beklediği o kaybolmuşunun göstergesi kabul ediyordu... Güya daha sonraları battı!) kökleri buradan kaynaklanmaktadır. Bkz (Shand, Les Cahiers Verts Tunisie 1969. P. 1007).

cı, büyük, merhametli ve cömert Firdevs[39] bahçesi oldu, Firdevs ormanları!

Evet, Allah, peygamberliğin 12. yılının sonunda, Muhammed'in o en zor ve fırtınalı günlerinde Darunnedve şeyhleri Ebucehil, Ebulehep, Ebulmüeyyid, Reca b. Aver, Ebusüfyan, ciğer yiyen Hint, özellikle Saleb lakablı ve Rekkasuzzeneb diye meşhur olan Cilf b. Save. (Zenb Farsça'daki "dum"un Arapçalaşmış şeklidir. Rekkasuzzenb de bizim "dom conbanek" (kuyruksallayan kuşu) diye adlandırdığımız şeydir. Bunlar Save'nin isimleri ve sıfatlarıdır. Kuyruksallayan kuşu, küçük, şımarık, soğuk ve uyanık (akıllı değil, uyanık) olan bir hayvandır. Aniden havuzun kenarına konar, hızlı hızlı kuyruğunu sallar, aniden duvara uçar, kuyruk sallar, elektrik direğine çıkar, kuyruk sallar, öter, hem de ne ötme! Oldukça boş, hafif ve tatsız bir hayvan! Zırt, fırt, kırt, pırt, tır, zır, fır, vır, vır vır, zır zır, kır kır, nık nık, vak vak, lak lak, tak tak, ar ar... kuşudur. Muhammed'i sövgü, iftira, komplo, düşmanlık ve namertçe saldırılara duçar kıldılar. Cahil ve mutaassıp Kureyş büyüklerinin ve bedevi Arap eşrafının bütün şerefi, kırmızı tüylü develer ve ağarmış sakallarıydı. Bütün sanatları, icazları ve övgüleri şiirdi. Hem de sanat duyguları ve anlayışları develerinde özetlenen vahşi insanlara Ukaz Panayırında okunan kasidelerdi. Onların şiirden daha iyi anlıyor olmaları, develerinden tek farklarıydı. Develeri ise musıkiyi daha iyi kavrıyordu. En büyük âlimleri, araştırmacıları ve düşünürleri bu panayırlarda büyük bir mübalağa ile hikâye anlatan, soylarını beyan eden ve eski efsaneleri zavallı bedevilere anlatan kimselerdi. Bu onları öylesine meşgul ediyordu ki tam on iki yıl aralarında olan Muhammed'i fark etmediler. İslam'ın gizli olduğu ve Muhammed'in konuşmaktan ve görüşmekten mahrum olduğu, İslam'ın açık mücadele döneminin başlamadığı ilk üç yılda Muhammed'in perişanlığı, kimsesizliği, korkusu ve musibeti Kureyş arasında bilinmiyordu. Onun gerçek ve gizemli ri-

[39] Firdevs (cennet) Paradis'in Arapçalaşmış şeklidir. (Fransızca cennet anlamındadır) ve Paris de bu kökten gelmiştir.

saletini anlamıyorlardı. Kabile şeyhleri Darunnedve'de bir toplantı düzenleyip onu düşman ilan edince, zavallı halk da Muhammed'i sadece "Emin" diye biliyordu. Bu onun hakkındaki en büyük övgü ve fazilet idi. Daha iyi tanıyanlar ise Abdullah'ın oğlu, Abdülmuttalip'in torunu, Kureyş'in büyük şahsiyeti, Kureyş'in, yani Kâbe perdedarı şerefli Beni Haşim hanedanının temsilcisi diye biliyorlardı...

Bu cehalet ve kin dolu pazarın yalnızlığında iyi, merhametli ve vefalı Hatice'den başka hiç kimse Muhammed'i tanımıyordu. Eşine aşkla karışık bir imanı vardı; hem sevmeyi en yüce doruğunda bulan ve hem de vahyi gizemli, ilginç perdede tanıyan bir kalbe sahipti. Muhammed'in cahiliye toplumunda yaşama ve mutaassıp vahşi insanlarla bir arada kalma derdini paylaşacak kimsesi yoktu. Muhammed, aniden içten yanmaya başladı, bütün ruhunu ateş sardı. Dayanamayıp temiz, güzel ve soğuk zemzem suyuna koşuyordu, varlığı ateş almıştı. Erimiş varlığını bu mucizevî sulara atıyordu. Ayaklarının önüne çirkin, uğursuz, yersiz ve zalim bir duvar örmüşlerdi, o duvarın arkasından Muhammed'in yanık ve susuz ruhunu çağıran zemzemin sesini duyuyordu. Zemzeme, olmak veya olmamak, esaret veya özgürlük, mutluluk veya sefalet arasındaki uzaklık kadar uzaktaydı. Muhammed bu ateşin derdinden ve yakıcılığından dolayı bu duvarın altında diz çökmüştü. Damarları gözüken çileli zayıf elleriyle, "Le Mur" kapağı üzerindeki Sartre'ın elleri gibi tırnaklarıyla duvarı tırmalıyor, bu acımasız ve zalim duvarı çizmeye, tırnaklarıyla yarmaya çalışıyor, aşık parmaklarının ve tırnaklarının altından dökülen sıcak kanlarla bu siyah duvarı kırmızıya boyamak istiyordu. Kırmızı, yeşilin kayboluşunun hikâyecisidir, siyah da yeşilin kayboluşunun şahididir, siyah yeşilin kayboluşunun tahammülünü gösterir; kırmızı ise yeşilin kayboluşuna tahammül etmediğinin göstergesidir.

Muhammed'i, bu seçtiği sevgilisini ve insanları kurtarmak için gönderdiği elçisini, duvarın dibine böylesine düştüğünü, yanmakta olduğunu ve onun duvardaki kanını gören Allah, Muham-

med'in sabırsızlığını, baskıların zorluğunu, takiyyenin işkencesini ve gizliliğin acısını cesur ve temiz Muhammed'in yüzünde gördü, acıdı, vahyin yıldırım gibi inen darbeleriyle o uğursuz duvar ortadan kalktı ve Arap şeyhlerinin, Kureyş'in düşman büyüklerinin, hilekârlarının, Darunnedve komplocularının başına yıkıldı. Muhammed, mavi gökyüzüne uçtu, çöl ateşinden yanan yüzünü, İbrahim'in eşi Hacer için çıkardığı mucizevî zemzem çeşmesinin merhametli ve denizi andıran gözyaşlarında yıkadı. Daha sonra sönen mumu yaktı, cahiliye döneminde Kâbe anahtarını elinde bulunduran Osman bin Talha'dan Kâbe'nin anahtarını alıp Ali bin Ebutalip'e verdi. Bizzat Kâbe'de doğan Ali, anahtarı Peygamberden aldı, Kâbe'nin kapısını açtı ve böylece o ağır ve gözü yaşlı bekleyiş sona erdi. Ali, Peygamberin omuzlarına çıkıp putları devirdi ve Kâbe Allah'ın evi oldu, kalplerin kıblesi oldu. Mısır'da Nemrut'un esiri olan o mahzun ve yalnız kadın Hacer'in sığındığı ve bir ömür benim yolumda düşmanlarımla savaşan, dostlarıma dost olan ve bu çölde bir tek kurtuluş aşkı hatırına İbrahim'in bina ettiği bu ev benim evimdir, benim Kâbe'mdir. Kâbe gurbet ve baskıdan kaçan iki kaçağın temiz ve sade yuvasıdır. O avare kuşlar kafeslerini kırmış, çöl göklerinin temiz ve açık göğsünde kanat kanada sessiz ve yavaşça özgürlüğü aramışlar ve Safa tepesine konmuşlardır. Bu sessiz, temiz ve güvenli vadide iki aşığın Ay gibi temizliğini hiçbir bakışın aşağılığı ve sessizliğini Nemrutçuların nefretli sesi kirletmemiştir. Kâbe dışında bütün aşk yuvaları dağıtılmıştır.[40] O temiz ve ilginç olay aslında bir isyandır,

[40] Kâbe olayı ilginçtir. İbrahim, gâsıp kral Nemrud'un karşısında isyan ediyor, putları kırıyor. Onu ateşe atıyorlar; ama o sabrediyor, ateş onun için gül bahçesine dönüşüyor. Hayatı soğuk ve ümitsiz bulunca zafer, başarı ve ününün doruğunda Mısır'dan Mezopotamya'ya kadar bir soydaş veya dert ortağı bulamadığı için, dünyayı bütün kalabalığıyla sessiz duyuyor. Hayatı, bütün yoğunluğuyla yalnızlık içinde ve solgun buluyor, üzülüyor, hüzünleniyor. Adı Hacer: İbrahim'in büyük ve hüzünlü kalbi, bu buluşmaya ve tanışıklığa ısınıyor. Mısır Nemrud'la savaşırken İbrahim de eşi Sara'nın bağ esaretinde duruyor. İbrahim ve Hacer bu yüzden Mısır'ı, Nemrud'u ve Sara'yı terk ediyorlar, Fırat'ın kenarına iniyorlar. İbrahim, Hacer'i yarımada çöllerine götürüyor, bu

kopuştur, kaçıştır, yolculuktur ve iki muhacir insanın kurtuluşudur. Bunlar hiçbir maslahatın lekesine, hiçbir menfaatin utancına ve hiçbir hevesin kirliliğine bulaşmamışlardır. Onların yuvasını kendi evi yaptı ve Allah'a tapan, Allah'a aşık olan bütün temiz kalplere, ebediyete kadar İbrahim'in eliyle yapılan bu evin etrafını tavaf etmeyi emretti. Hacer orada mutluluk ve huzur buldu. Her yıl İbrahim'in anısına hayatlarını, şehirlerini ve makamlarını terk ederek süslü elbiselerini çıkararak, sadece iki beyaz parça giymekte, temizlenmektedirler. İbrahim ve Hacer gibi aşk ve iman dolu bir kalple hayatın tantanasından kaçarak bu sonsuz ve sessiz çöle gelirler, o ölümsüz ve unutulmaz evi bulurlar, uzaktan Kâbe'yi görünce aşkla feryat eder, Lebbeyk diyerek ona koşarlar. Bu iki avare kaçağın, kimsesiz ve şaşkın insanın hatırasına, İbrahim makamında iki rekat namaz kılar, İbrahim'in bu uzun ve tehlikeli yolculukta tozlanmış, yanmış ve susamış yüreğini temiz zemzem suyuyla yıkayan Hacer'i hatırlarlar. İbrahim aşk ve ihlâs çöllerinde imtihandan geçti ve aşkının ürünü olan İsmail'i kurban etmeye kalkıştı. Güçlü ve kararlı elleriyle bıçağı boğazına dayadı ve O'nun için kesmek istedi. Bunlar da tıpkı İbrahim gibi en değerli şeylerini kurban etmeli ve her yıl hatırasını canlandırmalıdır. Böylece insan, kalp ve ruh oldukça kurban bayramı da olacak, İbrahim ve Hacer'in sünnetini ebedileştirecektir. Böylece aşk, ihlâs gerçek güzellik, ruh yüceliği, kurtuluş, vefa, özgürlük, sevgi, fedakârlık, ortadan kalkmayacak, esaret ve ilahi ihtiraslar karşısında isyan edecek, ilâhi aşkın duygusu ve celali hatıralardan silinmeyecek, İbrahim ve Hacer'in sessiz sığınakları unutulmayacak, bu yanık ve sessiz

iki Mısır kaçağı, iki çöl ceylanı gibi Arabistan'ın özgür ve sakin adasında yaşıyorlar, arıyorlar... Sonunda Hira mağarasının da içinde bulunduğu Nur dağına varıyorlar. İbrahim, bu dağın başında sevgilisi Hacer için bir ev yapıyor, evinin yanında zemzemi çıkarıyor ve İbrahim'in yeni bir hayatı başlıyor, sonunda kurban olduğunu bildiğimiz İsmail doğuyor. Allah iki kaçak aşığın özgürlüğü bulmak için Mısır'dan kaçıp aşk eliyle yaptığı bu evi Kâbe kıldı, kendi evi ve bütün iyi kullarının kıblesi yaptı.

çölün bağrındaki küçük ve sade ev kaybolmayacaktır.[41] Zira eğer bunlar kaybolursa hayat bir veba ve kusmaktan ibaret olur, yeryüzünde hayat kutbunun soğukluğundan ve cehennem çölünden başka hiçbir şey kalmaz.

Özetle;

Allah, bu ateş, Muhammed'i bile sabırsız kılan bu ateş karşısında ona yardım etti; rahat buldu, yanan bedenini zemzeme attı. Benim canıma da döktü ve ben... Ben... Ben sabır... Sabır ki değil... Velhasıl... Ne diyeceğimi bilemiyorum? Sabrettim mi? Sabretmedim mi? Ama neyse çok zordu, onlar gibi değildi, önceki dertlere benzemiyordu, bambaşka bir şeydi, bana çok eziyet etti... Aslında birbiriyle mukayese bile edilemez, ilginç bir durumdu...

Erimek, sabırsızlık ve dert, beynimi kaynatıyor, beni kendine bastırıyor... Ama çok sabırsızlanmıyordum... Tahammül edilebilirdi...

Tahammül ediyordum, ne olursa olsun ayakta durabiliyordum. Velhasıl hayattaydım, canlıydım, bir feryattı, gizli, yarım bir göz yaşıydı, itiraz ve şikâyetti; ama daha çok kendi içimde, bu zayıf göğsümde onu gizleyebildim, kimseye söylemedim... Ta ki ruhaniler bilmesin[42] ve babam anlamasın, mutaassıp insanlar, Sufi'nin gülünün beni sarhoş ettiğini, kalbimi perişan ettiğini, tasavvuf, irfan ve Hint felsefesinin imanımı, bana miras kalan ecdadımın dinini, benim yerime Nirvana'ya gönderdiğini, Şems-i Tebrizî cazibesinde eridiğini ve beni yanan bir ateşe attığını anlamasın.

[41] Daha fazla bilgi için Les Csuseries de la Solitude'e müracaat ediniz. Bunda yer aldığına göre Batılı efsanelerde Doğu'nun Kâbe, firar, Hacer ve İbrahim hikâyesinden esinlenmiştir. La Croix'de yer aldığına göre "Kalb-i Makdis" (Sakr-i Kur) tepesinin eteklerinde Miladi dördüncü asırda Kâbe'ye benzeyen bir oda vardı. Mitraistler onu tavaf ediyor, kurban kesiyor ve yakınlarından geçen bir nehri "Mukaddes Nehir" olarak adlandırıyorlardı.

[42] Yedi, sekiz, on yıl öncesini söylüyorum. O zamanlar irfan, tasavvuf ve Budizm aşığı olmuştum. Gerçi "Ben Neyim?" makalelerinde belliydi ama âşıkâr değildi.

Evet, ateşe atılan o Budist rahibi gibi oldum. Kıbleye doğru oturmuştum, üzerime benzin döktüler ve kibrit çaktılar, ben ateşler arasında kaybolmuştum... Yanıyordum... Ama dizlerimde sessiz ve sakin... Sakin... Yani neredeyse sakin oturmuştum, hiçbir şey söylemiyordum, yani buna hiçbir şey demiyordum. Allah'a buna da tahammül edeceğimi söylüyordum. Buna da sabredeceğim, ne olursa olsun beni ateşte yakıp kül edinceye kadar hiçbir şey söylemeyeceğim...

Allah da bildi ki... Cehennemi yakan, yeryüzünün kalbini eriten, Sahra çölünü gölgelendiren, Muhammed'i bile sabırsız kılan o dertlere ben sabredeceğim; inlemeyeceğim, feryat etmeyeceğim... Sessiz kalacağım... Hiçbir şey demeyeceğim...

Allah da böyle olduğunu bildi... Düşündü, aradı, aradı, aradı... Ama daha büyük bir dert bulamadı, daha yakıcı bir ateş göremedi.

Düşüncelere daldı ve aniden...

On ikinci yüzyılın sonunda... İman, kesinlik ve ilahi hikmet nuruyla aydınlanan ve dinin okşayıcı ve yumuşak ateşiyle yanan asırda... Aniden şimdiye kadar yaratılışta olmayan bir dert ve cehennemde bile olmayan bir ateş yarattı...

İlim ve kesinliğin sona erdiği on ikinci yüzyılın sonlarında beni yanına çağırdı ve habersizlik derdini ruhuma döktü.

Beynimde şüphe ateşini yaktı.

Ve şimdi...

Ne kadar zor bir imtihandı.

YİRMİİKİNCİ BÖLÜM

Sadık Hidayet, Bouf Cour'da mı Noel'de mi ne, -ismini aslında hatırlıyorum ama hatırlamaya tahammül edemiyorum; onun için önemli değil- birinden bahsediyor, köyüne dönen, tüm yakınlarını ve tüm servetini kaybeden, döşeği toprak, yorganı gökyüzü olan bir köylüden... Cebinde hiç parası yok, köyüne dönüyor, oldukça hafif ve rahat... Harikulade ağırlığından hissedilmeyen özel bir hüzün, gam ve keder... Yalnızca onun belirsiz gölgesini ve varlığını az çok hissediyor, bir anda her şeyini kaybeden bir insan, ilginç bir özgürlük atmosferine giriyor, ateşin yükseldiği zamanki gibi... Adam köyüne geri döner, hepsini kaybetmemek, bir miktarını elden çıkarmamak için... Bir müddet sonra çok dertli olur; ama hiçbir şeyi kalmayınca başka bir hale dönüşür, başka bir duruma girer. Yunan yapımı Zorba filmini görenler ne söylediğimi anlar. Nasıl anlatsam, madeni için bağırıp çağıran, birazcık zarara uğrayınca kuduran efendisi, tam üretime başlayıp rahata kavuşacakken aniden bir patlama olur, her şeyini kaybeder. Bu durumda zorba efendisinin elinden tutar ve birlikte dans etmeye başlarlar, şarkı söylerler. Zorbanın kaydedilen ve satılan bu şarkı ve dans kaseti, buranın ve bu hâlin dansı ve müziğidir, ne kadar ilginç bir dans ve şarkı! Ama bu hal devam etmiyor, bir an gidiyor, dert geliyor, perişanlıklar, zorluklar ve acılar yükleniyor, hayatı dayanılmaz kılıyor... Keşke birçok hüznün, perişanlığın ve acının ifadesi olan cümleleri, kelimeleri ve kavramları başka zorluklar ve hüzünler için kullanmasaydık, şimdiye bıraksaydık; ama nereden bilecektik? O zamanlar daha kötü dertlerin de olabileceğini düşünemiyorduk, ama artık geç oldu.

YİRMİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANAT NEDİR?

Hasret, acı ve ızdırap duyulan şeyin ifadesi ya da olması gerektiği halde olmayan şeyin yaratılması... Tanıdığımız ya da hissettiğimiz bir şeyi veya burada olmayan yahut bulamadığımız bir şeyi taklit etmek... Gerçek eksikliği temin etmek için çalışmak veya tabiatın çirkinliğini süslemek...

Din: Gitmek, sığınmak... Bir şeye veya bir kimseye aşık olmak?

İrfan: Usanmak, aşk, ızdırap, kaçış ve şevk.

Aşk: Yakınlarını, tanıdıklarını, eksik olan şeyin diğer yarısını, öz suyunu ve vatanını bulmak için yola çıkan susuz, muhtaç, yarı tamam, meçhul, yalnız ve yabancı bir ruhun solgunluğu... Aşk, insanın en dürüst, en yüce ve en gerçek duygusu ve ihtiyacıdır. Peki ya maşuk? Yalancıdır. Büyük ve yüce aşk yaratan gönüller az değildir; ama maşuk olabilecek ruhlar hiç yoktur. Bu oldukça önemli bir konudur. Neden aşk doğru, maşuk yalandır?

Yalan, muhataba yakıştırılmayacak olan ve kendisine yöneltilende bulunamayacak olan şeydir. Yalan, aşığın içinde taşıdığı maşuk ile onun resmi arasındaki uyuşmazlık demektir.

Keşke şu anda yeryüzünün bütün insanları, gelecek nesiller, melekler, periler, evrenin tüm zerreleri, bitkiler, hayvanlar, kuşlar ve böcekler, hepsi yanımda olsaydı da onlara şöyle deseydim: "Bu yüzün o resimle hiçbir benzerliği yoktur." Bu, su ve serap benzerliğidir! Maşuklar hep hevesin muhataplarıdır, cin-

selliğe dayalıdır; ama ilk başlarda aşkla kendi yüzlerine makyaj yapıyorlar veya cila sürüyorlar yahut sürüyoruz. Neden? Çünkü muhtacız, doğruya benzeyen yalana bile çok muhtacız.

Bu deftere bir önsöz yazmak istiyordum, neyi nasıl yazacağımı düşünüyordum. Ama düşüncelerim bir yere varmadı, sürekli gönül sahibi, mana ehli, dert ortağı, ruhi velayet ehli bir dostumun olmasını arzuladım, bu hayatın cahil ve çirkin çizgisinin dışında ve o diğer âlemi tanıyan menzil sahibi birisi...

Bundan daha önce yaşamış olan kader ve fıtrat ortağım Aynülkuzat Hemedanî'yi gördüm. O, zahiren kalabalık ama aslında yalnız, uzun ve uzak tarihte bir dost, bir tanıdık ve bir dert ortağıdır. Tıpkı bir kardeşi gibi, bu geniş, kalabalık ama kimsesiz coğrafyada ben de onlarla haşredildim. Bu büyük yalnızlığımın sessizliğini, korkulu fezasını ve yaşama acısını onun hatıra kokusuyla dolduruyorum, "Bessu'ş-Şekva"ma giriş olsun diye benim için bir mukaddime yazmış.

Bu yazıları görünce iki ihtimal geldi aklıma; ya bu defteri gece gündüz yazan bendeki Aynülkuzat'tır veya bu yazıyı yazan ondaki benim. Bu iki halden başkasını düşünemiyordum. Akıl kabul etmezse etmesin, neden bu kadar açık ve gerçekçi bulduğum bir şeyde aklın işgüzarlığı sebebiyle tereddüt edeyim ki?

İnsanlar, Hindistan'da birçok kimseyi, herkesten daha fazla da Buda'yı, insana benzemeyen bu gizemli ruhu, yeryüzüne yanlışlıkla düşen ve insanlara ulaşmak zorunda kalan bu harikulade varlığı peygamber olarak gördüler. O peygamber değildi, büyük bir şairdi, insan hayatında görülen en büyük şair! Ya Upanişadlar! Ne kadar ilginç ayet ve sureler! Ben bunların insan sözü olduğuna inanamıyorum, özellikle de iki bin, üç bin yıl öncesinde! Hayır, mümkün değil.

Bunlar benim yalnızlık virtlerimdir, dost zikirlerimdir ve ruhumun fısıldayışıdır. Onlardan ne büyük zevkler aldım, her kelimesine aşık oldum, her cümlesiyle geceleri uykusuz kaldım, ilginç bir öyküsü var!

Çin'de, bu büyük sarı dünyada, bu sıcak güneşte ve altın kaynağında, birçoklarını buldum, hepsinden daha çok Lou'yu buldum. Onunla ne kadar yakındık! Sürekli onunla olmak istedim. Bir evde iki yataklı bir odada, tam bir öğrenci hayatı! Tunuslu o iki öğrenci gibi.

Rue de la Croix Paris, 15 em....

Vahşi, mahrem ve vakarlı ormanlarda bahar aşkıyla dolu sabahları, suya kanmış gül yapraklarındaki şebnemlerin soğuk ve iri sevgi damlalarını içen kimse... Güzel ve vahşi kuşların göğsündeki tüylere yumuşak, küçük ve renkli alt tüyleri gözüksün diye üfüren kimse... Yalnız ve mest olmuş bir halde geceleyin evine dönen, nehrin kenarından geçince Ay'ın çırılçıplak nehirde yıkandığını gören, sesini işiten, kıpırdayan, şevkinden sabrı tükenen, kendisini Ay'ın üzerine atan, Ay'ın çıplak bedenini kucağına alan, yüzü morarıncaya kadar sıkan, boğulan ve ölen o adam gibi! Ne kadar güzel bir ölüm! Keşke o akşam birlikte olsaydık, Ay'ın kucağında, su yatağında ve gece çadırının altında bir ölüm!

Ve Fars şairlerinden Hafız! En büyük şair demiyorum; hayır, en büyük şair Mevlana'dır. Hafız onun küçük bir mürididir, öğrencisidir. Ama Mevlana insanın kendisiyle dost olamayacağı, muaşeret edemeyeceği kadar ciddi ve büyüktür. Huzuruna varmak lazım, saygılı davranmak lazım, o büyük güneş ocağından sıcaklık ve ışık almak lazım. Ben arkadaşlarımdan bahsediyorum.

Evet, Hafız, ciddi ve haşin olan Mevlana değil (Beni korkutuyor, ruhunun ağırlığı canımı bezdiriyor onunla yoldaşlık edemem. Ne zaman onunla yola düşmek istediysem kendimi yaralı, eli ayağı bağlı, zayıf, ipi vahşi ve hızlı koşan bir ata bağlanmış ve yaya olarak ardından koşturulan bir esir gibi hissettim). O, kendisi de aşkı da maşuku da övdüğü de hepsi iğrenç ve zelil olan iğrenç Menuçehrî ve taifesi de değil... Hepsi şiir söylüyor; ama maşuk için değil. Maşuku kendisine şiir söyleyemeyecek kadar küçüktür, övdüğü kimse için şiir söylüyor; ama ondan para almak için, onu maşukuna veriyor ki kalbi yumuşasın.

"Seni denedim ve ben işini anladım,
İnsanlar denemedikçe bilemezler.
İyi geçinerek kalbini yumuşatmaya çalışırım ama
İyi geçinerek olmazsa dirhemle yumuşatırım."

Mutaassıp olan Firdevsî de değil... Ona da saygı duyuyorum; ama Rüstem'in arkadaşıdır, benim değil. Ben ve Rüstem çok farklı insanlarız. Ben Sokrat'ı, Buda'yı, Ali'yi, Mesih'i ve Muhammedi övüyorum... O ise Rüstem, Geyu, Guderz, Eşkbus, Keykavus ve diğer şımarık dünya padişahlarını övüyor. Ben bunların adamı değilim, benim övdüklerim bambaşka.

"Biz sabah mülkünün padişahlarıyız[43]
Biz toprağı bakışla toz ederiz

Bir tek hamleyle dağı yerinden sökeriz
Bir tek narayla şehri birbirine katarız

Cihanın tavanını yarar, yeni bir resmini çizeriz

Gökler! Biz yeryüzündekilere kibirle bakma
Ağır, canlı rintler meclisinin kadehi

Ey güneş, meyhane kapısından geçme ki bu dostlar
Ya öptükleri dost, ya da içtikleri kadehsin

Ben kadın, altın ve makam adamı değilim
Allah'a ant olsun yapmam ve istemem

Ben o kimseyim ki domuzların önüne dökmem
Ben bu kıymetli sözleri kapıya atmam."

Bunlar benim kahramanlık duygumun recezleri mi? Hayır! Asla!

"Bir *feryat gibi yükselince,*
Ben, gürz, meydan ve atlar!

Görürüm ki İsfendiyar'ın atı
Süvarisiz ahıra gelir

[43] Bu uğursuz ve zelil ilk mısra sebebiyle bu yüce destana yazık!

Veya ünlü Rüstem'in atı,
Sahipsiz, salona girdi.

Koştu, uçtu, kırdı ve bağladı,
Başını, göğsünü, ayaklarını ve ellerini"

Hayır, bu kalbimi recezle dolduran bir kahramanlık destanıdır:

"Dert insanı yakmalı ve insan yürümeli!"

Firdevsî'nin kahramanının çehresi şudur:

"İnce belli ve iki boynuzlu sakal!"

Benim destanlarımın kahramanı ise:

"Toprakların üstünde oturan bir yaşlı gördüm,
Ne küfür, ne İslam, ne dünya, ne din
Bu da onun Zühre'si oldu!"

Sahi, Hafız'la bütün bunca samimiyet de nedir? Küçük bir arif değil. Farsça edebiyat dünyası büyük ve kalabalık bir konaktır; ama genelde tekrarlanmış arifler, bizim bugünkü aydınlarınız, hocalarımız ve profesörlerimiz gibi, biz hepimiz bir fabrikanın aynı ürünleriyiz. Aynı boyda, aynı elbiselerde ve aynı dokularda; ama birinin yazısı diğerinden daha güzel, diğerinin kâğıdı veya cildi daha güzel... Anlam hep birdir ve o da hiçten ibarettir! Özgün, irfan nüshalarının içinde bağımsız birer şahsiyet olan birçok arif, Hafız'dan çok daha seçkindir. Örneğin, aşk ve cinnet heyecanında Hallaç nerede, Hafız nerede? Aşk ilminde İbn-i Arabî nerede, Hafız nerede? Güzel, sûfi şiirlerinde Fariz nerede, Hafız nerede? Ve şair de az değildir. Bizzat Hafız, söz üstadının Sadi olduğunu ve kendisinin Hacevî Kirmanî ve Selman Savcî düzeyinde olduğunu söylemiyor mu?

Gelirsen sana dertlerimi söylerim demiştim. Ne söyleyeyim? Sen gelince gamlar yüreğimden çıkar! Duygusal tecrübeden başka bu şiirsel atmosferde, şiirsel ifade gücü açısından var olan inceliği de görünüz. Altı cümleyi bir beyitte toplamış ve öylesine yan yana dizmiş, rahatça oturtmuş ki hepsi kendi cümleleri-

ni, kendi düz yazı formunda özgür ve mutlu hissetmektedir. Burayı kendi iradeleriyle değil, vezin gereğince seçtiklerini bilemiyorlar. Yerlerinden hareket edecek olurlarsa, şiirin vezin düzeni birbirine karışır. Harf uyumu en küçük bir aykırılık göstermediği gibi genelde birbirinden uzak olan mahreçlerin telaffuzu da serbest bir teknik meydana getirmiştir. Hepsinden önemlisi, musıkinin güzel ve anlatılması zor uyumu, bu altı cümlenin her bir cümlesindedir. Bunlar beraberce özel bir dans müziğine dönüşmüştür.

Dost! Yani Selman ve Muhammed'in, Ali'nin ve Fatma'nın, Allah'ın ve Âdem'in sıcaklığın ve ateşin birbirine bakması gibi. Birinin suda ve aynada kendini seyretmesi, hepsinden daha üstünü, iyisi, yakını ve samimisi ise... Birisi Aynülkuzat Hamedanî'dir, Bess'uş-Şekva'sı ve aşk risalesi... 33 yaşındaki bu ilginç insan yandı; diğeri yani irfan ehli olan, şiir, edebiyat, aşk ve ateş bilmeyen 20 yaşında ilginç bir insan olan Ernest Galva ise intihar etti. Can verdiği sırada düşüncelerini ne kadar acıklı, çabuk ve zor yazmıştı! Oldukça akıllıydı, dâhiydi ve bir beyin adamıydı. Matematik kadar ince, ilim kadar sıhhatli ve zarif iş yapardı. İlim ve âlim, halis, yüce ve asıl anlamıyla güzeldir. Şiir ve tasavvuf güzelliğiyle, ama başka bir şekilde.

O 20 yaşına gelince intihar etti, öylesine çabuk ve ilginç büyümüştü ki daha 20 yaşına gelmeden hayattan daha hızlı büyümüş, varlığa sığmaz olmuş, kısa bir elbise giydirdiği bedenini dağıtmıştı!

Hatırlıyorum, 12-14 yıl önce kendisine aşık olduğum sıralarda ona bir durumumu anlatan bir mektup yazdım. Horasan'da basıldı. Diğeri de herkesin tanıdığı Sokrat'tır. Hem tanıdığım hem de sevdiğim bu insan oldukça büyük, güzel ve zeki bir ruha sahiptir. Fikirlerinin yüceliğiyle tanınmaktadır. Ben onu kendisinden çok daha iyi tanıyorum. Bu, onun düşünce güzelliklerindendir. Aristo da muhteşem bir insandır; ama en derin ve doğru düşünceleri bile güzel değildir. Kant ve Hegel gibidir; derin ve yüce ama kuru, beyni cezp ediyor ama kalpte ilgi uyandırmı-

yor. Sokrat ise güzel ve anlayan bir ruhtur. Bunlar ilim ve dehadan farklı şeylerdir. Eflatun, Aristo, Kant, Descartes, İbn Sina ve benzerleri, düşünen makinelerdir. Tıpkı büyük, karmaşık bilgisayarlar gibi insanın işini görmekte, hayatına ve toplumsal dertlerine deva olmaktadır, insanda şaşkınlık, övgü ve takdir uyandırmaktadır; ama insanın kalbi ısınmamaktadır, insanın bilinmeyen derinliklerindeki gizli insanlığı haberdar olmamaktadır. Onlara istediğiniz kadar saygı gösterebilirsiniz; ama sevemezsiniz. Başımızın tacıdırlar; ama dostumuz olamazlar. Halbuki Sokrat sevilecek bir insandır, nedeni belki de onun da ümmî olmasıdır. Medrese, kitap ve ilmin yarattığı bir insan değildir; o kendi kendisini yaratmıştır. Kendi kendisini yetiştirenler, eskilerin söylediklerini geviş getirmezler. Gerçi onunla da siyasi açıdan ihtilafım var. O kalben eşraftandır, ben ise böylesine şerefsiz şereflilerden nefret ediyorum. Velhasıl, derdim şu:

"Kul, sanatsız Şehriyar olur,
Soyu ve büyüklüğü fayda etmez."

Ama Hafız bambaşka bir şeydir; ne yeryüzünün Menuçehri'si ne de gökyüzünün Mevlana'sıdır. Ruhu, yerin ve göklerin arasını doldurmuştur (Hafız'a Bakış).

Firdevsî'nin derdi, Kâviyanî kalesinin fethi, tacın ve tahtın ele geçirilmesi ve Sasanî çekirdeğinin rüzgâra savrulmasıdır. Benim başka bir derdim var; bir bedende hapsolan ruhun dertleri, kendisine bütün âlem az gelen, ama buna rağmen istediği anda istediği kimselerle konuşmaktan ve istediği şeyleri ifade etmekten mahrum kılınan bir insanın derdi! Özgürlük istedi, vermediler; adalet istedi, vermediler; insanlara anlatmak istedi, bırakmadılar; halkının yüzündeki cehaleti, zilleti, aşağılığı, fakirliği ve kederi temizlemek istedi, olmadı; kimsesizler ve yoksullar kervanını yürütmek istedi, evine oturttular; bir ömür boyu üstadına hizmet etmek istedi, ölüm ayırdı; birini sevmek istedi, Manş ellerinden tuttu. Sevgili Afrika'da kalmak istedi, bir kalp şeklindeki bu aziz kıtada yaşamak istedi, büyük düşüncelerinin yüce ufuklarında uçmak istedi ve büyük dâhilerle aynı şeyi ses-

lendirmek istedi, birkaç yük taşıyan atla arabaya bağladılar. Düşüncelerini anlatmak istedi, anlamadılar; inançlarını söylemek istedi, bırakmadılar; kendinden söz etmek istedi, tehlikeli diye tanıttılar. Yazar olmak istedi, devlet memuru oldu; özgürlüğün yaratıcısı olmak istedi, zincir esiri oldu.

Ne istediyse olmadı ve ne isteniyorsa o oldu, ters insan örneği!

İyi de şimdi ne yapıyor? Şimdi? Utanç verici bir şey!

Şimdi ayda bir defa 212. sıradaki listeyi imzalıyor ve bir aylık ömrünün bedelini tahsil ediyor, harcıyor! Neye harcıyor? Öğlen ve akşam yemeklerine... Kahvaltı, elbise ve benzeri şeyler! Ama hayır, yaşıyorum, dostlarımla muaşeret ediyorum, onlar benim en iyi dostlarım, dünyanın en iyi, seçkin insanları!

Ama sürekli ben onları görmeye gitmeliyim, bu bir utanç değildir, hiçbir aşağılık kompleksine kapılmıyorum, onları sormak, yanlarına gitmek, onlardan istemek, karşılarında ihtiyaçları dile getirmek, aşağılık bir davranış değildir asla; aksine gurur verici bir şeydir. Evet, gurur verici! Gururumu kırmıyor, doyuruyor. Sürekli hallerini soruyorum, evlerine gidiyorum, deruni yalnızlıklarına ayak basıyorum. Sokak ve pazar insanları değil bunlar, her birisi yalnızlık derinliklerinde, kendine yeterliliğin yüce tahtına kurulmuş, asırların birinde sessizce oturuyorlar, insanlarla ilişki hatırına zillete düşmüyorlar. Onların ardı sıra gitmek, temiz, güzel ve efsanevi sessizliklerine girmek heyecanlıdır. Oralara giren sadece benim. Onlar bir dairenin başkanı, amiri, halifesi ve sultanı değildirler; bulutlu ve karanlık, gözlerden uzak, asırların bulutları ardında gizli çehrelerdir. Evleri saray, kafeterya, misafirhane değil, bir tapınaktır, mabettir! Aşağılayıcı değil, onlardan aşk dilenmek asla utanç verici değil; bu dilencilik, dünya sultanlığından daha gurur vericidir. Evet, bunu şu gökyüzünün altında hiç kimseye başını eğmeyen, bel bükmeyen birisi söylüyor, beli defalarca zorbalık ve baskılar altında kırılsa da asla eğilmemiş olan bellerdir. Meryem'in İncil'de yer alan Ruhulkudüs'e (Saint Sprit) söylediği şu sözü okuyunca

ilk önce şaşkına döndüm: "Ben senden aşk dilenmiyorum, eğer istemezsen bir daha asla istemem!" İncil dünyanın en ilginç kitaplarındandır. İçinde bazen en güzel vahiy ayetleri göze çarpmaktadır; ama bazen de bir kâfir, mürtet, hatta müşrik, tevhide inanmayan, muvahhitçe olmayan ifadeler ve hatta münafığın ağzından çıkabilecek sözler yer almaktadır! İncil'deki böylesi cümleleri mukaddes metinde, semavi kitapta, Meryem ve İsa'nın sözleri arasında, hatta Allah'ın sözleri arasında görmek ve işitmek ne kadar zordur. Ne kadar rahatsız edicidir.

Ben inanıyorum ki İncil semavi bir kitaptır. Şüphesiz, cümlelerinden ayet oldukları açıkça anlaşılıyor, Meryem'in sözlerinin kokusu geliyor, Ruhulkudüs'ün ruhu görülüyor, ilâhi bir tadı var. Ama yazık ki papa, kilise yöneticileri, İncil yazarları ve yıllarca İncil'i evlerinde ve ellerinde tutanlar tahrif ettiler, kendilerinden bir şeyler kattılar. Bu cümleler onların hatırasıdır. Bu cümleler ayet değildir, Meryem Ruhulkudüs ile böyle konuşamaz. Bu cümle, bir kadının bir erkeğe olan sözleridir. Hayır, birbirlerini akıllıca sevmek isteyen bir hanımefendinin bir beyefendiye söylediği sözlerdir ki onlar birlikte yaşamak istedikleri halde aşk hususunda bir diğerinden daha fazla fedakârlık göstermek istemezler. Onlar birbirinde yok olmak istemiyorlar, onlar aşkta yok olmak istemiyorlar, sevgide kendilerini korumak istiyorlar! Onların işinde aşk, yanmak değildir, değerlendirmektir; ateş değil, terazidir, her birisi için bir basamak veya bir kefedir. İkisinden birisi ağır gelirse aşk bozulur, biri diğerinden daha fazla yanarsa aldatılmış olur. İki ortaktan birisi daha fazla para harcar veya daha fazla çalışırsa zarar etmiş sayılır, diğeri ise kâr etmiştir, bu ne büyük derttir!

"Biz bu evde birlikte yaşıyoruz, dolayısıyla bir gün sen süpür, bir gün ben."

Ne kadar doğru, akıllıca ve gerçek! Yerinde bir söz! Yerinde, yerinde, yerinde! Yerinde kelimesi her yeri kirletmiş, hatta İncil'i, hatta Meryem'in ruhunu, hatta Meryem'i! Dinî tartının bir kefe-

sine Meryem'i diğer kefesine de Ruhulkudüs'ü koyan bu Papa'dır! Aksi takdirde nasıl olur da Meryem, aşkı iradenin yarattığını iddia eder ve onda isteyip istememekten bahseder?

Mutaassıp bir Hıristiyan olan Chandel bile İncil'e ilave edilen bu cümlenin kritiğinde şöyle diyor:

"... Ruhulkudüs de Meryem'e şöyle cevap verdi: Ey Meryem, ey Doğu'nun ruhu, ey Yeruşelim'in en güzel ve en iyi kızı, ey Tanrı'nın eşi ve Mesih'in annesi! Eğer Ruhulkudüs'e duyduğun aşkta ve Kelimetullaha (le verbe) ihtiyaçta bir dilencilik hissediyorsan, Ruhulkudüs asla senin zillete düşmeni istemez; asla seni zillete düşürmez. Eğer sen aşkı -Ruhulkudüs de istemediği takdirde- istememe gücünü kendinde bulabiliyorsan, o da istemeyecektir!"

Daha sonra Chandel *Les Cahiers Verts* kitabında şöyle devam ediyor:

"Ey Meryem! Tanrı, yüce ve büyük yalnızlığında yaratılışın başlangıcında susmuş, bulutların üzerinden, ilginç istiğna kanatlarından, ezel sabahından ebet gecesine kadar gözlerini göklere dikmişti. Ve bundan tam 2000 yıl önce Ruhulkudüs'ünü bir kelimeye koydu, gözlerini ilk defa yeryüzüne dikti, yeryüzünde seni aradı, seni buldu, Ruhulkudüs'ünü ebedî ve büyük halvetinin yüce damından eteğine konsun diye sana gönderdi. Kelimeyi canına yerleştirdi. Sen onu aldın, içinde büyüttün, doğurdun, eteğinde tuttun, can sütünü ruhuna döktün ve Mesih olarak yetiştirdin... Asla gururu incinmedi, kendisini aşağılık hissetmedi, kâfirlerin ve cahillerin "Tanrı Yeruşelim güzellerinden birine vurulmuş, onunla evlenmiş, eşi olmuş, Yusuf Neccar'ın eşini erişilmez, yüce halvetine götürmüş, İsa'nın babası olmuş ve daha neler neler!" gibi sözlerine aldırmadı, sabretti. Kelimeyi tanımayan; Tanrı ve Meryem'in aşkını anlamayan, pederi Ruhulkudüs, annesi Meryem ve oğlu Mesih olan aileyi bilmeyenlerin, evliliği limitet şirket, aşkı ise yük terazisinden başka bir şey olarak görmeyenlerin sözlerini duymazlıktan geldi. Kendisini ve böylesine ilginç bir olayı aşağılık görmedi ve gururu ka-

barmadı, o, mütekebbir, ceberrut, biricik ve ihtiyaçsız olduğu halde kibirlenmedi... Sen ey Meryem! Mesih'in annesi, eşsiz ve bir olan Allah'ın temiz eşi! İncil'de okuduğumuz bu sözü sen söyledin mi?"

Hayır, bu kelime, bakire Meryem'in, Ruhulkudüs'ü içinde barındıran, o kelimeyi canıyla büyüten ve Mesih'i doğuran Meryem'in olamaz. Bu başka bir Meryem'in sözüdür, Yusuf Neccar'ın eşi Meryem'in sözüdür; muhatabı da Ruhulkudüs değil, Yusuf'tur!

Ne yazık ki İncil'i tahrif ettiler, Chandel bütün ömrünü gece gündüz bu semavî mukaddes kitabı tashih etmek için harcadı. Onun hazırladığı bu nüsha çok özgün bir nüshadır, mukayese edilemez. Chandel, Meryem'i ve İsa'yı tanıyan ayetleri anlama gücü olan ve bunu becerebilecek bir kimsedir; ama bizzat Chandel'in tabiriyle:

"İncil ayetlerinin gizemli ve sıcak neşesi ruhumu Ruhulkudüs ile birbirine karıştırıp beni Allah'ın arşına kadar sonsuz ve yüce ebediyete kadar götüren Meryem için, Allah'ın ruhunda alevlenen aşk ateşinin kendinden geçirici ve temiz fezasında boğunca, birden ilginç cezbelere kapılıyorum; ama aniden böylesi kelimeler zehirli bir ok gibi yüce göklerde uçan beni yaralıyor. Böylece yorgun, kanlı ve acılar içinde yeryüzünün bir köşesine düşüyorum, çırpınıyorum. Aylar sonra Meryem'e olan imanım ve Mesih'e olan ihtiyacım beni kurtarıyor, şifa veriyor, yeniden zorla irademe, inanç gücüme ve ihtiyaçlarıma yeni kol ve kanat veriyor ve yeni bir uçuşa başlıyorum.

"Ben ondan aşk dilenmeyeceğim, o istemezse ben de istemeyeceğim!"

Ama bu büyük bir haber, aynı zamanda çok da kötü ve inciticidir. Mutlaka bir hikmeti vardır. Bu da beni şüpheye düşürüyor. Kim bilir, belki de bu cümle tahrif edilmemiştir, ayettir, Meryem'in sözüdür, biz onun gizli anlamını kavrayamıyoruz. Boş yere bu cümleyi Meryem"in söyleyemeyeceğini iddia ediyo-

ruz. Kendinde gizli hikmeti de şu ki düşündüğümüzün tam tersine, Meryem'in aşkı, Ruhulkudüs aşkından ayrıdır. Hâce Nasır'ın[44] dediği gibi: "Allah'ın zatındaki aşk, maşuku görmenin ürünü olan fiilî bir aşk değildir. Eğer böyle olsaydı Allah'ın zatındaki aşk, hâdis olurdu. Hâdis olur, başka bir zata taalluk eder, ondan kaynaklanırdı ve bu mümkün değildir. Zira evvela Allah'ın sıfatları başka dış bir nedenin sonucu olamaz ve dış neden, Allah'ın sıfatlarından birinden öncelikli olamaz Çünkü Allah'ın sıfatları zatıyla aynıdır, dolayısıyla Allah'ın fiilleri ve bundan ötürü de aşkı, Allah'ın zatının gereğidir. Nitekim yanmak, sıcaklık ve ışık da ateşin zatının gereğidir. Ateşin iradî bir fiili değildir. Yakmak, insanın iradî bir fiilidir, birisini veya bir şeyi irade etmek istediğinde yakabilir veya yakmayabilir; ama ateş böyle değildir. İşte Allah'ın zatındaki aşk da bizzat yakan ateşin zatındaki hararet gibidir."

Ama İncil ayetinde insanın zatındaki aşkın böyle olmadığı ifade ediliyor, hatta Meryem'in ruhunda bile zatî bir sıfat değildir. Ateşteki ışık veya sıcaklık, yasemin çiçeğindeki koku, göklerin maviliği, tomurcuğun açması gibi şeyler, zorunlu ve fıtrî bir şey olup kendisine ârız olmaktadır. Yok olucu değildir. Şekerin tatlılığı, atın kırmızı rengindeki aşk duygusu, kahverengindeki soyluluk duygusu veya sarı renkteki ızdırap duygusu gibi değildir. Ondaki aşk, iradî bir fiildir, irade gücüyle takip edilen bir yoldur, isteme gücüyle seçmiştir, iradî olduğu için de kendini hor gördüğünde veya yolun zor olduğunu anladığında veya ... ... Ooo! Burada daha neler yazılabilir veya tahmin edilebilir! Ama söylemiyorum! Ben kötü söz konuşmam... İrade gücüyle oradan geri dönebilir, isteme gücüyle seçtiklerini yere bırakabilir veya onu "eğer" veya "eğerlere" şartlı kılabilir. Bu imkânı, aşkın insanda iradî bir fiil olması hasebiyle bulmuştur. Tıpkı yola düşen iki yolcu gibi, biri diğerine: "Eğer sen istersen seninle gelebilirim, yoksa gelemem" diyebilir veya diğeri ona: "Ben seninle yolculuk etmek istiyorum; ama araba benzi-

[44] Tusî, İbni Sina'nın Risale-i Aşk'ına yazdığı Şerh, s.359

nini kendi aramızda ortaklaşa almalıyız, yoksa dilenciler gibi beni yolculuğa götürmeni istemiyorum." diyebilir. Diğeri de şöyle cevap verebilir: "Olsun, gururun kırılmasın diye benzinin yarısını senden alacağım; ama arabanın yıpranmasını söz konusu etme, incinirim, zira hiç önemi yok." Diğeri de şöyle cevap verebilir: "Olsun, ama otel ve yemek masraflarını da yine paylaşalım..." Böylece bu ikisi yolculuğa çıkar, yolu ve yoldaşı seçerler, hiçbir ihtilafa düşmezler, her şeyi akılla hallederler. Hesap hesaptır; cepler ayrı, kardeşlik ayrıdır. İlk savaş son barıştan iyidir! Hayat budur, gerçek budur, -ister iyi ister kötü- budur! Semavi duyguların en ilginci insanın yeryüzü diliyle konuşmasıdır! Doğrusu da budur, hayatı, akıl hesap ve kitap üzere yaratmışlar, şiir efsane ve kıssayla değil! Senin o sözlerin efsanedir, şiirdir, kıssadır, hayalciliktir, o güzel defterin içindeki sözler gibidir, hayatın başka bir dili var, başka bir hesabı var, başka bir kitabı var, doğrudur!

Ne kadar çirkin bir gerçek! Ağır, bulanık ve acımasızdır, duygusuzdur, kötüdür! Onu görmek istemiyorum, onunla karşılaşmak istemiyorum, ona tahammül etmek istemiyorum, istemiyorum. Benim temiz ve büyük dünyam olan bu iki toprak duvardan başımı dışarı çıkarmak bile istemiyorum. Burada hesap, kitap yok, burada yok olmak var, kendini hesapsız feda etmek, ayaklara kapanmak, başını eteğine koymak var... Sır da ağlamaktır, derdini söylemektir, yalvarmaktır, zevk almaktır, hiçbir beklentisi olmadan birisi için olmaktır, can vermektir, eziyet çekmektir, keyfetmektir, hem de ne keyif! Bunda utanma ve ayıp yoktur, gurur yoktur, bencillik yoktur, dilencilik yoktur, dilenciliği aşağılayıcı değildir, baştan sona dilenciliktir, zevk vericidir, gurur vericidir. İlâhî, yüce, temiz ve huzur verici bir sıcaklığı vardır. Renkleri bile ayrı olan bir dünya bu!

Nasıl söylesem? İki toprak duvar arasındaki dünyada başka bir dille konuşuluyor! Birbirleriyle farklı bir şekilde ortaklaşıyorlar, başka bir türlü yoldaşlık ediyorlar. Bu iki toprak duvar arasındaki dünya pazar değil, bu duvarın dışında her yer pazardır ve

pazarcılar vardır! Bu dünyadan, bu iki duvar arasından dışarı çıkmaya, bakmaya korkuyorum. Bu semavi, güzel ve temiz odama o dışarının havasının girmesinden korkuyorum. Burada ikimiz birlikte yaşıyoruz, birlikte yanıyoruz, birbirimizin kanındayız, dışarıdan haberimiz yok. Burada ağlamak, inlemek, yalvarmak ve dilencilik etmek bizi birbirimizin gözünde küçük düşürmüyor. Bu güzel odanın dışında bütün dünya pazardır, bu oda o dünyanın hatırasıdır. Onu su, toprak, ateş ve rüzgârdan yaratmadık, başka bir âlemin cinsinden, ruhtan yarattılar. Ben bütün ömrümü bu iki duvar arasında geçirebilirim. Asla gerçeklerle aşina olma hevesinde değilim, hesap ve kitap diline tahammül edemiyorum.

Ateş, asla yağın ve pamuğun yanına yerleşemez ve şöyle diyemez: "Eğer sen erimek, yerinden kalkmak ve kül olmak istemiyorsan ben de yakıcı olmam, ısıtmam." Mehtap, geceye şöyle demez: "Ey gece, neden ben avuçlarımı uzatayım, ellerimi indireyim ve eteklerine sarılayım?" Gece de şöyle diyemez: "Ey mehtap, ben senden ışık dilenmiyorum, eğer sen aydınlatmak istemiyorsan ben de aydınlanmak istemiyorum."

Susuz, kararsız ve gözlerden uzak duramıyor. Su içmeyi önceki görüşmelere havale edemiyor. "Ben buraya kadar kaç adım yürüdüm; ama artık gelmiyorum, burada sen birkaç adım gelene kadar duracağım, burada birbirimize kavuşacağız. Ben dilenci değilim, eğer sen istemezsen ben de istemem" diyor. Bu mesafeyi o susuz ve kararsız insan hissedemez. Çeşmeye yakınlaştığını bilemez, aniden çeşmenin karşısına çıktığını anlayamaz, onu görür görmez yüzünü ve başını hızlıca göğsüne, kucağına bastırır. Bu İncil ayeti, Nasîreddin Tûsî'nin İbni Sina'nın "Risale-i Aşk"ı üzerine yazdığı şerhin insan için geçerli olmadığını söylemek istiyor.

O halde ne güzel, gerçi ne kötü! Ama ne güzel! O halde unutulamaz, ayrılmak mümkündür, o halde insan zatındaki tapınma ihtiyacının fıtri ve içgüdüsel olduğunu söyleyenler doğru söylemiyor. Tapınma, fikrî bir inançtır, iradîdir. Dolayısıyla insan

hayatında bir anda yok olabilir, insan tapınmadan yaşayabilir. Bu tez tapınmayı ve aşkı insan ruhunda ebedî bir ateş sanan ve insanın iradesi olmaksızın kalbinin derinliklerinde, ruhunun gizliliklerinde yandığını düşünen beni gevşetiyor! O halde aşk, insan ruhunun asıl boyutlarından biri değildir. Prof. Cuillier'nin dediği gibi, insanın dördüncü boyutu değildir. Aklın bir seçimi ve insan iradesinin bir üretimidir.

Bu durumda Ruhulkudüs güçleniyor ve istediği zaman yeryüzünden ve belalarından kaçabileceğini, gökyüzündeki ebedî uzletine çekilebileceğini, dertli inziva yalnızlığında rahat edebileceğini, kavgalardan el etek çekeceğini sanıyor. Yeryüzü onsuz kalacak, insan kalacak, bakire Meryem kelimeyi istemeyecek, kucağını Ruhulkudüs'e susamış görmeyecek ve gökteki eşine ve evladına aşkı ölecek.

Gerçekten böyleyse, o halde bütün bu perişanlık neden? Bütün bu dertler neden? Kayser ve halifenin bunca işkenceleri, kavgaları ve ateşleri neden? Kâfir ve fâcirlerin takibatı ve sövgüleri neden? Eğer bir derdi istememek mümkünse o halde neden istenmesin? Eğer bir derdi çekmemek mümkünse o halde neden çekilmesi gereksin? Yani neden çekilsin? Eğer yanmamak mümkünse o halde insan neden yansın?

Acaba Ruhulkudüs Meryem'i hor görmek mi istiyor? Hayır! Asla! Allah'a ant olsun asla! O Ruhulkudüs'tür. Kendi değerli varlığını hor gören insan ne kadar bayağı düşüncelidir! Chandel, ne kadar da samimi ve doğru söylüyor: "Ey Meryem, dilenme, ey Yeruşelim güzeli! Sen bütün Yeruşelim'de rahatça yaşayabilirsin, gururlu bir tavus kuşu gibi gurur havası içinde renkli ve güzel kanatlarını açabilir, tavusun güzelliğini seven şehir seyircilerinin gözlerinin önünden geçebilir, kimseye bakmayabilirsin. Herkes sana bakınca, sen istersen nazlı bir bakışla istediğin yere bakabilirsin, hemen gidebilir, beklemeyebilir, güzel yüzünle uyumsuzluk içinde olan horluk tozunu yüzünden silip özgürleşirsin! Renkli, güzel, özgür ve hafif kanatlı tavus kuşu ne de güzeldir! Hiçbir damda durmaz, horlukla evin içine bakmaz,

kapalı bir şeye göz dikmez ve gökyüzünü bütün genişliğiyle kendine dar kılmaz!

Ve sen ey Doğu'nun ruhu, ey Bakire Meryem, Yeruşelim'in en güzel kızı, Ruhulkudüs senin her zaman Filistin'de olmanı, Yeruşelim'de yaşamanı istiyor! Eğer onun inmesini beklerken, kendini hor görüyorsan o da kendini lânetli, şeytani ve kınanması gereken bir ruh olarak görür! Eğer sen istemeyebilirsen, -eğer o da istemezse- o istemez, sen de isteme!

Eğer sen istemeyebilirsen -eğer o istemezse- o da istemez, o halde sen de isteme! İsteme eğer istemeyebilirsen -eğer o da istemezse-, zira o da istemiyor!

O istemiyor, mümkünse sen de isteme, eğer o istemezse sen de istemezsen, nasıl söylesem?

Ruhulkudüs senin özgürlüğünü ve izzetini arzuluyor. O Ruhulkudüs'tür, seni kendisi için istemez, seni, senin için ister. Eğer sen istemeyebilirsen -eğer o da isterse- o da istemez, ta ki sen de istemeyebilesin ve özgürleşesin!

O'nun, senin özgürlüğün, kurtuluşun ve mutluluğun için ne kadar çalıştığını unuttun.

Eğer o senin kurtuluşunu biraz daha konuşsaydı ümidini keser ve yapamadığını sanırdı, böylece faydasız bir çaba olurdu. Şimdi eğer o istemezse sen de istemeyebilirsin, böylece kendi ebedî arzusuna kolayca ulaşabilir ve istememesi, özgürlüğe kavuşması için sen de istemeyebilirsin. O milattan tam 2000 yıl geçiyor, hem de ne 2000 yıl? Bütün Rumların, subayların ve kayserlerin işkencesi, tabiata tapanların, materyalistlerin, mülhitlerin ve müşriklerin sövgüsü! Ey Yeruşelim'in güzel kızı, Mesih'i doğururken seni üzdüler, Ruhulkudüs'ü Allah'ın o temiz kelimesini kötülediler! Bunca perişanlık neden? Eğer sen yapabiliyorsan... Eğer o istemezse, istemeyebiliyorsan, sen istemeyesin diye o istemiyorsa Mesih'in hikâyesi son bulur, Hıristiyanlığın dertleri şifa bulur, Ruhulkudüs Allah'ın kelimesinde gizlenir. Allah'ın susan dudaklarına geri döner, Hıristiyanlığın ilâhı da

İslam'ın ilâhı gibi, Musa'nın ilâhı gibi, yalnızlık ve vahdet zirvesinde azametli ceberrut yastığına yaslanır, gurur, tekebbür ihtiyaçsızlık ve tevhit egemenliğini yeryüzüne dökmez! Sen Hıristiyanlığın Tanrısı, Teos'un, Musa'nın ilâhı, Yahova ve Muhammed'in Tanrısı, Allah olduğunu unutmuşsun. Allah kendi kibriya semasının zirvesindeki tevhit makamında yalnız, yegâne, soğuk ve ilgisiz yaslanmış ve senin için tevhidine teslisi bulaştırmıştır. Senin için ey Meryem, ey Yeruşelim'in en güzel kızı, senin için göklerden indi, Filistin'e geldi, Yeruşelim'e geldi, Ruhulkudüs'ünü kelimeye gizledi, seninle evlendi, sana eş oldu, sen ona eş oldun, Mesih'inin annesi oldun, o senin eşin oldu, çocuğunun babası oldu, sana aşık oldu, sana muhtaç oldu, evet! Ey Meryem kız! Ey Yeruşelim'in en güzel kızı, bu merhametli Teos yanında durmuş, âşıkça sana bakıyor; kucağındaki güzel çocuğa babaca bakıyor. O Yahova Allah'tır, her zaman yalnızdı, ihtiyaçsızdı, göklerdeydi, eşsizdi, güçlüydü, canında aşk düşüncesi küfürdü, vahit, bir ve mütekebbirdi. Senin aşkın onu yeryüzüne indirdi. Tekliği teslise dönüştü, gururu toprağa döküldü, maşuka muhtaç oldu, çocuk sahibi oldu, onlar ona sürekli tevhit, istiğna, azamet ve tekebbürüyle ibadet ediyordu, dua ediyordu; ama şimdi küfrediyor, şirke düşüyor, hevese bulaştırıyor, muhtaç olmakla itham ediyorlar. O bütün bunları duymadı, hissetmedi ve bilmedi ki canında senin nevan canlandı, çocuk ihtiyacı onu indirdi, kıza, Doğu'nun güzel ruhuna olan aşk, onu tevhit göklerinden teslis toprağına sürükledi ve şimdi eğer o istemedikçe senin de istemediğini bilseler, sen istemeyesin diye o da istemez!

YİRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"Başlangıçta hiçbir şey yoktu, bir tek kelime vardı ve o kelime Allah idi." (Tevrat)

İşte bu yüzden diyoruz ki İsa Mesih, Kelime'nin oğluydu. Bir gün Meryem, evinden perişan bir halde dışarı çıktı. Dünya gözlerinde kararmış ve kadın olduğunu hissetmeye başlamıştı. Eşi olan bir kadın gibi hissediyordu kendisini, içindeki çocuğunun hareketli, masum, maceracı, kararsız ve endişeli olduğunu hissediyordu!

Mihrabın bir köşesine sığındı, dert içinde şöyle dua etti: "Allah'ım, benim pak olduğumu biliyorsun, benim bakire bir kız olduğumu biliyorsun, benim hiçbir erkekle görüşmediğimi ve insanların bana söylediklerinden münezzeh olduğumu biliyorsun. Allah'ım beni koru!"

Musa İsrailoğulları ile ilgili görevini sona erdirdi, kavmini terk edince şöyle dedi: "Mesih'i bekleyiniz. Size ahir zamanda bir Mesih gelecektir, onu inkâr etmeyiniz ona karşı çıkmayınız, sürekli onun zuhurunu bekleyiniz. O sizi zilletten kurtaracaktır. Esaret zincirleri altında olduğunuz bir zamanda sizi kurtuluşa erdirecektir. Nitekim ben de Firavunun zulüm zincirleri altında inlediğiniz zamanda geldim ve sizi kurtardım..."

İsrailoğulları, bundan tam 2100 yıl önce Rumların esareti altındaydı. Filistin, Rumların sömürgesiydi. Hakları gasp edilmiş ve kendi vatanlarında gurbet hayatı yaşıyorlardı. Daha da kötüsü, vatanın esareti ve düşmanın İsrailoğulları üstündeki hâkimiye-

tiydi. Tevhidi arayan İsrailoğulları ve Musa'nın temiz vatanı, Allah'ın toprakları, vahiy makamı, Tur-i Sina ve ilginç ağaçtaki nübüvvet ateşi, Allah'ı, vatanı, özgürlüğü, dini, gerçekleri kabul etmeyen Romalıların eline düştü. Rum imparatoru, sarayların güzelliği, mızrakların parıltısı ve renkli ipek elbiseler dışında hiçbir şey tanımıyordu.[45]

Bekleyiş şiddetlendi ve dertli bir hale geldi. Mesih, Mesih, Mesih, esir kafileden çıkan bir feryattı. Kayser'in zulmünden bıkan insanların boğazlarında düğümlenen bir feryattı. Her tenha yerde Mesih adı dillerde dolaşıyor, her bakan Mesih'i görüyor, her susan dudakta Mesih'in adı anılıyordu, tatlı rüyalarda Mesih görülüyordu... Allah'tan Mesih'i (Mesih vaat edilen demektir ve Meryem oğlu İsa'nın sıfatıdır) esir kavmine göndermesini, zalim imparatorun zulmünü yakıcı aşk ateşi ile yakmasını ve tutsak kavmin ümitsiz, bitkin ve soğuk kalbini sevgiyle doldurmasını istedi. Allah, barış ve temizlik elçisi vaat edilen Mesih'i, Prometе gibi, günün karanlık kışında donmuş insanı aşk ateşi ile diriltmeyi ve kendi ruhundan yaratmayı irade etti. Nitekim Âdem'i de topraktan yaratınca, ona kendi ruhundan üfledi.

İlginç bir olay başladı, tıpkı bir yıldırım gibi yaratılış semasını vurdu, öyle ki adeta yokluk bile isyan ediyordu: Allah yeryüzünde bir eş arıyordu!

İlginç bir haberdi. Melekler hayret etti, dinler isyan etti. Öyle ya Allah mabut idi, mabut kalmalıydı, mabudun kimseye ihtiyacı olamazdı, mabut kimseyi sevemezdi, kimseye sığınamazdı, okşanamaz, kucağa alınamazdı...

Allah'ın ruhundaki istek dalgası! Bu kabul edilemezdi, inanılacak şey değildi, bu büyük bir facia idi! Allah'ın kalbinde bir kadın aşkı? Neler duyuyorum?

Ve o zaman! Meryem, Yusuf Neccar'ın eşi olduğu söylenen Meryem!

[45] Mesih'ten önce Deccal'ın (Anahita) zuhuru.

Neler duyuyorum?

Allah'ın gözleri, güneşin gözleri gibi yeryüzüne açılmış, keskin gören, doğru gören ve asla hata etmeyen, güzeli gören Allah'ın gözleri kadınların ve kızların çehresinde geziniyordu, sonunda Mesih'in annesini seçti, onu beğendi.

Allah sadece esir kadınların ve kızların yüzüne bakıyordu. Esaret derdini tadan kalpler, büyük özgürlük müjdesini besleyebilirdi, özgürlük her zaman esaretin kucağında doğuyordu, zincirde büyüyordu, zulümden besleniyordu, gasp ile uyanıyordu. Bu, özgürlüğün hikâyesi ve aşkın hikâyesidir; evet özgürlüğün akrabası olan aşklar da böyledir. Allah'ın aşkı ve özgürlüğü de birbiriyle akrabadır. Aşk özgürlüğün kız kardeşidir ve özgürlük, onun kardeşi, gasp ve esaret ise anne ve babaları...

Allah, İsrail kızları ve kadınlarının yüzünde geziniyor ve eşini arıyordu. Allah, gökten bakmıyordu. Göklerden bakan duvarları görmez, yerlerde gezinen ruhlar, duvarları birbirinden ayırır. Göklerde uçan ve aşk şarkıları söyleyen kuşlar, yuvalarını şehrin bütün insanlarının evlerinde yapar. Komşunun duvarları, şehrin meydanları ve uzak caddeler, insanları birbirinden ayıramaz.

Allah, göklerden bakıyordu, bütün kadınlar, bütün Yeruşelim kızları gibi bu büyük ilâhi aşkın emanetçisi olabilirdi; zira Allah göklerden bakıyordu. Göklerden bakan, duvarları görmez, göklerden inen aşk her evin damına konabilirdi; zira göklerden bakan, duvarları görmez, yer ve göklerin evliliğinde sadece cazibenin eli vardı.

Asla hata yapmayan Allah'ın büyük bakışı Yeruşelim kızlarının ve kadınlarının yüzlerinde geziniyor, eş arıyordu. Allah'ın ruhundaki nesil, zuhur için çırpınıyor ve bir kucak arıyordu, iffetli, temiz ve güzel bir kucak... Allah'ın aşkına emanetçilik yapabilecek, liyakati olan bir kucak...

Eş arayan ve hiçbir hata yapmayan Allah'ın büyük bakışı Yeruşelim kızlarının ve kadınlarının yüzünde geziniyordu; Mesih, Allah'ın ruhunda zuhur için çırpınıyor ve bir kucak arıyordu.

Aniden Meryem büyük bir perişanlığa tutuldu. Vicdanının derinliklerinde hissettiği gizemli okşayıştan doğan ve şiddetten acı veren bir zevke duçar olmuştu, adeta güçlü bir pençe sinirlerinin köklerini kopartıyordu, ateşe benzeyen güçlü bir ruh ile doğduğunu hissediyordu... Damarları, elleri, ayakları, dizleri, göğsü, kalbi, ağzı, gözleri, yanakları ve derisinin altı onunla doluyordu. Adeta görülmeyen çelik ve kaba pazılar arasında acımasızca ezildiğini hissediyordu...

Görülmeyen kucak Meryem'i bıraktı. Rahatladı, bedeni soğudu, yüzünden ve saçlarının altından soğuk ter damlaları boşaldı. Gözlerini açtı, inziva mağarasında uyuyan yalnız bir rahip gibi veya yuvasını kaybeden bir kuş gibi kendini içeri attı ve yok oldu. İlâhi bir varlık gibi güzel ve altın kanatlı bir kuşun kucağından yükselip kaybolduğunu gördü...

Bu kuş, "Ruhulkudüs" idi. Saint Esprit, Allah'ın ruhu, Meryem'in temiz bağrından yükseldi. Allah'ın ruhunda zuhur için çırpınan o değerli ve güzel emanet, Meryem'in ruhuna yerleşmişti. Meryem'in temiz kucağı ilâhi aşkın emanetçisi olmuş ve bu temiz kalp, ilâhi ruhun evi olmuştu...

Evet, Allah, Meryem'i seçti. Allah'ın eşe ihtiyacı yoktu, Allah'ın ruhu ve Meryem'in temiz kalbi arasındaki aşk kıvılcımından bir çocuk dünyaya geldi. Allah'ın çocuğa ihtiyacı da yoktu.

Meryem'i Allah seçti, onu kendi emanetçisi kıldı. Asla hata yapmayan ilâhi gözler onu beğendi, Yeruşelim'in bütün kızları ve kadınları arasından onu seçti.

Gerçekten de Allah'ın gözleri asla hata yapmaz. Yeruşelim kızları arasında sadece Meryem Allah'a eş olmanın hakikatini kavrayabildi. Allah'ın eşe ihtiyacı yoktur, onu neden eş seçti? Allah'ın aşkla işi yoktur, onu nasıl maşuk edindi? Meryem, bütün bunları biliyor, tanıyordu, "Kelime"yi, "Ruhulkudüs"ü gören ve "Kelimetullah'ı anlayan bir tek oydu; gerçekten sadece o anladı. Kelimetullah'ın manasını sadece o biliyordu, bu sırrı anlıyor ve nasıl okunduğunu ve nasıl kabul etmesi gerektiğini de sadece o

biliyordu. Allah'ın kelimesini kelime olarak okumayan, şiir gibi ve sıradan bir ayet gibi okumayan da sadece oydu. Allah'ın kelimesiyle evlenen, kelimeyle Allah'a eş olan ve Allah'ın ruhunu kelime bedeninde kendisinde gizleyen, kalp kanıyla, ruhunun sıcaklığıyla, aşkının okşayışıyla büyüten sadece oydu. Allah'ın aşkına emanetçi oldu, Allah'ın ruhunda zuhur için çırpınan o kelimeyi Kelimetullah'ın bizzat kendisi olan Ruhulkudüs kuşuyla ruhuna kabul etti. Ruhunda Allah'a karşı duyduğu bütün aşk birikimi ve gücüyle büyüttü... O gün Meryem, Allah'ın kelimesini ve Ruhulkudüs'ün emanetini ruhunda kabul etti. Bu emanetin ruhunun içinde çırpındığını hissediyordu... Artık anne olduğunu hissetti!

Tevrat'ın şu sözü ne kadar ilginç! Gerçekten ayettir, Allah'ın sözü olduğunu hissediyorum:

"Başlangıçta hiçbir şey yoktu, kelime vardı ve o kelime Allah'tı!"

Kur'an'da da Kelimetullah, Meryem'in ruhu ile Allah'ın ruhunu birbirine bağlayan o çekici bağdır. İşte bu cazibe onu kendisine bastırmış, zaptetmiş, cezbetmiş ve Meryem de Allah'ın kelimesini emmiştir. Tıpkı güneşi havadan emen bir gül gibi, tıpkı gülde şebnemi emen güneş gibi, tıpkı aşkı emen kalp gibi, küçük büyük iğneleri kendine çeken mıknatıs gibi, onları ayırmak olmaz, yapılabilir; ama yapılmaması gerekir.

İğne (sûzen)! Ne kadar güzel bir isim, aklıma geldi!

İğne, ince, uzun, zarif, küçük, çevik, sivri, güzel, güzel yontulmuş... İşi nedir! Bağ kurmak; ama bazen insanın elini kanatır, kötü ısırır! Ama olsun... Bazen insanın gözüne batar, göz bebeğine! İnsan kör olur, dayanılmaz bir acı verir; ama olsun!

İğne, yırtılan, parçalanan her şeyi diker... Eğer iğnenin kendisi parçalanırsa ne olur? O zaman yine ona sığınmak gerekir, ondan dikiş dikmesini istemek gerekir!

Parmaklarına yüzük takan insanlar ne kötüdür! Bu yaptıkları namertliktir!

Haa... Mesih, Meryem... Allah, bakire Meryem'le eş oldu. Alimlerin pek çoğu bu hikâyeye itiraz ediyorlar. Onlar Kur'an'da da olayın bu şekilde yer aldığını bilmiyorlar; ama bu evliliği anlayamıyorlar, evliliği kendi evlilikleri gibi sanıyorlar.

Önce gidip ölümü yaklaşan bir yaşlı beyefendiyi buluyorlar, sonra da gidip "boş odanız var mı?" diye soruyorlar, bu ne tabir, bu ne sembol! Sonra başlık parası için tartışıyorlar, daha sonra düğün, araba konvoyu, korna sesleri, caddelerde tur atma ve ortak hayatın başlangıcı, daha sonra karşılıklı ziyaretler ve biriktirme dönemi! Ardından aile mutluluğuyla ilgili kavramlar!

Doğrudur. Allah da Meryem'le evlendi! Bu ne demektir? Allah'ın Meryem'in yapacağı yemeklere ihtiyacı mı var? Çay demlemesine, turşu hazırlamasına, elbiselerini ütülemesine, sabahları çoraplarını bulmasına, çocuğuna bakmasına, kundaklamasına, sallamasına ihtiyacı mı vardır?

Anlamamak ne kadar çirkindir! Pis kokuludur, nefretin bizzat kendisidir. Romalı Sezar, elmastan çok zarif bir kadeh yapmıştı, bu kadehin yapımında bütün Roma sanatını kullanmıştı. Bir hayal kadar zarif, bir seher kadar masum, bir şafak kadar utangaç ve harem güvercinleri kadar güzel ve nazlı sevgilisi, onun için uzaklardan gözyaşı dökünce, aşkın suyu olan bu değerli damlaları o küçük kadehe döküyor ve saklıyordu. Bu küçük kadehteki yaş damlaları Sezar için bütün imparatorluklardan daha değerliydi.

Birkaç yıl önce verem ve fıtık olan yaşlı bir İtalyan, bu kadehi gördü, ilginç bir şey olduğunu anladı, sanki Allah onun için yaratmıştı. Sürekli cebinde taşıyordu, sofra başında, yatağının ucunda ve toplantılarda... Geri getiriyorum!

Bazı kelimeleri, bazı hikâyeleri ve hatta bazı duyguları ve bazı manaları öylesine belalara duçar kılıyorlar ki ben de bundan çok korkuyorum!

Hatta vahiy lezzeti ve rengi ile ilham letafeti taşıyan ilahi kelimelerimin altın manaları ile düşünce ve duygularımın elmas kadehini ölünceye kadar gizli tutmayı tercih ediyorum; hatta kırılsa bile bu eşek, veremli ve öksüren yaşlıların anlayışlı bakışlarına teslim etmek istemiyorum. Mesih doğdu. Hem de nasıl bir aşkın çocuğu olarak! Allah'ın oğlu, Meryem'in oğlu, kelimenin oğlu! Ve kelime Allah'tı ve kelimeden başka hiçbir şey yoktu... Mesih doğdu, sadece Ruhulkudüs'ün oturduğu kucakta beyaz bir gül doğdu, bir meltemin aşk öpücüğünden yetişen yeşil bir daldaki aşk goncası açıldı. Bu meltem, Meryem'in havasında Allah'ın ilahi ve temiz üfürüğünden oluştu; bu ilginç ruh, kelimenin güzel bedeninden yükseldi ve kelime, Allah'ın altın kalemiyle, Meryem'in teslimiyetçi perişan ruhunun beyaz defterine yazılmıştı...

Tevrat'ta: Baba, Oğul ve Ruhulkudüs

Kur'an'da: Allah, İsa Mesih ve Kelimetullah. Meryem Oğlu İsa ve Kelimetullah. Bu arada Meryem nerede? Meryem? Kimse değil, Meryem bir hakikattir; bir kadın değil. Ruhuna çocuk ateşi düşen bir Tanrı, sevmeyi tecessüm ettirmek ister. Aşka insani bir beden giydirmek ister; böylece yeryüzündeki sevgi muhtaçlarını ve aşka susayanları esaretten, kabalıktan, soğukluktan ve karanlıklarından bunalanları, bekleyenleri, Mesih'i gözleyen kimseleri beklentiden kurtarır. Karanlık, topraklar üzerindeki ilahi aşkı, gri gökler altında zuhur rengine büründürür.

Allah nedir? Kimdir? Allah kelimedir, kelimeden başka bir şey değildir. Allah'ın ruhu kelimededir. Allah'ın ruhu kelimedir ve tamamen ruhtur, ruhtan başka bir şey değildir. Mesih kelimeden doğmalıdır. Bir bağ gereklidir, bir eş gereklidir. Yeryüzünde arar ve Allah'ın muhatabı olması gereken yüzü tanımaya çalışır. Kelimesi olan herkesin bir muhatabı vardır, onu bulunca onun da bir İsa'sı olacaktır.

"Ruhulkudüs'ün feyzi yine yardım ederse,
Mesih'in yaptığını başkaları da yapar."

Hafız

Ne ilginç ki bu şiirin gerçek manasını kimse bilmiyor, şu anda aniden gözlerimde aydınlandı. Adeta rengârenk güller, çeşit çeşit ağaçlar, kuşlar, yeşillikler, çimenler, manzaralar ve birçok ırmak bulunan büyük bir bahçe içinde büyük bir ışık parladı.

"Yıllarca kalp bizden câm-ı cem istedi,
Kendisinde olanı yabancılardan istedi.
Varlık âlemi sedefinden uzak olan bir inci,
Sahilde kaybolanlardan talep ediyordu,
Kendi sorunumu Piri Mugan'a götürdüm,
Ki o bir bakışıyla sorunları hallediyordu,
Dedim: "Ey bilge, bu câm-ı cemi sana kim verdi?"
Dedi: "Kümbet Mina oldu."
Ruhulkudüs'ün feyzi yine yardım ederse,
Mesih'in yaptığını başkaları da yapar..."

Bu hikâye de Allah'ın büyük aşk hikâyesi. Allah'ın ihtiyacı, Allah'ın ailesinde bir çocuğun doğumu, sevginin insani tecessümü, aşkın insanlaşması, temiz aşkın zuhuru, ilginç ilâhi evliliğin göstergesi ve kahramanları Allah, kelime ve sevgi olan ilginç bir hikâye... Meryem nerede? Kimdir?

Meryem Allah'ın eşi, Allah'ın Sokrat elmasının diğer yarısı, en iyi ismi... Meryem, Allah'ın muhatabıdır. Allah kelimedir, Allah'ın aşkı kelimedir, Allah'ın ruhu kelimedir. Allah'ın eşi ve kelimenin eşi için muhataptan daha güzel bir isim düşünülebilir mi?

Ne ilginç, incelediğim ve tanıdığım her hikâye, ekol, mezhep, felsefe ve ilk önce tanımam gerekenler... İlk felsefenin ilk kavramlarını açıkça anlıyorum. Tapınak, imam, Şia, bekleyiş muhatap, yalnızlık, eş, evlilik, evlat, ihtiyaç, ızdırap ve sanat felsefesini...[46]

Yine Muhammed'in nübüvvetinden şüphe et ey Hatice! Öyle ki sen cahiliyede kalıp Müslüman olmamak için çalışıyorsun! Mu-

[46] *Edebiyat Eleştirisi* kitabının önsözü

hammed seni istediği gibi yaratacaktır, ey Muhammed'in yaratıcı parmaklarının yumuşak mumu!

Ve Meryem, bu macerada Allah'ın irade ayakları altında düz ve yumuşak bir yoldur; ezilmesi, yumuşaması ve salikin ayakları altına ipek bir kumaş gibi serilmesi gereken bir yol... Bu yolun yalnız yolcuları ve yol üstündeki yalnız sevgili olan Allah'ın iradesi, daha çabuk maksadına ulaşsın diye orada birisinin sabırsızca gelmesini bekliyor, kim? Yol, Meryem... Yol, yolcu ve hedefin, bu üçünün birleştiği ve teslisin tevhide dönüştüğü zaman! Hıristiyanlık'taki teslis: Baba Oğul ve Ruhulkudüs birbirinden ayrı üç şahıs mıdır? Üçü birleşemiyor mu? Allah kimdir? Ruhulkudüs! Ruhulkudüs kimdir? Mesih! Mesih kimdir? Kelime! Ruhulkudüs kimdir? Kelime! Allah kimdir? Kelime ve kelimeden başka hiçbir şey! Felsefem burada da gerçekleşti: "Tefviz" (beşerî iradenin ilâhi iradeye bırakılması) , "teslimiyet", "İslam", "ibadet" ve "yol kulu" makamında detaylıca anlattım, hayatın anlamının ibadet olduğunu açıkladım. "Cinleri ve insanları sadece bana kulluk etsinler diye yarattım." ayetini tefsir ettim.

Ne diyor? Ne kadar güzel doğru ve derin söylüyor! Hayatın anlamı, hayatın felsefesi, hayatın geleceği ve insanın sorumluluğu budur. Ne kadar ilginç ve güzel bir sorumluluk! İnsanın mesuliyeti budur; Yunanlı hümanistlerin, egzistansiyalistlerin veya Marksistlerin uydurduğu değil! Uydurduklarını bizzat kendileri söylüyorlar! Sadece uyduranların işine gelen uydurma bir sorumluluk. Sorumluluğu ben tabiatımın, vicdanımın, ruhumun derinliklerinde, hücrelerimde, beynimde sinirlerimde ve içimde hissetmeliyim; var olduğunu hissetmeliyim, yoksa benim uydurduğum bir yokluk olamaz!

Ve tevhit gerçekleşti; vahdet-i vücut meydana geldi; ilim, âlim ve malûm birleşti; aşk, aşık ve maşuk birliğe erdi. Artık ne olacak? Bu âlemde bir aile vücuda gelecek, bir evlilik gerçekleşecek. Nasıl bir aile? Aşktan bir aile; burada aşık babadır, maşuk anne. Aşk, çocuk ve kelimeden oluşan bir aile! Orada Allah ba-

badır, Meryem annedir ve Mesih çocuktur. Allah'ın yemin ettiği bir aile, Allah o ailede babadır, muhatabı anne. Kur'an, İncil, çocuk! Allah böylesine bir aileye yemin ediyor:

"Nun'a, kaleme ve yazdıklarına yemin olsun!"

Mürekkebe, kaleme ve yazdıklarına yemin ediyor. Yazdıklarına, Allah ona yemin ediyor. Allah'ın yemin ettiği bu kalem nedir? Bu nasıl bir mürekkeptir ki Allah yemin ediyor ve Peygamber şöyle buyuruyor: "Âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanından daha üstündür."

Allah'ın Kur'an'da yemin ettiği bu kalem nedir? Yazılan şu sıradan yazılar mı? İlginç! Bu kalem öylesine evliliği gerçekleştiren bir kalemdir, nişan yüzüğü gibi bir kalem! İşte bu kalemin mürekkebi şehitlerin kanından daha üstündür. O böylesi evlatları, İsa'ları doğuran bir kalemdir. Kur'an yazan bir kalem; şiir, nesir, ilim ve edebiyat yazan kalem değil... "Kelime" yazan bir kalem!

Ohh... Renkli anlamlar melek yağmurları gibi başıma yağıyor, ben ise altında şaşkınlık içinde oturmuş sabırsızlanıyorum... Nefes almak zorlaşmış, ne yapacağımı bilemiyorum, devam edemiyorum, aydınların, miting egzersizleri yapmakla suçlamalarından korkuyorum, yine de bırakamıyorum; çünkü her an daha bir artan bu ilham selinin kaynağının kurumasından korkuyorum?

Korkuyorum, korkuyorum çünkü kötü yaratılışlı Yahudiler şöyle diyecekler: "İsa Mesih değil, İsa Allah'ın oğlu değil, İsa Yusuf Neccar'ın oğludur!" Korkuyorum, Yahudiler ve Rumların şöyle demesinden korkuyorum: "İsa haramzade bir çocuktur! Babasızdır..." Söylemediler mi? Korkuyorum, korkuyorum, korkuyorum. Meryem'den korkuyorum, şöyle demesinden korkuyorum: "Mesih benim çocuğum değil, Ruhulkudüs değil, Kelimetullah değil..." O zaman artık ebedî olarak vahiy dili kesilir, vahiy penceresi kapanır ve Allah insanla irtibatını keser, Meryem'den kaçar. Eğer Allah'ın doğru gören gözleri hata yaparsa,

hata yaptığını anlarsa, Meryem de Yahudiler gibi Mesih'e ihanet ederse ve Ruhulkudüs ihanet ederse ne olacak? Allah yeryüzünden ümidini kesecek, kendine kızacak, yeryüzünden hicret edecektir. Önceki asırlarda olduğu gibi, insan yaratılmadan, Meryem ile evlenmeden önceki gibi, gayb perdesine çekilecektir, sonsuz, sakin ve yüce yalnızlığına dönecektir. Sessizlik, yalnızlık ve hüznü, kibriya arşı üzerindeki yüce sarayına götürecektir. O zaman başlangıçta olduğu gibi hiçbir şey olmayacaktır, kelime olacaktır, o kelime Allah olacaktır. Muhatabın araştırıcı vesvesesinin olmadığı bir kelime, hiçbir zaman söylenme kirliliğine bulaşmayan bir kelime.

O zaman artık mürekkebe, kaleme ve yazılanlara yemin etmeyecek, Yeruşelim güzeli, kalemi altın bir halka gibi yeniden geri gönderecek, parmaklarını kalemsiz ve kızgın dişleri arasında çiğneyecek ve o zaman...

Meryem, Yahudilerin dediği gibi artık Mesih'in annesi, Allah'ın eşi ve Ruhulkudüs'ün kucağı olmayacaktır, Yusuf Neccar'ın ailesi olacaktır. Baharı bekleyen pazarların çarşamba ikindilerindeki değerli damlalarıyla doldurulan Sezar'ın sevgilisinin gözyaşlarının elmas kadehine, Sezar'ın sevgilisi bizzat tükürmeyecektir... Asla! Allah'ın bakışları hata etmez! Yeruşelim'de Meryem'den başka kim Mesih'in annesi, Ruhulkudüs'ün kucağı ve Allah'ın eşi olabilir? Kelimenin muhatabı, kalemi bir yüzük gibi Ruhulkudüs'ün parmaklarına takan ondan başka kim olabilir?

YİRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

Biz üç kişiydik, hatırlıyorum, üç kişi: Mesih, Aynülkuzat ve ben... Akılları gözlerinde bulunanlar ve anlayışları coğrafya ve tarihin zelil kölesi olanlar benim muhatabım değildir. Ben, zaman ve mekân üstündeki gerçekleri görebilenlerle ve anlayabilenlerle konuşuyorum. Böyleleri hâlâ vardır; ama az, ama çok! Bunlar bu günlük çöl dikenliğinde koyunların, develerin otlağı, kertenkelelerin, yılanların, akreplerin gezdiği yerlerde biten insan kokusu veren güllerdir. Hayatın mezarı olan bu dünyada hayatın kokulu ve güzel gülleri! Güzel güller!

Biz üç kişiydik: Mesih, Aynülkuzat ve ben! Her birimiz bir yerde doğduk. Mesih, Celile dağının kenarındaki şehirde, Aynülkuzat tarih gibi yaşlı bir şehir olan Hemedan'da ve ben çölün susuz, sessiz ve erimiş kalbinde, ateşin kalbinde doğdum.

Çölün sıcak kumlarındaki tufanlı ve dalgalı denizinden başımı kaldırınca gözümü çöle diktim, burası neresiydi? Büyük bir cehennem, azap melekleri, kıldan ince ve kılıçtan keskin sırat köprüsü, altında korkunç bir kuyu ve sürekli düşen insanlar, tam yetmiş yıldır baş aşağı düşüyorlar... Velhasıl gurbet... Yalnızlık, genelin alçaklığı, çirkinliği ve nefreti, kaynağın gülümseyen hiçlik ufukları, meltemin mesajı, yeşil yaprak, beslenen ümitler, dostluk elçisi, hiç! Ateş, hava! Yeryüzü...

Hepsi otlayan, hepsi sürünen! Ayakları üzerinde duran hayvanların kemendi, yürüyenlerin ve uçanların kemendi, hepsi de yüzüstü sürünüyorlar. Yürüyecek olursan dizlerine kadar kumsallığa gömülürsün, yeryüzü seni yutar!

Mesih'in sadece annesi vardı. Çocuğun ruhunda iz bırakan o ilk etkilerden ve nasihatlerden mahrumdu! Babanın nasihatlerinden... Babası kim olursa olsun sonuçta akıl ve maslahat türünden bir şeydi! Bu ikisi yani akıl ve maslahat ne sert ve ağırdır! Letafeti hayale bile sığmayan ruhu aklın kuru kalıbına dökülüyor, ruhu hesapsız seviyor, kararsız aşık oluyor ve kendini güzellik ve iyiliğe feda ediyor. Hesap yapan ve menfaatini düşünen insanlar, böylesine uyanıkça düşünen kasıtlı kimseler oluyorlar. Sevgi ışığı, mehtabın okşayıcılığı, esirgenmeyen tebessüm ve güneşin cömertçe doğuşu, hesap ve mükâfatla değil, zat ve tabiatıyla aydınlanıyor; ama vermesi gereken kandil yağı karşılığında... Aydın; ama sadece yağ verdiği kimse için, her yer için değil; velinimetinin istediği yeri aydınlatır, hesapsız değil, yağ verdikleri miktarda! Kandil, bu akıllı maslahatçı ve güneşimsi aydınlatıcı, bu deli aydınlatıcı, deli! Verdikleri yağdan değil, eriyen benliklerinden doğuyor; aldığı şeye karşılık değil, karnını doyuran kimsenin önünü değil, kendisine mükâfat verenlere değil, herkesi, her şeyi, her yeri... Eğer güneşin celâli karşısında bir gölge görüyorsan o güneşten kaçtığı içindir, güneşi istemediği içindir, altın ve hayat veren eteğini, etrafına serdiği için...

Bu yüzden kandilin akıl, güneşin ise aşk sahibi olduğunu söylüyorlar.

Mesih, kardeşim... Temiz ve merhametli kardeşimin güneşiyle kandil yakacak bir babası yoktu. Mesih, bizi Aristocu yetiştirdi. Diyordu ki: Atinalılar, Yunanlılar, Berberîler, özgürler, köleler, eşraf, seçkinler, halk ve şerefsizler!

Zira bilge/filozof, milletinin kandilidir, toplumunun gözüdür, ülkesinin yanan meşalesidir. Filozof Aristo işte böyleydi... Atina medreseleri, akıl ve bilgi üstatları onu böyle yetiştirmişti. Ama Mesih'i kimse yetiştirmedi, kendisini yetiştirecek kimsesi yoktu, güneş gibi durdu. Sessiz ve düşük sahillerde medeniyetten, felsefeden, akıldan ve Kızıldeniz ilminden uzak, köleler, isimsiz balıkçılar, fakirler ve Filistinli zayıflar arasında... Tebessüm eği-

timi verecek kimsesi yoktu; kime tebessüm etmesi gerektiğini, kime surat asması gerektiğini öğretecek kimsesi yoktu. Ona okşayıcı, aşıkane, dostane, düşmanca, âcizane ve yalvarırcasına tebessümlerin olduğunu öğretecek birisi yoktu. Mesih, annesinden güneşi alan ve babasının kandil yaptığı bir çocuk değildi, güneş gibi parlıyor, ışık ve sıcaklık vermiyordu. Bağışlıyordu, bağışlamıyordu, ondan doğuyordu, şafak gibi tebessüm ediyor ve güneşin doğuşu gibi bir tek tebessüme sahipti. Çöllere, şehirlere, dağlara, ovalara, kuraklığa, denizlere, yükseklere, alçaklıklara, harabelere, bayındır yerlere, saraylara, topraklara, özgürlere ve kölelere...

Kimse ona gülmenin çeşitli olduğunu ve insanların da çeşit çeşit olduğunu öğretmedi, ondan her birinin bundan her biriyle... Tebessümlerle insanlar arasında nasıl bir ilişki vardır? İnsanlar ve tebessümler... İnsanlık ilmi nasıl bir ilimdir? Mesih'in bir öğretmeni yoktu, ilim öğreten bir okulu yoktu. İbrahim gibi bir ümmî idi, Muhammed gibi bir ümmî idi. Felsefe, ilim ve akılla donanmış olan filozof Aristo'dan 1000 yıl sonra gelmişti. Aristo insanların kaç tür olduğunu söylüyordu. Ona göre bir grup insan aristokrat idi, yani zatları gereği şerefli, efendi ve yönetici, diğer bir grup ise demos yani halktı, zatı gereği şereften mahrum, mahkûm, uyruk olmaya, zillete ve itaate layık kitle. Bazıları annelerinden özgür doğuyor, bazıları ise köle... Köle zinciri kırarsa ve fıtratları gereği şereften mahrum olan halk, özü gereği şerefli doğan insanların yerine geçerse vay halimize!

Muhammed, ondan 1000 yıl sonra geldi, insanların hepsinin bir su ve topraktan yaratıldığını düşünüyordu. Kureyş efendilerinin Habeş zencilerinden daha şerefli olduğunu bilmiyordu. Daha da kötüsü, gerçekleri ve hakikatleri tam tersine görüyor, zenginleri, padişahları ve önde gelenleri aşağılık sayıyor, köleleri ve sıradan insanları ise üstün ve değerli görüyordu. O da ilim öğrenmemişti. Yunan felsefesini, Atina akademilerinin deha kıvılcımları saçan kültürünü ve parlak Sasanî medeniyetini.

Zerdüşt dininin marifet ve maneviyatını bilemiyordu, mukaddes ateşin çeşitlerinden de haberi yoktu. Birisinin Azergeşnesp, diğerinin Azer ve ötekinin de Azerberzinmehr diye çeşitlere ayrıldığını bilmiyordu! Muhammed'in de kendine öğreten bir öğretmeni ve onu akıllı yetiştirecek bir babası yoktu...

YİRMİALTINCI BÖLÜM

HATIRALAR

Salı

Bugün Buharî'nin "Tasavvuf Yolunu Tanıma" şerhinde okuduğum üzere, Aynülkuzat Hamedanî'ye bir yoldaşı -ki birlikte yaşıyorlardı ve varlığı birbirine dert ortağı kılmışlardı (halbuki varlığın bizzat kendisi en büyük derttir) bu her nefesinde ona niyet ediyor ve her bakışında bunu görüyordu- şöyle dedi: "Tasavvuf adabı, hırka giyme geleneği, bıyık bırakma sünneti ve dervişler yoluna girme usulü hakkında bir kitap yaz. Böylece tarikat yolculuğuna çıkan talibe ve talep vadisine girenlere faydalı olsun. Öyle ki gönül ehlinin isteği, nazar ehlinin kastı, sevgi ateşiyle yananların sevgilisi ve yol sevdalısının maksadı olsun... Onu, fırtınalı hayat denizinin, kaptanı Ali olan On İki İmam mezhebinin on iki imamının adına, on ikinci yılın sonunda bitir. Mutlak imam ve hak halife olan Ali, ibadet mihrabında öldürüldü; hakları elinden gasp edildi, halbuki Peygamber şöyle demişti: "Hak Ali iledir, Ali de hak iledir ve ben de her ikisiyleyim." Aynülkuzat da bunu kabul etti ve bütün gücüyle bu kitabı yazmaya koyuldu. On ikinci yılın sonunda bitirdi, on iki yıllık evden uzak kalmasını bu önerinin hatırına gerçekleştirdi ve Aynülkuzat, bu gurbetin nedenini düşündü.

O, sefa sûfilerinin âdeti ve Mustafa şeriatının yolu üzere hırka giymenin adabını yazabilmek için uzun gecelerde sabaha kadar uyumadı; uzun gündüzleri gaflete dalmadı. Dostu öyle istiyor-

du, bu konuda büyük bir ciddiyet gösterdi, birçok zorluğa katlandı. ömrü boyunca sofiyâne cezbeler içinde yaşadı, baştan ayağa dert ve şevk ateşiyle yanıyordu, gözleri, sadece dostu görüyor ve kalbi sadece dostunu seviyordu. Asla hırka giyme, bıyık bırakma, takunya adabı, peştamal, kemer, şal, külah, mendil ve benzeri şeyleri düşünmüyordu. Ama riyazet tarikatın, teslimiyet ve rıza da iradenin göstergesi değil miydi? İşte bu yüzden Aynülkuzat, bütün gücüyle bu kitabı yazmaya koyuldu, birçok bölüm yazdı, temel ilkeler tespit etti, şerh yazdı, çok sayıda ince nükte ortaya koydu, sayfalar dolusu yazı yazdı ve kitabı bitirdi, yeniden göz geçirdi, kızdı, perişan oldu, sözünü çevirdi, yeniden baktı, kızdı, sözü yaktı, suda yıkadı, son cümleyi bıraktı, dosta verdi. Tarihte yer aldığına göre o cümle şuydu:

"Bu kıssaya elem gerekir, kalemden hiçbir hayır gelmez."

YİRMİYEDİNCİ BÖLÜM

Anatol France'ın Madam Caillavet'ye yazdığı mektup ne kadar da tatsız bir mektup! Hiç inanamıyorum, böylesine büyük ve meşhur bir yazar en güçlü ve heyecanlı ruh hali içinde konuşurken bu kadar halsiz, çocukça ve boş konuşuyor!

Eğer bu mektubu öğrencilik yıllarımda Cevat Fâzılî Lisesi'ndeki bir kıza yazdığım mektuplar arasında görseydim utancımdan kızarırdım ve nefretimden hepsini yakardım.

La Martine'nin Madam Elviere'e yazdığı şairane şarkılar ne kadar şımarık ve de çocukça! Hepsi ah, of, neredesin? Koca eşek! Utanmıyor! Konuşacak sözün yok mu? Bu ah ve oflar yazılacak şeyler mi? Basılacak nesi var! Edebî bir eser mi! Gerçekten utanç verici. Bir metre sakal ve bıyığa rağmen bu kadar boş ve manasız söz!

Victor Hugo'nun Matmazel Charette'e yazdığı mektup! O da çok laubali ve sıradan sözler içeriyor, hepsi duygusal ve şımarıkça. Yüz sayfalık yazısını bir tek tabir, teşbih ve yarı sıcak bir cümle ile ifade edebilirsin! Derinlik, söz ve fikir diye bir şey yok, bir parmak derinliğinde geniş bir deniz!

Jean Paul Sartre'ın Madam Simone de Beauvoir'a yazdığı mektup ise oldukça derin bir mektup! Ama insan okuyunca okumak ve öğrenmek için yazılan bir kitap olduğunu, telif ücreti alıp almadığını bilemiyor. İlginç ve gaybî bir hikâyeden bahsediyorum, içinde ateşten hiçbir koku yok, insanın ruhuna hiçbir acı dökmüyor, gözlerini yaşartmıyor, kalbini incitmiyor, okuyucu son imtihan gecesinin ilk öğrencisi haline geliyor.

Prodem! Bunun en iyisi olması gerektiğini düşündüm. Bu kadar ince düşünceli ve hayal gücü yüksek bir şair neler yazamaz ki! Ama şaşırdım doğrusu, bu kâğıtları neden saklamış? Neden tuvalete atmamış? Koksun! Zavallı Suzan! Prodem'in zavallı muhatabı! Şair sadece Suzan'ın elbiselerini soymuş ve onu okuyucularına tanıtmış, bu yüzden Prodem'in okuyucuları Suzan'ı çırılçıplak görür, hatta Suzan'ın koltuk altındaki küçük benini bile bilirler; ama kendisini hiç tanımazlar. Suzan'ın kim olduğunu bilen olmaz; ama onun ne olduğunu herkes bilir. Elleri dert görmesin! Boncanson ise Sevinille ile konuşuyor mu yoksa yanına oturup eserlerini mi okuyor bilinmez! Hepsinden büyüğü ise Dante ve Beatrice'tir; ama Beatrice kimdir? Bir hiç, bir sembol! Yerine boş bir isim de koyabilirdi, aşk duygusu, kalp ilhamı ve nur... Başka bir ifadeyle, Beatrice sadece felsefi bir kavram değil midir? Boş ver, Batı'da hiçbir haber yok, hep bunlar vardır, hepsi de şamata, alkış, şımarıklık ve oyun! Yine bu Doğu! Hatta çölleri gezen şu cahiliye Arap şairimiz İmrulkays'a bir bakın! Veya Fatma'ya hitap eden Zuheyl'in kasidesine... Ondan uzak kalmış... Doğu'da sadece ateş var, yakıcı, eritici, dağınık, kararsız ve şaşkın bir ateş...

Ama bundan başka bir şey yok, sadece bir yanardağ, bir ateş! Korkunç ve acı verici bir şaşkınlık; ama derinlik yoktur. Şiddeti derinlikle karıştırıyorlar. Batı'da ne derinlik var ne de sıcaklık. Doğu'da ise sadece sıcaklık var, derinlik yok. Sadece Leyla ve Mecnun, Şirin ve Ferhat, Veys ve Râmin... Bunlar nedir? Hiçbir şey! Sadece delice ve ateşli bir kaynama, başka bir şey değil... Birazcık yükselince Allah'a ulaşıyor, irfan oluyor. Bu bambaşka bir şeydir. Eğer Allah olmazsa bir hiç olur. Kaynama ve hareket var ama azameti, yüceliği, saflığı, nefisliği, ebediliği, ve güzelliği kaybolur.

Ama şöyle dediklerini duydum: Bu âlemin bir köşesinde yanmış bir adam kendisine dalmıştı. Günün birinde bir tapınağa girdi, mihrabın yanına oturdu, namaz kıldı, başka bir ateş yaktı, başka bir din getirdi. O şu anda bu gece ve gündüzlerde il-

ginç bir yaratılış içindedir. Hiç kimse, bu meçhul peygamberin o zümrütten havuzda bedenini yıkadığını, yeşil cennet bahçelerinde gezdiğini, kendini insanların gözünden uzak Mithraizm tapınağının mihrabının mukaddes yalnızlığına attığını, gökler kadar büyük kalbini mihrabın tavanından üzerine dökülen gaybî ilhamlar yağmurunun altında susuz bir ağız gibi açtığını ve peygamberliğinin üçüncü yılında getirmek istediği kitabın ne olduğunu bilemez. Söylendiği gibi Sartre'ın Simone de Beauvoir'ından, La Martine'nin Elvire'inden Beatrice için canlı bir beden yaratabilecek mi? Gözlerine Çin'den bir bakış, kalbine Hint'den bir ateş, içinde İbrahim'in ilâhi ruhunu, kalbinde irfani heyecanları, dizlerinde Şia'nın bekleyiş sabırsızlığını oluşturabilecek mi? Dertlerini böylesine süslenen bir yaratığın ruhuna dökecek, onu hemen ateşe atacak, Doğulu ve kül rengi ateşini mukaddes Seine Nehrinin sularına atacak, bizzat oturup seyredecek ve ölecek!

Evet, bunu yapabilecek...

YİRMİSEKİZİNCİ BÖLÜM

AŞKTAN ÜSTÜNDÜR

Kalemi güçlü, ama maslahatçı Eric From'u, yıllardır zamanımızın yeni düşüncelere sahip ve kendi başına değeri olan ender düşünürlerden biri olarak tanıyorum. Ender dememin sebebi şudur: Bugünkü Avrupa'da bereketli 19. asrın aksine, Buda'nın tabiriyle "kendisi ada olan" çok az sayıda insan vardır. Genellikle tek tiptirler, sahip oldukları ilimler teknik açıdan Mevlana'nın tabiriyle ahır ilimleridir. Neyse geçelim... Yapıcı, dolu ve zekice derinlik manasında bir düşünce yok olmaya yüz tutmuştur, kapitalizm, aşağılık burjuvazi ve tek boyutluluğa mahkûm ilmin ve sanatın kaçınılmaz kaderi budur... Geçelim...

Eric From, bir ada değilse de bu prefabrik ve tek tip evler, yani insanlar arasında bir yanmaya benzemektedir!

Onun *Kendisi İçin İnsan* ve *Sevme Sanatı* adlı iki kitabını az çok tanıyordum. Özellikle birincisini tercüme etmeyi çok istiyordum. Buda'nın "kendisi ada olmak" kavramıyla yakından ilgilidir. Yıllardır bu dökük, aşınmış, rendelenmiş aydınlar arasında geziyorum. Bu büyük, acil ve hayati öze dönüş yolculuğunda yoldaşlar arıyorum. "Nereye Yaslanayım?" kitabını sekiz yıl önce Avrupa'da yayınladım, sürekli bu işteyim. Ne yazık ki bir grubu mezhepçilik adına, bir grubu geçmişleri adına, bir grubu nasyonalizm adına, bir grubu da yüzeysel olarak sadece ya beddua ettiler ya da bir tek "Aferin." sözüyle yetindiler. Bazı hasta-

lar ve korkaklar da köşe bucaklarda veya minberlerde boş yere saldırarak rahatlamaya çalıştılar.

Ne desem? Eric From'un "Sevme Sanatı" kitabını Sultanî Hanım tercüme etmiştir, kültür bakanı da güzel bir önsöz yazmıştır. Bu kitap, adının tam aksine memleketteki yeni türemiş şımarık kitaplara benzediği halde oldukça derin, ciddi ve fikrî bir kitaptır. Eric From bu kitabında aşka genel manasıyla insani ve felsefi bir yorum getirmeye çalışmıştır; kadın, erkek, çocuk, baba, anne, fert, vatan, insan ve Allah aşklarının tümünü kapsamaktadır. Güçlü kalemi, latif dili ve sanatçı ruhuyla uzman olduğu psikolojik yorumlarla bu kitaba büyük bir derinlik ve ruh bağışlamıştır.

Burada eleştirilecek yönü bilimsel amacıdır. O bir hümanisttir, gerçi kendisi itiraf etmemiş hatta işarette bile bulunmamıştır. Egzistansiyalizmden büyük ölçüde faydalanmıştır. Conti, Sartre ve Camus'nun izleri-açıkça görülmektedir. Eric From bu şiddetli fikrî eğilimle birlikte aşklardan bahsetmiştir, güzel felsefi ve psikolojik tahlillerle hümanizme ve insanlığa faydalı yorumlarda bulunmuştur. Tebliğ ve irşat metoduyla aşık olmayı öğretmektedir, hem de insana faydası olacak bir şekilde... Bu ilginç ve mucizevi gücü insanın hizmetine sunmaktadır. Başka bir tabirle aşkı bireysel içsellikten geri döndürmüş, dışsallığa ve genelliğe indirgemiştir. Burada onun ilmî yorumlarını veya irşadî tavsiyelerini anmak istemiyorum. Cinsel arzulardan dinî tapınışlara kadar insanlar arasındaki bütün aşkları tüm çeşitleriyle açıklamıştır. Benim içimde olandan bahsetmemiştir. Ben işte burada bütün bu aşkların içgüdüsel olduğunu keşfettim. Kadın, erkek, insan, vatan, baba, anne, evlat ve hatta Allah aşkının, insanın doğal yapısının ürünü olduğunu anladım, tabiatımızın zorunlu bir gereğidir, bizde olan sıfatların bir benzeri ve dengidir, bizim eserimiz olan bir aşktır, bize dışarıdan yüklenmemiştir, açlık, korku, uzunluk, kısalık, deri rengi ve lehçe gibi... Tabiatın müdahalesinin olmadığı bir ruh, hatta bazen tabiatın is-

teklerine rağmen onu yaratmaktadır. Kendisiyle ilgili ve kendisi için olan yalnız bir aşktır; bu âlemde var olan her şey, başka bir maksada ulaşmak için bir önsözdür. O olmayan bir şeyi elde etmek içindir. Sonra gördüm ki bu aşk değildir, gerçi aşka benziyor... Bende olan şeyin bazen tarihte de oluştuğunu gördüm, bu yüzden de onu aşk değil, sevgi olarak ifade ettim.

YİRMİDOKUZUNCU BÖLÜM

J. J. Rousseau'nun yazıları beni öylesine bir heyecana ve ıstıraba boğdu ki artık üst üste konuşamıyorum, parça parça yazmaya mecburum.

– Gerçekten o gereksiz kızgınlığım zekiceydi, değil mi! Sizi tapınağa götürdü, konuşturdu, sizi korkutmalıydım...

– Ne kadar saf ve iyisiniz, bundan hoşlanıyorum!

– İki üç kilo zayıfladım!

– Hâlâ bu sözlerin acısı ruhumdan çıkmadı, bunu nasıl hissetti? Nasıl dedi? Elbette ruhumu etkileyen o çok kötü anlamda değil, öylesine dedi, omuzlarında ne kadar zarif, kırıcı ve hassas bir sorumluluğunun olduğunu bilemiyor. Her kelimenin, her jestin, her davranışın binlerce yeni anlamı ve yankısı vardır. Burada yeniden cahiliye dönemine geri döndü, bunu genelde yapar, unutmasını ümit ederim.

– Eğer bu tapınak bir gün üstüne çökerse?

– Başım, yüzüm, ellerim, ayaklarım ve omuzlarım yaralanır, kan içinde kalır, yaraları da derin olabilir; ama asla ağır enkaz altında diz çökmeyeceğim! Asla... Sadece bu Vespasin! J. J. Rousseau'nun yazılarında yer alan Rum imparatoru feryat ediyor: "Bir imparator ayakları üstünde can vermelidir!" *Un empereur doit mourir début.*

Ben imparator değilim; ama yatakta ölmeyeceğimi biliyorsunuz.

Vespasin kalktı ve ayakta komutanlarının elinde can verdi, bundan daha kötü olacak değil ya!

– Bu sözler de neyin nesi?

– Bunlar mı? Gönül alıcı ve cazip bir eser, ölümsüz bir kitap! Ben vücudumun kırık döküklerinden bile yepyeni bir şey yaratabilirim. Kendime faydası olmaz; ama kalacaktır. Yazarına pahalıya mal olan değerli bir yazı gibi; ama okuyucusu için çok değerlidir!

– Siz ne yapmak istiyorsunuz? Nasıl bir planınız var?

– Ben mi? Yazın kampa gitmek istiyorum, pekiyi almak ve o iyi olan kendimin leşini sizlere takdim etmek istiyorum!

– Şaka yapıyorsunuz! Yalandır!

– Şaka mı? Hayır, böylesine bir sözü yalandan söylemek olur mu?

OTUZUNCU BÖLÜM

19. asrın büyük Alman filozofu Nietzsche, merhametin, şefkatin ve affın insandaki zaaftan ve düşüklükten kaynaklandığını söylüyordu. İnsanın bütün erdemleri ve ahlâki meziyetleri arasında sadece güç gerçeğine inanıyordu. Ona göre hak gücündür; zayıf insan savunulamaz ve hatta ona acınamaz. Zayıfları yok etmek gerekir; zira zayıflar yaşamaya layık değildir. Nietzsche ilginç bir olayda can verdi.

Yol üzerinde ağır bir arabayı çeken zayıf bir at, bir kanala düşmüş ve araba da üzerine yığılmıştı. Atın sahibi olmayan o arabacı, acınacak durumdaki atı acımasızca kırbaçlıyor, kalkmasını istiyordu. Neticede zayıf ve çaresiz hayvanı savunmak adına güçlü ve acımasız arabacıyla kavga ediyor. Genelde bir arabacı bir filozoftan daha güçlüdür ve Nietzshe'nin tabiriyle yaşamaya daha layıktır. Kavga sonunda arabacı Nietzsche'nin yan boşluğuna acımasızca birkaç tekme indiriyor ve ünlü filozof yerde yuvarlandıktan sonra can veriyor. Burada Nietzsche, dilsiz bir hayvanı hiçbir maddi ve manevi tamah söz konusu olmaksızın sadece mazlumu savunmak adına canını tehlikeye atıyor ve güçlü bir zalimle dövüşüyor.

Bizzat Nietzsche, kendi felsefesine aykırı davranmıştır. Size göre de onun bu davranışı, ahlâki ve insani açılardan büyük bir iş midir, yoksa ahmakça bir şey midir? Bu olay hakkında hükmünüz nedir?

Velhasıl bu olayda büyük bir filozof, bir ata kurban olmuştur. Böylesine bir şey için böylesine bir bedel ödemek doğru mudur?

OTUZBİRİNCİ BÖLÜM

Paul Verlaine, vahşi, hızlı, heyecanlı akan bir nehri anlatıyor. Nehrin üzerinde bir adam kırılmış küreğiyle ilerlemeye çalışıyor. Aniden sulara kapılıyor ve boğuşmaya başlıyor. Ama ne zamana kadar direnebilecek? Yoruldu, ne yapacağını bilemiyordu, bazen kamışlıklar arasında görülen bir ışığın ümidiyle kıyıya yanaşmaya çalışıyor; ama bu ışık, kurdun gözleridir. Ümidini kesiyor, bazen kıyıya yakın bir yerde çalılıklara tutunuyor, bütün gücüyle ona sarılıyor; ama köksüz olan bu çalı da kopuyor ve ellerinde kalıyor!

Artık boş yere çırpınacak gücü kalmıyor, kısa bir an daha kalabilecek bahaneler arıyor, sahilden bir ses! Kimin sesi? O değil! Kurtuluş! Mukşa! Ama hayır... Kıyıda kamışlıklar arasında birisi şarkı söylüyor, yalnız bir adam kendi kendine bir şeyler mırıldanıyor; hayır, belki de bu ses seni çağırıyor! Evet, evet, ama... Karanlıkta beni bir kayıkçı görmüş, avcı sanmıştır... Hayır, boğulan birisi! Artık her şey bitti, hatta bir müddet oyalanabileceği bir yalan da yok! Nehir gittikçe hızlanmaya ve güçlenmeye başlıyor, dalgalar acımasızca yükseliyor ve adam gittikçe güçten kesiliyor ve ümidini kaybediyor!

Kendini dalgalara bırakıyor, bu nehir çöldeki bir bataklığa akıyor, hayır denize! Adam bütünüyle teslim olmuş, zincirlerin esaretine biat ediyor, takdirin gücü karşısında teslim oluyor, ölümle randevulaşıyor...

Dalgalar üzerinde teslim olmuş gidiyor, götürülüyor. Artık çırpınmıyor, artık gözleri ne göklerde ne de sahilde hiçbir şeyi aramıyor ama...

Sadece dudaklarındaki bir kamışla kayığına doğru ilerliyor, ona üfürüyor, inancın şarkısını söylüyor, öylece ağzında tutuyor. Kamış sessizdir; ama bütün bağnazlığıyla adam onu morarmış dudaklarıyla düşmesin diye ısırıyor!

Bu, Mevlana'nın ney'i değil midir? Kamışlıktan koparılmış, ayrılıktan şikâyet eden, kanlı yolu anlatan Mecnun'un aşk hikâyesini söyleyen ve her şeyin başlangıcı olan ney değil midir? O da buydu, düalizmi tevhide çeken ve kıssayı başlatan Mevlana'nın ney'i idi. Verlaine'in ney'i de odur; adam ilk önce kayığı sürünce ağzına koymuş çalıyordu! Güzel, eğer adamın ağzındaki bu ney de düşerse ne olacak!

Evet... Ayın efsunladığı ney, hayır, Mehr büyü yaptı...

O adama acıyorum. Hangi adama? Üvey kardeşime! Putu kırılmış ve İsmail'i kurban edilmiş... Şimdi... Tapınağı... Kilise ve ezan minaresi, çan kulesi ve Eyfel Kulesi... Ne bileyim ne? Velhasıl... Oturulacak bayındır bir ev! Semaver, öksürük ve kahkaha sesleri... Ve hayat... Kötü müdür? Kötü? Hayır, Allah'a ant olsun, hayır, imanıma ant olsun, Mehr tapınağının hürmetine ant olsun, hayır... Asrımız din, dua ve tabiat ötesi bir asır değildir. Hayat, ilerleme, refah ve teknoloji asrıdır. Benim kardeşim gerçi Orta Çağ adamıdır, riyazet ehlidir, dünyadan mahrum ve hayata yabancı birisidir; ama asla bağnaz, şaşı ve kör değildir. Terk edilmiş bir tapınağın restore edilmiş mihrabındaki ışıksız, kendi kendine yanan ve inleyen bir mum yerine tavandan asılan ışıklı ve renkli bir avizeyi görünce; dünyanın dertlerinden ve çirkinliğinden tapınağa sığınan, inleyen, dünyadan bıkan, cenneti, Kevseri, süt nehrini, bal çeşmesini ve melekûtun seher fezasını beyninde betimleyen, dudaklarında terennüm eden, dua eden bir kulun perişan ve korkunç feryadı yerine, çalgıcının şarkı seslerini ve Nekisa'nın şarkılarını duyunca üzülür mü yoksa dertlenir mi?

Ne yapacağını biliyorum; kardeşim dışarı çıkar ve gider...

– Nereye?

– Tapınaktan gider.

– Biliyorum; ama nereye gider?

– Ne? Tapınaktan dışarı çıkar.

– Tapınaktan nereye? Dışarıya, ama nereye gider?

– Burada sadece "bir yerden" vardır, "nereye"nin ne manası vardır ne de varlığı!

– Ondan sonra nasıl yaşar? Neyle meşgul olur? Allah'ın bu fakir ve boş dünyasında neyle meşgul olur? Ne yapar? Bir mescidin imamı ne yapabilir? Nasıl başkalaşabilir? Şiir söyleyebilir mi? Bir şeyler yazabilir mi? Ekincilik yapabilir mi? Ticaretle uğraşabilir mi? Siyaset kargaşasına girebilir mi? Gazetecilik yapabilir mi? İşyeri açabilir mi? Sanatçılık yapabilir mi? Kumar oynayabilir mi? Ayyaşlık edebilir mi? Caddelerde göz banyosu yapabilir mi? Avukat olabilir mi? Öğrenci olabilir mi? Öğretmen olabilir mi? Geceleri sinemaya gidebilir mi? Gündüzleri işe gidebilir mi? Üstünlük taslayabilir mi? İsim ve şöhrete kanabilir mi? Kendini ona buna yapıştırabilir mi? Avrupa'ya gezmeye gidebilir mi? Evine çekilebilir mi? Şehrinin etrafındaki kuyulara sığınabilir mi? Böylesine bütün ömrü boyunca camiye alışmış, teni ve ruhu cami olmuş birisi, oradan nereye gidebilir? Dışarıda neler yapabilir? Tapınağından dışarı çıkabileceğine inanabiliyor musunuz? Veya hayatın sevinç ve heyecan kargaşası içinde yine itikâfa çekilebileceğini düşünebiliyor musunuz?

– Hayır, o bütün bağnazlığına rağmen onu terk edecektir, onun inancı bencilliğinden daha güçlüdür ve tam tersi!

– O halde sonradan ne yapacağını neden düşünüyorsunuz? Ne olacağını? Onunla ne işiniz var? Sizi ne ilgilendirir? Bir ben biliyorum ve bir de kardeşim! Belki de "sonra" diye bir fırsat bulunmaz, belki de bu tapınaktan çıkış, ömrünün sonuna kadar

sürer, sanki onun başka bir işle uğraşması için on altı yıllık mühlet çok mudur? Eğer bunu yapabilirse büyük bir başarı elde etmiştir; eğer başaramazsa ölüm her şeyi bitirecektir. O halde bu sorulara ne gerek var? Velhasıl o hemen tapınağından dışarı çıkacaktır.

OTUZİKİNCİ BÖLÜM

Watt piyesinde sürekli hızlı, acele ve aralıksız konuşmalar yapılıyor, Rey, Roma ve Bağdat konuşuluyor. Bir şey açıklamak için konuşmuyorlar; susmamak için konuşuyorlar, hatta ipe sapa gelmez manasız şeyler konuşuyorlar. Ama öylesine ciddi, acele ve sürekli konuşuyorlar ki seyirciler anlamına dikkat etmezlerse hassas ve acil bir konuyu konuştuklarını sanır; ama bana göre boş şeyler konuşuyorlar, sessiz kalmaktan kaçış için acelece ve delice laflar ediyorlar. Bütün bu düşünceleri o korkutucu şeyi düşünmemek için düşünüyorlar. Bütün bu sözler, o sözü söylememek, o cümleyi ifade etmemek içindir. İçinde o sözün gizlendiği yegâne ve ilginç cümle, adeta tuzak kurmuştur. Hangi söz bu? Adını anmaktan bile korkuyorum, düşünmekten bile korkuyorum. Bu adeta gaflet dişlerini sıkmaktır, kelimelerin dişini! Kelimeler! Sürekli kendini, düşüncesini ve içini, "ben"ini kelimelerle kurşun yağmuruna tutuyorlar... (Uyuyordum, uyandım, uykuda değildim, uyuklarken Gurudev Rabindranath Tagore'un papağanıyla konuşuyordum. Özgün şeyler! Tatlı şımarıklıklar! Karı koca kavgaları gibi... Örneğin ne hakkında? Deri bir palto almak için!)

Bu piyeste telefonun hassas ve önemli bir yeri vardır. Hepsi sabırsızca bir telefon bekliyor. Bu sessiz makine, onların bütün gerçek, asil ve sabırsız varlıklarını kendisine cezp etmiştir. Telefon kulübesinde bekleyen ve sırası gelince de telefonla konuşan insanlar gibi, boş şeyler, sadece vakit geçsin diye, bu vakit oldukça zor, ağır ve uzundur. Bu bir iki saat bir ömre bedeldir;

ömürden daha zordur, adeta iki saate sığdırılan koca bir ömürdür, sürat! Bu yüzden sabretmek çok zordur. Bu gevezelik esnasında aniden acı bir şekilde susuyorlar! Telefon?

Başka bir kısa piyeste ise birkaç perişan ve bekleyen insanı oynuyorlar. Birkaç yaşlı ve bitkin kişi suda boğuluyor ve ölüyor, arada bir başını çıkarıp gençlerin verdiği lokmayı ağzına alıyorlar ve yeniden başlarını suya gömüyorlar. Diğeri ise bir gençtir. Hepsinden genç olan ise oldukça şaşkın, ayakları üzerinde duramıyor, sürekli odanın duvarından yukarı çıkıyor, elinde bir dürbün ile dışarıya açılan iki pencereden dışarıyı seyrediyor. Sabırsızca, ivedilikle ve merakla, nerededir? Sonsuz ve bilinmeyen deniz ile sisli hava... Birisi mi geliyor? Ama hayır, hiç kimse! Ne zaman geliyor veya gelecek? (Sahnede hiç kimsenin gelmeyeceği ilan ediliyor.) Ama her haliyle bekliyor, sözleşmiş değil...

OTUZÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sartre'ın öğrencisi kendisine yol göstermesi için danışmak üzere üstadının yanına geliyor. O öğrenci bir özgürlükçüdür. Oğlunu hayatı kadar seven bir annesi vardır. Fikir arkadaşları onun aşık olduğu ve insani bir görev olarak gördüğü özgürlük yolunda savaşıyorlar. Annesi ise ona öylesine bir bağlanmış ki uzak kalınca ölecektir. Dolayısıyla o ya annesini özgürlüğe kurban edecek veya özgürlüğü annesine feda edecektir. Öte yandan Paris'te annesinin yanında kalırsa annesini mutlu etme hedefine ulaşacaktır; ama arkadaşlarıyla savaş cephesine katılacak olursa o zaman da milletinin özgürlüğünü gerçekleştirme hedefine ulaşacaktır... O ne yapsın, hangisini diğerine kurban etsin, hangisini seçsin? Burada her hizmet, ihaneti gerektirir.

Sartre'ın burada vereceği cevap bellidir: "Siz özgürsünüz, hangi yolu seçerseniz o yol seçmeniz gereken yoldur, yani olması gerekeni kendi seçiminizle yaratırsınız. Bu tercihten önce hiçbir gereklilik yoktur, o halde seçiniz yani yaratınız." (Zira eylemin ölçüsü eylemden sonra vücuda gelir, ona göre ne tümel bir gerçeği yaşayan bir Tanrı ve ne de ortak bir ilkeyi tavsiye eden beşerî bir ahlâki vicdan söz konusudur. Eylemde bulunan ferttir, bu eylemiyle seçmiştir ve bu seçimiyle bir ilke yaratmıştır.)

Ama her haliyle bu gence bir cevap vermek gerekir. Ne demek lazım? Siz yol gösterebilir misiniz?

OTUZDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ne yeni doğmuş dertler! Her dem gelir, kutlu rüzgârımla bir gam...

Meşrutiyet Devrimi'nde çok acı bir olay vardı. Yazarlar buna pek dikkat etmiyorlar. Halbuki ben, saatlerce hatta geceler boyu orada kalıyor, düşünüyorum, ızdırap çekiyorum; geçip başka olaylara bakma gücünü bulamıyorum.

Melikul-Mütekellimin bu devrimin parlak bir simasıdır. Ben onu dünyanın bütün devrimcilerinden daha çok seviyorum. Dindar ve aydın bir adamdı. Aynı zamanda devrimciydi ve aşk inceliğinde, hayal letafetinde ve tasavvuf sıcaklığında bir ruha sahipti. Kara gözlü, çekici, çatık kaşlı, süslü, gür sakallı, mert, vakarlı, korkusuz, mütefekkir ve gururlu biriydi. Birçok manevi ve aşkın kalp, güçlü ruhlarn gizemli cazibeleri karşısında sabrını tüketir! 1900-1910 yıllarının korkulu ve kanlı sahnelerinde kendi gizli keşmekeşleri içinde bu güçlü çehrenin cazibesinden kurtulmaya çalıştılar; ama beceremediler!

Bu fedakârlardan birinin hikâyesi herkesin diline düştü. Savaş, katliam, sürgün, kıyam, zindan, idam ve devrim haberleri arasında onun ve Melik'in öyküsü dillere destan oldu. Burada Kaçar sarayının Şehzade Hanımıyla Meliku'l-Mütekellimin'in acı aşkının destanını anlatmak istemiyorum; çünkü o hikâye uzun, karmaşık ve içler acısı bir hikâyedir. Devrim, devrimin çehresi, özgürlüğün sembolü ve mücadele kahramanı, birine hayatın ve aşkın neler yaptığını ve ne olduğunu, ne dertlerle, acılarla içiçe

olduğunu, söylenemeyecek ve anlaşılmayacak gizemlerle dolup taştığını söylemeye hacet yok...

Ben aşkı anlatamam, şehâdeti anlatacağım.

Gece yarısı Kazaklar ve Muhammed Ali Şah'ın askerleri evlere saldırdılar ve özgürlükçüleri tek tek yakalayıp Şahın bahçesine getirdiler, zincirlere ve prangalara vurdular! Geceydi, elliden fazla büyük küçük devrimci şahsiyet bahçede halka kurmuşlardı, zincire bağlanmış, yarını düşünüyorlardı. Yarın ölüm yarını olacaktı. Emniyet ve iktidar için tehlikeli olanları, Muhammed Ali Şah'ın diktatörlüğüne ve İran'ın hâkimiyetini gasp etmesine tahammül etmeyenleri idam ve işkence için tek tek tespit ediyorlardı. Onlara göre Melik'ul-Mütekellimin çok tehlikeli bir suçluydu. Melik birkaç saatlik bir zamanının olduğunu biliyordu, aniden karşısında çocuğunu gördü! Onu da yakalamış, zincire vurmuşlardı. Merhum Mahmut Melikzade, Melik'in yegâne oğlu ve vasisi idi! Bu gece son geceydi, babası yarın idam edilecekti. Ölüm gecesiydi. Biricik evladı, gözlerinin önündeydi. Ölüm gecesi biricik oğlunu karşısında gören bir babanın oğluyla konuşma ihtiyacı ne kadar acı, zevkli ve delirtici bir ihtiyaçtı!

Ama o bir babadır! Baba olmayan, hatta böylesine bir baba olmayan ve böylesine bir evladı olmayan bilemez! Melik, bu ihtiyacını dişleriyle bastırıyor, gaflet dişleriyle ciğerini ısırıyor, onu tanıdığını göstermemeli, cellâtların onun oğlu olduğunu anlamaması gerekir. Olmamalı! Olmamalı! Tehlikelidir, ölüm tehlikesi! Melik gözlerini ona dikiyor; ama babaca bakışlarını kaçırmaya çalışıyor, gizlemek istiyor, ızdırapsız, sıradan, evlat sevgisi taşımaksızın, aşksız gözlerle bakıyor! Ölüm gecesidir, onu yarın görmeyebilir, birkaç dakika sonra onu götürebilirler... Onu götürdüler, bu ikisini birbirinden ayırdılar, bir daha yan yana getirmediler, ebedî olarak ayırdılar, çocuğuna nasıl bakmayabilir? Ona bakıyor; ama babaca bakışlarını kaçırmaya çalışıyor, gizlemek istiyor, sıradan, ızdırapsız, evlat sevgisinden uzak ve akrabaca, aşksız bakışlarla bakıyor, sadece gören gözlerle bakı-

yor sadece heykelin resmini gözlere yansıtan bakışlarla... Evet, bir ayna ya da bir tıp doktoru gibi yüzüne bakıyor. Hayır, bu zor değil, can vermekten daha zor değil. Bu, bakışlarını çocuğunun gözlerine göndermekten daha zordur. Bu, bakışlarını çocuklarının bakışıyla karıştırmaktan daha zordur. Sanki kız kardeşim bana haber veriyor, sevgilim benimle konuşmak istiyor. Söyleyecek çok şeyim var, delirmek üzereyim. Dertlerimi duymalısın, kalbimi bilmelisin. Bir an önce bana ulaş, ben kapımn arkasına oturmuş, yolunu gözlüyorum. Ben bir maslahat gereği yerime birini gönderiyorum. Hayır, bundan daha zor, daha kötüsünü kim düşünebilir? Melik karşısında zincire vurulan gencin, oğlu olduğunu, sevgili evladı olduğunu, gözünün nuru olduğunu, kalbinin meyvesi olduğunu, Melik'in sevdiği biricik evladı olduğunu, bütün devrim hareketlerine katılan oğlu olduğunu, Melik'ten bile radikal ve devrimci olduğunu, Ali Muhammed Şah'a muhalif olduğunu, düşmanın gâsıp hükümlerine daha çok muhalif olduğunu, hatta önceleri hitabet, iman ve ilim ehli olan Melik'i bile onun devrimci yaptığını anlamasınlar diye Melik ona yabancı gözlerle bakıyor. Soruyor ki: "Adınız ne? Hangi okulun öğrencisisiniz? Sizi neden yakaladılar, sizi yanlışlıkla mı tuttular, o halde yarın serbest bırakılırsınız, rahata kavuşursunuz, üzülmeyin. Herhalde babanız da üzülüyordur? Sahi babanız var mı? Hangi dersleri okuyorsunuz? Ha! Aferin, derslerinize iyi çalışın!" Böylesine uzak ve sıradan bir sürü söz! Ve Melik ona baktığını anlamasınlar diye başkalarına da bakıyor! Ne kadar zor!

OTUZBEŞİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET BAYRAMI

Bugün 7 Ağustos'tur, bayram günüdür, meşrutiyet bayramıdır, ateşli günlerin ve kara diktatörlüğün ölü gecelerinin sonudur. 7 Ağustos, hem büyük hem de küçük diktatörlüğün bitiş günüdür. Adaletin kurulduğu, özgür seçimlerin yapıldığı ve sultanın diktatör gücünün sınırlandığı gündür, halka haklarının verildiği gündür. Halkın kurtuluşunun başlangıcıdır, aziz vatanın yabancı sultasından kurtuluş günüdür, İran'ın hep cahilî saltanatla yaşayan yirmi beş asırlık dönemden kurtuluş günüdür.

7 Ağustos sadece İran için değil, İslam için de bayram günüdür. 15 asırlık tarihini hep cahilî hilafetlerle geçirmiştir.

7 Ağustos'tan günümüze kadar üç dönem geçmiş olmasına rağmen özgürlük, demokrasi, kurtuluş ve özgür seçimlerin, yani meşrutiyet hareketinin temel ilkelerinin ne kadar gerçekleştiğini ve din ve milliyetin ne durumda olduğunu görüyoruz. Hatta bizzat özgürlükçüler bazen kızarak istibdat dönemini ve devrim öncesi kör sessizliği böylesine bir meşrutiyete tercih ediyorlar. Ayrıca halkın derdi çoğalmıştır; ama hepsi de bunun nedenini biliyor. Velhasıl... Sahip olunmayan bir özgürlük ve uyanıklık dert vericidir, bilmemekten ve sahip olmamaktan daha iyidir. Gerçi bu ikisi birlikte olunca ancak insana huzur verir.

Şu anda meşrutiyet öncesini ve sonrasını değerlendirme imkânımız yok, birçok dert saldırıya geçecektir, bugün 7 Ağustos... dönümüdür, velhasıl şölendir.

Bütün ömrümü ifade eden 35 yılın ardından Tebriz halkı bugün yeniden Hekimu'l-Mülk'ün faytonuna gözlerini dikti. Tebriz halkı onun her gün Meharace kalesine geldiğini, birkaç saatlik ders, savaş, tâlim görüşüyor; idari, hususi ve siyasi yazışmalardan sonra evine dönüyordu. (Ama kimse adresini bilmiyordu. Tebriz halkı onun nerede olduğunu bilmiyordu. Şehir haritasını neden hiç kimsenin anlamayacağı şekilde çizmişlerdi? Chandel'in kardeşi De Gobino -gerçi kardeşinin olmadığını söylüyorlar- şahsi notlarında Settar Han'a bile kendisini bulmaması için bu yanlış haritayı verdiğini söylüyor.) Birkaç saat evinde istirahat ediyordu, kaleyi üsten seyrediyor, nargile içiyordu. Sürekli dana bifteği, patates, iki elma ve bir fincan kahveden oluşan yemeğini yiyor, gazetesini okuyordu. Aynı zamanda işyeri olan odasında kaleyi gözetliyordu, bütün belgeleri, özel notlarını, mektuplarını, defterlerini, yazılarını, eserlerini, dinî ve irfani araştırmalarını, resimlerini, siyasi hatıralarını, biyografisini, mücadele tarihini, cephe arkadaşı Settar Han'la yaptığı işbirliği belgelerini orada tutuyordu. Meşrutiyet devriminin fırtınalı dönemine ait hatıra ve eserlerini de orada koruyordu... Daha sonra aynı faytonla Mesudiye'ye gidiyordu, orada da askerî işlerle uğraşıyordu. Gerçi askerî bir ruha sahip değildi, tasavvuf ve irfan ehliydi, mihrap ve mescit ehliydi; ama gelecek nesiller için böyle yapıyordu. Bugün Tebriz halkı 35 yılın ardından yeniden onun altın renkli faytonunu gördüler; ama o yoktu. Şehir halkı nasıl bir hal içindeydi! Onsuz faytonu görmek! Sevinç ve şölene rağmen Kerbelâ musibeti tekrarlandı ki aniden Zülcenah'ın (İmamın atının) süvarisiz döndüğünü gördüler.

OTUZALTINCI BÖLÜM

BAZI İÇLER NE SIRLARLA DOLUDUR!

Benim özel dostum Hicazi Bey, Meşhet kültür hatibiydi, aynı zamanda “Astân-ı Kuds” dergisinin müdürüydü. Ateşli ve etkileyici bir konuşmasında (İyi ki hatırladım, keşke daha önce hatırlasaydım!) şöyle diyordu: “Ben ziyaret maksadıyla abdest alıp, İmam Rıza’nın kabrine gidiyor, ziyaretname ve dua okuyarak, namaz kılarak, İmam’ı seven bir aşık olarak gerekli şeyleri yapıyordum; ama sadece bu sözlerle, metinlerle, dualarla ve ziyaretnamelerle yetinemiyordum. Dinî açıdan İmamın kabrine el sürmenin, türbeden içeri bakmanın ve etrafında gezmenin bir sevabının olmadığını, hatta iyi bir şey de sayılmadığını biliyordum; ama kalbim dayanamıyordu. Kalbin şeriatla, dinî hükümlerle, ayet ve rivayetlerle işi yoktur. Gidip türbeye dokunuyor, başımı türbeye dayıyor, inliyordum, kendi kendime bir şeyler fısıldıyordum, ağlıyordum. Bütün ruhumla, kalbimle ve varlığımla İmam Rıza ile konuşuyor, bir şeyler istiyor, dua ediyordum... Susuyordum, yüzüm perişan, gözlerim yaşlı, kalbim aşk dolu, öylece susuyordum, onu düşünüyordum ondan ayrılamıyordum.

Bu ruh hali içinde ne olduğunu bilemiyordum. Ruhumun derinliklerinden İmam’a karşı çok kötü sözler geliyordu aklıma. İçim kaynıyordu, titriyordum, kendimi lânetliyordum, kendimi sıkıyordum; bütün kudretimle, bütün imanımla, bütün vücudumla o gizli güce lânet ediyordum. Tekme, sövgü ve öfkeyle

onu içimde bastırıyordum, boğuyordum. Ama olmuyordu, daha da kötüleşiyordu, durmadan kötü ve çirkin sözler söylüyordu. Ben çok korkuyordum, üzülüyordum. İmamın övgüsü ve aşkı, azameti, değeri ve izzeti beni cezbettikçe o gizli kötü yaratılışlı varlık, daha da kötüleşiyor, şımarıyordu. Büyük ve saygın şahsiyetlerin huzurunda aniden atılan kahkaha gibiydi, insanı tutunca çok kötü ediyor. İnsan kendisini ne kadar tutmak istese daha da artıyor, kötüleşiyor; insanı utançtan, pişmanlıktan ve kınamaktan öldürüyor!

Hicazi diyordu ki: Bu beni çok rahatsız ediyordu. Kötü bir ruhun, cinin içime girdiğini, benliğimi lekelediğini sanıyordum. İçimde bir aşağılık vardı ve ben çok rahatsızdım. Bu yüzden Hacı Şeyh Muhammed Kazım Dameganî'nin yanına gittim. Doktor Mehdevî'nin babası olan büyük âlim, Hacı Şeyh Muhammed Kazım, aynı zamanda babamın da hocasıydı, mutaassıp ve kapalı biriydi; ama oldukça mümin ve ihlâslı biriydi." Birçok manayı, sözü ve kötülüğü aydınlık akılla ve bilginlikle anlamak mümkün değildir; ancak ihlâs, iman, itikat ve güven ile anlamak mümkündür. Bu manayı değerli bir sûfist, uzman bir sanatçı, yeni neslin en güzel ve seçkin insanı ve La Croix'nın hayalimsi arzusu olan ve yıllardır kendi evinde Belçika'dan gelecek olan birini bekleyen Madam de la Chapelle'den daha iyi ancak Ayetullah Dameganî anlayabilirdi.

Ayetullah Şeyh Muhammed Kazım ona şöyle demişti: "Üzülme, boş yere korkma, bunun bir kötülüğü, günahı, yoktur. Sana bir cin bulaşmamıştır, özünde hiçbir leke yoktur, benliğin oldukça temiz ve mukaddestir. Ayrıca bu senin ihlâsının ve imanının yüceliğini göstermektedir, sevinmelisin. Ben inanıyorum ki İmam da senden razıdır, ziyaretini, ihlâsını, aşkını ve muhabbetini kabul edecektir. Sana kendi dostları, Şiîleri ve ihlâslı taraftarları arasında yer verecektir, kesin inanıyorum ki İmam sana bambaşka bir gözle bakıyor... Sakın üzülme, o İmamdır, gaybı bilendir, o dostlarının kalbini bilir, kalbin gizli sırlarını bilir, onun basiret gözleri, derunu görür, onun kulakları sessiz harf-

leri duyar, o senin doğru mu yalan mı söylediğini bilir; o, hangi sözlerin sana ait olduğunu ve hangi sözlerin o kötü yaratılışlı aşağılığa ait olduğunu bilir. Bu ne kadar çok söverse sövsün, İmam senin imanının, ihlâsının ve muhabbetinin daha çok olduğunu anlar. İmam, Hint sinemasının yıldızları veya Budist puthanelerin altın putları gibi değildir ki aşk ve imanı sadece aşıkların kelimelerinden anlasın; kelimelerin ardından haberi olmasın. İmam gaybı bilir, sırları ve perde arkasını bilir, söylenmeyenleri duyar, gizlediklerini bilir, yazılmayanları ve hatta tersinden yazılanları dahi doğrudan okur. Usul-i Kâfi'nin "Hüccet" babına müracaat et ki gerçekleri bilesin ve emin olasın, imametten ümidini kesmeyesin. İmamın içinde söylenen bu sözlerden dolayı incindiğini düşünecek olursan, onu asıl o zaman incitirsin. İmam, kötümserliğini ve yanlış düşünceni bağışlamaz, İmamı, o anda halini, bütün istiğfarlarını, içler acısı tövbeni, beni bağışla demeni, tüm dualarını, ağlamalarını, gözyaşlarını, dertlerini ve muhabbetlerini görmediğini düşündüğün an itham etmiş olursun. İmamın bizzat kendinin bile haberdar olmadığı o kötü sözlere kulak verdiğini düşünmek ve tüm itaatlerini, namazlarını, dualarını ve ziyaretlerini görmezlikten geldiğini sanmakla incitirsin. İmamına asla böyle kötü düşünceler besleme. Onu rahmet denizi bil, onu muhabbet dostu bil. O Tûs topraklarının garibidir, o diktatör hilafetin şehididir, o zulüm elinin zehirlediği kimsedir, o gasp edilmiş hükümetin mahrumudur, o ceylanın kefilidir! Bilmiyor musun? O yalnız, esir ve ölümün eşiğinde olan yabani bir ceylana[47] kefil oldu, serbest bıraktı, insanlardan ve şehirlerden kaçan çöl sevdalısı ceylan, o günden sonra kendini kurtaran İmam'dan vazgeçmedi, ömrünün sonuna kadar onunla oldu.

O, muhabbeti, gizemli cazibesi ve mucizemsi muhabbetiyle taş kalpleri etkileyen, kayaları mum yapan bir İmamdır. "Çöl taşlarının ziyaretine geldiğini" duymadın mı? Haremin müzesinde İmamı ziyarete gelen taş hâlâ duruyor. Sakladılar ama herkes

[47] Hafız'ın "Ey yabani ceylan, neredesin?" şiiri bu hikâye ile yakından ilgilidir.

biliyor, hatta Şia'nın düşmanı olan hasetçi, şuursuz ve imansız kâfir Meharace bile biliyor ve itiraf ediyor."

Hicazî şöyle diyordu: Bunun üzerine ne kadar sevindim ve ümitlendim. O günden sonra İmamdan utanmadan, günahlardan temizlenmiş, kötülüklerden arınmış, ümit ve kesin inanç dolu bir kalple İmamın ziyaretine gittim. Artık içimdeki o kötü ses boğulmuştu, imanım ve iradem arttıkça o sesten hiçbir şey duymaz oldum. Artık onun kötü laflarının, İmamın bana olan imanında ve kesin inancında hiçbir etkisinin olmadığını çok iyi biliyordum. Artık dua ve ziyaretnamelerimin, inlemelerimin, dualarımın içinden çıkmış, benden vazgeçmişti. Onu imtihan etmiştim, kalbimdeki iman ateşi alevlendikçe ve içim onu istedikçe, o daha çok ve büyük bir saldırıya geçiyordu. Bütün gücüyle zehir saçıyordu. Benimle içimdeki o benlik arasında sürekli ve sabit bir ters ilişki vardı. İmam da bunu hissediyordu, bunu anlamayacak kadar şuursuz değildir. O en kötü kelimelerin en güzel kelimeler içinde barındığını bilir. Dualarım arttıkça ve kalbim onu arzuladıkça o kötü kelimeler de aniden ortaya çıkıyordu. Ruh halim yerinde olunca, rahat ve sakin bir kalple gelip karşısında yer aldığımda dakik, tam ve doğru bir duayı, bir ziyaretnameyi okuyunca baştan sona selam, övgü, dua, tazim ve teclilde bulununca hiçbir yerde adaba, benim karakterime ve İmamın makamına aykırı bir laf çıkmamaktadır. İmamın o mukaddes ruhunu şüpheye bulaştıracak hiçbir söz söylemiyorum. O, benim gayretli, mutaassıp bir Mehrave olduğumu biliyor; ama sürekli beni şöyle itham ediyor: "Sen Müslüman bir Şiî değilsin, ılımlı bir Şiî değilsin, aşırısın. Neden İmamın, varlık dairesinin kutbu olduğunu, âlem pergelinin merkezi olduğunu, yerlerin ve göklerin merkezi olduğunu, kıyamet gününün şefaatçisi, cennete götüren, cehennemden kurtaran, berzahtan kurtaran biri olduğunu söylüyorsun? (Bu inançlar, aşırı Şiîlerin inancıdır), Ali'yi ve Fatma'yı ilâh bilenlerin fırkasıdır (İlâhi Komedi'de Dante'nin cennete kılavuzluğu gibi). Sen madde âleminde değilsin, bu âlemin ehli değilsin, başka su ve top-

raktan yaratılmışsın. (Biz ayrı topraklardanız...) Sen ümmetin kalbisin, sen bedenleşmiş yeşil bir kitapsın, konuşan Kur'an'sın, insanın Nehcü'l-Belaga'sısın. Sen hayatın bahanesisin, "levlake"nin altın tacısın[48]; meleklerin secde ettiği şey, senin âlemdeki nurundur. Âdem'e yasaklanan şey, senin o meyvedeki kokundu. Şeytan ona vesvese verdi, rahat ve sakin, cennette gezen, yiyen ve dertsiz yaşayan Âdem, senin meyveni yedi. Senin gülünü kokladı, gözleri açıldı, kendi çıplaklığını gördü.[49] Allah'ın gazabına uğradı, melekler kovdu, o sessiz cennetten bu kavgalı dünyaya senin peşinden geldi...

Ve sen ey insanların, Memun'un veliahdı ve halifenin ailesinden saydığı kimse! Ey onun yanına gömülen ve bir hareme defnedilen! Sen Harun'un veliahdı değilsin, sen benim veliahdımsın, sen halifenin evinden değilsin, benim komşumsun, sen onun yanında gömülü değilsin, benim sıcak kalbimde yatıyorsun, sen onunla aynı yerde değilsin, benimle bir mihrapta gizlisin. Seni hile ve zorla halifeye yamadılar, Memun'un yardımcısı yaptılar. Sen Şiîlerin imamısın, hilafetin kurbanısın, Memun'un zehirlediği kimsesin. Sen Horasan'ın sultanısın, sen Tûs topraklarının garibisin, sen yabani ceylanın kefilisin, sen gariplerin garibisin. Sen Ali'nin göz nurusun, soyusun, o hurmalığın yalnız adamı, mihrap şehidi, Allah'ın aslanı Ali'nin oğlusun, sen zehirlenen masum, mazlum ve sevgili imamımsın.

"Sultan Ali Musa Rıza'nın mezarını tavaf etmek,
Yedi bin yedi yüz yetmiş hacca bedeldir."

Bu duanın sonunda da şöyle yer almıştır: "İmam Rıza'yı Tûs'ta ziyaret eden Allah'ı arşında ziyaret etmiş gibi olur." O benim aşırı Şiî olduğumu, küfür dolu sözler söylediğimi, şeriat sınırlarından, dinin hakikatinden ve imanın gerçeğinden uzaklaştığımı söylüyor! "Öyle deme, deme" diyor. "Deme", İmam da bir insandır, diğer insanlar gibi, başkalarından hiçbir üstünlüğü yok, di-

[48] "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." kutsî hadisi

[49] Tevrat, Tekvin bölümü.

ğer insanlar arasında o da bir insandır... Ben cevap veremiyorum, içimden kızıyorum. Beni o insanlardan küçük sanıyordun madem, o halde bunca yol, bunca uzun sefer, bunca zorluklar, acılar, tehlikeler, endişeler, korkular, dualar, adaklar, niyazlar, ziyaretler ve musibetler, ağıtlar neden? Böylesine hareminin bir köşesine duran, şevk yaşı dolu gözlerle altın minarelerini yıkayan, okşayan ve öpen kimseyi tanımıyor musun? O Mazenderanlı bir ziyaretçindir ki imam, imamet, Şia, İslam, rıza, iman, Ali'nin muhabbeti, tevella ve teberra denince sadece senin bu ince, uzun, altın minarelerini, güzel kümbetini, ayna işlemelerini ve çinilerini görür! Eğer bunlar yeterliyse, o halde neden ben Şah'ın ziyaretine gitmiyorum? Onun da sarayı var, altını var, ince, zarif, 1650 metre uzunluğunda minaresi var; elli kilo halis altın kullanmış, iri zümrüt taneleri ile dolu... O halde seninle Harun Reşit arasında ne fark var? Harun da senin yanında defnedilmiş. Bu dünyada altın minareler, nurani kümbetler ve zümrüt taneleri görmedim, bu güzel minareler ve altın kümbet altında, bu güzel desenli ve işlenmiş haremin altında tanıdığım o İmamımın, o Rıza'nın olmadığını bilirsem evimden çıkınca uzaktan gözlerimi senin kümbetine ve dergâhına dikmem...

Paris'te, Goutemberg sokağında, on altıncı bölgede Jawl metrosuna yakın bir yerde otururken gençtim. Sanatı, estetiği, mimarlığı, dekorasyonu, sanat eserlerini çok seviyordum, güzel Eyfel kulesinin komşusuydum. Oldukça ince, uzun bir sanat şaheseri ve Batılı zarafet, gözleri şaşkına çeviriyor, yürekleri sarsıyordu. Ben onun komşusuydum, gece gündüz onu görüyordum. "Hatta onu görmek için apartmanımdan çıkmak bile gerekmiyordu"[50], bütün bunlara rağmen her zaman yanından geçiyor, karşısında duruyor, dışarıdan seyrediyorum, bir an olsun, bir defa olsun içine ayak basmadım, neden?

Hayır, aklıma ne kadar kötü bir örnek geldi. Sebebi bu değildi, Eyfel kulesi ile tapınak minaresi arasındaki fark değildi. Onun

[50] "Her şey uzaktır, her şey yakındır... Unuttum", kinayeler sanatı faslı, sekiz yıl önceki baskıya bakınız.

veya bunun güzel olduğunu söylemek istemiyorum. Mukayese yanlıştır, ne mukayesesi? Yapamam, Eyfel kulesi ile minare arasındaki fark değildi, o ben ile bu ben arasındaki farktı. O zamanlar keskin dinî duygularım yoktu, diğer dünyayı düşünmüyordum, ruhu, hayatı düşünmüyordum, dünyaya dalmıştım, dünya halkına dalmıştım. Dünya perestlik değil, insan severlik ve şimdi de irfan ve nur... Velhasıl bu mukayeselere ve delillere ihtiyaç yok. İmam beni tanımıyor mu? Benim sıradan bir dost olmadığımı bilmiyor mu? Sıradan insanlar işime yaramaz. Ne kadar aşağılayıcı ve çirkin, bütün ömrü boyunca nereden geçse bencil ve mağrur bir adam, gizemli ve güçlü çekicilik kemendiyle o yalnız ve yabani ceylanı tutmuş, evcilleştirmiş ve diyor ki: "Hayır, bu Hafız'ın yabani ceylanı değil, bu bir dağ keçisidir, avcıların avladığı, tuzakla, tüfekle veya araba farlarıyla yakaladığı dağ keçisi! Evet, bunlardan bu çöllerde, ormanlarda oldukça fazladır! Sen kendin fazlasın...

Hayır, İmam'a bu lafları söylemeye cesaret edemem, o ne söylerse söylesin, ne yaparsa yapsın, ben bir şey diyemem. Eğer başka birisi bu sözleri söylemiş olsaydı ben cevabını verirdim. Ta ki yeniden bir halt işleyip benim gibi bir adamın imanına, benim gibi bir filozofun felsefesine, benim gibi milliyetçi birinin vatanına, benim gibi bir babanın oğluna, benim gibi mutaassıp bir eşe, benim gibi bir sultanın sarayına, gururuma, bilgime, ilmime, seçimime, beğenime, hükmüme... Bana sıradan iftiralarda bulunmasın, onu sıradan ve bayağı görmesin ve beni eyyamcı, sıradancı ve orta yolcu bilmesin! Beni! Aferin! Benim gibi dine ve ahirete baş eğmeyen birini! Eğer başka biri kötü söylerse, hakaret ederse, beni, seçimimi veya inançlarımı küçük düşürürse, incitirse, döverse cevabını vermem; ama eğer değerse (ki değerli insanlar çok az böyle şeye başvururlar) beynine öyle vururum ki ne söylediğini anlasın. Ama o her ne derse, her ne kötülük yaparsa, her ne kötü laf ederse, her ne akılsızlık ederse ben tahammül ederim, bir şey söylemem; her ne zaman insanlar, hayat ve zaman kalbimi sıkarsa, ruhumu bezdirirse ve

saldırmak istersem, kötü söz söylemek istersem, dövmek istersem, vurursam, yüzümü tırmalamak istersem, incitmek istersem, birine eziyet etmek istersem, içimdeki kinleri birinin başına dökmek istersem feryadımı, sövgümü, gazabımı ve dertlerimi birinin ruhuna boşaltmak istersem ve yılanların kalbime döktüğü ve ruhumu zehirlediği zehri ben de birine dökmek istersem, hepsini yutmalıyım. Gönlümün kavgalarına sessiz kalmalıyım, kendime dalmalıyım, zira o kapıyı yüzüme kapadı, şikâyetleriyle beni pişman etti, beni o kadar kınadı ki artık yüzüm yok. Her azap çektiğimde yanına gidemem, ona bağıramam, onunla kavga edemem! O öyle eş ve çocuklardan değildir ki sokakta, pazarda ve devlet dairesinde, idareye kızdığında çirkinlikler, aşağılıklar, azarlar, hasetler, zincirler ve işkenceler seni çaresiz kıldığında, evine, sevdiklerinin yanına varasın, onlara feryat edesin, kızasın, içini boşaltasın, ruhunu sakinleştiresin; bağırdıktan sonra çocuklarını, eşini dövesin, eziyet edesin, sövesin, bağırasın, nâra atasın, susasın, odanın bir köşesine yorgun, üzgün ama hafif ve boş bir halde düşesin, biraz ağlayasın, susasın, yavaş yavaş düşesin, halsizlikten yatasın, sonra da eşinin, çocuklarının yanında durduğunu, merhametli bakışlarıyla terini sildiğini, yorgunluğunu giderdiğini, muhabbet dolu ellerini soğuk alnına sürdüğünü, seni endişe ve bekleyişten kurtarıp yumuşakça ve sessizce uyandırdığını göresin, sen yorgun ve kızarmış gözlerini açasın, onun nazlı yüzünü göresin. Kim bilir o nazlı gözlerinde neler vardır? Neler söylüyordur? Gözleri iki yemin şarabı dolu, sevgi şarabı dolu kadeh gibi kalbinin yanıklarına ve yaralarına, üzgün ve bitkin yüzüne, susuz ve acı içine döktüğünü görüyorsun. Ondan teselli yağıyor, okşayış dökülüyor, titrek, endişeli ve tereddütlü tebessümünün senin bekleyen bakışlarına, muhtaç gözlerine daha da bir koyulaştığını, katılaştığını, netleştiğini, kararmış gözlerini aydınlattığını, soğuk içini ısıttığını görürsün. Emin olunca, sakinleştiğini görünce, dertlerinin, kızgınlıklarının gittiğini anlayınca ve o temiz muhabbet ve lekesiz aşkının ortaya çıktığını görünce cesaretleniyor, merhametli kollarını boynuna sarıyor, diğer elini ellerinin üzerine

koyuyor, oturtuyor, kuğu tüyleriyle dolu yastığı arkana yerleştiriyor, yaslanmanı sağlıyor, hasta bir çocuk gibi sana bakıyor, uzun ve ince şampanya bardağına sıcak bir süt dolduruyor, yavaş yavaş halini soruyor, yavaş yavaş sevgi ve okşayış dolu sözler söylüyor, gülüyor, güldürüyor, konuşturuyor, ustalıkla, zarafetle, şefkatle, tahammülle, afla, acıyarak güzel sözler söylemeye, şaka yapmaya çalışıyor, tatlı benzetmeler yapıyor, seni oyalıyor, kalbimi yumuşatıyor, o kötü sözlerini, işlerini ve hatalarını yüzüne vurmuyor, seni utandırmıyor, pişmanlık duymanı istemiyor, kınamıyor, dertlerine dert katmıyor, utancından başını önüne eğmeni istemiyor, kendini kınamanı istemiyor, sözünü dinletmek istemiyor, onun yanında kendine dikkat etmeni, seçmeni, iyi ve kötü, güzel ve çirkin ayrımı yapmanı istemiyor, onun senin hakkındaki hükümlerinden ve duygularından endişelenmeni istemiyor, kötü işlerini, sözlerini, gereksiz kızgınlıklarını yüzüne vurmuyor, böylece onun senin kötülüklerini, zaaflarını ve gazaplarını bilmediğini göstermeye çalışıyor, sen hastalanınca ve ateşlenince de hezeyanlarına dikkat etmeni istiyor. O yanında duruyor, o huzurundadır, onun yanında sözlerine dikkat et. Fazla şarap içince, sarhoş olunca, o da yanındaysa edepli olmalısın, kendini toparlamalısın, sözlerini ağzında tutmalısın, hesaplı konuşmalısın, ağzından kötü bir laf çıkmamalı, kötü bir şey dememelisin. O halde o kötü anlarda, o kötü gecelerde, o zor sensizliklerde, canımın yandığı, acı çektiğim, kalbimin parçalandığı, göğsümün daraldığı, neredeyse boğulacağım, ateşimin yükseldiği, hastalandığım, mest olduğum, yaralandığım, yalnız kaldığım, korktuğum, ruhumun ızdırap çektiği, halimin iyi olmadığı, dünyanın bana zulmettiği, göklerin göğsüme yıkıldığı, dağların nefesimi tükettiği, bütün zehirlerin içine boşaldığı, dünyanın bütün bulutlarının kalbime ağladığı, bütün kimsesizlerin başıma toplandığı, yakınlarımın yanıma gelmediği, bana eziyet ettikleri, insanların, hayvanların, ağaçların, duvarların, bütün tarih ve âlemin elinden inlediğim, perişan olduğum, eridiğim, gittiğim, susmaya mecbur kaldığım, her yerde sağlıklı, makul, âlim, akıllı, iyi, güler yüzlü, her yer-

de duyan, her yere giden, her yere karışan, her yerde beğenilen biri olmak zorunda kaldığım, kalbimin neredeyse çatladığı, şiştiği, ağzıma kadar geldiği, feryat etmek istediğim, feryadımla birlikte bana eziyet eden bu ruhumu da dışarı atmak ve rahatlamak istediğim, sıçramak, koşmak, vurmak, ağlamak, kırmak, inlemek, duvarları yumruklamak, taşları tırmalamak, toprakları avuçlamak, göklere bağırmak ve ateşlenmek istediğim zamanlar... Biliyor musun, ateşlenen bir insan nasıl olur? Kendisini yakınına ulaştırmaya çalışır, kendisini onunla karıştırır, onu da kendi ateşleri arasına çeker, kendisine alır, sıkar, döver, söver, kötü laflar eder, feryat eder, tokatlar, eziyet eder ve yakar ki rahatlasın, ateşi sönsün, soğusun, sönsün... Sonra... Sonra başını kucağına koysun, onun okşayışları ve sevgi dolu fısıltıları altında uyusun.

Ama bu ben, her ne zaman böyle bir olay ortaya çıksa odanın bir köşesine gitmeliyim, susmalıyım... Bir şey yapmamalıyım, konuşmamalıyım... Tertemiz yanmalıyım, tertemiz kül olmalıyım, bitmeliyim... Kimsem yok ki feryat edeyim. Onun hoşuna gitmez, itiraz eder, kendini savunur, beni kınar, eleştirir, eziyet eder, o anda bütün sözlerimi, işlerimi, hatalarımı yüzüme vurur, beni utandırır, o benim bu kötü halime tahammül etmez. Ondan uzaklaşmalıyım, ona dikkat etmeliyim, bundan sonra güzel sözden başka bir şey söylememeliyim.

OTUZYEDİNCİ BÖLÜM

ROSAS GÜLÜ

Bistun'un 45 kilometre uzaklığındaki yeni kazı çalışmaları yapılan Anahita tapınağında, ne zaman kaybettiğimi bilmediğim ama sürekli aradığım değerli bir hatıram bulundu.

Kaybettiğimi biliyordum; ama ne zaman ve nerede kaybettiğimi bilemiyordum. Lakin yerini yaklaşık olarak tahmin edebiliyordum, Nahid tapınağı ile Bistun arasında... Bistun, büyük tanrı Beğ'in tapınağı olan bir dağ idi. Beğistan (Biîstun) Beğ'in ibadethanesiydi. O yıllarda bir taraftan din ve inanç özgürlüğü insanlara sınırsızca tanınırken diğer taraftan da kölelik, istibdat, cahiliye, taassup ve baskı kol gezmekteydi. İnsanı, özgürlük tanrıçası olan insanı, temizliğin, güzelliğin, saflığın, ihtişamın efendisi olan insanı, tanrılar tanrısının yaratılış sabahı tutkunu olduğu aşktan daha büyüğünün ve güçlüsünün yaratıcısı ve rabbi olan insanı, peygamberlerin gönüllerinde beslenenden çok daha saf ve berrak imanın yaratıcısı olan insanı alıyor ve satıyorlar, nasıl? Bir eşya gibi, arz talep, alım satım, anlaşma, yasal ticaret, bir miktar nakit para, bir miktar söz, depozit, müzakere, senet, defter, noter, mühür, imza, pul, nüfus kâğıdı, vergiler, belediye vergileri... Bütün hakların alıcıya devredilmesi ve pazarlık şartları...

Malın depodan alınışı, alıcıya teslimi, onay, irsaliye, alıcının imzası, alınan malın sahibi, harcama ve tüketim... Bu terimler, hangi pazarda, emlâkçide, hücrede, mağazada ve kervansaray-

da bulunur! Resmen köle satıcıları kervansarayı! Hem resmen hem dinen! Utanmıyorlar mı? Utanmak mı? Hem şeriata hem örfe göre diyorum! Utanması gerekenler bu kavramlara az inananlar ve hayali mitoloji diliyle konuşanlardır. Bu pazarda insan satılıyor, alınıyor, vakfediliyor, devrediliyor. Eğer bir kimse insanın mülkiyet senedine, vakfedilen insanın vakıfnamesine şaşıracak olursa küfrünü gizlemelidir, günahını, gizlemelidir, takiyye yapmalıdır; hatta dilini, bakışlarını ve yürüyüşünü gizlemelidir! Bu ülkede, hem din, hem Allah hem hâkim hem molla hem tüccar hem devlet hem millet, hepsi insan satmakla meşgul ve hem de nasıl bir bağnazlıkla! Köle satıyorlar hem de nasıl bir ihlâsla! Kızlarının çocuklarını, canlı canlı mezara gömüyorlar hem de ne büyük bir iftihar ve vicdan rahatlığıyla!

Ben şaşırıyorum doğrusu. Bundan 1400 yıl önce Tanrı, neden kızlarını canlı canlı -daha çok fakirlik ve utancından- mezara gömen vahşi Araplara kızıyor da on dört asırdan sonra bedevi kabilelerin ruhunun inceldiği ve düşüncelerinin geliştiği bir asırda Yüce Tanrı, on dört asırdan da geriye gitmiş, itiraz etmemesi bir yana, bizzat kendisi işe karışmış, ismini insan mülkiyetinin bütün senetlerinin üzerine koydurmuş ve insan vakıfnamelerinin hepsine imza atmıştır? Halbuki o, bu basit, kolay, dertsiz ve çabuk biten canlı canlı gömmelere dehşet bir şekilde kızıyor ve görmek istemiyordu! Fakat bu şekilde canlı canlı mezara gömmek, ondan daha zor ve daha uğursuzdur.

O Arap, kızını gezdirme bahanesiyle çöle götürüyor, oynamak maksadıyla yeri kazıyor, genelde kızlar da babasına yardım ediyor, eteğiyle çakıl taşıyor, kenara döküyor ve bitince de babası bir anda deliriyordu. Kuduz bir köpek gibi kızına saldırıyor, avuçlarıyla yakalıyor, çukura gömüyor, darbelerle susturuyor, etrafa yığılan çakıl ve kumları üzerine döküyordu.

Ve son...

Artık her şey bitmişti! Hayat, dert, baskı, mezar, karanlıklar ve can çekişmeler... Yoksa Tanrı da kavrayıştan ve kalpten yoksun birçok kimse gibi ölümün, can çekişmenin kötü olduğunu,

yokluk olduğunu bilmiyor mu? Yokluk acı değildir, tahammül edilemez değildir, zor değildir; can çekişmek zordur, can vermek ve ölüm döşeği zordur!

Bugünkü insanın köle satıcılarının, köle alıcılarının, efendilerin, köle sahiplerinin ve mezara gömenlerin bilgisi, sanatı, uzmanlığı o kadar gelişmiş ki masum insanları kazdıkları çukurlara gömünce taş, alçı, toprak ve çimentoyla öylesine bir kapatıyorlar ki diri diri mezara gömülen, mezarda diri kalıyor, ölüyor, can çekişiyor! Canlı değil, ölü değil, bu ikisi arasında çırpınıp duruyor, kıvranıyor. Ne zamana kadar? Doğal bir ömrün sonuna kadar, on sekiz yıl sonrasına kadar...

Burada diri diri mezara gömme sanatı, diğer bütün sanatlardan daha çok gelişmiştir. Bizim demir dökümümüz yoktur; ama insan dökümümüz vardır, hem de ne kadar teferruatlı! Ne kadar hassas! Bu asırda ağır sanayimiz, ilmimiz ve sanatımız da böyledir. İnsan döküm, diri diri gömmek! Gömdükleri mezara en küçük bir güneş ışığının girmesine bile müsaade etmiyorlar, bunlar güneşin düşmanlarıdır, bunlar gecedir, yarasadır, Ehrimen'dir, zulmet ve karanlık tanrıçasıdır, kazdıkları çukura en küçük bir ışık sızamaz, bunlar baskı güçleridir, baskı ve karanlık krallarıdır!

Bunlar bu geri kalmış, aşağılık ülkede, bu ağır sanayi konusunda öylesine uzmanlaşmışlar ki ışıksız, havasız, susuz, yemeksiz, görmeden, konuşmadan, dinlemeden, tanımadan, tanış olmadan, gelip gitmeden, oturup kalkmadan, ağlayıp gülmeden, hayatın bütün etkilerinden yoksun, hareketlerinden mahrum, yaşam renginden uzak bir halde hayat, ruh, gençlik, hareket, yolculuk ve varlık dolu insanı... Nasıl söylesem? Öylesine güçlü, öylesine sıcak, öylesine patlamaya hazır, öylesine dağıtıcı ve viran edici, yaratıcı, devrimci, hareketli, kaynar, coşar, sinirli, fırtınalı, yıldırımsı, şimşeğimsi ve hızlıdırlar ki koca kayaları muma çevirirler. Çölün yanık kuraklığında güller, renkli ve kokulu meyveler dolu cennet yetiştirirler. Öylesine ateşli ve devrimcidirler ki vurdukları taşı bile tanrılaştırabilirler. Böylesine bir

insanı acımasız, karanlık ve dar bir mezara koyabilirler. Kendi şehidinin bedenine dar gelen bir mezar! Öyle bir mezarlık ki özgürlük ve kurtuluş tanrısına, âlemin ufuk duvarlarına sığmaz ve göklerin yücelerinde uçan kartallara bile dar gelir. Bu göklerin tavanı, üzerine ağırlık yapmaktadır; bizzat varlığı kendisine dar gelmekte ve sıkmaktadır, bedeni onun dar ve kısa gömleğidir. Böyle mi olmalıdır? Kendisini sıkarak, zorla, zincir ve işkenceyle o mezara sığdırdı, o dar ve karanlık mezara girdi.

Merhametlilerin, halkın, ıslahatçıların, zahitlerin, akıllıların, temizlerin, ibadet edenlerin, hayır ve iyilik sahiplerinin, şefaatçilerin, emniyeti sağlayanların, kanuncuların ve maslahatçıların padişahı olan tanrı, hak ve hakikat adına hesap ve kitap üzere çukurun üzerini demir ve çimentoyla örtüyor, temeline ve duvarlarına beton döküyor. Bu beton öylesine sağlam, zekice ve akıllıca ki diri diri mezara gömülenler onun içinde yıllarca yaşamadan ve ölmeden, can çekişerek kalabilirler. Bazen kabir azabından delirir de başını mezar taşına vurursa, ebedî istirahatgâhı hayattan hiçbir nasip alamaz. Eğer aniden yağmur dolu, gözyaşı dolu ve su dolu bir bulut, bu sessiz mezarlığın üzerine gelir, gök gürler, şimşek çakar, yağmur yağar ve su mezarın toprağını tırnaklarıyla tırmalarsa... Nasıl desem? Suyun rutubeti ve yağmurun kokusu bile diri diri gömülen bu zindana giremez, nüfuz edemez, mezarlıktaki yarı ölü, yarı diri insanın susuz dudakları, semavi su damlalarıyla ıslanamaz, canlanamaz, kana kana içemez... Su, suya kanma, yağmur, mukaddes Sint Nehri, Hint Denizi, can veren yaz yağmuru zihninden bile geçmez.

Eğer aniden bir deprem olursa, mezarın duvarları yıkılmaz. Yükselen sabah meltemi sabırsızlıkla bu mezarda yatana doğru esmeye başlasa, ne meltemin müjdesi, ne baharın kokusu, ne yeşilliklerin, tomurcukların, filizlerin ve dirilişlerin müjdesi ve ne de güzel havadan bir damla bu kapalı kutuya sızabilir, bu mezardaki insanın ağzına dökülebilir. Eğer en uzun kış gecesinin sonunda ufukların sessiz ve koyu dudaklarında bir tebes-

süm belirir, yakın bir sabahın müjdesini sessizce fısıldarsa, sonra güneş doğar, gelip ısıtır, aydınlatır, dünyayı ışığa boğar ve geceyi kaldırırsa, âlemin yüzünü güneş tanrısı, Mehr'in sevgilisi ve aşk tanrıçası Rosas'ın efsanevi kırmızı atı Ferfuyus'un rengine boyarsa, evladını öldüren babanın merhametiyle ve Yusuf'un mezarı başındaki Yakup'un duygularıyla güneşin okşayıcı parmakları onun mezarını okşar, mezarında bir delik açmaya çalışır... Güneşin arzusu olan ve şimdi gömlek yerine kefen giydirilen eteğine sarılsa ve onu güneşin sıcaklığı ve ihlâsı kadar emin kılsa bile bu ebedî kalenin içine bir delik açamaz. Kaderi sebebiyle bu göklerin altında ve yeryüzünün üzerinde diri diri toprağa gömülen, başını, yüzünü, boynunu ve saçlarını güneş ışınlarının parmakları babaca, aşıkça, delice ve sabırsızca okşar, ışıtır, tadar, sıkar, öper, koklar ve onu sabah şebneminin berrak ve temiz damlaları gibi güneşin ateşli öpücükleriyle öper... İçer!

Karanlık gece yarısı güneş yok, mehtap yok, yıldız yok, yeryüzü ve gökyüzü zifiri karanlıklara gömülmüş, yeryüzüne korku, sessizlik, çirkinlik, yalnızlık, dertsizlik, katılık, öldürücü ve boğucu bir ağırlık çökmüştür. Aniden avare bir gece yolcusu, dağları ve çölleri aşan yalnız bir yaya, çölün korkunç gecelerinde bir karartı gibi, çöllere düşen yalnız ve dertli bir ruh gibi ortaya çıkar. Yalnız bir gergedan gibi yolculuk eder, incinmiş Buda gibi evini, her şeyini terk edip, bulamayacağını ve aslında var olmadığını bildiği kayıp değerini aramaya koyulur. İnler, ağlar, gider, o yerlerden, mezarlığın kenarından geçer, aniden bir sûfi gülünün kokusunu duyar, perişan olur, onun kokusuyla onu arar, arar, arar... O koku, onun kokusu, onu bu mezarın kenarına getirdi, toprağa oturttu. Onun kokusu, bu ışıkla şehirleri gezen, onu bulmayı arzulayan, kaybolmuş arzusunun yerini gösteren o avare gece yarısı yolcusu rahibi kendine çekti. O dertli avare, arzusunu kaybetmiş, yalnız, bu gurbette mahzun, evsiz barksız ve hiçbir insan kokusunun olmadığı bu korkunç çöllerde gezen bir avare... Bu çöllerde hiçbir insan sesi yok, hepsi kurttur, hepsi vahşidir. Hepsi bu topraklardan kalkan tanıdık kokuları duyar,

tanıdıklarının yerini bulur ve o Diyojen[51] kandilini, Şems-i Tebrizî'nin kandilini... Nasıl söylesem? Batmış ve üstü örtülü güneşin belirtisi olan sönük mihrap mumu, kış bulutlarının ardından Mehrave'sinin mezarını aydınlatıyor. Kenarında onu seyre koyulur ve mumun yandığını görür, geçer, ağlar, inler, bütün varlığıyla gözyaşı döker, yumuşar, erir, azalır, ateşinden vücudu erir, mateminde, gamında, sessizlik derdinde her ne kadar dert, şevk ve kararsızlıkla çağırsa da cevap vermeyen sessizlik azabında mumluğunu damla haline getirir; eteklerine gözyaşı döker, ağlar, ağlar ve artık bitmesini ister. Gam biter, ateş söner, gözyaşı diner ve varlığından yanık külden başka hiçbir şey kalmaz. Yeniden eteğine gözyaşlarını döker ve bedeninden sevgilisine layık ve aşkının gerektirdiği en temiz, en hâlis ve en aşıkane bir hediye bağışlar. O biliyor, Allah'ı biliyor, Mehrave'si biliyor, biliyor ki: Sevgilisinin boynuna asacağı değerli mücevheri ve gönül evinin taşıyla delinen berrak incileri yoktur. O biliyor, Allah'ı biliyor ve Mehrave'si biliyor ki ruh ve beden ipiyle ördüğü, bakış dili ve göz kapağı dudaklarıyla söylediği ve sevgilisi için söyleyeceği en şairane şarkıları ve ince, sıcak kelimeleri yoktur... O biliyor, Allah'ı biliyor ve Mehrave'si biliyor ki aşık bir mum, bundan başka nasıl aşık olabilir? Aşık bir mum, maşukuna bundan başka neyi hediye edebilir? Aşık bir mum, bu aşktan başka ne yapabilir? Bundan başka ne diyebilir?

İbadet ve din özgürlüğünün olduğu yılları anlatıyordum. Mihrabın tenha köşelerinde değil, dağların yüce doruklarında, orası yüce aşkların, görkemli tapınmaların yeriydi. Mont Parnasse tepesi, Bistun zirvesi... Eskiden daima tapınakları yükseklere yaparlardı, bu Bistun tapınağı benim için çok anlamlıdır, hem Beğistan'dır, hem Beğ'in, tanrının tapınma yeri, hem de Şirin'in sevgi yeri! Şirin'in, Ferhat'ını, Bistun'un zirvesinde bulduğu anı düşününce çok heyecanlanıyorum! Nasıl bir buluşma ve nasıl bir buluşma yeri! Şirin, Bistun'a gelince Ferhat'ın dağları deldi-

51 Yunanlı filozof Diyojen elindeki meşalesiyle bütün şehri geziyordu... Devlerden ve yırtıcılardan usandım, insan arıyorum...

ğini ve oradan Hüsrev'e ve Şirin'in sarayına nehri akıtmak istediğini öğreniyor. Ferhat, Hüsrev'i de seviyordu, o sarayı da seviyordu; o ikisi için canla başla çalışmaktan çok hoşnuttu...

Ben, o sıralarda Ferhat ile Şirin'in (Hüsrev'in değil, bu âlemdeki o genel barış ifadesi ve sofice duyguları anlamsızdır. Sevmenin de bir ölçüsü vardır, ölçüsü de belirlidir... Yani bir ölçüdedir işte!), Bistun zirvesinde neler hissettiğini düşünüyorum. Aşkın tapınağı, Beğ'in tapınağı... Acaba bu ikisini birbirinin yanında hissediyorlar mıydı? Beraber olduğunu hissediyorlar mıydı? İki tane olduğunu hissediyorlar mıydı? İki mi yoksa tek mi olduğunu düşünüyorlardı? Nasıl tek? Nasıl iki tane? Bu antik İran'ın eski aşk efsanelerinin iki kahramanı da aşk ve duygularda Hint duygularının derinliğine, ilginçliğine, görkemliliğine ve karmaşıklığına erişmişler miydi? Ferhat ve Şirin'i, Budist Veda ve Upanişadlar ile Hindistan'ın Mehr ve Mehrave'siyle karşılaştırmak mümkün müdür?

Asla!

Anahita tapınağı, Bistun'un 45 km. uzaklığında, henüz ayakta duran büyük ve azametli bir tapınaktır. Kengâver'de bu tapınağın yanında büyük bir köy kurulmuştur. Anahita tapınağı soğuk su tanrıçası Nâhid'in tapınağı değildi, Mehr'in tapınağıydı. Dün arkeologların son kazılardaki araştırmalarını okudum.[52] Son kazılarda bulunan iki küpenin üst tarafında altından işlenmiş altı yapraklı olan "Rosas" adında bir gülün resmi vardı. Altı yapraklı!

Rosas gülü!

"Mezarlıkların birinde altın küpeler bulundu, üzerinde kanatlı insan kabartmaları, üst tarafında ise altı yapraklı Rosas gülünün kabartması var. Rosas gülü, Eşkânîler ve Partilerin saygı gösterdiği ve kutsal saydığı bir çiçektir; Anahita'ya mensup olan bütün resimlerde açıkça görülmektedir.

[52] Tarihî Araştırmalar, Erteş Dergisi, yıl 3 sayı 6.

Kanatlı insan ve Rosas çiçeği işlenmiş süs küpeleri, Nâhid'in özelliklerindendir ve Anahita ile yakın bir ilişkisi olan Partilerin büyük tanrıçalarından birini çağrıştırmaktadır.

Mucemu'l-Buldan'da şöyle yer almıştır: "Musir bin Mehelhel'den nakledildiğine göre burada insanı büyüleyen çok güzel bir saray varmış. Burası aslında Kasr-ı Şirin imiş"[53] Arapların saldırısından sonra da Kasru'l-Lusûs (Hırsızlar Sarayı) diye adlandırılmıştır; zira orası hırsızların ve eşkıyanın yatağı haline gelmişti!

Rosas gülü, bu hatıraları ve tapınakta keşfedilen ilişkileriyle, bana ne zaman olduğunu bilemediğim, yıllar önce kaybettiğim o gül olduğunu hatırlattı ve şu anda anlatılamayacak bir tesadüfle bulunmuş oldu.

Rosas gülü! Ne kadar güzel bir isim! Ne güzel bir yer, ne güzel bir sembol, ne zarif bir çiçek, ne büyük bir geçmiş, ne büyük bir görkem!

Rosas çiçeği! Part (Horosan) halkının mukaddes saydığı yağmur, bereket, büyüme, bahar ve bayındırlık tanrıçasının sembolü çiçek!

Rosas çiçeği, Huma çiçeği, Hintlilerin Sumay çiçeği ve İslam'ın sûfi gülü gibi bir çiçektir.

26.1.38

***

Ey Celaleddin'e parlayan, kitaplarını havuza atan, fıkıh ve zühdünü cinnet suyuna döken, akıl dağını aşk yanardağına çeviren ve sessizliğiyle insana Mesnevi dolusu söz öğreten Şems-i Tebrizî!

Benim de parlayan bir Şems'im var, aniden kitaplarımı aldı, hepsini yaktı, bilgilerimi gönül bağlarıma kurban etti. Bütün birikimimi ve öğrendiklerimi o zümrüt havuza attı, mesneviler

[53] Mu'cem'ul Buldan, s.363.

dolusu söz öğretti, senin yaptığından yedi yıl sonra başka bir şey yaptı. Senin güçlü ve büyük avın içine attığın o kıvılcımı o da bu vahşi avının içine attı; kalbini yaktı, onu Mevlana kıldı, mesneviler öğretti, varlık güneşi o ateşle alevlendi...

Şimdi ey Şems-i Tebrizî! Ey Celaleddin'in kalbinin güneşi! Güneşimi öven bir divan yazayım, can perdeme doğan ve içimi boydan boya nurla dolduran o altın pençelerinin hatırına öyle bir divan yazayım ki Celaleddin'inin divanını ona geri veresin, yakaladığın o zayıf avdan dolayı pişman olasın. Mevlana'nın yerine neden Aynülkuzat'ı bulmadığına üzülesin, benim güneşime gıpta edesin, bilmeyesin? Boş yere haset ediyorsun, senin avın sessiz bir zahit ve din âlimiydi; ilk okla yere düştü, kana boyandı. Benim güneşimin avı ise evcil bir kuzu değil; vahşi bir kurttur. Senin avın bir kuzuydu. Din ve akıl boyunduruğunu, Allah'ın kelepçesini, boynuna, ağzına, ellerine ve ayaklarına vurdun. Muhabbet bağıyla başını bağladın. Onun avı ise bir vahşi hayvandı; yerinde durmuyor, hiçbir şeyle bağlanmıyordu. Asla gem vurulmamış, hiçbir şey ellerini ve ayaklarını bağlamamıştı. Ey Şems-i Tebrizî! Eğer Aynülkuzat'ın peşinden koşsaydın, onun çektiği zahmeti çekmezdin. O senin avın değildir, o da senin gibi bir Şems'tir, kendisi de Celaleddin'ler avlamıştır, Mevlana'lar yetiştirmiştir, mesneviler öğretmiştir. Bugün böyle işsizlerin ve kimsesizlerin gezmekte olduğu Çine Çita'nın üstünde tek dostunun kalbini sevindirmekten âciz o kötü ev sahibinin mahzun ve yalnız misafiri gibi yalnız başına oturup beklemekten kaynaklanan şaşkın ve korkulu gözlerle, mağrur bakışlarını her gereksiz gelenin ayağına diktiğine ve göklere bağlı kalbinin her boş geçenin ayak sesiyle çarptığına bakma sen! Bugününe bakma... İnsanların geçtiği bu yolda tek başına oturmuş, bilinmeyen bir ateş içinde kıvranıyor, birilerini ağlamaya, gözyaşı dökmeye çağırıyor, feryat ediyor; kimse cevap vermiyor, sessiz kalıyor, ayrılık dışında hiçbir arkadaşı yok, sohbet edeceği kimsesi yok.

Onun gibi birinin boş yere beklediğine kim inanabilir! O olsun, o gelsin, başkası değil! Bu başkası kimdir? Massignon mudur? Hayır! Kınama, öfke ve eleştirilerle dolu şehrinin telgrafları:

"Dostum! Başkalarına eziyet etmek için başka yolu seçebilirsiniz!"

"Bu, başka bir zamana kalsın mı? ..."

"Sanıyorum bu da bir tür sakınmadır, çok güzel; ama çok şık değil." O diğeri "Yalnız melek" Sge. Bodin midir? Asla! Bu kötülükleri ifade etmek ne kadar acı verici!

"Azizim! Eğer başka bir söz de verecek olursan yine gelirim."

"Azizim! Eğer başka bir söz de verecek olursan yine gelirim."

"Azizim eğer başka bir randevu verecek olursan yine gelirim!"

Ne kadar yorgunum! O halde bu diğeri kimdir? O mu? O değil, o bu şehirde yoktur. Benim güneşim ne doğudadır ne de batıda; doğuda değil, çünkü doğuşunun üzerinden yıllar geçti, ufuklardan uzaklaştı, göklerin doruğuna çıktı. Batıda da değil. O batacak türden değildir, o benim batmayan güneşimdir. Başına asla doğmaz, benim başıma doğmalıydı. O benim ömrümün yarısına gelmiştir; o, göklerin zirvesine yükselmiştir. Ben güneşimin öğlesindeyim... Tam 12 gibi! Ama nerede olduğunu bilmiyorum, benim güneşim Irak sahillerine doğuyor! Yeşil ışıkları hurmalıklara düşüyor! Hurmalıklara! Neden? Hurmalıklarda kimin yanına gidiyor? Ha! Anladım! Benim geçmişimden biliyor ki geceleri ben hurmalıkların gölgesinde hayattan kaçıyorum, yalnızlık ve baskılar, sürekli beni hurmalıklara çekiyor, o da benim ardımdan beni arayarak Medine'ye gidiyor, hurma ağaçlarının bulunduğu topraklara! Evet, beni bulmak için hurmalıklara gitmiş! Bu yüzden gündüzleri dışarı çıkmadığını, yuvasını terk ettiğini seyretmeye geldiğini söylüyorlar! Zira İmam geceleri evden çıkıyor, hurmalıklara sığınıyordu.

Yoksa o babasını, yalnızlık meleği ve tufanlar şehidi olan kız kardeşi Mehâve'den daha az sevmiyor... Aksine onun kadar se-

viyor, onun huylarını taşıyor, ona ne kadar da benziyor! Ne kadar mutluyum! Özellikle de bugünlerde onu sevdiğini duydum. Sevmesi gerekir, o olsaydı, kesin inanıyorum, seni düşünemeyeceğin kadar çok severdi, ben onu tanıyorum. O, doğunun uzak noktasından usta binici bir şehzadenin geldiğini ve bu vahşi ve inatçı atı çelik gemlerle gemlediğini görseydi, sevincinden içi içine sığmazdı. Ama bilemiyorum, o kötü günler olsaydı ne olurdu? Beni Çine Çita Köprüsü üzerinde yalnız, gözü yollarda ve perişan bir halde görseydi ne yapardı? Dediğimi, istediğimi, geldiğimi, oturduğumu, beklediğimi, çığlık attığımı, onu çağırdığımı, kaldığımı görseydi... Işıkları söndürünce tek başıma kalkıp, üzgün ve mahzun bir halde eve dönüyorum... Ertesi gün yine gelip birini bekliyorum, o da biliyor ki gelmeyecek, bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum, bana neler oluyor? Eğer o halde, o benden eziyet dışında bir şey görmeyen, kötülük dışında bir şey bulmayan yalnızlık meleğini görseydim... Çine Çita Köprüsünden geçtiğini, aniden beni gördüğünü, yanıma geldiğini, gözlerimin ona iliştiğini, beni orada yalnız gördüğünü, oranın benim yerim olmadığını, yalnızlık yerim olmadığını o da biliyor. O da görüyor ki oturmuşum, çenemi kollarıma dayamışım, kaldırımlara, giriş kapısına bakıyorum, bir şey yapmıyorum, yalnızlıktan kalemimle oynuyorum, yalnızlıktan sürekli çakmağımı yakıyorum, onu seyrediyorum, geziniyorum, alevine bakıyorum, bu ateşin yalımlarına bakıyorum! Mum alevi gibidir; ama mum gibi değildir, sonuçta ateştir, o renkten dışarı çıkan ateşin yalımıdır.

Hayır, keşke, birbirimizi asla bu halde görmeseydik, bu çok kötü oldu, her üçümüz için de kötü oldu. Sen utandın, kınandın, ben horlandım. Bir kalp bana acıyordu, bu dayanılmaz bir şeydir! O çok rahatsız oldu, bana acıyordu, sana kin kusuyordu. Onun sana kin duymasını istemiyorum. Ben ona sürekli senin iyiliklerini, şefkatini anlatıyorum ki sevinsin, sürekli merak ettiği akıbetim hususunda rahatlasın, aynı zamanda senden de razı olsun, hoşnut olsun. Öyledir de zaten. Ben onun yanında se-

ni sürekli övüyorum, şöyle diyorum: O her zaman beni okşuyor, her zaman bana teselli veriyor, koruyor, beni düşünüyor, sözlerimi dinliyor, dediklerimi yapıyor, bana eziyet etmiyor, bana bağırmıyor, asla kızmıyor, kötülüklerime tahammül ediyor, ne zaman kötü bir şey yapsam beni affediyor, ağzımdan kötü bir laf çıksa yüzüme vurmuyor, bir hata yapsam kınamıyor, ne zaman hastalansam, ateşim çıksa, sayıklasam, sadece bakıcılığımı üstlenmiyor; sağlığımı düşünüyor, ateşimi düşürmeye çalışıyor, iyileşmemi istiyor, o ateşler, hastalıklar ve rahatsızlıklar arasında... Onun halini düşünmeyen senin gibi değildir. Senin gibi bu sayıklamalarım arasında ne konuştuğuma, ne kötü laflar ettiğime bakmaz, senin gibi bir kelimeye yapışıp diğer laflarımı dinlemezlik etmez. Henüz yataktan yeni kalktım, tam iyileşmedim. Beni okşayacağına, destek olacağına, rahatlatacağına o bir tek kelimeye yapışıp bir hançer gibi ciğerime saplıyorsun, o kötü kelimeyi tutup kalbimi yaralıyorsun. Hayır, o böyle değildi, sen de böyle değildin... O halde böyle olan başka biridir, o her zaman müşfiktir, her zaman yumuşaktır, teselli verir, bağışlar, tahammül eder, kınamaz, kötü bir laf etsem eleştirmez, rahatsız olmayayım diye yüzüme vurmaz, anlamazlıktan gelir, o ateşler içinde kötü laf ettiğimi söylemez, anlamama engel olur, utanmamı istemez, beni utandırmaz. Hatta kendisine yazdığım mektupları okuyunca kötü laf ettiğim yerleri karalamış, görmeyeyim diye üzerine çizgi çizmiş. Asla hatalarımı, zaaflarımı, kusurlarımı dile getirmez, anlamazlıktan gelir. Yanında kendimi başarılı hissetmemi ister, bütün söz ve davranışlarımın iyi olduğunu sanmamı ister, onu razı ettiğimi göstermeye çalışır, benimle konuşmalarında her zaman zafer, başarı, ilerleme ve kemale erme duygusu içine girmemi ister. Bütün sıfatlarımın, işlerimin, sözlerimin, varlığımın onun gözünde ideal olduğunu zannetmemi ister. Bende bir başarı duygusu görünce kalben sevinir. Kendimi kötü ve suçlu hissedeceğim şekilde beni kınamaz, kendimden usanacağım kadar bana saldırmaz, kendimi savunmak için acı çekmemi istemez, korkmam için açık bir şekilde bana kötülüklerimi göstermez. Kötü söz ve davranışlarıma

kızsa bile ortaya çıkarmaz, içine gömer; incinmeyeyim diye unutmaya çalışır. Hayatımın içine düştüğü bu on üç yıl boyunca kendime lânet edeceğim şekilde suçlamaz; üç-dört gece endişe, pişmanlık ve rahatsızlık içinde kendimi temize çıkarmak için bir vesile, delil, cümle, yorum, hikâye, efsane, tarihî ve psikolojik bir gerekçe aramama müsaade etmez. O asla kötülüklerimi bağışlamada beni endişe ve ıstıraba sürüklemez. Ne zaman bir hata yapsam o incinse bile göstermemeye çalışır, hatalarımı görmezlikten gelme hususunda bir an olsun tereddüde düşürmez, asla hiçbir halde onu unutup unutmadığı hususunda endişe duymamı istemez, ne kadar kötülük yapsam da en kötü sözleri söylesem de bağışlaması için çok çaba göstermek zorunda kalmamı arzulamaz. Bana ne kadar kızmış da olsa kendimi affettirmek için zahmete düşmemi istemez, kendimi affettirmek için sürekli özür dilememi arzulamaz. İncinse bile beni bağışlamaya çalışır, içinde bana duyduğu büyük sevgiyle hatalarımı bağışlar. Dilimden aldığı kalp yaralarını muhabbet suyuyla yıkar, hiçbir kötü söz ve hareketimi kötülemez. İncineceği ve beklemediği bir şeyi yapsam bile, iyi bir şey yapmamı, iyi bir söz söylememi bekler; yapacağımdan ve söyleyeceğimden de emindir. Böyle yaptığımda da kalp aynasındaki benim sebep olduğum o ince tozları yıkar; kalbi saf, lekesiz, şeffaf ve temiz olur. O benim bazen yaptığım veya söylediğim kötü sözlerin ve davranışların nedenini çok iyi bilir. O yüzden asla benden nefret etmez. Sözlerim ve davranışlarım ne kadar kötü de olsa o iyi görür, açıkça anlar. İçim ne kadar karmaşık da olsa onun gözünde hiç bir meçhul şey yoktur. Birlikte yaşadığımız şehirde ve evde sürekli ortağız, birbirimize karşı açığız, tıpkı güneş gibi... Her şeyimiz, sıradan, dostça, mahrem ve bilindiktir, orada hiçbir şey yabancı değildir. Merhametten konuşunca gerçekten konuştuğumu bilir. Birbirimiz hakkında konuşunca doğru ve açık konuşuruz, kötü bir laf edince de bir sebebi olduğunu ya da işin içinde yabancı birinin parmağı olduğunu, boş ve gerçek olmayan şeyler olduğunu düşünür. Onu incittiğimde bile, bunun bir gereklilik ve ihtiyaç olduğunu kabullenir, bazen aşırı

sevgisinden dolayı kızının boğazının altındaki ince deriyi parmaklarıyla tutan, sıkan, çeken, yüzünü kızartan, ağlatan bir baba gibidir! Tam tersi değil midir? Babasını çok seven bir kız da aynen bu yaramazlığı yapmaz mı? Kendisini babasının kucağına atar, dizlerine oturur, onun kulağına bir şeyler söylemek istediğini ifade eder. Zavallı babası da zahiren saf, masum ve sakin olan kızına inanır; kendisinin saf olduğunu göstermeye çalışır, kulağını kızının dudaklarına eğer. Kız kollarını babasının boynuna sarar, babasının dizlerinden biraz kalkar, kulaklarına yanaşır, babası kızının kulağına söyleyeceği o önemli sözleri duymak ister; ama aniden büyük bir çığlıkla yerinden sıçrar. Onu kucağından atmak istemez, kucağına alarak kalkar, bir pamuk veya merhem aramaya koşar, zavallı adam kızarır; ama hiçbir şey demez... O kızını kınamaz, azarlamaz; çünkü o bilir ki kulağından kan gelse ve acılar içinde kıvransa da babanın sevgisi üstün gelir. Kızını ayakları arasında sıkar ve dişlerini şiddetle sıkarak gıcırdatır, o kızının anlamadığını bilir, babası genelde kızını dizine koyup uyutunca, okşayınca, ağzına şeker koyunca, yüzünü yüzüne dayayınca, hafiften sıkınca kızının hoşuna gider... Ama şakadan da olsa elinin tersiyle vuracak olursa hemen küser, ağlar, ortalığı birbirine katar; zavallı babası utanır, kalkar, pişman olur ve yalvarır: Canım, beni bağışla! Bilemedim, bir daha yapmam, şaka yaptım, dikkat edemedim, hata ettim, istemeden oldu, rica ederim, ağlama! Küsme, gel, otur, artık yeter, dedim ya, istemeden oldu, özür dilerim, seni ne kadar sevdiğimi biliyorsun, iki gözüm, bana küstün mü? Bir şakamdan, bir sözümden bu kadar rahatsız mı oldun, benden nefret mi ediyorsun? Hayır, gel otur, insan babasına kızmaz, nazlım! Nazlı güzelim! Seni ne kadar sevdiğimi bilmiyor musun?

Bilmiyor musun?

Beni bağışla, beni bu endişeden ve telaştan kurtar...

OTUZSEKİZİNCİ BÖLÜM

ALLAH, ALİ ve MABET

Eğer Allah'ı tabiattan, Ali'yi tarihten, mabedi yeryüzünden kaldıracak olursak, tabiat terk edilmiş bir mezarlık, tarih kapkaranlık bir geçit ve yeryüzü soğuk ve çirkin bir çöplük olur. Bu, güneşi göklerden, ruhu bedenden, bakışı gözlerden, anlamı kelimeden, sıcaklığı ateşten, ışığı lambadan, kalbi göğüsten, çocuğu anne kucağından, anneyi aileden, rahibi mağaradan, Muhammedi Hira'dan, Rüstem'i Şehname'den, ezanı minareden, imamı camiden, Buda'yı Hindistan'dan, Zerdüşt'ü İran'dan, İsa'yı Batı'dan, Musa'yı Yahudilerden, Eyfel Kulesini Paris'ten, Thames Nehrini Londra'dan, Mesnevi'yi kütüphaneden, Zeus'u Mont Parnasse zirvesinden, papağanı kuşlardan, mumu çalışma odasından, ümidi kalpten, arzuyu ruhtan, hayali beyinden, hatırayı hafızadan, kanı damardan, evladı babadan, babayı evladından, öğretmeni öğrencisinden, öğrenciyi öğretmenden, her ikisini sınıftan, her üçünü şehirden, şehri ülkeden, insanı Allah'tan, aşkı güzellikten, güzelliği aşktan, her ikisini hayattan, imanı kalpten, aklı baştan, kalemi cepten, defteri yazardan, Ay'ı geceden, suyu denizden, denizi topraktan, bağı ağaçtan, firuze minareyi aşktan, gövdesini hayalden, arzuyla yapılmış üstünü şah mescidinden, sivri ve vahşi gagayı çavuşkuşundan, iki yılan yavrusunu bülbül yuvasından, iki küçük kapıyı intizar kulesinin üstünden, yeşil rengi Ali'nin Şia'sından ve Ali'nin yandaşlarının şiarından, mavi rengi denizden, göklerden ve duadan, kırmızı rengi devrimden, isyandan ve kıyamdan, siyah rengi ümit-

sizlikten, esaretten ve çıkmazdan, Hüseyin'i Kerbela'dan, teslimiyeti kuldan, dostu dosttan, tanıdığı tanıdıktan, Şia'yı Ali'den, Ali'yi kimsesiz, sessiz ve mehtaplı hurmalıklardan, hurmalıkları Ali'den, her ikisini Medine'den, boğulanı Manş Denizinden, Manş'ı Avrupa'dan, Tourlaville'i Fransa'dan, gözyaşını bir çarşamba gününden, uyarıyı eğitimden, nasihati pirden, vasiyeti ölüm döşeğinde yatandan, şarkıyı gençten, şiiri şairden, şairi insanlardan, çeşmeyi susamıştan, susamışı çeşmeden, yolculuğu gelecekten, pasaportu kaçışlardan, kaçışları hayattan, pencereyi sınıftan, bekleyişi kapıdan, sevgilinin yüzünü bekleyenden, bekleyeni Hz. Mehdi'den, sabrı dertliden, sessizliği yanardağın ağzından, gururu dağın zirvesinden, soğuğu kıştan, tahammülü yarından, sükûneti eriyenden, maslahatı cinnetten, zinciri deli ayağından, sevmeyi alevden, güneşin doğmasını sabahtan, haleyi Ay'dan, dalgayı sudan, inlemeyi yaralıdan, rengi ressamdan, kulağı müzisyenden, gözü söylemekten mahrum olandan ve oturmaktan yasaklanandan, eli elden, küçük parmağı olmayan beyaz lekeden, yağmurun nazlı ellerini bağdan, bağı bahar yağmurunun nazlı parmaklarından, aşinayı yaşamaktan, hatırayı yalnızlıktan, fısıltıyı sükuttan sebebi ömürden, Paris'i öğrenimden, Shakespeare ve Elizabeth'i İngiltere'den, Victor Hugo ve Jeanne D'arc'ı Fransa'dan, Abraham Lincoln'ü Amerika'dan, Bin Bella ve Cemile'yi Cezayir'den, İsa ve Meryem'i Hıristiyanlık'tan, Muhammed ve Hatice'yi İslam'dan, Ali ve Fatma'yı Şia'dan, Hatice'yi Muhammed'den, Muhammed'i Hatice'den, Fatma'yı Ali'den, Ali'yi Fatma'dan, âbidi mihraptan, Massignon'u benden ve Hallac'ı Massignon'dan... almak gibidir.

Ne kadar korkunç olur! Ne kadar korkunç, cehalette cehalet, kışta kış, zulmette zulmet! Gerçekten tabiatsız Allah, Alisiz tarih, tapınaksız yeryüzü ne kadar korkunç! Allah'ın olmadığı tabiat, ne kadar ruhsuz, ahmak ve soğuk bir evdir. Ali'nin öldüğü tarih ne kadar karanlık bir kış ve ne kadar uzun bir gecedir. Tapınağın olmadığı yeryüzü ne kadar gamlı ve yaslı bir mezarlıktır. Turkuaz rengine boyanmış bir dağın eteklerinde, küçük,

adsız ve uzak bir köyde, uzaktan bir şehit imamzâdenin türbesi gözükür. Sık ağaçlar arasında ince ve uzun minareleri göze çarpar. Göklerin görkemli ve sade tavanı altında ezanın melekûti sesleri duyulur. Can veren yankısı, rahibin gözlerine yaş, bedenine titreme ve canına ateş döker. Bu rahip buraya halktan kopup gelmiş, şehir cemaatinin soğuk yalnızlığından tapınağın sıcak yalnızlık cemaatine kaçmış. Burası, milyonlarca insanın yaşadığı ve binlerce gökdelenin yükseldiği şehirlerden binlerce defa daha güzel ve müsaittir. Orada gözler tapınaktaki mavi gökyüzünü, kulaklar minarenin melekûti seslerini işitmez; şehrin kalbinden gökyüzüne dua fısıltısı, bir muhtacın feryadı ve dertlinin âhı yükselmez. Havasını nefesler, ağız kokuları, mutfak buharları, külhanbeyleri, sarhoşlar, kahkahalar, kulakları tırmalayan feryatlar, demir ve insan sesleri doldurmuş, gökleri boğmuş, ağır ve boğucu kılmıştır.

OTUZDOKUZUNCU BÖLÜM

YUNAN PANTEONU[54]

Yunan tanrılarına ne kadar da acıyorum! Yunan veya Roma tanrılarının panteonuna gözlerim ilişince bende bir acıma hissi uyanıyor. Tanrıların panteonundan daha soğuk, daha kaba, daha dertli ve daha ağır bir dünya var mıdır? Panteon: Tanrıların toplandığı yer! Yunanistan'a gidince Mont Parnasse tepesine çıkmak istedim, bütün tanrıları, Zeus'un kızlarının toplandığı yeri görmek istedim; tanrıların yuvasını yakından görmek istedim. Yukarı çıkıp görünce ne kadar heyecanlandım. Orada saatlerce Mont Parnasse zirvesinde her birisi ayrı bir dünyanın tanrısı olan Zeus'un kızlarına bakıyordum, zevk alıyordum. Gözlerimden yaşlar aktı, uzun bir süre Yunan mitolojisinde okuduklarımın hatırası aklımdan çıkmadı, beynimi meşgul etti. Ben, Yunan tanrılarının mitolojisi hakkında bildiklerimin sıcak neşesiyle Mont Parnasse tepesinin düz zeminine bakıyordum, çok derin düşüncelere dalmıştım.

Burası, bu yüksek tepe, asırlar boyu kendine tapan milyarlarca insanın tanrılarının Kâbe'siydi. Burası, her biri dünya sanatlarından birinin tanrıçası olan Zeus'un kızlarının meclisiydi!

Evet, burası tanrılar meclisiydi! O anlarda ne kadar büyük keyif içindeydim, büyük bir zorlukla Mont Parnasse tepesine çıktım. Asırlarca ünlü ve büyük Yunan tanrılarının durduğu yerde

[54] Panteon, tanrılar meclisi manasınadır.

durdum, oturdum. Tanrılar zirvesine yükselmek ve tanrılar dergâhına girmek ne kadar keyifliydi!

Ha! Ben şu anda tanrılar arşına dayandım, üzerimde melekût âlemi, altımda ise yaratılış âlemi! Neredeyim? Uzun bir süre bu Yunan miracı, yükselişi ve görüşü ruhuma gurur ve zevk verdi. Şaka değil, hatta bir iki saat bile olsa kendimi Zeus'un kızları arasında görmek! Musıki, ressamlık, güzellik, yazarlık, heykeltıraşlık, şiir vs. tanrıçalarının arasında!

Ve şimdi...

Ama şimdi, tanrılar dünyasının ne kadar yavan, heyecansız, ruhsuz ve soğuk bir dünya olduğunu anlıyorum! Ne kadar halsiz, dertsiz, gamsız, renksiz ve boş bir meclis!

Zeus'un bu dokuz zavallı kızına acıyorum. Mont Parnasse tepesi, oldukça soğuk ve eskimiş bir evdi; içinde Zeus'un evde kalmış ümitsiz ve soğuk kızları oturmuş, birbirlerine bakıyorlar, soğuk, şımarık ve tozlu bakışlarla birbirlerine soruyorlar: Niçin? Biz neden buradayız? Hiç kimsenin geleceği yok... Neden böyle bekliyoruz? Neden buradayız... Biz, bekleyiş nimetinden bile mahrum haldeyiz...

Mont Parnasse tepesi ne kadar soğuk, bitkin ve hareketsiz bir evdir; karla kaplı yüksek tepelerin hepsinden daha soğuk... Burada tanrılardan başka kimse yok. Bu tanrılar ne kadar çaresiz varlıklar, türlerin rableri... Acaba Zeus'un ailesinden ve kızlarından daha kara bahtlı ve ölüme yakın bir aile var mıdır? Burada intihardan bile mahrumdurlar, ebedî olarak böylesine bir yaşama mahkûmdurlar...

Onlara yüreğim acıyor. Bunlar ömürleri boyunca tapmaktan mahrum kalmışlardır. Bazen düşünüyorum da Mont Parnasse tepesinden aşağıda, bu dağın eteklerinde, yaşlı gözler, ihtiyaç dolu kalpler, aşktan yanan ruhlar, ateş dolu bekleyişler ve tapmaktan mest olmuş yüreklerle dua eden insanlara bakan Zeus'un kızları, hasret ve gıpta edip gizlice Mont Parnasse'dan aşağıya inmeyi, kimse anlamadan bu dağın eteğinde dua eden kim-

senin elinden tutmayı ve ondan yerlerini değiştirmesini istemiyorlar mıydı?

Şüphesiz büyük tanrı, arşın yüksek damından aşağı iner ve benden kendi yerine, kibriya arşına oturmamı ve kendisinin de benim yerime geçip aşk ve ibadet mihrabında yaşamayı teklif edip, ruhumdan tanrıya ihtiyaç ve dert ateşlerimi kendi ruhuna dökmemi isterse, asla hatta bir gece sabaha kadar dahi olsa kabul edemem...

Ben bir gece bile olsun tanrı olma derdiyle ve tapmaktan mahrumiyetin acısıyla yaşayamam.[55]

Allah'ım! Sen o yukarılarda, ulûhiyetinin yüce zirvesinde öyle tek başına ne yapıyorsun?

Ebediyeti, hiçbir şeye ihtiyaç duymadan, bir yolu gözetmeden, ümitsizce nasıl sona erdireceksin? Ey bütün varlığın sahibi, sen kimin için varsın? Tapmadan nasıl varsın?

Benim küçük, topraktan ve sana muhtaç kalbimdeki tapma duygusunun, senin yarattığın bütün âlemlerden daha büyük, güzel ve değerli olduğunu bilmediğine nasıl inanayım?

Kulluğun mabut olmaktan daha iyi olduğunu nasıl bilemezsin?

Bizim senden daha mutlu olduğumuzu bilmiyor musun? Ey Büyük Tanrı! Sen her şeye kadirsin, o halde neden kendisine aşık olacağın, tapacağın, ihtiyaç pençelerinle eteğine sarılacağın, azameti önünde gururunu kıracağın ve kendisi için olacağın birisini yaratmıyorsun?

Ey her şeye gücü yeten Tanrım!

Neden böyle yapmıyorsun?

Biz, gururlarımızı, yolunu gözlediğimiz misafirin yolunda kurban etmek için beslemiyor muyuz?

Ey Tanrım! Sen birini beklemekten de mahrumsun!

[55] Tapınma ve dinî duygular insan ruhunun dördüncü boyutudur.

KIRKINCI BÖLÜM

Büyük Horasan toprakları Mitraizm dininin beşiği olmuştur. Asırların, dinlerin, milletlerin ve birçok olayın üzerinden yılların geçmesiyle kalplere aydınlık veren ve yürekleri Mehr ateşiyle ısıtan bu nurlu ve ihlâslı dönemin etkileri ortadan kalkmış, unutulmuştur. Önce Zerdüşt'ün, sonra İslam'ın, şimdi de boş Batıcılığın ortaya çıkması, Mitraizm'in hatırasını unutturmuştur.

Geçen yıl şarkiyatçı M. E. Chandel adında bir yazar, 33 fersahlık zor dağ yollarını ve korkunç uçurumları aşarak özel bir üslûba sahip güzel ve zarif bir binaya ulaştı. Onu şaşırtan şey, buranın oturulacak bir ev olmamasıydı. Gerçi oranın halkından biri, burayı etraftaki köylerin efendisinin evi haline getirmişti.

Chandel'in derin ve zorlu araştırmaları sonucu anlaşıldı ki bu bina bu topraklarda Mitraizm döneminden kalan tek eserdir. İhtiyaçları gereği birtakım süsleme ve değişiklikler yapılmışsa da ilk bakışta bir evden farklı görülmemektedir. Hatta orada kalan ev sahibi, bu evin yaşamaya elverişli olmadığını, ihtiyaçlarına cevap vermediğini ve aslında bu binanın iskân için yapılmadığını söylemektedir. Binanın yerleşime uygun olmaması, Chandel'e sadece bu binanın bu asra ait olmadığını düşündürtmekle kalmadı, geçmiş asırlara uzanması gerektiğini ve hatta dinî ihtiyaçların, günlük hayattan ve sıradan yerleşim yerlerinden uzaklıkla da irtibatsız olmadığını düşündürdü. Bu araştırmalar, burada ifade edilemeyecek kadar kapsamlı ve meşakkatlidir.

Neticede bu tapınağın Mitraizm dininden kalma bir tapınak olduğu ortaya çıkmıştır. Binanın yapılış biçimi, formu ve tarzı da bunun en açık tanığıdır. Hâlâ o sembolü ve mührü taşıyan bir mihrabı vardır. Ne ev sahibi ne komşular ve hatta ne de tanıyanların herhangi birisi ondan haberdardı. Peygamber'in gizlendiği, Kureyş'in Peygamber'in orda olduğunu anlamaması için mucizevî örümceğin ağ ördüğü, güvercinin yuva yaptığı, dal budak ağaçların bittiği, ilham ve nübüvvet kaynağı, yeryüzüyle gökyüzünün vasıtası olan Sevr Mağarasında olduğu gibi, bu evin bir köşesinde bulunan Mitraizm dininin mihrabı Mitra'nın ibadetgâhı ve Kâbe'si de fark edilmemişti...

Chandel şimdi gecesini gündüzünü bu tapınağa ve mihraba ayırmış. Hayatını, düzenini, işini, ömrünü unutmuş, bu mucizemsi keşfine aşık olmuştu. Bu mihrap ve tapınağı ilk günkü gibi restore etmeye, sonradan eklenen şeyleri gidermeye çalışmıştı. Mitraizm dinine güçlü bir inanç besleyen Chandel'e göre, bu mihrap ve tapınak, insanın irfani duygularının ilk tecellisi, doğunun yüce ruhunun ilk görüntüsü ve tarihte dinin ilk zuhurudur. Bu binayı temiz, latif ve yüce dinle uyumlu bir şekilde restore etmeye çalışıyor. Gerçi işi çok zordur. Mihrabı restore etmek mutfağı bozmakta; dua odasını restore etmek yemek ve yatak odasını bozmakta; içilen mukaddes şarabın döküldüğü değerli ve güzel havuzun restore edilmesi ise yağmur suyu kuyusunu yıkmaktadır. O zamanlar abdest aldıkları billur havuzda bugün ayaklarını yıkıyorlar. Ne diyeyim?

KIRKBİRİNCİ BÖLÜM

"Sen yabancı kalbi tanıyorsun.
Zira Mısır'da sen de yabancıydın."

(Tevrat)

1958 yılında zindandaydı. O, inançları uğruna bu yolu tercih etmişti. İnanç bütün hayatını kaplamış ve genç yaşta siyasi ve toplumsal olaylara karışmıştı. Onu bu yola inançları sürüklemişti. Bir an olsun yürümekten geri kalmadı, hiçbir engel ona mani olamadı. Hiçbir davet ve olay, onu bir an olsun tereddüde düşürmedi. Hikâyesi çok uzundur! Onu önce İspanya'nın güneyindeki Sevilla şehrine sürgün ettiler ve orada hapse attılar! Dertleri az değildi! Siyasi suçluları ya acı çeksin de teslim olsun diye gurbete sürgün ederler ya da canı yansın diye zindana atarlar. O her ikisine de maruz kalmıştı, gurbette zindana atılmıştı.

Ama o gurbetten ve zindandan incinecek biri değildi, o kendine dönük biriydi, kendiyle barışık biriydi. Kendi içinde çoğul yaşayanlar hemşeriye ihtiyaç duymazlar, kendi içinde özgür olanlar, zindandan incinmezler. O, her iki konuda da tecrübeliydi. Kalabalığa muhtaç olan insanlar çok azdır. Kendi içinde hiç olanlar başkalarına, kalabalıklara gark olmaya çalışırlar. Zira orada hiçliklerini hissetmezler. Yalnız kaldıklarında dehşete kapılırlar; çünkü bir kişiyi bile hissetmezler, mutlak bir boşluk vardır onlar için! Onda peri yalnızlığı vardı. Kendi içinde yaşa-

mayı çok iyi biliyordu. Kendisiyle yalnızlık hissetmiyordu, yalnızken daha fazla meşguldü ve etrafı daha kalabalıktı. Başkaları onu kendisinden alınca yalnız bırakmış oluyordu. Onun kendisi, kendi vatanıydı, kendi özgürlüğüydü! Gurbetteki bu zindan mahkûmu, kendisini kendi vatanında özgür buluyordu.

Ama meydana gelen bir olay, zindandaki özgürlüğünü ve gurbetteki vatanını ondan geri aldı.

Eşi İspanya'ya, Sevilla şehrine geldi, zindanı buldu ve onu ziyaret etti, onunla zindanda görüştü! Zindanda yaşayanlar, haftada bir gün olan görüş gününün, mahkûmların en dertli ve en acı günlerinden biri olduğunu bilirler. Zindanda yaşamayanlar bu duyguyu bilemezler. Aksine zindanda yaşamayanlar bu günün zindandakiler için çok mutlu, kolay ve müjdeli bir gün olduğunu zannederler. Mahkûm, hücresinden dışarı çıkıyor, akrabalarını, eşini, çocuklarını görüyor. Onlarla konuşuyor; ama bunlar, onun özlemini ve dertlerini artırıyor. Yakınlarını görmek, mahkûmun kalbinde onlardan mahrum bulunduğu duygusunu uyandırıyor. Böylesi bir durumda yeniden zindana geri dönmek ne kadar üzücüdür! Görüşme sabahı...

Görüşme sabahı zindanda büyük bir canlılık ve hareketlilik olur. Tıraş olurlar, temizlenirler, yıkanırlar, iyi ve güzel elbiseler giyerler, kravat takarlar, ayakkabılarını boyayıp tırnaklarını keserler, dişlerini fırçalarlar ve tam bir haftanın sonunda ilk defa kendilerini aynada seyrederler. Elbiselerini ütülerler, saçlarını tararlar, yürekleri çarpar, çarpar, çarpar ve aniden gardiyanlar seslenir... Haydi görüşmeye!

Ne kadar heyecanlı bir an!

Ama birinci bloktaki dokuz numaralı hücrede yatan mahkûmda görüşme sabahının heyecanı yoktu, görüşme ikindilerinin ümitsiz sessizliği, üzücü hasreti ve yalnız dönüşün ümitsiz acısı yoktu. Kimse görüşüne gitmiyordu ve o gurbette mahkûmdu.

Haftanın bütün günleri onun için sıradan günlerdi; sessiz, emin ve kesinlik dolu zindana alışmıştı; kendisiyle aşina ve kendiyle

haşir neşir olmuştu! O kimseyi beklemiyordu, zindanından dışarı çıkmıyordu, dolayısıyla geri dönüşün acısını ve bitkinliğini tatmamıştı. Ayrılınca üzüleceği kimseyle görüşmüyordu, gelmeyince üzüleceği bir kimseyi beklemiyordu. Ebedî ve büyük bir huzur! Soğuk ama ebedî bir kesinlik... Yalnızlığı, ihtiyaçsızlığı, kimsesizliği ve ümitsizliği, büyük, soğuk, yüce, ızdırapsız ve ağır Demavend tepesini andırıyordu!

Bir gün gardiyan geldi ve görüşünün olduğunu söyledi!

Adam titredi!

"Ne, dedi? Görüşme mi? Hayır, hata olmalı, herhalde yine sorgucular çağırıyor. Gardiyanda bir yanlışlık var, onu ne zaman çağırsalar sorgu ve işkence için çağırırlardı, görüşme için asla."

Onun, zindanın dışında, bu garip İspanya'da, Franco'nun baskıcı ve faşist topraklarında hiçbir tanıdığı yoktu. Cevap vermedi, gardiyan tekrarladı, adam tereddüt etti ve tekrar sordu:

– Ne dedin? Kim benim görüşüme gelmiş? Albay Charbon mu? Yoksa Binbaşı Assasine mi?

– Hayır, bir kadın!

– Kadın mı? Yanılıyorsun gardiyan! Yanlışlık var, herhalde başka birinin görüşüne gelmiş, yalnız!

– Beyefendi bir adım yürü de dışarı çık, hem yanlış da olsa hava almış olursun!

– Beyefendi! Ben çocuk değilim, işim var, bir şeyler yazıyorum, düşünüyorum, dikkatimi dağıtma, rica ediyorum, işimden etme, git, ona söyle, bu adam başka adam, o adam değil, bu mahkûm başka bir ülkenin adamı, İspanyol değil, yanlışlık var.

Gardiyan gitti, döndü, yine ısrar, ısrar, ısrar!

İsteksiz, mecbur ve zorla, şaşkınlık içinde elbisesini giydi ve gitti, görüşme günü değildi, zindanın kapısı sakindi, askerler vardı, bir de birkaç soruşturmacı subay.

Adam dokuz yıl sonra ilk defa hücresinden dışarı çıkıyordu. Dışarının havasını solumakta zorlanıyordu; göğsü, ciğerleri açık havaya alışmamıştı. Gözleri neredeyse kapanmış, göz kapakları perişan olmuştu, güneş ışıkları gözlerinin dışına vuruyordu. Tam dokuz yıl, hücrenin tek düze sessiz ve az ışığına alışmıştı. Adımları, dizleri, ayak parmakları yürümeyi unutmuştu, o bir adım iki adım atabiliyordu, hücresiyle zindanın kapısı arasındaki mesafe ise 70 adımdı! Oldukça uzun, zor ve dayanılmaz bir yolculuktu.

Dışarının heyecanlı ve soğuk havası, aşırı aydınlığı, uzun mesafe, zor geçişli yollar, uzak ufuklar, yükseklikler, güzel manzaralar ve sivil elbiseli insanlar! Dağlar, çöller, caddeler, güller, ağaçlar, kuşlar...

Her şey onu şaşkına çevirmişti. Öylesine inanılmaz bir şaşkınlık içine düşmüştü ki neredeyse görüşmeyi unutmuştu. Gardiyan önden, o arkadan, yola düştüler. Gözleri yer ile gök arasında gidip geliyordu, her şey gözlerine eşsiz ve yeni görünüyordu, bunları hep unutmuştu! Tam dokuz yıldır bu hücredeydi. Daha önce de başka bir zindandaydı. 1940'larda yine zindandaydı, o sadece altı yedi yaşlarına kadar özgür yaşayabildi...

Aniden gardiyan durdu, kenara çekildi, ikisi bakıştılar bir an, birkaç saniye!

O, hemen adamı tanıdı, onu görünce heyecanlandı, kalbindeki bütün kan yüzüne, yanaklarına hücum etti, gözleri perişan ve sıcaktı. Gam ve hüzün öylesine alevlenmişti ki gözyaşları göz perdelerine daha inmeden yanıyor, siliniyor, öğle güneşi altında ateş içinde yanan bir çöl gibi alevleniyordu. Çarşamba günüydü, Franco tam 25 yıldır İspanya'nın tek hâkimiydi.

Kadın konuşuyordu, hızlı hızlı, üst üste, perişan, kırık dökük, ama adam duymuyordu...

Adam baştan ayağa soru kesilmişti, dertli, ateşli, hayret verici ve ağır bir soru: Bu kimdir? Yıllar önce zindanın olmadığı, gurbetin olmadığı yıllarda bu ikisi Uzak Doğu'da, güneşli, sıcak, ay-

dın ve duygu dolu Doğu'da, efsanevî sır, irfan, Tanrı ve duygu dolu Doğu'da... Cemiyeti sadece ve sadece kalpler, fezası ruhlar olan Doğu'da... Duvarı olmayan, kapısız, oturma odası bulunmayan, çavuşları, askerleri, polisleri ve hâkimleri olmayan bir şehirde... Nehirlerinden süt ve bal akan bir şehirde, gecesi olmayan, gölgesi düşmeyen, güneşi sürekli beyaz tepenin üstünde duran, batışı olmayan bir şehir, binlerce, yüz binlerce rengârenk tiplerin boş yere kalabalık etmediği ve kirletmediği bir şehirde, yüzlerce kirli bakışlı gözün bulunmadığı şehirde, mavi, temiz, merhametli ve güllerle kaplı deniz dalgalarının üzerindeki şehirde. Havası yasemin kokusu dolu şehrin merkezinde sadece bir ziyaretgâh vardır! Ziyaretgâh güzel, mukaddes ve sessiz bir şehidin ziyaretgâhı, zarif ruhani ve sanat şaheseri bir tapınak, minareleri kalpteki arzular gibi şehrin göklerine yükselmiş, içinde yanık bir adam kendi yalnızlığında geceleri ve gündüzleri şehit toprağının üzerinde secdeye kapanmış. Kalbi Zerdüşt ateşlerinin ateşgedesi, ruhu ilahi dertlerin geçidi, dudaklarında ise efsun, sövgü ve ah!

Adamın eşini burada toprağa vermişlerdi, adam işte böylesine yaşıyordu.

Bu birkaç günlük dünyada, bu şehirde birlikte yaşamışlardı. Söylenemeyecek bir hayat, şairlerin en şairce hayallerine ve meleklerin en cennetimsi hatıralarına sığmayacak bir hayat! İki kişi, iki ruh, iki melek, iki hayal kuşu gibi kanat kanada bütün arzuların cennetinde uçuyorlardı. Her sabah kanat kanada her çırpınan serçenin kanatlarından ve her ihtiyaç ağacının dallarından yaptıkları ve özgürlüğün zirvesine yerleştirdikleri yuvasından uçuyor, avcıların kininden uzak, fırtınaların öfkesinden ırak, o güneşli diyarın güvercinleri gibi sabahın aydınlık yolunu kat ediyor, iki âşığın gözlerinden çıkan iki şevk dolu bakış gibi sabah rüzgârlarında nefes nefese, güneşe kadar yükselip güneşin altın göğsüne dalıyorlar. Güneş, öğle vakti durunca yine kanat kanada, aydınlığı içmenin lezzetinden yorgun, kanat çırparak, kanat kanada uçmak, kalpleri cezbeden sevgi yatağına ka-

dar yükselmek, yeryüzünden uzaklaşmak, topraktan, aşağılıklardan, rezaletlerden insanlardan kaçmak, gitmek, gitmek... Sabahın yüksek doruklarına kadar beyaz ve temiz sehere kadar yeniden geri dönüyorlardı, kalpleri istek dolu, bedenleri ise yorgun...

Şehre geri dönüyorlardı; temiz, güzel, duvarsız onbaşısız, hâkimsiz, tek tapınak ve yalnız tapınak şehri! Bir nehrin kenarına oturuyorlardı, güzel akan, coşan, kızan, ama şevkten sinirlenen, ayakları zincirde, taşlar içinde, avuçları dudaklarının üzerinde, aşktan dertli, hareketli, kaynayan, temiz, divane ve sessiz nehir! Suya doymuş, hevesten kararsız, temiz ve saf bir mahkûmun, diğer bir mahkûma gönderdiği bir tebessüm gibi.

KIRKİKİNCİ BÖLÜM

Uzun yıllar birbirinden uzak yaşadılar, aradılar, beklediler; sabırsızlıklar, hileler, zanlar, düşünceler vs...

Her ayak sesini duyduğunda o olabilir diye eski hatıralarının yakasına yapışıyordu; ama o değildi.

O olabilir diye her bakışın derinliklerine gözlerini dikiyordu.

Artık ne bir haber, ne bir elçi, ne bir el sıcaklığı, ne aldatıcı bir serap, ne de bekleyiş tesellisi... Kıştı, kar, soğuk, bulut, sessiz ve en uzun kara gecelerde ve feryatsız çöllerde surat asan düşmanca bir sessizlik...

Adam kesin inanç doluydu, kesin olarak biliyordu ki artık gelemeyecek. O gurbet ellerde bir işle uğraşıyordur, o toprakların insanlarının dilini öğrenmiştir, onlarla yakın ilişkiye girmiştir. Dillerini, düşüncelerini, geleneklerini, zevklerini, duygularını, bakışlarını hassasiyetlerini, ruhlarını, kalplerini ve yaşamlarını öğrenmiştir. Onlara karışmıştır, dost olmuştur, konuşmuştur. Çalışıyordur, giyiyordur, yatıyordur, gidiyordur, geliyordur, gurbette işi büyümüştür, yabancılarla tanışmıştır, o toprakların yerlileri gibi bir adam olmuştur, İspanya halkından biri gibi...

Ama yabancılık, yüzünden, renginden, çehresinden ve davranışlarından belliydi, birçoğu bunu hissediyor ve söylüyordu. Gerçi İspanya halkı onu seviyordu, İspanyolcayı güzel konuşuyordu, İspanya toplumunda özel bir yeri vardı, oranın bir grup halkı etrafına toplanmıştı; ama onun oralı olmadığı her halinden belliydi, başka bir soydan ve başka bir ülkedendi. Konuş-

malarının tam ortasında bazen susuyor, kalabalıkların içinde yalnız kalıyordu, insanlar ve işler arasında birden kayboluyordu, kaçıyordu. Hiç kimse nereye gittiğini bilmiyordu, her gün başka bir haldeydi, dünü bilinemiyordu. Bunlar, o adamın yabancılığının belirtileriydi, adamın gurbet halleriydi. Bazen bilmeden kül altındaki korlar içinde alevleniyor, gizlenmiş hatıraları zihnine sökün ediyordu. Bazen birden kızıyor, dünyası kararıyordu. Acı tatlar, çirkin yüzler, kötü gülüşler, insanlar, okşayışlar ve tatlılıklar hep çirkin ve acıydı. Bir çeyrek asır, çeyrek asra yakın böylesine yaşadı.

O günleri unuttu, hatıralarını sildi. Çocukların hatıraları, isimleri, sesleri unutuldu, hatta varlıkları!

Hiç kimse onların bundan önce bir hayatlarının, düzenlerinin, mutluluklarının, tatlı ilişkilerinin, tatlı konuşmalarının, görüşmelerinin, birlikteliklerinin, bütünleşmelerinin, uyumalarının, birbirlerinde uyanmalarının, birlikte hissetmelerinin, anlamalarının, birbirlerini hissetmelerinin, birbirlerini koklamalarının, birbirlerini içmelerinin, birbirlerini araştırmalarının, birbirlerini süslemelerinin, birbirlerini yetiştirmelerinin, birbirlerine seslenmelerinin olduğunu bilemiyordu. Bir sevgili, bir çalgı gibi birbirlerini okşadıklarını, birbirlerini tatlı bir hatıra gibi alevlendirdiklerini, tıpkı sarhoş edici ve zarif bir şarap gibi birbirlerinin kalp kadehlerine döküldüklerini, birbirlerini sabahın temiz havası gibi ciğerlerinin derinliklerine soluduklarını, ciğerlerini birbirlerinin havasıyla doldurduklarını, müşfik bir güneşin doğuşu gibi birbirlerini seyrettiklerini, mehtabın samimi, sakin, okşayıcı ve merhametli kucağı gibi birbirlerini sardıklarını, yaydıklarını, birbirlerini öpücük tomurcuğu gibi dudaklarıyla açtıklarını, tebessüm yudumu gibi susuz dudaklarla içtiklerini, emdiklerini, yuttuklarını, yeni bir mesaj gibi dinlediklerini, bir mum ışığı gibi oynadıklarını, aşkın sıcaklığı gibi kucakladıklarını, yeni gelen bir dost gibi hızla çarpan göğüslerine bastırdıklarını, incittiklerini, riyaya kızdıklarını, yalana küstüklerini ve oyunlara daldıklarını bilemiyordu. Sürekli başka bir okşayış,

başka bir yumuşaklık, başka bir oyun ve birbirlerinin mihraplarının derinliklerinde kıldıkları bir namaz arayışında idiler. Birbirlerinin ruh tapınağının duvarında dertleşiyor, acı şeyler söylüyor, çareler arıyor, dostça konuşuyor, saatlerce sabahlara kadar... Yavaş yavaş konuşmaların ardından yorulunca da birlikte uyuyorlardı, uyuyorlardı, uyuyorlardı... Yumuşaklığıyla pamukçuğa benzeyen Samiryus'un yumuşak derisiyle adamın başını, yüzünü, sakin ve yaşlı gözkapaklarını okşardı, okşardı, uyanıp eşinin şarkısını dinleyene kadar okşardı... Her şey yok olmuştu; yuva, ev, düzen, masum, tatlı ve güzel çocuklar, gündüzler, geceler, mutluluklar, birliktelikler, her şey, her şey fırtınalara kapılmıştı, hatırası bile kalmamıştı, o ikisi yalnız kalmıştı, her birisi bir gurbete düşmüştü, gurbetle tanışmıştı. Vatanı, vatandaşı, yuvayı, dostları, herkesi, çocukları, hatıraları, hayatın tadını, mutluluğun rengini, sevginin kokusunu, kendini, varlığını... Kadın ve erkek birbirlerinden ayrı, birbirlerini unuttular. Birlikte yaşadıklarını, tanışıklıklarını, dostluklarını, dillerini, dertlerini, hüzünlerini, yaslarını, ırklarını, vatandaşlıklarını, birlikteliklerini, evliliklerini, her şeyi... Her şeyi... Bundan önce bir hayatları, düzenleri, bir eşleri, çocukları, başka bir vatanları ve başka bir dünyaları olduğunu bile unutmuşlardı.

Ama adam ne kadar baktıysa da tanıyamadı. Uzun yıllar zindanda yaşaması gözlerini bozmuş, karanlıklara alışmak gözlerini zayıflatmıştı. Ayrıca yakinen biliyordu ki artık ülkesinden bir haber gelmeyecek, kaybettiği şeyi bulamayacaktı; ama o gün döndü. Adam perişan, üzüntülü, korkulu ve biraz da sinirliydi. Ona bu zindanı kim göstermişti? Yine işgüzarlar, meraklılar, lüzumsuzlar veya en azından... Velhasıl bazen rahatsız ediyorlar, hücresinden dışarı çıkarıyorlardı, güzel ve iyi kanatlı yalnızlığını bozuyorlardı.

Bazen çarşambaları geliyor, bazen perşembeleri. Çarşambaları zindanda görüşme günüydü, perşembe günleri ise görüşme yoktu.

Yıllar birbirini kovaladı ve adam yavaş yavaş geçmişini hatırladı. Zihninde hatıraları canlandı, her şey renklenmeye başladı. Evliliğinin ilk gününü, yıllar süren ortak hayatlarını, yuvalarını, düzenlerini, nehri, tenini, yumuşak kollarını, çocuklarını, tek tek yüzlerini, okşayışları, sözleri, aşkları, geceleri, gündüzleri, sabahları, hoşnutluk dolu akşamları, ümit dolu seherleri, yeryüzünü, gökyüzünü, havayı, uzayı, gülleri, renkleri, her şeyi, her yeri, hepsini, hepsini, hepsini...

Adamın yalnızlığı depreme tutulan görkemli ve yüksek bir minare gibi aniden yıkıldı. Yıllarca konuşmadığı ve unuttuğu dilini hatırladı; mutluluğu, özgürlüğü, aşinalığı, hayatı... Artık olmayan, unutulan, hatırası ve tasavvuru bile yok olan şeyleri...

Vatanını hatırladı. Gurbet dayanılmazdı. Özgürlüğü hatırlaması zindanı ağırlaştırdı, katlanılamaz hale getirdi. Tanışıklığı hatırladı; o tanışı geldi. Yabancılık gözlerinde korkunçlaştı, dostunu hissetti... Her şey gözünde yabancı oldu, içinde hayat canlandı. Canlanmak kendisine çok ağır geldi, konuşmayı hatırladı. Artık sessizlik, sahip olduğu gökyüzüne yığılan acımasız bir kaya gibi duruyordu.

Alıştığı, meşgul olduğu, daldığı, yaptığı, süslediği her şey bir anda yıkıldı, koyu bir karanlığa daldı, her şey acılaştı, çirkinleşti, soğuk oldu, düşman oldu, dayanılmaz oldu... Her görüşmede eski bir anısını hatırladı, her bakışında birlikte yaşadıkları bir gecenin veya gündüzün resmini gördü, oynadığı o çocukların çehrelerini hatırlamaya başladı.

Kadın, tam sekiz yıl boyunca her hafta cezaevine geldi, zorluklar ve tehlikelerle adamı demir parmaklıkların arkasında, gardiyanların bakışları arasında gördü. Her şeyi konuştular, her şeyin manasını anladılar, sonunda iki eski eşin görüştükleri o beton oda çöktü, adam yeniden hücresine geri döndü, o beton oda yerine yeşil çiniden iki oda yaptılar; ama adam artık ona geri dönmedi, ona ayak basmadı, adam zindandaydı ve müebbet hapse mahkûmdu... Yusuf-i Neccâr olmuştu.

KIRKÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Paris'in özgürlüğe kavuşmasının üstünden tam beş yıl geçmiş, Nazi askerleri gitmişlerdi. Paris, yıllar süren esaretten ve boğuculuktan sonra nefes alıyordu, Seine nehri ümit ve iştiyak dolu bir halde Paris'in kalbinden geçiyordu. Eyfel Kulesi, özgürce dimdik ayakta duruyordu. Luxemburg parkı eski dostlarına kavuştu, yaşlı emekliler golf ve kâğıt oynuyorlardı, çocuklar kayıklarını parkın ortasındaki büyük havuza bırakıyorlar, anneleriyle temiz ve masumane bir şekilde oynuyorlardı. Kızlar ve kadınlar parklardaki banklara oturuyorlar, güneşleniyorlardı, zindan arkadaşları her yerde pinekliyor ve konuşmak için bahane arıyorlardı.

– *Oh! Ne güneş! Bugün hava çok güzel*

– *Afedersiniz, Mademoiselle! Bu bahçenin adı Monsouri midir?*

– *Hayır, adı, Luxemburg'tur.*

– *İlginç! Sizi bir yerde görmüş gibiyim?*

– *Hayır, zannetmiyorum! Nerede?*

– *Siz nerelisiniz?*

– *Ben Almanyalıyım. Idar-obstein.*

– *Ne güzel! Ben Almanca konuşurum.*

– *İlginç! Biraz konuşun.*

– *Seni seviyorum.*

– *Oo! Seni şeytan!*

Sonuna kadar...

Saint Germain de Pres ve Saint Michel Caddesi yine sakallılar, süet ceketliler, sahte egzistansiyalistler, Robert Hüseyin, Jean Jerse biçimli erkekler, Silra Vartan, François Hardy, François Seguin ve Brigitte biçimli kızlarla dolmuş. Geliyorlar, gidiyorlar, konuşuyorlar, gülüyorlar, öpüşüyorlar, kahkaha atıyorlar, el ele, göz göze geçiyorlar... Bu arada garip ve üzgün bir çehre geçiyor, yalnız, dalgın, düşünceli... Sigara yakmış, zayıf ve titrek parmaklarıyla sıkıca tutmuş, içiyor, birini bitirmeden yeni bir sigara yakıyor, dudaklarına koyuyor, tipi gizemli bir heyecanı anlatıyor, ruhu ızdırap ve dalgalar içinde her an yeni bir renk ve şekle giriyor. Korku, perişanlık, şüphe, sabırsızlık, bilinmeyen birçok heyecan ve haller birbiri ardınca yüzünde, davranışlarında, baş, boyun, göz, dudak, el ve ayak hareketlerinde şekilleniyor, kayboluyor. Sanki birini veya bir olayı bekliyor; ama gözleri aramıyor, hiçbir yeri, hiç kimseyi görmüyor. Bakışları düşünce yığınları ve renkli hayalleri arasında kaybolmuş, Saint Michel Caddesinden yaya olarak yukarı çıkıyor, gözleri görmeyen bir sarhoş gibi herkese çarpıyor, hiçbir şey hissetmiyor, attığı her adımda herkes ona bakıyor, şaşkınlık içinde seyrediyor ve yollarına devam ediyorlar, bazıları bununla yetinmiyor, dudaklarını kıpırdatıyor. Genellikle yaşlılar dırdır ediyor, kızıyor, bazı adamlar sövüyor, hakaret ediyor; ama o hiç görmüyor, hiç duymuyor, başka bir yerde...

Hızlıca evine doğru gidiyor, yaklaştıkça hızlanıyor, heyecanı artıyor, eve yaklaştığında adeta koşuyor, binaya giriyor, merdivenlerden çıkıyor, posta kutusuna dikkatlice bakıyor, hayır yok! Hiçbir haber yok. Haber olmadığını biliyor, kapıcıdan soruyor, adam kuru ve soğuk bir ifadeyle: "Görevliye sormalısın." diyor! Evet ama... Kapıcı onun bu sürekli tekrarladığı sorusundan bıkmış görünüyor. Adam yukarı çıkıyor, odasına uğruyor, boş yere çalışma masasının üzerini, odasının giriş kapısını, köşelerini arıyor, hayır yok, hiçbir haber yok... Dönüyor, yorgundur, merdivenlerden iniyor, binanın önünde yürüyor, gidiyor,

geri dönüyor, nereye gideceğini bilmiyor? Ne yapsın? Eve geri dönüyor, yine kapıcıya uğruyor, görevlinin kapısına dayanıyor; ama yüzü tutmuyor, merdivenlerden yukarı çıkıyor, odasına giriyor, elbisesi ve ayakkabılarıyla kendini yatağa atıyor, uzanıyor, sigarasını yakıyor, güçlü ve kalın duman sütunlarını odanın tavanına gönderiyor, odanın içinde tavanın altında renkli noktaları ve görülmeyen karartıları seyrediyor. Aniden yatağından dışarı fırlıyor, odasından çıkıyor, hızlıca merdivenlerden iniyor. Asansörü bekleyecek vakti yok, yaya daha çabuk ulaşıyor. Kapıcıya varıyor, hayır! Hiçbir haber yok, neden?

Bir müddet tereddüt ediyor, sonra binadan çıkıyor, Denfert meydanında bir kafeye giriyor, caddeye bakan iki kişilik masaya oturuyor, bir müddet caddeye bakıyor, hiçbir şey göremiyor, dirseklerini masaya dayıyor, başını ellerinin üzerine koyuyor, gözlerini sigara dumanları arasında kapatıyor, bir müddet kavgalı bir sessizliğe boğuluyor.

Güneş Paris'i terk ediyor, adam güneşin gitmesiyle kendini daha da bir yalnız hissediyor. Ağaçların yüksek dallarından ve yüksek binaların üstünden çekilen her güneş ışığı, adamın içine büyük bir korku gölgesi bırakıyordu. Geceden korkuyordu, adeta bugünkü günbatımının, güneşli Paris'e son vedasıydı. Sanki artık her zaman için var olacak bir gece başlıyordu, gecenin korkunç ve çirkin yüzü karşısında kendisini âciz hissediyordu. Güneş gidiyordu, Paris sağır ve üzüntülü bir karanlığa dalıyordu, onun ağırlığını gittikçe her an göğsünde hissediyordu...

Kafeden dışarı çıktı, şehir tümüyle karanlıklara gömülmüştü. Onun karşısında aşağılık ve zillet içinde teslim olmuştu. Gece yanan ışıklar ona daha çok eziyet ediyordu. Sövüyordu, her tabelayı çirkin, ağzı bozuk ve kendisiyle alay eden, nefret edilecek biri gibi görüyordu. Davranışları ve hali herkesten farklı olan bu adama adeta şehrin tüm kapıları ve duvarları bakıyordu.

KIRKDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUM DEĞİL AMA TOPLUMLAR VARDIR

ASİMİLASYON

Bir toplumun önderliği kendi başına bir teknik ve bir bilimdir. Bir ziraat mühendisi, bir toprağı ekilebilir hale getirmek için önce topraktaki mevcut kabiliyetleri göz önüne alır ve onlardan istifadeyle işe başlar.

Geri kalmış bir toplumu kalkındırmak için de iki yol vardır: Birinci yol, bizim bu asırda gittiğimiz yoldur, yani taklit ve tercümedir. Batı'nın maddi ve manevi ürünlerini ithal etmek benzeri yerli ürünleri yok etmektir; ama ne yazık ki sonuç tam tersi olmuştur. Biz bu yoldan yenileşmeye ulaştık; ama medeniyete yaklaşmak şöyle dursun, daha da uzaklaştık. Batı'da yenileşme ve medeniyet birdir ve uyumludur; ama yerli ve tarihî toplumlarda yenileşme medeniyetten farklıdır. Bunun karmaşık ve ayrıntılı bir hikâyesi vardır.

İkinci yol ise benim de yıllardır düşündüğüm gibi toplumdaki mevcut kabiliyetleri ve güçleri tanıma yoludur. Bunları elde etmek, arıtmak, olumlu etkenlere çevirmek, uyandırmak için uyumlu maslahatlar, ilerleme, kültürel gelişim, medeniyet ve toplumun yaratıcı gücü...

Şüphesiz ki henüz geleneksel bir toplum şeklinde yaşayan bu ülkelerde en güçlü etkenlerden biri dindir. Özellikle de bu toplumlar klasisizm ile (nasyonalizmden daha çok bu kavramı beğeniyorum, zira hem ondan daha geneldir hem de daha doğru-

dur) birleşmiş ve güçlenmiştir. Bana göre dindar bir toplumun bireysel ve toplumsal vicdanına din vasıtasıyla girmek ve onu uyandırmak gerekir. Onunla ortak bir dil ve duygu bulmak, konuşmak gerekir. Bu mümkün olan tek yoldur, birçok tecrübe de bunu ispat etmiştir. Dinle savaşın tek neticesi halkın Batı kapitalizminin hilekâr ellerine daha çok esir düşmesi olmuştur. Elinden dini alınan bir dindar ne olur? Aydın mı? Asla! Sadece Avrupa'nın mallarını tüketen bir tüketici, o kadar... Batı'nın saldırıları karşısında pasif ve teslimiyetçi bir varlık... Bu çok tecrübe edilmiştir!

Bizim mütefekkirimiz, aydınımız yoktur, var olanların hepsi asimile olmuşlardır. Bu kavram, Peygamberin şu meşhur hadisiyle ne kadar uyumludur: "Bir kavme benzeyen ondan sayılır." Bu asimilasyondur, yenileşme değildir. Benzerdir, ama medeniyetçi değildir; yerli de değildir. İnsan, bu ikisinin dışında olamaz, o halde benzeyen ve asimile olan, insan değildir, insan gibidir, insanımsıdır. Bu bana ait bir tabir ya da sövgü değildir. Kelimenin kavramsal tercümesidir. Asimile etmek adına ne cinayetler işlediler! Bunlar tellallar ve emperyalistlerin akıl hocalarıdır, bunlar yerli halka sömürgeciliği yutturanlardır. Bunlar, kendi halklarının kültürünü, medeniyetini, dinini, ahlâki faziletlerini, yüce insani ilişkilerini, sanatsal, ahlâki, toplumsal ve manevi birikimlerini ve tarihini Batı için kullananlar, yok edenler ve çiğneyenlerdir. Bunlar insan değildirler; zira medeni/sivil olmak gayesiyle asli karakterlerini kaybetmişlerdir. Rüyasında kendisine köle bağışlandığını gören ve rüyasının yarısı doğru çıkınca sevincinden kendisini kaybeden adam gibidirler. Kendi özgün hallerinden çıkmışlar; ama medeni olamamışlardır. Kendileri bunlara medeni demiyorlar, asimile diyorlar, yani medeniyet taklitçileri.

Peygamber, bunların o benzemeye çalıştıklarından sayıldığını söylüyor. Keşke Peygamber bunların bir hiç olduğunu görseydi, o zaman şöyle derdi: "Bir kavme benzeyen kimse..." veya "Hayır, o kimse..." Peygamberin maksadı bunların kendi insan-

larının safında olmadığını beyan etmektir. Onlar, muhaliflerinin safındadır ve böyledir. Asimile, Batı emperyalizminin safındadır; ama Batılı değildir. Batıcı, Batılıdan ayrıdır, insanı taklit eden maymun hayvanlardan uzaklaşır; ama insan olamaz.[56] Hintli bir Budist, Arap veya İranlı bir Müslüman için Noel gecesinin hiçbir anlamı yoktur, ne bir hatırası ne bir inancı ne bir geleneği ne bir güzelliği ne bir faydası vardır; hiçbir şey onu bu tarihe bağlayamaz. Noel gecesi düzenlemek ve geceleri sabahlara kadar tepinmekle Avrupalı olunamaz. Her ne kadar benzese, aynısını yapsa da o sadece Budist veya Müslüman, Hintli veya Araptır; İranlı ve hatta Doğulu bile sayılamaz. Bu tavır ve davranışlarıyla Hıristiyan veya Avrupalı da olamaz. Avrupalı veya Hıristiyan bir insanın asırlardır ruhu, hatırası, geleneği ve inancı, Noel gecesine düğümlenmiş haldedir. Onun için Noel gecesinin diğer kış gecelerinden çok büyük bir farkı vardır.

Dostlarımdan biri şöyle diyordu: "Edebiyat Fakültesi diploması olanların bile Farsçayı doğru dürüst bilmediği bir kültürde, Tahran'ın Batı hayranlığıyla bilinen anaokullarından birinin yaptığı reklama göre, çocuklara öyle bir İngilizce dersi veriyorlarmış ki ikinci yılda İngiltere'den kendileri için resmî diploma gönderilecekmiş.[57] Yılbaşı gecesi bizden para ve elbise istediler, büyük bir şölen hazırladılar. Halbuki bu okulda hiçbir yabancı öğrenci hatta Ermeni bile bulunmuyordu. Ama öte yandan Nevruz geldi geçti, fakat herhangi bir etkinlik olmadı. Bu nasıl bir anaokuludur? Gerçi İranlı, Doğulu, Müslüman veya Tahranlı olmadıkları doğru ama içinde Müslümanlara karşı kindar bir Avrupalı ve Hıristiyan düşmanlığı taşıyan bir kimse bile insaf-

[56] Adamın biri, ağalıktan sadece pala bir bıyık, yamalı ve çuhadan bir pantolondan başka hiçbir nasibi olmayan birine şöyle demişti: "Sen ağa olamazsın: zira insanlar seni ağa olarak kabul etmiyor. Halktan da olamazsın; çünkü bunu kendin kabul etmiyorsun, o halde sen bir hiçsin!"

[57] Bizim dinî okullardaki uygulamalara ne kadar da benziyor! Orada da altı yedi yaşlarındaki bir çocuğa Şıkşıkıye Hutbesini veya Kâfi'deki hadisleri bütün silsileyle birlikte Arapça ezberletiyorlar ki babaları veya anneleri çocuklarının bir saat boyunca ezberden Nehcu'l-Belaga, Kur'an veya Cevşen-i Kebir okuduğu için keyiflensin, öğünsünler. Bunlar da aynı yanlışlık içindedirler.

sızlığı bu noktaya vardırıp bu maskaralıkları yapamaz. Bu kadar da olur mu?

Kendine has bir şiveyle konuşan, hatta Farsça kavram ve kelimeleri, sıradan dinî meseleleri veya toplumsal kavramları bile doğru dürüst bilmeyen çıt kırıldım biri kendisiyle övünüyor, özellikle musıki konusunda görüş belirtiyordu. Sürekli olarak Doğu müziğinden ne kadar nefret ettiğini ve Batı müziğinden ne kadar zevk aldığını bana anlatıyordu. Bir şey bilmediğime inandığı için de hayali müzisyenlerin uydurulmuş isimlerini ve gerçek olmayan müzisyenlerin eserlerini ve tarzlarını bana göstermeye çalışıyordu. Dayanamadım, Beethoven'in beşinci senfonisini koydum ve ona: "Moskowic'in bu Ay Işığı Sonatı'nı benim için yorumlamanız mümkün mü?" diye sordum. Doğrusu ben de bu Ay Işığı Sonatı'ndan bir şey anlamıyordum. Emil Ludwig'in dediği gibi, bir mezarlıktaki ölülerin ay ışığı altındaki dansını tasvir ediyor olmalıydı.[58]

Filozofça kulak verdi, müziğin estetik büyüsüne ve manevi cazibesine gark oldu; ama ne o yorumlayabildi ve ne de ben soru sormaya cesaret edebildim. Müzik bitti, tekrarladım, en azından bu defa parça parça tefsir etmesini rica ettim. Beyefendi lütfetti; dikkatle, şefkatle, "Ölülerin Dansı"nı tek tek detaylıca açıkladı. Ruhlar mezarlardan tek tek, yavaş yavaş ve gizemlice kalkıp mezarlığın tam ortasında toplanıyor, hızla dans ediyor, yorulunca yeniden başlıyorlar, zirveye ulaşıyorlar, yoruluyorlar ve sessizlik! Sessizlik ve yeniden..." Moskoviç'in Ay Işığı Sonatı'ndaki ölülerin dansını (Moskoviç'in Ay Işığı Sonatı yoktu) Be-

58 Bu şehirdeki ünlü cami hocasına sormuşlardı: "Beyefendi eğer bir kimse radyo...."

Cami hocası muhatabının sözünü keserek şaşkınlık dolu bir tavırla: "Bir kere daha söyle bakayım (garip bir telaffuzla) radyo da kimdir?" "Yok beyefendi, radyo bir şahıs değildir, arkasında bazı şahıslar..." "Arkasında mı?" "Arkasına binip konuşuyorlar..."

Ne kadar da güzel kendi cehaletini ahmak müritlerinin yüzüne vuruyor, onlar da âlimlerinin bu cehaletinden zevk alıyorlardı ki beyefendi adeta bu âlemde yaşamıyordu. Bu da iddiamın başka bir delili!

ethoven'in 5. Senfonisinin üzerinden özenli bir şekilde yorumlayıp açıkladı. Sonunda ben sayfayı kaldırdım, üzerini okudum ve kendisinden özür diledim: Afedersiniz, ben yanlışlıkla Beethoven'in 5. Senfonisini... Özür dilerim.[59]

Ateşli, yeniyetme egzistansiyalistlerden birisi, bir ara Sartre'ın birkaç eserini tercüme etmiş. İran'da egzistansiyalizm ile ilgili bilinen şeyleri yalan yanlış yaymaya çalışıyordu. Nerede pis, saçı sakalı birbirine karışmış, bohem, genç (Paris sokaklarında kırmızı köpek şarabı içen, duvar diplerinde pinekleyen, sokak kenarlarında, meydanlarda veya kavşaklardaki tuvaletlerde yatan, arada bir de felsefi konular konuşup hayatı hiçe sayan pis, derviş kılıklı dilenci) görseler, bunların hepsini egzistansiyalist sanıyorlar, çünkü bizim bütün gazetecilerimiz basmakalıp taklitçilerdir. (Bunlar taklitçi bile değildir. Hepsi birer taklitçi müsveddesidir! Zira taklitçi, güzel Fransızca veya İngilizce konuşabilen, iyi dans edebilen, güzel elbise giyinebilen, güzel makyaj yapabilen, renklerinin uyumunu bilen, kendi tipini iyi belirleyebilen, tipiyle uyumlu makyajını, elbisesinin rengini ve modasını seçebilen, Avrupalı görgü kurallarını, toplumsal ilişkileri ve davranışları iyi tanıyabilen, güzel arkadaş olabilen, kur yapmasını iyi bilen, bütün bunları iyi tespit edebilen kimselerdir. Lise üçüncü sınıfta okuyan bir kız, kabare avcıları gibi abartılı ve rüküş tavırlarla kendini rezil etmez, kaşlarını aldırmaz, kaşını gözünü boyamaz, gözlerinin kenarını inceltmez. Lise öğretmeni bir bayan ya da bey de bir garson gibi Place Blanche elbiseler giyip makyaj yapmaz...)

Evet... Yanlış egzistansiyalizm tercümesiyle insan tanımlaması yapan böylesi bir egzistansiyaliste itiraz ederek şöyle dedim:

[59] Birisi uzun bir iskele kurmuş büyük bir zahmetle ve tehlikeli bir şekilde yukarı çıkmıştı. Yanına bir miktar da şeker, helva ve tahin almıştı. O tehlikeli ve sağlam olmayan iskelenin zirvesine tırmanmıştı. Onu gören bir arkadaşı korkmuş: "Hey dostum! Sana diyorum!" diye seslenmişti. Adam: "Ne diyorsun? Sen de kimsin?" deyince, dostu: "Ben falancayım, sen nereye çıkmışsın öyle? Düşeceksin. Orada ne yapıyorsun?" demiş, adam ise: "Yapay köpek pisliği imal etmeye çalışıyorum." diye cevap vermişti.

Ben bu öğretiyi hem bilimsel hem toplumsal hem de insani açılardan kabul etmiyorum, zira her şeyden önce büyük dinlerin, meşhur felsefelerin belirttiği Tanrı'yı inkâr etmek istemekte ve yerine elektronları geçirmeye çalışmaktadır. Bu kadar saçma bir şey olabilir mi? Tanrı'yı tümden reddetmek, elektron tanrısına inanmaktan daha iyidir. Elektron tanrısı bilimsel açıdan yanlış olmak şöyle dursun, içerik açısından da bir anlam ifade etmemektedir. Bu tanrıdan korkulmaz, ona ümit bağlanmaz, ibadet edilmez ve hatta insan kendisini ona hâkim ve ondan daha üstün hisseder.

İkinci olarak insani ve felsefi temelleri açısından, toplumların afyonu din değil, egzistansiyalizmdir. Egzistansiyalizm, neo-materyalistlerin ve eski dehrîlerin determinizmine ve cebrîliğine sahiptir. Tarihsel tecrübelerinin de gösterdiği üzere, bilimsel ve tarihsel determinizm, insanı esir ve mecbur kılmaktadır. Kendisinden başka her şeye tabi kılmaktadır. Şimdi de görüyoruz ki bu düşünce, egzistansiyalistlerin kendilerini, kendi deyimleriyle "salıverilmiş" olarak görmelerine sebep olmaktadır. Onlar, varlıklarını (egzistans), tabiatın tümel varlığına tâbi saymakta ve büyük bir başıboşluğa ve aşağılığa sürüklenmekteler. Böylece "salıverilmişlik" felsefesi, kendiliğinden bir tür "atılmışlık" biçimine dönüşmektedir...

Ama kendileri, beni modern fizik açısından elektronun ne olduğu, nasıl bütün hareketlerin sebebi olduğu, bütün varlığın ve maddenin temeli olduğu noktasında ikna etti. Binaenaleyh, maddenin ve hareketin yaratıcısı tabiat olunca, bu durumda elektron da tabiatın yaratıcısı olmaktadır. Tanrı'yı kabul eden diğer sıradan öğretilerin aksine egzistansiyalizmde tanrı, bilimsel bir meseledir; felsefi ve ahlâki bir mesele değildir. Ayrıca bana determinizm/belirlenimcilik meselesinin de bilimsel olduğunu, tabiatın ve varlığın (egzistans) bilimsel yasalar esasına göre sabit ve belirlenmiş olduğunu söyledi. Böylece insan da onun bir parçası olmuş oldu. Dolayısıyla varlık âlemine hükmeden neden-sonuç yasası esasınca ondan ayrı olarak karar alamaz ve

davranamazdı. Örneğin, doğal bir varlık olan ağaç, kışa, karanlığa, soğuğa ve fırtınalara rağmen yeşeremez, tomurcuklanamazdı; dolayısıyla determinizm bilimsel bir mesele olmuş oluyordu. Egzistansiyalizm, nasihat eden ahlâki bir ekol değil, özdeksel bir mesele oluyordu. Egzistansiyalizm, bir hileyle insanları ahlâklarını düzeltmek zorunda bırakacak ve eğer bir kötülük yapacak olurlarsa da onları cezalandıracak şekilde, "determinizmin insanların ahlâkı için zararlı olduğunu, o halde determinizmin olmadığını, özgürlüğün olduğunu" söylemez.

Bu tür hileler ve faydacı tavırlar, siyasetçilerin, öğretmenlerin ve peygamberlerin işidir. Onlar her zaman önce faydayı tespit ediyorlar, ahlâk için iyi olduğunu söylüyorlar. Ama egzistansiyalizm gerçeklerle ilgili felsefi bir ekoldür. Din değil, realizmdir; nasihat, öğüt ve müşfikçe kılavuzluklar değildir! Realizm şöyle der: Her şey ve dolayısıyla insan, tabiatın kesin kanunlarına bağlıdır; dolayısıyla bu gerçeklerin insanların ahlâkını bozmasından, egzistansiyalizmin babaları ve aksakallıları isyan ettirmesinden korkusu yoktur. Gerçekten ahlâkı bozsa bile onu ilgilendirmez. Ona göre zarar veren realite, faydalı hatadan daha iyidir. Ayrıca bana göre zararlı da değildir. Bizzat Sartre insanın etkin ve olumlu birisi olduğunu göstermiştir; mücadele etmekte, geri kalmış ülkeler için çalışmaktadır... Cezayir ve Küba meselesinde neler yaptığını görmedin mi? O halde egzistansiyalist determinizm, dinsel kaza ve kaderden ayrı bir şeydir, orada tüm işler Allah'a bırakılmakta iken egzistansiyalist determinizmde bütün işler, bilimsel yasalara bırakılmaktadır. O halde kendisini, ne istediğini bilmediği bir Tanrı'nın isteklerine bırakmaz. Kendisini bir tohum gibi zorunlu olarak yeşermesi, gelişmesi ve ürün vermesi için toprağa, sıcaklığa, ışığa, rüzgâra ve yağmura terk etmez![60]

60 Bu bizim asimile olmuşların en belirgin bilimsel metodudur. Ben her zaman bundan birçok kesin ve ilginç sonuçlar elde ettim. Asimile olanların her biri, tirajlı gazetelerin Avrupa'da yayıldığından bahsettiği moda olan ekollerin ciddi, ateşli ve inançlı birer takipçisiydiler. Ben bunlarla tartışırken bizzat onların ekolüyle ilgili konuları ele alıyorum, açıklıyorum ve anlatmaya çalışıyo-

Ben bunca kabiliyete şaşırdım doğrusu. O an bizim Meşhet şehrindeki yalancı şeyhi hatırlıyorum. Şeyh, orada olmayan bir kadının fikrî ve ahlâki durumu hakkında şöyle diyordu: "O kadın ahmaklıkta oldukça kurnazdı." Araştırmacı dostlarımdan biri Sartre'ın konuşmaları hakkında detaylı bir makale yazmış, sosyolojik ve felsefi açıdan incelemişti. Bana böyle bir makale yazdığını söyleyince Sartre'ın sözlerinin ne olduğunu sordum. Bana o cümleyi söyleyince şaşırdım, zira Sartre'ın dikkatle ve tekrarla okuduğum kitaplarında böyle bir şey görmemiştim. Ayrıca zaten Sartre'ın sözüne de benzemiyordu. Ona bu yanlış tercümeyi kimin yaptığını sordum. Bana: "Meşhur ve uzman bir çevirmenin tercüme ettiğini söyledi. Doğru söylüyordu, çevirmen uzman ve meşhur biriydi; ama yanlış tercüme etmişti. Benim ısrarım üzerine gidip araştırınca bunun doğru olmadığını kendisi de görmüştü!

Bizim türedi aydınlarımız Amerika'nın zenci Müslümanlarına benziyor. Onlar daha çok Muhammed'in takipçileri olduğu için İslam'a meyletmişlerdir. Onlara göre Muhammed, sadece tarihin zencilerinin Peygamberidir. Beyazlar cennete giremez ve İslam'ı kabullenemez. Beyazlar, şeytanın taklitçileridir, şeytanın çocuklarıdır. Şeytan tıpkı onlar gibidir, hatta onlara göre Tanrı da gür ve kısa saçlı, küçük ve geniş burunlu, kalın dudaklı ve siyah derili zencilere benzemektedir. Onlara göre Peygamber, Lumumba'ya; Ebubekir, Jomo Kenyatta'ya; Ali, Aime Cesair'e; Ömer ise Gana'nın azledilmiş cumhurbaşkanına benziyor, Musa Çumbe ise, kim bilir muhtemelen Muaviye'ye...

Asimileden bahsediyorduk, asimilasyon olgusu, son iki asrın en büyük cinayetidir! Bu asimile olmuş taklitçiler ise ne kadar gülünç cinayetlere sebep olmuşlardır, onlara benzemeyi bile bece-

rum. Anlayınca da tartışmaya başlıyorlar. Ben saldırıyorum, o kendisini savunuyor, böylece elde ettiğim bir fırsatta itikadi öğretisini ona yanlış anlatıyorum ve savunmak istediğimi, onun öğretisindeki bir görüş gibi ele alıyorum. O da kendi görüşüymüş gibi savununca olayı tersine çeviriyorum! Sonunda öyle bir hale geliyor ki mihrap isyan ediyor.

rememişlerdir! Bir de gidip fikrî olarak bunlara uyanların kimler olduğuna bir bak! Düşünmesi bile korkunç! Hemen halledilmesi gereken birçok konu var, bu ülkenin aydınlarının görevi bu meseleleri halletmek olmalıdır.

Konfüçyüs'e soruyorlar: Eğer ülkenin idaresini ele geçirseydin ne yapardın? İnsan toplumunun mutluluğu, doğruya yöneltilmesi ve ıslahı için neler düşünürdün? Nereden başlardın? O hemen şöyle cevap verir: "Her şeyden önce isimleri ıslah etmeye çalışırdım, kavramlarla uğraşırdım!" Bu sözün derinliği ilk bakışta anlaşılmıyor, düşünmek gerekir, çok derin bir söz.

Bizim bugün her şeyden önce gelip isim ve kavramları değiştirecek bir Konfüçyüs'e ihtiyacımız var. Bizim en büyük sefaletimiz kelimelerin ve kavramların değişmesi, zayıflaması ve hatta bazen hastalanmasıdır. En mukaddes kelimeler ve kavramlar, bizim düşüncelerimizin ve duygularımızın ifadesidir. Eğer onlar değiştirilir saptırılırsa, türü, şekli ve rengi değiştirilirse artık konuşamayız ve bugün bunların birçoğunu kaybetmiş durumdayız.

Sartre'ın deyimiyle buhran, dil buhranıydı.

Bizim buhranımız da işte böyle bir buhrandır. Bu önemsiz bir dert değildir. En yüce fikirlerimizi ve duygularımızı başkalarına naklettiğimiz ve başkalarının ruh ve fikir derinliğine tümüyle döktüğümüz birçok güçlü, anlamlı ve yüce kelime, bugün kirlenmiş, bozulmuş ve çirkinleşmiştir. Billur ve zarif testilerimiz kırık, tozlu ve pis testiler haline gelmiştir. Böylesine testilerde kendinden geçen veya susuz birine bir duygunun latif şarabını veya bir düşüncenin berrak suyunu nasıl içirebiliriz?

Devrim, hareket, onarım, özgürlük, ilerleme, adalet, eşitlik, hak; siyasi ve bireysel özgürlükler, partiler, seçimler, ülkenin üç erkinin ayrılığı, profesör, üniversiteli, yazar, araştırmacı ve sanatçı...

Bunların artık hiçbirinin ağırlığı yoktur, bu kelimelerin hiçbir saygınlığı ve şahsiyeti, hiçbir etkisi kalmamıştır. Belirleyiciliği-

ni, etkileyiciliğini, seçkin konumunu, gücünü ve makamını kaybetmiştir, yarı canlıdır, zayıftır, fakirdir, şahsiyetsizdir, haysiyetsizdir, rezildir, kirlidir, sapkındır, hastadır ve değişmiştir... Bir şeyler olmuştur! Bundan 60 yıl kadar önce: "Biz adalet istiyoruz, devrim, meşrutiyet, hareket..." denince ruhlar heyecanlanıyor, yüzler aydınlanıyor, kalpler dalgalanıyordu; ama şimdi bunların hepsi yemek, uyumak, gezip tozmak, maaş, kira, hal hatır sorma, ziyaret, selamlaşma, amcanın torunu, komşu, pazar sebzesi, duvar, silgi, patates ve cıvık yoğurt gibi kelimeler seviyesine düşmüştür...

Pekâlâ, bunlar bizim billur, şeffaf, zarif, değerli ve güzel kaplarımızdır, bizim ahlâki, temiz ve mukaddes duygularımızın ve yüce insani duygularımızın kaplarıydı... Şimdi böyle oldu; toz toprak kaplamış, yağlanmış, pislenmiş, kirlenmiş, kokmuş, bir damla su tutamayacak kadar kırılmış çömlek testisi haline gelmiştir; bomboştur. Kötü kokusu susayanların burnunu doldurur; ama dudakları hep susuz kalır!

Bunlara sahiptik, kaybettik, şimdi de içine ne döküldüğü belli olmayan yeni testiler getirdiler! Üzerilerinde aldatıcı etiketler var. Evvela anlamının ne olduğu belli değildir, nasıl bir yiyecek ve içecek olduğu bilinmiyor, etikette yazılı şeylerin doğru olup olmadığı da belli değildir. Belki de örneğin çerçöp, helva, tahin, ananas, pizza, kavurma, kıyma, sosis, şato büryan, Tebriz köftesi, zıkkım, fare zehri, at pisliği, hayvan dışkısı, patates püresi, domuz leşinin kalın bağırsağının içindeki şeyler vs... Koymuşlar, karıştırmışlar; ama üzerine Maggi, Casserole veya ananas kompostosu yazmışlardır! Belki de Sebzivarlıların deyimiyle, Ermeni köpeğinin zehirli suyunu şişeye dökmüşler ve üzerine l'eau de vie yazmışlardır. Herkes bu şişelerin ve kutuların Batı'dan geldiğini sanıyor; ama mütercimlerimiz bunları İran'da doldurmuş, montaj yapmıştır. Ah! Neler yaptılar!

Önce en güzel yaz yiyeceği dut olan bir halk için, dut onların hem ekmekleridir hem yemekleri... İçecekleri de bir tas ayrandır, kışın ise cuma akşamları bir parça yağlı et ve kemiği beş lit-

relik kaba koymuşlar, haftanın diğer günleri ise ekmek, helva ve tahin... Taklitçi beyler ise (isimleriyle kirleteceğimiz en çirkin sövgülere yazıktır) ananas kompostosuna tatlı ve güzel olsun diye bir miktar likör dökmüşler ve l'eau de vie... Bunlar, yamalarından avret yerleri gözüken adama, gelecek yılın modelinin Sokrat, Christian Dior veya Mezon de Lar'da nasıl yaratılacağını, hazırlandığını, düzeltildiğini ve tasarlandığını anlatıyorlar.

Bunlar, derisi güneşten kavrulmuş, güneşten gözlerinin altı, alnı ve yanakları kırışmış ve güneşin verdiği zahmetten dolayı nimet ve rahmet teveccühünü kazanmayı umduğu birine dua etmek ya da onu yüceltmek için: "Allah gölgeni başımızdan eksik etmesin!" diyen kimselere, güneş banyosu adabından veya Fransa'nın Tourlaville ve Manş kıyılarındaki ya da Hollanda'daki güneş alan evlerden bahsediyorlar.

Bunlar, fıtık hastalarına şişmemiş bademciklerini indirmek için emilen hap veriyorlar. Sözde modern aydınlarımızın gülünç sefaletidir bunlar! Başkalarının da duçar olduğu dertlerden inliyoruz! Neden? Zira onlar bizden daha iyidirler!

Ama bu yeterli midir? Ben geri kaldım, o ilerledi, ona ulaşmalıyım; ama o çok yemekten dolayı boğulmak üzere... Birazını dışarı çıkarmak için geğirmek ve rahatlamak için parmaklarını boğazına sokuyor; ben ise açlıktan ölüyorum, karnım boş davul gibi çalıyor, karnımın derisi sırtıma yapışmış. O asimile olmuş adam, bana da parmaklarımı boğazıma sokmamı, kusmamı, rahatlamamı tavsiye diyor. Onlar parmak sokuyorlar, boğazlarına tüy sokuyorlar. Ben kendim gördüm, gel bak, bu da fotoğrafı! Sen filmleri görmedin mi? Gazetelerini okumadın mı? Ha! O halde getir, parmak sok, çıkar... Parmak sok! Çok güzel, parmak sokacağım, gel, şu da parmak! Ama neyi çıkarayım, neyi geğireyim?

Asimile olan birinin, insan olmadığını, papağan olduğunu (hakaret olmasın diye daha çok benzeyen o hayvanın ismini zikretmiyorum) söylüyorsam, bazen duymadan ve anlamadan güzel sözler de söylediği içindir. Reklam yayını yapan radyo alıcıları

gibidir, büyük bir abartmayla konuşuyor ve falan saatin veya yağın, dünyanın en iyi saati ya da yağı olduğunu söylüyor, hemen ardından aynı hızla başka bir şeyi tanıtıyorlar. Ne de olsa radyodur, kendisi konuşmuyor, konuşturuyorlar. Kendisi düşünmüyor, kendisi için düşünüyorlar. Radyo alıcısıdır, şimdi ezan okuyor. Tebrizliler Camisi'nde Raşid Bey ağıt yakıyor, hemen ardından Bayan Guguş'un şarkıları çalınıyor. Radyo, masum bir alıcıdır, asimile olmuşlar da alıcı bir cihaz gibidir, insana benzeyen bir radyodurlar. Frantz Fanon'un (biz Sartre'dan çok Fanon'u tanımaya muhtacız) değerli eseri Les Damnes de la Terre (Yeryüzünün Laânetlileri) adlı kitabının önsözünde Sartre şöyle diyor: "Biz bunları (bu asimile olmuşları) Afrika ve Asya'dan getiriyor; birkaç ay Paris, Londra ve Amsterdam'da gezdiriyorduk, genelde yanlarına Batılı bir kadın da verip ülkesine geri gönderiyorduk. Biz hep özgürlükten ve insanlıktan bahsediyorduk! Ardından ağızlar kendiliğinden Afrika veya Asya'nın bir köşesinde açılıyor ve sesimizin yankısını duyuyorduk: ...Edi... nit..."

Asimile olanlar böyle konuşuyorlar, radyoda konuşan bir insan gibi... Kendileri konuşamazlar, ana dillerini unutmuşlar; Batı'nın dilini de bilmiyorlar, taklit ediyorlar, tercüme eden bir kulaktırlar. Elbette iyi ve hesaplı bir şekilde asimile olmuş kimse, direkt sömürülen o geri kalmış ülkelerde en azından doğru dürüst bir asimile örneği sergilediler. Bir Avrupa dilini öğrendiler, gerçek Avrupa'yı gözleriyle yakından gördüler, onlarla irtibatları vardı, yaşamlarını çok iyi biliyorlardı. Efendileri için eşek hamallığı yapan şanssız ülkeler ise bir defa olsun efendilerinin nasıl olduğunu, nasıl yaşadığını, eşlerini, çocuklarını, gezmelerini, evlerini, davranışlarını, elbiselerini, zevklerini, nasıl olduklarını, nasıl konuştuklarını görmemişlerdir. Bunlar bir ömür çöllerde şehirli efendileri için angarya çalıştılar, sonunda da bir hiç! Dillerini bile öğrenemediler, tiplerini görmediler. Yaylalarda efendilerinin hayvanlarını otlattılar, köylerde ekin ektiler, efendileri ve onların yaşamları ile ilgili olarak hep hayal

ettiler! Bazıları da şehre süt, yoğurt, yün, meyve götürdüler ve efendilerini birkaç günlüğüne gördüler, belki de birkaç kelime konuştular! Evlerini, yaşantılarını yakından gördüler. Asimile olanlar, bu çobanların ve efendilerinin ekincileri hep sahtedirler. Efendilerinin işçileri ve köleleridirler, sürekli onunla uğraşıyorlar, maymunun bile en azından kendine ait bir şeyi vardır!

Asimile olmuş sahtekârların peygamberi, hayır, tanrısı İran'da Mirza Mülkümhan idi. Feridun Bey "İran'da Fikir Özgürlüğü" kitabında onu, insanlığını, efendiliğini ve efendisinin görüştüğü birkaç kişiyi, özgürlüğün ve meşrutiyet devriminin önderi ve meşalesi diye tanıtmıştır. Nasiruddin Şah'ın deyimiyle "Biz kendi aramızda birtakım hayaller kurmuştuk." İşte bu usta sahtekar, Mirza Mülkümhan, Seyyid Cemaleddin, Kevakibî, Ayetullah Horasanî, Tabatabaî, Behbahanî, Mirza Cihangir Han, Meliku'l-Mütekellim, Haydar Ammuoğlu, İskender Mirza, Settâr Han, Şeyh Ali ve benzerlerini göz göre göre sattı...

Londra'dan mektuplar yazdı, kitaplar yazdı, uğursuz asimilasyon ekolünün temellerini attı. Korkmayın dedi, bırakın Avrupalılar gelsin, bağnazlığı bırakın, kâfirin, yabancıların necis olduğunu söylemeyin, bu sözler eskide kaldı. Onları davet edin, gelsinler, memleketi harekete geçirsinler, değiştirsinler, kalkındırsınlar...

KIRKBEŞİNCİ BÖLÜM

MEDENİYET ve MODERNİZM

Bu işte "hata içinde hata" bulunmaktadır. O kadar ki sadece anlaşılmasını zorlaştırmamış, daha da kötüsü, yanlış anlamalara, fikrî, toplumsal ve siyasi sapmalara da neden olmuştur. Medeniyeti kötü anlamayı diğer kötü anlamalarla da karıştırmamak gerekir. Örneğin Şehname'yi veya serbest şiiri yanlış anlamak gibi...

Medeniyeti ve kültürü yanlış anlamak veya onları yenilikçilik ile eşdeğer bulmak, beni isyan ettiriyor. Bu isyanım, "cephe"yi "ciphe" veya "mücadele"yi "mücadile" diye telaffuz eden ve hayatımızın ve bekamızın temeli ve milletimizin mayası olan dilimizi bozan bir gruba karşı edebiyat hocasının isyanı gibi değildir.

Bu feryadım, asrımızın faciasını çağdaş neslin ibrik kullanmaması, yıkanmaması ve kadınların erkekler gibi giyinmesi olduğunu söyleyen âlimin gazabı ve feryadı gibi de değildir.

Ayrıca taklitçi yarı aydınlarımızın tahlil ve yorumlarına da benzememektedir. Onlar, o "meşhur meslektaşları" gibi dost ve düşmanın yerini de gösteremiyorlar. Gerçek dertleri ve temel sözleri de bilemiyorlar. Batılı aydınların bir asır önce söyledikleri o başka zamanlara ve mekânlara özgü lafları geviş getiriyorlar. Halka dert ortağı olacaklarına, aynı dili konuşacaklarına, tanışacaklarına, tanıdık ve uyanık halkına bilinç vereceklerine, derin ve acı olan gerçek dertleri göstereceklerine, sahip olduk-

ları halde bilmedikleri imkân, kudret ve çözümleri onlara anlatacaklarına, kendilerini halkın emini, soydaşı ve sırdaşı kılacaklarına (göstereceklerine demiyorum, kılacaklarına) toplum dininin kenarından kalkıp, halkın içine geleceklerine ve onların arasında oturacaklarına, bu halkın karşısına başkalarının sözleriyle ve başkalarının diliyle çıkıyorlar. Daha ilk başta halkın toplumsal vicdanına, ruhuna, köklü geleneklerine, duyarlılıklarına ve mukaddesatına saldırmakta; iman, kültür ve derin manevi değerlerini baltalamaktadırlar. Toplumla ilgili bu ilk dersten bile habersizdirler ve toplum liderliği ile felsefi ukalalığın ayrı şeyler olduğunu bile bilmiyorlar.

Benim isyanım, Merhum Kisrevi'nin, herkesin, istediğini her yerde söyleyebileceği şeyleri söylediği bir zamanda -ki bu bulunmaz fırsatlarda sadece her zaman söylenemeyecek sözleri söylemek gerekir- yükselttiği Makyevelist feryat ve isyanı da değildir.

Hayır, benim böylesine edebi, felsefi, dinî veya din karşıtı hassasiyetlerim yoktur. Vardır ama halk için değil, kendim için, işin içinde halk olunca ve halka hitap edince bu hassasiyetleri kenara bırakmak gerekir. Özellikle de gösteriş hassasiyetini...

Maksadım sıradan ve ortalama gösteriş budalalıkları değildir. Bunu kast etmiyorum. Yaygın ve çok olduğu halde etkin de değildir. Etkinse de oldukça az ve yüzeyseldir. Maksadım derin ve gizli bir aydınca gösteriştir. Bu hem kalp hem de beyinlerin yazgısını etkilemektedir. Avrupalıların deyimiyle belirleyici bir etkiye sahiptir ve hem de hiç kimsenin haberdar olamayacağı kadar zarif, haysiyetli ve muteberdir. Hatta genelde gösteriş yapanların kendileri bile bilememektedirler. Ben bu durumu Avrupa'da kalem, düşünce ve kitap ehli dostlarım arasında tecrübe ettim. Bir eseri Farsçaya tercüme etmek, bir eseri veya yazarı konuşmak, bir makale veya kitap yazmak istediklerinde daha çok okuyucuları değil, mütercimi veya yazarını göz önünde bulunduruyorlar. Daha çok, "Neyi yazarsam daha iyi anlarlar veya nasıl meşhur olurum?" endişesi içindeler. Onlar toplumumu-

zun nasıl bir toplum olduğunu, hangi asırda yaşadığını, dertlerinin ne olduğunu, ne anladığını ve ne anlaması gerektiğini, dilinin ne olduğunu ve ihtiyaçlarını asla düşünmezler. Daha çok bugün hangi sözlerin moda olduğunu düşünürler. Bugün hangi düşünceler yenidir, velhasıl ses getirecek ve yazarı veya mütercimi aydınlar arasında meşhur edecek dil hangisidir?

Bu gibi manalara aşina olduğunu sandığım okuyuculardan biriyle (Zira bu tür yazarlar, toplumumuzda kendileriyle aynı kafada olan bir okuyucu kitlesi de yaratmışlardır. Elbette daha düşük bir düzeydedir. Yazmadan önce girdikleri hal, okuduktan sonra bunlarda da ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de seyre değer bir manzara! "Yiğit Rüstem neyse, ben oyum." türünden bir hal! Şu farkla ki burada Rüstem'i de kendi çapında "Yiğit Rüstem neyse ben de oyum!" türündendir. Üçüncü sınıf bir aydın!) konuşurken şöyle dedim: Bizim tahsillilerimiz, özellikle de dışarıdan gelen öğrencilerimiz "Ben ne hediye getirdim, halk ne diyecek?" düşüncesinde olmamalıdırlar. Aksine "Derde derman olacak en iyi hangi hediyeyi götürmeliyim ki halka da bir faydası olsun?" diye düşünmelidir.

KIRKALTINCI BÖLÜM

Keşke, keşke, keşke! (Benim hayatım "keşke" hayatıdır!)

Keşke bizim kültürümüz böyle bayağı olmasaydı, öğretmenleri böylesine zayıf ve elsiz ayaksız etmeselerdi! Keşke anlayışsız öğrencimin, hayır, anlama kabiliyeti olan, ama anlamayan öğrencimin yakasından tutsaydım da vahşice yerlere savursaydım, ayaklarını soyup göğe assaydım, ince ve esnek nar çubuğuyla vursaydım, vursaydım, vursaydım, kırbaçlasaydım, ayaklarından, parmaklarından ve baldırlarından kan aksaydı, feleğin sopası kana boyansaydı, yorulunca, bayılınca da nefes nefese yorgun bir halde duvara yaslansaydım. Henüz dövmeye, ezmeye doymamış kinli bakışlarla hareketsiz ve uçuk yüzünü, kurumuş dudaklarını, yarı açık ve yalvaran, yorgun, yaşlı ve kızarmış göz kapaklarını yüzüme açan, tek gücü benim kızgınlığımdan duyduğu endişe ve acı bir meşakkat olan gözlerini görseydim! Onu kızgın kırbaçlarım altında tuttuğum zaman da tek derdi, beni dertli görmek derdidir. Neden olduğunu biliyor... Sonra yakasından tutup ayağa kaldırsam! Kızgınlıkla dağınık saçlarından tutsam, geri gelip göğsüme çarpacak şekilde başını duvara çarpsam, acımasız tokatlar ve yumruklarla sağa sola veya üzerime düşmesine engel olsam, dizleri katlansın ve odanın bir köşesine düşsün diye duvara çarpsam, başı dizlerine dökülen terli saçları arasında gizlense... Tek hayat eseri; dişinden, dudağından, dilinden, burnundan ve yanaklarından dökülen kanları gizlemek için gösterdiği zor ve utangaç çabasıdır!

Ben yorgun argın, artık ne dövecek bir gücüm ne de bağıracak halim kalır. Bir an ayakta dururum, düşmemek için onun yanında iki büklüm durduğu ve sessiz kaldığı pencerenin kenarından tutarım. O sadece kısa aldığım ve uzun verdiğim ateşli, derin ve titrek nefeslerimi ve üzerine düşen gölgemi, içimde acıyla yükselen ve onun anlayışsızlığından kaynaklanan kızgın ve sessiz hasret sesimi ve yerde "Ne yapayım, ne yapayım?" diye sallanan başımın gölgesini görmekte, adeta tüm fezayı dolduran yakın, dolu ve ağır varlığımı algılamakta... Üzerine, onun "o" oluşuna ağırlık yapan varlığımın ağır baskısı altında artık kalkacak gücünün olmadığını hissetmekte. Böylece ikimiz de sessizce kalmış, yanımızdan geçen lahzaların ayak seslerini duyuyoruz. Lahzaların biri girince bu zamanlarda genelde şefaate gelen aracı gibi doğrudan kendini ona yetiştirmekte, yüzüne dökülen saçları alıp geri çekmekte, başını dik tutmakta ve yüzüme açılma gücü olmayan gözlerini aniden kapatmakta, öylece kalmakta, o anda pencereden dışarı çıkmakta, başka bir lahza kapıdan birbiri ardınca gelmekte, çehresini yüzüme açtığı ve gözleri kapalı baktığı bir halde hiçbir iş yapmadan ve konuşmadan pencereden çıkmakta ve gelen, doğrudan boğazına giren, düğümü çözen, yüzüme gözlerini açan merhametli, bilgin ve güçlü bir lahzaya erişmekte. Gözlerini gözlerime diktiği an gözleri yaşla dolmakta, boşalmakta, dolmakta, boşalmakta, hıçkıra hıçkıra ağlamakta. Artık bu gözlerime bakan gözlere bakma gücüm kalmadı, başımı çeviriyorum. Gözlerimin işlerinden utandığım için değil, hayır, ona ağlama fırsatı vermek için, onu ihtiyacı kadar ağlaması için serbest bırakıyorum... Sonra ben yüzümü ona çeviriyorum, gözlerde yeniden kıvılcımlar çakıyor. Ben onun gözyaşı perdeleri titreyen gözlerinde kendimi görüyorum. Berrak sularda parıldayan küçük kırmızı balık gibi olan kalbini, gözlerinin sonsuz derinliğinde gözlerimle görüyorum. O da öyle şaşkın ve sakin bir şekilde bana bakıyor, yavaşça konuşuyor. Biz odanın sessiz havasında gözlerimizin sessiz fısıldaşmalarını dinliyoruz. Birbirimizin yüzünde anbean birbirimizi bağışladığımızı okuyor ve görüyorduk. İlk önce korkan, sürekli dudaklarında bir kaybolup

bir beliren, kaçan, geri dönen, şüphe ve sarsıntı içinde kendini gizleyen tebessüm gölgesinin şüpheli, uçuk ve sarsıntılı gölgesi yavaş yavaş cesaretlendi, yüreklendi, emin oldu, kararlı oldu; belki de rahat ümitli ve emin olarak merhametli ve muzdarip dudaklarına konsun, yavaş yavaş güçlensin, merhametli olsun, açık olsun, beklenti içine girsin diye benim bakışlarım onu bu başıboşluktan, vesveseden ve korkudan yavaşça kurtardı. Defterimin bir köşesinde ağır darbelerim altında ezilen ve bir fener gibi kendi üzerine katlanan yaralı yüzüne ve kanlı simasına bakıyordum. Gözlerinin bakışlarım altında ağladığını, dudaklarının, gözlerinin yumuşak ve sessiz yağmuru altında tebessüm ettiğini görüyordum. Ben, gözlerime bakıp ağlayan gözleri görmeye dayanamıyorum. Elini, hayır ellerini ellerimle tutuyorum, üst üste, iki elimle, yüzmeyi öğreten bir yüzücü gibi, denizin içinde, denize sırt çevirmiş, sahile bakan, öğrencisinin iki elini iki elinde tutarak, yavaş yavaş denize çekiyorum, çalışma masamın yanına çekiyorum. Yorgunluktan sandalyeme oturuyorum, onu yanımdaki bir başka sandalyeye oturtuyorum. O anda anlamak için yeni bir hazırlık, sükûnet ve kabullenme hali içine girmiş, kızarmış gözlerine, dağınık saçlarına ve üzgün çehresine bakan beni ümitlendiriyor. Artık sözlerimi hiç direnmeden kabullenecek, kaba ve çömlek kalıba döktüğü yüce anlamlı sözlerimi en iyi şekilde anlayacak, ince ve soyut duygularımı tanıyacak, kaybetmeyecek.

Ben gericiyim, eski hayranıyım, cahilim diyebilir... Ne isterse desin. Ama ben en eskileri ve en yenileri tanıyorum. Birbirinden uzak ve çelişik olan bu iki dünyayı da biliyorum. Biriktirdim. Kırbaç, tokat ve yumruğun eğitim ve öğretimde ne kadar etkili olduğunu biliyorum. Ne yazık ki öğretmenin elini bağladılar, eğitimin, özellikle de terbiyenin zor, karmaşık ve önemli sorumluluğunu, kelimelerin zayıf ve titrek omuzlarına bıraktılar. Hem de canlı kelimelere değil, dil altından kayan ölü kelimelere, kalemin ucundan dökülen kelimelere...

Benim eğitim ve terbiye metodumdan şüphe edenler ve bir ruhun terbiyesinde tokadın etkisini ve kırbacın dilini inkâr eden-

ler ne öğrenciye kırbaç vurma liyakatine ne de bir öğretmenden kırbaç yeme şansına ve değerine sahip olmayanlardır. Ne iyi bir öğretmen oldular, ne de iyi bir öğrenci! Bunlar düşmanlıktan sonra dostluk ihlâsını, küskünlükten sonraki barış heyecanını, kopmayı takip eden ilişki sağlamlığını, bir uzaklığın ardından gelen yakınlığın samimiyetini, kopukluğun ardındaki bağlanma dayanıklılığını, yabancılığın ardındaki dostluk yenilenmesini, kinden sonraki aşkı, ümitsizlikten sonraki ümit neşesini, kaybetmeyi izleyen bulma şevkini, ağlamanın ardındaki bir tebessümün büyüleyici ve ram edici güzelliğini, nasihatten sonraki şarkıyı ve azarlamadan sonraki okşayışın ilginç mucizesini tanımayanlardır, hissetmeyenlerdir.

Bunlar hiçbir şeyi tanımıyorlar, hissetmiyorlar; sadece pilavın kokusunu alıyorlar, parayı tanıyorlar. Gözleri sadece insanların kilosunu ve boyunu görüyor, maaşını ve rütbesini biliyorlar. Bilim, onlar için bir iş bulma aracıdır. Din, hurilere ve süt nehrine giden bir yoldur. Mektup, onlar için sadece bir hal hatır sorma ve selam gönderme aracı, kitap, adlarını kazımak için kullanılan bir mezar taşıdır. Kütüphane, onlar için bir resim bulma mekânıdır. Aşk, Coca-Cola'ya yolculuk veya köprübaşları ile kız ya da erkek lisesinin kuyruğuna takılmak yahut sokak sokak gezip "Boş odanız var mı?" demek için bir araçtır. Gönül vermek, satın alınanın, yolun ortasında koltuğunun altından düşüp kaybolmasının heyecanıdır. Delirmek, "Evet, kovuldunuz." toplantısının yapıldığı masada aklın başa gelmesi ve şifaya kavuşulması hastalığıdır. Gönül bağı, küçücük bir ağırlık yüzünden paramparça olan bir pamuk ipliğidir. Şiir, çarpan bir kalbin başka bir kalpte çarpıntı yaratmak için okunan bir kıtadır. Bir kalpte çarpıntı yaratamazsa, o zaman da başka bir adrese gönderilir, eğer yine olmazsa bu defa başka bir adrese... Sonunda bir kalbin çarpması sağlanacaktır[61] Eğer bir kalbi etkilemezse bu defa bir cüzdan aramaya koyulur; sevgilinin zulmün-

[61] Kalbe, çoğunluğun görüşüne göre anlam verdim. Bkz. "Soutages'ın 1958 Ağustos'undaki Ölümü" ve "1968 Şubat'ındaki Kıyamet" adlı makaleler.

den övülenin çekiciliğine sığınır. Öğretmen bir yıl boyunca dikte yaptıran ve bir yıllık zahmetin ardından bir metni eski metne çeviren bir varlıktır. Sonunda da not verir. Onun gözünde öğrenci, altına yay takılmış varlıktır. Öğretmen, sınıfa ayak basar basmaz yaylar açılır, sandalyesine oturunca da yeniden hep birlikte katlanır. Onlara göre erkek sığınaktır, tıpkı bir çatı gibi! Kadın ise demirden veya tahtadan bir karyoladır. Şu farkla ki çatı tenekeden ya da saçtan, karyola ise daha zarif, daha latif, daha özenli, daha derin ve daha şairane parçalardan yapılmıştır.

KIRKYEDİNCİ BÖLÜM

"Öylesine Seviyordum ki Sanki Onu Çalmıştım"

Helen Pichard

Ben, yazarlıkta ve konuşmacılıkta, özellikle de yazarlıkta başkalarının tam tersine görüş nakletmekten kaçınıyorum. Büyükler, profesörler, meşhurlar ise oradan buradan görüş nakletmekle övünüyorlar. Utanıyorum, onlar sıradan sözleri bile oradan buradan alıyorlar. Nitekim İran uzmanlığı ve Fars edebiyatı konusunda ömrünü tüketen çağdaş İngiliz oryantalisti Prof. Edward Brown şöyle diyor: *"Hakîm Ebulkasım Firdevsî, Şehname'yi yazmıştır. Bu eser Farsça şaheserlerinden biridir, aynı zamanda İran ulusunun tarihî efsaneleri ve millî mitolojilerinin ihyasında büyük bir hizmet görmüştür."*[62]

Fars edebiyatı tarihi uzmanı olan çağdaş oryantalist Herman Ethé de dilimizle ilgili edebiyat araştırmalarının en muteber belgelerinden biri olan bu konuda şöyle diyor: *"Şehname sadece bir şiir veya edebî kitap değildir. Bana göre edebî ve sanatsal çehresinden ayrı bir yönü de var. Bu da Şehname'nin tarihî ve millî yönüdür. Bu yönü, Şehname'ye büyük bir değer kazandırmıştır.*[63]

[62] Edward Brown, History of Persian (litt), London 1951, t. I.pp. 39-40.

[63] Herm. Ethe, "Histoire de la litt. Persanne", Paris, 1951, p. 150.

Sorbonne Üniversitesine bağlı *Ecole des Etudes Iraniennes (İran Etütleri Enstitüsü)*nün Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü hocası Prof. Gilbert Lazar da Şehname'nin diğer Farsça şaheserlerle mukayesesinde şu ince noktaya işaret etmektedir: "*Şehname'yi, Hafız'ın Divanı, Mesnevi veya Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı ile kıyaslarken sadece edebî ve şiirsel yönüyle ele almak gerekir. Gerçi bu yönde de üçünden üstün olmasa da en azından aynı düzeydedir. Şehname, hem edebiyat ve şiir alanında bir şaheserdir, hem de anlatım, içerik ve edebî ölçüler açısından... Bunların yanı sıra, Şehname'nin özellikle Arapların saldırılarından sonra İran halkının ruhunu diriltmedeki rolü ve toplumsal değeri de incelemeye değerdir. Bu yüzden Firdevsî'nin eserinin ayrı ve özel bir yeri vardır.*" [64]

Dipnot, açıklama ve bilgisini göstermek için yapılan en açık şeyleri bile beyan etme hastalığı da işte böyledir. Örneğin Dr. Safa, "Edebiyat Tarihi" kitabında gerekli gereksiz, her bahaneyle insan ve kitap isimleri zikretmeye çalışıyor. Metne bir faydası olmasa da her bildiği kitap ve insan adını naklediyor. Çok isimli dipnotların asıl maksadı ve kitabın gayesi, kitabın sonunda bellidir. Bu da şahıs, mekân, kaynak vs. fihristinin göz alıcı olmasıdır. Zira yazıların ve sözlerin metninden bilimsel, düşünsel ve çıkarım ile ilgili bir şey çıkmaz. O halde yazarın âlim veya cahil olduğunu nereden anlıyorlar! Yazarın kullandığı kaynaklardan! Bunların hepsi de kendisine ait bir sözünün olmaması hastalığındandır. İşin içinde heves de olunca böylesine ilginçlikler ortaya çıkmaktadır! Zavallı öğrenciler iyi not almak için bu kusmukları içmek ve yeniden kusmak zorundalar. Üstat hazretlerinin iddialı ve boş keşkülüne dökmek ve doldurmak mecburiyetindeler...

[64] Farsça tercümesi Gulam Rıza Saidî tarafından yapılmıştır. Tahran baskısı, İkbal Şirketi, s. 192

KIRKSEKİZİNCİ BÖLÜM

Burada maksadım şiir konusunda "üstün bir araştırma" yapmak değildir. Eskilerin metinlerini sıralamak ve bu teknikle uğraşanların sözlerini nakletmek istemiyorum. Demek istediğim şu: Şiir yazmadaki parlak ve güçlü kabiliyetlerimize ve Fars edebiyatında oluşturduğumuz o büyük hazineye rağmen dünkü ve bugünkü eserler arasında şiir konusunda doğru dürüst ve derin bir söz bulabilmek mümkün değildir. Bu, bizim bakış açımızın ilginçliklerinden biridir; "Biz daha çok yaratıyor, daha az tanıyoruz." Başka bir deyişle, "Niye çalıştığımızı bilmeden çalışıyoruz." demesek de şöyle diyebiliriz: "Biz eylem adamıyız, söz adamı değil!"

Edebiyat tarihimizde şiir hakkında konuşan filozofların veya şairlerin hiçbiri şiir hakkında konuşma liyakatine sahip değildir. Konuşabilirler; ama asla görüş belirtemezler! Zira şiir hakkında düşünmek ve şiiri anlamak şairin işi olan hissetmek ve şiir yazmaktan ayrı bir şeydir. Ayrıca şiir, aklın işi olan felsefe cinsinden bir şey de değildir. Şiir, gizli ve örtülü bir latifeden fırlayan bir şeydir. Şiiri, Aristo mantığının kaba kalıplarında tarif etmek veya şiire, Francis Bacon'ın "kuru akıl gözleri" ile bakmak, şiirin genel ve gerçek endamını bozmak ve ruhunu ve özünü değiştirmektir. Bu yüzden şiir konusunda görüş sahiplerince ortaya konulan görüşler kabul edilmez. Zaten bu tür eserlerde, ilk bakışta sözün şeklinin konusuna yabancı ve rastgele söylenmiş şeyler olduğu hissedilmektedir. Bütün bu sözler, daha çok ha-

yali elmalarla ilgilidir. "Sokrat elması" ile ilgili değildir. Sokrat elması, yaratılış sabahı ikiye bölündü, varlığın sisli, ızdıraplı, renkli ve dolambaçlı ormanına atıldı. Bu ortadan bölünen iki parça da yeryüzü gurbetinde kalanların oldu. Batınî meyveleri kaybettiler, gurbet gamı, dönüş arzusu, arama çilesi, yeniden bulma bitkinliği (yalancı bulmak değil), "yeniden görüşme" heyecanı (yalancı görüşme değil), vahdet-i vücut, gamların, ızdırapların, acıların, gurbetlerin, yabancılıkların, bitim ve yarım kalışların hepsi hayatın kötü şöhretidir ve bu iki yarımın dert macerasının öyküsüdür. Ta ki böylece sıcak, dolu, aydın, hayalî emellerin nihayetine ve Budizm'in temiz ve sakin Nirvana'sı olan olgunluklara ulaşmaktır. Bu cahilce girdaptan kurtuluş, yeniden bulmanın faydasızlığı, bu aşağılık ve fırtınalı okyanustan uçmak, Cennet Tuba'sının yoğun dallarının tepesinde yuva kurmak, temiz ve mukaddes Zerdüşt ateşi karşısında namaza durmak, bu aşağılık dünyadan kaçmak, (Ahurai maveraya) ulaşmak, zamandan, mekândan ve tabiatın şaşı ve çirkin gözlerinden uzaklaşmak, melekutî göklerinin uzak ufuklarında kaybolmak, ebediyet çölünün kurşunî fezasında kanat kanada uçmak, bütün güzel isteklerin, temiz güzelliklerin, aşkların, sevgilerin ve imanların bahçesinde yaşamak... Topraktan çıktığı şekliyle değil, duvarın dibinden çıktığı şekliyle değil ve var olduğu şekliyle değil.

Herkes boğazında bu elmanın, "Âdem elması"nın yarısına sahiptir, bu âleme girerken herkese elmasının yarısı yedirilmiştir. Yaratılış hikâyesinin anlattığına göre, gri tabiat toprağına Allah'ın ilahi ruhu üflenmiş ve varlığın ağır yükü omuzlarına konmuş, sadece ve sadece diğer yarısı olmadan bu dünyaya gönderilmiştir. Omuzlarında yük taşıdığı, gurbete alıştığı, yabancılara karıştığı, semavî vatanını unuttuğu, gerçek dostlarını hatırlamadığı; bitkilerin diyarı ve hayvanların otlağı olan bu tabiata alıştığı, hayata müptelâ olduğu, hayatla uzlaştığı, bu genel gurbet âleminde tam, sağlam, doygun, dolu, güzel ve şişman bir insan olmakta, ümitleri burnuna kadar uzamakta, arzuları evinin da-

mının saçaklarına varmakta, dünyası doğduğu yerin dar kalesi olmakta, gamları ve hayat alanı daralmakta, sevinçleri küçülmekte, ticarî ve sanatsal aşkları çeşitlenmekte, dini korku ve tamahtan ibaret olmakta, tanrısı göklerdeki zorluğa, ibadetleri aşağılık yardakçılığa, mukaddesatı hep faydacılığa, faydacılığı hep toprağa, hayatı çekiciliğe ve iticiliğe, varlığının son konağı benzerini doğurmaya dönüşmektedir. Başka bir şey değil! Bunlar "dört insan"dır.

Bu dertsiz, güzel ve kanaatkâr grubun bütün varlığı, dört kelimeden fazla değildir. Hayatları malum, yolları belli, kaderleri kesin, işleri düzenli, gelecekleri aydın, gözlerinde her şey doğru ve aşikâr, dertleri açık, hastalıkları belli, hüzünleri ve sevinçleri ortadadır. Basit, sade ve belli bir dünyada yaşıyorlar, hayatlarında hiçbir belirsizlik yoktur. Dertleri diş ve karın ağrısı, mutlulukları dişleri için bir lokma ekmek ve su bulmaktır. Bazen yüzlerinde gizemli bir kararsızlık görülmekte, perişan gözlerle ufkun en son görünmez noktasına bakmakta, kalpleri boğulasıya gizemli bir gücün pençesinde sıkılmakta, ruhları kararsız, alevli ve dar bir kale içinde boğulmaktadır.

Bunlar da dünyaya bakıyorlar, tabiatın ve yaşamın renklerini görüyorlar; ama mercekli gözlerle değil; onu sadece bu "dört insan" görebilir.

Bunlar neden rahatsızlar? Ne kaybetmişler? Neden dinmiyorlar? Neden alışmıyorlar? Neden bu göklerin altında ve bu toprakların üstünde gördükleri kimselerle tanışmıyorlar? Gittikleri yerlerde konaklamıyorlar? Felsefelerin, dinlerin, irfanların ve sanatların hepsi de kendi diliyle bu soruya cevap vermişlerdir. İlginçtir, zahirde birbirine hiç benzemeyen bu dört cevaplayıcının cevapları da birbirine oldukça yakındır.

Din, insanı yeryüzü sürgünü olarak görmektedir. Bu semavi varlık, Allah'ın Cennet'ten bu çirkin ve aşağılık toprağa düşmüş olan güzel ve doğru akrabasıdır. Onu böylesine acı bir kadere düşüren isyanıdır, dolayısıyla vaat edilen cennete ve alıştığı o

vatana ancak ibadetle geri dönebilir. Yeniden birleşmek[65], mabuda ulaşmak ve Allah'a geri dönmek[66], bütün dünyadaki dinlerin en büyük arzusudur.

Eflatun'a göre insan, karanlık ve dar bir mağarada yaşamaktadır, orada hakikat nuruna sırtını dönmüş, zincire vurulmuştur. Bu âlemde gördükleri karartılardır, burada ne varsa gölgedir, var olan ve gizlenen şeylerin gölgesi... Hakikat -ki insanın doğasında onu elde etmek ve tanımak için sürekli bir vesvese hissi vardır- gölgelerin karanlık mağarası olan bu dünyada değil, bu dünyanın ötesinde ideler âlemindedir. Yüce, övgüye, sevilmeye ve inanmaya değer gerçekler bunlardır.

En maddi ve en dünyevi felsefeler...

Hatta tarihte hazcılık ekolünün kurucusu olan Epikür bile insan hayatında anlamı olan tek şeyin "haz" olduğunu söyledikten hemen sonra insanı, hayvansal ve içgüdüsel aşağılık dünyayla sınırlamaya, tabiatının gerektirdikleriyle özetlemeye ve maksadının hayvani ve aşağılık arzuların temini olmadığını ifade etmeye geçmektedir. Zira bunlar kirli, aşağılık, geçici ve dert vericidir; Buda'nın tabiriyle, sevinç ve tatlılıktan doğan zehir ve derttir. Zira dünyevi lezzetler, dünyaya bağlılık ve içgüdüsel aşklar geçicidir, onlardan doğan dert, acı ve hüzün kalıcıdır. Kalbi üzmekte, ruhu ağırlaştırmakta, düşünceyi karartmakta, duyguları kirletmektedir. Bu sıfatları gençliğini kucaklarda, sarhoşluklarda, ayyaşlıklarda ve lezzetlerde geçiren insanların çehresinde açıkça görüyoruz.

Paris'in Champ Elysee yakınlarındaki caddelerin birinde üç odalı bir ev vardı; burada çok iyi tanıdığım üç İranlı öğrenci yaşıyordu. Bunlardan biri oldukça dindardı, heves ehli değildi. Dans etmiyor, gazinoların kapısından bile geçmiyordu, İslamî

[65] Religion din demektir. "Re" kelimesi yeniden, "legar" ise birleşmek manasınadır.

[66] "Biz Allah'tan geldik ve O'na geri döneceğiz." ayeti de İslâm'ın böyle düşündüğünü göstermektedir.

usullere göre kesilmiyor diye et bile yemiyordu, terleri necis diye Hıristiyanlarla tokalaşmıyordu; ama aynı zamanda bir o kadar da bencil, gösteriş meraklısı ve parayı seven biriydi. Ömrümde ilk defa her şeyin, bütün güzelliklerin, özgürlüklerin, güzel ve kötü isteklerin, kitapların, sanatların, denizin, ormanın, yolculukların ve vatanın en güzel şehri olan Paris'te böylesine bir insanın olabileceğine ihtimal verdim! Chandel, Rosas'a yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Bu faydasız hayatın ağır yükü ve ömrün faydasız yıllarının zor yolları Paris'teki okşayıcı, heyecanlı ve arzulu günlerinin birinde eriyip gitmektedir. O gün ben Seine Nehrinin sahilinde Chez Mme Canard'ın terasında -o yalnız meleğin yanımda olduğu günler gibi- akasya ağaçlarının arasından güneşin batışını seyrederim. Bizim güzel ve sisli şehrimiz, karanlıklara gömülünce La Croix'daki sevgili evimize geri döneriz, orada yemek yeriz, yemekler hem Fransa'nın kokusunu, hem de senin tadını verir, her lokması hayatı ve özgürlüğü öven bir kelime ve seni şevk ile ısıran bir gerçeklik olan geceler..."[67] O babasının kendisine gönderdiği öldürmeyecek kadar parayı bile biriktiriyor, kendisi adına yatırım yapsınlar diye İran'a geri gönderiyordu, geri dönünce bu vesileyle rahat yaşamak istiyordu.[68]

Bir diğeri ise onunla tam zıt bir duruma sahipti. Güzel, boylu poslu biriydi; ama ekmek derdinde değildi, özgür bir ruha sahipti, tam bir beyefendiydi. Avrupa'nın bütün kültür ve medeniyetinden sadece şarabı, kadını ve dansı seçmişti, bu üçünden başka her şeyi diğer iki arkadaşına bırakmıştı, yeryüzünde ve gökyüzünde olan her şeyi onlara terk etmişti.

[67] Chandel'in Seyahatname'sinden, Chandel "Les Causeries de la Solitude "(Yalnızlık Konuşmaları), Tunisie, 1967.

[68] Kendisini gösterince zevk alıyor, rengi değişiyordu, uzaktan gelince hal hatır sormadan önce kendini anlatıyordu, sonra da vedalaşıyordu! Çok da övülecek bir sakalı vardı; ama kendisini öyle bir övüyordu ki onu sevenler kendisine sevgilerini gösterme imkânını bulamıyorlardı.

Krallar gibi yaşıyordu, geceleri Bin Bir Gece Masalları'nı andırıyordu. Kütüphane raflarında şarap koleksiyonu vardı, telefon defterinde rengârenk kızların telefonları ve adresleri vardı. Gündüzleri ikindi vaktine kadar yatıyor, kahvaltısını akşama doğru yapıyor, genelde sandviç yiyordu. Süsleniyor, iş ve av elbisesini giyiyor ve bir gece tanıştıktan sonra gereksiz yere kendisini arayan kızların evinden diskoteklere sığınıyordu, en renkli ve göz alıcı diskoteklere gidiyordu. Ertesi gün aynı şeyi tekrarlıyordu, her defasında daha bir güzelini buluyor, başına sivrisinekler toplanıp hesap, kitap, söz ve tehdit yağınca da şehirden kaçıyordu. Bir müddet Nice ve Cannes plajlarında, İtalya'nın güneşli sahillerinde, Monte Carlo gazinolarında, Tunus'un efsanevî adalarında, İsveç sahillerinde, Manş Denizi sahillerinde, Hollanda'daki eğlence gemilerinde eğleniyor. Hafız ve Hayyam'ın Rüknabad Nehri kenarında dut ağaçlarının gölgesinde Nişabur bakla tarlalarında, şairane hayaller yurdunda, tasavvurundan dahi mahrum oldukları kelimeler âleminde dahi doğru dürüst ifade edemedikleri o şeyleri bu, gece gündüz tümüyle yaşıyordu. Özgürlük, para, gençlik, Avrupa'daki her şey onda vardı, olmaması gereken bir şey tanımıyordu, ama diğeri ne onun dinine sahipti ne de bunun dünyasına! Onun dünyasına bunun ise dinine sahipti.

"Toprağa oturmuş bir adam gördüm,
Ne şeriat, ne inancı var.

Ne küfür ne İslam ne dünya ne de din,
İki dünyada kimdi bunun Zühre yıldızı?"

Sevgilisi, içini ısıtan hatıralarıydı, düşüncelere dalıyor, kitaplara sarılıyor, özgürlüğü seviyordu.

O ikisi bu arkadaşlarına üzülüyorlardı, bu ıssız ve sessiz köşede, hayattaki sessiz yalnızlığında ve bu hayat dolu şehirde ne anlamıştı?

Schiller'in tabiriyle: "Dünyanın çarkını döndüren aşk ve açlıktır." O halde bu ekmeksiz ve aşksız dostumuz hayatın çarkını nasıl döndürmektedir, ne yapmaktadır, ne istiyor, neden böyle yaşıyor?

Ama insan hayattan daha kalıcı bir varlıktır, "hayatın bittiği yerde o devam etmektedir." O, kökleri gaybın gizemli derinliklerinde gizli bir ağaçtır. Topraktan filizlenip çıktığı zaman, afetler görmesinden, kış geçirmesinden başka, bahçıvanın eli ve makasıyla kendi istediği şekle değil, bahçıvanın verdiği şekle girmiş, başları kesilmiş, evlerin duvarlarına, sütunlarına bağlanmış, ana dalları başka taraflara çekilmiştir. O andan itibaren başını göğe çevirmiş, yukarıya uzanmıştır. Sıcaklık ve aydınlık ihtiyacıyla, güzellik, kutsallık, ihtişam ve metafizik yücelik arzusuyla "o ilahi yüzü bakışlarında tecelli ediyor ve uzaktan, topraktan güneşin yüzüne bir buse konduruyor."

Nice geceler o ikisi yeryüzündeki bütün nimetlerden istifade ettikleri halde ömürlerinden bıkmış, hayatlarından usanmış haldedirler. Adeta güçlü bir pençe boğazlarını sıkıyor, kalplerinde boğulduklarını hissediyorlar, ölümün siyah yüzünü görüyorlardı. Kendilerini temiz, berrak Nirvana'sında sessizce oturan ve ebedî azamet dolu aydınlığa gözlerini açan Buda'nın sakin yalnızlığına atıyorlar ve dertle inleyerek şöyle diyorlardı: "Bu pis kokan havadan, bu tatsız sudan bıktım, usandım." Benim için her şey bitti. Kum'da iken Tahran'a gittiğimde her şeyi bulacağımı söylüyordum; Tahran'a gidince de hem Doğu'nun bütün güzelliklerini ve hem de Batı'nın özgür lezzetlerini barındıran Beyrut şehrine gittiğimde her şeyi bulacağımı söylüyordum. Beyrut'a gidince de Almanya'nın güzel endamlı ve sade kızları ve özgür ve hareketli hayatıyla benim tüm ihtiyaçlarıma cevap vereceğini sanıyordum... Kızlar, içkiler ve paralar ülkesi... Almanya'dayken de yok diyordum, Paris! Paris! Şarap, aşk, güzellikler ve özgürlükler şehri... Petrol ve altın sultanları, tröstlerin, kartellerin sahipleri, kabile reisleri, dünya sinema sanatçıları ve âlemin meşhur ayyaşları, hepsi hevesler cennetini ve efsanevi

lezzetlerini burada görüyorlar, lezzet için buraya geliyorlar. Champ Elysee, Pigalle, Moulin Rouge, Lido, şampanya, Nice plajları Monte Carlo kumarhaneleri, Cannes'daki meşhur yıldızlar festivali... Aşırı isteklerin, büyük aşkların, her şeyin ve herkesin şehri...

Ve şimdi her şeyin ve herkesin sonuna ulaştım, başım bu bağın son duvarına çarptı. Sürekli dönüyorum, tekrarlıyorum, yine duvara tosluyorum. Usandım, artık hiçbir şey benim için yeni değil, hiçbir şey bana vesvese vermiyor, ne kadar büyük ve güzel de olsa bir fuarı kaç defa görmek mümkündür?

Her sabah uyandığımda karşımda sadece yine aynı süsler, aynı diskolar, aynı danslar, aynı sözler, aynı kızlar, aynı sonuçlar görüyorum. İçim nefretle doluyor, artık hiçbir içki beni sarmıyor, hiçbir güzellik kalbimi titretmiyor, hiçbir heves içimi ısıtmıyor. Hiçbir kızla tanışma isteği duymuyorum, hiç kimseyi sevemiyorum. Bunca insan arasında sadece bir dansla, eğlenceli bir fıkrayla ve ısmarlanan kahveyle elde edilen, arkadaşını bir görüşmede elbisesini, vücudunu, tavırlarını benimle kıyaslayarak terk edip bana teslim olan bu kızların dünyası dışında hiçbir tanıdığım yok. Bunların insan türünden olduğunu düşünmüyorum, oyalanmak için birer oyuncak... Hepsi sadece bir saat veya bir gece geçirmek için... Çabucak tükeniyorlar, hilelerle, planlarla elde ettiğimizin bir saat veya birkaç saat sonra gereksiz ve sıkıcı varlığından öylesine bir beziyoruz ki bazen bir saat daha kalacak olsa benimle konuşsa boğasım geliyor, elinden kaçıyorum, kaçıyorum; ama nereye? Yine başka diskoteklere, başka oyuncaklara; başka bir yer bilmiyorum, hiç kimseyi tanımıyorum.

Hayatın bittiğini hissediyorum. Paris'te Lido pavyonlarında, güzel kızların kucağında doymuyorsam, hâlâ bir şey istiyorsam, dünyanın düşünülecek başka neresi kalmıştır? Hayatta tuttuğum yolda, bu şehirde sona vardım, hayalimde beslediğim, kalbimde arzuladığım her şeyi burada gördüm, buldum, ama yetmiyor. Bu hayattan bıktım, başka bir hayat da tanımı-

yorum. Bu hayattan öylesine bıktım ki bazen kürek sallayan, toprak çeken, sabahtan akşama kadar çalışan, yorulan, ama geceleri kendisini seven eşi ve çocuklarıyla bir sofraya oturan, arpa ekmeği ve kuru yiyecekler yiyen, kışın toprağın üzerinde taşlıklarda ve dikenliklerde yaya yürüyen, ayakları kanayan, yorulan, şişen, evine döndüğünde sobanın kenarına kurulan, eşi ve annesi tarafından donmuş ve yaralı ayakları sarılan, ısınan, keyiflenen, yazın sıcak havada susayan, sürahi dolusu soğuk suyu kafasına diken, zevk alan bir amele gibi olmak istiyorum... Sıkıntı çekmeye ne kadar da ihtiyacım var! Birileri beni mecbur etsin, eziyet etsin, dövsün, zulmetsin, zahmet çekeyim, dert çekeyim, mahrumiyet göreyim, açlık çekeyim, fakirliğimi hissedeyim, kimsesizliği hissedeyim, hasta olayım, elim ayağım kırılsın istiyorum. Böylece bir arzum olsun, ümidim olsun, bekleyişim olsun, geleceği düşüneyim, duvardan uzaklaşayım ve her şeyin sonuna varmayayım istiyorum. Ne kadar rahatsın! Neden bu kadar rahat? Her şeyden zevk alıyor musun? Sen de o arkadaşım gibi kendini göstermekten zevk alıyor musun? Ne paran olduğuna seviniyorsun, ne de olmadığına üzülüyorsun? Ne benim neşeli ve mest dünyamla ilgileniyorsun, ne de Allah korkusundan ve mükâfat arzusundan veya huriler için, süt ve şarap için dünyayı terk eden bir arifsin. Ayrıca cennet hurileri, gılmanları, süt ve şarap ırmakları vaadi karşılığında Moulin Rouge kızlarından ve Wien Rouge şampanyasından vazgeçen bir abid de değilsin! O halde sen bizim yanımızda bu soğuk ve faydasız hayata isyan etmeli, bu sessiz köşenden ve heyecansız hayattan usanmış olmalısın; ama durum tam tersini gösteriyor!

Bu üç öğrencinin hayatı ahlâkçıların, filozofların ve peygamberin söylediklerini kendisinde açıkça gösteriyordu. O ikisi, ihtiyaçlarını madde âlemiyle sınırlamıştı, ona ulaştıklarında da dünyanın sonuna gelmişlerdi. Karşılarında soğuk bir boşluk ve korkunç bir uçurum belirmişti, gitmek istiyorlardı; ama önlerine bir duvar çıkmıştı, darlıktaki esareti hissetmişlerdi. Hayatta tercih

ettikleri "yakın" ve "pest"[69], son bulacak niteliktedir[70]; ama insan, son bulacak nitelikte değildir. Gönlü pestlikle doyuma ermez, bu "yakın" menzillerdeki yolculuğu, baş menzile ulaşamaz.

İnsanın yolculuklarının menzilleri topraktan Allah'a, kokmuş balçık, çamur ve bataklıktan ilahi ruha, yüce ve temiz Ahura zirvesine kadar uzanmıştır. İnsan sürekli yüce mavera zirvesine ulaşmak ister. Bu çirkin gurbette ve aşağılık diyarda esaretin ıstırabı içindedir, o azametli ebediyet, güzellik ve mukaddes melekûta uçmanın arzusu içindedir. O üçüncü yaşam arzularını ve varlık umutlarını daha uzaklardan ve yücelerden seçmişti. O, hatıralarına aşıktı, sevmeyi tüm varlığıyla hissediyordu, onda eriyordu, kalbi cilalanıyordu, berraklaşıyordu. Hiçbir başka hevesin ağırlaştırmadığı ve kirletmediği aşk gücü sayesinde gerçek varlığı ve o güzel ve ilahi benliği, yalancı, çirkin, günübirlik benliklerden kurtulmuştu. Denizin yanaklarına doğan ve suyu güneşin öpücükleriyle emen, güneşin arzulu ve susuz dudakları altında latif ve sakin bir süs gibi sürünerek, yerden yavaşça ve yumuşakça... O, ümitsizlikten değil, kesin inançtan yükseliyor, yeryüzünden uzaklaşıyor, sürekli fısıltısını can kulağında duyduğu davet cezbesi ve şevk gücüyle o "bilmem kim"e kadar yükseliyordu. Gözlere gariplikleri aşina gelen o "bilmem nere"ye kadar ulaşmadıkça da rahatlamaz. Tanıdıkları bile gözlere yabancı gelen, o gizli kendiliğini ve burası olmayışını bile yabancı bulan ve kapılarını ve duvarlarını kendi türünden hissetmeyen "bilmem nere"den kurtulmadıkça huzur bulmayacaktır.

Dünya nerededir? Ahiret nerededir?

69 Pest kelimesinin parçada kastedilen anlam zenginliğini korumak için Türkçe'ye çevirmek yerine asli şeklini kullanmayı tercih ettik. Bu kelime Türkçe'de şu anlamlara gelmektedir: Aşağı, alt, alçak, düşük, alçaklık, kısa, hemzemin, düzgün zemin, harap, yok olmuş, değersiz, kökünden, çabuk, sade, muzdarip, acı, lezzetsiz, zayıf, gevşek, habersiz, nefret etmiş, uygunsuz. (Çev.)

70 Dünya, bu fiziksel mekândan ve dünyadan ibaret değildir. Dünya, "yakın", "pest" anlamlarına gelen bir sıfattır. Varlıkta ve hayatın ruhunda var olan her "pest", her günübirlik şey ve her aşağı şey dünyadır. Daha aşkın (müteal), ölümsüz, yüce ve olgun olan her şey ise ahirettir.

Ben, burada âlemi aşağı ve yukarı, burası ve orası, fizik, metafizik diye ikiye ayıran eski âlimlerin ve filozofların inancını düşünmüyorum. Ben, felsefelerin birbirinden ayrı ve çelişik kabul ettiği ruh ve cismi, madde ve manayı başka türlü düşünüyorum.

Ruh ve cisim, madde ve mana, dünya ve ahiret bizim gözümüzde, kalbimizde, düşüncelerimizde vardır. Ayaklara düşen ise çirkin, aşağılık ve yakındır. Menfaat kokan ve bencilliğe yönelen her şey dünyalıktır, maddi ve cismanidir. Görkemli, güzel, yüce, uzak, öz ve gerçek olanın tam tersinedir. Başkasına yönelenler ise uhrevî, ruhi ve manevidir, başka dünyalara ve hayata aittir.

Emir Muizzî'yi Sultan Mahmud'a bağlayan her şey dünyevîdir ve bu dünyaya aittir. Mevlana'yı Şems'e, Selman'ı Muhammed'e, Saint Paul'u Mesih'e bağlayan o yüce ve gizemli çekicilik ise uhrevî ve ilahidir ve o diğer âlemlere aittir. İnsani duygular da böyledir. Kalpler arasında yer alanlar da ya maddi ve tabiidir ya da manevi ve fizikötesidir. Ömrün özel yıllarında vücuda gelen kan kaynamaları; aşk adını alan, tümüyle "mizacın ihtiyacını giderme"si olan, Paul ve Virgini hikâyesinde gösterilen gerçek, temiz ve erdemli nüfus kâğıdının gerekliliğini ifade eden, Dante ve Beatrice arasındaki İlahî Komedya ile Rosas'ın yeşil defterlerinde bulduğumuz cezbelerin fasılaları, dünya ve ahiret arasındaki fasıladır.

Böylesi aşkları yeryüzünde değil, sadece Yeşil Defterler'de, İlahî Komedya'da ve Şems'in Divan'larında bulabiliriz denebilir. Bunu söyleyenler, insanların dünyasında hakikat ve gerçek arasındaki büyük farkı bilmiyorlar. Hakikatten bahsedilince gerçeklerden bahsetmek yersizdir. Hakikat; gerçekten üstündür. Hakikatin kendine özgü bir varlığı vardır. Olsa da olmasa da hakikat sadece hakikattir.

Yüce ilahi makamını ve semavi dergâhını insana feda eden, ateşi gök tanrılarının elinden kaçıran, yeryüzüne indiren, insana emanet eden (Ateşe tapan, sıcaklık ve aydınlığa muhtaç olan in-

sana) böylesine büyük bir fedakârlığı sebebiyle Kafkas'ın feryatsız ve soğuk dağlarında zincire vurulan, başına sert gagalı akbaba dikilen Promete'nin kaderi çok ilginç ve acıklıdır. Akbaba, Promete'nin, insana bağışta bulunan, onu kıştan ve geceden kurtaran bu kahramanın ciğerlerini parçalamakta ve bitirmektedir. İnsan için yaptığı bu büyük fedakârlığın cezası olarak tahammül etmelidir; ama bitmiyor, ciğeri yeniden oluşuyor ve akbaba yeniden gagasıyla parçalıyor. Bu, onun her zamanki içler acısı yazgısıdır.

Bu büyük bir hakikattir; büyük, görkemli ve doğru... Yeryüzünden ve Kafkas Dağından daha doğru bir gerçek! Bu görkemli kahramanlığın, hakikatin, güzelliğin, doğruluğun, azametin karşısında böylesi bir tanrısallığın, semaviliğin, insaniliğin gerçek olup olmadığını sormak ne kadar cahilcedir. "Gerçekten Kafkas Dağlarında Promete'yi zincirlerde görmek mümkün müdür?" diye sormak kadar cahilce bir soru olamaz.

– Bu öykü yalan değil midir?

– Yalan mı? Aklı olan sıradan insanlar bile var olanları doğru, olmayanları da yalan saymaktadır. Gerçeklerin aşağılık ve dar kalesinden yukarı çıkan ve yukarıyı anlayan duygular, birçok gerçeğin yalan olduğunu ve birçok yalanın da gerçek olduğunu bilirler. Birçok gerçek ve mutlak doğru şey varlık âlemine ayak basamamıştır.

Somutlaşmış yalanları, doğru olmayan gerçekleri tanımıyor musunuz? Birçok yalan temelsiz hurafe, anlamsız vehim vardır ki şehrin sokaklarını ve pazarlarını karartmıştır. İki ayakları üstünde yürümekte, konuşmakta, yemekte, gülmekte, ağlamakta, elbise giymekte, koşmakta, üremekte, yıllarca ve günlerce böyle gitmektedir! Hem de ağırlığı bile olmayan yalanlar, kravat takan vehimler, tasdik edilen hurafeler, yüksek tahsili, rütbesi, geçmişi ve dosyası olan ve istihdam edilen efsaneler... Öyle uydurma ve temelsiz efsaneler ki terazinin kefesine koyduğunuzda gerçekliklerini, ağır gerçekliğini tüm incelikleriyle göstermektedir.

Bunlar hakikatsiz gerçeklerdir, bu renkli ve yoğun gerçeklerin ardında güzel ve azametli hakikatler âlemi vardır, mutlak oradadır, ebediyet oradadır. Sonsuzluk, güzellik, debdebe, kutsallık ve iyilikler oradadır.

Orası başka bir âlemdir, maveradır, gaiptir, melekûttur, vatandır, bütün büyük ve güzel isteklerin iklimidir. Allah oradadır, iman oradadır, aşk oradadır, cennet oradadır, Nirvana oradadır, Mehrave oradadır. Kalp nedir? İnsanın ilk zindanından o velayete, çöllere, dağlara, denizlere, ovalara, ilginçlikler, güzellikler ve yeşilliklerle dolu vadilere açılan bir penceredir.

Ruhlar sürekli kurtuluş hasretinde, kaçış ateşinde, bu pencerenin gerisinde, içeriye doğan gizemli mavi ve mor ışınların karşısında oturmuş, sabırsızca kaçıyorlar. Hiçbir riyaya ve rengin aldatıcılığına alışmamış, bu zindandan usanmış, hiçbir kurnazlığa ısınmamış; gözlerini güneşin gözlerine dikmiş, temiz, ilahi bâtınını arzulu bakışlarının kanatlarında, o gaybî pencereden dışarıya, miraca yükseltiyor.

Bizim bu tarafında yaşadığımız, yediğimiz, uyuduğumuz, çalıştığımız, ürettiğimiz, biriktirdiğimiz, evlendiğimiz; aşinalıklarla, birlikteliklerle, düşmanlıklarla, çelişkilerle, yenilgilerle, makamlarla, dertlerle, sevinçlerle, hastalıklarla, sağlıklarla, rahatlıklarla, belalarla, kötülerle ve iyilerle uğraştığımız duvarın arkasında bir şeyler var, haberler var. Bizim bu taraftaki bütün uğraşlarımız, rezalet, aşağılık, hiçlik, doğumdan ölüme, beşikten mezara kadardır. Biz burada yaşıyoruz, yaşlanıyoruz, bir ağaç gibi taneden başlıyoruz, büyüyoruz, filizleniyoruz, kocaman bir ağaç oluyoruz, yaz kış meyve veriyoruz; ama sonra soluyoruz, kuru odun haline geliyoruz... Bu tarafımda, iki başlangıcın arasında, tabiatın determinist, anlamsız, alaylı birkaç oyununa daldığımız duvarın diğer tarafında bir şeylerin olduğunu, başka âlemin varlığını, başka göklerin, başka ufukların, başka meltemlerin, renklerin, kokuların, manzaraların olduğunu hissediyoruz, Senaî şöyle diyor:

"Can velayetinde gökler var,
Yeryüzü göklerinin efendisi

Ruhun yolunda alçaklıklar, yükseklikler
Yüce dağlar ve sahralar var!"

Gökyüzü mü? Dağ mı? Sahra mı? Hayır, sadece oranın başka bir yer olduğu, başka haberlerin olduğu söylenebilir. Kelimeler, duvarın bu tarafındaki tellallardır, hayata bulaşmış insanların aşağılık ve zelil uşaklarıdır, kulaklar ve ağızlar arasında bunlar geliyor, gidiyor, getiriyor, götürüyor. Ne getiriyor, ne götürüyor? Niçin yaratılmışlar? Bunların öbür tarafa geçişi mümkün değil, o taraftan haber getiremezler.[71] Kelimelerle o tarafta olan şeyler anlatılamaz. İnsanlığı fazla olanlar her zaman duvarın bu tarafında muzdariptir. Kendilerini buradaki çocukça ve rezilce oyunlarla sürekli meşgul edemezler, alışamazlar. Bazen anlamsız velvelelerle ve çirkin kargaşalıklar arasında kendilerine gelirler, kendilerine sorarlar: Bu ne kadar anlamsız ve gülünç bir gösteri! Kendisiyle uğraştığı düşünce ve sükûtta ve etrafında olan her şeyin utangaçlığında gözlerini sonsuzluğa diker ve varlığının dar duvarları yıkılır. Görülmeyen ayın gizemli tebessümü, ruh tapınağının kapısına ve damına doğar, dışarıdan uzaklaşır, içeriye girer. Sahilden denize ayak basan, yavaş yavaş, temiz ve samimi varlığına gömülen, yok olan, kaybolan, kendisine dalan, batan bir yüzücü gibi... Kendi halis, insani gerçek gizliliklerinde duvarın o tarafına bakıyor, neler görüyor? Görüyor ama bakışsız; söylüyor ama kelimesiz; duyuyor ama kulaksız; hissediyor ama derisiz; ağlıyor ama gözyaşsız; anlıyor ama akılsız; buluyor ama kalpsiz... Orada artık bütün kelimeler birleşiyor, bütün anlamlar karışıyor, bütün duyu organları hissetmeyi bırakıyor, o çalgıcı adamın dediği gibi: "Ağlamayan, gülmeyen bir can oluyor, canı gidiyor, başka bir can geliyor."

[71] Şems-i Tebrizî kendisine oradan bahsetmesini isteyenlere şöyle demişti:
"Ben rüya görmüş bir dilsiz, âlem ise hep sağır.
Ben söylemekten acizim, âlem duymaktan."

Duvarın bu tarafında insanlar sürekli sabırsızdır, öbür tarafa uçmak istemektedirler, kurtuluşu arzulamaktadırlar. Kurtuluş, özgürlük! Bütün filozoflar ve peygamberler bu kurtuluşu dillendirmişler ve kalpleri heyecanlandırmışlardır.

İnsan, duvarın bu taraftaki hayatına ve maceralarına gözünü açtığı ve kendisini, o temiz, güzel ve ilahî zatını tanıdığı ilk andan itibaren bu toprakların insanlarından olmadığını, burada yabancı olduğunu, buradaki varlıklardan olmadığını, bu hayatın zorla kabullendirilmiş bir hayat olduğunu hissetmiştir. Eski hikâyeler ve mitler bu duyguyu ne de güzel ifade etmişlerdir!

Ben bir melektim, Firdevs'te, üst cennette, cennetteki kuşlarla kanat kanata uçan bir kuş, Tuba'nın dallarının ortasına bir yuva yapmış, görkemli aşkla aydınlanmış, imanla ısınmış, saraylarda, bengisu nehirlerinde, saraylarımızın altından akan süt ve bal nehirlerinde, zümrüt yapraklı ağaçlarda, güzel meyveler, güzel kokulu çiçekler, ipek döşeli yerler, aşk ateşinin ufuklarındaki bağlar, Allah'ın merhametli ve okşayıcı mehtabında uyuma, seher vakti meleklerle kanat kanada uçma, Allah ve kibriya arşının dergâhında uçma, utangaç, güzel, latif şaraplardan sarhoş, hurilerle el ele ve hicransız, vuslatsız bir aşk içinde... Arzuların yeşil ülkesi, bütün isteklerin bayındır toprakları... Evet, ben oralardanım, ben oradayım, hissediyorum, hatırlıyorum; hatırası, hatıraları, uyku yatağımda, kalp perdelerimde, rüyalarımın aydınlık gölgelerinde, düşüncelerimin gizemli dalgalarında hâlâ dipdiri duruyor. Hâlâ arada bir kendime dönüyorum, gerçek kendime yöneliyorum. Ortaya çıkıyorlar, beni şevk, hasret, dert ve aşkla dolduruyor, sabrımı tüketiyor, eritiyorlar! Ne oldu da böyle oldu? Burası neresi? Bu nasıl bir fırtına? Hangi lânet beni bu topraklı çirkin gurbete attı? Evet, isyan etmiştim, günah işlemiştim, beni böylesine bir cezaya duçar kılan, ne büyük bir cinayet imiş! Ne kadar ağır bir ceza, içler acısı, uğursuz yaşamak! Canlı olmak! Olmak! Nerede? Burada mı? Bu aşağılık yabancılar arasında mı? Bu savaş ve düşmanlık dünyası, yaşamak, yemek, götürmek ve biriktirmek âleminde mi?

"Bu onu çeker, yırtıcı hayvan gibi,
Bu ona vurur hep gagasıyla!"

İşlediğim suç büyük, yüce Allah'ın karşısında isyan en büyük günah! Bunun için beni o bağın ve suların içinden, bu kuru ve susuz çöllere attılar, şeytan bizi kandırdı, bizi oradan dışarı attırdı, Allah, inin dedi, yeryüzünde düşmanlık, kin ve menfaatçilikle yaşayın![72]

Evet, burası gurbettir, sürgün hayatı yaşıyoruz, biz sürgün edildik! Ne kanaatkâr ve azla yetinen insanlar vardır ki gurbete yerleşir, sürgüne alışır, zindana alışır, yerini sever: ama vatan arzusu olanlar, o aşkı, o günleri, o imanı, o güzellikleri, o mestlikleri, o güzel hayatı, kanmışlığı, doymuşluğu, dertsiz acısız, temiz hayatı derinliklerinde hatırlayanlar böyle değildir.

Sabırsız ruhlar, karasız gönüller, endişeli şahsiyetler ve ızdıraplı kimseler sürekli kurtuluş ve çıkış hasretiyle yanmaktadır.

O duvarın arkasında neler var? Felsefeler bundan söz ediyor. Ne söylüyor? Nasıl söylüyor? Mantık kemendiyle aklın merdiveniyle o duvara çıkmak mümkün müdür? Kelimelerle ifade edilebilir mi?

Duvarın o tarafına nasıl gidilebilir? Buradan duvarın o tarafına hangi yol gitmektedir? Din göstermektedir; ama başka bir ruh var, bu çirkin ve karanlık darlıktan usanan, uğursuz ve soğuk pazarın sıcaklığından incinen, bu gagalardan ve hayat adlı bu yalnız ve dertli leşin başına toplanan yırtıcılardan yaralanan kimseler, başlarını bu duvara yaslamışlar, kulaklarını o taraftan duydukları mesajlara ve fısıltılara vermişler, yüreklerini o tarafın isteğiyle doldurmuşlar, kendi kendilerine konuşuyor, onunla fısıldaşıyor, bu bir hiç olan âlemin derdinden inliyor, o kaybettikleri cennetin arzusuyla tutuşuyorlar.

Kin, nefret, yabancılık, çirkinlik, yalnızlık, aşağılık ve gurbet, aşk, şevk, arzu, güzellik, dostluk, akrabalık, ünsiyet, azamet,

[72] Bakara 32. ayete işarettir.

kutsallık, vatan ve ev aşkıyla dolu bir yürekle sövüyorlar, inliyorlar, şikâyet ediyorlar, gülüyorlar, ağlıyorlar, konuşuyorlar, susuyorlar, düşünüyorlar, betimliyorlar, nitelendiriyorlar, arzu ediyorlar.

Bu, şiirin ruhudur!

Şiir, felsefe ve bilim gibi o âlemin planını ve projesini bizler için çizmez. Din gibi, bu darlık ve sürgünden kurtuluş dersini de öğretmez, buradan duvarın öbür tarafına geçen yolu göstermez.

Şiir, böylesine sorumlulukları üstlenmemiştir. Şiir, bataklığa gönül vermeyen, kargalarla uçmayan, yükseklik sevdalısı kartalın ruhudur. Hayat yolunda başı güncelliğin duvarına çarpmıştır, sona erdiği an hiçbir şeyi bulamamıştır, hiçbir şey alamamıştır ve her şeyin başlangıcı olan şeyin bu duvarın arkasında olduğunu ve oraya gidiş yolunun olmadığını da biliyor. Gözlerinde Sartre'ın kırdığı şeyi okuyor ve onu şairin mesajı olarak görüyor. Bu topraklar üzerinde yaşamanın siyah ve yüksek kalelerine düşen ve topraklarda yaşayan kimselerle birlikte olan ruhun yenilgisi işte budur. Onun Ahuraî bir özü ve ilahi bir fıtratı vardır. Ekmeğe acıkmamış, aşka susamıştır, suya susamamış, sevgiye susamıştır, renge aşık değildir, güzelliğin aşığıdır, güzelliğe muhtaçtır.

Bu kalede ise ekmek, su ve renkten başka bir şey yoktur. Eğer şairin bir mesajı varsa, o mesajı da yenilgidir, yolun sonuna varan boş ellerle, muhtaç bir kalple, susuz bir ruhun yenilgisi... Annesini kaybeden iki çocuk gibi, korkak ve arzulu bakışlarıyla pazarcıların pazarına ve yabanların şehrine ayak bastığı ilk günden beri o diğer yarısını aramaktadır. Şeytanlardan ve yırtıcılardan usanmış ve o insan arzusunun peşinde her yere koşmuş, herkesi görmüş; ama bulamamıştır. Şimdi ilham yumuşaklığında bir sesle o diğer yarısını duvarların ötesinden çağıran sesi işitiyor, her mesajıyla her merhametli sesiyle içinde yeni bir şiir filizleniyor, içinde arzu kuşu uçuyor; onun, o günlerin, vatanın, doğduğu yerlerin, yaşamının, cennetin, göklerin, renklerin, cilvelerin, güzelliklerin ve iyiliklerin hatırası içinde betimleniyor ve kalbi sabırsızlanıyor...

Duvarın bu tarafındaki güzel gözlerde onun gözlerini övüyor. yüksek musıkisinde onun nazlısını, o gönül bağlılığında aşk ilişkisini övüyor. Her seherin tebessümünde, şafağın nefesinde, sabahın nazlı boyunda, mor dudaklarında, ufuklarında, çöl gibi göklerin berraklığında, elmasımsı kuşlar, bir elçinin melteminin haberci ve şuh okşayışı, yağmurun hikâyemsi senfonisi, yaseminin hatıralar uyandıran güzel kokusu, suya kanmış goncanın nazlı açışı, seherin gözlerinin köşesinden boşalan şebnem damlaları... Her yerde her şeyde, her renkte, her kokuda bu dediğim şeyin izleri vardır.?

***

Şiir, kırılganlığın dilidir. Özlemin kırılganlığıdır, nefrettir; şiir görkemdir, şikâyettir.

Şiir, duvarın arkasında, duvarın öte tarafındaki eşinin yolunu gözleyip söz söyleyen ruhun tutkunluğunun ve kırılganlığının dilidir.

Duvarın arkasından o sürüldüğü, sürgün edildiği, kaybettiği cennetini anlatıyor. Tek kelimeyle şiir, maveranın hikâyesidir, hakikatin dilidir; ama nesir, gerçeklerin dilidir.

1- Nesir[73]

2- Mensur şiir

Profesörlerin hoşlandığı ve şiir sanatının örneği diye gösterdikleri şu meşhur şiir, aslında şiir değildir. Şiir kokusu bile gelmemektedir. Nesirdir, mensur şiirdir.

> *"Rüzgâr esti, amber kokusunu getirdi*
> *Badem filizi tomurcuklandı."*

Tıpkı şu cümle gibidir: "Rüzgâr esti, kötü bir koku yaydı, hacı ağanın takkesini kafasından düşürdü."

Bilemiyorum,

[73] Ben de biliyorum ki, nesir sözlükte dağılmak, yayılmak anlamındadır, terim olarak ise prose anlamı taşımaktadır.

"Rüzgâr esti, amber kokusunu getirdi
Badem filizi tomurcuklandı."

söyleyişi ile, "Rüzgâr esti, amber kokusunu getirdi, bademler tomurcuklandı." cümlesi arasında ne fark vardır? Birincisinin şiir olması ile ikincisinin nesir olması dışında ne fark vardır? Birincisi ile ikincisi arasında hece farkı olduğunu söylüyorlar. O halde şiir ve nesir arasındaki fark hece sayısı mıdır?[74]

Acaba *"Rüzgâr esti, amber kokusunu getirdi.*
Badem filizi tomurcuklandı."

sözü mü şiirdir yoksa Melik-i Dinar'ın söylediği şu nesir mi: *"Çöllere düştüm, aşk yağmıştı, yerler ıslanmıştı, ayakları çamura saplanan biri gibi ben de aşka saplanmıştım.!"*

Bu kısa ömrümde yeni şiiri eleştiren ve eski şiiri savunan dürüst ve soylu insanlardan edebî ve tumturaklı araştırmacı diliyle, tam üç defa şöyle dediklerini işittim:[75] "Yeni şiir, şiir değildir. Eski şiir kafiyeli ve ölçülü şiirdir. Yeni şiiri kolayca ezberlemek mümkün değildir. Eski şiir kafiyeli ve ölçülü olmasından dolayı daha kolay ezberlenebilir. Birkaç kez okumakla ezberlemek mümkündür. Herhangi bir toplantıda gerektiği zaman kolayca ezberden okunabilir!"

Bu görüş ilk bakışta gözükenin aksine oldukça mantıklı ve akıllı bir görüştür. Zira bilim ve edebiyat, eskilerin görüşüne göre delinmiş mana incileridir, dolayısıyla bize sadece bu delinmiş incileri ipe dizmek, eskilerin sözlerini depolamak, oryantalistlerin sözleriyle süslemek kalmıştır. Dolayısıyla bilim, ezberlemek de-

[74] Bu tıpkı bir filozofu "saçları dökük, sesi kısık, göğsü içine çökmüş, derinden öksüren, gözleri iyi görmeyen, genelde gözlük kullanan, ayakları ağrıyan ve baston kullanan biri" olarak veya doktoru beyaz önlük giyinen, yazısı okunmayan ve hal hatır sorduktan sonra muayene ücreti olan 5 tümeni almak için insanın eline bakan" birisi olarak nitelendirmemize benzemektedir.

[75] Bir defasında Tahran'da 1968 yılında dinî bir oturumda konuştuktan sonra oturmuş çay içiyorduk. Orada olanlardan biri herkesin önünde bu sözleri söyledi, her ikisinde de aynı kişiden olmak üzere, iki defa da Meşhet'te işittim, nerede olduğunu söylemekten utanıyorum.

mektir; bilim adamı ise emanete riayet eden, hiçbir şeyine dokunmayan ve gerektiğinde olduğu şekliyle ortaya koyan kimsedir. Öğrencinin hafıza hazinesini de yeri geldiğinde bilim kesesi dolsun ve bilim adamı olsun diye boşaltmaktadırlar, bu yüzden biz bilimin âlimi değil, hamalıyız,[76] geçmişi geleceğe taşıyan araçlarız.

O halde bilimin, edebiyatın ve şiirin ne olduğu bellidir. Bilim ve edebiyat ezbere dayandığı için daha kolay ezberlenenler daha bilimsel ve daha şiirseldir!

"Dün akşam seninle nereye kadar gittik?
Ben, meleklerin kanat kanada yüzdüklerini söylemiyorum.
Altın yağmurunun yağdığını söylemiyorum."

sözü ile gazel üstadı Sadi'nin:

"Her kim geldiyse yeni bir imaret yaptı,
Gitti ve başkası evle uğraştı."

Bu sözlerden hangisi şiirdir, hangisi şiir değildir.

Bu kesin ve açık ölçülere göre şiir daha çabuk ezberlenen şeydir. Dolayısıyla, Farsça şiirin üstadı Hafız'ın bu kıtası da şiirdir, zira imtihana on dakika kala ezberlemek mümkündür. Ama Melik-i Dinar'ın şu sözü şiir değildir:

"Çöllere düştüm, aşk yağmıştı, yerler ıslanmıştı, ayakları çamura saplanan biri gibi ben de aşka saplanmıştım."

[76] Kur'an'ın tabiriyle "Onların durumu kitap taşıyan eşeklerin durumu gibidir." Gerçi bu teşbih, kalem iffeti açısından biraz problemlidir; ama benzeyen ve benzetilenin hangisinin hakkının çiğnendiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

KIRKDOKUZUNCU BÖLÜM

Bekleyiş, insanın kararsız ve firari ruhunun en güzel ve en derin tezahürlerinden biridir. Yeniden hatırlatmak gerekirse, insanı âdemoğulları arasında bir sıfat, bir derece ve bir nitelik olarak kabul ediyorum. İnsan âdemoğluyla eş anlamlı değildir; âdemoğulları arasında insan olan çok az kimse vardır.

Âdemoğlu ne kadar insan olursa o kadar bekleyiş içine girer, bu sürekli parlayan güzel bir gerçektir, neyi beklemelidir? Kimi beklemelidir? Her şeyi ve herkes "Godot"yu beklemelidir. Godot kimdir? Nedir? Beckett şöyle diyor: "Eğer bilseydim söylerdim." Velhasıl bir beklenen! Dinlerde bu vaat edilmiş beklenen, açık ve bellidir, gaybî bir kurtarıcıdır ve misyonu da belli ve malumdur.

Gelmesi gereken, bir "süper adam"dır. Şia'da beklenen vaat edilmiş kimse, Hasan Askerî'nin oğlu ve 12. İmam Hz. Mehdî'dir ve misyonu da bellidir. Peygamberin başlattığı, vefatından sonra da Ali ve oğullarının üstlendiği misyondur. Onlar halkın imametini ve hükümetini gasp ettiler, bu yüzden Hz. Mehdî onu alacak ve devam ettirecektir.

Dolayısıyla Mehdî bir imamdır, adaleti ikame etmek ve gerçekleri diriltmek için gelecektir; beşerî, itikadi, siyasi ve toplumsal bir misyonu vardır. Onun kendisi bir insandır; ama gaybın âşığı ve tabiatın ötesinin tutkunu olan insanın bekleyen ruhu, İslam'da yer aldığı üzere, vaat edilen Mehdî'nin evrensel misyonunu ve beşerî görevini koruyamamaktadır. Onu ve işini gerçeklerin ötesinde bir nur kütlesine boğmaktadır. Zira insanın

gerçek tabiatı gerçeklerden kaçmaktadır. O, ağacı, suyun dalgalarını, dağın yüksek zirvesini, aynayı, ayı, rüzgârı, hatta bunlardan daha maddi olan taş parçalarını ve ağacı "bu dünyanın dışında" düşünmekte ve yorumlamaktadır. O halde nasıl "vaat edilmiş beklenen"i sıradan bir beşerî simada görebilir ve itiraf edebilir: "Hz. Mehdî'nin ellerinde kemik yoktur, yumuşaktır, bu yüzden tokalaştığınızda karşınızdakinin elini sıkınız." Diyorlar. Çünkü "o" olabilir, o her zaman hayattadır, halk arasındadır, bir adam şeklinde insanlar arasına girmekte, onlara karışmaktadır, işte bu yüzden bu gelenekçilerle tokalaştığınızda adeta kontrol edercesine ellerinizi sıkmaktadır... Hz. Mehdî...

***

Günümüzün ağır ve zorlu yaşamının facialarından biri, insandan bekleyiş gücünü almasıdır. Hayatın gerilemesi ve tekelleşmesi, bütün yüzlerini salt maddeye gark etmiş, tekniğin ve ekonominin ilerlemesi de insanın bütün ihtiyaçlarını karşıladığı için onu meşgul etmiş ve esir almıştır. Yemek, otlamak, yutmak, birbirinin dişinden ve pençesinden kaçırmak, birbirine saldırmak ve gagalamakla meşguldür. Bunlar, insanın bütün hayatını işgal etmiştir. İnsan, tekniğin getirmekten âciz olduğu şeylere ihtiyaç duymamaktadır. İşte bu yalancı doygunluk ve aşağılık bir kanaatkârlıktır; ihtiyaçların ve arzuların kısıtlanması... Mümkün olanla yetinmek! Günümüz insanı, bilinenin tam tersine kanaatkâr olmuştur. Filozofların ve nasihatçilerin tavsiye ettikleri uzun emellerden kaçma noktasında çağımız insanı büyük bir teslimiyet göstermiştir, elbette tahrif edilmiş şekliyle!

Eski insanın kanaati çok güzeldi, bedenin ihtiyaç duyduklarında azıyla yetinmek; ruhun ve kalbin ihtiyaç duyduklarında ise kanaati terk etmek...

"İki hasır ve bir post
Gönül dert ve dostluklarla dolu

Dünyada yeterlidir bir cemâl,
Laubali hilekâr şaire."

Ama günümüz insanı “Gönül dert ve dostluklarla dolu” şirinde gizli olan lezzetleri, güzel zenginliği ve azameti tanımamaktadır.

Günümüz insanı toprağı altın yapmanın peşindedir. Ama eski insanlar topraktan canını ve bakırdan kalbini altına çeviren hayat suyunun peşindeydi.

“Toprağı bakışıyla altın yapanlar,
Göz ucuyla bize de bakarlar mı?”

Bugün var olan kimya ilmiyle dün var olan simya ilmi arasındaki fark budur. İksir (hayat suyu), insanın sürekli beklediği o vaat edilmiş insanın başka bir tabiridir. İksir kezzap cinsinden değildir, “muhabbet”, “bakış”, “irade”, “ihlâs”, “gam”, “riyazet” “dert”, “bela”, “gözyaşı”, “şevk”, “cezbe”, “murakabe”, “mükaşefe”, “kendine yabancılaşma”, “kendini bilme” cinsinden... Velhasıl âlemde olmayan şeylerin, emir âleminden olan şeylerin kokusu, bu manasız ve kokusuz topraklara yayılmaktadır, bazı durumlar bunları toplayabilmektedir.

Bu iksir bir Godot’dur. Muhabbet iksiri insanın tekniğidir. Bu teknik, pis kokulu plastikten veya topraktan değildir; bu teknik sadece düşünen bir hayvan olan âdemoğlunu insan yapmıştır. Bir türden daha yüce bir tür yaratmıştır, mahiyetini ve cinsiyetini değiştirmiş, topraktan olanları ilahlaştırmıştır. Eşek olan beni, benim eşeğim kılmış, eşekle aramızdaki ilişkiyi koparmış ve beni kurtarmıştır.

Kurtuluş! Bu güzel kelime, sürekli insanın ruhuna vesvese vermiştir. Kurtuluş! Ne kadar ebedî, mukaddes, hareketli, tahrik edici, kutsal ve gizemli bir kelime... Çeşitli insan dilleri arasında bunu bulmak mümkündür.

Kurtuluş, beklenen vaat edilmişin akrabasıdır. Beklenenin misyonu da kurtuluş değil midir? Ve kurtarıcı onun en seçkin sıfatı değil midir?

Aydın akıl olan Buda da Muksha için geliyor ve insanı “karma”dan kurtarmak istiyor. İnsanın içine düştüğü dayanılmaz çıkmazlardan ve onu kurtuluştan (ölüm) sonra da yeniden bu

dalgalı köpüklü, yalancı ve geçici denize atmak isteyen kötülüklerden kurtarmak istiyor.

Bundan önce Buda bir kuş bedeniyle zuhur etmiş, bu dünyaya gelmiş, ormana gitmiş, kuşlara kaçmalarını, uçmalarını söylemişti! Yeryüzünden kalkınız, gözünüze güzel gelen, alıştığınız ve yüzlerce ümit bağladığınız bu ormanlardan göklere doğru uçunuz.

Bir kısmı davetine icabet ettiler, onun ardından gelen bu bekledikleriyle birlikte göklere uçtular, kurtuldular, var olan her şeyi terk ettiler, olması gereken yerlere, Nirvana'ya, göklere ulaştılar. Ormanı, geçici nimetlerini, fani güzelliklerini, tehlikeli yaşamını terk edemeyenler ise kaldılar. Ateş geldi, ormanı yaktı, kalması gerekenler bile yandı. İşte bu, ormanın kaderidir. İşte bu, kalanların akıbetidir. Halbuki insan bir yolcudur.

ELLİNCİ BÖLÜM

MEHDÎLİK, MESSİANİSME

Mehdilik, Mehdî'nin[77] zuhurunu bekleme ve inanma manasıyla Şia'ya özgü bir inanç değildir. Her milletin ve dinin her dönemde bir vaat ettiği ve beklediği olmuştur. Bunu tüm âlimler de biliyor; ama benim burada ilaveten söylediğim şu: Mehdîlik ve Mesihilik her ferdin dinidir. Bir din, bir dönem ve bir topluma bağlı fert olarak değil, bir insan ferdi olarak, bir insan!

Herkes beklemektedir, insanın bekleyen bir hayvan olduğunu söylemedim mi? İnsanın şahsî hallerinin ve problemlerinin kendi bilimsel ve felsefi dünya görüşü üzerinde ne kadar da etkisi vardır! Meşhur "Mukaddime"ye bir bakın! Tarihin tasviri ve dış âlemin bilimsel yorumudur. Bir biyografidir, yazarın hal şerhidir. Oradan insanın tarihi, yani benim ömrüm, insanın yaratılışı, yani benim zatî yapım, toprak-Allah, hüzünlü dünyadan usanmak, kendi varlığından, eksikliklerden... Gurbet, idealler, dünyadan kaçış, gerçeklerden kaçış, endişe, ızdırap... O "burası değil"e duyulan sabırsız istekler, gayba, o "bilmiyorum neresi?", sanat, zindanı idealindeki ev tarzında süsleme, din, kaçış yolu, mavera, irfan, aşk, o "bilmiyorum kim?" ve "bilmiyorum

[77] Edebiyatçılar "Mehdî"yi "hidayet eden" olarak anlamlandırıyorlar. Ama bu ismin kalıp ve mefhumuyla uyumlu bir yorum değildir. Avrupalılar da 'va'd edilen kimse "anlamında "Messi" diyorlar. (Yani ileride geleceği va'd edilen kimse) Mesih de bu kelimenin aynısıdır. Mesih de "beklenilen va'd edilmiş" anlamındadır. Nitekim İsa da şöyle demiştir: "Ben Mesih'im" Yani Yahudi dininin va'd ettiği kimse...

neresi?", gurbet, vatan... Hepsi de kendi derdinin, ruhunun ve halinin yorumudur. O dönemin hikâyesidir, eski dönemin, o "bilmiyorum kim?" ve "bilmiyorum nerede?"ye iştiyak duyduğum ve sabırsızca arzuladığım günler, var olan her şeyden bıkkınlık... Bu benim hikmet ve irfanı bulmadan önceki "kendi" felsefemdi, bütün o "bilmiyorum"ları benim için "biliyorum" kılıyordu. Peygamber de şöyle buyurmuştur: "Hikmet müminin yitiğidir."[78]

Mehdîlik yani ilericilik; "altın çağ"a inanmak olan gericiliğin tam tersi, Mehdiîlik yani fert!

Yarın! Ne kadar heyecan verici bir kelime! Bu kelime ne kadar güçlü! Ne kadar gücü var! İsyancı, karıştırıcı, okşayıcı ve fırtınalıdır! Musıkisi insanın sinir, kalp ve beyin damarlarıyla oynuyor, insanın kafasındaki hayal kuşlarını uçuruyor!

Yarın! Ne olacak? Bu soru, yarının ayrılmaz bir parçasıdır. Kalbim duramıyor, herkesin bir Godot'su, yarını vardır, yarın benim Godot'mdur. Benim vaat edilenim yarın zuhur edecek, bunu zuhur alametlerinden hareketle söylemiyorum, ben zuhur gününü, saatini ve durumunu da biliyorum, bunu bana hikmet öğretti, hikmeti ben buldum.

Suma (huma) suyunu içtim, sofi gülünü kokladım, içimde hikmet dalgaları dalgalanıyor. Gözlerimi açtı, artık "Bilmiyorum kim? Bilmiyorum nerede? Bilmiyorum ne?" gibi sorularım yok. Yarın Godot'mun geleceğini biliyorum, gaipten bana zuhur edecek. Ne mesaj verecektir? Bunu da biliyorum. Benden ne isteyecektir? Biliyorum! Ne soracaktır? Biliyorum!

[78] Bazı bilinçsiz eski âlimler "dalle" (yitik) kelimesini "saptırıcı" olarak anlamlandırmışlar. Bunlar ne anlıyorlar? Hikmeti ne biliyorlar? Bunlar necaset ve taharet risalesinden başka bir şey bilmezler, bunlar sürekli kendi altındakilerle meşguldür. Ben bunlardan korkmuyorum, hiç kimseden korkmuyorum. Eflatun, cesareti hikmetin bir kolu saymıştır, filozof korkmaz.

ELLİBİRİNCİ BÖLÜM

Evet! Evet! Yine haber var gibi, velhasıl ne olursa. Kabullenirim... Evet! Çocuğum ölüyor, birçok çocuk daha bir yaşına girmeden öldüler! Tam bir yıl! Ne az ne çok. Ben çocuğumun daha doğarken hasta olduğunu, zayıf olduğunu söylemiyorum, hayır birçok çocuk, sağlıklı ve iyi olduğu halde birkaç aylıkken, bir yıl sonra aniden, bir tesadüfle yok oldular, hastalandılar, öldüler. Kaderin bunlarla işi olmaz, herkesin ve her bebeğin bir ömrü vardır, eceli vardır, payı ve sırası vardır. Takdir kimsenin elinde değildir, Allah'ın elindedir, kaderin dediğine teslim olmak gerekir, ne kadar zor da olsa çaresi yoktur! Bazılarının zayıf, hasta ve sakat çocukları vardı, yavaş yavaş iyileştiler. Ona süt verdiler, okşadılar, iyi baktılar. Ebeveyni nasıl yemek vereceklerini, nasıl yıkayacaklarını, nasıl spor yaptıracaklarını, terbiye edeceklerini, okşayacaklarını biliyorlardı, ebeveynliğe layık kimselerdi, çocuklarını terbiye ettiler, büyüttüler. Nice hasta ve zayıf çocuk büyüdü, gelişti, ikinci yılda yürümeye başladı, konuşmaya başladı, anne ve babasını tanıdı, güzel ve masum bir kelebek gibi evlerinin ortamını heyecan, ümit, tatlılık ve sıcaklığa gark etti... Ama... Ben yapamadım, çocuğum iki yaşına gelince gitti...

Evet! Yine haber var gibi! Durumunu söylemiyorlar, çocuk öldü mü, kaldı mı, bilmiyorum. Yaşayacağından ümit olup olmadığını söylemiyorlar. Çocuğum gözlerini açıyor mu? Baba diyor mu? Beni konuşuyor mu? Yatağından kalkabiliyor mu? Oturup nefes alabiliyor mu? Kalbi atıyor mu? Nabzı atıyor mu?... Bu iyi

değil; ben bir şey demem, konuşmam, nasıl davranırlarsa davransınlar, ben sabrederim, hastanenin kapısında, odanın önünde otururum, yürürüm, sigara içerim ama... Bakıcısına sormam, hatta bakmam, oradan geçince kenara çekilirim, anlamazlıktan gelirim, belki de çocuğum konuşmayı istemiyor, belki de çocuğum can veriyor, bana haber vermek istemiyor, gerçeği bana söylemiyor, onu kınamamdan korkuyor, niçin çocuğuma iyi bakmadın, dikkat etmedin, çocuğumu öldürdün dememden çekiniyor...

Ama hayır o bilmiyor. Halbuki elleriyle çocuğumu boğsa da odadan çıkınca ellerinden kan damladığını görsem de ellerinden çocuğumun taze, kırmızı kanlarının döküldüğünü görsem de hiç konuşmam, önünde ağlamam, hatta üzüldüğümü göstermem, kendimi normal göstermeye çalışırın, yapamazsam bu şehirden giderim, başka bir iş yaparım, hayatımı değiştiririm, bir şeyler olur her halde. Kaderin kendisi bilir, ben kadere inanıyorum. Biliyorum, eğer çocuğum ölürse veya ölmüşse, annesi veya hasta bakıcısı boğmuşsa, yine şikâyet etmem, onlardan rahatsız olmam, hiç itiraz etmem, feryat edip bağırmam, sövmem, suçlamam; zira kaderin işi olduğunu biliyorum, Allah böyle istemiştir. Her kim bir iş yaparsa onu yapması gerekirdi, yapmazlık edemezdi, her kim ölürse veya öldürülürse o şahıs ölmeli veya öldürülmeliydi, bu takdirdir. Ben hiç kimseden şikâyetçi değilim, hiç kimseden bir şey beklemiyorum, eğer bir kimse de canımı benden alacak, kalbimi boğazımdan çıkaracak, uzağa atacak olursa bir ömür eziyet ederse, yakarsa, her ne yaparsa sabrederim, ondan hoşnutsuz olmam, onu kötü görmem, ona kötü şeyler söylemem. Biliyorum, insanlar, kalpler, düşünceler, hayat, her şey takdirin elindedir.

Herkesin kendi hayatını seçme hakkı vardır. Herkes kendi mutluluğunun sorumlusudur, herkes kendi saadeti, huzuru ve maslahatı için çalışmalıdır, başkalarının fedakârlığına göz diken ruhlar ne kadar aşağılıktır, bu en kötü dilenciliktir, sokakta, pazarda yalvarmaktan, el avuç açmaktan daha kötüdür.

Ben bu yaygın şiirlerde şairlerin şikâyet ettiğini, inlediğini görünce nefretten bir şey diyemiyorum... Duyguları ve ihtiyaçları karşısındakinden talep etmek ne kadar ilginçtir! Duygular da alınıp satılan bir çek ve senet midir?

Takdir de işte böyledir; aldığı karar karşısında teslim olmaktan başka çare yoktur. İnsan da böyledir; aldığı karara kimse müdahale etmemelidir.

Eğer çocuğum öldüyse ne bakıcıyı kınarım, ne de annesini. Onun bakıcısı ve annesi böyle istemiştir, o kadar. Hatta "neden" diye sormak bile gereksizdir. Her anne çocuğunu okşama, bakma, büyütme veya terk etme, zehirleme ve yok etme hakkına sahiptir. Eğer ona bakıyorsa, okşuyorsa onu istediği içindir, ona ihtiyacı vardır, ondan zevk almıştır; ama onu terk eder veya unutursa yine de öyle istemiştir, onu kendi hayatı ve maslahatı için gereksiz ve zararlı görmüştür. Sartre'ın dediği gibi: "Herkes ne ise ve ne olmuşsa onu kendisi seçmiştir, isteyen kimse seçer..." Kınama, öğüt, nasihat, şikâyet, feryat, itham ve mahkûmiyet, vaizlerin, ak sakallıların, çocukların, kadınların, zayıf insanların, yargıçların işidir... İnsanı tanıyan, âlemdeki takdir ve determinizmi bilen kimse, onun karşısında sessiz kalır, sabreder. Bütün tecrübelerine, bildiklerine rağmen, başını ümitsiz yakasından çıkarmaz, ebedî inziva penceresinden gelen ayak seslerine kulak vermez.

Eğer bir filozof ihanet ederse affedilebilir; ama hata ederse affedilmez. Affedilmeyecek günaha tahammül etmek çok zordur... Ama... Velhasıl... İnsan kim olursa olsun bazen... Yapar.

Ama asla, ne olursa olsun ve hayatın başına ne gelirse gelsin, insan hakkındaki bilgimde yanıldığıma inanamam, insana olan inancımı kaybedemem. İnsanın normal bir varlık olduğunu düşünemem. İnsan tabiat fenomeni olamaz... Ama bazen aklım şöyle diyor: "Bu dünya mümkünler dünyasıdır. Varlığı zorunlu olan sadece Allah'tır, diğer bütün varlıkların varlığı mümkündür hepsi... Hatta insanlar..."

Ama... Bazen düşünüyorum da genelde kötü sanılan şeyler aslında kötü değildir. Doğru bir mantık ve sahih bir akıl üzere kurulu olan gerçekler dünyasına duygu, ahlâk ve zihinsel maneviyatla bakmamız yanlıştır. Eğer bir kimse bir müddet veya bir yıl yoğun bir şekilde arifane eğilimler içine girerse bu durumda Mevlana'nın Mesnevi'sinden hoşlanırsa, "Dinle Neyden? şiirinden zevk alırsa, bütün kitaplarını, bölümlerini, derslerini, ödevlerini ve hayatını bir kenara atıp buna dalarsa... Sonra Şehname'yi, Siyasetname'yi, Daile Carnegie'nin "Mutluluğun Kucağında" veya "Arkadaş Bulma Metodu" kitaplarını veya "Yeni Bir Hayat İçin Pasaport" eserini, onun yerine seçerse demiyorum, hayır tümüyle tasavvuftan vazgeçerse, Mesnevi'yi açmamaya dahi karar alırsa, kınanabilir mi? Mevlana ona küsemez, benim tanıdığım Mevlana bu eski okuyucusunun karşısında şefkatle ve filozofça güler, hatta rafında Mesnevi'si yerine "Fare ile Kedi" kitabını bile okuduğunu görse, ona yine hak verecektir. Mevlana yeni nesil şairlerden, piyasa yazarlarından ve minber hatiplerinden değildir ki okuyucusundan veya muhatabından eserini elinden düşürmemesini istesin. Hatta muhatabı müzik dinlemek isteyince neden meclisi terk ettin diye feryat etsin. Herkes istediği gibi yaşamakta ve istediği gibi davranmaktadır. O halde halife ve sultan ile halkın istek, arzu ve duygularını anayasa ve kanunlara uyarlamak isteyen ve insanın da mülk gibi, vakıf hükümleri esasınca anlamasını, hissetmesini, beğenmesini, istemesini ve zevk almasını isteyen bir mülk sahibi arasında ne fark vardır? Bir özgürlükçü, bir hümanist böyle düşünmez, özellikle de ilahi takdire insani determinizme, belirlenmiş kadere inanıyorsa... Bu yüzden ben hümanist, özgürlükçü ve determinist bir insana inanıyorum. İman ediyorum, mümin! İman, iman, iman! Şimdi anlıyorum, Chandel, De La Chapelle'e yazdığı mektuplarda neden imanın aşktan üstün olduğunu söylüyor ve imanı, bütün duygularının yerine geçirmesini istiyordu. Zira bazen güçlü, derin ve güzel aşklar zarar görüyor ve hiçbir dış etken olmaksızın, hiçbir mantıklı delil bulunmaksızın beyinden uçuyor, kalpten çıkıyor. Ama iman ebedîdir; iman, değişiklik-

ler, ölüm ve doğuşlar âlemi olan bu âlemin cinsinden değildir. Zaman her şeyi çiğner, virane ettiği yerlere yeni binalar diker, yıllar sonra o yeni binaları da yıkar ve yeniden yapar. Bu onun işidir. Bu, çeşitliliği seven Yaratıcının işidir. Zamanın işidir; ama iman tabiatüstüdür, zamanın eli ona erişmez. İşte bu yüzden Chandel şöyle diyor: "Ben milletimin karşısında duruyorum. Yeni nesil bugün beni kutsayabilir, bana aşık olabilir ve delice sevebilir; ama yarın da beni unutabilir, zindana atabilir, hatta idam edebilir, beni ebedî olarak evime hapsedebilir. Ben onu özgür bırakıyorum, ona hak veriyorum, o hissettiği gibi yaşayabilir; ancak ondan beklediğim şey benim milletimin kaderine, özgürlüğüne, ülkemin bağımsızlığına ve saadetine gerçek imanı olan bir siyasetçi olduğuma inanmalıdırlar. Milletimin duygu ve düşüncelerini elime aldığım bu on iki yıl zarfında bir adım olsun yalan ve aldatıcılık üzere yürümedim, yeni nesil kendi kurtuluşunu, kendisi seçmelidir, yolunu kendisi bulmalıdır, kendi dinini, kültürünü, sanatını ve yaşantısını kendisi seçmelidir, bu onun görevidir, her neyi seçerse, her neyi isterse o doğrudur."

Ama İncil'in naklettiğine göre Teos şöyle diyor: "Sen bana düşman olabilirsin, Yahova'ya aşık olabilirsin; ama bana olan imanını kaybetmemelisin; zira aşık olacağın tanrılar çoktur ve buna benden layık birçok tanrı vardır; ama iman etmek için benden daha layık birini arama ki seni asla affetmem."

ELLİİKİNCİ BÖLÜM

İman ne kadar güzeldir! İnsanı imandan mahrum etmek isteyenler ne kötüdür! Bu zahirde hümanist geçinenler ne büyük zalimlerdir! Yalan söylüyorlar, yalan... Anlamıyorlar, anlıyorlar ama istemiyorlar, isteyemezler. Eğer iman olmazsa hayat neye dayanabilir? Eğer aşk olmazsa hayatı hangi ateş ısıtabilir? Eğer dua olmazsa hayat hangi güzel şeye harcanabilir? Eğer kalpte bir Mesih, bir imam, bir vaat edilmişin beklentisi olmazsa kalmanın ne anlamı var? Eğer bir randevu yoksa gitmek neden? Eğer görüşme yoksa görmek neye yarar? Eğer cennet yoksa hayatın zorluklarına katlanmak neden? Eğer o mukaddes nehrin sahibi olmazsa susuzluğa sabretmenin ne anlamı var?

Ben şaşırıyorum, varlıktan Tanrıyı kaldırmak isteyenler zorluk anlarında insanın yaşamasını nasıl bekleyebilirler. İman oldukça güzel ve ilginçliklerle dolu bir dünyadır. Bu sıradan dindarlar veya dinsizler, öbür dünyanın başka bir yerde olduğunu zannediyorlar, hayır öbür dünya bu dünyadadır[79]; sokağı ve pazarı bu sokaklarda ve pazarlarda, şehri bu şehirlerde, bağı, bayındırlığı, Tuba ağacı, ruhu, perisi, gülü, meyvesi, sütü ve balı bu topraklardadır, bu diyarlardadır ve bu insanlar arasındadır. Ben onları görüyorum, onlar arasında yaşıyorum, sakinleriyle konuşuyorum, güzel kokusunu, temiz göklerini, dağlarını, çöllerini, nehirlerini, ağaçlarını ve perilerini her sabah ve akşam hissediyorum. Ben oranın sakiniyim, adresim orada, avım, ha-

[79] Usul-i Kafi'de yer alan bir rivayete göre cennet bu dünyadadır.

yatım, dostlarım, tanışlarım, yaşamım, işim, meşguliyetim, sevinçlerim, arzularım...

Bunu şairane tabirler olsun diye söylemiyorum, hayır bu herkesin bildiği bir gerçektir, onu herkes hissediyor. Benimle haşir neşir olanlar bilirler, bazen birkaç gün veya gece, birkaç hafta her gece veya gündüzde birkaç saat, bazen bir iki saatte birkaç lahza kayboluyorum, insanlar arasında aniden susuyorum, kayboluyorum, başka bir dünyaya gidiyorum. Bu, çehremden, gözlerimden, hareketlerimden, sessizliliğimden ve bakışlarımdan da bellidir, herkes anlıyor... Herkes biliyor, bu yeni bir iddia değil. Hatta öğrenci olduğum yıllarda Horasanlı bir hocam bana şöyle diyordu: "Hey! Yine gittin, dön, sen sınıfta sandalyenin üzerine bedenini bırakıp nereye gidiyorsun? Sınıfta yoklama yaparken adın anıldığında kendinin mi yoksa bedeninin mi mevcut olduğunu belirtmek gerekir, eğer ben yapabilseydim şimdi seni yok yazardım..."

Dostlarımdan biri güldü ve şöyle dedi: "O halde siz sürekli olarak elinizde zille onu uyarmalısınız, çünkü o sürekli gelgit halindedir!"

Doğru söylüyordu; ama onlar zannediyorlar ki o dünyayla irtibatı olanlar, gayb âleminin sakinleri ve arada bir gidip gelenler mutlaka aşık olmalıdır! Birine aşık olmalıdır! O ve diğerleri ne bilebilirlerdi ki aşktan da üstünü vardır, ondan görkemlisi de vardır... Bu, imandır, iradedir, derttir, ihtiyaçtır, sözdür, vahiydir, kutsallıktır, azamet ve celaldir, mutlaktır, idealdir, sonsuzluktur, ebediyettir, fedakârlıktır, aziz vatana aşktır, çocuk sevgisidir, eş sevgisidir, akraba sefasıdır, kurban kanıdır, Kâbe ziyaretidir, İsmail'in kesilmesi olayıdır, özgürlük sevdasıdır, kurtuluş aşkıdır, uçma isteğidir, kaçış arzusudur, anahtar kırmaktır, tapınaktır, mihraptır, namazdır, niyazdır, arzuların yeşil bahçeleridir, şerefin yüceliğidir, gururun dik boynudur, ilhamın yürekleri okşayan şarkısıdır, kuşların okşayan sesidir, kelebeğin yanık sabırsızlığıdır, mumun eritici sessizliğidir, kavgalı yalnızlığın sessiz inzivasıdır, yalnızlıkların kalabalık köşesidir...

Aşk nedir? Hocanın dediği ve başkalarının anladığı aşkı söylemiyorum. O da var, ben onu inkâr etmiyorum; ama bu gizem dolu bahçede, o kuşlardan daha güzel olan renkli güzel uçuşlu bir kuş daha vardır, kırmızı gülün aşkıdır. Benim sakini olduğum diğer âlemde kırmızı gülden başka daha hayalimsi, daha güzel kokulu birçok gül vardır, sofi gülü vardır! Sofi gülü bütün güllerden daha güzeldir, servi aşkıdır, orada Tuba ağacı da vardır. Aşk, kucaklamak ve kucakta yatmaktır, orada kucakta yanmaktır, kucakta ölmektir, can vermektir, dirilmektir. Aşk uyuma yeridir, orada mihrap var, aşk yataktır, orada deniz var, aşk damın üstüdür, orada gökler var, aşk gökyüzüdür, orada melekût var... Aşk ısınmadır, orada erime var, aşk istektir, orada... Bilmiyorum ne var? Ne diyeceğimi bilemiyorum, orada kelimeye geçit vermiyorlar, gidip görmelerine, dönmelerine, anlatmalarına izin vermiyorlar... Ey insan! Kelimetullah dışında o güzel gaybî halvete giremezsin! Yazık, yazık, yazık! Ne mutlu Muhammed'e! Allah'ın nezdinde ağladı ve dedi ki: Senin kelimelerin, vahiy ayetlerin, yeşil Kur'an'ın kalbime yetmiyor, beni bir bineğe bindir, yolculuğa götür, göster! Ben kelimeler perdesinin arkasında görüşme hasretiyle ölüyorum. Bu Arapların, Bedevilerin, bu ateşli ve susuz çöl insanlarının sözlerinin ağır yükünü çekemiyorum, bana yardım et, beni götür! Bir anlık görüşme! Bir kurtuluş başvurusudur, çekmedir, kurtuluş... Kurtuluş... Kurtuluştur!

Allah yıldızlı bir gece yarısı habibini şevk Refrefi'ne bindirdi, Kâbe'den Mescid-i Aksa'ya (en uzak tapınağa) götürdü, sonra yukarıya çağırdı, kendi özel halvetine gitti, gitti, gitti... Gökler, tabakalar ve işte yeşil nur! Mor nur! Menekşe renkli nur, huzura erişme nişanesi! Ah! Ne kadar korkunç ve ağır! Kalbimi sıkıyor, sinemi boğuyor... "Cibril'in Kanadı Yanıyor!" Ne kadar gerçek, ne kadar güzel destanlar! Ne kadar güzel bir dinim var, ne kadar nazlı, zarif, güzel, zevkli, derin ve sanatçı bir İslam! Bu fasit, bozuk ve şaşı kâfirler ne anlarlar!

Benim her zaman bir ayağım bu dünyada, bir ayağım diğer dünyadadır. Bazen burada, bazen orada, hayır her zaman oradayım; ama her zaman orada kalmama izin vermiyorlar. Cesedimi bu dünya insanlarının arasına bırakıyor, kendim çırılçıplak göklere uçuyorum. Bu âleme gizli olan sonsuz gayb okyanusuna gidiyorum, gidiyorum, gidiyorum, yüzüyorum, yüzüyorum, yüzüyorum, sonunda denizin tam ortasına ulaşıyorum! Artık sahil gözükmüyor... Artık toz, toprak, çamur belli değil, insanların şekilleri ve görüntüleri yok. Hiçbir küstah kahkaha, çirkin bakış, kokulu geğirme, korkunç esneme, yağlı heykeller, devler, diğer canlılar, sürüngenler, yırtıcılar, çakallar, dört ayaklılar, yük taşıyan öküzler gözükmüyor, artık hiç... Dünya bitmiş, artık bir ben varım, bir de temiz bir kış; bir ben varım, bir de mavi oda kapısı, tabanı su, tavanı gökyüzü ve hiç! Denizin açık göğsü... Açık kemer dalgalarının üzerine uzanmış ellerini başının altına yastık yapmış, kendisini suların şefkatli ve yumuşak eteğine bırakmış, sabah perçeminin dibinden sürekli benimle oynamak isteyen ve beni görülmeyen ebedî sahillere götüren şakacı, oyuncu ve tatlı meltemle beraber... Ne güzel bir yolculuk! Ne güzel bir dünya! Neredesin? Benim güzel gece yarıları yolculuklarımın yoldaşı! Ey hatırası şevkimin Refrefi olan ve her sabah beni Allah'ın melekût dergâhına kadar ilginç miraca götüren? Neredesin ey benim Massignon'um? Ey hikmetin kaynayan pınarı! Ey irfanın yanan güneşi! Ey ümidin şefkatli mehtabı! Ey iman, ey aşk!

Neden insanlar bu ikisine düşmandır? Neden hırsızlık, haset, namertçe komplolar kötü olmuyor da iman ve aşk kötü oluyor... Neden para, mide, şehvet düşkünlüğü, çirkin zevkler, uşaklık, korkaklık, zillet, hastalık, aşağılık içinde pinekliyorlar ve bunlar kötü olmuyor da... Neden iman günah oluyor? Neden aşk ve tapınma suç kabul edilir? Neden bu akıllı, layık, susamış ve heyecanlı nesli imandan mahrum etmek istiyorlar? Neden ilim ve akıl sahibi insanların aşka yabancı olmasını tercih ediyorlar, tapınmaktan vazgeçmelerini istiyorlar, neden? Aşksız

ilim, tapınmasız akıl, imansız bir gençlik... Aşksız genç, tapınmadan mahrum nesil, imansız, mesuliyetsiz ve hedefsiz ilim ve akıl ne olabilir? Eyvah! Dertsiz olan âlimin ruhu, tapınmayan bilginin düşünceleri ve imanı olmayan genç nesil, ne kadar soğuk ve çirkindir!

Ne kadar acı ve uğursuz! Ne kadar dertli, ümitsiz ve soğuk bahar! Ben, iman kelebeğiyim, ilahi aşkın vârisiyim; esmeye, sahip olmaya, beklemeye alışmışım, o güzel ve temiz âlemi tanıyorum, o gökleri, çölleri, dağları, gaybî geniş alanları görüyorum. Onlar bu dünyanın tozlu perdelerinin arkasında gizlidir, ben her gün ve her gece içeri dalıyorum, gidiyorum, gidiyorum, uçuyorum, yüzüyorum, ne yapıyorum ve neler ediyorum... Ne kadar acı ve dert çekiyorum. Görüyorum ki bu Allah'ı tanımayan dertsiz ve hissiz yetkililer, ilahi fıtrata sahip ilahi yaratılışı olan genç nesli zincirlere vurmak, uçmaması için toprağa bağlamak istiyorlar. Cennete girmesin, ruhları kendine cezbeden o âleme ayak basmasın, kaçmasın diye ayaklarına pranga vuruyorlar... Mihraptan mumu kaldırmak ve yerine ağıt meclisi kurmak istiyorlar. Kelebeği mumdan uzaklaştırmak, kitaplar ve defterler arasında kurutmak istiyorlar. Özgürlüğü kafese koymak, zindana atmak ve kalpleri tabiat ötesine olan aşktan uzaklaştırmak, içini şehvet, menfaat, haset ve zilletle doldurmak, düşünceleri uçmaktan alıkoymak, göklerden indirmek, aşağılık pazara, dükkânlara sokmak, ticaret komisyoncuları kılmak istiyorlar. İnsanı düşünen hayvan yapmak, onu değiştirmek, şehri vebalı kılmak, hayatı bir kusuntu haline getirmek ve varlığı hayali lafızlar haline getirmek istiyorlar.

Ama... Ama... Ama...

Ne bileyim oldukça ilginç ve kaygan bir söz, benim Nirvana derslerimin akıllı nesli, benim irfani Upanişadlar öğrencilerim, dinimizin semavî kitabı Kur'an'ın müteşabih ayet ve surelerinin tefsirini bilmelidirler, bilmelidirler ki Kur'an'da ayet ve sureler dört kısımdır.

Nâsih, mensuh, muhkem ve mütaşabih.

Nasih ayetler canlıdırlar, yenidirler. Onunla amel etmek, inanmak gerekir. Onlar Allah'ın bugünkü sözleridir. Ama mensuh ayetler nasih ayetlerle çizilmiş, hiç olmuşlardır, neshedilmişlerdir. Onlar da Allah'ın dünkü sözleridir, ya mevzusu ortadan kalkmış ya da hikmet maslahatı bittiği için değişmiştir.

Ama en zor ayetler muhkem ve müteşabihlerdir. Muhkem ayetler Kur'an'ın doğrudan, açık ve tek boyutlu ayetleridir: *"Nuna, kaleme ve yazdıklarına ant olsun ki (Resulüm) sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin..."* (68/Kalem Suresi 1-3) *"Ey bürünüp sarılan Resulüm, kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı, elbiseni temizle, kötü şeyleri terk et..."* (74/Müddessir Suresi 1-6)

Müteşabih ayetler ise Kur'an'ın sembolik ve çok boyutlu ayetleridir. Allah her birini bir mananın gölgesi veya bir duygunun düğümü, müphem ya da zor ulaşılır kılmıştır.

Şüphesiz Kur'an'ı tanıyan, dinî ilimleri ve ilahi hikmeti dünden daha iyi bilen yeni nesil bilmektedir. Böylece müteşabihler de muhkem olmuştur, bu yüzden bizzat Kur'an şöyle buyuruyor: *"Tevilini Allah'tan ve ilimde derinleşenlerden başka kimse bilemez."* (3/Ali İmran Suresi 7)

İlimde derinleşenler kimlerdir? Şüphesiz Kur'an'ı anlayabilenler, Muhammed'in ruhunu tanıyanlar ve ilahi hikmet marifetiyle donananlardır.

Ama... Müteşabih ayetlerin yeni bir türünü daha keşfettim, birden fazla bâtını vardır; zahiri bir çeşit, bâtını ise başka bir çeşittir, başka bir söz ve başka bir kimse içindir. O da şu ki: Söz üç kısımdır; birincisi muhatabına duyguları ve manaları aktarmanın aracı olan sözdür. Bu tür sözler haber niteliğindedir. Örneğin, cennet o dünyadaki bahçenin adı değildir, cennet var olan bahçenin adı değildir, cennet cennetlik kalplerin yardımlaşarak yaratacakları bir bahçedir. Ruh bahçelerine renkli ve güzel kokulu güller ekebilir, kuşları, hurileri ve perileri, cennetin hayaller fezasında yardımlaşarak yaratabilir, sanatçı parmaklarıyla

bereketli duygular zemininde nehirleri akıtabilirler. Mevlana'nın sözünün manası da budur. Nitekim Şems onun ruhunun yanık çöllerinde nehirler akıtmış, yağmurlar yağdırmış, şimşekler çaktırmış, denizler yaymış, rüzgârlar ve meltemler göndermiş, yeşillikler bitirmiş ve neler neler yapmış...

"Senin ruhundaki pınarlar
Senin dar ödünçlerine kapı açamaz

Evin içindeki su dolu testi
Dışarıdan gelen nehirden daha iyidir?"[80]

İkinci söz (araç olan sözün karşısında) asıl sözdür, bu sözün değeri, güzelliği ve alıcılığı kendindedir, kelimenin nefsindedir, cümlenin dokusu ve ifade yapısındadır. Örneğin:

"Mestim ve biliyorum ki varım ben
Ey bütün varlığın başı, sen *de var mısın?*

O ne çalgıydı? Perdede çalıyordu çalgıcı
Ömür gitti henüz burnum havada!"

Burada bu sorular cevap almak için bir vesile değildir, bu cümleler bir anlaşılmazlığı açıklığa kavuşturmak veya bir manayı anlamak için değildir, bu soruların bizzat kendileri, cevapları olmaksızın değerlidir. Soru sormuş olmak için soru soruyorlar... Burada şair güzel bir soru sormuştur, hiç kimse cevap da vermiyor, vermemesi de gerekir. Bunlara cevap vermek çok komiktir, burada hiç kimseye sorulmuyor ve bu sorular hiçbir konuyu aramıyor.

Üçüncü söz, haber sözü tipindedir... Ama haber değildir, inşa ve icattır, (İnşa, icat manasınadır, haber sözleri var olan bir varlıktan ve gerçekten haber veren sözlerdir. Örnek: Ben cumartesi sabahları Meclis Kütüphanesi'nde çalışıyorum... Pazartesi ikindileri İstanbul caddesindeki Firdevsî Kafesi'nde oturuyo-

80 Bu şiir Senai'nindir ve Mevlana Mesnevi'de yer vermiştir. "Ey ne mutlu sözlerin asıl pınarına..." adındaki kıtanın konusu kılmıştır.

rum, kahve içiyorum, hayal kuruyorum...). Ama inşaî sözler, haberi kendisi yaratan sözlerdir, bunlar bilgi için değil amel içindir. Dua, emir ve talep cümleleri gibi (...)

Ama bu üçüncü kısım müteşabih ayetler özel ayetlerdir, en müteşahih ayetler bunlardır. (Müteşabih diyorlar çünkü okuyucu dışsal manasıyla içsel manasını birbirine benzetiyor, yanlışlığa düşüyor...) Bu ayetler haberimsi cümle kalıbı içindedir; ama inşai cümlelerin hakikatini taşımaktadır.[81]

Bu tür cümleler oldukça yaygındır. Mesela, birisi şöyle diyor: "Ben yarın yolculuğa çıkacağım, Tahra'na gitmek istiyorum..." Bu bir gerçeği haber vermesine rağmen amacı muhatabını bilgilendirmek değildir. Maksadı inşadır; ama zahirde haberci, batında ise inşai olan ayetler, özel bir şekildedir.[82] Örneğin zahirde haberci, hatta inşai olan bir cümlenin maksadı bir gerçeği haber vermek veya icat etmek olmayabilir. Bu cümleler muhatabın ruhunda bir etki yaratmak veya bir duygusunu ortaya çıkarmak içindir, böylece onu hafifletmek, bulunduğu durumdan çıkarmak, değiştirmek istemektedir.

Bu iş ve sözler bazen zahitlerin, rahiplerin ve ariflerin söz ve davranışlarında görülmektedir.

Ariflerden biri, dostlarının gözünde yükseldiğini, içlerinde kendisine karşı aşk ateşinin yandığını görünce, kendisi mertebesini bildiği için bir söz veya amelle müritlerinin kalbindeki mertebesini azaltmaktaydı. Bazen müritleri öylesine şiddetli bir duygu içine giriyordu ki ona tahammül etmek zordu; ama o arif, söz ve davranışlarıyla onları sakinleştiriyor, ağırlaştırıyordu. Ünsi-

81 Bunun tam tersi de vardır yani zahiren inşaidirler ama batınen ihbaridirler. Örneğin; "Şarap iç, minberi yak, insanlara eziyet etme!"

82 Bu tür ayetleri müfessirler "Sevinçli ve hoş vakit geçirme" ayetleri sayıyorlar, yani Kur'an yeryüzünde gezilmesini, göklere ve yeryüzüne bakılmasını emrediyorsa bu bütün Müslümanların kalkıp gözlerini açmasını, bu ayetlerle amel etmesini istemiş demek değildir. Kur'an bu vesileyle tarihi, coğrafyayı ve tabiatı tanımanın önemine değinmek istemektedir. Müslümanlara fikrî ve amelî kılavuzluk etmektedir.

yet, birliktelik, muvaffakiyet, mutabakat, dostluk, ihlâs, iyilik, faziletler, aşk ve irade güzellikleri bu dünyanın göklerinden çıkıp başka âlemlerin çöllerine, fezalarına ve semalarına doğru uçunca, özgürleşince o iki toprak esirini kendine çağırınca, iş zorlaşınca, tehlike yaklaşınca, devrim hareketlenince, her şey uzaklaşınca, her şey yaklaşınca, o bu topraktan lafızlar ve bu dünyaya ait manalar kemendiyle sürekli güneşe uçan, güneşe doğru yükselen bu altın kanatlı cennet kuşlarını yakalıyor, evlerinin damına yaklaştırıyordu. Başını eteğine koyan zincirli arkadaşının kulağına bütün gece boyu büyüleyici ninniler ve rüyamsı fısıltılarda bulunmaya başlayınca, onu yumuşak ve müşfik bir uykuya daldırıyor, sıcak süt denizinde güzel lezzetlere, temiz tatlılıklara gark ediyordu. Renkli rüyalara, tatlı hatıralara, eski arzulara ve gözleyen geleceklere daldırıyordu. Mahmurluğunu, okşayıcı sarhoşluklarını ve melekûti düşüncelerini, kendisiyle bulutların, denizlerin ve dağların ötesine götürüyordu. Şevkin keskin kanatlı Refrefi göklerin ve feleklerin ötesine uçuyordu. Zindan arkadaşı öksürüyordu, kımıldıyordu, inliyordu, yapmacık bir tebessüme veya maslahatçı bir feryada bulaşıyordu. Böylece arkadaşını uyandırmak ve çok uzaklara gittiği o yolculuklarını anlatmasını, onu zindandan, hayattan, zincirden, işkenceden, yeryüzünden, zamandan, güçten, zehirden ve etrafını saran benzeri şeylerden kurtarmasını istiyordu.

"Ruh" iklimi ne kadar ilginç ve seyredilmeye değer bir iklim! Ben yıllardır bu iklime yolculuk ediyorum, her yerini gezdim, gittim, gördüm, düşündüm, oraya vardım, kaldım, yaşadım, yolculuk ettim, seyrettim, öğrendim, tanıştım; orada neler olduğunu biliyorum, neler var! Senai'nin şu sözünü kim benim kadar anlayabilir?

Ruh velayetinde gökler var
Dünya göklerinin efendisi

Ruh yolunda aşağılıklar ve yükseklikler var,
Yüksek dağlar ve çöller var."

Ve daha birçok başka şey ve başka haber...

Ben bütün sınırlardan ve bütün kapılardan geçerek ruh ülkesine, kalp şehrine ayak bastım. Bu esrarlı diyarın ve şehrin gerçek bileni ve tanışı oldum. Ben hem Jung'un arkadaşıyım, hem Buda'nın sahabisiyim hem İsa'nın havarisiyim hem Muhammed'in yoldaşıyım hem irfan aşığıyım hem tasavvuf kutbuyum hem din âlimiyim hem Çin rahibiyim hem hikmet dostuyum... Şimdi hikmet sahibiyim ve ruhlarla temasım var. Hem ilahi filozofum hem de ruh adamıyım... Oo! Ne kadar makamım var, ne büyük derecelere ulaştım.

Birçok sanatım var.

Allah, imanım, takvam, dertlerim, sadakatim, gece yarısı dualarım sebebiyle bana koruyucu bir ruh gönderdi.[83] Bu ne büyük bir armağan! Benim gibi ruh aşığı, maddeden bıkan, cisimden kaçan ve ruh ülkesinin aşinası olan birine bundan daha güzel, nefis ve değerli bir hediye düşünülebilir mi? Koruyucu bir ruh; cennetlik, temiz, güzel, kolay uçan, iyi, dolu, hazineli, dopdolu... Çok değerli bir ruh...

Bu ruhla neler yapmıyorum ki! Ne işler, ne meşguliyetler, ne sözler, ne arayışlar, ne kelimeler, ne oyunlar, ne yolculuklar, ne vatanlar, ne miraçlar, ne halvetler, ne hayatlar, ne kıssalar, ne uykular, ne güneşler, ne geceler, ne gece yarıları, ne lahzalar, ne çarpıntılar, ne ürküntüler, ne gözyaşları, ne tebessümler, ne ümitler, ne müjdeler, ne korkular, ne endişeler, ne arzular, ne renkler, ne planlar, ne yerler, ne gökler, ne yıldızlar, ne mehtaplar, ne güneşler, ne kokular, ne tatlar, ne denizler, ne çöller, ne zirveler, ne sahralar, ne çimenler, ne otlaklar, ne ormanlar, ne nehirler, ne sular, ne sahiller, ne gemiler, ne dalgalar, ne kuşlar, ne balıklar, ne ateşler, ne kaynaklar, ne imanlar, ne ihlâslar, ne vefalar, ne sefalar, ne kurbanlıklar, ne teşekkürler, ne övgüler, ne öğretmeler, ne birikimler, ne küsmeler, ne barışmalar, ne kitaplar, ne defterler, ne kalemler, ne kelimeler, ne re-

[83] Ruh çağıranların da koruyucu bir ruhu vardır ki o geliyor ve ona istedikleri ruhu çağırıyor.

simler ve daha neler ve neler... Ne zamana kadar? Ne zamana kadar? Ebediyete kadar. Allah marangoz değildir; ama Mozart'a altın bir piyano, Napolyon'a çelik bir kılıç, İskender'e hayat suyu, İbrahim'e zemzem, Âdem'e Havva, Musa'ya asa, İsa'ya İncil, Muhammed'e Kur'an, Hüsrev'e Şirin, Kaysere ihtişam, Buda'ya Nirvana, Mehr'e Mehrave, Zerdüşt'e ateş, Mani'ye Erjeng (Mani'nin kitabı), Chandel'e Chapelle, Ali'ye güzel hurmalıklar, rahibe mihrap, Rüstem'e ışık, yazara kalem, okuyucuya kitap, yolcuya pasaport, yalnıza arkadaş, garibe vatan, nehre deniz, muma kelebek, Mecnun'a Leyla, insana çakmak taşı, mümine huri, âbide cennet, susuza su, sarhoşa şarap, filozofa sofi gülü, Tagore'a papağan ve bana koruyucu bir ruh verilmesi gerektiğini bilir! Ey benim terbiye ettiğim kuş, yeşil papağanım, güzel uçan vahşi genç atmacam... Ruhum, koruyucum!

Benim destanım ne büyük bir destan ve bu ruh. Ben aşk adamı değilim, maşuk istemiyorum; ibadet ehli değilim, huri istemiyorum; savaş ehli değilim, kılıç istemiyorum; tüccar değilim, altın istemiyorum; politikacı değilim, güç istemiyorum; dünya ehli değilim, hayat istemiyorum... Ben ruhani bir adamım, keşke sadece bir gece, sadece bir gece, Allah bir gece o bin aya bedel olan kadir gecelerinden bir gece, seherini kaybeden, kaybettiğini arayan, arayan ve onu kıyamet sabahı bulan bir geceyi bana verseydi de hikâyemi anlatabilseydim. Benim ve bu görülmeyen gaybî ruhumun keşmekeşlerinin, oyunlarının, işlerinin ve sözlerinin köşelerini, kinayelerini, çizgilerini ve işaretlerini rivayet etseydim. Otursaydık ve birlikte şöyle deseydik: Biz bu âlemden uzağız, biz merhum gafil Âdem'in geriye kalanlarıyız, biz birbirimizle uyumluyuz, neler yapıyoruz, işlerimizde ne yaratışlar, evimizde ne ilginçlikler, ne görülecek şeyler, ne mucizeler, ne kerametler... Ne kıyametler, ne hikâyeler, ne rivayetler ve ne haberler var?

Ne haberler var?

Benim kendi ruhumla, koruyucum olan Allah'la bağım var, cennetle bağım var. Melekleri tanıyorum, melekûtla temasım var. Güneşle, nurla, Nirvana'yla, dinle, imanla, doğrulukla, hakikat-

le, güzelliklerle, iyiliklerle, huzurla, mutluluklarla, manayla, müzikle, sanatla, hikmetle, hayatla, gülle, şarapla, aşkla, sarhoşlukla, dostlukla, altınla, Ali'yle, sabahla, suyla, denizle, bulutla, meltemle, bereketle, özgürlükle, şerefle, tutuculukla... Varlığın bütün zerreleriyle, varlığın tüm endamıyla, gayb çölünün tamamıyla... Halim hiç iyi değil! Ne yapayım?

Şimdi ne yapayım? Şimdi! Bu, soru sormak için sorduğum bir soru değil, çok bekleyen, çok acelesi olan bir sorudur.

Çok... Ama kimse bana cevap vermiyor... Kimse yok ve ben şu anda bir cevap istiyorum... Böylece yarın kendimi toparlayayım, sakinleşeyim, güvene kavuşayım...

Bilmiyorum, bu akşam neyim var? Neler diyorum? Ne yazıyorum? Kiminle konuşuyorum? Benim kimsem yok, o koruyucu ruh! Neden onu istediğimde gelmiyor? Onu çağırmak ne kadar zordur!

Onu hep okşuyorum; ama o bana hep eziyet ediyor... Adeta... Hayır, bilmiyorum, ne zaman çıldırsam geri dönüyor, durumum kötüleşse gelmiyor... Ona ihtiyacım olduğunda, peşinden koşmaya, feryat etmeye hazırlandığımda, elini tutmak, gelmesini rica etmek istediğimde, bana bir uğramasını istediğimde, bütün yeşil sözlerimi ona söylemek arzusunda olduğumda, işim olduğunda o yok... Her yeri arıyorum yok, ne kadar feryat etsem de işitmiyor... Gelmiyor, halim iyileşince gelir... Bilemiyorum! Bana eziyet etmek mi istiyor? Yoksa o dünyada işi mi var? Onun da esir olduğu bir bedeni mi var? Belki de bedeni var, belki soyut bir ruh değil... Ruhlarla uğraşanlar, ruhlar âleminde soyut ruhların özgürce yaşadığını söylüyorlar. Bu ruhlar kime ilgi duyuyorsa onu koruyor, her zaman, her yerde hazır oluyorlar; ama bedende olan ruhlar bu âlemdedir, canlılar ve cisimler âleminde... Bunlar ancak bedenleri uyuyunca dostlarının yardımına gelirler, beden uyanınca, yürüyünce, görünce, yiyince, işitince, susayınca bedenlerinde kalıyorlar.[84]

[84] Ferzane Bey'in *Ruşenfikr* dergisindeki makaleleri.

Ne bileyim, gece yarısından sonra saat 6:15, hava ağardı, gece renksiz, halsiz ve gitmek üzere, iki üç saat önce gidip uyudum... Ne yaptıysam olmadı. İki saat önce rüyada yalvardım olmadı, gelmedi. Kalktım, yine geldim, geldim, kelimelerime seslendim, kalemimi çağırdım, defterime işaret ettim, geri dön... Uyandığımı ve oturduğumu görünce hepsi yanıma koştular... Ne kadar çabuk ve şefkatli gelip halıya oturunca Allah gibi adına yemin ettiğim değerli müşfik kalemim uçup parmaklarımın arasına geldi. Çıplak hayatımın mahrem yalnızlığı ve bütün gizliliklerimin hazinesi olan gri defterim soyluluk, muhabbet ve vakarla sürünerek yanıma geldi... Diz dize oturdu, kollarını, şefkatli kucağını açtı, ne kadar cömertçe, nazlı ve açıkça bir tebessüm! Bu kelimeler! Sel, yağmur, renkli kuşlar, bağrışmalar, kalabalık, tatlı dilli, mahrem, akıllı, güzel, hoş sesli, temiz kalpli, sefalı, iyi, doğru sözlü, anlayışlı, nazlı... Hepsi, benim bütün servetim... Bütün dünyam, bütün arkadaşlarım, dostlarım, ordularım, hayatım! Aferin size, aferin sana ey benim güçlü altın kalemim, ey defterim, arzularımın açık kucağı, fısıltılarım, en iyi hazinelerim, düşüncelerim, duygularım, aferin size ey kelimeler, kuşlarım, çocuklarım! Beni asla yalnız bırakmadınız, siz o koruyucu ruh gibi değilsiniz, ne zaman hasta olsam, zayıflasam, halim kötüleşse, dara düşsem, incinsem, bakıcı istesem, yalnız kalsam, arkadaş talep etsem, sussam, konuşacak birini istesem, dertlensem, teselli veren birini arasam... Sizler daha şefkatli oluyorsunuz, hepiniz geliyorsunuz, başımdan, omuzlarımdan, ellerimden, eteklerimden yukarı çıkıyorsunuz, neler neler yapıyorsunuz... Teşekkür ederim... Ama... Ama sizin neden böyle şefkatli olduğunuzu, okşadığınızı, teselli vermek istediğinizi, şifa ve yardım verdiğinizi biliyorum... Sizin hepinizi o gönderiyor, bana yardım etmenizi o istiyor ve bana vefa göstermenizi, okşamanızı, yardımcı olmanızı, dertlerimi gidermenizi, boğazımdaki düğümleri çözmenizi, sakinleştirmenizi o istiyor...

Siz o ruhun elçilerisiniz! O koruyucu ruh, bir bedene duçar kalınca sizi gönderiyor, biliyorum, biliyorum! Bu yüzden o gelin-

ce, gelebilince siz gidiyorsunuz, hiç biriniz kalmıyorsunuz, bizimle oturmuyorsunuz. Bazen odam sizlerle dolu; beni ellerinizin ve ayaklarınızın altında ezdiniz, deliye döndürdünüz, kavga ve gürültüyle üzerime saldırdınız; onun ayak seslerini merdivenlerden duyunca kaçtınız. Israr, rica, istek, baskı, zorlama ve arzuya rağmen hiçbiriniz kalamadınız, o gelince sizi tutamadım. Ondan korkuyor musunuz? Utanıyor musunuz? Yoksa... Hayır, rahatsız etmek istemiyordunuz, kendinizi bu ünsiyet yalnızlığında, kutsiyet hareminde, iki mahrem ruhun dostluk iffetinde namahrem görüyorsunuz! Ha! Doğru mudur? Yoksa onu ne kadar sevdiğinizi biliyorum, onu benden daha çok seviyorsunuz, bundan 12 yıl önce o koruyucu ruhum yokken, sizi göndermediği ve size beni tavsiye etmediği zamanlar neden beni düşünmüyordunuz? Bana teslim olmuyordunuz, bu kadar tatlı dillilik etmiyordunuz, bu kadar iyi, şefkatli ve güzel değildiniz, hepiniz gelmiyordunuz, gelince de zoraki geliyordunuz, asık suratlıydınız, kuru gözler, katı kalpler ve sert tavırlarınızla, komutanından korktuğu için çalışan, savaşan askerler gibiydiniz. Ama şimdi fedakâr gerillalar gibi iman, heyecan ve aşk dolu bir kalple savaşıyorsunuz; efsanevî periler, hayalî kuşlar, cennetteki melekler gibi dans ediyorsunuz, okşuyorsunuz, söylüyorsunuz, gülüyorsunuz, işveler yapıyorsunuz, şaka yapıyorsunuz, şiir okuyorsunuz, alkışlıyorsunuz, okşuyorsunuz, nazlanıyorsunuz, iyi oluyorsunuz, öpüyorsunuz, kucaklıyorsunuz, yorgun yüzümü, uyanık kalmış göz kapaklarımı ve sıcak şakaklarımı okşuyorsunuz, sessizce, şefkatlice ve dostça el sürüyorsunuz.

ELLİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sana ne kadar hizmet ettim ey iman! Ey iman! Gerçi kerametlerin, ilginç cömertliklerin belimi kırmış ve bunca minnet yükü omuzlarımı çökertmiş, boynumu bükmüş. Yüzüne bakacak yüzüm, gözlerine bakmaya takatim yok.

Ama ey kardeş, sen de itiraf et, insaf et ki benim işim daha zordur, ben hayatta kalmayı seçtim.

Hem de ölmenin kalmaktan daha kolay olduğu bir dönemde.

Kaç yıldır gitmek istiyordum, gittim, yalnız gitmenin mertlik olmadığı yere değil, yüreğim el vermiyordu, La Croix'nın "Eyfel Kulesi ve Beşinci Kat" hikâyesi gibi, oraya gittim. Yalnız gitmeliydim, sadece yalnız gidilen topraklara, kötü günlerde ve kötü topraklarda, görüşmek bile onun hiçbir güzelliğini, duygusunu, onun hiçbir acı hasretini taşımıyordu, yazık! Her şey adım adım ona teşekkür etmektedir. Ne güzel!

Büyük tecrübe yeryüzünün belli yerlerinde var olan o tecrübe, tıpkı zamanın belli dilimlerinde var olan o tecrübe... Bunu akıl, düşünce, iş, tesadüf, başarı ve bilgi tecrübe edemez. Gidip görmek gerekir, yerinde bulmak gerekir, aylar ve yıllarca kat etmek gerekir, zamanı gelen tecrübeler! Ve ben ona ulaştım, ikamet ettiği yere, topraklarına, sadece bulunabileceği adaya... Orada gördüm, artık "çekmiyor" delilince yapamıyorum. Ya dönmeliyim ya da parçalamalıyım.

Parçalayabileceğimi gördüm, neyle? Ölümle! Ne söylediğimi anlamam gerekir! Ey eski anlayışsızlığım! Ey kendim! Ölümle,

"endişe içinde yaşamak insana yaşamı unutturur", ölmemek için sürekli keşmekeşlik tatilleri hissiz kılmaktadır...

Ne kolay olduğunu gördüm! Yani ölümle yaka paça mücadele etmek ve o ruhun pençesinden yakasını kurtarmak mümkündür!

Ama yapamadım! Zira ölmek de yaşamak gibi bahane ister, ölmek için de bir sebep gerekir. Ben o ellerin de -kırk yıllık bir ömür boyunca birlikte yaşayarak, bir an olsun onu seyretmekten vazgeçmeyerek zindan çağında tanıdım ve Allah'ın ne yaptığını gördüm!- yakamdan düştüğü takdirde şahadeti seçmek için tüm delillerimi kaybedeceğimi gördüm.

Ölüm yolunda elde ettiğim şeyler, hayatı terk etme yolunda, kaybettiğim şeylerden çok daha hafif ve değerliydi.

Başka bir tecrübe edindim, en az senin kadar değerliydi bu tecrübe ey kardeş!

Bir de gördüm ki eğer o lastiği parçalayacak olursam ve ben artık onsuz kalırsam, değerim azalacak, artık fedakârlığa da değmeyeceğim.

Anlıyor musun? Allah aşkına anla!

Âcizane dönüş hikâyem budur benim ey kardeş, âcizane! Hayır! Ben henüz doymadım, belki de asla doymayacağım, ben henüz özgür olabileceğimi hissediyorum. Ama beni böylesine bağlayan şey özgürlük korkusudur. Bir mahkûm, eğer dışarıda hiçbir mutluluğu yoksa yüzüne kapının açıldığını görse de özgürlüğü istemez... Halkın ve aydınların çoğunun hatası bizzat "özgürlüğü" talep etmeleridir! Bu da edebiyatın insana yaptığı ihanetlerden bir başkasıdır! Kelime oyunu! Özgürlük yani hiçbir engelin olmamasıdır ve engel sadece "bir yere" gitmek isteyenler için vardır. Bir şeyler yapmak isterler, engeli de anlamazlar! Onlar duvar, set, kapalı kapılar, kilitlenmiş pencereler, ağaçlar, sınırlar, haset edenler, düşmanlar, tel örgüler, bağnazlık, hürriyet, evlat aşkı gibi şeylerin engel olduğunu sanıyorlar. Bunlar bir muhacir, bir yolcu, bir kaçak, bir kurtuluş arayıcısı, bir ba-

kış sahibi, teselli arayan bir yalnız için engeldir. Başkaları için de başka şeyler var... Örneğin, sığınak (duvar), Hafız (kapalı kapı), nimet (set) ve bilinçlilik (hürriyet) veya dışarı çıkmak istemeyen kimse için sınırın olmaması gibi! Boğucu, diktatör bir toplumda sadece özgürlüğü isteyenler için baskı vardır, bu toplumda bir tüccar, bir sofi, bir lâubali veya bir kitap kurdu için istibdat ve baskının dış âlemde bir yeri yoktur.

Özgürlük de boş ve aldatıcı bir sözdür, esaret kelimesiyle eş anlamlıdır!

ELLİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İnsanların çoğu, neden yaşadıklarını bilmeye ihtiyaç bile duymaksızın yaşamaktalar. Bunlarda hayat, istediğini yapmakta, ne yaptığını bilmektedir, asla onlara sevip sevmediklerini sormaz. Bunlar, tabiatın canlı araçlarıdır, hiç kimse araçtan görüşünü sormaz; ama bir avuç azınlık bazen bilmek ister ve hayatın yakasına yapışarak: "Sen nesin? Ne arıyorsun, nereye gidiyorsun? Bizimle ne işin var?" diye sorar.

Dindarlar halletmişler: "Allah'ın rızasını elde etmek, ölümden sonrası için sevap kazanmak için yaşıyoruz!" Hayat bir ticaret aracıdır. Cennet bahçesinde hep göz doyurmak, karın doldurmak var! Dünyanın maneviyatları ve takvası, ahiretin maddi isteklerine ve heveslerine dönüşmektedir! Bu "din!" oluyor! Kimyasal tepkimeler ise "hayat"!

Dinsizler de halletmişler: Onlar, mollanın cennetini ölümün bu yakasına çekmişler, getirmişler, hayatın bu tarafına kaydırmışlar Hayat! Şüpheciler ise... Zavallılar! Ne o görkemli hayallere doyarlar ne de şimdiki gerçeklere! Dünyada da ahirette de hüsrana uğramışlar!

Filozoflar! Cisimleşmiş özenli yalanlar! Hayat için bir anlama ve hedefe ulaşmışlar; ama insanların çoğu gibi yaşıyorlar. Bu arada doğru, büyük ve tuhaf sanatçılar tek tüktür! Filozofların tam tersine! Belli bir özel anlam ve hedef için yaşıyorlar. İnsanların çoğu gibi düşünüyorlar, yani düşünmüyorlar, yani filozofça bir tanımlama bulmak için çaba göstermiyorlar! Bunların kendisi

hayatın özel bir tanımıdır ve o Van Gogh, Michelangelo, Soulages, Mehrave... O talihsiz peygamber ki hatemiyetten sonra gönderildi ve de sadece birine! Diğerleri ise onu padişah veya filozof olarak tanıdılar... Biraz bu, biraz o, biraz başka şeyler ve hepsi de bir hiç! Ümmeti bir tek kişi! Herkes olan bir ve hiç olan bir!

Ama ey kardeş! Ben bunlardan hiç biri değilim. Ben neden yaşadığını bilmesi gereken kimselerden olduğumu biliyorum. Neden yaşadığımı biliyorum!

ELLİBEŞİNCİ BÖLÜM

Hint papağanına benzer bir kuştu. İsmini bilmiyorum, asla görmediğim o kuşa benziyordu, İsveç'ten getirilen o bazı kuşlar gibi.

Paris, tıpkı bir tabiat müzesini andırıyor; göğsü ve bedeni mavi renkli, kanatları çizgili kahverengi bir meleğin masum öfkesinin güzelliğini andıran keskin gagalı, boylu postlu... Günbatımı vakti karanlığında doğru dürüst göremediğim uyku gibiydi, bahar güneşinin doğuş tebessümünde sahildeki bir evin damında tatlı uykuya dalan, tebessüm eden, genç ve aşık bir şairin rüyası gibiydi. Güzel bir peri çocuğunun ruhu gibi... Aşıkane kalpleri cezbeden bir şarkının kelimesiz çıplak manası gibi, bir musıki gibi somut, bir mesaj, bir ilham, bir gazel ve Peygamber'inin, Cebrail'inin ve şairinin duygu yatağından düşüncelerine gelmemiş ve kelime elbisesini bedenine giydirmemiş bir şiir gibi... Ne bileyim ne gibi? Bir de baktım, o ve iki garip kuş, her birinin bir gurbeti var; birisi yerin garibi, diğeri zamanın! Evimizin duvarına oturmuş, kanat kanada susmuşlardı, kıpırdamıyorlardı, zorlukla konuşuyorlardı; adeta oturmuş güneşin batışını seyrediyorlardı, gurubu düşünüyorlardı. Oturmuşlar, gurup vaktinin bilinmezliğinin ağırlığında ve karanlığında sessizce akşam ezanını dinliyorlardı. İsimsiz ve renksiz kuşlar, yuvasız avare kuşlar, adeta bu halkın uğursuzluğundan, hayatın karamsarlığından ve kalplerin çirkinliğinden günbatımının eteklerine sığınmışlardı. Göklerin uçan kuşları, hangi eve gönül bağlayabilir? Denizlerin, bulutların, ufukların, sınırsız çöllerin oy-

nayan kuşu, hangi yuvaya yüz çevirebilir? Bu toprak onun için sığınak değildir, evlerin pencereleri onlar için birer zindan penceresidir, odaların duvarları kafes duvarları gibidir. Onlar neden yuvalarına geri dönmüyorlar? Akşam oldu, neden evlerine gitmiyorlar? Onlar için günbatımından daha samimi, üzgün ve ümitsiz, guruptan daha arkadaş, bu akşamdan daha tanıdık, bu yılın bahar mağribinden daha dost hiç kimse yoktur. Bu baharın üzgün batısının eteklerinden daha temiz, güzel ve sığınılacak hiçbir etek yoktur, bu akşam ezanından daha semavi, doğru ve güzel bir ses yoktur...

Ne kadar isterdim, ben de durayım, kenarlarına oturayım, susayım, onlara şöyle diyeyim: Size eziyet etmeyeceğim, konuşmayacağım, hiçbir şey söylemeyeceğim; bırakın ben de sizinle olayım, ben de size ortak olayım. Avcı olduğumu sanmayın, et obur olduğumu sanmayın, kuşbaz olduğumu sanmayın... Hayır, benim de sizin gibi bu şehirde bir yerim yok, ben de sizin gibi birini görmeye hevesli değilim. Benim de sizin gibi bu şehirde hiçbir işim yok, ben de sizin gibi bu şehrin ve diyarın garibiyim, hiçbir sığınağım ve yuvam yok. Ben yabani bir kuşum, ehlileşmedim, uzak dağların, sonsuz çöllerin, bağrını açmış denizlerin temiz göklerini unutmadım, ben de sabahın temiz havasında soluklanmak, göklerin açık bağrında uçmak, gururlu yüksek zirvelerde yuva kurmak ve vahşi çöllerin eteklerine sığınmak istiyorum...

Bırakın, ben de kenarınızda oturayım, üç kişi olalım, sizinle gurubu seyredeyim, birlikte akşam ezanını, bu temiz semavi daveti, bu kalpleri cennete çağıran ve ruhları gökyüzüne uçuran Ali, Muhammed, Allah ve tevhit nidasını dinleyelim... Ey masum kuşlar! Neden böylesine üzgün ve sessiz bir şekilde endişeli ve sakin mağribin sığınağında gizlenmişsiniz, neyi düşünüyordunuz, kimi düşünüyordunuz, ne hissediyordunuz, yuvanız nerede, eviniz, aileniz nerede? Hangi iklimlerin kuşlarısınız? Nereden geldiniz? Hangi fırtına sizleri buraya attı? Nereye gitmek istiyorsunuz?

Ama söylemedim, baktım, dudaklarımın arasından yenilgi hasretini ve alevleri fısıldayarak, onları bıraktım, ardı sıra gitmedim, eziyet etmek istemedim, uçmalarından korktum. Evden dışarı çıktım, gittim, geri dönüp görmek istedim, hava kararmıştı... Gittim, yine geri döndüm, uçmuşlardı. Nereye gittiler, bilmiyorum...

Ve ben... Eyvah! Saat 2:30 oldu ve içimde hâlâ kavgalar var. Gidip gitmeyeceğimi düşünüyorum ve gidip onlara şöyle demek istiyorum: Bırakın, ben de sizin yanınızda oturayım, bu mahzun ve ümitsiz baharın mağribini seyredeyim, akşam ezanını duyayım. Konuşmayacağım, ben de bu şehirde garibim, beni de bir fırtına avare etti. Beni de bu yuvasızlığınıza ortak edin, benim de sizin gibi bir yuvam yok, ben de kaybolmuş iklimlerin kuşuyum, yolcu bir kırlangıcım.

ELLİALTINCI BÖLÜM

Ben, güzel kokulu gökyüzü yolculuğuna çıkan kervandakilerden biriyim. Simorg'u bulmak için 29 aşık kuşla birlikte yeryüzünden uçtuk; yavaş uçan ağır kanatlı kuşlar tek tek döküldüler. Biz Simorg'a kadar uçtuk, birbirimize bakmadık, sonunda Simorg'un kendimiz olduğunu keşfettik. Bu bilmeceyi keşfetmenin sevincine boğulduk; ama yeryüzünde olduğum müddetçe binlerce ve yüz binlerce kuş idik, yeryüzünde avcı bir şahin yumurtlayan bir kuş, Hint papağanı serçe, kış kargası ve bahar kırlangıcıydık... Hepsi aynıydı, uçan kuşlarla evdeki tavuklar aynıydı, biz bu Simorg miracında yükselmedikçe Simorg'a ulaşamadık. Ne kadar tatlı bir keşif ve müşahede! Ne kadar görkemli ve dolu bir kavuşma! Yarı uyku hali, cezbe ve neşe hali! Arkadaşlarım kesin inancın sıcaklığı, hikmetin aydınlığı ve kavuşmanın huzuru içinde alkış tutuyor ve göklerin bağrında uçarak dans ediyorlardı... Ama ben yavaş yavaş üzülmeye başladım. Yavaş yavaş bu keşfin sarhoşluğu başımdan gitmeye başladı, içimdeki bu nurani kendini bulma sevinci ve mutluluğu kaybolmaya başladı...

Kalbimin duvarına hüzünlü bir gölge düştü, yoldaşlarımın sevinçli ve huzurlu ortamından kenara çekildim.

Hint papağanını ve Fars Simorgunu kesin bir keşif, iman ve neşe dolu şühut içinde bıraktım. Süleyman'ın Hüthüt'ü, Kızıldeniz sahillerinden, bu gizemli Kızıldeniz'den, Mescid-i Aksa'nın görkemli kemerinden bana doğru uçtu. İlkbahar elçileriyle ku-

lağıma şöyle fısıldadı: Ey hüzünlü kuş, sen kelimelere aldanarak ümitsizlik ve âcizlik bağının ürünü olan kesinliğe gönül verme, başını yakandan çıkar, gözlerini içinden al, şu pencereyi aç, onun eşiğinde ayakları zincire vurulmuş intizar akbabasının kenarında Promete gibi sevmenin temiz göklerinin bağrından uçup gelecek olan Simorg'un yolunu gözle, yerinde dur, her güneşin doğuşu ve batışıyla ömrünü lokma lokma et ve bu akbabanın gagasına ver.

ELLİYEDİNCİ BÖLÜM

Kışın uzun gecelerinin ıssız yalnızlığında bir mum yanıyordu, büyük hayatın korkulu ve karanlık kalbinde, mahkûmların işleriyle meşgul olan, halka oluşturmuş gardiyanların içinde... O, topluluk arasında yalnızdı, dili ateşin diliydi ve konuşmuyordu. Etten, damardan ve yağdan yapılmış diller konuşurlar, çirkin, ince ve dar çukurlardan oluşan kulaklar duyarlar. Onun işitecek bir kulağı yoktu, belki de konuşuyordu; ama kimse duymuyordu. Duyuyordu; ama anlamıyordu. Mum, bu âlemde kalabalıklar içinde yalnız olan, insanların velvelesinde sessiz duran, topluluğun kalbi olan, topluluğa yabancı olan tek varlıktır. Onu herkes över, şairler ona tapar; ama o kendisini övenlerin ve kendisine tapanların topluluğunda gariptir.

Mum yumuşaktır ve kalbinde bir ateş gizlidir; peki varlığı? Varlığı, yanmak için bir bedendir, hayatını yakmak! Hayatı, gözyaşı ve ateştir ve sonunda? Ve sonunda gözyaşlarının kucağında ölmek ve bitmek!

Neden kalabalıklar arasında yalnızdır? Herkesin bir Mesih'i vardır, bir vaat edileni ve Buda'sı vardır, o gaipten gelecek, zuhur edecek, zahir olacak, yarısını alacak ve tamamlanacak... Hayat, yarımların arayışıdır, yarımların ardında geçmektedir. Vahdet-i vücut yaratılışın sonu değil midir? Kelebek, mumun Mesihidir, kalabalıklar içinde yalnız ve onun yolunu gözler, herkes bekleyiş içinde değil midir?

Aniden baharı müjdeleyen bir sabah yeli yükseldi ve zindanın penceresini açtı, içeriye esti. Meltemin kanatlarında bir kelebek vardı. Yumuşak ve rengârenk bir kelebek! Aniden ruhun derinliklerinde kanat çırpan tatlı bir hatıra gibi, iki altın anteniyle dostun dosta bakışlarının merhametli tebessümünün tasavvuru letafetindeki kanatlarla, hoşnutluk içinde ve övgü dolu bir halde onu buldu. Güzel anlamlarla dolu bir tebessüm dışında hiçbir renk vermedi. Gamlı yalnızlığında asla gelmeyecek olan birini bekleyen, nazlı bir kızın yumuşak soluğuyla ortaya çıkan kanarya yavrusunun göğsündeki altın tüy yumuşaklığından kanatlarıyla... Bu nazlı kız, onun hatıralarına böylesine dalmış, kendisini oyunlarla oyalamaya çalışıyor, sırtı ve yanı nazlı çiçek tozuyla kaplı, ümitsizlik denizi yüzeyindeki ümit tozları gibi parlıyor ve geceyi bir ışık gibi aydınlatıyor. Ayakları utangaçlığın kısalttığı bakışların bağı inceliğinde ve gözleri... Kelebeğin gözleri! Kelebeğin gözlerini kelimelerle tasvir etmek mümkün müdür? Her kelime, her söz, yüzlerce, binlerce kez, kelebeğin gözlerinden daha büyük, ağır, kaba ve haşindir. Kelebeğin kanatları söze sığmaz; gözlerini kelimelere nasıl sığdırabiliriz? Bu iş gül yaprağındaki latif şebnem damlalarını kova veya sürahiyle, eski çömlek testiyle almaya benzer! Olmaz, mümkün değil.

Kelebek geldi, tavaf etti, ne yaptı, neler etti? Ne güzel bir geceydi! Ne güzel hikâye!

Bu dünyada kelebeğin, mumun etrafında oynamasından, ışığında uçmasından, oturmasından, kaçmasından, yanmasından, yapmasından ve ateşin etrafında hiçbir şey konuşmamasından daha güzel bir olay var mıdır?

Miracın zirvesinde sevmek!

Aşkı öğrenmek istiyorsan,
Öldürmekle yanmaktan kurtulursun

Sakın denize gitme dedim
Eğer gidersen gönlünü denize ver

Yıllardır şairler, aşkın bu güzel oyununa, temiz fedakârlığına ve tehlikeli ateş oyunlarına göz diktiler, bu iki gerçek âşığı anlattılar, gazeller söylediler, ilk görüşmede görmeleri gereken ve şaşırmaları icap eden şeyi görmediler ve bulamadılar.

Ulaşmak huzur değil midir? Hoşnutluk, sessizlik, sükût ve bitiş! Her hareketin ve kararsızlığın sonunda Nirvana... Ebedî ve sakin sahil, huzurlu ve sessiz ateş... Kararsız ve coşkulu nehrin, denizin sessiz ve merhametli göğsüne başını koyuşu...

Ama... Neden kelebek mumun üstünde duramıyor? Daha solgun, korkulu ve perişandır. Bunca ızdırap neden? Mum da öyle! Mesih'i zuhur etmiş, vaat edileni gelmiştir. Kelebek, bekleyen boş yalnızlığını doldurmuştur. Neden kelebeği kendi etrafında, kendi nurunun ışığında tavaf ederken görüyor? Yine... Ne diyeyim?

Bu gözyaşları nedir?

Neden haşereler, domuzlar, köpekler, koyunlar, inekler ve yük taşıyan eşekler vs. hepsi duvarsız, kokuşmuş, ahırlarında özgür, rahat ve dertsiz bir şekilde, aşağılık zevkler içinde yaşıyor?

Sartre doğru söylüyor: "Bu dünya ve içinde yaşayanlar birer kusmuktur!" Mumun kelebeği de ev tavuğu gibi mum yerine horozun peşinden gitseydi, hayat ayakları altına serilir, gökyüzü ona mutluluk verirdi... Kelebeğin mumu da eğer horoz gibi kelebeği bekleyeceğine bir ev tavuğunun peşine düşseydi, iri iri ve rengârenk tavuklar etrafına toplanır, başına üşüşür, nimetlere boğulurdu.

Mumu ve kelebeği birbirine çağıran ve bir türlü duyuramayan o gizemli ve heyecanlı sesin hayatı, bu ikisinin tanışıklığına ve dostluğuna yabancıdır, dünya bu ikisinin evi değildir. Bu yüzden bu iklimin insanlarıyla uyuşmayan aşkın kaderi, kelebeğin yanması ve mumun erimesinden başka bir şey değildir. Birisi toprak olur, diğeri ise gözyaşı ve son...

ELLİSEKİZİNCİ BÖLÜM

Bir aslanın inlemesi ne kadar acıklıdır! Bir adamın ağlaması gibidir. Herkes kafeste esir olan papağandan şikâyet eder. Hayvanat bahçesine git! Bir vahşi aslanı, hayvanların kralı, gölgesi, ormanların çöllere korku salan, gürlemesi dağları titreten, köpekleri, tilkileri, çakalları, koyunları, yılanları, kertenkeleleri ve yerde sürünen diğer iğrenç sürüngenleri ve tüfeğiyle avlanmaya gelen avcıları korkutan, kaçıran sultanını bir gör... Şimdi gel, gör, hayvanat bahçesinde dar bir demir kafeste esir etmişler, adım atamayacağı dar bir yere tıkmışlar, başını dahi çeviremiyor. Baksana, keçi yürekli ve uşak suratlı bir bekçi ona yemek veriyor! Ne veriyor? Vahşi, ürkek geyikleri avlayan, parçalayan ve tilkiyi artıklarıyla doyuran aslana, şimdi bir tabak et suyu, bir parça et, kemik, arpa veya mısır unu, kısacası tilkilerin, çakalların, köpeklerin, kuşların, yabani eşeklerin, sıpaların, atların, ineklerin ve develerin yediği yemeği ona da veriyorlar. Onu da bu hayvanlarla birlikte zincire vurmuşlar, arada bir övüyor, saygı da gösteriyorlar. Çocukları, kadınları, çocuk gözlü ve kadın kalpli erkekleri de seyretmeye getiriyorlar. Onlar, kafesin etrafına toplanıyor ve: "Ne güzel yelesi var! Ne ilginç kuyruğu var! Ne ilginç boynu var! Ne tuhaf rengi var! Ne büyük heybeti var!?" diyerek eğlenceli vakit geçiriyorlar.

Bazı merhametliler, aslanı bilenler, iyiler, anlayışlılar ise bir lokma ekmek, bir şeker parçası, bir elma, kuru üzüm veya ceviz hediye ederler. Kadınlar, erkeğe benzeyenler, şımarık ve kötü çocuklar, ona karşı havlıyor, saldırıya geçiyorlar, kötü sözler

söylüyorlar, ellerindeki sopanın ucuyla eziyet ediyorlar! O bir köşede yatıyor, sessiz ve hareketsiz, bütün bunları lakayt gözleriyle seyrediyor! Genelde bakmıyor, kendi acıklı kaderini, içler acısı halini düşünüyor... Çocuklar, kadınlar, erkekler feryat ediyorlar, birbirlerinin kulaklarına fısıldıyorlar ki... "Uyukluyor, hali yok, üzülüyor, zayıflamış, hareket etmiyor, diğer hayvanların kafesine gidelim! Tavşanlar, maymunlar, köpekler, kuşlar daha iyidir. Heyecanları, sevinçleri, sesleri ve oyunları daha güzeldir! Ne kadar güzel! Bir kıl kadar kıpırdayacak olsan, kuşlar başına toplanır! Bir kuru üzüm verecek olsan maymunlar yüzlerce takla atarlar! Bu aslan da nedir? Mağrur, mütekebbir, halsiz, soğuk ve hareketsiz, her şeyi isimden, şöhretten ve ünden ibaret! Hiçbir şeyi yok! Gel, bak, boş yere bu kadar isim yapmış!"

Ama... Diyorlar... Akşam olup bekçiler yatınca, ziyaretçiler evlerine dönünce, hayvanat bahçesi sessiz ve ıssız kalınca hayvanların hepsi kafeslerinde tok, rahat ve hoş bir şekilde uyurlar... O zaman... Akşam olunca... Ne bileyim?

Aslan, gündüzleri insanların ve hayvanların gözü önünde bekçinin gözleri önünde asla inlemez...

ELLİDOKUZUNCU BÖLÜM

Kendini tanı ki Allah'ı tanıyasın! Bu sözü Sokrat'tan naklediyorlar; ama İslami kitaplarda Hz. Ali'ye nispet edilmektedir. Şüphesiz İslam düşünürleri bu cümlenin güzelliğini görmüşler ve söyleyeni bilmedikleri için Hz. Ali'ye nispet etmişlerdir; çünkü böylesi bir söz ancak onun sözü olabilir.

Elbette Hz. Ali bunun benzeri tabirler kullanmıştır; örneğin: *"Senin ilacın sendedir, görmüyor musun? Derdin sendedir, hissetmiyor musun?"* Ruh çağırma seanslarının birinde Sadi'nin ruhunu çağırdım ve "En iyi şiirin hangisidir?" diye sordum. Şöyle dedi:

"Her gelen yeni bir imaret yaptı,
Gitti ve evle başkası uğraştı."

Hiç hoşuma gitmedi. Baktım, Sadi'nin hiç zevki yok, şiirden anlamıyor. Yazık, çok daha iyi şiirleri var, daha yüce, daha derin, bana göre bu kötü bir şiiridir. Aslında şiir değildir, ödev için iyidir, nasihattir, hem de Raşidî Bey'in nasihatlerinden! Bana göre endişe duyduğunda odasından çıkıp yatağından kalktığında ve ne durumda olduğunu öğrenmek amacıyla babasına hitap ettiği en güzel şiiri şudur:

"Kafanı yastığa koy, beni yalnız bırak
Benim gibi harabeyi bırak gece arayışına müptela kıl.

Gecenin en karanlık anından sabaha kadar yalnız olan biziz
İstersen beni bağışla istersen cefa et.

Dün gece uyudum bir pir rüyama geldi
Eliyle bize doğru gel diye işaret etti."

Evet, Sadi... Ah! Bu, Mevlana'nın sözüdür, dikkat edemiyorum, neden Sadi'den hiç şiir aklıma gelmiyor, bilemiyorum? Aslında Sadi'nin güzel şiirleri yok, doğru söylüyor: *"Her gelen yeni bir imaret yaptı."* Onun en iyi şiiridir. Sadi'nin şiiri çok yapmacıktır, nesri de öyledir; ama nesirleri, şiirinden daha iyidir. Zira nesir, bir sanat rengi taşırsa kusuru fazla gözükmez; ama şiir öyle değil. Sebebini bilmiyorum, yani biliyorum ama bu sayfalarda açıklayamam.

Kül renginden ne kadar nefret edesim geliyor! Ne kadar büyük bir nefret!

ALTMIŞINCI BÖLÜM

Sahi, sokaktan neden bu kadar çok korkuyorum, insanlardan neden bu kadar korkuyorum? Neden tanıdık bir yüz görmekten korkuyorum? Zavallı Doktor Eminî, zavallı Berat Ali, Ebulfazl İzzet... Tahran'dan bunca yolu beni görmek için kat ettiler. Bunlar bu şehirde kimseyi de tanımıyorlar, gece sabaha kadar Tûs misafirhanesinden odada oturmuş benim Nişabur'dan dönmemi beklemişler.

Ama öyle sanıyorum, Nişabur'dan asla dönmeyeceğim. Bu yolculuk, dönüşü olmayan bir yolculuktur. Boşuna bekliyorlar, boşuna! Kim Nişabur'a gitti de geri döndü? Zavallı adamlar zannediyorlar ki Nişabur Meşhet'ten on altı fersah uzaklıktadır ve asfaltlı bir yolu vardır. Zannediyorlar ki bir şehirdir, evleri, sokakları, caddeleri ve insanları var. Nişabur'un şehir olmadığını, yakın olmadığını, hayatın öbür yakası olduğunu, yolunun taşlık olduğunu, korkunç virajlı yollarında binlerce eşkıyanın olduğunu, her çölünde yüzlerce kurdun gözünün parladığnı, bir çok insanın bu yollarda düşüp öldüğünü, vahşi hayvanlara yem olduğunu veya eşkıyanın kurşunlarıyla can verdiğini, Nişabur'dan kimsenin geri dönmeyeceğini bilmiyorlar. Ama Nişabur'un havası beyninde alev olanları evinden, ailesinden, sıcak yatağından, delice güvenliğinden asla Nişabur'a ulaşmayan bu yollara çektiğini bilemiyorlar.

Sahi, neden aziz dostlarıma, yaşıtlarıma ve arkadaşlarıma, dert ortaklarıma gözükmekten neden bu kadar endişe duyuyor, korkuyorum. Beni bu halde görmelerinden utanıyorum, güçlü, ümit verici ve emin bir yüzü böylesine...

Ben bu aydınlık yüzleri, en halis ve samimi dostlukları ve insani sevgilerden parlayan yüzleri görünce titriyorum. Şu canım doktor, azizim mühendis, bu kalın kaşlı Ebulfazl benim için ne efsanevî fedakârlıklar yaptılar! Efsaneler! Eğer bir gün sağlığıma kavuşursam, bu insanları tarihe tanıtacağım, aşağılığın, dilenciliğin, dalkavukluğun ve namertliğin her yere kök saldığı, hatta büyük üstatları, ilmî ve ahlâki şahsiyetleri kirleten asrımızda hâlâ damarlarında şeref, mertlik ve fedakârlık kanı bulunan efsanevi insanların olduğunu da bilsinler! Kalemim, insanların üstünde hakkı olan böylesi insanların borcunu eda etmek zorundadır; ama yazık! Ne yazık ki bugünlerde kalemim bencilleşmiş, kendinden başka kimseyi görmüyor, fikri, zikri, hep kendisi olmuş! Ey kalem, sen benim o kalemim değilsin, sen kimin kalemisin? Öylesine gizlice gelip parmaklarımın arasına girmişsin. Ben sende yabancılık hissediyorum, kalemimi değiştirmişler gibi, yazıyor; ama benim olmadığını hissediyorum, bu, o kalp değil, Allah Profesör Bernard'a lânet etsin...

Kalbim hasta değildi, neden değişti? Belki de bir başkası kalp hastasıydı, beni ona feda ettiler. Bu doğrudur, kalbim çelikten bir set, iman kadar güçlü, şeref kadar temiz ve özgürlüğe, halkıma, sanata, zincirlere, zindanlara, temiz insan kokusunun geldiği her yere bir aşk kadar vefalıydı...

Ah! Ne kadar utanmazım! Utanmaz! Ellerim artık o temiz eller değil, ihanete bulaşmış; ihanet! Hain! Hiç kimse benim ne büyük uçuruma yuvarlandığımı bilmiyor, hem de ne büyük hızla! Ben hissediyorum, ben kendimi boynuz çıkaran, dişlerini gösteren, elindeki kalemi jilet haline gelen meleğin heykeli şeklinde görüyorum. Hayır! Bu şekilde değil, heykel bir darbeyle kırılır, küçük taşlar da atsanız yere yıkılır, hayır, bu şekilde değil! Bir grubu arkasından sürükleyen, kendisine imanla ısınmış bir kalple ve saygı dolu bir gözle bakılan, kalben bağlanılan, kendilerini susuz kılan bu ölümcül ve kurak çölden bir suya kavuşturacağı ümit edilen bir kimse, yolda aniden gözleri bir tanıdığa ilişiyor. Uzun yoldan geldiği ve yorulduğu için, dinlenmek

üzere evin içine sığınıyor; yolu, şehri, yoldaşları, dostları, hepsini unutuyor... Ne kadar utanmaz adam!

Bu adam kim? Ben mi? Asla! Bu mümkün değildir, imkânsız! On sekiz yıldan sonra, on sekiz yaşından, on yedi yaşından, lise üç ve dördüncü sınıftan beri inançları dışında bir tek adım atmamış, halkı dışında bir kelime yazmamış bir insan, gençliğinin son günlerinde diz çöker mi? Hangi şey ona diz çöktürecek o bütün bu tehlikeleri, uçurumları bir kahraman gibi geçmiş, destanlar yaratmış, nice aşklar, ne meşguliyetler, hevesler, paralar, makamlar, işkenceler, korkunç tehditler görmüş, o kalede tek başına, mehtabın altında, bir çölde yaşamış birisi korkar mı? Korkmadı, düşmanı şaşkına çevirdi, çıplak mızraklar kalesinde, tehlikeli düşmanının kalbine yumuşak bir tebessüm hasreti bıraktı. Onlar bir güvercin gibi başını koparabilirlerdi; ama o bir şahin gibi onları bir tek surat asmaya bile layık görmedi.

Kim onun gibi en hassas buhranlı yıllarında, siyasi ve toplumsal kriz anlarında, orada burada, her yerde sürekli sağlam, şüphesiz ve tekdüze adım atabilir, bir an korkmaz, huzur görmez, hiçbir hileye aldanmaz? Kimdir? Üstadın tabiriyle onun on yılı aşkındır yazdığı yazılar, sanki bir haftada, bir gecede, bir saatte yazılmış, hepsi tek söz, tek aşk, tek fikir...

> "O *kimsenin himmetine köleyim ki birini sevdi*
> *O bin yoldan sadece birine yöneldi.*"

Ne kötü tesadüf, yine kötü sözler başladı, devam ettirmek istemiyorum. Yapamam, ben Napolyon'un ömrünün son zamanlarındaki diline sahibim, ilk önceleri, "mümkün değil, mümkün değil," diyen Napolyon, ömrünün sonunda şöyle diyordu: "Şimdi ben kader denizinin üzerindeki bir tahta parçası gibiyim, olayların dalgası beni istedikleri yere götürüyor!"

Velhasıl, böyle olmuş, bu yola düşmüşüm, daha önce tanımadığım bir yola, bir adım yürümediğim bir yola... Ama ne kadar ilginç! Ne kadar hızlı da gitsem, o tanıdığım yolda gittiğim gibi ustaca gidiyorum. Bu bir iki hafta içinde yazılan bu yazıları, Ebu-

zer'in, Selman'ın ve *"İslam-Bilim'*in yazarının yazmış olacağını hiç kimse kabullenemiyor, hatta "Dua"yı bile! Bir mahfilde hafızım, bir mecliste dert çekiyorum, hem de ne şakalar arasında...

Ama hayır, ben bu samimi çehrelerden biriydim, hiçbir yerde yalan değildim, her yerde doğru dürüst ve şerefliydim. Her yerde kalemim, kalbimin veya beynimin sadık hizmetçisi olmuştur. Bu iki efendiden başka hiç kimseyi tanımamış, hiç kimseye tamah etmemiş ve hiç kimseden korkmamıştır, şimdi de böyledir. Bu kalem sürekli aklımın, beynimin, fikrimin diliydi, şimdi de ruhumun ve kalbimin dilidir, velhasıl, kendi malımdır. İhanet etmişse de bana etmiştir, kimse feda olmamıştır, beynim kalbime feda olmuştur, olmaması için çok uğraştım; ama olmadı.

Ne isem oyum, ne olduysam oldum! Ben Fransa'nın şu anda Invalides askerî okulunun kenarında dinlenen sakat subaylarına, elleri, ayakları kesilmiş direnişçilerine benziyorum. Çok ilginç bir manzara! Şimdi zaferle bakıyorlar, her birisi bir baston, takma ayak, tekerlekli sandalye ile... Bunlar, Fransa'nın özgürlüğü için en büyük fedakârlıkları gösterdiler, şimdi böyle oldular. J. J. Rousseau bu sakat savaş kahramanları hakkında şöyle diyor: *Orada bulunan iyi insanlara dikkatsizlik ve saygısızlık gözüyle bakmadım, her zaman Lacedemone halkının (Eski Yunan'daki Isparta şehri) deyimini hatırladım, adeta şu cümle bunların halini ifade etmektedir: "Biz eskiden genç idik; genç, gayretli ve korkusuzduk! Şimdi? Şimdi Napolyon'un Saint Helena adasındaki sakatlarından biri..."*

Sahi, J. J. Rousseau'yu hatırladım, bu büyük adamı ne kadar çok seviyorum. Gidip, *Les Reveries d'un Promeneur Solitaire* (Yalnız Bir Salikin Rüyaları) kitabını getirip okuyayım, şu anda sıkıntıda olduğum günlerde de benim için cazip midir? Bir göreyim, çok uzak bir ihtimal. O, çok filozoftur, mütefekkirdir, ben bu sıralarda kuru tefekkürlere ve akli karmaşıklıklara tahammül edemiyorum. Ama o, biraz da şairdir, biraz da hassastır, biraz da hal, ruh ve kalp ehlidir; belki beni kendisine çeken bu özellikleridir. Benim halime benzer günlerde yazdığı bu ki-

tabı (Elbette benim yaşlarda değil, yetmiş yaşlarında) beni cezp edecek mi? O kitabı, benim dertlerim hakkında değil, halkın ve toplumun dertleri hakkında yazmıştır; ama ne de olsa yalnızken yazmıştır. Belki de bana, *İtiraflarım* adlı eserinden daha çok yarayacaktır.

Sayfaları açıyorum, hayır, çok ciddi ve derin düşünceler, hâlâ yorgunluğunu ruhumun omuzlarında hissettiğim o sözler, onları ben de biliyorum, ezberlemişim... Şu "Son Gezi" olabilir, onu okuyorum, kötü değil, önceden de okumuştum; ama ondan bir şey hissetmiyordum. Ne dediğini anlıyordum; ama bulamıyordum "Onuncu Gezi" ne güzel! Ne kadar da az, tercümesi şu.

Onuncu Gezi

> *"Yeryüzünde yetmiş yıl geçirdim*
> *Ama sadece yedi yıl yaşadım."*

Bugün temiz bayramdır (Ne ilginç bir tesadüf, Nevroz Bayramı!). Bayan Waren ile tanışalı elli yıl oldu! O günlerde 28 yaşlarında günün kadını sayılıyordu, ben ise 17 yaşlarındaydım ve tanımadığım buluğ, tabiatıyla hayata duyduğum aşkla dolu kalbime hararet veriyordu. Eğer böyle bir kadının cazibeli, sade ve çekici bir gence güzel yüz göstermesi ilginç değilse, o gencin de böylesine güzel, müşfik, temiz kalpli, temiz duygulu bir kadını cazibeli bulması da ilginç değildir. Ama eşsiz olan şu: Bu ilk görüşmemizin kıvılcımları bütün ömrümü aydınlattı, takdirin güçlü bağlarıyla geri kalan ömrüme çeki düzen verdi.

Benim ruhumun hiçbir sabit şekli yoktur. Ruhum, büyük bir heyecanla, gelmesi gereken bir anı bekliyordu ve bu an, bu görüşmeden sonra hızlandı; ama yine de çabuk gelmedi. Eğitim ve öğretim, bana temiz bir ruh ve sefa dolu bir ahlâk vermişti. Aşk ve masumiyetin yavaşça ve uzunca süre bir tereddütle kalbime gireceğini, benimle aynı şarkıyı söyleyeceğini hissediyordum. Bu uzun zaman zarfında onun benden uzaklaştığını gördüm.

Onun her şeyini hatırlıyorum, ona dönmeliyim, bu dönüş geleceğimi tayin etti, şekillendirdi. Ben böyle bir kadere ulaşmadan uzun bir müddet önce, onun arzusu ve hatırıyla yaşıyorum, eğer onun kalbime yettiği gibi ben de onun kalbine yetseydim ne güzel günler, zevkli anlar yaşardık!

Ama biz böyle yaşadık, birlikte yaşadık; ama ne kısa ve geçici! Ardından neler oldu! Bir gün olsun o dertsiz ve belasız sadece kendim için yaşadığım ve gerçekte yaşadığımı söyleyebileceğim o hayatımın en kısa dönemini, büyük bir zevk ve şevkle hatırlamamam mümkün değildir.

Rum imparatoru Vespasianus'in gazabından kurtulmak için çölün bir köşesine çekilen ve kalan ömrünü yalnızlığında yaşayan o komutan gibi, ben de diyebilirim ki: "Yetmiş yılı yeryüzünde geçirdim; ama sadece yedi yıl yaşadım". Eğer bu kısa ve değerli günler olmasaydı belki de asla kendimi bulamayacaktım; zira bu günler dışında kalan ömrüm boyunca başkalarının isteklerinin esiri oldum. Hiç direnmeden hayatın fırtınalarına teslim oldum. Eğer zorunlu olmasaydı, o günlerde sahip olduğum halimden mahrum kalmak istemezdim.

Ama bu kısa ve geçici yıllarda ben, zarif ve zevk sahibi bir kadının sevgilisiydim. İstediğim gibiydim, istediğim gibi oldum. O huzurlu günlerde bana verdiği derslerin gücüyle henüz kararsız ve dalgalı olan ruhuma layık olduğu şekilde çeki düzen veriyordum. Bu çeki düzen, onu sonuna kadar korudu, yalnızlığa, gezmeye, seyretmeye duyduğum aşk, kalbimde filizlendi ve içimde latif ve yüce duygular yeşerdi. Bana bu ilginçlikler de yardım ediyordu. Hayatın kavgaları beni üzüyor, huzurumu bozuyordu. Ben sevgiye muhtaçtım, bir şeyler yaptım da o benimle uzak bir köyün bir köşesinde yaşamak istedi. Bir vadinin yamacında olan bu uzak ev ikimizin sığınağıydı. Bu dört beş yıl zarfında, ben bir asırlık temizlik ve mutluluk içinde yaşadım. Bütün perişanlıklarımı ve dertlerimi hayat suyuyla yıkadım, ben kalbimin ihtiyaç duyduğu dosta muhtaçtım, onu bulmuştum. Sessiz ve sakin bir yeri arzuluyordum, onu da buldum, artık

dertlerden inlemiyordum, özgür olmuştum, sadece kendi isteklerim bu özgürlüğü sınırlandırıyordu! İstediğim işlerden başka bir işim yoktu, bütün anlarım kalbimin isteklerini ve çarpıntılarını seyretmekle geçiyordu. Bu tatlı dünyayı devam ettirmekten başka bir arzum yoktu. Bu hayatı gölgeleyen tek korku ise tuzak kuran ayrılık taşıydı. Bu hayali bir komplo değildi, o günlerde beni bekleyen böyle bir gün için bir şeyler yapmak istiyordum. Ruhtaki manevi birikimler ve kabiliyet terbiyesinin perişanlık ve sefalet saldırıları karşısında en güçlü set olduğunu anladım. Bulduğum her fırsatta bu güzelliklere ulaşmaya çalıştım. Eğer bir gün fırsat bulursam, en iyi kadınlar, ruhumu etkileyen güzel ve derin eserler ve kabiliyetler hazinesinde topladığım bütün birikimler hakkında ilginç şeyler yazacağım.

(...)

Şu anda tek konuşacak şey gelecektir ve biz ona sadece kulak vermeliyiz...

ALTMIŞBİRİNCİ BÖLÜM

Herkesin bir kaybettiği vardır ve Allah'ın da bir kaybettiği vardır.

Herkes iki tanedir, Allah ise birdi. Bir nasıl yalnız kalabilirdi?

Herkes hissettiği oranda vardır.

Allah'ı bir hisseden yoktu.

Azametler, sürekli kendini görecek bir göz arar.

İyilikler, sürekli bir kendini anlayan arar.

Güzellik, sürekli kendine aşık olan kalbe susar.

Güç, sürekli karşısında itaat eden birine ihtiyaç duyar.

Gurur, sürekli kendini kırabilecek bir gurur arar.

Allah ise büyük, iyi, güzel, muktedir ve mağrur idi.

Ama kimsesi yoktu.

Ve Allah yaratıcıydı.

Nasıl yaratmayabilirdi?

Yeryüzünü yaydı.

Gökleri yükseltti.

Dağlar yükseldi, nehirler aktı, denizler kucak açtı, fırtınalar yükseldi, yıldırımlar çaktı, yağmurlar, yağmurlar, yağmurlar...

Bitkiler yeşerdi, ağaçlar baş başa verdi, otlaklar yeşerdi, ormanlar yeşerdi, böcekler kanatlandı, kuşlar cıvıldadı, küçük balıklar denizlerin içini doldurdu.

Asırlar geçti, geçiyordu, çeşit çeşit ağaçlar, rengârenk güller ve canlılar...

Başlangıçta hiçbir şey yoktu ve o Allah'ın kelimesi vardı.

Allah birdi ve Allah'tan başka hiç kimse yoktu.

Olmamakla olmak mümkün müdür?

Allah vardı ve onunla bir tek yokluk vardı.

Yokluğun ise kulağı yoktu.

Söylenecek sözler var.

Söylenmeyecek sözler var, asla söylenme kirliliğine bulaşmamış sözler var.

Fizikötesi, büyük ve güzel sözler işte bunlardır.

Herkesin sermayesi, söylenmeyecek sözleri olduğu kadardır.

Kararsız ve sabırsız sözler

Ateşin sabırsız alevleri gibidir.

Kelimelerin her biri kalplerde patlamalar yaratır.

Bunlar kendi muhatabını ararlar.

Bulurlarsa rahat ederler.

Bulamazlarsa içerden ruhu ateşe verirler, her lahza korkunç ve yakıcı bir yangın çıkarırlar.

Allah'ın söylenmeyecek nice sözleri vardı.

İçi onlarla doluydu.

Yokluk nasıl onun muhatabı olabilirdi?

Bir Allah vardı. Allah'tan başka yokluk bir hiçti, olmamakta olmak mümkün değildir, olmamakla olunamaz.

Ve Allah yalnız idi.

Herkesin bir kaybettiği vardır ve Allah'ın da bir kaybettiği vardı.

EKLER

ALTMIŞİKİNCİ BÖLÜM

İnsan dört zindana mahkûmdur, zindan değilse de dört dünyanın sakinidir: Tabiat, tarih, toplum ve benlik. İnsanın ihtiyaçlarını ve dertlerini konuşuyoruz. İnsanın bu dört hayattaki ihtiyaçları ve dertleri çeşitlidir, bazen tabiatı konuşuyor; konuşması felsefedir. Bazen tarihi konuşuyor; konuşması bilgidir. Bazen toplumu konuşuyor; konuşması siyasettir. Bazen benliğini konuşuyor; konuşması şiirdir. Ben hayatım boyunca bu manada siyaset yaptım, halka hitap ettim, halktan biri olarak kendi konumumun ve zamanın ihtiyaç ve dertlerini toplum arasında yaşıyorum. Ama bu büyük dünyada olan biri olarak da bende cereyan eden bu ilginç tarihin nihayetinde duruyorum. Aynı şekilde kendi dünyasında yaşayan ve tek kelimeyle varlıkla olan biriyim. Böylece varlığın dertlerini, hayatın zorluklarını bu âlemde yalnız biri olarak konuşuyorum ve bu "olma"ya yabancıyım.

Bu yazıların dilindeki ve üslubundaki yenilik ve garabet, onun duygu ve düşüncelerindeki yenilik ve garabeti de zor anlaşılır kılmıştır. Bu yüzdendir ki bu kitapta, pazar eleştirmenleri, kolayca azıklarını arıyorlar. Gerçek arayıcılar ise, her iki gücün teçhizatsız anlamlarını kavrıyor: Mantık ve duygu... İki geniş kültürden yardım almadan, velhasıl büyük bir dikkat ve düşünme zahmetine katlanmadan, ince duyguları ve sözün samimi ruhunu acele etmeksizin, kesin ve doğru bir biçimde kavramadan yargıda bulunmak, özellikle de yazarın dünyaya baktığı bakış açısıyla bakmak, bazen tabiat, bazen tarih, bazen vatan, ba-

zen kalp, bazen öz benlik, bazen kurak bir hayat olan bu çölde konuşmacının ruh yapısını anlamak ve her haliyle bu konuşmanın söz olmadığını, kendiyle konuşmak olduğunu hatırlamak, kendi sınırsız yalnızlığında ve samimi ıssızlığında, kendini düşünmek, kelimelerin algıladığı karmaşık bir his, genelde bilinçsiz dinde, küfürde, şiirde ve felsefi sözlerde var olan muhatabın maslahatı, kayıtları ve intikalinin düzensizliği ve görgüsüzlüğü, bu sözlerin tümü, bir adamın kendi kendisiyle konuşması, hayatın dertleri karşısında dayanılmaz var olmanın ve ilginçliğin bilmecesi, gurbet derdi, hasret, bağ... Dolayısıyla bunlar araç olmayan bir sözdür, amaçtır, o "kelime" cinsindendir, Sartre'ın deyimiyle "şey', "belirti" değildir; yani hitapsızdır; dolayısıyla bu sözler, kimseye hitap eden, mana ve duygu yükünün nakilcisi değildir. Mananın ve duyguların bizzat kendisidir, bu kitabın yazarı, diğer kitaplarda olduğu gibi kendini bu sözlerin muhatabı zannederse hata eder. Mananın özünü ve duygunun cevherini aramalı ve görmelidir. Yazıları, okudukları gibi değil, manzara seyrettikleri gibi değil, söz işittikleri gibi değil, musikiyi dinledikleri gibi, birinin kendisine seslendiği gibi değil, insanın kendi kendine inlediği gibi... Dolayısıyla ey okuyucum, bu kitabı okuma, hisset, dinleme, gör!

Bu yazıların dil ve üslubundaki garabet ve yenilik, duygu ve düşüncelerinde var olan yenilik ve garabeti daha da çoğaltmıştır. Bu da sözün zor anlaşılmasına ve bazen kötü anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bu kitapta pazarın yaygın eleştirmenlerinin kolayca yemlerini aradığı gibi ve doğru mana arayanların da kitap ve makale okudukları gibi değil... Nizamî'nin deyişiyle: "Kevir/çöl, coğrafya şeklinde tecelli eden bir tarihtir, söylemek değil, konuşmaktır."[85]

[85] Bu eksik metin, Kevir kitabına önsöz olarak alınmıştır. (Derleyen)

ALTMIŞÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bazen gereksiz hassasiyetler, gereksiz beklentilerden doğmaktadır. Bin yerden beslenenler sabah dışarı çıkmak isteyince kahvaltıdan zevk alırlar, kahvaltı yaparken bu seferki çayları güzel kokulu olduğu için keyiflenirler, ihracatı yapılan halılarını görünce hoşlanırlar, kravat takınca, elbiselerini, gözlerini ve kaşlarını seyredince mest olurlar. Arabalarını yeni tamir edince, evleri değerlenince, sokağın elektrik direkleri onarılınca, sokağın başındaki arsada ev yapılmak istenince, mahalleleri daha da bir canlanınca, çimen, gül ağaçları, mozaikler, evler, evin ağaçları, ev ve sokakları, adeta kendisini gıdıklamakta, sonra daireye girince de verilen selam, masa, telefon, bayrak, her şey, her müracaat eden, her telefon, her memurun isteği, başkanın her emri, memleketinden gelen her güzel haber onu sevince boğar. Sahip olduğu arsalar değerlenince, menfaati kendisine ulaşacak bir ikramiye verilince, insanlar kendisini konuşunca, meşhur olunca, şahsiyet sahibi olunca, tanınınca, övülünce, bilimsel bir icat yapınca, sanatsal bir eser yaratınca, bir şiir kitabı bastırınca, işler lehine gelişince, inançları başarılı olunca, partisi güçlenince, kitapları satınca, malları artınca, erkek evladı olunca hoşnut olmakta, mutlu olmakta, doymakta, dünyası ılıman, ışıklı, sıcak ve bildik olmakta, tanrısı şefkatli, hayatı mutlu, zamanı uyumlu olmakta... Bin el tarafından okşanan bir kimse, bin yemek ve şarap sofrasında doyar; on, on beş çocuk, baba olma duygularını doyurur. Bir harem dolusu kadın kocalık ihtiyacını giderir, caddelerden geçen milyonlarca kadın onun acemi göz-

lerini doyurmakta... Aynı şekilde meslektaşlarından birinin surat astığını, çocuklarından birinin öldüğünü, sokaklarındaki elektrik direklerinden birinin kırıldığını, lambasının patladığını, arsaların ucuzladığını veya okuyucularının kitabını okumadığını görünce de rahatsız olur, üzülür, alınır. Sokak lambalarının yanmasına ne kadar üzülür, bellidir. Aydınlığıyla mutlu olduktan sonra bu üzüntüsü ne kadar sürer? Sevinci sürdüğü kadar, bir dakika! Çünkü gece ve gündüz sadece bir dakikaya sahiptir, başkasının mutluluğuna neden olan diğer anlarda teselli bulur, telafi edilir.

Ama ömrünün sonuna gelen, gitmek istediği yere ulaşan, savaşta ordu komutanı iken yenilen, kapitalistlikte iflas eden, aşkta mutluluğu yakalayamayan, kalemini kılıç korkusundan saklayan bir yazar, dudakları zalimlerce dikilmiş bir hatip, sağır edilen Beethoven, kör edilen bir ressam, bütün yolların sonuna gelen hızlı bir yolcu... Hayat, omuzlarında ağır bir yük; varlık, başının üstünde alçak bir tavan; yeryüzü, ayakları altında yanan bir cehennem, kendisi karşısında bir problem, boğazında bir kemik. Bu büyük âlemde hiçbir bahane, bir an bile olsun onu gülmeye davet edemiyor. Üzgün bir hasta, sakat bir yaşlı, nasipsiz bir müflis, yaralı bir mazlum, gördüğü ve duyduğu her şeyden kalbi kırılan bir dertli, dışarıda herkesçe eziyet edilen, göklerin ve yeryüzünün eziyet ettiği, dostların üzdüğü, düşmanların işkence ettiği ve varlığın kendisinin yokluk olduğu, kâinatın ümitsizliğe boğulduğu, varlık âleminin karşısında boş ve sakin bir çöl olduğu, zamanın varlık âlemini siyaha bürüyen bir zaman olduğu bu kimse, mavi bir nilüfer gibi, susuz çölün kalbine oturmuş, çöle yabancı, geceden bıkmış, gülümsemesi ve ağlaması olmayan bir can gibi, yapayalnız bir Tanrı gibi, cennetten kovulan şeytan gibi, kayalıklarda zincire vurulan Promete gibi, insan satan Yahudi tüccarların köleleri arasında, Yusuf'u yiyen aç kurtların esiri, adanın kızgın çöllerinde avare İbrahim gibi, Zeus'un gazabına uğramış, yeryüzünde ebedî avareliğe mahkûm Eva gibi; Dante'nin Vergilius'i ölmüş Beatrice'i gibi.

ALTMIŞDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dudaklarında sigara, başı iki elleri arasında, gözlerini bir köşeye dikmiş, dertlerin uzak derinliklerine gömülmüş bir düşünce, dertle dolu bir kalp, uzanmış bir tebessüm, her şeye, herkese ve görebildiği her şeye itinasız bir göz, acı ve üzgün bir ruh, her zaman düşünce ve hüzün perdeleri arkasında kalan bir çehre! Benim her zamanki çehrem budur, herkesin tanıdığı ben buyum. Bu dünyada hiçbir şeye aldanmadım, hiçbir yalana kanmadım. Güller hep kâğıttan, renkler hep yalan, ruhlar hep çirkin, yüzler hep yabancıydı. Varlığın meşgul olabileceğim bir yönü yoktu; ben, dünyanın bu basık ve soğuk odasında mahkûm olduğumu hissediyordum. Yaratılışı üzerimdeki dar ve kısa bir elbise gibi görüyordum. Gökyüzünü ağır ve boğucu bir tavan, yeryüzünü sadece pis dilencilerin eski çorabı, boş bir konserve kutusu, yırtık bir ayakkabı, yenmiş bir yemek, ölü bir tavuk, sıyrılmış bir kemik veya ishale tutulmuş bir hastanın gece yarısı kustuğu yemeği bulabilmek için üzerine üşüşülen bir çöp kutusu gibi görüyordum. Asla bu çöplüğün üzerine eğilmedim, en ilâhi aşkları mektuba dökebilen parmaklarımı içine sokmadım; en ilahi vahiy kelimelerini fısıldayan dilimi onu anlatmakla kirletmedim, görkemli ve altın fırtınaların sonsuz deryası olabilecek kalbimi onları bulmak ümidiyle heyecanlandırmadım... Benim kaybettiğim bu çöplüklerde değil, benim kaybettiğim böylesine şeyler değil, o halde neden eğileyim, arayayım, gezeyim, araştırayım? Neyi bulayım? Bu yüzden başımı yere gömmedim, göğe de kaldırmadım; zira gökler benim tapınağımın minarele-

rinden daha kısaydı. Kendime daldım, gözlerimi kendime diktim, bakışlarım sadece kendi gizliliklerime bakıyordu, içimden başka bir yere bakmadım, derinliklerimden başka bir yere inmedim. Dünya, her an bana dar geldi, gökler üzerime ağırlık etti, varlık elbisesi bedenime kısa geldi, renkler uçuk, güzellikler çirkin, tanıdıklar yabancı! Yanımda olan her şey uzaklaştı, uzaklaştı, uzaklaştı, uzaklaştı, ben hep yalnız kaldım, yalnız kalınca herkesin etrafımdan kaçtığını gördüm, her şey etrafımdan delice yok oldu, uzaklaştı, kaçtı, ben bir avuç dert, düşünce, hayıflanma, kanatlı arzular, soğuk keşkeler, şaşkın duygular, sessiz gökyüzü, sükût sonsuzluğu, sessiz yaratılış, sessiz, sessiz! Artık dili, ağzımda biten faydasız bir et parçası olarak gördüm, sadece çiğnemeye yarıyordu; kalemi parmaklarıma bırakılan bir tahta parçası olarak gördüm, sadece imza atmaya yarıyordu. Ben büyüdükçe dünya küçülüyordu; ben derinleştikçe varlık yüzeyselleşiyor, ben anlayışlı oldukça gökler anlayışsızlaşıyordu, kendimle tanıştıkça başkaları yabancılaşıyor, ihtiyaç sahibi oldukça yeryüzü fakirleşiyordu, ben canlandıkça hayat ölüyordu. Ne kadar zordu, bilemiyorum, neler oldu? Eğer... Eğer... Eğer o ikisi gelmeseydi ben ne yapardım?

Her gün daha bir ümitsizleştiren, ağırlaşan ve karanlıklara gömülen gecenin derinliklerinde aniden iki yıldız belirdi, bir ömür sahilinde beklettiği ümitsiz okyanusun en uzak sınırından ortaya çıktı. Ben yıllardır bu dalgasız ve tek düze suların yüzeyine baktım, ne kadar uzaklara baktıysam da gözlerim habersiz geri döndü, aniden iki güzel ışık belirdi, hızlıca yanıma geldi, aniden iki renkli kuğu bana doğru uçtu. Bulaştığım kimsesizlikte aniden iki yalnızlık arkadaşım kapıyı çaldılar, geldiler, yanıma oturdular; hayır, karşıma oturdular, gözlerini gözlerime diktiler. Ah! Ne kadar tanıdık gözler! Ne kadar dost gözler, ne kadar güzel gözler! Ne diyeyim! Bakışları sanki onların değil, benim gözlerimden kalkıyordu, benim kalbimden kanatlanıyordu, benim ruhumdan yaratılmışlardı. Onlar sanki bana benim gözlerimle bakıyorlardı, beni benimle görüyorlardı... Ne

diyebileceğimi bilemiyorum! Kelime değil, dil söyleyemez. Bu ikisi geldiler, gelmeleri gereken bir anda geldiler, eğer biraz gecikecek olsalardı çok geç olacaktı veya ben çürüyecektim, yok olacaktım veya başkasında büyüyecektim, var olacaktım, kendimi unutacaktım! Ama sizler geldiniz, iyi ettiniz, lütfettiniz, garibi sevindirdiniz. Aferin sizlere, Allah sizlere ecir versin, Allah sizlere selamet versin, Allah sizlere mutluluk versin. Allah sizlere hayır versin, Allah sizleri sevindirsin. Allah sizleri benden almasın, Allah sizleri benim için korusun, Allah sizleri benim yanımda korusun, Allah sizleri benden uzaklaştırmasın, Allah sizleri benden gafil kılmasın, Allah sizleri her zaman bana dost kılsın, arkadaş kılsın, Allah sizleri benimle birlikte korusun. Siz benim ne kadar beklediğimi bilemezsiniz, yolunuzu ne kadar gözlediğimi, sizlere ne kadar muhtaç olduğumu bilemezsiniz!

ALTMIŞBEŞİNCİ BÖLÜM

1965, 1966, 1967 yılları, sırasıyla savunmasız, direnişsiz ve boş gözlerime geldiler ve gittiler. Onun gözlerinde gördüm: 1958 yılı bütün debdebesiyle, 8 Ağustos, saat iki buçuk üçe yakın, ikindi vakti, Manş Denizinde, Tourville'de, Soulange'ın kardeşi, yani Bayan Bodin ve Bay Bodin, Gutemberg sokağı, Mösyö Bodin apartmanının ikinci katı, 15 nolu daire; o güçlü, haşin, eski, kısa, yorulmak bilmez aşinalıkların garibi ve dört ayaklının o eşsiz, derin ve ebedî iyiliklerini, derin şefkatlerini hatırlayınca ruhum alevleniyor, ısınıyor. Asla görmediğim ağaçlar altında, çam ormanlarının mütevazı, bizden ve mahrem yollarında, Soulange'ı o samimi rüyasız okşayışlarıyla kendi ormanlarının kalbine götürüyor, çam ormanının mahrem, merhametli ağaçları onu bir "tanıdık" gibi aralarına alıyordu. Ormanın kalbi kendi layık tanıdıklarını görmenin derin ve sessiz sevincine boğuluyordu. O şehre ve halkına söylenemeyecek dertleri ve sözleri söylüyor, hayatın yorgunluklarını ve incinişlerini Allah'ın sadece yaşamak için yarattığı kimselerle paylaşıyordu. Onlar yaşamaktan başka bir şeye yaramazlardı ve onları sadece bir biyolog tümüyle tanıyabilirdi. Asla hastalanmazlardı. Eğer bir hastalığa yakalanırlarsa, mide veya diş ağrısından yakınırlar (özellikle belli bir diş değil, kurtların ağzında olan, sallanan, dolgu yapılan, gümüş, plastik, pirinç, beyaz veya sarı, altın kaplama yapılan diş değil, o diğer diş), kalpleri asla ağrımaz. Kalbin ne olduğunu ve nerede olduğunu bile bilmezler, mideyi kalp sanırlar. Özellikle çok yediklerinde, karınları ağrıyınca, kalbim ağrı-

yor derler, kalbim ağrıyor, ne yapayım? Bu acıyı nasıl dindireyim? Sesini nasıl kısayım? Cevabı ve devası da bellidir, hiçbir belirsizlik, kinaye, sembol, edebî ve şairane simge, irfani işaret, felsefi yorum, beyin jimnastiği de yoktur, bir miktar arıtılmış su, sabun veya hatmi çiçeği, biraz tuz, biraz da keneotu yağı, karıştırırsan daha iyi olur. İşte sana karın ağrısı ilacı, helile (hekimlikte kullanılan bir bitki), çörek otu, inci gülü, dereotu, karabiber, tuz karışımı... Biraz sonra vicdan rahatlığı (burada da vicdan, kalın bağırsak manasınadır), iç mutluluğu (bağırsaklar), ruh sağlığı (mevcut buharlar ve havalar), nefis itminanı (?), kalp aydınlığı (mide) ve neticede iç barış (rahatsızlıktan, hastalıktan sonra doğan bir rahatlama hali), o hakiki, güzel, yüce, gözlerinden gizli "ben"ime gölge eder, birkaç geğirme, göz yaşartan tebessüm, dertlerin sonu, acıların dinmesi ve sessizliği ilan eder...

Ne diyordum? Unuttum. Bu üçüncü sınıf insanlar aklıma gelince sözümün düzeni bozuluyor. Heyecanla, aceleyle ve nefes nefese bir yere koşarken bile, yolda adama benzer adam olmayanlardan birini görürsem (birinci ve üçüncü sınıf insanlar hakkında söylenilen güzel bir sözdür) duruyorum, sövüyorum, ağzım yoruluncaya kadar küfrediyorum, sonra halsizlikten mecburen yeniden yola koyuluyorum. Yavaş yavaş hedefime doğru ilerliyorum. Hal, zevk, şuur, anlayış, takva ve ibadet ehli olan şeyh şöyle diyordu: "Bazı adamlar yani insanların çoğu (bahsettiğim birinci ve üçüncü sınıf insanlar) öylesine müstahaktırlar ki farz olan dört rekatlık bir namazın veya yüz rekatlık nafile bir namazın bitmesine birkaç kelime bile kalmış olsa, bunlardan birini görecek veya hatırlayacak olursan, hemen namazını bozmalısın, selam verip bitirerek değil, namazı bozmalısın, namazı bozmak farzdır. Namazı bozup ağır sövgüler yağdırmalısın onlara, bu daha önemli farzı yerine getirdikten sonra yeniden namazına durmalısın."

Bu büyük şeyhin fetvasıyla amel ettiğim için özür dilerim, namazımı yarıda bozdum ki o...

ALTMIŞALTINCI BÖLÜM

Dün gece Şattularap sularında petrol şirketinin gemilerinden birine binmiştim. Birisiyle olmayı ne kadar isterdim, en azından yalnız olsaydım? Ama ne yazık ki hiç birisi olmadı. Bir grup profesör, öğrenci ve petrol şirketinin yüksek rütbeli bir memuru! Ne kadar aydın, nazlı ve merhametli insanlar! Beni davet etmek için büyük zorluklara, zahmetlere ve masraflara katlanmışlar. Halbuki bu yıl da geçen yıllarda olduğu gibi, her iki tarafa da faydalı olsun diye kalın enselilerden birini davet etmek istiyorlardı. Üç yıldan beri sırasıyla Doktor Heştrûdî, Doktor Şafak ve Doktor Nasr (bu üçüncüsü iyi ve kültürlü biridir) davet edilmişler, bu yıl da bu üç kişiden birini veya Suretger Beyi davet etmek istiyorlardı! Suretger Bey, gençliğinde "söz değerlendirmesi" adında gevşek, kırık ve küçük bir yumurta yapan kimsedir. Sonraları da yani tam otuz beş yıldır bunun ekmeğini yiyor, elbette başka şeylerin ekmeğini de yiyor; ama burası yeri değil, dili kırmızı... Rüzgâra savuruyor!

Ama bu yıl genç hocaların ve öğrencilerin dediği oldu. Gençlik yılı olan bu yıl oraya ben gittim. Gençleri aldatmaya çalışıyorlar... Velhasıl oraya gittik... Gerçi ruhen böylesine kalabalık gösterilere hiç ilgim yok, hatta ondan kaçıyorum; ama benim Abadan'a ve Petrol Fakültesine gidişimin büyük bir anlamı vardı ve ben de bu anlam için gittim.

Üç yere gidişimin çok anlamı var: Abadan, Tebriz Üniversitesi ve Tahran Üniversitesi. Bu yüzden bu üç yere gitmeyi kabul et-

tim. Gerçi Şiraz'a yetişemedim, iki üç saatlik bir erteleme oldu, ben de ilk uçağa yetişemedim, havaalanına geç gittim, gidince de biletimi kabul etmediler. Arkadaşımın evinde unutmuştum, gece yarısı getirdi, ertesi sabah havaalanına gidince biletimin çocuklar tarafından delindiğini gördüm, onlar da kabul etmediler, velhasıl olmadı; ama iki hafta sonra gideceğim.

Dün gece konferanstan sonra yaptığım o İngiliz tarzı bilimsel mülakat, oranın muhiti, insanların durumu hoşuma gitti. Organizasyon güzeldi, görüşmek ve gezmek için... Ben rafineriyi görmek istemiyordum, boş yere gidip nasıl petrol çıkardıklarını, 150 tonluk gemilere yüklediklerini görerek vaktimi telef etmek istemiyordum.

Gemiler, gemiler, gemiler... Taşımak, taşımak, taşımak...

Kayık yarışı dediler, 15 dakika dedim. Bana motorlu bir kayık verdiler, hoşlanmadım, geri döndüm. Gençlik yıllarımda çok seviyordum, kürek sporu, binicilik, atıcılık, satranç... Saatlerce meşgul olurdum. Biniciliğe aile ortamında, küçük yaştan beri aşinaydım. Sahi unuttum, bir de yüzücülük! Çok iyi yüzüyordum, Kehk girdabında ve Şetori kuyusunda yüzüyordum. Şetori kuyusu, Şetori'nin boğulduğu çok derin ve büyük bir kuyuydu, ismini de ondan almıştı. Sabahtan akşama kadar orada yüzüyor, oynuyordum! Satranç! Şu anda da sevdiğim tek oyun. Gerçi halim kalmadı, değiştim, şimdi de kelimelerle oynuyorum, hayal ve aldatma oyunu, kendini sanatla aldatmak! O edebiyat ve eleştiri önsözünde yazdığım gibi sanat, esir ruhu, kurtulma ümidi dahi olmayan o zindandan kurtarma çabası, zindanın çirkinliğini ve esaretinin acısını azaltmak için süslemekten ibarettir. Sporum ise hep alıştırmalar, alıştırmalar, alıştırmalar... Böylece kendimi yalnızlığa, ayrılığa ve hayata alıştırıyorum. Kesin kaderimiz olan ve gelecek olan karanlık ve soğukluklara tahammül etmeye çalışıyorum. O kimsesiz kalacağım ve kaybedeceğim zamanda beni koruyacak harikulade gücü elde etmeye çalışıyorum. Yakında tek başıma çekmem gereken dertleri içimde gizlemeye, kimseye söylemeden ve kimse tarafından bilin-

meden kendimle birlikte mezara götürmek istiyorum. Bakışsız göz açmak, ruhsuz dirilmek, hedefsiz gitmek, ümitsiz var olmak, bekleyişsiz kalmak, yazmamak, istememek, sahip olmamak alıştırmaları... Ah! Ne kadar zor!

Ne diyordum? Ha, o gece Şattularap sularında!

Ah! Ne büyük işkence! O saatlerde ruhun vicdandan ayrı olduğunu hissettim, bunu hiç kimse keşfetmemiş, vicdanı bir ruh haleti olarak kabul ediyorlar, ne kadar bilgisiz filozoflar! Ben bunların iki ayrı şey olduğunu ve her birinin kendine özgü huyları olduğunu hissettim, keşfettim.

Ruhum, onların varlığından dolayı acı çekiyor, kalbim (belli oluyor ki kalp o ruhtur ve doğrudur da) onlardan hiçbirinin olmamasını istiyor. Bir ben vardım, bir de Şattularap, Şattularap ve ben, hayır, bir ben vardım, bir gece bir de Şattularap, birkaç saatlik güzel bir dünya! Bakışlarından, huzurlarından, yüzlerinden, varlıklarından, sözlerinden, sorularından, soru sormalarından ne kadar rahatsız oldum! Düşmanlık ve kin hissediyordum, bunların bir avuç, gereksiz, meraklı ve eziyet eden kimseler olduğunu, bilerek buraya geldiklerini ve benim neler yaptığımı görmek istediklerini sanıyordum. Bilerek bu soruyu soruyor, benim istediğim gibi olmama, istediğim kimselerle yaşamama engel olmak istiyorlardı!

Sorduğu soruların her biri, uyumamam ve huzurumun kaçması için birer soğuk duş gibiydi, kötü yakalanmıştım, sustukça perişan oluyordum, üzerime soğuk suların döküleceğini hissediyordum, beni daha çok endişelendiriyordu...

Ama vicdanım! Beni kınıyordu! Sen, kendi hayallerin, ruhunun ve kalbinin zevkleri için seni seven bu nazlı insanlardan yüz çeviriyorsun, utanmaz! Bunca fedakârlık, masraf, koşuşturmalar, ensesi kalınlarla çatışmayı göze almak, bunca duygu, iman, dostluk, ihlâs, samimiyet, temizlik, seni gördüklerinden dolayı buldukları sevinç birer hiç! Sen buraya oturmuş Nasiruddin Şah'ın dediği gibi hayaller kuruyorsun. Bu zavallılar, senin için-

den nelerin geçtiğini nereden bilecekler, yoksa sana böyle bakmazlar, böyle konuşmazlardı! Asrımızın İkbal'i, gençliğin duygusu ve dili, övüncü vs. gibi laflar etmezlerdi! Sen artık bu neslin putu değilsin, ümidi değilsin, sen fırtınalarda kaldırılan o bayrak değilsin, sen Aime Cesair'in dostu, Frantz Fanon'un arkadaşı, Massignon'un öğrencisi, Gius'un zindan arkadaşı, Zühre Deryef'in mabudu değilsin! Ne kadar ateşli hatıralar! Yangın! Enkaz! Ölüm! Ağlamaktan başka ne yapılabilir? Ne edilebilir?

O Tunus'ta şehit oldu, beni bir put gibi görüyor, bana karşı ilginç bir tavır sergiliyordu, beni ne kadar iyi, büyük ve yıpranmaz sanıyordu... O şehit oldu... Hem de hangi yolda! Nasıl! Nerelere ulaştı? Ve ben? Bu turistik şehirde oturmuş, idari terfilerle uğraşıyorum! Onu öylesine etkilemiş, kendimi tanıtmışım ki benim Meşhet Edebiyat Fakültesi dekanı olmamı uygun görmüşler! Ve buna layıkmışım! Bazıları, bütün ısrarlara rağmen kabul etmeyişime şaşırmışlar ve bana olan inançları artmış. Kendime karşı yoğun bir nefret hissettim. "Bütün ısrarlara, tehditlere ve üç dört ay boyunca kabul etmem yönündeki yalvarmalarına rağmen kabul etmeyen, almayan zat-ı âliniz ile almak için yıllarca koşan, uşaklık, dalkavukluk, sahtekârlık, yalancılık ve rezillikler yapan ve çirkin işler sergileyen kimseler arasındaki fark şimdi belli olmaktadır." deyince de onun yüzündeki derin aptallığı hissettim. Bunun üzerine ben de: "Aferin!" dedim.

İrec Mirza'nın 16 subaya yaptığı konuşmada söylediği şu söz terbiyesizce de olsa güzel bir sözdür:

"Bendenizi övmeye kalkınca,
Kirlettin beni ey alçak ahmak"

Geçen yıl babam Tabes'e gitmişti. Tabes şairlerinden biri babamı karşılarken dört beş karışlık bir kaside okumuştu! Hem de ne kaside! Ne övgüler! Bütün ömrünü kitap ve özgürlük için geçiren zavallı babama ne faziletler...

"Üstatların üstadı, zaman ehlinin iftiharı,
Ey şeriat parmağındaki elmas yüzük,

Bir ömür mum gibi ilim meclisinde eridin
Şaşkınlık çölünün karanlığında bir ışık yakmak için

Bu yüzden üstatlık elbisesini giymişsin
Ki dine, ilme ve *Şah'a hizmet edesin!'*

Allah'tan mükâfat olarak seçkin bir evlat aldın.
Üstatlık elbisesini Şah sana verdi hediye[86]

Aslan yavrusu, kuyruğu ve yelesiyle benzemez babasına
Kükremede, tilki yakalamada ve cesarette benzer

Mansurî seni övdü ey zamanın övüncü,
Bu fazilet yeter sana, o övdü faziletin

Tabes halkının dilinden bir dua getirdin
Şairlerin kasidesinde istek geleneği var

Senden istiyorum ey İran Şah'ının sevgilisi
Sevgili Şah'tan bir lahza izin iste

Şah'a arz et ey vatanın ve Şah'ın hizmetkârı
Tabes'in mahrum kaldığını Şah'ın ve milletin devriminden

Ta ki bir emirle şehrin valisi kılsın
O olgun ve temiz oğlunu

O, Tabes'te vali değil, sultandır
Tabes halkı can-ı gönülden ona bağlıdır..."

[86] Üç yıl öncesine kadar şairin methettiği adam üniversitede ders veriyordu. Tabes vakfı memuru üstad Mensuri'nin kasidesinden de anlaşıldığı gibi üstatlık makamını ona şah vermiştir.

Je vous mercie infiniment
De m'aboir fait pansement
Mon Dieu! Mon Dieu! quelle espérance!
Qui peut-il avoir cette chance! [87]

Fransa'dan akamete uğrayan insanların söylediği bir şarkıdır bu!

Evet... Velhasıl ben öylesine büyük azamete sahibim ki halkın bütün arzularına rağmen Tabes valiliği için hiçbir teşebbüste bulunmadım ve babam da Şah'tan benim valiliğim için bir izin almadı!

Ne diyordum! Unuttum. Bu bir metrelik şiiri, sonuna kadar okudum! Güzel! Beni de çok övmüş, ben de beni pansuman ettiği için kendisine çok teşekkür ederim! Aferin! Aferin! Aferin! Ne büyük bir ümit, kimin böylesine büyük bir şansı olabilir? Güzel bir kasideydi, beni Zühre Deryef'in hatırasından kurtardı!

Ha... O gece Şattularap üzerinde keşke yalnız olsaydım.

Başıma rengârenk kuş yağmurları gibi düşünceler yağıyordu. Su, nehir, deniz, özellikle de güneşin batması ve geceler hayallerimi canlandırıyor, bütün uyumuş hatıralarımı alevlendiriyor. Hayallerim ne kadar da uzuyor! Ruh ne kadar genişliyor! Bu Şattularap benim için başka bir anlam taşıyor. Şattularap o gece benim için, ne Türkiye'nin kuzey dağlarından doğan bir nehir ne de Irak'tan gelerek burada birlikte kucaklaşıp Körfez'de ölmeye hazırlanan Dicle ve Fırat'tı. Hayır, bin yıl öncesinden, Sümer, Babil, Asur ve Akad'dan akıp gelen bir nehir. Asırları, çağları aşıp geliyor. Gördüm ki Dicle ve Fırat, Bizans'ın kalbinden çıkıyor, yan yana, birbirinden uzak yola düşmüş, devirleri, asırları kat ediyor. Hepsi de beni yakından tanıyor, benimle ya-

87 "Beni pansuman ettiğiniz için teşekkür ederim.
Allah'ım! Allah'ım! Ne büyük ümit,
Kimin böyle bir şansı olabilir.
Beni pansuman ettiğiniz için teşekkür ederim."

kın ilişkileri var, hepsiyle yaşadım. Dertlerin, arzuların, olayların, keşmekeşlerin, büyük ölümlerin ve doğumların ve ünlü çehrelerin halkıyla haşrolmuştum. Onlarla tüm tapınaklarına gittim, tüm merasimlerine katıldım, kitabelerini okudum; tüm şarkılarını, şiirlerini ve dualarını dinledim... Koşa koşa, yaya, düşe kalka, sürünerek, tarih dolu topraklarda yüzüstü sürünerek geliyorlar, geliyorlar, geliyorlar, gözleri yaşlı yoldaş gibi... 16 Kasım 1966'da Abadan'da yanıma geldiler, ne diyorlardı? Ne hikâyeler! Ne hatıralar! Ne dertler! Unutulan şeylerin hikâyesi! İbrahim ve ateşi! Bu ikisinin geçtiği Ur şehrindeki Nemrud'un hikâyesini! Yahya'nın, Herodes'in ve o kadının hikâyesini! Görkemli ve büyük Hammurabi'nin hikâyesini, büyük tanrı Bâl'in hikâyesini, Babil'in dev tapınağının hikâyesini! O ince ve uzun tapınağın içinde aşk tanrısı vardı ve içler acısı kaderi... Asurlular vahşice girip aşk tanrısını o Babil kulesinin içinden çaldılar; hor, kimsesiz ve saygısız bir yere attılar. Dünyanın yedi harikasından biri olan o güzel tapınağındaki aşk tanrısı, o kendi güzel tapınağından uzak, karanlık ve soğuk zindanlara atıldı! Ah! Tarih ne de kötü tekerrür ediyor! Ninova'nın hikâyesi! Peygamberler şehri, efsaneler dolu şehir! Üstünde de Asurlular, kaba ve kan içici halk... Yakınlarında M.Ö. 5000 yıl önce kuruyan o tehlikeli bataklıklar... Sümerler orayı geçti, çalıştı ve Körfez'in üzerinde, benim ayaklarımın altındaki Körfez'in üzerinde ilk defa gemi yüzdürdüler. Ve deniz tüccarları! Hindistan yolu... O...

Ne diyeyim? İçimde ne dalgalı ve ilginç bir sel akıyor! Düşünüyorum! Ama bu gecenin sessizliğinde asla sesi dinmeyecek! Gılgamış'ın dertli ve ateşli feryadı! Sümer kahramanı! İniltilerini beş bin yıl öteden duyuyorum, o da kendisi gibi bu göklerin altında avare geziyor, bu dar dünyanın kapısına ve duvarlarına el sürüyor, çıkabileceği bir delik arıyor, kalbi hüzün dolu! Uçuş arzusu! Kaçış arzusu...

Yolculuk ne kadar ilginç ve güzeldir! Kaçış, uçuş, olmamak ne güzeldir!

Adını bile kimsenin bilmediği 7000 yıl önceki şairin ağlamaklı feryadı sanki benim eski dostumdur. Lagaş şehri tapınağının viranelerinin üzerine oturmuş, onun da tapınağını Asurlular çalmış ve o tek başına dertlice inliyor, şehirden ve tapınaktan uzak putunun mateminde şiir söylüyor! Ne yapsın? Şarkı söylemekten, şiir terennüm etmekten, dert ve şevk hikâyesi anlatmaktan başka ne yapılabilir?

Mezopotamya ile aramda ne kadar akrabalık, dostluk ve tanışıklık olduğunu gördüm. Dün akşam bu iki nehir ayaklarımın altında teslim olmuştu. Körfez yakındı, nehir denize yakınlaşmıştı! Ne kadar ilginç ve taze duygular içindeydim! Bu tarih ne kadar da bana benziyor. Bu toprakların kaderi benim kaderimi andırıyor! Ben her olayda kendi ruhumu ve hayatımdan bir olayı görüyordum!

O Lagaş şehrinin tapınağını hatırlamak ne kadar korkunç ve yakıcıdır. Ben de 7000 yıl önce şehrin terk edilmiş tapınağının kenarında oturmuş inliyorum; gurbet kıssasını, yalnızlık destanını ve ayrılık ağıtını yakıyorum! Benim putumu da Asurlular çalmış, şu anda tapınağımın mihrabı boş duruyor. Tapınağımın putu, güneş, ışık, ısı ve ateş tanrıçası Bâl'in makamı şu anda boş duruyor, gözleri yolda bekliyor! Yıllardır boş duruyor, hiçbir put yerini dolduramadı. Tapınağımın köşesine bucağına başka putlar koydum; ama tapınağın kıblesi, mihrabı, ateş yeri Bâl'in özel makamıdır. Artık kendisi yok! Asurlular, benim Bâlimi[88] çaldılar, gasp ettiler. Onlar benim Bâlimi tanımıyorlar, satmıyorlar, onu kendi evlerinde gizlediler. Onlar tamahkâr ve haris tüccarlardır, onu çaldılar, saklıyorlar, serbest bırakmazlar, bana geri vermezler, asla yalnız ve boş tapınağa geri vermezler, onu şehrime geri getirmezler. Duydular, bedenini dua edenlerin ihtiyacının latif mermerinden yontmuşlar, ayaklarını -güzel par-

88 Bil veya Bâl, Mezopotamya'nın meşhur putudur ki bütün kültürler ve dinlerde farklı isimlerle anılmıştır. Babil yani Bab-i Bâl (Bâl'in dergahı) aynı şekilde İsrafil ve Cebrail isimlerinde de "El" kelimesi "il" olmaktadır. Bel Fransızca da "Belle"dir.

mak uçlarını topraktan bir piyano üzerine koymuş, bekleyiş sonunun en heyecanlı şarkılarını söyleyen sanatçının iki elleri gibi- uçan meleklerin nazik ve ince kanatlarından yapmışlar, güzel arzularımın cenneti hayalimde canlandığında, gönlüm şefkatinin hatırasıyla yıldız yağmuruna tutulmuş gibi onda uçuyor. Boynu bir sürahiyi andırmaktadır, kendisine şarkı söyleyince ve hiçbir zaman ona okumayacağım gazelleri terennüm edince, dudaklarıma koyuyor, susuz boğazıma hatırasının mest edici şarabını döküyor. Dudakları gönlümün Hayyam'ının okuduğu ve diline doladığı bir rubaidir. Öyle bir rubaidir ki onu okuduktan sonra dudakları şiire kapanmış ve şair susarak ölünceye kadar onu seyretmeye koyulmuş, gözlerini on iki şah beyitten ve o genç, kararsız, güzel melodili mısradan çevirmemişti. Bir meleğin ruhu gibi olan iki beyti mıknatısın çekim gücü gibi dalgalanmakta ve altın rengine bürünmektedir. Burnu Tuba ağacının üzerinde yuva yapan kızgın ağaçkakanın gagası gibidir, zarif ve güzel yontulmuş heykel gibi güzel ve keskin bir itiraz gibidir! Başında sabırsızlık eden saç örgüleri, kalbimin kavgalarıdır... Elleri dertli ellerimin avare ruhundadır ve her parmak ucunda, el çizgilerinin kırışığında, incinmiş damarlarında, zayıf derisinin altında nice dertler gizlidir, nice sözler yatmaktadır. Okşayışlar, sessiz ve ilginç fısıltılar, dilsiz konuşmalar, dilsizin gizemli hikâyeleri, cadılar, büyüler, sırlar ve bağlar onda düğümlenmiş ve nice sözleşmeler onda yalnız kalmış, yeminler onda solmuş, feryatlar onda kana bulanmış, merhametler onda susamış ve ihtiyaçlar onda (...)

ALTMIŞYEDİNCİ BÖLÜM

Ne kadar endişeliyim! Razı mı olmalıyım, olmamalı mıyım bilemiyorum? Kendimi kınamalı mıyım, övmeli miyim? İyi bir şey mi yaptım, kötü mü? Acı bir trajediye yakalandım, hakkında hüküm verilemeyecek insanın macerası ve acı hikâyesi olan bir trajedi. Ama hüküm vermek gerekir. Duygu, bir yüzü güzel, iyi ve heyecanlı, diğer yüzü çirkin, kötü ve nefret verici olan bir olay karşısında yer almaktadır! Bu durumda ruh, ebedî bir azaba düşmektedir! Nasıl olacağını bilemiyor? Ne hissetmeli?

Örneğin, en değerli yakınlarınız, mesela kız kardeşiniz, eşiniz, sevgiliniz, fikir arkadaşınız, gönül dostunuz ve hapishane arkadaşınız, başınıza gelen büyük ve tehlikeli bir olayda sizin için en insani yüce fedakârlıkları yapmış, sizin maslahatınız için kendisinden, hayatından, huzurundan ve isteklerinden vazgeçmiştir... Burada bir insan ruhu etkilenmekte, sevginin şiddeti karşısında takatsiz düşmekte, yüzü kızarmakta, gözleri yaşarmakta, kalbi göğüs kafesinde sabırsızlanmakta, çok acılar çekmektedir. Bu ruh, tıpkı hassas bir cam gibi en yumuşak ve en küçük bir ruhi sevgi, iyilik ve güzellik dalgasını hemen kaydetmekte ve algılamaktadır.

Ama... Bu olayın başka bir yönü daha var, bu boyutu herkes hissedemez, tek boyutlu gözler göremez; ama bunu bulan ve gören kalpler çaresiz kalmaktadır... O diğer yön nedir? Farz edin, siz o değerli akrabanızı, vefa, dostluk, fedakârlık ve muhabbet yağmuru altında ıslanırken, içinizden şöyle düşünebilirsiniz: Neden? Neden o kendisini benim fedakârlığıma muhtaç görmedi de beni kendi fedakârlığına muhtaç gördü? Neden? Neden bu

tehlike ortamında ikimizden birinin öne atılması, göğsünü siper etmesi, o diğerini sığınağa alması gerekmiştir ve ikimizden beni değil, kendisini seçmiştir? Neden o göğsünü siper etsin ve ben onun sığınağına sığınayım? Neden o beni kendisinden daha zayıf görsün, neden kendisini benden daha kahraman ve sabırlı görsün? Şimdi ikimizden biri, birikimlerini yağmacılara vermesi gerekirken, o kendisi gönüllü olarak ortaya çıkmış, benim servetim korunsun diye fedakârlık ediyor. Yoksa o beni menfaatçi ve tüccar mı sanıyor? O kendisini benden daha temiz ve takvalı mı görüyor...? Bu fikirler yavaş yavaş tırmanır ve insanı böylesi bir yağmur altında öfkeye ve kızgınlığa iter!

Sartre, eşi olan bir adamdan bahsediyor,[89] bu adam ortak hayattan, eziyet ve sıkıntı dışında bir şey görmemiş. Kendisi bir dünyada yaşıyor ve öylesine düşünce ve haller içindedir ki eşi bütün bunlara yabancıdır. Bu iki yakın arasındaki uzak ayrılık, tahammül edilemez dereceye ulaşmıştır.

Adamı onun zorlukları, hayalleri, duyguları ve aşklarıyla yakından tanıyan bir kalp ile çok seviyordu. Sevgilisi -yüzünde yabancılık, uzaklık ve ayrılık dışında bir şey okunmayan, birlikte yaşadığı her gün adamı günlük ve aşağılık meşguliyetlerin zevkine ve küçük dünyaya çekme telaşından başka bir şey olmayan eşinin tam aksine- onun için yüzünde kendi samimi, gizli ve doğru benliğini gördüğü saf ve temiz bir ayna gibiydi. Bir tek ışığını yüzlerce renk cümbüşüne değiştirmeyeceği bir güneşti. Bakışlarında sonsuza dek uzanan tanışıklıklar, özgürlükler ve arzular ülkesini görüyordu...

Tanışıklık aşka varıyor ve aşk, yerini birliğe ve salt beraberliğe, ayrılmazlığa bırakıyordu. Her birisi diğerinde yaşadığını hissediyor, diğerinde canlandığını, diğerinin gırtlağıyla nefes aldığını, diğerinin gözüyle gördüğünü ve diğerinin varlığıyla var olduğunu hissediyordu.

Aniden bir olay oldu, yok oldu, adam bekleyiş ve şüphe işkencesinde, siyah ve vahşi bir habersizlik içinde çırpınmaya başla-

[89] Egzistansiyalizm ve hümanizm, son sayfalar.

dı. Onun için artık yaşamak bir veba hastalığı gibiydi, bundan kurtulmak için de sadece ölümü düşünüyordu. Zira böylesine bir kader, daha uğursuz ve zor günlerin habercisiydi.

Böylece ümitli, aşk dolu, dost ve güvenli iki ruhun aniden kayboluşu, onları acımasız vahşi bir sefaletin boğucu derinliklerine gömüyordu. Bu iki insan için dünyadaki hiçbir cinayet böylesine bir musibet vücuda getiremez.

Bu kayboluş neden?

Bu hayati bağları aniden koparmak kararı almıştı, özgürlük yerine boğulmayı göze almıştı. Neden?

O adam eşi için kalbini feda etmek ve kaybolmak kararını vermişti!

Sartre şöyle diyor: "Ben Hıristiyanlığı ve beşerî ahlâk filozofu olan Kant'ı gelip görüşlerini söylemesi için davet ediyorum.

Acaba büyük ve güzel bir hizmet mi etmiştir, yoksa büyük ve kötü bir cinayet mi işlemiştir?

Eğer böylesine ahlâki bir vesveseye düşmeseydi ve yolculuğunu riyasız ve duvarsız şehre kadar sürdürseydi...

İşte budur trajedi.

Rüstem ve oğlu Sohrab'ın hikâyesi de böyledir. Rüstem, Sohrab'ın, Sohrap da Rüstem'in karşısındadır. Vatanı mı, yoksa babasını veya oğlunu mu? Hangisini feda etsinler?

On yedi yıl önceki 17 Şubat olayını hatırlayınca kalbim yeniden yaralanıyor. Benim için en büyük ve samimi fedakârlığa katlanan ve büyüklüğü ile beni aşağılayan birine sövmüş, onu iman gevşekliği ve inanç zayıflığı ile itham etmiştim. İkimiz de biliyorduk ki o sözler sadece ağzımdan çıkmıştı, kalbimin haberi yoktu. Fakat iki hafta sonra serbest bırakılınca her an bunun utancını yaşadım, perişan oldum, o günden beri defalarca gidip beni bağışlaması için özür dilemek istedim; ama zordu. Şimdi müdür olmuş, görüşmek kolay değil, bir iki defa görüştüğümüzde de oldukça ciddi ve yüzeysel bir tavır takındı! Şimdi Bistun bölgesinin su ve elektrik idaresinin genel müdürü olmuş. Çöl Bayındır-

lık Kurumu Genel Müdürü. Ben ise siyasi bir sanık, takip edilen özgürlükçü ve Musaddıkçı birisi... Millî Direniş Hareketinin liderlerinden biri... Özgürlük Hareketi, Millî Cephe ve dışarıda İranlı Öğrenciler Konfederasyonunun genel sekreteri, binlerce başka suç ve itham? Onunla görüşmem ve tanışmam doğru olamaz... Onun için sıkıntı doğurabilir, onun da dosyası var, ona da iyi bakmıyorlar, eğer bizi birlikte görürlerse dosya yeniden açılır. Beni boş ver; o, işini, mesleğini kaybeder. Faydası nedir? Hapse düşerse yaptığı bu faydalı işleri de yapamaz.

Ama... Yine yapamadım, onun gösterdiği bu güç, merhamet, samimiyet karşısında ben sövdüm, kötü laflar ettim. O bunlardan uzaktı, özür dilemeliydim, bu beni rahatsız ediyordu; ama yanına gidemedim, konuşamadım, omuzlarından tutup sarsamadım, beni bağışlamasını isteyemedim. Ama yine de kaç defa kendisine mektup yazmama rağmen gönderemedim, olmadı, siyasi açıdan sakındım, biraz da utanıyordum; ama beni bağışlamasını istediğimi anlaması için kendisine bir iki cilt kitap gönderdim. İslam Sonrası İran Tarihi ve İnsanın Yaratılışındaki İstisna... Ama onun muhabbeti ve fedakârlığı karşısında benim öfke ve gazabımın estirdiği tozları kalbimden nasıl silebilirdim, hangi elle temizleyebilirdim, hangi suyla yıkayabilirdim?

Hiçbir elle! Hiçbir suyla! Eğer sıcak suyla yıkanmış olsaydı, baharın inleyen ateşli ve üzgün bulutlarından boşalan yağmurlar altında yıkanmış olsaydı, şimdiye kadar bırakın lekesini, hatırası bile kalmamış olmalıydı; ama silinmemiş! Gitmediğini biliyorum ve bu beni rahat bırakmıyor!

Bir şey yapamayacağımı biliyorum. Sadece ondan bana yardım etmesini isteyebilirim, sadece benim canımı ve malımı korumak için çektiği acılar ve gösterdiği fedakârlıklar yerine, beni düşmana teslim etmesini, kaderimle baş başa bırakmasını ve beni düşünmemesini isteyebilirim. Benim mal ve makamımdan dolayı endişe etmesin, beni her gün zehirli tırnaklarını canıma, kalbime ve boğazıma saplayan bu vahşi işkencelerin güçlü ve acımasız pençesine salıversin, her dakika acısı artan bu derin yaramın üzerine...

ALTMIŞSEKİZİNCİ BÖLÜM

ELÇİ GÜVERCİNLER

Ey bir aşığın kulesinin zirvesine yuva yapan iki güvercinim, ey benim dost mesajlarımın elçisi! Bu düşman topraklarda bu yabancı göklerin altında bir garip yolunuzu gözlüyor!

Dağların yüksek zirvesi gözlerimden silinmiş ve dağlar, yerin dibine geçmiş; denizler kaybolmuş, ağaçlar kaçmış, renkler solmuş, evler yok, insanlar hep kaybolmuş... Ah! Gök kapağını başımdan kaldırmış, ben şu anda yokluk çölünün en uzak noktasında yokluğun sessiz çölünde, hiçlik havasının zirvesinde geziniyorum, şaşkınım... Bilemiyorum, ne zaman kıyamet koptu? Ay, güneş, yıldızlar, gökler, dağlar, insanlar, denizler, renkler, sesler, tatlar, eşyalar... Her şey ne zaman gitti? Nereye gittiler ve ben neden kaldım? Ben neden yalnız kaldım? Şimdi ne yapayım, ne yapmalıyım? Artık bize hiçbir şey yok. Onca şeyden geriye kalan sadece korku, gurbet, tıkanma, acı ve bekleyiş! Başka hiçbir şey yok... Ben, bekleyiş ve korku... Belki ben de yoğum! Belki! Ama korku var, tıkanma var, bekleyiş var, bunlar da ne kadar acılı ve zor hissediliyor! Bu çok kötü, evet, hissediliyor ve bu da benim var olduğumun tek göstergesi. Eğer olmasaydım, bu yokluğu, tıkanma, korku ve acı dolu yokluğu ve bekleyen yokluğu nasıl hissedebilirdim? Belki de bir başkası hissediyor? Belki de! Ama o başkası da benim; ama bu kıyametten önceki ben miyim? Belki başka biridir, o da herkes ve her şeyle gitmiş olabilir... Ve bu kalan benim, belki bu kalan ben, o giden, o şeyle ve herkesle giden benden başka bir bendir... Ama hayır ben oyum... Eğer o olmasaydım bu güvercinler beni nereden tanıyabilirdi?

ALTMIŞDOKUZUNCU BÖLÜM

Ama Zeus, Mont Parnasse zirvesinde kalacaktır, orayı terk etmeyecektir. Demavend'in karşı ve yüksek zirvesinde onun için, oraya sığınsın diye buzdan bir saray yaptılar; ama o gitmeyecek. Yunan mitolojisinde söylendiğine göre miladi 2. yılın yazında Zeus, Mont Parnasse zirvesinin tam karşısındaki "aşıklar kulesi" [90] nin tepesinde o yan yana iki ayrı yuva yapan o güzel renkli iki güvercinden gizlice perişan ve hüzünlü panteonunu alarak her taraftan Mont Parnasse'ı saran alevler arasından gizlice kaçmak istedi. Atina halkı haberdar olmadan Rey'e ulaşmak ve Demavend'in yüksek ve mağrur zirvesinde yapılan sağlam ve yüksek buzdan kalede gizlenmek istiyordu. Böylece ateş kızı, yangın kuşu, Helen'in ateşli mesajlarının elçisi olan o iki güvercin, onu bulamayacak, her ne kadar arasa da göremeyecekti. Bir süre sonra Atina'dan kaçan Zeus, Simorg gibi tanınmayacak ve sabırsız kuşlar yuvalarına geri dönecek, dinecekti. Ateş kızı, kız kardeşi gibi denizde boğulacak, yangın sönecek ve Zeus, Mont Parnasse'ı ateşin elinden kurtulmuş görecekti. Böylece ya Atina'ya

[90] Âşıklar Kulesi sahilde yapılan güzel ve görkemli kulelerdir, uğurlayanlar damına çıkıyor, üstündeki odaya oturuyor, oradan gemiyle yolculuğa çıkan sevgililerini uğurluyorlardı. O zamanlar deniz yolculukları, fırtına, boğulma ve ölüm tehlikesi ile doluydu, oldukça zor ve geri dönüşü ümitsiz bir yolculuktu. Gençler, yüreklerini sahile bırakıp, canlarını denize verince, kızlar kulenin üst pencerelerinde oturuyor, sevgililerine el sallıyorlardı, gemiler gözlerden kayboluncaya kadar öylece vedalaşıyorlardı. Hollanda sahillerinde hâlâ birçok kule vardır. Yunanistan'ın Selanik şehrinde de böyle bir kule hâlâ vardır.

geri dönecek veya Demavend zirvesindeki buz sarayında kalacaktı... Eğer Elbruz'un incitici ve soğuk yalnızlığı sabrını tüketirse Alp Dağlarına uçacak veya doğuda kaybolacak, doğunun hayalimsi ve sisli havasına gömülecekti. Efsane ve şiir odağına oturacak, geceleri her yerde onu arayan, şu anda terk edilen Zeus'un güzel ve meleküti tapınağından göklere açılan o iki hüzünlü güvercini seyredecekti. O iki hüzünlü güvercin Zeus için ilahi vahiy mesajlarının peygamberiydi. Her gece ümitsizce toprağın karanlık bağrından yükseliyor, ışıklı cadde üzerinde gökyüzüne yükseliyorlardı. Mehtabın merhametli ve temiz çeşmesinin kenarına oturuyor ve seher vaktine kadar Zeus'un habercilerinin gelmesini bekliyordu. Sabahın ilk ışıklarıyla kaçıyor ve kendilerini bekleyen yuvalarına geri dönüyorlardı. Mehtap çeşmesinin, göklerin kalbinde ve yıldızların arasında kaynadığı ilk andan itibaren Zeus'un elçilerinin, bütün gece orada beklediklerini, ama güvercinlerin onu göremediklerini bilemiyorlardı.

Promete, Yunan tanrılarından bir tanrı, ateş tanrıçası, tanrıların gözünden uzak ve gizlice ateşi çaldı, insana verdi. İnsan ateşten önce de yaratıkların en üstünüydü; ama canlılarla yaşıyordu, hayvanlar, domuzlar, inekler, azgın kurtlar, köpekler, koyun veya keçi sürüleri gibi yaşıyordu. Ama ateşi bulunca onun yardımıyla neler yaptığı nasıl söylenebilir? Ne oldu ve neler oldu? Ama tanrılar, insanın dostu Promete'ye kızdılar, tarihte bu en güzel ve mukaddes olayı yaratan insana, bu toprakta kalmaya müstahak olan mahkûma en değerli hediyeyi veren Promete'yi büyük bir ihanet suçundan Kafkas Dağlarında zincire vurdular. Ağır ve acımasız zincirlerde sürekli bir akbaba gözetiminde, yanında bir yuvası var, kendisini adeta ona yapıştırmış, gece gündüz bir an durmadan tahtadan ve aç gagasını onun bedenine, yanına sokuyor, ciğerini yiyor. Ciğerinin tamamını yiyince de ciğer yeniden oluşuyor ve akbaba böylece onu yemeye devam ediyor. İnsana ateşi veren, Poremete'nin kaderi işte böyledir ve insan şimdi tanrı olmuş, karanlığı ve kışı ateşe vermiş, artık ateşten korkmuyor, ateşle oynamaktan incinmiyor, yeryüzünü

ve gökyüzünü ateşe vermiş, başka bir yerle gökyüzü yaratacak, topraktan değil, ateşten; karanlıktan değil ışıktan; kıştan değil, bahardan! İnsanın ateşin yardımıyla neler yaptığını nasıl anlatabiliriz? Neler yaptı ve ne oldu? Gece ve gündüz neler yaratıyor?

Eğer bir gün kaleden kurtulursam Kafkas Dağlarına gideceğim, orada zincire vurulan ateş tanrısına söyleyeceğim, insanın, tanrının çirkin dünyasında yarattığı âlemi ona göstereceğim; ama burada Promete'yi zincire vuran tanrıların kinli bakışları altında ateşten nasıl bahsedilebilir? İnsanın ateşin yardımıyla yarattığı dünyadan nasıl bahsedilebilir?

Ve sen ey kendi gamlı akrabasını seven, tanrılar yığınındaki Promete! Zincire vurulmuş tanrı! Sen, Mont Parnasse zirvesinden sana benzeyen o akrabanın yüzünü gecenin siyah perdelerinin ardından ve kış buzluklarının içinden tanıdın. Aniden damarlarında kanın kaynadı, ruhunda isyan dalgaları kabardı, yavaşça kalktın, Panteon'un yavaşça gece uykusuna daldığı bir anda seninle mutluluk içinde oturan tanrılardan gizlice o ateşi Panteon'un kalbinden alıp kaçırdın. Ailene yaptığın bu büyük ihanetin farkına varmadan, mehtabın merdivenlerinden aşağı indin, zulmetin siyah çadırını yırttın, ateşi tanrıların yüce arşından yeryüzüne, insanın donmuş ve karanlığa gömülmüş evine attın.

Ben şimdi senin sihirli meşaleni elime almış, yeryüzünde olimpiyat kahramanları gibi koşuyorum, karanlıkları ve siyahlıkları yakıyorum, çadırları ateşe veriyorum, karla kaplı dağlara ve donmuş denizlere ateş atıyorum, geçtiğim her yerde bir nehir akıtıyorum, denizleri harekete geçiriyorum, büyük gecenin bir köşesini ateşe veriyorum. Bak, göklerinin yüce damından bir göz at, yeryüzünü gör. Her gece bir önceki geceden daha küçük, daha yanık. Her gece gecenin bir köşesini yakıyorum, meşalen elimde, olimpiyat kahramanları gibi yeryüzünde koşuyorum, her yeri ateşe veriyorum. Artık ateşten korkmuyorum, ateşle oynamaktan çekinmiyorum, yangından kaçmıyorum.

Yeryüzünü ateşe vereceğim, geceyi yakacağım, kışı ateşle eriteceğim. Çok az vakti var, bu tozlanmış kelebek, gökyüzü mumunun etrafında yirminci turunu tamamlarken her şey son bulacak, ben olmayacağım ve sen ey ateş bağışlayan, olmayacaksın. Bana gizlice attığın o ateş, bir müddet mezarlarımın üstünde, ölümümüze ağlayan matemli mumların canından dökülen sessiz ve gamlı laleler içinde yükselecek, sonra solacak ve sonra her üçümüz; ben, sen ve ateş, yokluğa bürüneceğiz.

Şimdi ben, yani ateşi olan insan, sıramın geldiği bu yirminci turda artık tanrı olabilirim, yaratabilirim! Öyle bir dünya, yeryüzü ve gökyüzü yaratacağım ki güneşi her zaman doğsun, batmasın, yirmi yılı bir yıl olsun, 1970 olsun, bir yılı bir mevsim olsun, bahar olsun, baharı bir ay olsun, mart ayı olsun, ayı bir gün olsun, haziran günü yarıya bölünsün, yarısı sabah, sabahın yarısı da bir saat olsun, saat değil, saat dokuzu bir dakika geçmiş olsun, o bir dakikası yirmi yıl olsun, dünyanın sonu 1990 ve yokluğun, sessizliğin, ölümün, dertsizliğin ve ateşsizliğin başlangıcı olsun...

Ben bir dakikayı atmış saniye yapabilirim ve her saniyeyi dört ay! Bu göz boyama ve sihirbazlıkla yirmi yılı bir dakikaya sığdırabilirim. Bedenimde ilahî ruh var, gözlerimde ahuraî gözler ve ey dost, her yerimde senin ateşin! Tanrı olabilirim, yaratabilirim, yaratıyorum, yaratmaya başladım, ezelin boş ebediyetinde, yokluğun sessiz sonsuzluğunda kim ne bilebilir? Sen benim, bu yeryüzü tutsağının tanrısının, ne dünyalar yarattığını, gelip gittiği bu gündüz ve gecelerde neler yaptığını nereden bilebilirsin? Âlemin ilk ikliminde, “Elestü” sözleşmesi ve “Kalubela” antlaşması! Allah'ın âlemleri içinde yarattığım bu dünyanın nasıl olduğunu, her gün neler yarattığımı, yeryüzünün, göklerin, çöllerin, sahraların, dağların, denizlerin, çiçeklerin, ormanların, kokuların, nehirlerin, renklerin, kuşların ne olduğunu o bilebilir!

Eyvah, artık geçti, ey Kafkas Dağlarında zincire vurulan ateş tanrısı! Daha önce yeryüzüne hâkim olan genel karanlık ve kor-

kunç kışta siyah çadırın altında, söyleyemiyordum, sürüngenler, hatta kuşlar ve balıklar bile beni tanımıyordu, onlara asla özümü anlatmıyordum, onları konuşuyordum, onların dediğini diyordum, her muhatabın gözünde cehaletin çirkin ve ölü ışığını görüyordum. Sözlerim karşısında gözleri koyunun kesilmiş kellesindeki gözler gibi bana bakıyordu. Dudakları devenin yanakları gibi asılmıştı, mecburen veya acı çekerek susuyordum veya boş yere çaba gösteriyordum, sonunda kendi kendime yalnızlık, yabancılık ve uzaklık hissine kapılıyordum, her gün daha çok dışarıdan kaçıyordum, kendimde sürünüyordum, şimdi ateşim var. Şimdi sen ey Kafkas Dağlarında zincire vurulan, bana ateş hediye eden aziz esir, beni nerelere kadar sürdüğünü ne bileceksin? Ben buradayım ve oraya gideceğim. Ne olacak, neler yaratacağım, nereden bilebilirsin? Bu toprakların üzerinde zulmete alışan, soğuğa alışan varlıklarla nasıl yapacağım? Nasıl yaşayacağım? Neler konuşacağım? Olmaklar... Ateşin aydınlığında kendimi daha yalnız hissettiğimi, ateşinin aydınlattığı yeryüzünde kendimi daha çirkin gördüğümü, daha garip bulduğumu kime söyleyebilirim? Senin ateşinin aydınlattığı çehreler daha korkunç, daha cahil ve düşman... Adeta hepsi kudurmuş, kurtlar, koyun sürüleri, tilkiler, çakallar, domuzlar, fareler, karıncalar, kargalar, leş yiyicileri, sırtlanlar, inekler ve yük taşıyan eşekler vs. ki en büyükleri devedir...

Ey bana ateş veren! Ben bu soğuk ve karlı toprakların üzerinde senin yardımınla ateş yakıyorum, zulmetin siyah çadırlarını ateş alevleriyle yaktım, kışın buzlarını ve karlarını ateşin ısısıyla erittim, bu çağlayan nehirlerin, bu toprakların, dağların sönmüş bağrından çöllere akıtan donmuş okyanusları akrabanın diğer akraba yüzündeki tebessümü gibi güzel ve hayalimsi olan latif dalgalara dönüştüren senin ateşindir. Kışın karlı fırtınalarını, rüzgârının acımasız kırbaçlarını bahar sabahlarının merhametli esintilerinin okşayışı gibi yumuşatan da senin ateşindir. Göklerden gizlice çalıp bana verdiğin ateş havayı aydınlattı, yeryüzünün soğukluğunu ısıttı, bizim hayatımızın soğuk ocağını aydın-

lık kıldı. Gökyüzünden çalıp bana verdiğin ateş, tanrının bakışlarının alevlerinden, gözlerime bırakılmış gizemli bir ışık olan benim uzak görüşlü bakışlarımı karanlıkların esaretinden kurtardı. Ve şimdi senin ateşinin aydınlığında görmeye başladı, tanrılar bilmiyorlar; ama senin bildiğini sanıyorum. Diğer canlıların da benim gibi gözleri var, bakıyorlar; ama onların gözü, yattıkları yerin veya otladıkları yeşilliklerin renkli resimlerini gösteren bir aynadır. Onların gözünde bütün dünya bir otlaktır, âhiret âlemi ise kalplerinde bir uyuma yeridir. Onlara göre zaman dünyadan âhirete gidene kadar kat edilen bir mesafedir. Sen ey zincire vurulmuş tanrı Promete! Sen tanrının gözlerinden gözlerime düşen o görünmez ateşle, neleri gördüğümü, nasıl gördüğümü ne kadar biliyorsun?

Senin göklerden gizlice çalıp bana verdiğin o ateşlerden nice ateşler yaktım, alevlerden ateşler, ateşlerden yangınlar ve yangınlardan yanardağlar yarattım... Bak! Ey zincire vurulmuş Promete! Bak, o gök damının penceresinden karanlıklarda dönen bu bitkin ve tozlu dünyaya bak, bir bak, çalıp yeryüzüne attığın, bana verdiğin ateş neler yapmış! Geceleri yeryüzüne bak, geceleri bana bak, soğuk ve siyah kışlarda beni gör, nasıl da nura gark olmuş ve ateşten ısınmış bir halde yaşıyorum, bana gizlice verdiğin o emanet, bak neler yapıyor? Her gün, her gece, her an nasıl yeni mucizeler yaratıyor? Her an yeni bir ilginç yaratılışa girişiyor, sen güya tanrısın, yaratıcısın... Ne diyorum? Ben tanrı değil miyim, yaratıcı değil miyim, âlemi kim yarattı? Ateşi olan o insan değil miyim? Ben kimim? Kim idim? Ateşi olmayan bir yaratıcı ve şimdi kimim? Ateşi olan insan tanrı, yaratıcı! Yaratıyorum, gece gündüz ve her an bir dünya yaratıyorum, yeryüzünü döşüyorum, gökleri yükseltiyorum, bir varlık yaratıyorum. Sen bilmiyorsun, Allah'tan başka hiç kimse benim şimdi yokluk kapısında oturduğumu, aceleyle yokluktaki avare ruhları birbiri ardınca yakaladığımı, her birisi için yeni bir renk, şekil, cevher, araz, mahiyet, bir beden yarattığımı, o ruhları bu bedenlere üflediğimi, canlı bir varlık yarattığımı, varlık âlemine

gönderdiğimi bilmiyor. Her canlı yola düşünce, bu defa başka bir ruh, başka bir beden olu. Böylece her gün her gece yaratılış dünyası daha da büyümekte, ilginçleşmekte, renk cümbüşü haline gelmekte... Kim gelip seyredebilir?[91]

Senin mucizevi ateşin sayesinde güçlü ellerimle nice galaksileri fezaya bıraktım, kim gelip seyredebilir? Başımın üzerinde güzel, temiz ve yüksek bir gök yarattım, kim gelip seyredebilir? Gök ufuklarında ne güzel bir güneş yarattım, kim gelip seyredebilir? Öyle bir güneş ki bu canlıların güneşi yıkandığı halde temizleyen çirkin bir leke gibi durmaktadır. Ne güneş! Asla batmaz, ne güzel bir güneş! Her zaman sabahtır, her zaman seherde parlamaktadır, ne güzel güneş! Sürekli doğmaktadır, ne güzel güneş! Her an ruhumda doğmakta, iç fezamı aydınlatmakta, ısıtmakta, ne güzel güneş! Yalnızlığımın siyah gecelerinin bağrına doğmakta, ne güzel güneş!

[91] Şeriati burada kitap boyunca kullandığı sembolik dili yine yoğun bir şekilde kullanıyor. Bilindiği gibi mitolojiler hakikatin ifadesinden uzak olmakla birlikte sembolik anlamları vardır ve bir dönemin bilinçaltına işaret ederler. Prometheus'un ateşi çalıp insanoğluna vermesinde, örneğin, insanlığın medeniyette belirli bir seviyeye geldiğine, alet ve teknolojik araç üretimi için gerekli olan altyapıya sahip olduğuna ima vardır. Dolayısıyla da insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktasına mitoloji kullanılarak atıfta bulunulmaktadır. (Çev.)

YETMİŞİNCİ BÖLÜM

– O halde sanatı ne işe yarar?

– "Sanat, Allah'ın işinin devamıdır, tabiatı kendi ihtiyacına göre süslemek, var olan şeyleri, var olması gereken şeylere çevirmektir. İnsan ruhunun, yaratıcı tecellisi olan sanat mucizesi, tabiatın eksikliklerini telafi etmekte, dünyanın her tarafına duygu, bilinç, tanışıklık ve akrabalık vermektedir."

– ...!

– Şimdi Aynülkuzat'ın tanrı olmasının manasını anladın mı? Şimdi, Ali'nin ilâh olduğunu söyleyenler hakkında insaflıca hüküm verebilir misin?

– Yoksa sen "İbni Sebe"nin putperest olduğunu mu sandın? İmamın (Hz. Ali'nin) klasik ve dinî uluhiyetine inandığını mı zannediyorsun? Asla, İbni Sebe'nin sözlü eserlerinin birinde ifade edildiği gibi, o bırakın Ali'yi ilah kabul etmeyi, insan üstü ve hatta üstün insan dahi kabul etmiyor. Ona göre Ali sadece insandır! Olması gerektiği şekilde vardır!

– ...

– "Olması gerektiği gibi olan bir insan değil!"

– Ne kadar...! İlginç!

– Ne?

– Bu kadar "Ben de öyle!"

– İlginç bir "ben de öyle" putu, bütün bu âleme hükmetmektedir.

– Biliyor musun, Ali nasıl tanrı olmuş?

– ...!?

– Dünyası! Eğer yaratmasaydı... Diğer yaratıklar gibi bir yaratık, her ne zaman yaratılıştan vazgeçerse yaratılmış olur.

Yeni keşfettiğim diyalektik budur. Allah'ın yarattığı dünya, yaratıcıyı yaratmaktadır, yaratışla yaratılmış olmaktadır... "Anlaşıldı mı?"

– Ha ha ha ...

– Anlaşılmadı mı?

– Tabi ki anlaşıldı.

– Hayır mı?

– Nereden çıkardın?

– Zira Allah sadece kendi sözünü duydu, Âdem'in gözlerine bakmadı. Halbuki Âdem, o anda onda övücü bakışların şevki ve heyecanlı ışığıyla baştan sona tanrıya bakıyordu, ceberrutunu, zekâsını, yaratıcılığını ve sanatını zevkle seyrediyordu. Bu seyrinin derinliklerinde şöyle feryat etti: "Aferin Âdem'e, yaratıcıların en güzeline!"

– Evet, gördüm, işittim.

– Hayır, eğer görseydin ve gözlerinin feryadını işitseydin benim "Bu ikisinden hangisinin feryadı daha azametli ve doğruydu?" soruma doğru dürüst cevap verebilirdin. Hangisi daha önemlidir?

– Ha ha...

– Gereksiz gülüp başını kaldırma, Tanrı'nın işi mi daha önemlidir yoksa Âdem'inki mi?

– ...Allah Âdem'i yaratmış ama Âdem...!

– Estağfurullah! Ne kadar çirkin sözler. Allah doğru sözden alınmaz ki!

– Doğru söz nedir?

– O halde neden... Beni böyle seyrediyorsun?

– Ha ha ha… Hiç!

– Ha!

– Ha...

– Ha? Meğer çok

– …

– …

– Ah, saatin kaç olduğunu biliyor musun? Saat gece 11:30...

– ...Güzel.

– ...Güzel...!!

YETMİŞBİRİNCİ BÖLÜM

Orada anbean "üretim yapmak!" Canımı, canlar yaratana teslim etsem! Hayır, ben böyle ölmek istemiyorum. Ben denizlerin sevgili, masum ve temiz yatağında, okyanusların yüce kucağında ve göklerin melekûti göklerinde ölmek için geldim. Ben kabrin dar ve karanlık çukuruna gömülmeyeceğim; denizlerin yıkanmış, büyük ve derin kalbinde huzur bulacağım. Benim ebedî istirahat mekânım orasıdır, istirahat mekânımın kitabesi okyanusun genişliğidir. Mezarımın üstüne yapılacak firuzeden kubbem gökyüzüdür. Kubbemin içine asılacak avize mehtaptır. Mezarıma dikilecek mumlar yıldızlardır. Her sabah kapımı açacak ve her akşam kapatacak harem hizmetçim güneştir. Kur'an okuyucuları, ağıt yakıcılar, dilenciler, sırtlanlar ve kefen hırsızları bu haremime giremezler, mezarımın başına gelemezler... Manasız ve gereksiz "geride kalanlar", mezarımın üzerine su serpmeyecekler. Hurma, yağ, karbonat, helva, kavut, kahve, gülsuyu, lale, incir, leblebi şekeri vs dağıtmayacak, bozuk para, sadaka vermeyecek, Rahman Suresi'ni okumayacak, ayılıp bayılmayacak, feryat ve figan etmeyecekler...

Sürekli göğsümden matem ateşini alan ve dopdolu hüzünleri dökülen siyahlara bürünmüş ve matemli bulutlar gelecek ve bana ağlayacaklardır, mezarıma gözyaşı dökeceklerdir. Rüzgârlar her sabah ve akşam, denizin geniş gecelerinin kalbinden rahmet ayetlerini ve bağışlanma şarkılarını acıyla okuyacak; meltem, her lahza Kibriya arşının dergâhından bana ilahî mesajları ve meleklerin merhametli ve yumuşak şarkılarını getireceklerdir.

Buluşmaların en güzel hatıralar kokusu, kokulu sevgilerin en güzel kokusu, garip ve yalnız iki akrabanın tatlı görüşlerinin en halis ebedî ve latif tadı tütsüm olacaktır.

Karmaşık ve faydasız insanların riyakârca mezarıma oturup adak adaması, ihlâssız Fatiha okuması ruhumu incitmeyecektir. Benimle bir gün bir resmiyeti, yakınlığı ve ilişkisi olanlar, şimdi hafızalarındaki diğer çirkin anılar arasında örtülü kalan ve mahvolan tozlanmış ve kırık resmimin ne bir hatırası, ne bir bağı kalmadığı için yanıma gelmeyecekler, sadece ve sadece her gün, her gece ve her zaman sessiz ve ağır mezarımın derinliklerinde gözlerimin beklerken açık kaldığı "o" gelecek, merhametli elini toprağımın üzerine koyacak, temiz ve merhametli parmağıyla mezarımın üstünü okşayacaktır. O yakınım, dünyada semavî vahyin en güzel ayetlerini kalbime okuyan o zahit ve iffetli rahip, iman nuruyla dolu bir kalple burada yatan, inançlarının temiz havarisinin ve vefalı sahabisinin mezarı başına gelecek, onu en ilahi ve ateşli bağışlanma dualarının gücüyle ölümün ağır ve unutulmuş derinliklerinde göklerin miraç yolculuğuna çıkaracak; Tuba Ağacının yüksek ve yeşil dallarının üzerinde, Kevser Havuzu kenarında, Allah'ın azametli dergâhında en değerli tapınmaların okşayıcı ve gizemli nurları karşısında oturtacaktır. O, yalnız yakınım, sürekli beni soracak... Hayatım veya ölümüm, onun sağlam kalbinde hiçbir etki yaratmayacak. Zira o beni, ölümün benden bir şey eksilteceğini düşündüğü bir varlıktan daha üstün bilmektedir. Ölümün bende bir şeyleri artıracağı düşüncesinden daha yüce bir aşka sahiptir; o, benim ölümümle bir şeyler kaybetmekten münezzehtir. Ne diyorum? Henüz onu anlamıyorum? O, ölümümden sonra beni daha çok isteyecektir, daha güzel bulacaktır, daha rahat sevecektir. Zira ölüm insana ne yapmaktadır ki? Ölüm beni sadece ona mal edecektir, ölüm ne yapıyor? Ölüm tapınağın vakfettiklerini yok etmektedir. Ya bir tapınağın vakfedilmişi yoksa!...

Ah, ey rahip! Ruhunda sıcak bir dua ihtiyacı yanmaktadır, kalbini ihlâslı bir namaz hasreti pençelemiştir!

YETMİŞİKİNCİ BÖLÜM

Bakışların kaybolduğu geniş çöllere, insanın başından şapkasını düşüren yüce ve sağlam dağlara saldırıyor, kat ediyor ve sürekli uzak ufukları bakışlarında tutuyorlar. Bazılarının gezdikleri yer, masalarının arkası; evleri, mozaik bir şekerci dükkânı ve şehirleri de duvardan başka bir şey değildir. Onlar sahraların yeşil bağrından ekmek yiyor, bunların ise gözleri hesap veya harcama kasasındadır. Onların yılı ikiye bölünür, bunların ise günü 24 saate. Onlar, çil kuşunu veya bir ceylanı avlar, kebap yapar, bir koyunun veya avının göğsünü parçalar, bunlar ise elli gram salam veya 250 gram et alırlar. Eskileri abgoşt yapar, yenileri ise jigo veya rugo... Gerisi hep kaşık, çatal, peçete, elbezi, eda, gereksiz kibarlıklar ve soğuk tebessümler! Birbirinden çok farklılar. Dünyayı aynı görmüyorlar.

Ne diyeyim? Neden ışığa bakmaktan korkuyorum? Neden karşımda bir tuğyan, sıçrama, diklenme görünce fenalaşıyorum?

Ben bir köylüyüm, çölde doğmuşum, orada her şey hatta tabiat, insanın bakışları karşısında rahat, sessiz ve serilidir. Her isyan beni aşağılıyor. Neden fazla aydınlıktan, ateşin sihirli dansından ve şaşırtıcı aydınlığından korkuyorum? Gözlerim rahatsız oluyor? Biliyorum, bir ömür zindan, zindanda tükenmek, karanlık ve darlıklar içinde yaşamak, gözlerimi karanlıklara alıştırmış!

Dünya satranç kahramanı Alehin[92] büyük yarışma odalarında

[92] Aleksandr Alehin, 1927-1935 yılları arasında dünya satranç şampiyonu olmuş Fransız satranç oyuncusudur. (Çev.)

kırk kişiyle aynı anda oynuyordu. Odada gezinince kırk satranç tahtasının yanından geçince bir yönde sadece altı adım atıyor, yedinci adıma gelince geri dönüyordu. Bu defa başka bir yöne yöneliyordu. Sağa veya sola dönüyordu!

Alehin, yıllarca zindanlarda yaşamıştı. Hücresi gel git altı adımlık bir yerdi.

Ecdadımızın ormanların içinde taşıdıkları endişeler, ruhumuza yuvalanmış, 25 asırlık ömrümüzü altı adımdan fazla yürüyemeyeceğimiz şekilde yaratmışlardır. Yirmi beş asırlık göz ömrümüzü karanlıklara alıştırmıştır. Yirmi beş yıllık ömür... Ne diyeyim? Bu cümleyi nasıl bitireyim?

Her tuğyan, isyan ve yükseklik, teslimiyet, ezikliği ve ezilmeyi hatırlatıyor bana. Her hareket, isyan ve yücelik, bu tarihi ruhuma ve beynime kazıyor. İçimde zulmet nurunu, esaretlerin kurtuluşunu, geçmişlerin gelecek doğuşunu, darlıkların özgürlüğünü... İsyanı, ateşi, perişanlığı, teslimiyeti, sessizliği ve düzeni uyandırıyor.

Bu yirmi beş bin fersahlık uzun, karanlık ve derin tüneli ben adım adım tanıyorum; yaşadım, tahammül ettim, hepsini içimde taşıyorum. Bu acılı hatıraları beynimde uyandıran her şeyden kaçıyorum. Beni her şeyden daha çok, teslimiyet, aşağılama ve sessizlik incitiyor. Hatırlatma, hatırlatma, hatırlatma!

Mağrur bir köylü, dağın, sahranın ve göklerin oğlu, çölün müstağni insanı, bir taraftan da bu yirmi beş tonluk ağır teslimiyet yükü!

Ben bu ağır yükü bana hatırlatan, ağırlaştıran her şeyden kaçıyorum. Güzellikler ve çirkinlikler dünyasına da ben bu kanla, bu gözle bakıyorum.

Ben bulutları sevmiyorum, yağmuru seviyorum! Fıskiyelerin hızlı sıçrayışını sevmiyorum, geri dönmek için belini büktüğü andan hoşlanıyorum!

YETMİŞÜÇÜNCÜ BÖLÜM

...Hiçbir şey demesem de perişan oluyor, endişe duyuyor, inliyor, hüzünleniyor...

Gözleri biraz solmuş, o koyu ve berrak zümrüt kaşları renksizleşmeye yüz tutmuş, gözleri o dokuz yıl önceki gözler; ama hiç de ona benzemiyor. Bu çok ilginçtir, ilginç! Beyanda ve dilde ilginçtir. Ama duyguda ilginç değildir. Ben onu çok sıradan ve basit hissediyorum. Bu dokuz yılda sadece gözler hiç değişmemiş. Halbuki tümüyle başkalaşmış. Onlara bakınca onu görüyorum, o dokuz yıl önceki halini. Gözler bana tüm organlarından daha çok o dokuz yıl öncesini göstermektedir. Ama ama... Bilemiyorum ne diyeyim? Dil ne kadar zayıftır; dil güçsüz, kaba ve sıradan bir araçtır; hiçbir şey bilmiyor...

Dokuz yıl önce iki heyecanlı, hareketli, kaynayan iki kanarya gibiydiler. Masum güvercinlerin huzurlu halini bulmuşlardı. Dokuz yıl önce ışıklı ve parlak idiler. Gözlerimi alıyorlardı. Bugün mumun yumuşak, gamlı ve merhametli ışığına sahiptirler. Gözlerimi okşuyorlar. Dokuz yıl önce gözleri feryat ediyor, tırmalıyordu. Bugün başımı, yüzümü okşuyor, nazlıca seviyor. Dokuz yıl önce saldırgan idiler. Şimdi ise faydasız saldırılardan yorulup çadırında dinlenen ve savaş sahnelerine hasret, ümitsizlik ve hatıra olarak bakan kahramanı andırmaktadır. Dokuz yıl önce kendimi onların saldırıları ve darbeleri altında hissediyordum. O ikisi, sanki evlerinden çıkıp üzerime saldırıyordu. Kendimi güçlü bir ışık veya gece yarısı yıldırımları karşısında

gözlerini kapatan, sağanak yağmurlar altında başını aşağı salan, boynunu sıkan, yakasına sokmaya çalışan kimsenin durumunda hissediyorum. O ikisine benim söylemek istemediğim şeyler vardı, itiraf etmek istemediğim sözler vardı. Tahammül edemeyeceğim sözler dökülüyordu. Tanınması zor ve dayanılmaz sorumluluklar yüklüyordu omuzlarıma. Bilinmesi daha rahat olan haberler vardı! Öğrenmemek için ne kadar da çalıştım. Sonsuz ve ilginçliklerle dolu bir dünya! Ben ise yanında durmuş onu uzaktan görmeye çalışıyorum. Hava sisli ve bulutlu olduğunda da çabuk ve geçici gözlerle bakıyor, adım atmaktan korkuyordum. Dünyayı bırakıyordum, o dönüşü olmayan bir yoldu. Onda kayboluyordum, istemiyordum. O yıllarda 34 yaşlarındaydım. Tedirgin, muhafazakâr, dünya bağımlısı, varlığa ve birikime alışmış biriydim! Şimdi de aynı dünyadır, tuhaflıklarla doludur. Sonsuz ve gizemli, içinde sözlerin saklı olduğu kütüphaneler ve içinde güzellikler gizleyen cennet, bana düşme cesareti verecek kadar derin, gitme gücü verecek kadar sonsuz, kaybolabileceğim kadar belirtisiz ve sınırsız, yaşamak istediğim kadar canlı, uçmak istediğim kadar "gökyüzü" ile dolu, istediğim gözyaşını dökecek kadar kucak dolu, istediğim zaman konuşacak kadar "duymak" dolu, istediğimde kaçacak kadar sığınak dolu, yabancılıklardan usanana kadar "tanışıklık" dolu, muzdarip olana kadar dostluk dolu, acılara boğulana kadar tatlılıklar dolu, hayat, hayır diyene kadar "evet" dolu, istediğim ölçüde okşayış dolu, hava, kış olana kadar ateş dolu, güneşler tümüyle batana kadar doğuş dolu, onlar bizden kaçana kadar "biz" dolu, senden isteyene kadar "ben" dolu, seni bizden alana kadar "sen" dolu, ölüm her yerde çatana kadar hayat dolu, ümitsizlik her yerde ortaya çıkana kadar ümit dolu...

YETMİŞDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

...İçeri giriyor, hayatının en zor bölümü olan pencerenin yanından geçiyor, her zamanki gibi güçlü ve dev uçakların güçlü havalandırma pencerelerini andıran bu pencerelere ne yapacağını bilemiyor. Sahip olduğu şaşırtıcı güçle boynuna asılarak başını önünde tutmaya çalışıyor veya sol tarafa çevirmemek için çırpınıyor. Birincisi kolay bir iş, önemli bir şey değil, dört beş adım tahammül edersen geçer, tehlike yok olur. Ne hususta karar aldığını düşününce gülüyor, bunca telkinde bulunuyor ve iradesini çelikleştiriyor! Bir gün onu Üçüncü Dünyanın entelektüel parlak simalarından biri olarak adlandırmışlar, dosyasında ise ülkenin dış güvenliğini bozan tehlikeli birisi olarak rapor etmişlerdi. Sahip olduğu üstün kabiliyetiyle başkalarını etkiliyor ve muhtelif kesimleri Tunus rejiminin aleyhine bir araya getirmeye çalışıyordu. Ama şimdi oldukça zayıflamış, bir pencerenin yanından geçerken esen hafif melteme karşı bütün iradesine ve kararına rağmen başını sola çeviriyor. Neden böyle olduğunu bilmiyor. O noktadan geçince bir an gizemli bir biçimde tüm varlığının eğrildiğini, mahvolduğunu görüyor.

O gün de çekici ve büyüleyici pencerenin yanından geçiyordu, kenarda boş bir sandalye ve siyah bir başörtüsü gördü! Önce faciayı anlamadı, derin düşüncelere daldı.

Bir şey anlayamadı, o neden yok? Dün sabah da yoktu, atı kalenin önünde gözükmüyor. Belki de hastadır! Ama... Hayır, belki bana eziyet etmek istiyor, o benim zayıf tarafımı iyi anlamış,

biliyor, benim gücümü ve sabrımı sadece iki şey kırabilir: Birisi onun üzülmesi, ikincisi ise onun musibeti. Evet, beni korkutmak istiyor, bir müddettir rahatım, o darbelerden birini vurması gerekir, dün sabah da gelmedi veya geldi de atını bunun için getirmedi. Böylece o kaç defa endişe edip ahizeyi kaldırdığım; ama aramadığım o numaraları arayayım diye yapıyor, bugün de böyle... Yüreğimi ağzıma getirmek istiyor, ne oldu diye? Sakın gelmek istemiyor olmasın... Eğer hiç gelmezse ben ne yaparım? Hiç! Daha iyi! Ben de telafi ederim. Beni yavaş yavaş eriten ve yok eden bu boğucu cehenneme bağlayan güç nedir ki? Yolculuğa çıkmak için her şey hazır değil mi, gidip başka bir hayatı yaşarım... Bu öldürücü sessizlikten daha iyidir. O zaman ne kadar tatsız ve boş bir yer olur, burada artık ne ben varım, ne de o! Oldukça görülecek bir yer olur. Yeniden her gün kapısını açıyorlar, ışıklarını yakıyorlar, yine defterdar, muhasebeci, reis ve müdür gelip gidiyor? ...Neden? Bütün bunlar her sabah hareket edelim diye ortak bir adresimizin olması için değil midir?

Eğer gelmezse? Kötü... Çok... Ah... Daha... İyidir, daha iyidir, giderim, daha iyi! Eğer bu gece gelmeseydin, konuşmasaydın; gerçi sözlerin hep öfkeli, sövgülü, sert ve keskindi, yüzümü tırnaklarınla hep çizmek istiyordun, derimi yüzmek istiyordun; ama yine de... Mersi!

Yoksa... Ne planımın olduğunu bilemezsin! Bilemezsin! İki haftadan fazla vaktim yoktu, sadece iki hafta. Eğer bu iki hafta da sükût etseydin... Belki gelecek yıllar tesadüfen bir yolculukta Tunus'a döndüğümde muhtemelen caddenin kenarında sinemanın içinde beni görebilirdin, belki de hiç göremezdin, uçup giderdim!

Ama şimdi şüphe ediyorum, acaba on beş gün sonra da gelseydi, yine hiç konuşmadan gidebilir miydim? Evet, kesin giderdim. Ama her iki halde senin hayata veya bir şeye bağlandığını, alıştığını bilseydim daha rahat giderdim, giderdim, kendi işime ve dünyama dönerdim, ben asla boş ve sığınaksız kalmam. Hiçbir zaman yalnızlık, kitap ve kalem, bu üç ruhumu, üç hayatı-

mı ve üç dünyamı benden alamaz! O güzel ve yüce yalnızlık sarayım ve bu iki ebedî dostum kitap ve kalem, artık ne istiyorum? Dördüncüsü olan özgürlüğe ise ulaşamadım, onu benden aldılar; ama bu üçünü alamazlar. Hatta zindana bile girince, bunlar daha çok vefalı oluyorlar, o iki ebedî dostuma ve bu görkemli sarayıma giderdim, o görkemli sarayım ve bu iki sakini tam iki yıldır yolumu gözlüyor, hâlâ da döneceğimi ümit ediyorlar. Tam iki yıl! Hayır, henüz bir yıl da olmadı, dokuz aydır! Dokuz ay mı? On ay mı? Ne uzun yıllar geçmiş! Ne kadar uzun! Olaylar dolu uzun bir ömre benziyor!

YETMİŞBEŞİNCİ BÖLÜM

Beni ona zorlamamışlar! Neden birinin memnuniyeti için kendini üzüyorsun? Bunu bizzat kendin ertesi günün sabahı faydasız özrünü beyan ederken söylemedin mi? Doğrudur, ben o kadar fedakârlık sahibiyim ki eğer sen kendi yararın için beni bozmayı ve kirletmeyi gerekli görüyorsan, buna da tahammül ederim. Ama böylesine bir fedakârlık ve tahammül seni memnun eder mi? Eğer evet diyorsan, o halde hangimiz daha kötüyüz? Eğer yok diyorsan o halde neden böyle yaptın? Şart koşuyorsun (Bilemezsin, burada bu kelimeden ne kadar nefret ediyorum, burada hangi şey dış koşullara bağlıdır? Örneğin birisi şöyle bir şart koşsa: Gidince Allah'a ısmarladık dersen, ben senin ayrılığına dayanamayacak kadar üzülürüm, yoksa hayır!) ve bu kelimeyi nefes aldığım bu havada ağzıma almamayı istiyorsun, velhasıl yazdıklarına tek tek cevap vermemi şart koşmuştun! O dediğin şeyler, eğer iman üzereyse sana söyleyecek bir şeyim yok, bu kadar yabancı ve birbirinden uzak iki kişi ne konuşsunlar? Nasıl konuşsunlar? Yok, eğer sövgüyse, sövgülere ayrı ayrı ve tek tek cevap vermezler, sövgüye karşılık vermezler. Ya susmalı ya da bir köşeden sövmeli! Ama ben bu şeyi yapmam, ben (zannınca da) bu yolda daha sakin ve düşünceliyim. Ama ruhumda doğan ve her an daha da bir aydın ve tanıdık bulduğum o çehre, sende önceden şekillenen, seni sabırsız kılan ve çok değer verdiğin o çehreden çok daha temiz ve güzeldir. Ben onun doğuşunu seyrettiğim ve onunla meşgul olduğum için sustum, tecelli etmesini bekliyordum, ona alışmak ve onunla akrabalığımı

anlamak istiyordum. Gündüz olsun, soğuk ve kara kışların karları ve buzları erisin, siyah ve kapalı bulutlar açılsın da geceleri, kışları, güneşin doğuşunu, baharı, tomurcukların açılışını, ağaçların canlanışını anlatayım istedim... Ama bırakmadın, özgürce görülmeyen sonsuz ufuklara göz diken, "yönsüz"lük yönüne doğru uçan ve senin büyük bir heyecan ve ateşle kendine çağırdığın o kartal durdu. Ok gibi gidiyordu, durdu, bu çatıya döndü, tur attı, kendisine el sallayan ve konması için çırpınan kimsenin damına kondu, aniden feryat etti: Ah bu yaşlı bir karga! Evet, o yaşlı bir kargadır, bunu ısrarla ve feryatla bizzat kendisi söylemişti.

Şöyle yazmışsın: "Siz yıllarca bekliyordunuz; ama hakiki bir benle karşılaşınca korktunuz, öyle değil mi? Siz benim heyecanımı anlamayacak kadar yaşlısınız, sizin için başta da kabul edilemez bir şeydi..." Ben buna ne cevap vereyim? Benim ve sizin tüm sözleriniz, sizin bu cümlenizdedir: Evet ben sizin heyecanınızı anlamayacak kadar yaşlıyım, yaşlı olduğumu söylemediler mi? Ben sürekli kendimi, olduğumdan daha yaşlı göstermiyor muyum? Tevazu olsun diye demiyorum, sadece söylemiyorum, yaşlı gösteriyorum, şimdi şöyle dursun, on iki yıl önce de sizin yaşlardayken, sizin gibi genç ve heyecanlı olmam gerekirken bile dediklerim ve yazdıklarım hep olguncaydı, davranışlarım ve düşüncelerim yaşlıcaydı, elbiselerimin rengi ve dikişi babamınkiyle aynıydı, arkadaşlarım babamın arkadaşlarıydı, ben gençliğimi yaşamadım, üç yıl önce de okuduğunuz gibi, dostuma yaşlı olduğunu yazdım. Gençliğimi çocukluğumdan hatırlıyorum, yirmi veya yirmi beş yaşlarındayken bile yaşlıydım, yaşlı gösteriyordum. Sınıf arkadaşlarımın (biri hariç) hepsinden gençtim; ama hepsi beni en yaşlı öğrenci biliyordu, sürekli arkadaşlarımın ağabeyiydim, babamın küçük kardeşiydim, şimdi nüfus kâğıdım da yaşlı olduğumu söylüyor, nasıl gençlik iddiasında bulunabilirim? Ben, bırakın genç olmayı, gençlik hasretine bile sahip değilim, gençliği sevmiyorum. Gençlik, yani ortaca olmak, güzellik, sadelik, çocukluk masumiyeti, anlayış, ol-

gunluk, insani kemalleri, güzellikleri ve sonsuz manevi lezzetleri idrak etme kabiliyeti değil. Ne çocuk olmak ne de büyük! Gençlik "olabilmek", yaşlılık ise "olmak"tır. İlginç laflar ediyorum! Hayır, gençlik, yani her şey, yani bütün iyilikler, güzellikler ve değerli şeyler. Yaşlılık ise boşluk, çürümüşlük ve hiçlik! Oldu mu? Yine yaşlıyım, yine genç değilim. Doğru söylüyorsun, ben ne dedim? İstediğim ve iddia ettiğim şeylerden hangisi yaşlılığımla uyumlu değil? Ben suskunluk dışında bir iddiada bulunmadım, sükût dışında bir laf etmedim; bu yaşlılıkla uyumlu değil midir? Eğer sen beni genç, açılan bir tomurcuk, filizlenen bir fidan sanmışsan, yanlışlığa düşmüşsün, ben ne kadar söyledim, bu meyvesiz, yapraksız ve donmuş ağaç, bahara yönelen bir fidan değildir, eğer baharın can veren meltemi, hayat veren bulutları, yağmurları ve güneşleri bile onu okşayacak olsa yine de açmayacaktır. Çölün tek ümitsiz ağacıdır; ne baharı gözler ne de tepesine yuva yapacak bir kuşu bekler! Sana ne kadar söyledim; ama inanmadın, şimdi de kendi itiraf ve ısrarlarımı sövgüyle bana geri mi gönderiyorsun? Hiçbir hâkim ve savcı, bir mahkûmu itiraf ettiği şeylerle suçlayamaz. Bu lafın çok ilginç! Şöyle diyorsun: "Sen heyecanımı ve ateşimi anlayamayacak kadar yaşlısın!" Ne kadar doğru ve dürüstçe bir laf, hakikat ve gerçek dolu bir cümle! Ben onu senden daha iyi anlıyorum, bir mahkûmun savcının ithamlarını savcıdan daha çok ve derin sevmesi de ilginçtir. O halde benim bu sükûtuma ve tereddüdüme neden kızıyorsun? Neden, "Yazma zahmetine bile katlanmamışsın." diyorsun? Sessiz, donuk ve heyecansız bir yaşlının gençliğin heyecanı ve kaynamasını yazacak veya söyleyecek neyi olabilir ki? Sadece nasihat! Ve yaşlı olan ben, genç olan senin heyecanların karşısında dostça nasihatler dışında ne söyleyebilirim? Sessizlik, hayatın akıllıca hesap ve kitaplarını koruma tavsiyesi dışında ne söyledim? Hatta seni dine ve Allah'a davet ettim, gençlik kötülükleri ve taşkınlıkları karşısında sana din yolunu, âhiret gününü ve ilahi aşkı tavsiye ettim. Yaşlılar bu durumlarda işte böyle davet ederler! Peygamberlerin, imamların, mürşitlerin, en büyük tasavvuf kutbunun, rahiplerin ve derviş-

lerin bile "en güzel kızlara" böylesine cevaplar verebileceğini sanmıyorum. Görüyorsun, değil mi, ne kadar yaşlıyım, sözlerimden ölüm kokusunu almadın mı? Benim genç olmak şöyle dursun, ayaklarımın mezarın kenarında olduğunu hissetmedin mi? Ellerim ölümün elinde! Ey heyecanlı genç, bu kalbi hüzün dolu yaşlıyı, önceki kandırıcı ve yalan düşüncelerini terk ettiğini görünce ne kadar sevindirdin bilemezsin! Sen, soğuk havadan bu evin sıcak havasına sığındın; ama şimdi görüyorsun, bu sıcak bir ev değil, sıkıcı ve duman dolu bir ev, soğuk, karanlık ve terk edilmiş bir viraneyi andırıyor. Korku, kış ve karanlık dışında evde kimse yok. Şimdi senin uyanıklığın ve zekân sebebiyle Allah'a ne kadar şükrettiğimi anlayabilir, sevinç ve başarımı hissedebilirsin. Biliyorsun, yaşlıların arzusu gençlere yol göstermektir, yönlendirmektir. Nitekim bildiğin, gördüğün, duyduğun ve okuduğun kadarıyla bir gence yol gösterme dışında hiçbir arzuya sahip değilim; hiçbir genci saptırmadığım için büyük bir mutluluk içindeyim. Yol göstermediysem bile en azından kuyuya atmadım, beni "kucak" sananlara "tuzak" olmadım. Ona söylediklerimi şimdi o biliyor, bu yaşlının başlangıçta duymadığı nasihatlerini şimdi tekrarlıyor: "Sizi de istemiyorum, sizden nefret ediyorum, keşke sizi hiç görmeseydim... Sizin beni terk ettiğiniz gibi ben de sizi terk edeceğim, dostça öğütlerinize uygun hareket edeceğim, yeni gövermiş "ben"i sensiz büyüteceğim..." Ve nihayet: "Sizi de önceki yenilmişler listesine ekleyeceğim, onların sonuncusu olacaksınız..." Defalarca sizin hayrınız ve iyiliğiniz için söylediğim şeyleri şimdi kendi dilinizden duymakla ne kadar ahlâki moral, insani şeref ve vicdani hoşnutluk içindeyim. Bir yaşlı için vicdan hoşnutluğu, şeref ve moral, her aşktan daha heyecanlıdır. Sen bunu iyi biliyorsun, görüyorsun; bu da yaşlılığımın diğer belirtilerinden birdir.

Ey heyecanlı genç! (Bu sıfatı kendiniz seçtiniz.) Bu yaşlı (bu sıfatı da benim için), Allah'a daha çok şunun için teşekkür ediyor ki kendisinin söylemeye korktuğu ve utandığı şeyleri senin dilinle ortaya döktü. Sabit olmayan ihtiyaçları ve kararsızlıkları

bizzat kendin "gençlik heyecanı" olarak gördün, öte yandan benim tereddüdümü ve sessizliğimi de yaşlılık belirtisi saydın. Seni harekete geçiren şeyin "gençlik heyecanı" olduğunu söylemekten hem korkuyor hem de utanıyordum. Zira senin içinde filizlenen ve böylece ruhunun dört bir yanına delice sızan şeyin "gençlik heyecanı" olmamasından korkuyordum. Belki de başka bir şeydi. Bu ateş, gençlik sevdası olmayabilirdi; yıl ve yaş tanımayan o gizemli ateşlerden biri olabilirdi, iklim bilmeyen, genç yaşlı tanımayan isyanlardan biri olabilirdi, seni sersemleten, bu yüzden kendini kırmaya, özgürleşmeye, uçmaya ve huzur bulmaya iten şey, kimlikle ilgisi olmayan başka bir ateş de olabilirdi. Tabiat ve mizaçla ilgisiz bir fırtına, aniden bir ruhun eteğine düşmekte, genç veya yaşlı ayırt etmeksizin yakmaktadır. Sana şöyle demekten korktum: Ey genç! Heyecanın ve dalgaların senin yaşının ve gençliğinin gereğidir. Herkes, her insan, her hayvan ve her bitki, bu gelişme çağında filizlenme, dal budak salma mevsiminde bununla karşılaşmaktadır. Kararsızlaşmakta, mizacına aşk galebe çalmaktadır. Aşk mizacı olanlarda bu gençlik heyecanı ve isyanı daha çoktur; ama yavaş yavaş diner, ayların, yılların, geçmesiyle sakinleşir. Dolayısıyla genç, rahatlar, başındaki sevda gider, yerine akıl gelir, işleri düzelir, olgunluk ve yaşlılık ardından gelir, afiyete ulaşır... Ben daha çok seni böylesine titreten şeyin, mizacının tabiatı değil de ruhunun görülmeyen fırtınalarından bir dalga olmasından korkuyordum. Ben bu yüzden söylemiyordum, şimdi sen söyledin, ne kadar basit, doğru ve açık: Bu gençlik heyecanıdır. Aynı şekilde ruhuna dökülen bu dertlerin ve bütün genişliğiyle dünyayı başına daraltan bu dağın, gençlikten kaynaklanan bir buhran olmasından da korkuyordum ve yaştan kaynaklanan bir heyecan diye nitelendirmekten utanıyordum. Bu yüzden ben demedim, sen kendin dedin, ne kadar rahatladım ey heyecanlı genç! Bu yaşlı bitkin ihtiyara söyleyecek neyin var? Senin sıcak nefesin, bu bitkin ruhun soğuk demirine ne kadar tesir edebilir ki! Genç bir kadına: "Sen yaşlısın" demek kalbine ok saplamaktır. O halde şimdi senin heyecanların karşısında bir taş gibi durmamı, sab-

retmemi ve sessiz kalmamı özür olarak kabul etmiyorsun. Benim kararsızlığım gençlikten, aşktan ve heyecandan değildir, başka bir ateştendir, sözlerimden belli olan başka bir yanmadandır. Dalgaları bütün vücudumda görülmektedir, bizim kararsızlık ve sabırsızlık dışında bir ortak yanımız yok. Bu, bir olmak için yeterli değil, biliyorsun, benim gibi yaşlı birinin bu kararsızlığı gençlikten değildir; ama sen kendi kararsızlığının gençlikten olduğunu söylüyorsun. O halde nasıl bir olabiliriz? İki beden inliyor, birinin inlemesi gurbet derdinden, diğerinin diş ağrısından, ikisi de inliyor; ama aynı dertten değil, birbirlerine ne diyebilirler? Birisi rahatlamak için dişini çekmeli, diğeri ise buradan gitmeli, uzun bir yolculuğa çıkmalı, vatandaşlarının, soydaşlarının arasına dönmelidir. Burada kaldığı müddetçe inlemesi bitmez, dertleri durmaz, gençliğini, yaşlılığını ve ömrünün son nefesine kadar bu hayatı inlemekle geçirir; ama diğeri bir müddet sonra iyileşir, bir ilaç veya doktor bulursa şifa bulur, inlemesi durur. İki inleyen kişinin bir araya gelip ağlaması, konuşunca da herkesin ayrı bir dertten inlediğini görmesi ne kadar çirkin ve gülünçtür! Daha da kötüsü, aynı dertten inlemeyen iki kişinin yol esnasında birinin şifa bulması, sağlığına kavuşması ve hoşnut olması, diğerinin ise tek başına kalıp inlemesidir.

Ey genç, senin de dediğin gibi, senin heyecanın gençliktendir. Dolayısıyla bu heyecanlı yaşlıyla nereye kadar gideceksin? Yarın yaşlılığın afiyetini ve olgunluğunu bulup rahatlayınca, akıl salaha ve yaşama bağlanınca, bu inlemesi bitmeyecek yaşlıya ne çare düşüneceksin? Geleceği bırakalım, şimdi ne yapalım? Benim heyecanım ve perişanlığım gençlikten uzaklaştıkça daha da zorlaşmaktadır; ama gençliğe sevdalanan ve gün gittikçe dinen, rahatlayan birisiyle nasıl anlaşabilirim?

Burada beni her kırbaçtan daha çok inciten başka bir hikâyeye geliyoruz. Ben hiçbir sövgüden ve suçlamadan korkmuyorum. Çok güçlü, zengin ve insanı insan yapan her şeye sahip biriyim. Nerede olsam başkalarından daha üstünüm, o kadar övgüler al-

dım ki hiçbir kötü söz beni korkutmuyor, bana zarar vermiyor. Dediğim gibi, her kim yüzüme bir şey saçtıysa bir dostun okşayıcı sıcak eli sevgiyle onu silmiştir, bu yüzden hiçbir endişe duymuyorum. Beni her şeyden daha çok sabırlı kılan şey ise başkalarının kötü bildiği ve beni itham ettiği şeyi benim kötü bilmememdir. Kötü görmediğim gibi o kadar tehlikeli de bulmuyorum. Binlerce ayıbımı söyleseler de kendimde değer verdiğim nice güzellikler beni ayakta tutuyor. Bu, usta ve sanatçı bir ressamı, çirkin, hasetçi, korkak, cimri, huysuz veya sinirli diye suçlamalarına benziyor. Kendi büyük sanatına dayanan bu sanatçı, bu tekmelerden düşmez. Eğer bu ayıbı gerçekten kendisine gösterseler bile yine de kendi büyük güzelliği sayesinde, kendi değerini ve kıymetini koruyacaktır. Geçelim, ben haklı veya haksız kendim için birtakım değerlere inanıyorum; kötü söyleyenlerin kötü sözlerinden, kınayanların eleştirisinden, onun bunun ithamlarından feryat etmiyorum. Ama yüzünden dostluk çizgilerini okuduğum birisi, o benim aziz, mukaddes ve hakiki "ben"ime saldırır ve kirletirse onu asla unutamam, dayanamam. Canımdan, gözümden, aşkımdan ve dinimden daha değerli saydığım şeylerden birisi büyüklük, diğeri şeref ve insanlık, bir diğeri de "küçük bir adam olmayayım da büyük bir cani olayım" sevdasıdır. Katil olayım; ama aşağılık olmayayım, en korkunç insan olayım; ama âcizlik ve zayıflıkla itham edilmeyeyim. Bu her üçü de ne yazık ki senin sövgü kitabında var, kalemine sirayet etmiş ve hayallerine girmiş. Bu, bizleri birbirimizden fersahlarca ayırdı, öyle ki tipini bile artık zorla hatırlıyorum. Şu çölde kaybolan bir gölgen dışında hiçbir şey görmüyorum; şu mavi göklerde bir an kaybolan bir karartı gibi... Hemen yok olan bir nokta gibi. Yine çöl inziva oldu, şehir tümüyle sakinlerinden boşaldı, evler terk edildi, gurbet ağırlaştı ve sessizlik korkunç bir hale geldi. Yine ümitsizliğin huzur dolu soğukluğu... Yıllardır buna alışmıştım, onda yüzmüştüm; sen ısrarlarla, aşırı yeminlerle beni şüpheye düşürdün, dışarıda birtakım haberlerin olduğunu sandım. Kabuğumdan dışarı çıkıp bir bakmak, belki de doğru söylediğini görmek istedim; ama

daha binlerce şüphe içinde başımı bile çıkarmadan, öyle korkunç bir darbe vurdun ki yine başımı içime gömdüm. Bu ümidin aldatıcılığı ve isyanından yeni yaralara duçar kaldım. Defalarca tecrübe ettiği bir şeyi yeniden tecrübe edenin cezası budur. Hafız, şöyle diyor: "Tecrübe edileni tecrübe eden pişman olur." Başka bir atasözünde ise şöyle denilmektedir: "Mümin bir delikten iki defa ısırılmaz." Bu imanımdan kaydığım için, dinimi ümitsizlik küfrüyle değiştirdiğim için bu cezaya uğradım. Sen, benim dilimi bilemezsin. Ben boş yere dilimle sana birkaç laf ettim, iyi ki birkaç kelimeden fazla değildi, yoksa daha kötü olurdu. Ben, dediğim gibi, bütün "ben"lerimi seviyorum, çiğnemek istemiyorum. Hatta insanların tanıdığı ve beğendiği "ben"imi bile seviyorum, hiçbirisi kötü değil. Sen işte burada kızdın, bana sövdün ve suçladın, hem de riya, yalan, insanları kandırma, gösteriş ve eyyamcılıkla itham ettin. Bu dili henüz bilmediğini bilseydim onunla konuşmazdım. Gereksiz ve acemice bir güvendi, ben kimi kandırmak istedim? Kimin için gösteriş yapayım? Kime yalan söyledim? Riya neden? Bunlar büyük düşmanlarımın bile beni itham etmedikleri aşağılıklardır. Aferin insanlara, benim o güzel "ben"imi tanımıyorlar, bakışları tenimden içeri sızmıyor, o dışımdaki "ben"imde kayıyorlar, kalıyorlar. Ben bütün hayatımı, her şeyimi, hatta o güzel, gizli "ben"imi bile riya, yalan ve insanları kandırmayla savaşmak için feda ettim. Bunu bütün işportacılar, bakkallar, halıcılar ve senin dediğin gibi dünyadaki herkes biliyor. Beni mahrumiyetiyle suçladığın o gençliğimi, doğrulukla ve insanları aldatan kimselerle savaşta geçirdim. Bunun mükâfatını da beni kendisi gibi tanıyan, hatta hisseden birinin ağzından işte böyle işitiyorum! Eğer ben kendi menfaatimi düşünseydim, kârımı ve zararımı düşünseydim, bugün böyle bir yerde olmazdım, bana benzemeyen, cinsimden olmayan kimselerle oturmazdım. Rejimin peşimden koştuğu bir haldeyken bile böylesine kırılmazdım. Heyecanlı bir genç beni yaşlılıkla suçlamazdı. Doğru diyor, hepsinden daha çok olduğum yaşıtlarımdan geride kalmazdım. Ben güzel endamlı, renkli, iri yarı, yakışıklı, rahat ve heyecanlı bir

gençtim. Beni ezen ve üzen şey, daha çok bu görünen "ben"imin dürüstlüğü, açıklığı, asaleti ve şerefliliği olmuştur. Yani senin usandığın, menfaatçilik, insanları kandırma ve sahtecilikle suçladığın bu iyi ve temiz "ben"imin üzerine çektiğim o görünür "ben"! Ey beni tanıyan kişi! Senden bu görünür "ben"'imi doğru dürüst tanıman ve hakkımda adilce hüküm vermen için biraz zahmet çekmeni bekliyorum. Ey içinde benim için boşalttığı boş yere girip oturduğum kimse! Beni tanımak için, o görünen "ben"imi bilmen için dostlara, tanıdıklara değil, devletin özel görevlilerine, yabancılara, hatta düşmanlarıma sor, beni suçladığın şeyleri, onlardan öğren. Bu eklediğim şeyler, büyük beklentiler değildir. Senin gibi birisi, en azından siyasi, sosyal ve meslekî düşmanlarım kadar tanımalıdır, bu bir dosttan beklenilecek bir tutumdur; ama sen bunu bile esirgedin.

Benim çeşit çeşit "ben"lerim var. Sen, bendeki bu "ben"lerin çelişkilerine şaşırıyorsun. Hangisi daha çirkin, yalancı ve aşağılıktır? Sen, bunlardan birini veya hepsini beğenmeyebilirsin; ama beğenmediğin bir şeyi nasıl çiğneyebilirsin, sövebilirsin? Ben kendi yalnız ruhumda, kendi yalnızlığımda bile bu kadar ayakkabısının rengine, paltosuna, paltonun yakasına, renklere ve renklerin uyumuna, süslenmesine, hatta çantası, ayakkabısı ve kalemi arasındaki renk uyumuna bile dikkat eden, içinde bulunduğu bunca dert, perişanlık ve keşmekeşe rağmen bu huyundan vazgeçmeyen o senin "ben"ine bile dil uzatma hakkını kendime vermiyorum. Onu asla kınamıyorum; ama sen böylesine merhametsizce, musibetlere, mahrumiyetlere, işkencelere, zindanlara, gece gündüz süren dertlere, tüm zevklerden, güzelliklerden, gençlikten, ömür baharının heyecanlarından, fedakârlığa katlanarak kendimde vücuda getirdiğim şeyleri ve mütekebbir, kuru hasetçi, cahil, şuursuz, bencil, ayyaş, paracı, yağcı ve uşak olma yerine, biraz filozof, biraz yazar, biraz arif, biraz şair, biraz özgürlükçü, biraz şerefli, biraz mütefekkir, biraz bilgin olmaya çalışan beni kınıyorsun. Bunlar çelişki midir?

Bunlar yalan ve aldatmaca mıdır? Bunları uzağa mı atmalıyım? Hiçbir işvenin kandıramadığı, hiçbir cazibenin çekemediği bir kimse için, o gizli "ben"i için, bir dost bir cevap bulamıyorsa, bu anlamsız ve boş hayatı yaşamak için en insanî meşguliyet, iyi olmaktan, temiz kalmaktan, fedakâr olmaktan, düşünmekten, bir şeyler yazmaktan, ilim, fazilet, sanat, irfan, halkçılık ve söz şerefinden zevk almaya alıştırmak değil midir? Boş geçen ömürde ruh hoşnutluğundan mahrum ise, onu vicdan hoşnutluğundan da mahrum etmek doğru mudur? Ben şimdiye kadar hayatı neyle doldurabilirdim? Sahip olduğum şeyler, en mukaddes ve değerli aldatmalar değil midir?

Ayrıca aldatma ne demektir? Aldatma neye diyorum? Beni kim kandırmak istiyor? Bu kandırmada benden başkası da sıkıntıya uğruyor mu? Eğer Ernest Galou gibi bir yazar, yazmayı faydasız görüyor, okuyucularını kendisine yabancı buluyor, ümitsizlik içinde yalnızlığa düşüyor, evinde kelebekleri toplayarak bilimsel ve sanatsal koleksiyonlarla uğraşıyorsa, kendisini kandırmış, riyakârca iş yapmış ve kınanacak biri midir? Derinliklerinde gizlenen, boş yere inleyen ve olmayan birini arayan o gizli "ben"imin sesini kısmak, kulağıma gelmesini engellemek için terbiye ettiğim "ben"lerimi bu kadar suçlamak doğru mudur? Bu ne "ben"lerdir? Ben onun listesini bile sana vermiştim, hangisi menfaat, heves ve bencillik içindi? Onlarda dürüstlük, temizlik ve samimiyetten başka ne vardı? Ama sen: "Hakiki bene ulaştın, neden korkuyorsun?" diyorsun. Böylece sana göre bu "ben", hakiki "ben" değildir, gençlik "ben'idir, bu ikisi arasında hiçbir bağ yoktur. Benden hayata tahammül etmek için büyük zorluklarla yarattığım şeyleri bir tek gençlik saldırısıyla atmamı, unutmamı istiyorsun. Bu görünür "ben"im, bu kötü ve heyecanlı gençlik "ben"imden daha iyi değil midir? Hakiki "ben" bu mudur? Aradan geçen yıllardan sonra kendi kendine karbonat gibi inen, sonra sakin ve temiz çıkan "ben" mi?

Evet, yaşlı ben, sahip olduğu şu bardakla kabarmakta, taşmaktadır. "Ne yeni sözlerim var?" "Hangi şeyi yazma zahmetine kat-

lansın?" Ben baharatçıyım, yıllardır bu kabartma tozu bardaklarıyla uğraşıyorum, hiçbir bardağın taşmasına şaşmıyorum, elim ayağım birbirine dolaşmıyor, kendimi kaybetmiyorum, dibe çökeceğini biliyorum. Benim hayatımın belirsiz ve karmaşık sırlarından biri de hiçbir zaman böyle bir derdi görmediğim, inlemediğim halde sürekli karşımda kaynayan şeyler karşısında kendimi kaybetmemem, dineceğine iman etmem olmuştur. Sürekli sessiz kaldım ve gerçekten sonra da öyle olmuştur!

Diyorsun ki: "Siz, kudurmuş kurt gibi yalnız kalacaksınız, soğuk ve karanlık çölde tek başınıza kalacaksınız..." Evet, kalacağım; çünkü başka yer tanımıyorum. Kıştır ve baharı gözlüyorum, yapmacık bir ateş yakmaktan ve kendimi ısıtmaktan başka ne yapabilirim? Ama bu kudurmuş kurt kimdir? Yıllar önce söylediğimi hatırlıyor musun? Ben onu ne zaman söyledim, kime dedim? Yıllar önce dediğim bir şeyi, sen bir ay önce dediğimi iddia ediyorsun. Hangi kudurmuş kurt? Ben o cevabı, kim olduğunu bilmediğim o mektubun yazarına vermiştim, tanımak da istemiyorum, senin de onu tanımadığını zannediyordum. O, yıllar önce üzerinden bir ay geçtiğinde bir çocuktu, şimdi büyümüş, belki ben hata ediyorum, bir ay önce ne olduğunu düşün!

Beni üzen şey, şahit olduğun bunca insani güzelliklerim ve büyük fedakârlıklarım karşısında hassasiyet göstermemen ve hatta en çirkin laflarla yorumlamandır. Diyorsun ki: "Siz yıllarca bekliyorsunuz, şimdi hakiki ben'e ulaşınca da kaçıyorsunuz, korkuyorsunuz, halkın dedikodularından ve kaybedeceklerimizden korkuyorsunuz..." Sen, yıllarca bekleyen, o en eski ihtiyaçlarını bile görmezlikten gelen ve sadece seni düşünen birinin ağzından, "Burada durma, git, burada kalma!" diye bir söz duyarsan ne dersin? Yıllarca kuru ve yakıcı dudakları susuzluktan çatlamış bir adam, taşların bağrından kaynayan ve karşısında akıp giden bir çeşmenin kenarına oturmuş, belki de ilk defa resmini gördüğü bu berrak ve temiz suyu tozlanmış dudaklarıyla kirletmesin diye içmeyen ve "Ey çeşme burada bekleme, çü-

rürsün, bataklık olursun, kirlenirsin, ak, çölleri aş, vadilere ak, başını taşlara vur, kır, durma, ilerle, kırbaç ye, hava al, nehir ol, seni burada tutmam, bu çöllerde yıllarca süren susuzluğumu öylece devam ettiririm, azalmayasın diye senden içmeyeceğim, zayıflamanı istemiyorum. Bir havuz, ölü su ve durgun bir su olma, çöllere düş, bu çöllerin ıssızlığından korkma, bayındır ve yeşil yerler seni bekliyor, ben burada susuz duracağım, kendimi seraplarla kandıracağım, oyalayacağım, hayatımı aldatacağım. Kendim, saadetim, anlamsız hayatımın anlamı için kanayan bir çeşmeyi, durgun ve ölü sulara çevirmeyeceğim. Onu kendi susuzluğuma feda etmeyeceğim." diyen birine ne diyeceksin? Ey billur kadeh! Bana dayanmışsın, seni yumuşaklık ve merhametle uyarıyorum, kırılmayasın diye yanından uzaklaşıyorum, senin ışığın kırılmasın diye kendi ışığımı kırıyorum. Öylece kal, parla, billur kadeh ol, latif ve güzel renkli şaraplarla dol. Ben sürekli titriyorum, dalgalanıyorum, bu dalgalar seni kırar, eğilme, dayanma, ben kendimi çiğneyerek ayakların üzerinde kalasın diye sana yardım edeceğim, böylece dayanacak yere ihtiyacın kalmasın, kendin ol, ihtiyaçsız, bekleyişsiz, ümitsiz, sakin, büyük, güçlü, kendinle dolu bir bâtınla, renkler, çehreler ve diğerlerinden yıkanmış, başkasından ümidini kesmiş olarak... Öyle bir yere git ki herkese karışasın, herkese yabancı olasın, hepsi seni aşina bilsin, kendinle olasın, o büyük benliğini tanımadığında gönül bağlılığı ve ihtiyaç rezaletine düşmeyesin, düşüşlerin dayanağı olasın, ruhuna bilinmeyen yüce zevkleri dökeyim, sevgi ve aşk zevkinden daha büyük zevkler, düşünme zevki... Bu ticaret kokan viranelerdeki düşünce zevki değil! Uçma zevki; ama tavuğun uçması değil; şahinin, meleğin uçması... Meltemin hafif ve temiz özgürlüğü... Sen birkaç güzel, yüce ve değerli düşünce dışında hiçbir düşüncenin ulaşamadığı o zirveye düşüncelerin uçuşunun anlamını biliyor musun? Tembel, ağır, aşağılık ve kaba anlayışların bulaşmadığı şeyleri anlamanın ne kadar sıcak ve güzel tadı vardır! Hayır, biliyorsun, şimdi tadını almaya başladın, kendine bak, şimdiki kendine, birkaç ay önceki kendine. Bir müddet öncesine kadar sana

yetenlerle aynı idiniz, sözleriniz birbirinizi tamamlıyordu, doyuyordunuz, neşeleniyordunuz, sonunda hoşnutluk ve huzur içinde evine dönüyordun. Birkaç dakika bu sözleri ve bu duyguları düşünüyor ve uyuyordun, ne kadar rahat ve sakin... Şimdi, bunca açlık ve susuzluk da ne? Bunca sabırsızlık ve bekleyiş neden? O çeşme kurudu mu? O yemekler bitti mi? O adamlar kayıp mı oldu? Hepsi var. O çeşmeler öylece etrafında kaynıyor, o halde neden bu kadar susuzsun? Sözün düzeyinin ne kadar yükseldiğini görmüyor musun? Mektubun yazarı şimdi ne yazıyor? O şimdi ne oldu? O sözleri utanman için şimdi sana söyleyeyim mi? ... "Size müjde vermek istiyorum, sizin öyle bir kalpte yeriniz var ki şimdiye kadar hiç kimse o kalbe girememiştir..." Ittılaat-i Banuvan? (Kadınlar gazetesi) ve "Zen-i Ruz" (Günün Kadını Dergisi) yazarlarının ve Cevat Fâzıl gibilerinin sözlerine benzer ifadeleri ve biraz da çağdaş sinema zevkiyle: "Size müjde vermek istiyorum ki..." Yani kendimizi muhatabımız için tutmalıyız, duygu sömürüsü, aptal ve ayaklara düşmüş yasa uyarınca, önce ne yapmak gerekir, sonra ne? Sonra nasıl ve sonra da nasıl? Böylece düzelsin! Ben bu sözleri söylemekten ve sen de onları duymaktan münezzehsin. Velhasıl, o ifadeler memleketin yaygın, romantik ve edebî, yakıcı duygularıdır. Bununla basın edebiyatı, Tahran radyosunun gül ve bülbül programı, gençlerin dünyası, hoşlar, diğer duygusallar ve yeni şiirler ilgilenmektedir; ama bugün başka bir edebiyattan söz ediyoruz... "Ben yeniliklerle doluyum. Kendimde, kendi içimde öyle bir kudret hissediyorum ki her şeyi birbirine katabilir. Ben bu karmaşık ipek kozasını parçalayacağım. Siz o büyük dünyaya bir kapı açabilirsiniz. Benim tek başıma gücüm yetmez, ne ilerleme yolunu biliyorum ne de dönüş... Ben bu şaşkınlık içinde öleceğim, bu yarım kalmışlık içinde öleceğim, bu yarı aydınlık içinde delireceğim, benim sessizlikte kırılan birçok feryadım var, siz duyuyorsunuz; ama bunlar duymuyorlar. Ben de onların sesini duymuyorum, sanki başka bir dünyadan, kalın bir duvarın ardından konuşuyorlar, bunlar ne kadar boş ve dolular! Ali'nin ruhunun ızdıraplarını duyuyorum. Artık Ali olmak

benim için hayal değildir, ben de onun gibi olabilirim. Ben bu yalnızlıkta kalmayacağım, ben ortada durmayacağım, bütün benlerimi korumayacağım, ben bir tek olacağım..." Bunlar, o mektup yazarının sözleridir! Eğer bu mektupta yazdığım o sövgüleri o mektuplarda yazmış olsaydım, beni hiç etkilemezdi. Ben mektubun yazarını tanımıyorum. O tür adamlar çoktur. Hayatımın tatsızlıklarından biri de bunların yakıcı duyguları olmuştur. Bilemiyorum, neden hep bana takılıyor ve ben büyük bir zahmetle kendimi kurtarıyorum, hâlâ bu sıkıntı içindeyim. Her yerde hatta burada bile. Ama bu tür gereksiz kaynamalara alıştım, bazıları çok kabarmışlar ve kabarıyorlar. Birbirinin üstünden atlıyorlar, damlaları, bazen yüzüme ve elbiseme dökülüyor. Çok yakıcı, sıcak ve delice; ama sonra kaynamasını durdurmak için üflemeyi öğrendim. Kuduz kurt, ayakların kanar, buralar taşlıktır, yol yok, bu sözler de üfürmedir; ama şiddet ve imanla değil. Bu tereddüt beni çabuk zayıflattı, üfürüklerimi şiddet ve soğuktan bir kenara attı, bu yüzden artık etkilemiyor. Sakın kaynamıyor olmasın, iyice baktım, tam bir kaynama değil, alnıma konan damlalar beni bu düşüncelere itti. Bu o kaynama değildi, başka bir ilaç bu, bu hangi acının ilacı? Hangi yaranın? Tanımıyordum, hâlâ da tanımıyorum; ama bu vesvese ve şüphe dolu soru bende şu sarsıntıyı yarattı: "Sakın yıllarca gizliden acısını çektiğim, hiçbir doktor ve ilacın fayda etmediği bu hastalık, tedavisi mümkün olmayan, ilacı olmayan bir hastalık olmasın! Bir ilacı bulunabilir mi? Böylesine kaynayan şu zarif ve ince bardakta..." Henüz sözümü bitirmeden bardaktan bir ses geldi, açık bir dille şöyle dedi: Bu o değil, kabartma tozudur. Bilemiyorum, velhasıl gençlik heyecanıdır, sonra yok olur... Bir ben kaldım, bir de uzun, kısa, küçük ve büyük bardaklar... Hepsi kabartma tozu dolu, bazıları taşmış, bazıları kaynıyor. Benim gibi çalışkan, botanikçi, tecrübeli ve ihtiyatlı birisinde bu vesvese ve şüphe neden meydana geldi? Mecburen bardakların uzun kuyruğuna başka bardakları da ekledim ve yine:

"Yine biz kaldık ve Tanrı'nın adaleti,
Orada ise sırtlanlar, kurtlar ve tilkiler...
Bazen feryat etmek istiyorum
Yine görüyorum ki sesim kısılmış..."

Sizin dediğiniz gibi: "Siz bu kara ve soğuk çöllerde baki kalacaksınız, bir gün yorulacaksınız; ama o gün aramızdaki fark o kadar artacak ki imanımızı denemek zorunda kalacağım!" Doğrudur, ben bunu biliyorum, gidiyorum ve dedim; ama sen onu kınayarak söylüyorsun. Neden kınıyorsun? Eğer bir kimse kışın yalnızlığında yalnız kalırsa sen onu kınar mısın? Bu soğuğu, iklimi ve buzları ben mi seçtim, ben mi yarattım? Bana musallat oldu, belaya düştüm. Diyorsun ki: Ben seni ısrarla bu sıcak ve aydın eve davet ettim, kulak vermedin, adım atmadın, hatta kim olduğunu görmek için yüzünü dahi çevirmedin!" Bunu da doğru söylüyorsun; ama ben sokaklarda kalan fakir bir dilenci miyim ki açık gördüğüm her kapıdan içeri gireyim? Her kim seslenirse koşayım, dua ederek sevinçle peşinden gideyim, sığınayım? Ben çöllerin kurduyum.

"İç, ey kar! Al kanlara boyan!
Kalk! "Bu kan biz evsiz barksızların kanıdır.
Bu kan aç kurtların kanıdır.
Bu kan çöl çocuklarının kanıdır."

O "Kış" kitabındaki "Kurt ve Köpek" hikâyesini oku. Okuyacağını biliyorum. Artık ben kudurmuş kurt değilim, kurdun hikâyesi sona erdi, ben çöl kurduyum, bu benim başlattığım bir hikâyeydi, şu kıtayı oku, oku ki beni tanıyasın ve ben ne kadar muhtacım...

Şehir, sıcak ev, herhangi bir davet, her sevgi mesajı, her ümit ışığı...

Sahi kurt neden gelmiyor? Tüfeğimden mi korkuyor? Bu insanoğlunun sakin yüzünün gerisinde birçok hatıra var. Bir avcı gizlenmiş, kendisine yaklaşan kurdu bekliyordu. Bu şehir halkının gırtlağından kulağına gelen her sesin ardından kurşunlar bo-

şaltılıyor. Bir kurdun kanları, çölün beyaz karlarını kırmızıya boyuyordu veya hayır, şehir ve ev, kurdun yeri değildir. O, oraya sığmaz, on iki metrekarelik alanı, tahta ve alçıdan iki buçuk metrelik yüksek göğü olan bu çöle o tahammül edemez. Sokaklar dar, yollar kısa, duvarlar karışık ama gevşek ve yalancı, güzellikleri yapmacık, gülleri hep kâğıttan, aydınlıkları güneşin aydınlığı değil, kandilin ağırlığı, sıcaklığı baharın sıcaklığı değil, soba sıcaklığı, hepsi küçük, hepsi gevşek, hepsi yapmacık, hepsi süs, hepsi görüntü hepsi renk, eda, naz, resmî daire, tüzük, protokol, tören, tezahürat, ihtiyaç ve... Ölü ve kokmuş zevk ve mutluluktan içinde pinekledikleri, yaşadıkları, aşık oldukları, saadet ve akıldan bahsettikleri, durgun bir bataklık ve milyonlarca kurt... Burası kurdun yeri midir? Sen ey şehirli genç! Eğer bu kurt, senin şefkatli sesinle kendi yalnızlığını, bu büyük mağrur ve görkemli iktidarını, istiğnasını, sağlam ve güçlü yalnızlığını bu çölde terk etmezse ve cik cik ederek omuzlarına konan, ne yapacağını bilemeyen, kanat çırpan, gagalayan, okşanmak ve bir lokma yutabilmek için ağzını açan acemi bir serçe gibi... Evet, eğer bu kurt, bu serçe gibi değil de bir kurt gibi insanların sesinden, şehrin karanlığından korkarsa, soğukla, yalnızlıkla, sessizlikle ve kimsesizlikle yaptığı anlaşmasını böylesine kolaylıkla yürütmezse, insanoğluyla aynı sesi vermez, aynı evde oturmaz ve kendi kapısız, tavansız ve duvarsız evinden gönlünü çekip almazsa, ondan intikam almak düşüncesine kapılır mısın? Neden intikam? Kimden? Nasıl intikam alacağını sormuyorum? Neden diyorum? İntikam alamayacağını da söylemiyorum; ama diyorum ki neden sen özgür olasın, tuzağına düşmeyesin, okşayışları için kendini helak etmeyesin ve onun yanında gitmekten geri kalmayasın diye avareliğe, kışa, karanlığa, çöle, yalnızlığa ve sessizliğe tahammül etmek isteyen bir kimseden intikam alasın? Al, eğer ihtiyacın varsa intikam al. Senin menfaatlerini kendi ihtiyaçlarına tercih eden kimse, asla senden intikamı esirgemez; o bu intikamdan hiçbir şey kaybetmez. Sen, kendim için yaptığım ve biriktirdiğim şeylere gönülden bağlı olduğumu sanıyorsun; ama ben kaybetmede senin düşünemeyeceğin kadar güçlüyüm.

Yaşamaya ve var olmaya hiç değer vermeyen, dünyayı ve içindekileri hiçbir şey karşılığında almayan bir insan, nasıl olur da onlara kaybetmeye tahammül edemeyecek kadar bağlanır? Ben, hayatımı ve gençliğimi, mükâfat vermeyen, onun anlamını bile bilmeyen bir millet için tükettim. Eğer işine gelirse sana bu intikam alma işinde yardımcı da olurum; bunu ne kadar samimi söylediğimi bilemezsin. Bilemezsin, benim ne kadar iyi olduğumu bilemezsin. Sen beni daha yeni tanıyorsun; ama bu keşmekeşler içinde en azından düşünebildiğin kadar iyi olduğumu bilmelisin. Kim bunca yıl bu yakıcı ve susuz çölleri tek başına aşmış, susuzluklar içinde yanmıştır? Hiçbir ümidin kalmadığı bir esnada yolunun üzerinde kaynayan soğuk, berrak bir çeşme görüyor, dostluğun güzelliği, samimiyetin saflığı, sabahın temizliği, bir perşembe ikindisinin gözyaşlarının şeffaflığı, vahiy heyecanıyla, ilham letafetiyle, arzu kadar süreğen, hayal kadar ince, bekleyiş kadar kararsız, "ben" kadar iyi olan bu susuz adam, susuzluk içinde yanıyor. Bu yalnız iyi adam, o çeşmenin görülen derinliklerinde, kendi resmini görüyor; ama kenara çekiliyor, sonsuz yolculuğuna devam ediyor, çölün kızgın ve acımasız bağrında, hiçbir dostun yanında olmadığı bir yerde ölünceye kadar ilerliyor. Bütün bunları da bu çeşmede tozlu elini ve yüzünü yıkamasın, ondan içmesin diye yapıyor. Temmuz güneşinde yanmış yüzünü ve başını içine daldırmasın... Suda kendi çirkin ve kötü resmini görünce bıkıyor, onun kaynayan fısıltısını dinleyince şunları duyuyor: "Sizi sevmiyorum, gerçekten sevmiyorum. Ne kadar kötüsünüz, bu kadar çelişki, bu kadar tezat... Ben yalandan nefret ediyorum, ben gösteriş yapmıyorum, ben bütün benlerimi kendim için korumuyorum. Ben bir olacağım, siz bu soğuk ve siyah çöllerde yalnız kalacaksınız, korku, aldatmaca, korkuyorsunuz, sahip değilsiniz..."! Teşekkür ederim, şimdi benim tahammülde ne kadar güçlü olduğumu görüyorsunuz, sizleri bile bezdirdi, usandırdı! Eğer bu tahammül olmasaydı başka ne olurdu?

Belki de başka bir şey yok. Bilemiyorum, elbette tamamen yokluk değil, hâlâ bir şey var, bellidir; ama nedir? Bilemiyorum...

YETMİŞALTINCI BÖLÜM

Kelimeler bir anda anlamsızlaşmış, bütün renkler değişmiştir, şekiller hep bir olmuş, gökyüzü adeta hamamın tavanı haline gelmiş; kısa, siyah, ağır, çirkin ve boğucu, ışıkların hiç birisi yanmıyor; soğuk, ölü ve donuk bir beyazlık var; ama ışık değil. Tatlar da gitmiş, kokular kaybolmuş ve yüzler... Ah bu yüzler! En yakınları, yakınlığın en büyük ve okunaklı yazısını silmiştir, adeta herkesi ilk defa görüyorum, görmek istemiyorum, her muhabbet ve ünsiyet, benim boğuculuğumu daha da bir ağırlaştırıyor... Her şey, herkes öldü; ama cenazelerini omuzlarımda taşımam gerekir, bu iş gücümü tüketmiş, beni zavallı bir hale düşürmüştür, çok acı çekiyorum.

Adeta her şeyin sonuna geldim, yokluk sınırına birkaç adım kaldı. Biliyorum, arkamda hiçbir şey ve hiç kimse yok, dünyaya yüzümü döndürecek hiçbir görüşme kuruntusu içinde değilim. Bu dünyada birçok renk, insan, kitap, yer gördüm, okudum, gittim ve şu anda büyük bir fuara gidip her yeri gezen, her şeyi gören ve şimdi de geri dönen adamı andırıyorum... Ama nereye döneceğimi bilemiyorum, beni korkutan da budur.

Kitap, yolculuk, şiir, özgürlük, başkalarına iyilik etmek, herkesi sevmek, af, özellikle düşmanı bağışlamak, din, güneşin batışı, deniz, çöl, müzik, yalnızlık, hayal, sessiz kalmak, yazmak, konuşmak... Büyük insanlar, beni sürekli zevklere gark eden güzel nimetlerdir. Hayatıma anlam veriyor, dolduruyorlar... Bu arada yalnızlık! Ne kadar sağlam bir kale, bir sığınak, iyi bir dost, bü-

yük bir iklim ve her şeyle dolu bir güzellik ifadesi! Ama şimdi! Hüzün evi, hayır, hüzünlerin evi olmuş; terk edilmiş, boş ve meşakkat evi... İçine adım atmaktan korkuyorum, içine girince binlerce gizemli ve saldırgan karartı üzerime saldırıyor, eziyet ediyor. Bu dünyanın hiçbir yerinde olmayan o bütün arzularımın, güzelliklerimin ve değerli nimetlerin cennneti olan evim, şimdi ruh dolu bir ev, korku mağarası; cin, akrep ve diğer yüzlerce eziyet edici tehlikeli ve ısırıcı hayvanlarla dolu hale gelmiş...

Yalnızlıktan insanların arasına kaçıyorum ve insanlardan yalnızlığa sığınıyorum.

Doğru söylüyordun Nima! Uzlet güzelliği ile dolu, sessiz ve görkemli sarayıma yazık oldu; kapısını yüzüme kapatıyor, beni kendi kalbinde saatlerce, günlerce, gecelerce, aylarca, yıllarca, bir ömür, bir gençlik boyunca oturtuyor ve okşuyordu! Aniden minareden yükselen, başka âlemlerden bu semaya düşen bir nağme olan ve yolunu kaybeden gizemli ezan sesi, bu sarayın temelini titretti, duvarlarını yıktı ve tavanını bu sarayın tek sakini olan benim başıma yıktı!

Güneş batıyordu, ben yalnız oturuyordum, gözlerimi batının kanlı ufuklarına dikmiştim, güneşe son anlarında veda ediyordum. Güneşin batışını seyretmek! Ne güzel bir hayatım vardı! Güneşin batışını seyretmek! Ne kadar derin ve güzel bir hüzün!

Ama aniden minarenin sessiz boğazından yükselen ezanın avare sesi batıya doğru yükseldi, hiç beklenmeyen bir şey. Avarenin batıdan kaçması gerekir, avare doğuyu aramalı; ama bu gizemli ses batıya yöneldi. Akşam ezanı! Akşam ezanı güneşin ölümünde söylenen bir fısıltı değil midir? Ama...

Ben öylece güneşin batışını seyrediyordum, bu hayat anının ardında ışığın ve sıcaklığın kaynağını seyrediyordum, güneşin batışı! Ne kadar derin ve hüzünlü bir seyir! Ben gözlerimi ufukların kanlı batışının gözlerine dikmiştim, güneşin batışını seyrediyordum, aniden gözlerime bir mabedin minaresi iliști! Ben onu daha önce görmüştüm; ama şehrin evlerinden bir ev veya mağa-

za olduğunu sanmıştım! Aniden sıcak ve gizemli ezan sesini duydum, şaşıp kaldım, meğerse tapınakmış! Mihrapmış! Ateşgede imiş! Mukaddes bir ateşin alevi! Hürmüz'ün ateşi, ebedî ateş!

Ezan! Akşam ezanı! Ama hayır sabah ezanıydı! Ben sabah ezanını duyuyordum, güneşin batışını seyrediyordum! Ne kadar ilginç bir perişanlık, şüphe, korku, ilginçlik, hayret... Ne demek? Ne görüyorum? Ne duyuyorum? Sabahın ümit verici ezanını dinlemek ve gurubun ümitsiz ve kanlı tebessümünü seyretmek... Anlar, anlar, anlar, saatler, gündüzler, geceler, haftalar... Geçti... Ama... Neden güneş batmıyor? Neden gece gelmiyor? Bu, günbatımı değil midir? O halde neden akşam gelmiyor? Bu, güneşin doğuşu mudur? Hayır, olabilir mi? Ben yıllardır sabahtan şimdiye kadar göklerde güneşi seyrediyorum, şimdi biliyorum, gurup vakti olduğunu ve battığını şimdi anlıyorum... Doğuşu batıştan ayırt etmemek mümkün mü? Bu güneşin batışıdır.

O halde neden akşam gelmiyor? Ne zamandan beridir akşam dağlarının zirvesinde oturmuş gitmiyor? Gizli bir ses yüreğimin kulağına eğilmiş şöyle fısıldıyor: "Güneş batı ufuklarına oturmuş, hayretler içinde bu minareden yükselen ezan sesini dinliyor! Kanlı bir yüz ve başla, gündüz ve akşam ülkesinin orta sınırında durmuş, hüzne boğulmuş, kanlı gözleriyle bu minarenin ince ve uzun boynunu seyrediyordu, ne diyor? Akşam vaktidir ve bu sabah ezanını okuyan müezzin kimdir? Gitsin mi, dönsün mü, ne yapsın, bilemiyor."

Ben öylece durmuşum, kalbimi görüyorum; gözlerim ve kulaklarım bu yaralı ve dertli esiri her biri bir yana çekiyor, güneşin batışını seyrediyorum, sabah ezanını duyuruyum!

O halde bu güneş neden batmıyor? Neden bu güneş doğmuyor?

Acaba kıyamet mi yaklaştı? Güneş batı kapısının kenarında durmuş, gitmiyor, güneş ufukların kanlı yatağına serilmiş ve rahipler öldü diye ateşe vermekteler, bulutlar başına kan ağlıyor ben onu görüyorum... Ama... Bu minare ne diyor? Gurup vakti sabah ezanını mı?

Perişanım, ne varsa maskaralık yapıyor! Yer ve gökler benim için gariplik, korku ve faydasızlık dışında hiçbir mesajı olmayan çirkin bir evdir.

Ey tapınağım! Ey bu topraklardaki benim avare ruhum, sığınak olabilen tek yer! Tüm gölgelerin, var olan her şeyin, herkesin gece gündüz takip ettiği bu dertli ve kaçak ruh, sadece senin gizli mihrabına sığınabilir. Bir hayali andıran güzel minarenin altında bir ömürlük dertleri ve bir dünya dolusu sıkıntıları dökebilir, senin uzun ve görülmez kemer altında en acı hatıralardan yıkanabilir! Ey ufukların kanlı eteğinde bir arzu gölgesi gibi yükselen ve sabah cennetine gitmeye hazırlayan minare, gizemli sesinin dertli ruhuma neler ettiğini nereden bileceksin?

Ufukların tutuk ve hüzünlü şaşkınlığından, aniden adeta... Kendin gibi yükselip, fırtınalar, seller, dehşet dolu kasırgalar, karlar, yağmurlar, soğuklar ve sert rüzgârlar altında her an daha bir güçlü ve isyancı biten o dağın gururlu zirvesini denizlerin yüksek dalgaları gibi yerine oturttun, yumuşattın, adeta bir hiç haline getirdin! Çölde dörtnala at koşturan, tozu dumanı gözleri alan o usta binici de aniden başka bir âleme açılan kapıyı karşısında görünce içeri daldı, sonsuz derinliklerinde yok oldu, öldü!

Ey senin yüce damında yuva kuran kararsız ve güzel güvercinlerim! Sizler benim gaybî mesajlarımın elçilerisiniz. Bana başka iklimlerden, başka göklerden, başka hayatlardan, galaksilerden, arşlardan, ateşlerden, başka denizlerden haberler getiriyorlar, sözler ediyorlar. Yuvalarından çıkıp yüzüme gözüme doğru uçtuklarında çıkardıkları gizemli ve melekûti sesleri, Allah'ın kucağındaki meleklerin fısıldayışlarını andıran şarkıları parçalıyor, beni özgür kılıyor.

Binlerce demir zincirin halkaları, yüzlerce kırbaç, canların, cellâtların ve cahillerin zehirli bakışları altında yaralanan, inleyen yaralı bedenimi, arzuları, okşayışları, sırları, şiirleri, hayalleri, güzellikleri, mucizeleri, ilginçlikleri, uçuşları, miraçları, kaçışları, kurtuluşları, teselliler, sevmeleri, tebessümleri, nağmeleri, şarkıları, dansları, sarhoşlukları, edebiyatları, melekûtu, gökle-

ri, meltemleri, mesajları, ilhamları, çarpıntıları, gizlilikleri, söylenmeyenleri, duaları, dertleri, istekleri, sevinçleri, mutlulukları, sessizlikleri, söylenenleri, kelimeleri, bağları, sözleşmeleri, kopmaları, birleşmeleri, bir gün Allah'ın ruhunda alevlenen o yakıcı ateşle yakıldığı zümrütten havuzda yaktılar, erittiler, yok ettiler. Tüm yaratılıştan daha dolu, yeterli, güzel, iyi, derin, mucizemsi, hayret verici, merhametli, manalı, anlayışlı, renkli, çeşitli, tanıdık, ilahi, temiz ve değerli olan bu zümrütten havuzları o suyla doldurdular, taşırdılar; dalgalanıyor, parlıyor, konuşuyor, öğretiyor, üzüyor, tutuyor, götürüyor, kaybediyor...

Ben, bu havuzlara ve sulara incinmiş bedenimi daldırıyor yıkıyorum; yaralarım iyileşiyor, dertlerim diniyor, iyileşiyorum, şifa buluyorum, rahatlıyorum, seviniyorum, unutuyorum, temizleniyorum, yıkanıyorum, dalıyorum, oynuyorum, huzur buluyorum, uyuyorum ve ölüyorum...

Ve... Allah'ım! Asla uyanmak istemiyorum... Asla... Keşke bir daha dirilmesem... Uyanmayı istemiyorum! Canlı olmak... Nerede? Neden?

Benim hayatla hiçbir bağım yok.

Ama... Ne kadar nefret verici aşağılık ve kötü... Yine bu cahil haplar beni böylesine cazibeli, çekici, bir uykudan, böylesine bir yok oluştan uyandırdı! Neden uyandırıyor? Neler soruyorlar? Ah! Söyleyemiyorum, kalbim kinden patlayacak gibi.

Of! Kaçayım, neler oldu? Ne olduğunu bilmiyorum! Gidip korkudan yatayım... Uyanmış olanlara artık tahammül edilemez...

Kapının şu köşesinden bir bak! Tapınak! Ne görüyorsun? Semaver, kürsü, akşam sofrası, yorgan, döşek, odun, duman, yağ kokusu, kızartılmış soğan, çerez, patates, gaz yağı bidonu, sabun torbası, ceket, pantolon, etek, çarşaf, ayakkabı, süpürge, kürek... Uykuda horlama, öksürük, kahkaha... Bir avuç insanın dırdırı, çocukların ve kadınların kalabalık sesleri... Ne demek? Mihraba bak, tavanı islenmiş! Neden! Neden! Mutfak sanmışlar... Kelle paça yapıyorlar! Kül, kibrit çöpü... Burası ev midir?

– Evet... Oturma odası!

Minareden göklere dumanın yükseldiğini görmüyor musun? Ah... Bu minareyi mutfak bacası sanmışlar!

– Ama... Burası bir tapınaktır!

– Bir grubun oturduğunu görmüyor musun? Hani mihrabı, hasırı, seccadesi, kandili, mumu ve lalesi? Semaver fokurdamasını, çamaşır leğeninin sesini, öksürüğü, hapşırmayı, esnemeyi, horlamayı, dırdırı, kahkahayı, şakayı ve hırıldamaları görmüyor musun?

– Ama... Bu, tapınağın minaresidir! Fezayı dolduran ezanın melekûti sesini ve şu göklerin altında gezen karanlık gecelerin kalbindeki duaları duymuyor musun?

– Ama... Minareden duman çıktığını görmüyor musun? Yemek kokusunu almıyor musun?

– Ama...

– Ama...

Ey güneş! Mağrip kapısında durmuş, ne yapıyordun? Kimi bekliyorsun? Bat artık! Bırak, gece gelsin, bırak, siyah elbisesini âlemlere bürüsün, bırak, geceleri üzerimize çadır kursun!

Ben, gece karanlığında, gecenin huzurlu sessizliğinde, şehir polislerinin gözlerinden uzak, mehtabın sırdaş ve sevgili ışığında, esir bakışlar gecesinin sözleşme zamanında, dertlerin ruhuma döküldüğü ve ateşli ihtiyaçların sabırsızlığının nefesini kestiği bir anda gizlice yatağından kalkacak, gecenin bağrında evini terk edecek, kapıyı yavaşça açacak, kapatacak, şehrin yüksek duvarlarının dibinde düşünceler içinde, başım düşüncelerimin yakasında, düşüncelerim dertlerimin yakasında gideceğim. Yolu biliyorum, şehrin planını benim için çizdiler, onu öğrendim, duvarların gölgesinde yolları aşacağım, gecenin karanlığında polislerin gözünden gizli, senin minarenin gölgesine geleceğim ey tapınak! Orada, senin minarenin gölgesinde, her gecemin karanlığında, her ışığımın...

***

Tencereleri, işe yarayan her şeyi, kasap tokmağı, kış yiyecekleri, ambar, gardırop, elbise dolabı, her ne varsa, hayatın bütün eşyalarını toplar, belediyenin çöp arabasına dökerim. Mutfağı bozarım, orayı temizlerim, boyarım, badana yaparım, fayans döşerim, avizeleri ve lambaları kırarım, mumların yandığı güzel kandilleri, mumun aydınlığını daha da bir ruhani, gizemli ve hayâlimsi kılan kandili tavandan indireceğim, duvardaki ve tavandaki isleri sileceğim, boyayacağım, ekeceğim, kitabeler yazacağım, üzerine en iyi ayetleri, Nehcü'l-Belaga'nın en güzel sözlerini güzel bir hatla yazacağım.

Boyalı resim tabloları, Ferdin, Puri Bennai, Habibî, Şehla, Feriba Hatemî, Deyhem, Melik Mutii, Kasım Cebeli, Musaddık, üç işe yaramaz adam, Ejderi, Puran Şahpurî gibi İranlı sinema oyuncularının resimlerini; Brigitte Bardot, Marlene Dietrich, Elizabeth Taylor, Jean Mansfield, Marie Challe, Jhoon Holiday (Ki birincisi, cinsel hastalıklardan şehit (!) oldu, ikincisi Place Blanche çocuklarından idi ve belki de henüz öyledir.) gibi yabancı artistlerin tablolarını duvardan indireceğim, dışarı atacağım, sokaktaki jigololara vereceğim, kendilerine götürsünler, bütün onların yerine minberin üzerine Hz. Ali'nin resmini asacağım.

Bahçenin altını üstüne getireceğim, tuğla döşeyeceğim, mozaiklerini kırıp çöpçüye vereceğim, tabanını kendi yumuşak iyi ve doğal toprağıyla öylece bırakacağım. Dutları için dikilen dut ağaçlarını kökünden sökeceğim, binanın iki görünen tarafının altına, tapınağın geceliğine yasemin çiçekleri dikeceğim. Yaseminin kokusu bu âlemin çiçeklerinden hiçbirinin kokusuna benzemez, yasemin çiçeğinin kokusu adeta insanla konuşur. Birçok sözü ben sadece yaseminin kokusundan duydum. Yasemin çiçeğinin kokusu yoktur, onun kokulu hatıraları, ince, gizli, temiz ve güzel şairce hayalleri vardır. Öyle bir şair ki hiç kimse tanımıyor, kendi yalnızlık gecelerinin kalbinde kendi keşfedici yüzünü hatırlıyor. Yüzünü, gözünü, dudağını, tebessümünü, bağışını, zülfünü ve bakışlarını hatıralarında fısıldıyor, hayalinin yalnızlık fezası yasemin kokusuyla doluyor. Yasemin

güzel konuşuyor, güzel sözleri var, söylenemeyecek şeyler. Yaseminin kokusu bir çiçeğin kokusu değildir, bazı sevgilerin kokusudur, bazı hatıraların kokusu, bazı sözlerin kokusu, bir ruhun kokusu! Kendi mucizesiyle yasemini lânetli devin pençesinden kurtaran ve aniden görünmez kılan o sakin ve güzel renkli mucizelere bravo doğrusu! Dut ağacı yerine yasemin dikeceğim, yasemin.

Evin geleneksel havuzunu yerinden sökeceğim, tapınağın tam orta yerine mor, yeşil ve mavi renkli en şeffaf ve pahalı mermerlerden bir havuz yapacağım, onu "Mark Rady"nin bir gün boyunca döktüğü gözyaşlarının güzel ve temiz damlaları berraklığında bir suyla dolduracağım, gizemli bir kaynaktan çıkan şeffaf, soğuk ve kaynayan bir çeşmenin sularını açacağım, havuzun yüzeyi güçlü, soğuk ve taze dalgalarla kamçılanacak, dans edecek, ışıldayacak, temiz bir göz, yüce ve berrak bir ruhtaki istek dalgaları gibi dalgalanacak!

Tapınağımın bütün kapı ve duvarlarını yıkayacağım; tuğla tuğla, fayans fayans, kapılar, duvarlar, minareler, odalar, haremlikler, mihraplar, velhasıl her yeri bir Şiî'nin imamı karşısında ve bir imamın tapınak mihrabındaki halvetinde döktüğü gözyaşı yağmurlarıyla yıkayacağım. Ta ki büyük bir âbidin ruh duvarları veya temiz bir Şiî'nin kalbi gibi parlasın, ışıldasın.

Kırmızı, siyah ve yeşil, rengârenk perdeleri söküp atacağım, kendilerine etek, buluz diksin diye sükseli kızlara vereceğim, tek tip, zarif, renksiz, üzerinde efendilik, Ali'nin muhabbet şiarı veya maveraya iman, dua rengi ve tapınağın kapısının üzerindeki renge işaretler olan bir perde asacağım. Öyle bir perde ki tapınağın kapısı üzerindeki rengi gölgelemesin. Hiçbir renk ondan daha koyu olamaz, hiçbir renk ondan ayrı bir hayata, ayrı bir hesaba sahip olma hakkına haiz değildir. Tapınağın kapısının boyası daha ilk bakışta göze çarpmalı, konuşmalıdır.

Ne yazık ki Ali'yi eve kapadılar. Hilafet rejimi Ali'nin Şiîlerinin bile onu tanımasına izin vermedi. Görmüyor musunuz, Şiîlerin camisini de Sünnilerin camisi gibi süslüyorlar.

Tapınağımı işte böyle süsleyeceğim, yapacağım, tamir edeceğim; oturanlarının, seyircilerinin ve sorumlularının tüm hatıralarını kapı ve duvarlardan sileceğim. Onun yerine kapı ve duvarlara en sanatçı kalemle, en güzel yazıyla ve en zarif tarzda Nehcü'l-Belaga'nın tümünü yazacağım. Mihrabına Ali'nin eşi Fatma'ya yaptığı ateşli ve dertli konuşmalarını yazacağım, kazıyacağım. Ali burada; Fatma, Ali'nin, yani o tek eşinin, akrabasının ve dert ortağının hakkının gasp edilmesi karşısında neler çektiğini haykırmakta, Ali'nin haklarının iadesi hususundaki gayretlerini dile getirmekte ve Fatma'nın hilafet, halife, Sakife seçimi ve Ali'nin velayetinin gasp edilmesi aleyhine yaptığı samimi çabalarına teşekkür etmektedir.

Ali biat ediyor, gaspa tahammül ediyor, sessiz kalıyor, evine oturuyor, zahirde hilafetle kaynaşıyor. Ama Fatma kızgın, sabırsız ve isyancı bir ruha sahipti, Ali dışında hiçbir şey görmeyecek kadar Ali'ye aşk ve inanç besliyordu. Hiçbir şeyi göremiyordu, ne İslam'ın maslahatını, ne hakkı, ne kendini ve ne de Ali'yi ve hatta ne de Ebu Süfyan'ın hakkı elde etmek için gasıp halifeye karşı kılıç çekilmesi isteğine uyulduğu takdirde ortaya çıkacak korkunç manzarayı... Hiçbir şeyi düşünmüyordu, hissetmiyordu, tahmin etmiyordu. Ali'nin hakkaniyetini, velayet ve İslam'la olan ilginç bağını göremiyordu. Fatma'nın ruhu buydu; tarihimizi dolduran bu büyük ve görkemli kadının gözleri Ali dışında hiçbir şeyi görmüyordu.

Tapınak, tapınak olunca, ev eşyalarından temizlenince, duman, buhar, yağ, soğan, yemek kokusu, mutfak isi, bulaşık sesi, semaver fokurtusu, çamaşır leğeninin sesi, dırdırlar, gelgitler, horultular, uykular, uyanıklıklar, öksürükler, hapşırmalar, kahkahalar, gülmeler, ağlamalar, çığlıklar, feryatlar, nefes buharı, yeme ve içme gürültüleri vs. gidince sessiz kaldı, tapınak temizlendi, ruhani ve temiz bir havaya büründü. Mumun gizemli ışığı, hücrenin altında, tapınağın mihrabının kalbine yansıdı, kapısını duvarını fezasını okşadı, tapınağın kapısını kapatıyorum. Ümit, lezzet, bağışlanma ve ihtiyaçların giderilmesi arzusuyla dolu bir abdest alıyorum, ilk rüyada gördüğüm ve nitelendirdi-

ğim gibi. Tapınağın ortasında, kemerlerin altında, sütunların dibinde, havuzun etrafında, tapınağın damında, meleklerin buluştuğu yerde... Her yeri arıyorum, koşuyorum, sıçrıyorum... Ne yapacağımı bilemiyorum... Kendimi bir çocuk gibi mihrabın bekleyen kucağına atıyorum; şevkten, dertten, çektiklerimden, gördüklerimden ağlıyorum. İnliyorum, konuşuyorum, dua ediyorum, şarkı söylüyorum, münacaat ediyorum, fısıldayarak dua ediyorum, dertleşiyorum. Kendimden, tapınaktan, geçmişten, şimdiden gelecekten, dertlerden hatıralardan, insanlardan, mütevellilerden, dinlerden, yollardan, kötülüklerden, mahrumiyetlerden, iyiliklerden, çirkinliklerden, güzelliklerden, Allah'tan, Ali'den, tarihten, Peygamberden, Selman'dan, Şia'dan, Sakife'den, Buda'dan, yarından, Zerdüşt'ten, ateşten, mumdan, dünyadan, âhiretten, hayattan, ölümden, kıyametten, yaşadığımız cehennemden, geçirdiğimiz berzahtan, cennetten, ölü Beatrice'ten, sağ Beatrice'ten, bâtından, zahirden, vahiyden, betimlemeden, o şehit İmam oğlundan, her şeyden, herkesten, her şekilde, her zaman bahsetmek istiyorum. İstediğim kadar ağlamak istiyorum. Gerektiği kadar inlemek, feryat etmek, konuşmak, susmak, bakmak, namaz kılmak, yürümek istiyorum.

Tapınak... Kapısı kapalı; ama bu defa başkasına kapalı. Ben, bu iklimin mutlak imparatoru, muktedir sultanıyım, bu âlemin tek tanrısıyım, tapınağın imamıyım, bu mihrabın gerçek ve layık kuluyum!

Tapınağın ıssız, aydınlık ve açık alanının tam ortasında duruyorum; sevinç, zafer ve kurtuluş dolu ellerimi iki tarafa açıyorum. En yüksek feryatlarımı gökyüzüne çarpıyorum, dönüyorum. Odalar ve mihrap boş, ıssız, sessiz, sakin, her şey, tapınak bir kucak olmuş ben yorgun, üzgün hayattan bıkkın, hilafetten usanmış bir halde kendimi bu kucağın boş sedefine atıyorum, başımı mihrabın göğsüne dayıyorum, ağlıyorum, inliyorum, gece yarısına kadar konuşuyorum, yavaş yavaş uyuyorum, tam bir yıl uykuda kalıyorum. Böylesi rüyalar görüyorum, dalıyorum, dalıyorum... Ta ki tapınağımın sakinleri yolculuktan dönsün, evin kapısını açsınlar ve yerleşsinler!

YETMİŞYEDİNCİ BÖLÜM

– Siz "Kevir" kitabınızda üstadınız Georges Gurvitch'i çok övüyorsunuz, nitekim bir yerde şöyle diyorsunuz: "Bu eski komünist Rus kaçağı Yahudi... Tüm hayatı bir efsane gibiydi..." Bu yüzden sizi eleştiriyorlar. Neden bir Yahudi hocanın yanında sosyoloji okudunuz ve neden Yahudi ve materyalist bir bilgini övüyorsunuz?

– Ben bu dönemde bunu anlayacak kadar şuurlu insanların var olduğunu sanmıyorum! Bu itirazı birkaç kişiden duydum, hatta son olarak Ayetullahzade Fazıl Milanî Hüseynî, "Doktor Ne Diyor?" yazısında bunu açıkça yazdılar. Ne olmuş? Onlar sosyoloji öğrenimi için Kerbela'ya gitmem gerektiğine mi inanıyor?

Çağdaş ilimler Hıristiyan, Yahudi, materyalist veya komünist kimselerin elinde olduğu için Şiîlerin bu ilimleri öğrenmemelerini, insanların hayvanlar gibi yaşamalarını, bunların elini ve ayaklarını öpmeleri gerektiğini mi söylüyorlar?

Ne yazık ki onun gibileri, son zamanda beni tekfir etmek, din açısından insanlar arasında bana ithamda bulunmakla görevlendirildi. Bunun bütün etkenleri, gayesi, şekli ve maddi sebepleri de ortadadır. Şia elbisesi altında âlimlerin diliyle konuşuyorlar, halbuki benden önce halk nezdinde, özellikle de yüksek tahsilli aydın nesil karşısında âlimleri, dini ve Şia'yı kötülemekteler.

Müslüman'ın Müslüman olmayan birinden veya Şiî'nin Şiî olmayan birinden ders almaması gerektiğini veya ilmî açıdan da

olsa övmemesi gerektiğini söyleyenler, aslında kendi dükkânlarını korumaya çalışanlar ve itham edilmesi gerekenler aleyhine halkın sıradan duygularıyla oynayanlardır. Onlar aslında İslam'ı ırkçı bir din, Şia'yı da kapalı, aşağılık, bağnaz ve özgür ilmî düşüncelerin düşmanı olarak tanıtıyorlar. Halbuki İslam medeniyeti, İslam tarihi, dinî önderler, İslam âlimleri, hatta bizzat Peygamber ve büyük Şia imamları, ilim dünyasında ilmin, eğitimin ve öğretimin özgürlüğünü, öğrenci ve öğretmenlerin saygınlığını ve düşünce özgürlüğünü savunmuşlardır.

İslam Peygamberi şöyle buyuruyor: "İlim Çin'de de olsa alınız." İslami inanç, hadis ve ayetlerin tahrifi ve maslahatçı tevilleri konusunda uzman olan bu beyefendi, şöyle mi diyor: "Evet, ama burada ilimle kastedilen, fıkıh ve usuldür Eğer Çin'de de usul ve fıkıh kitaplarını Meşhet Kum, Necef ve Kerbela âlimlerinden daha iyi öğreten bir hoca varsa öğrenim için Çin'e o üstadın yanına gitmeleri gerekir." Halbuki rivayetlerde yer aldığı üzere, fâcir ve fâsık bir insandan bile ilim öğrenilebilir. Hatta Hz. Ali mütevatir bir rivayetinde şöyle buyuruyor: "Bana her kim bir harf öğretirse beni kendisine kul etmiştir." Dikkat edilirse Hz. Ali burada kayıtsız olarak "her kim" ifadesini kullanmaktadır, dolayısıyla şöyle demiyor: "Müslüman, Şia ve ruhani bir âlim, bana eski ilimlerden bir tek harf öğretirse beni kendine köle etmiştir!"

Peygamber, kendi şahsi sekreteri ve sahabisi olan Zeyd bin Sabit'e gidip Yahudilerden güzel yazı yazmayı öğrenmesini emretti. Peygamberin birçok sahabisi, onun teşvikleriyle kâfirlerden okuma yazma öğrendiler. Hatta Bedir'de sadece kâfir değil, İslam ve Müslümanlarla, hatta bizzat Peygamberle savaşmaya gelen Kureyş büyüklerine Peygamber şöyle buyurdu: "Sizden her kim Medine çocuklarından on kişiye okuma yazma öğretirse serbest bırakılacaktır!'

İslam'da Ehlikitabın tapınaklarını tamir etmek için beytülmalden bir bütçe ayrılmış ve İslam devleti, en güçlü olduğu bir zamanda, azınlıkların bütün zayıflıklarına rağmen korunmalarını

garantiye almıştır. Hıristiyanlığın orta çağında İslam'ın gösterdiği bu düşünce yüceliğini maalesef dinlerin özgürlük asrı olan çağımızda, bütün İslam ülkeleri Roma'da bir cami yapmak istedikleri sırada kilise gösterememiştir. Bu yüzden İslam ile övünebilir ve onu ilim, fikir ve dünya medeniyeti ile uyumlu, güçlü bir yol gösterici olarak kabul edebiliriz. Dolayısıyla bu yolla İslam ile kendini İslam elbisesine bürüyen kişiler arasındaki farkı da açıkça görebiliriz.

Özellikle de Şia! Ehlibeyt imamları ve Ali Şia'sı âlimleri, bu ilmî özgür düşüncede, kültürler, medeniyetler, dinî ilimler ve hatta dinsiz dünya tarihinde eşsiz bir konuma sahiptir. İmam Sadık hem Şia mezhebinin kurucusu hem de kendi asrında en büyük ilmî makamın ve İslam kültürünün temsilcisi olarak tanınıyordu. Ehlisünnet âlimleri onun öğrencisi olmakla övünüyorlardı. Dahası, İmam Sadık dinsiz filozoflarla ve Allah'ı inkâr edenlerle özgürce tartışıyor, ilmî ve zihnî müzakereler yapıyordu. İmam onlara karşı büyük bir hoşgörüyle ve insanî ahlâk ile davranıyordu. Hatta bu kâfir filozoflar camiye geliyor, Müslümanlar arasında imama karşı kendi din dışı düşüncelerini savunuyordu, alaycı bir tavırla din, İslam, vahiy ve hatta Allah'ın varlığını tartışma konusu yapıyorlardı. Halbuki bu dönemde İslam, dünyada askerî ve siyasi açılardan en büyük güç idi.

Şimdi bu düşünce tarzını, bana şu iftiralarda bulunan tiplerin tarzıyla bir mukayese edin! Şöyle diyorlar: "Şeriati, Batı düşüncelerinin saldırıları karşısında yapılan ilmî ve dinî tebliğlerin yetersiz olduğundan bahsediyor. Bundan dolayı bütün eserleri bir kenara itilmelidir, insanlar ona inanmamalıdır, yoksa her şeyimizi kaybedeceğiz, kaynağımız kuruyacak... Halkı onun aleyhine tahrik etmeliyiz; o velayet düşmanıdır. Ehlibeytin hakkını zayi etmiştir, dini yoktur, Sünni'dir, namaz kılmıyor, (Sünniler gibi) eli bağlı namaz kılıyor. Batı hayranıdır, Budist'tir, Hint tasavvufunun aşığıdır, materyalist Sartre'ın mürididir, komünist Gurvitch'e inanmaktadır, Katolik Massignon'u savunmaktadır. Allah'a ve âhirete inancı yoktur, vahiy ve peygamberlik iddi-

asında bulunmuştur, medreselerin artık geride kaldığını iddia etmektedir. *"Şia Olma Sorumluluğu"* diye bir kitap yazmıştır! Beyler, Şia olmak suç mudur? Yasak mıdır? Ne sorumluluğu var? Şeriati, *"Evet İşte Böyleydi Kardeş"* adlı kitabında bundan tam 5000 yıl önce Mısır Firavunlarının piramitlerini yapmak için taş taşıyan bir köleye hitaben şöyle yazmaktadır: "Ey kardeş! Sen 5000 yıldır ölüsün, yeryüzünde değilsin, tarihten haberin yok, biz her zaman Firavunların sarayını inşa etmek için taş taşıdık. Karunlar için hazine biriktirdik, Belam Baura için tapınak yaptık. Her zaman küfür ve din adına yeryüzü ve gökyüzü tanrılarına itaat olarak fakirliğe, kurban olmaya ve köleliğe mahkûm edildik. Senin ölümünden sonra geçen 5000 yıl zarfında kimse bizi kurtarmaya gelmedi. Sonunda ümmi bir insan dağlardan indi, yeryüzü zorbalarına karşı kılıç çekti, bize şu müjdeyi verdi: Benim tanrım yeryüzünün ezilmişlerini önder kılmak, bütün dünya güçlerine varis olmak ve yeryüzü zenginliklerini onlara bırakmak istemektedir. Biz köleler yeryüzünün dört bir tarafından onun Medine'sine koştuk, etrafına toplandık; ama çok geçmeden o da öldü, tarihin sürekli köle efendileri onun kudretine ve rejimine varis oldular. Firavunların, Hamanların yerine geçenler, onun yerine geçtiler, biz yine köleliğe düştük. Ama ey kardeş! Ben on dört asırdır başımı bütün tarihten, büyük, sessiz ve topraktan mütevazı bir evin duvarlarına dayadım. Hiçbir Kayserin gücü, hiçbir Karun'un hazinesi ve hiçbir tapınağın hilesiyle başımı bir an o duvardan çekmedim, başka bir eve gitmedim. Bu evde Fatma var, gaspın ilk kurbanı, mazlumun itiraz feryadı... Ve Ali var, nifak ve eşrafın mahkûm ettiği ilk hak... Hüseyin var; insanlığın şehitlerinin efendisi... Zeynep var; devrimin ebedî mesajı ve şahadetin konuşan dili! Bu evde bulunan kılıç, söz, düşünce, ilim, iftihar, din, takva ve güç ilk defa tümüyle bizi kurtarmak istemektedir. Zalimlere, zorbalara ve din satıcılarına karşı durmaktadır. Velhasıl, ey kardeş, bu adam, görkem, kudret ve şeref sembolüdür. Benim ve senin gibi, toprağa elini gömüyor, kuyu kazıyor, kürek sallıyor.

Âdem'in seçkin soyundan olan eşi, benim ve senin kız kardeşin gibi çalışıyor, acı çekiyor, açlık içinde kıvranıyor, zulmü bütün ruhuyla hissediyor, zulme karşı tek başına duruyor, kara baskılara feryat ediyor, oğlu güçsüz haldeyken bile kendisini kızıl ölümün cihat silahı kılıyor, cellâdın gücüne karşı isyan ediyordu. Korkunç bir katliamdan geriye kalan esirler kervanının en önünde, kızı tek başına sağlam, kasvet saraylarına saldırıyordu... Evet, işte budur kardeş, beş bin yıllık işkence, esaret, elli bin yılık kölelik ve zulmün ardından, bunca kudret saraylarından, servet hazinelerinden, Dırar ve zillet mescitlerinden kaçışın öyküsü.

Bunlar tarih boyunca yeryüzünde Ebuzer'lerin, bizim kemiklerimizin üzerinde bina edildiler. Ama şimdi Fatma'nın mazlum ve topraktan evine sığındık, zulüm, cehalet ve hilenin ölümünü, kurtuluş ve uyanıklığın ümidini arzulayarak gözlerimizi bu kapıya diktik..."

Evet, bu mektuptan da anlaşıldığı gibi, Şeriati nübüvvete inanmıyor, bütün peygamberleri inkâr ediyor[93], yani 5000 yıllık tarih boyunca Allah tarafından dünyada köleliği kaldıracak hiç kimse gelmemiş, diyor.

"Fatma Fatma'dır" kitabında ise Ömer'in elinde ateşle kapısına geldiğinde Hz. Fatma'nın şöyle dediğini nakletmektedir: "Neden babamın ölümünden sonra her şey değişti? Bu şehrin kalbi benim kaderim karşısında katılaştı, kulakları sağır oldu? Muhacirlere, Ensara, babamın yakın dostlarına ne oldu? Neden böyle yaptılar? Neden? Usame'nin ordusu hakkında babama itaatsizlik ettiler, neden o gün vasiyet etmesine engel oldular, neden bağırıp çağırarak şöyle dediler: Bu adam saçmalıyor! Neden?"

93 Elbette mektubun metnini özellikle de sonunu hiç birisi halka nakletmiyor, zira nakledildiği takdirde benim Ehlibeyte Hz. Fatma'nın şahsiyetine ve Ali'nin velayetine ne kadar inandığımı Şia'yı ne kadar düşündüğümü ve tarih boyunca zulümden kurtuluşun tek adresi olarak gördüğümü anlayacaklardır. Bu yalancı iddiacılar kendi maslahatları için Şia'ya olan imanımı halkın gözlerinde karalamaya çalışıyorlar.

Bu kitaptan, özelikle bu son cümleden anlaşıldığı gibi Dr. Şeriati, Ömer'i savunuyor. Zira Şeriati, Peygambere hezeyan isnat edenlerin kimler olduğunu beyan ederken, burada çoğul ifadesi kullanmış ve bu sözü söyleyenin doğrudan Ömer olduğunu belirtmemiştir. Bu sözü vasiyetinin yazılmasına ve Ali'nin hilafetine karşı olanların söylediğini ifade ediyor.

"Ali Şiası ve Safevî Şiası" kitabında da imamet, velayet, tevessül, dua, taklit, şefaat, Ehlibeyt, Hz. Mehdi'yi bekleyiş, mersiye, içtihat, gaybet ve imamın velayeti gibi tüm ilkelerimizi hurafe kabul etmekte, şiddetle reddetmektedir.[94]

Dr. Şeriati, "Anne Baba Biz Suçluyuz" kitabında (Bu kitabın yarısı tahsil yapmış genç neslin anne-babasına hitabı ve dine getirdiği eleştirilerdir, diğer yarısı ise benim dindar anne babaların dilinden bu din düşmanı kesilen gençlerin itham ve eleştirilerine verdiğim cevaplardır.) kendisini açık ve net olarak tanıtı-

[94] Doğru söylüyorlar. Bu ilkeleri iki sütun halinde naklettim, gerçek manasıyla Alevi tahrif edilmiş manasıyla Safevi Şia'sını açıkladım, bunlar Alevi sütununda söylediklerimi nakletmiyorlar, Safevi hakkında söylediklerimi Şia için söylediğime yorumluyorlar, ilginçtir, bunlar o hurafeleri ve sapık yorumları kendilerine isnat ediyorlar. Örneğin; Hz. Mehdiyi bekleyiş hakkında diyorum ki bir takım gizli eller gaybet döneminde dürüst olmayan liyakatsiz unsurları ulema kılığında ortaya sürüyor onları büyütüyor, Hz. Mehdinin gerçek naipleri olan hakçı ve dürüst âlimlerin çehresini insanlar nezdinde çirkin kılıyor ve neticede bu temiz olmayan unsurları din âlimleri olarak ortaya sürüyorlar. Eğer varsa da İslami ilmi havzalarda var olan Ali'ye benzer çehreleri yok etmeye çalışıyorlar. Veya onları bu dürüst olmayan âlimler arasında gösteriyorlar, hâlbuki okuyucularımın da bildiği gibi ben, İslami havza ve din âlimlerini eşsiz bir şekilde övmüş, kalem ve dillere sığmayan ifadeler kullanmışım. Ben, insanları kandırmak ve halkın gerçek âlimlere olan güzel niyetlerini bozmak isteyen, satılmış, münafık ve liyakatsiz kimselere saldırıyorum. Onlar insanların zihnini saptırmaya çalışıyor, dini değiştirmek istiyorlar, onlar gerçek âlimlerin hakkını çiğniyor, ilmî havzaları lekeliyorlar: ama bilemiyorum neden bazıları bu konuyu kendi makamlarına ve şahsiyetlerine bir saldırı olarak algılıyor, gaybet dönemindeki bazı güçlerin oyunlarını, kendilerine isnat ediyorlar. Halbuki içimizde olan bu şüpheli unsurlar, halk arasında kendilerini gerçek âlimler olarak gösteriyor ve yine bu havzalarda olan Ali gibi çehreleri kenara itiyor veya zayıflatmaya çalışıyorlar. Ben, genel konuşuyorum, özel konu ve hususlara işaret etmiyorum, adres vermiyorum, neden kendileri ortalığı velveleye veriyorlar.

yor, Ramazan'ın 23. gecesi büyük ve meşhur dinî müesseselerin birinde buraya gelen bilmem kaç bin kişilik bir cemaate yaptığı konuşmasında, Allah'ı hayalî bir şey olarak nitelendirmiş, Kur'an'ı faydasız saymış sporun namazdan, perhizin de oruçtan iyi olduğunu ifade etmiş; duayı halkı kandırmanın ve uyuşturmanın etkeni, şefaati sorumluluğu ortadan kaldırmanın nedeni, ziyaretleri türbelere tapınma, şehitler gecesi düzenlemeyi oyalanmak, imameti veliahtlık, velayeti şirk ve haccı manasız ve neticesiz ameller topluluğu olarak kabul etmiştir... Velhasıl, Hz. Mehdi'yi beklemeyi iradenin yenilgisi, yenilgiyi kabullenme, barış ve kurtuluştan ümidini kesme vesilesi saymıştır (Ama benim cevaplarıma sıra gelince, es geçiyorlar.), "Şehadet" kitabında ise (Ben İmam Hüseyin karşısındaki sapık ve hain grubu tanıtıp onların İmam Hüseyin'e katılmamak için mevcut duruma teslimiyetleri hususunda yaptıkları tevilleri ifade etmeye çalışmışım.) melun Yezit'i övmekte, Hz. Hüseyin'e ihanet etmektedir! Hatta açıkça şöyle nakletmektedir: "Yezit de bir müçtehitti ve içtihadı buydu ve imam Hüseyin de bir müçtehitti, içtihadı oydu. Hak ve batıl görüşlerini ilâhi kabul etmektedir, bizim işgüzarlık etmeye ne hakkımız var?[95]

[95] Hâlbuki bu, şehadet konusunda Mürcie'nin görüşüdür. Bu düşünce tarzını İslam'daki en büyük düşünsel tümör olarak tanıttım. Halkçı ve hakikatleri tebliğ eden Ali'nin hakkının gasp edilmesinden, Ömer'in ve Ebubekir'in dair fetvasından küplere binen bazı din tebliğcileri, geçen Muharrem ayında büyük hakkının gasp etmesinden ve Kadı Şureyh'in İmam Hüseyin'in din aleyhine dair kıyam ettiğine İslam hatiplerinin birinin evine giderek şöyle demişler: Eyvah, eyvah! İslam'ın fatihası okunuyor, niçin oturuyorsunuz? Dr. Şeriati "Şehadet" kitabında melun Yezid'i övüyor, onu müçtehit sayıyor, amellerinin fetvası esasınca olduğunu ifade ediyor! Neden hemen harekete geçmiyorsunuz? Ama ne mutlu ki bu bilinçli hatip onlara Ali'nin Ebusüfyan'a baktığı gibi bakıyor! Onlara bu işin ehli olmadığını, başka bir eve gitmelerini söylüyor.

YETMİŞSEKİZİNCİ BÖLÜM

– *Sizin meydana getirdiğiniz bu hareket (Nehzat) önceden hedeflediğiniz bir hareket midir? Yani yaptıklarınız hususunda kendinizi başarılı sayıyor musunuz?*

– Ben önce bu sorunuzda soru olmayan şeye cevap vermek istiyorum ve cevabım olumsuzdur! "Meydana getirdiğiniz hareket!" ne demek? Bir ferdin meydana getirdiği şey hiçbir zaman hareket olamaz. Sadece hareketin lügat manası kastedilirse o başka!

– *O halde meydana getirdiğiniz bu şeyi nasıl adlandırıyorsunuz?*

– Hareket!

– *Bu benim dediğim oldu! O halde neye itiraz ediyorsunuz?*

– Ben bu hareketi meydana getirmedim, ben bir hareketi meydana getirmekten çok daha küçüğüm ve hareket, bir kişinin meydana getirmesinden daha büyüktür.

Ben kendime bu ekole nispetle bir isim arayacak olursam, sadece iyi bir öğrenciyim, o kadar!

– *Peki hocalarınız?*

– En iyisi "hocalarımız" deyiniz! Hocalarımız, Seyyid Cemaleddin'den bu yana, bir asırlık süre zarfında İslam'a dayanan ve aydınlatma görevini üstlenen kimselerdir.

– *İslam, toplumsal bir dayanak mıdır?*

– Cevabımın daha açık olması için biraz izah edin, konu biraz hassastır.

– Maksadım şu: Bizim toplumumuzda halkın çoğunluğu Müslüman'dır. Dolayısıyla dayanakları da İslam'dır, bir din olarak, yani müminlere vahiy yoluyla erişen metafizik bir gerçek olarak çoğunluğu Müslüman olan halkımız için ruhsal bir dayanaktır. Ama metafizik köklere inanmayan bazı siyasetçiler için ise kendi siyasi ve toplumsal hedeflerine ulaşmak üzere toplumsal bir dayanak olarak kabul görmektedir. Sizin tabirinizle "Nereden Başlayalım?" Toplumumuz dindar olduğu için, din de sosyal bir etken olarak ortaya çıkmaktadır; ama bazı siyasetçiler, halkı kurtarmak ve bazı siyasetçiler de halkı esir etmek için ona dayanabilir.

– Açıklamanız oldukça ince ve detaylıydı. Ben de bu sorunuza cevap olarak birkaç kelime söylemek istiyorum.

Aslında ben yer ve gök, madde ve mana, toplumsal kanun ve ilahi vahiy, dünyevî ilimler ve dinî ilimler, ruhani ve cismani, tabiat ve tabiat ötesi, ruh ve cisim, fizik ve metafizik, insanların dini ve dünyası için Allah yolunda ve insanlar yolunda vs. arasındaki meşhur ve eski sınırları tevhidî bakış açısıyla uyumlu görmüyorum, bunlar şirke dayalı dünya görüşleridir. Düalizm, yani ikici dünya görüşüdür. Tevhidî dünya görüşünde varlık âlemi bitişik ve tek bir parçadır, canlı ve bilinçlidir; hem düşünüyor hem hissediyor, hem yaratıyor hem hissediyor.

Bu benzetmede siz hem tabiatı hem de Allah'ı buluyorsunuz.

Gördüğünüz gibi bu ayırımlar tevhidî dünya görüşünde anlamsızdır.

– O halde siz vahdet-i vücuda, panteizme mi inanıyorsunuz?

– Hayır, ben panteizme inanmıyorum.

– Nasıl yani? Siz varlık âleminin tek bir beden olduğunu söylemediniz mi?

– Evet, zira ben şirke inanmıyorum!

– Anlamadım?

– Çünkü anlıyorsunuz! Bravo, sizin bu "anlamıyorum" sözleriniz burada sizi oldukça değerli kıldı, şuur değerinizde ani bir yükseliş ve sıçrayış meydana getirdi. Anlamamakta haklı olan o az sayıdaki âlimlerden birisiniz.

– *Teşekkür ederim.*

(Başka birisi:)

– *Sonunda... Ben de anlamadım! (Oradakiler hep birlikte gülüşüyorlar!)*

– *Sonunda ne oldu? Eğer tabiat âlemine iki ayrı varlık olarak bakarsanız bu şirktir. Eğer onu tek bir beden olarak görürseniz bu da panteizmdir. Ama siz ikisini bir görüyorsunuz, yani ne şirktir ne de panteizm, o halde nedir?*

– O zaman Tevhid!

Ruh ve beden demiyoruz; beden, o ruhtur. "Canlı bir beden" diyoruz. Âlem, bir "büyük insan"dır, insan ise "küçük bir âlem" sayılmaktadır. Allah, fikir, istek, bilinç, yaratıcılık ve hayat, ismi tabiat olan bu bedendir.

– *Sonuç olarak dünya hakkında yaptığınız bu bütüncül betimlemede Allah ve tabiat arasındaki ilişki nedir?*

– Zaten bizim için anlaşılmaz ve karmaşık bir bilmece olan da bu ilişkidir. Tevhidi anlamanın zorluğu buradadır. Bu yüzden büyük düşünürler ya panteizme ya da şirke düşmüşlerdir!

Anlayamayız, ama benzetmelerle yaklaşabiliriz, bu benzetmeleri en değerli tevhit üstatlarından öğrenmemiz gerekir: Susan Kur'an ve konuşan Kur'an...

Susan Kur'an, âlemi Allah'ın ateşiyle yanan bir kandile benzetmektedir (Nur suresi). Ali, tevhidin zor ve yüce zirvesinde ne kadar ince düşünceler ifade etmektedir. Ali, tüm düşüncelerin uçurumu olan şirk veya panteizme düşmeyi engellemektedir:

"O, eşyanın içindedir; karışmaksızın! Eşyanın dışındadır ayrılmaksızın!"

– *Harika, ama buraya nerelerden geldik?*

– Evet, nerelerden girdik?

– *Siz yolunuzun öncülerinin İslam'a dayanan aydınlar olduğunu söylediniz.*

– Ve hâlâ dayanıyorlar!

– *Evet, konumuz bu "dayanak" konusuydu. Bu dayanak, sosyal bir dayanak mıdır, yoksa ilâhî ve metafizik bir gerçek mi?*

– Ve dedim ki tevhidî dünya görüşünde bu ikisi birbirine aykırı değildir.

– *Yine felsefi konulara geldik, yani kaçtığımız yere geldik Ama gerçekten anlamak zor, siz metafizik bir olay olan vahyi fiziksel bir olay olan çekim gücüyle nasıl bir tutabiliyorsunuz?*

– Her ikisi de birdir; çünkü her ikisi de birinin işidir, birden başka yoktur, birdir, önünde sonsuza kadar sıfırlar olan bir gerçektir. Eğer bu ikisi arasında bir farklılık varsa, "insan beni" ile ilişkisi itibariyledir. Bu yüzden Kur'an, âlemi fizik ve metafizik diye bölen felsefenin aksine, "şehadet" ve "gayb"dan söz etmektedir. Bu ikisi insan açısından böyle adlandırılmaktadır, hissedilen ve hissedilmeyen gibi; madde ve heyula[96], töz ve ilinek gibi değil...

– *Yine konudan uzaklaştık.*

– Ben konuları âlimce, filozofça ve arifçe ele almaktan kaçıyorum. Gönlüm istese de kendime hâkim oluyorum. Bir Amerikan tavuğu kadar kapasitesi olan, hâlâ bilgisizlikten, hurafeden, akılsızlıktan ve bedevi mahrumiyetlerden inleyen halka kelime oyunları yapmak istemiyorum. Velhasıl, siz yine beni oraya geri döndürdünüz.

– *Baştan başlayalım, sizin zevkinize uygun bir şekilde ifade etmek istersek, hâli hazırda fikrî açıdan sahip olduğunuz bu hareket, tasarladığınız bir hareket midir?*

[96] Metinde heyula kelimesi kullanılmış olsa da bağlama uygun olan "suret" kelimesidir. (Çev.)

– Böyle bir uyum hiçbir zaman gerçekleşmez, hatta tarihe yeni bir hareket veren ülülazm peygamberler bile bu kadar başarılı olamamıştır. Ama bütün durumlar, haller, tavırlar, doğal ve yapmacık direnişler, dâhilî ve haricî engelleyiciler, hendeğin o tarafındaki hiziplerin tecrübeleri, zekâları ve gücü, hendeğin bu tarafındaki ashabın tefrikası, azlığı ve zayıflığı, kalenin içinde Kureyzaoğulları'nın ihaneti, Abdullah bin Übey'in sahtekârlıkları, Nakisin'in (Cemel ehlinin) namertliği, Marikin'in (Haricilerin) bağnazlığı ve şuursuzluğu... Huyey bin Ahtab'ın gizli işleri; Kureyş'in, Yahudilerin, müşriklerin, münafıkların, fâsıkların ve yobazların güç birliği, Sakife komplosu, ilk iki halifenin nüfuzu, Talha ve Zübeyr'in yüzü, büyük ashabın haset ve bencilliği, cahiliye rönesansı, aristokrasi bağnazlığı, millî asabiyet, sınıfsal çıkarlar, kabile reislerinin aldatıcılığı, Ensarın aldanmışlığı, Medine halkının uykusu, kabilelerin cehaleti, İran Şahı ve Bizans emperyalizminin gizli ve açık kışkırtıcılığı... Bütün bunlara rağmen Peygamberimiz gitti, imamımız kayboldu ve sayımız azaldı...

Hucr bin Adiy'lerin, yani Muhammedî hareketin ikinci neslinin yenilgisinin isyanı ve acı feryadı olan, Ziyad'ın minberi ve Kûfe Mescidi karşısında itiraz etmekten başka hiçbir şeyleri bulunmayan bu yalnız gençlerin başarısını ne soruyorsun? Onların kaderini Kadı Şüreyh'lerin yalanla dolu tomarlarında ve Kûfe şeyhlerinin tekfirlerinden oku. Akıbetlerini Azra'nın kırmızı çimenliklerinden sor!

Kardeş! Manzaraya bir bak! Kudret sarayında Osman tahta geçmiş, karşısına Abdurrahman bin Avf'ın hazineleri yığılmış, mirasını bölmek için altınlarını baltalarla kırıyorlar. Yanındaki Kâb bin Ahbar, sonradan Müslüman olan bu Yahudi âlimi, gücü kutsuyor ve altını tevil ediyor! Görüyorsun ya, tam bir tiyatro! Her üçü tarihe hâkim olan uğursuz teslisin çehresi; İslam'ın Firavunu, Karunu ve Belamı karşısında İslam'ın Musa'sı tek başına isyancı bir çoban, Ebuzer! Asası, sokakta kaçan bu şirk üçgenine saldıran ve Kâbulahbar'ın beynine inen bir devenin ayak kemiği gibi.

(Birisi:)

– *Ne hakkında konuşuyorsunuz?*

– Ne? Ben mi? Abdurrahman bin Avf'ın mirasını konuşuyorum!

(Aynı adam:)

– *Yine konudan uzaklaştınız. Bizim asıl meselemiz Abdurrahman bin Avf'ın miras konusu değildir. Neden bu öğrencilerin sorusuna cevap vermekten kaçıyorsunuz?*

– Hayırlı akşamlar!

(Öğrenci:)

– *Baştan başlayalım, sözlerinizin hüzünlü kokusu ve acı tadı doğaldır; ama Ebuzer'in ve Hucr'un yüzündeki ümitsizlik ve zaaf korkunçtur.*

– Zaaf ve ümitsizlik mi? Asla! Bu ikisi (zaaf ve ümitsizlik), babası küfür, annesi bencillik olan bir evliliğin gayrimeşru çocuklarıdır!

– *Eğer hak olduğunuza inanıyorsanız, hak hiç yenilemez mi? Batıl hiç zafere erişemez mi?*

– Asla! Asla! Batıl fethedemez, zapt eder, öldürür; ama zafere erişemez!

– O *halde zafer nedir?*

– Zafer, hak olmanın ta kendisidir.

– *O halde size göre zafer zihinsel bir kavram mıdır?*

– Çok güzel bir soru! Teşekkür ederim. Şu beyefendinin de dediği gibi, bizim konumuz yol, hedef, iman, sorumluluk, ekol ve fikirdir; siyasi, toplumsal, sınıfsal ve ekonomik bir gerçek değil... Zira bu hususlarda zafer bir dış gerçektir, dışarıda gerçekleşmesi gerekir; ama siz "ben"i soruyorsunuz, bir Şiî olan, sorumlu ve aydın bir insan olan "ben"i...

YETMİŞDOKUZUNCU BÖLÜM

– *Eğer eserlerinizden beşini seçmek isterseniz hangilerini seçersiniz?*

– Kimin için? Niçin seçeyim?

– *Kendiniz için.*

– Hangi "kendim" için? Kalbim için mi? Beynim için mi? Edebî açıdan mı? İtikadî açıdan mı? İlmî açıdan mı? Bağımlılık açısından mı? Başarı açısından mı, yoksa güzellik açısından mı?

– *Genel olarak, kendi yanınızda, manevi hayatınızda ortaya koyduğunuz en güzel eser; fikir ve kalem gücünüzün tecelli ettiği kitaplar...*

– Şüphesiz bunlar benim yazamadığım eserlerdir.

– *Niçin?*

– Hayır, kimin için?

– *Yazdığınız eserler arasında hangisidir?*

– Şüphesiz henüz yayınlamadığımı...

– *Niçin?*

– Hayır, kimin için?

– *Yayınladığınız eserler arasından?*

– Lütfen başka bir soru sorunuz.

– Soruyu başka bir şekilde sorayım. Elinizde olan mevcut kitaplarınızdan ikisini seçmek isterseniz hangilerini seçersiniz?

– *Kendim için "Kevir"i, insanlar için "İslam Bilim"i.*

– Neden kendinizi ve halkı ayırdınız?

– Halk bu bayındır yeri terk etmek ve Kevir'in korkunç ve şaşkın topraklarına düşmek zorunda değildir. İnsanlara karşı da samimi ve dürüst olmak gerekir. İşin başında açık ve samimi olarak şöyle demek gerekir: "Yol yok, yönsüz bir şaşkınlık var; musibet, ateş ve susuzluk iklimi! Fırtınalı, ümitsiz ve sonsuz! Yalnızlık, sessizlik ve dehşet! Öyle topraklar ki bitki yeşermekten korkuyor! Öyle bir hava ki güneşin kaynayan ve köpüklü ağzından cehenneme açılıyor ve sen gitmek için değil, ipekler üzerinde dans etmek için eğitilen ayaklarınla, fırtınalara karşı koymak için değil, bir omuza dayanmak için yaratılan nazik alnınla, soğuk kırbaçları ufuk duvarlarını kırbaçlayan fırtınalara ve cinnet halindeki fırtınalardan kaçan perişan çakıllar seline tahammül etmek için değil, öpmek ve okşamak isteyen nazlı bedenin ve yüzünle... Evet, ey mutlu adam! Ey "kendinde huzur bulan", ey "kendine alışan!" Sen kendi hayatına bak; hayatın mutlulukları ve sevinçleri sana yeter, varlığın âhireti zor ve ağırdır." Kevir'de de şöyle itirafta bulundum: "Ben uzaklardaki dağın arkasında, yeryüzünün ümitsiz ufuklarının ötesinde, taşın bağrında kaynayan çeşmeyi bulmaya gittim. O çeşmenin tatlı ve soğuk damlalarını armağan olarak getireceğim. Sürekli karanlıklarda uçan güvercinlere armağan edeceğim; ama havası yakıcı ve yoğun buharların aleviyle dolu, tabanı, vadisi ve çölleri erimiş, ateşlerin korkunç seliyle kaplı bir yanardağa vardım. Bu yanardağın kırmızı ağzı zincire vurulmuş kızgın bir deli gibi kaynıyordu...

Evet, ben bu çeşmeye vardım, benim çeşmem budur.

Tapınağımın zindandaki ruhu, yağmursuz asırların susamışı!

Testileri kuru ve topraklar içinde öylece geri getirdim. Bu başarısız hicretimden ümitsiz dönüşümde, beni görmeye gelecek olan sana bu testileri vermekten utanıyorum.

O cennetin gece kandili cevherini siyah taşa çevirdiler.[97]

Bu testileri taşa çalmak istiyorum.

Testilerden birini gözyaşıyla, diğerini kanla doldurdum, bu ikisini kendim için saklıyorum.

Nilüfer çiçeğinin üzerindeki bir damla, hayat gecesinin pençesine düşmüş bir şebnem gibi sessiz ve renksiz. Ölüm güneşinin doğuşunu arzulayarak oturmuş, sessiz gözlerimi doğunun morarmış dudaklarına dikmişim...

Baharsız kırlangıcım, rüzgârdaki avare bir tüyüm geri döndü!

Ve sen benim yaralı ve değerli susamışım!

Gözlerini bana dikme, kapa, ben onları görmekten acı duyuyorum!"[98]

Şimdi kendimi ve insanları neden ayırdığımı anladın mı? Bu bencillikten değildir, halkçılıktandır.

– *Neden insanlar gelmesin?*

– Tuhaf! Ben bile keşke gitmeyebilseydim.

– *Her halükârda bu "bir an"dır.*

– Söz şurada: Baştan sona hayatın endişelerinde boğulan insanı varlık endişelerine gömmek, onlara hizmet etmek midir?

Bilinç mi? Şüphesiz ki bu bir bilinçtir, varlık bilinci, bir tür gözünü açmak ve kendini çıplak görmektir; ama bu, Âdem'in yediği için bağdan çöle indiği o yasak ağaç değil midir?

– *Ama siz bizzat İslam Bilim dersinde şöyle dediniz: "Eğer Havva'nın vesvesesiyle isyan etmeseydi, o yasak meyveden yemeseydi, cennetten inmeseydi, bu toprakların acı gurbetine sürülmeseydi, gökler reddetmeseydi, bu susuz çölde, yalnızlık, ya-*

[97] Hacerulesved ilk önce Âdem'in Cennet'ten getirdiği beyaz bir inciydi, kirli insanların ellerinin değmesiyle siyahlaştı. (Bu efsaneler tarihten bile daha gerçekçidir.)

[98] Kevir, 257-258. sayfalar, Mabet makalesinin sonu.

bancılık, gurbet hüznü, sönmeyen dönüş hasreti, bitmeyen cennet arayışı, özgürlüğün ağır yükü, seçimin ağır endişesi ve sorumluluğun dayanılmaz baskısı olmasaydı, Âdem olamazdı!

– Evet, söyledim! Dedim: "Eğer o yasaklanmış bilinç meyvesini yemeseydi, masum bir melek olarak kalırdı. Tokluk, kanmışlık, dertsizlik, mutluluk, sevinç ve gamsızlık cennetinde kalırdı! Ama Âdem değil, melek olurdu!"

– O *halde bu, bir tür yasaklanmış bilinç ve görüştür?*

– Evet, ben Allah'ın bütün kullarına vesvese vermek istemiyorum, bu şeytanlıkla onların huzurunu bozmak istemiyorum, onlara bu sır dolu elmayı vermek, ısırınca da aniden içindeki bağlarının çöle dönüşmesini istemiyorum! Bu şeytanlığı yapmayacağım.

– *Siz, bu şeytanlığı yapan kimselere karşı ne hissediyorsunuz?*

– Kelimeler ona duyduğum ilginç duyguyu ifade etmekten âcizdir. Bu bir tür sevgi öfkesidir!

– *Bu nasıl bir duygudur?*

– İnsan ne kadar daha fazla anlar ve ne kadar daha derin hissederse daha çok acı çeker ve sorumluluğu ağırlaşır. Siz bunu kabul etmiyor musunuz?

– *Tabi doğrudur!*

– O halde siz de kabul ediyorsunuz ki eğer daha az anlarsanız ve daha yüzeysel hissederseniz daha az acı çekersiniz, sorumluluğunuz da daha hafif olur, öyle değil mi?

– *Evet.*

– Çinli filozof Lao-Tzu'nun deyişiyle: "Eğer siz anlamayan ve hissetmeyen bir çiçek olsaydınız, daha huzurlu, dertsiz ve sağlıklı olurdunuz, mutlak dertsizlik içinde yaşardınız ve sonunda hiçbir sorumluluğunuz olmazdı."

– *Evet.*

– Sorumluluğun endişesi ve acısı altında bezdiğiniz ve bu iki belanın bilincinizden kaynaklandığını bildiğiniz şu anda, sizden hayvanların sorumsuzluğunu ve bitkilerin dertsiz huzurunu alan, size dünyayı gören bir göz ve manayı idrak eden bir kalp veren, anlayış ve görüşte insanlardan üstün kılan, bütün insanların pineklediği o vadideyken sizi yakanızdan tutup şu zirveye çıkaran insanlara karşı ne hissedersiniz? Izdırap çeker, sorumluluğun ağır yükü altında ezilir, feryat edersiniz; ama neden bu aydın yüce görüşü terk etmez, aşağı inmezsiniz.

Neden hiç kimse, bütün zevkleri ve âlemdeki mutlulukları kaybetme pahasına da olsa anlayışından bir adım geri atmak istemez?

Hiçbir tüccar, anlayış hakkında çene çalmaz, hiçbir anlayışsız adam, ne pahasına olursa olsun aşağı inmez!

Bu günahkâr asi melek, Âdem (insan), anlayışı ne kadar artarsa, gözü ve kulakları açılırsa, kendisine o kadar fazla zulmedeceğini anlamıyor; ne kadar fazla bilirse sorumluluğunun o kadar artacağını, ateşli dert çölüne düşeceğini de bilmiyor.

Şüphesiz ki insan zalim ve cahildir.

Çöl! Bu kızgın susuzluk diyarından ne kadar içersen o kadar susarsın!

– Velhasıl siz bu yasak meyvenin insanlara verilmesine karşısınız, yani insan bir bilince varmamalıdır.

– Rica ediyorum, verdiğim cevabı iyi düşününüz. Çünkü soru çok hassas bir sorudur. İnsanlar önce bilinçlenmeli sonra, sonra kendi bilincine ermelidir. Hatırlayacağınız gibi Âdem, cennette (vaat edilen cennette değil, bu cennet doğal bir bahçedir, bağdır.) tüm meyvelerden yiyordu, tüm meyveler kendisine helal idi, bütün nimetler elinin altındaydı, sadece bir meyve kendisine yasaklanmıştı. Ama ülkemizin insanları, bağın çoğu meyvelerinden mahrum haldedir, caiz olan meyveler bile yasaklanmıştır. Bu bağda ilk önce insan haklarına kavuşmalıdır, bu bağın bütün meyvelerinden nasiplenmelidir. Cennette Âdem ol-

malıdır, helal meyveleri tatmalıdır, yasaklanmış meyvenin sırası sonra gelir. İçecek suyu bile olmayan bir halkı, İskender'in ardı sıra hayat suyunu aramak için göndermek ve kulağına Hızır'ın hikâyesini fısıldamak kötü bir şeytanlıktır.

İnsanların hayatında ekmek yerine aşkı hâkim kılanlar, züht adında bir hileyle aldatanlardır.

Geçimi olmayanın dini de yoktur![99] Fakirlik kapıdan girince din başka bir kapıdan çıkar![100]

Aydınlar! Bizim meselemiz, bu cennetteki Âdemlere yasaklanmış meyveyi yedirmek değil, yenmesi caiz olan meyveleri yedirmektir.

Belki de İblis, yasak meyveyi sadece caiz meyvelerden gaflet edelim diye söz konusu etmiştir. Şeytan binlerce renge bürünmekte, binlerce oyun oynamaktadır. Şeytan, sadece bir yoldan ve sadece bir tonla konuşmamaktadır.

"Şüphesiz ki şeytan sizin apaçık düşmanınızdır."

Halbuki insanoğlu şeytanın elini okurken, şeytanın oğlu ise nalı tersinden çakmaktadır.

"Onlar sizin apaçık düşmanlarınızdır. Zalimler için ne kötü bir karşılıktır!"

Biz, aydın, sorumlu ve gerçekleri gören bir insan olarak, şeytanın oyununa gelip de dert, çaba ve cihada tahammül ile halk karşısındaki sorumluluğumuz adına şeytanın oyununu oynamayalım.

"De ki: Size, (yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildireyim mi? (Bunlar) iyi işler yaptıklarını sandıkları halde dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir." (18/Kehf Suresi 104).

Bu yüzden aydınların işi, filozofların, âlimlerin ve ariflerin işinden farklıdır. Aydın, hakikat olarak gördüğünü açıklayan kim-

[99] Peygamberin buyruğu.

[100] Ebuzer'in sözü.

se değildir; o, halkın ihtiyaçlarına cevap verir, onun işi peygamberin işi gibidir, halkın hidayetine sebep olacak şeyleri tebliğ etmekle görevlidir.

Aydının görevi oldukça zor, ağır ve tehlikelidir. Bazen gerçeklere dayanması ihanete dönüşmektedir. Eğer bu gerçek, halkı acil ve hayati gerçeklerden gafil kılıyorsa bu gerçekler aldatıcıdır.

Aydının yolu üzerindeki en büyük tuzak budur!

Tahsil görmüş aydınların bulaşıcı hastalıklarından birisi bazen insanı unutup, fikrî ve itikadî yollardan uzmanlaştığı bilimsel dallara giriş yapması, filozof, âlim, arif veya zahit kesilmesidir. Ben bile korkutucu, bilinçli, uyanık olduğum halde ve sürekli nefsimle cihat ettiğim halde bir an gafil olunca ayağım sürçüyor ve "nefs-i emmare"nin felsefe, tasavvuf ve edebiyatla bana galip geldiğini hissediyorum. Yalnız olmadığımı unutuyorum. Âlimler ve seçkin inanlar arasında oturmuşum, muhatabım halktır, birlikte bir yola çıkmışız, dolayısıyla sadece yolu, yürümeyi ve yolda görülecek şeyleri konuşmak gerekir.

– Bu sürçmeden korunmanın yolu nedir? Tahsil görmüş aydınların kurtuluş yolu nedir?

– Ne güzel bir soru! Dediğim gibi aydın; âlim, filozof, arif, zahit, edebiyatçı veya sanatçı değildir. İşi peygambercedir, sorumludur, görevi vardır, mesajı vardır! Eflatun'un, Aristo'nun, Calinus'un, Sokrat'ın, Batlamyus'un, Lucretius'un, Hafız'ın, Mevlana'nın ve Hallaç'ın işinin devamı, Einstein'ın, Poincare'nin, Bergson'un, Bertrand Russell'ın, Pasteur'ün, Koch'un, Brovvn'un, Chagal'ın, Renoir'ın ve Picasso gibilerinin omzundadır. Aydınların işi ise İbrahim'in, Zerdüşt'ün, Musa'nın, İsa'nın, Muhammed'in, Ali'nin, Hüseyin'in yolunu sürdürmektir.

Nübüvvet, insanlara gizli olan gerçekleri haber vermektir. İmamet ise hareketini kaybeden bir ümmete liderlik etmektir; ama aydın, gönderilmiş peygamber değildir, masum imam değildir. Evet, ama Peygamberden sonra gaybet döneminde o misyonun ve bu imametin varisidir. Bu yolun devam ettiricisidir.

Bu yüzden sürçmemek için ne yapması gerektiğini bilmesi gerekir. Aydınlatıcılık misyonu, felsefi, ilmî, edebî ve sanatsal kaypaklıklara düşmemelidir.

Varisi olduğunu ve yolunu devam ettirdiğini söyleyen kimsenin, aynı zamanda onun takip ettiği çizgiyi de takip etmesi gerekir.

Aydının halk arasında peygamber gibi bir misyonu vardır. O peygamberleri kendine örnek alır; arifleri, filozofları ve edebiyatçıları değil...

"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık ki insanlara örnek olasınız ve Peygamber de sizlere örnek olsun!"

İslam Peygamberi örnektir, tahsilli değil; bir ümmi; ama bilinçli ve misyonu olan bir ümmi! Bir aydın, her ne kadar tahsil görmüş de olsa kavmi arasında ümmice davrandığı müddetçe sürçmez.

– *Yani din karşıtı aydınların yaptığı mücadelenin, sonuçta sömürgecilerin lehine bittiğini mi söylemek istiyorsunuz?*

– Son bir asırdaki reel olaylar bu sonuca varmıştır. Unutmayınız ki Batı sömürgeciliğinin Asya ve Afrika'daki en büyük sloganı din ve gelenek duvarlarını yıkmak olmuştur. Zira saldırgan Batı'nın nüfuzunu engelleyen en önemli şey, güçlü tutuculuk kalesi olmuştur. Geleneksel ve dinî bir toplumu ele geçirmenin iki yolu vardır: Birincisi içeri girmek için kapalı kapıları açmak, kaleleri yıkmak, kuleleri aşağıya indirmektir. Böylece halk korkmaz, yabancılardan kaçmaz, bunun için de tutuculuğu ortadan kaldırmak gerekir.

İkinci yol ise tüketimleri değiştirmektir. Abalı ve kabalı Müslümanlar, ihram giyen Hintliler, gelenekselci Çinliler ve Japonlar yeni şeyler giysin, güzelliğe rağbet etsin, dünyanın ve medeni çağın modalarını takip etsinler. Eskilerden bıksınlar.[101] Hiçbir

[101] Hiçbir dinin bir milleti kendine özgü elbiseler giymeye zorlamaması dikkat çekicidir. Fakat dinî tutuculukla savaşanlar, Türkiye'de büyük bir bağnazlık-

şey giymeyen kara Afrikalılar, halk içinde utansınlar, medenileşsinler(!), mahremi ve namahremi tanısınlar, hayâ ve örtüyü anlasınlar. Bu güzel değil, çirkindir, vahşicedir, en iyisi Hıristiyan olsunlar, dindar olsunlar, kendilerini örtsünler, elbiseye muhtaç olsunlar. Önemli değil, pamuk, yün, kenevir otunu ondan bedava alır, Longshire, Londra, Amsterdam, Paris ve Belçika'nın büyük fabrikalarında kendi zevkine veya bizim zevkimize göre istedikleri tarzda atlas, renkli ve çiçekli pamuk veya yün kumaşlar dokuruz. Halk yılda yüz tane koyununu aile fertlerinin elbisesini temin etmek için vermek zorunda kalsın.[102]

Bu iş, misyonerlerin çalışmasına bağlıdır, onlar ruhbanlık nurunu ve Hıristiyanlık sevgisini kara Afrika'ya hediye götürsünler, onları küfür ve putperestlik karanlığından kurtarıp modern elbiselere büründürsünler.

Hint, Budist, Müslüman, Çin, Tatar, Türk, Fars ve Arap geleneksel toplumları, askerî güçle Batı emperyalizminin işgaline uğrasa da ülkeleri Batı'nın askerî üssü, hükümetleri de siyasi kuklası olsa da bunların hepsi birer araçtır. Bugün Batılılar, vahşi Gazneliler, Moğollar, mağrur ve savaşçı zalim Cengiz, Atilla, Hülagu ve Emir Timur Han gibi, hedefleri ülkeleri fethetmek ve dinsel çatışmaları körüklemek değildir. Batılılar, medeni, liberal ve demokrattır; Büyük Fransız Devrimi'nin çocuklarıdır! Bunlar toplumları pazar, insanları da tüketici yapmak istiyorlar, hangi yolla? Modernizm! Bu iş için de bu ülkelerin eği-

la Müslümanlara Batılı elbiseleri giydirdiler. Ankaralı bir dostum vardı; onun anlattığına göre, rejim değişmeden önce oğlu Türkiye'nin önde gelen şahsiyetlerinden biriydi: ama rejim değiştikten sonra Batı tipi elbiseler giymemek için evine kapandı, kızı ise karşısında bir evde oturuyordu, emniyet güçlerinin hazırladığı rapora göre bu adam bazen kızım karşıdaki evde görmek üzere o eski elbiseleriyle caddeden karşıya geçtiği için büyük bir takibe alınmıştı. Batılı elbiseler giymediği takdirde yakalanacağını, gözaltına alınacağını söylemişler, ama becerememişler; çünkü artık adam bir daha dışarı çıkmamıştı.

102 Kenya kabilelerinin ne kadar manalı atasözü vardır. *"Hıristiyanlar Afrika'ya gelince onların İncil'i, bizim ise topraklarımız vardı; ama şimdi onların toprağı, bizim ise İncil'imiz var."*

tim görmüşlerinin Avrupa kültürüyle tanışması gerekir; ama bir araç mesabesinde aydın da olmalıdır. Yenilikçi aydınlar, medeni olmalıdır; ama tüketim medeniyeti! Asya ve Avrupa ülkelerindeki modernizm tarihine, Batıcılık hareketlerine, ilk Batı hayranlarına, din ve geleneğe saldıranlara bir bakacak olursan her şey ortaya çıkar. Bunların hepsi nereden besleniyorlar!

Şu bizim Mirza Mülküm Han Latari'yi tanıyorsunuz. İslam Peygamberiyle alay eden Ahundof'un bir tiyatro piyesi kitap olarak İran'da basıldı. Ahundof, Çarın İslam'ı ve İslam kültürünü yok etmek, ülkede Rus emperyalizmine kültürel ve toplumsal ortam hazırlamak için çalışan bir ajanıydı. Böylece Çarın işgali altındaki Müslüman halk, sömürgeciliğin siyasi ve kültürel sultasını kabullensinler; din ruhunun zayıflamasıyla tarihlerinden kopsunlar, kendine kültürel açıdan yabancılaşsınlar, tutuculukların ölmesi neticesinde büyük Rusya toplumunda erisinler ve yavaş yavaş onlara katılsınlar. Allame Takizade (!) övünerek şöyle diyordu: "Ben bağnazlık ve tutuculuk döneminde İran'da Batı'ya teslimiyetin ilk bombasını patlattım; baştan aşağı Frengi olmamız (Avrupalılaşmamız) gerektiğini söyledim!"[103]

Burada Aryamehr Üniversitesi'ndeki konferansta "Nereden Başlayalım?" tezimi hatırlatmak istiyorum. "Bir Sözün Coğrafyası" başlığı altında belirttiğim gibi, ilimde bir görüş ya haktır, netice de her zaman ve her yerde haktır. Hak olduğunu söylemek ve ona dayanmak gerekir (örneğin yeryüzünün küre şeklinde oluşu) ve bu konudaki yanlış düşüncelerle savaşmak gerekir! Veya bir görüş batıldır, bu durumda da her zaman ve her yerde batıldır, onunla savaşmak gerekir. Ama toplumda bir görüş mantığı dışında, başka bir etken de söz konusudur, bu da o görüşün söz konusu edileceği zaman ve mekân... İşte bu yüzden bazen bir hakikat, batılın sebebi ve bir hizmet, ihanetin aracı olmaktadır!

103 Takizade Türk'tü; Türkçede Frengi, siflis (frengi hastalığı) manasınadır. Türkiye özgürlükçüleri, ülkedeki aşırı modernistler hakkında onları alaya alarak, kelimeyi bu manada kullanıyorlardı. Türkiye'yi, İslam gücünün merkezi olduğu için bütün tutuculuğuna rağmen Frengileştirmek istiyorlardı.

Bir dindar için namaz kılmak şüphesiz en mukaddes iştir, bir bilgin için bilimsel tartışma, en yüce meşguliyettir, bir genç için de ders okumak en büyük hizmettir.

Ama bu çocuk buluğa ermemiş küçük bir çocuktur, velisi vardır, bu hain velisi, bu çocuğu başka şeylerle uğraştırmak, meydandan dışarı atmak, malını yavaş yavaş yemek, kendi zimmetine geçirmek ve yüksek tahsilini devam ettirmesi için çağdaş dünyanın en iyi üniversitelerine, Amerika veya Avrupa'ya götürmek istemektedir.

Evde bir ateş yanıyor, sen ise tutuculukla namaz kılmak istiyorsun, ateşin sönmesini Allah'tan bekliyorsun! Evine bir hırsız girmiş, onun yardakçısı ise seni insanın ölümden sonraki hayatı hakkında bilimsel tartışmaya çekmek istiyor. Mahşer gününü söz konusu etmekte, insanda varlığın mı yoksa mahiyetin mi önce/asil olduğunu tartışmaktadır. Burada senin kalkıp ateşi söndürmek için çalışman, hırsızı yakalaman, evinden kovman, hainin yakasından tutman, yeter ilim de istemiyorum demen, namaz, ilim ve din tartışması, ders, sanat, ilerleme vs. her hizmet ve hakikatten önceliklidir. Elbette bunların hepsi soyut anlamda birer değerdir ve mukaddestir, aksi durumda birer ihanet vesilesi ve batılın nedeni olmaktadır!

– *Ama bizzat kendiniz, tutuculukla ve gelenekle savaşıyorsunuz, sert eleştiriler getiriyorsunuz.*

– İslam Bilim'in on yedinci dersinin önsözünde de dediğim gibi, bizim bazı ilmî şahsiyetlerle ihtilafımız, aile içinde baba ile evladın ihtilafı gibidir. Her ikisi de bir konuda tutucudur. O ev ve ailenin haysiyetini ve sağlığını koruma yararını düşünüyor. Örneğin, bir evlat eve kalorifer döşemeyi ve mobilya almayı istiyor; ama baba mangala alışmış ve yerde oturmak istiyor. Bu yüzden ben, Batı ve çağdaş nesil karşısında konuşmayı, bu evin ayakta kalması için gerekli görüyorum ve susmayacağım. Zira birkaç kış geçecek olur veya yeni bir depremle sarsılacak olursa, çocuklar kaçacaktır, yaşlılar ve hastalar enkaz altında ölecektir. Bir an olsun büyüklerin ve aile reislerinin yakasını bırak-

mayacağım, ne dayaklarından korkuyorum ne okşayışlarından. Susmayacağım, yaşlı âlimlerin ayakları ve yumrukları altında ezilsem de onları yabancılara şikâyet etmeyeceğim çünkü bizim ihtilafımız bir evdeki çocukların ve büyüklerin ihtilafı gibidir, aile sırlarını ev ortamından sokağa taşıyanlar ne kadar da namerttir!

Ne kadar çirkindir bazı aileler, zevk farklılıklarını ve rahatsızlıklarını sokaktaki serserilere veya mahalledeki karakola götürüyorlar!

– *Bu bataklığı kurutmak isteyen ben ile bu hususta benden daha etkili ve ciddi çalışan sen arasında ne fark var?*

– Çok güzel bir soru? Siz birçok bulaşıcı hastalıklara neden olan bu bataklığı sadece kurutmak istiyorsunuz, neticede insanlar ya susuzluktan ölüyorlar veya onlara Pepsi-Cola veriyorlar. Ama ben (Benden maksat benim gibi düşünen kimselerdir. Burada ben, bir fikrin ve sorumluluğun temsilcisidir.) diyorum ki bu su, sizler için hastalık, çiftçiler için ise yaşam nedenidir. Ben diyorum ki gelin, biz kurumuş nehir yataklarını takip edelim, suya ulaşalım, yerin derinliklerindeki berrak, temiz ve el değmemiş sulara gidelim.

Hepsi bu kadar! Bizim işimiz bitti. Bir avuç insan anlayıp yola düşse yeterlidir, bir avuç diyorum ki hepsi anlamıyor demeyesiniz, hepsini subaşılar bırakmaz, bağcılar engel olur... Bir avuç ümmetin bir manası da budur.

"*Sizden hayra çağıran bir ümmet olsun...*"

Ölü suları kurutmamak gerekir, kaynağı bulmamız, göstermemiz gerekir. Kaynağı kurutmak doğru değildir. İmam Hüseyin için yapılan bu heykeli ellerinden almamak gerekir; zira evvela vermezler. Zira senin saldırıların karşısında insanlar o yas merasimlerine daha çok katılır, aydınlık veya yarı aydınlık acemiliği sürekli gericiliğe yardım etmiştir. Bunun tam aksi de söz konusudur, yani gericiliğin acemiliği, aydınların menfaatinedir. Dolayısıyla güzel ve büyük Hüseyin'in gerçek çehresini ortaya

çıkarmak gerekir, Hüseyniye'ye getirmek gerekir, gerisi kendi doğallığı içinde şekillenir, bunu halkın kendisine bırakalım.

Aydınlar, sürekli insanlar için gördükleri şeyleri doğru ve ince bir şekilde anlatmaya çalışırlar. Bu sonuçsuz bir iştir, halka bakış açısı kazandırmak gerekir, bu kazandırılınca halk kendiliğinden doğru ve kesin bir şekilde görecektir.

Aydınların bir diğer yanlışlığı da tüm işleri kendilerinin yapmak istemesidir; halk karşısındaki sorumluluklarını, kendilerini halkın yerine geçirmek istemeleridir.

Gördüğümüz gibi Peygamber bile kendisi için öyle bir sorumluluk taşımamaktadır "Peygamber sadece tebliğ eder!" Bir mesajı olan kimse, sadece o mesajını tebliğ eder. "Şüphesiz ki sen hatırlatıcısın!"

"Ben ve bana tabi olanlar, basiret üzere davet ediyoruz!"

Senin bir aydın olarak sorumluluğun, uyuyan, bilinçsiz ve felç olmuş bir toplumda söz konusudur, eğer halk insani ve toplumsal bilince ulaşacak olursa, artık aydının sorumluluğu, "sorumluluk sanatı", "sorumluluk edebiyatı" vs. gibi konular geçerli değildir, buluğa ermiş bir kimsenin velisi olamaz.

Diyalektikçilerin en büyük yanlışlığı, toplum içindeki çelişkilerin, diyalektik hareketi doğuracağını sanmalarıdır. Halbuki binlerce yıldır sınıfsal çelişkiler içinde yaşayan bazı toplumlar, öylece yerlerinde saymaktadırlar. Onlar unutmuşlar her halde, şu anda var olan feodal ve kabileci toplumlar, sosyalistlerle ve sanayi kapitalistleriyle tarih açısından aynı yaştadır, neden onlar o bin yıl süren feodal aşamada bir adım olsun ilerlemediler?

Dolayısıyla hareketi icat eden çelişkinin varlığı değildir, sınıfsal savaşları yaratan yoksulluk değildir. Diyalektik hareketi yaratan ve tarihi harekete geçiren, fakirlik duygusu ve çelişki bilincidir.

Günümüzde "aydının sorumluluğu" diye ifade edilen ve etrafında hararetli tartışmalar sergilenen konu, aslında toplumun içindeki çelişkileri toplumun kalbine, yani insanların duygusuna ve

bilincine geçirmek ve başka bir tabirle ayniyeti (nesnel) zihniyete (öznel) dönüştürmektir.

Burada idealist hayalciliğe düşmeden; realizmden sübjektivizme ve hatta psikolojizme düşmeden, bilimsel, deneysel ve pratik ölçüler dâhilinde bu zarurete inanmalıyız. Özellikle de aydınlar için bu hayati bir görevdir. Dış gerçekler (sınıf çelişkisi, fakirlik, hatta cehalet) temel neden olsa da uzak bir nedendir. Bizzat etkin değildir. Bu neden, bir etkene dönüşünce de hareket, toplumun vicdanından ve bilincinden geçerek zihniyet perdesine yansır. Burada toplumun doğal dönüşümünü konuşmuyoruz. Determinist gereksinimler, üretim veya teknik nedenler sayılabilir. Örneğin, geleneksel bir köye teknolojinin girişi devrimci bir hareket ve çelişkilerinden sayılan bir patlama olabilir; ama reel gerçeklerden zihnî gerçeklere dönüşümü gerekir. Oradan, reel gerçeklere dönüşüm neticesinde de hareket ve değişim başlar, şu ayet söz konusu süreci reel ve bilimsel manasıyla açıklamaktadır: "Şüphesiz ki Allah kendi kendisini değiştirmeyen bir kavmi değiştirmez."

Toplum, zorla değiştirilemez. Gaybî etkenler, toplumsal değişikliğin nedeni olamaz. Toplumun içinden bir değişimin gerçekleşmesi gerekir.

Bu ayetteki nefis, tam manasıyla subjectivite (zatın içi-zihniyet-insan) anlamında kullanılmıştır, sosyolojik deyimle de sociale conscience (ortak vicdan, toplumsal bilinç) diye ifade edilebilir.

"Ben buralı olmadığımı"[104] diyen Strindberg'e ve son kitaplarının birinde[105] bunu dile getiren Albert Camus'ya kadar hepsinde bu dert vardır!

Bu varlıksal vesvese ve fıtrî susamışlık, insanın fıtrî değişim hastalığının en büyük tecellisidir. "Benlik"siz olmak, şu andaki çeşitli ve birbiriyle çelişen ekollerin hepsi de insanın Âdemleşebil-

[104] Açlık ve susuzluk Kitabı.

[105] Vatan ve Sürgün Yeri, La Royaume et l' Exil!

mesini, olanaksız görmektedir. Yabancılaşma faciası, insanın bu mahiyetinin değişimidir, insan yavaş yavaş Âdem olduğunu unutmaktadır, ona Âdem olduğunu hatırlatmak gerekir. Nitekim peygamberler de bu sürgün diyarında unuttuğumuz şeyleri hatırlatmakla görevliydiler, zikrin de anlamı budur ve Kur'an en büyük risalet sahibine şöyle demektedir: "Sen sadece bir hatırlatıcısın."

Toplumsal sorumluluk bile siyasi ve yüzeysel düzeyde kaldığı müddetçe, insanı aline etmektedir (yabancılaştırmaktadır). İşte bu yüzden Kevir, şehir hayatının havasına ve suyuna dalan sana, bir şeyler hatırlatmaya çalışıyor, ey gurbete alışan ve dünyevi yaşama boğulan kimse, ey yüzlerce ihtiyaçla toprağa bağlanmış yürek! Ey dertsiz cennete, kör kalpliliğe sevinen kimse, kendini lokma lokma yalancı ihtiyaçların ve lahzaların kudurmuş köpeklerine yem kılmışsın, ey tüketim kurbanı! Ey tüketimlerinin tükettiği mal! Ey gurbet, burjuvazi hayatı, tüketim felsefesi, dostunun aşkını sana unutturmasın! Aşk ateşini ruhunda söndürmesin, nehrin az suyu kötü bir susatıcıdır! Ne kadar ölü bir huzur ve leş iklimi! Susuzluk, vesvese, aşk, ayrılık, gurbet, kendine yabancılaşmak... hepsi kendi bilincine ermedir! Bayındır şehirlerde insandan alınan şeyler kendisine Kevir'de geri verilir. Kevir iniş bilincidir, Âdem'in dünyanın dertsiz cennetinden inişi! Dünya! Yakını gören, aşağılık ve huzur ortamını yaratmak için huzurunu feda etme ahmaklığı! Ahmakça bir kısır döngü! Kapitalizm, sadece mal üretmiyor, daha çok ihtiyaç üretiyor, yalancı ihtiyaçlar, şu anda bizim tüketim ve ihtiyaçlarımız yapmacık ve fabrikasyondur. Aşkımız ortadan kalkmakta ve biz aşağılık bir döngüde ve vampir azgınlığın menfaatleri çerçevesinde dönen çelik makinalar karşısında vida ve somun haline geliyoruz. Bir isyana ihtiyacımız var, şehirden Kevir'e kaçmalıyız, Kevir'de hem daha kolay öz bilince erişebilmek ve hem de dünyayı daha iyi görmek mümkündür. Hem Allah'ı daha iyi kavrayabilir ve hem de insan için daha kolay ve rahat ölünebilir!

– Son zamanlarda Kevir aleyhine bir sürü propaganda yapıldı, güya siz bu kitapta peygamberlik iddiasında bulunmuşsunuz.

– Öyle mi! Evet, şu anda bundan vazgeçtim; çünkü tarihin de gösterdiği gibi Peygamber veya imam olmak, bir ömür zahmet ve dert çekmektir sonunda da şehadet! Ama Peygamberin halifesi ve imamın naibi olmak, zahmetsiz, haysiyetli ve dünyalığı da olan bir şeydir. Hem dünyası vardır ve hem de sözde ahireti! Ama ne yazık ki artık hilafetin vakti geçmiş ve naiplik, bırakın yalanlayana, doğrulayana bile fırsat vermiyor! Bilgisizlik, şuursuzluk ve şerefsizlik karışımı bir macun, zavallı her şeyden habersiz ve basit insanlara verilmektedir. Bunlar bırakın benim Kevir'imi, İslam Bilim derslerimi bile anlamamışlardır. Bu bir felsefe midir, yoksa yemek midir? Tespit edememişlerdir. Benim ülkedeki genel meseleler hakkında yaptığım konuşmaları bile ahlâki dürüstlük, zevk ve deha şaheseri(!) bir tarzda eleştirdiler! Ne kadar gülünç ve acı bir olay!

Tahran'ın meşhur vaizi Hacı Eşref, bir camide minbere çıkarak Şia'nın merkezi bir yerde şöyle feryat ediyor: "Bu Ali Şeriati'nin İslam'la işi ne? İslam'ı ehlinden almalıyız, Şeriati'nin bütün inançları sapıkçadır, o hiçbir zaman İmam Nakî'den bir rivayet nakletmemiştir, buna karşılık durmadan Ebuzer'den söz etmektedir. Ali Şeriati'nin, "Benim İslam'ım Ebuzer İslam'ıdır, Şia'm Ebuzer Şia'sıdır, iman ve idealim Ebuzer'in iman ve idealidir!" diye söz ettiği bu Ebuzer kimdir? Bu Ebuzer, bir hırsızdı, İslam yayılınca o da Müslüman oldu, iyi güzel de Ebusüfyan da Müslüman oldu. Osman, kendi zamanında kendi yakınlarına mal mülk dağıtıp Ebuzer'e bir şey vermeyince o da feryat ediyor, zenginlerin malını fakirlerle paylaştırması gerektiğini söylüyor! Humus ve zekât vermekle bu iş olmaz diyor!

Dr. Ali Şeriati'nin dini işte budur.

Hacı Şeyh Muhammed Ali Ensari ise "Difa ez İslam ve Ruhaniyet" (İslam'ı ve Din Âlimlerini Savunmak) adlı kalın kitabında bana güya cevaplar vermektedir, eğer çirkinliklere de Nobel ödülü verilseydi şüphesiz bu kitaba verilirdi. Kitabının ilk bö-

lümünde, "Ali Şeriatî'yi Tanıyalım" başlığı altında beni tanıtmaya çalışıyor, ne kadar mümin ve zevkli bir insan, benim biyografimi bile kendiliğinden şöyle uydurmuş: "Elli yaşlarında bir adam! Yirmi yıl Fransa'daydı, Valyans, (Alyans demek istiyor) okulunda, hitabet ve dil dallarında eğitim görmüştür.

(Alyans'ın dil okulu olduğunu duymuş; ama dil okulu nedir, bilmiyor.)

Velhasıl, tıp dalında doktordur!" İşte bu benim biyografimdir. Şimdi gel de eserlerimin, inançlarımın ve düşüncelerimin biyografisini bununla kıyas et ve benim hakkımda ne kadar bilgili olduğunu gör.

Nasır Mekarim Bey hem yazar hem de bir bilgindir, Mekteb-i İslam ve İslam Şinasi adlı dinî ve ilmî dergilerde eleştirileri yayınlanmaktadır. Peygamberin halifesi konusunda Şiî ve Sünni'nin Peygamberin vesayeti ile ümmetin icmaı görüşlerini naklederken şûra, biat ve halkın çoğunluğunun oyuyla seçilme konusunu reddettiğim halde bu zat, Şiî olduğumu halk anlamasın diye tartışma konusuna işaret bile etmeden icma kelimesine sarılıyor. Halbuki ben orada on sayfadan fazla bu konuyu ele almışım ve halifenin halk tarafından seçilmesi ile ilgili yaygın icmadan söz ediyorum. İslami meselelerle ve İslam tarihiyle az çok ilgisi bulunan herkes bunu bilir; ama ne yazık ki bu toplumsal ve siyasi bir kavram olan icmayı âlimlerin icması konusuyla birbirine karıştırmış ve İslam'ın dört temel kaynağından biri olan icma olduğunu zannetmiştir. Makalesinin sonunda da vesayete inanmadığımı, şûra biat ve icma taraftarı olduğumu söylüyor, ona göre icma-ı ümmet kelimesini onun gibi icma-i ulema manasına kullanmadığım için İslam Şinasi (İslam Bilim) kitabını yazma hakkım da yoktur!

Sonraki sayıda ise benim "Dinler Tarihi" adlı uzunca bir dersimden yarım cümle aktararak, "Âdem'in hikâyesindeki yasaklanmış meyve ilim, görüş ve bilinç meyvesidir." dediğimi naklediyor, bu inancımın Tevrat'a dayandığını söylüyor, Ortaçağ papazlarının sapık inançları olduğunu feryat ediyor. Ona göre ya-

saklanmış ağaç, heves ve haset ağacıdır, ilim, yasaklanacak kötü bir şey değildir! Sonra da şöyle diyor: "Neden işi ehline sormuyorsunuz, neden İslami gerçekleri böyle tahrip ediyorsunuz? Eğer binlerce öğrenci yasaklanmış meyveyi bu ilim manasına alacak olursa ne korkunç bir facia vücuda gelir biliyor musunuz? Neden Kur'an tefsirine müracaat etmiyorsunuz, hiçbir hadis ve tefsir kitaplarımızda böyle bir mana yoktur." Kim beni ehli ile meşveret etmemekle suçlayabilir? Tefsire bakmadığımı, bu ayeti İslam'ın aleyhine yorumladığımı söyleyebilir? Aksine kendisi sıradan bir talebeyle bile meşveret etmemiş, Farsça tefsirlere bile bakmamıştır ki eski ve yeni, Sünnî ve Şiî, Arapça ve Farsça bütün tefsirlerde yasaklanmış ağaç için bu mananın nakledildiğini de görsün. Hatta Safi adlı Şiî tefsirinde Ehlibeyt imamları, yasaklanmış ağacın ilim, nur, marifet ve hatta velayet ağacı olduğunu söylüyorlar, ardından da şöyle yazıyorlar: "Bazı tevil ehli ise bu yasaklanmış ağacın haset ve heva ağacı olduğunu söylüyor!"

Gördüğünüz gibi konular işte böyle halka aktarılmakta ve gerçekler tahrif edilmektedir.

Şişe camisinin meşhur vaizi olan Şeyh Kasım İslami ise aleyhime yazdığı bir kitapta İslam Şinasi derslerim ve kitaplarım üzerindeki amblemi insanlar için tefsir ve tahlil etmeye çalışıyor. Defalarca dediğim gibi İslam, Muhammed'in (s.a.v.) "hayır!" kelimesi ile başladı. Şia da Ali'nin halife seçimi için Ömer'in tayin ettiği şûrada, "Sana Allah'ın kitabı Peygamberin sünneti ve ilk iki halifenin uygulama tarzı üzere beyat ediyorum" diyen Abdurrahman bin Avf'a cevap olarak verdiği "hayır" kelimesiyle başlamıştır. Bu görüşü Arapça bir "La" (hayır) harfi şeklini sanatçı arkadaşlarım Kufi camisinin bir kitabesinden alıntı yapmışlar ve kitaplarıma amblem olarak seçmişler, bu halkın vaizi din takva ve âlim kılıklı adam, benim İslam tevhidi ve Ali Şiası için seçtiğim bu 'La" harfini ins şeytanları manasına yorumluyor, parçalarından birer Ebubekir, Ömer ve iki Osman ortaya çıkarıyor!

Bu adam zavallı halkı kandırarak benim gibi Ali ve hanedanının ekolünün asaleti ve şahsiyetinin yüceliği hakkında onca kitap yazan bir yazarın, Sünnî olduğunu söylüyor. Ona göre ben Hz. Ali'yi dördüncü halife olarak bile kabul etmiyorum!

Bu namert, Söz konusu "İki tane Osman"ı Ebuzer, Âdem'in varisi Hüseyin, Fatma Fatma'dır, Ali, hatta Osman'ın aleyhine yazdığım kitapların üzerinde bile gördüğünü söylüyor.

Eğer halk bunların lafına inanacak olursa ben hem Osman'ın aleyhine kıyam eden, Osman tarafından sürgün edilen ve halk çölünde açlık ve yalnızlığa terk edilen Ebuzer'e adeta tapıyorum ve hem de Osman'ı taparcasına en büyük halife kabul ediyorum, Ali'yi halife bile saymıyorum.

Ruşenî Bey de benim hakkımda yazdığı kitabının birinci cildinde kendisini bir öğrenci olarak tanıtıyor, aynı zamanda Muftabad mahallesinin de cami imamıdır, ben Kâbe'den söz ederken bir yerde şöyle diyorum: "Kâbe! Bu namaz kıblemiz ihtiyaçlarımızın kıblesi üzerinde yaşıyor ve ona doğru gidiyoruz..." Ruşenî Bey, buna itiraz ederek, neden İslami kaynaklara müracaat etmediğimi. Kâbe'den söz edince "Tuvalete girdiğimizde arkamızı ve önümüzü kıbleye dönmemeliyiz" sözlerini de eklemediğimi soruyor.

Seyyid Murteza Askerî de aleyhime bir bildiri yayınlayarak İslam Bilim kitabımda yazdığım şu cümlelerden dolayı eleştiriyor: "Peygamberden sonra aristokrat, kötü ve sınıfsal üssü olmayan ve tek sermayeleri takva, cihat, iman ve İslami geçmişleri olan sahabeler, hak ve adaletin âbidesi olan Ali'nin taraftarıydı; ama eşraf, başkanlar, zenginler, sınıfsal, ırkçı ve cahilî sistemde şahsiyet sahibi olanlar, iş başına geçerek halka hâkim oldular. Ebubekir'in zaferi bu canlanmış cahiliye aristokrasinin bir ürünüydü."

Seyyid Murtaza Askerî beni reddederek şöyle diyor: "Ebubekir ve Ömer cahiliye döneminde hiçbir şahsiyete sahip değildi (Yani neticede bütün şahsiyetlerini iman ve İslam'dan almışlardı!

Düşmanlığa bak ki ne büyük hizmet ediyor!).”

Daha sonra Ömer'in İslam'dan önce soysuz bir aileden olduğunu ispat etmek için de birtakım fantezi hikâyeler naklediyor ki Şiî birine hiç yakıştıramadım. Sadece bunu Safevî Şia'sına isnat etmekle, gerçek Şiîleri bu çirkin mantıktan tenzih edebiliriz.

Diyor ki: Ömer'in büyükannesi Sahhak idi. Hem cariye idi hem de Habeşli bir zenci idi. İri kalçaları vardı. Abdulmuttalip'in develerini güdüyordu. Onun kalçalarına bir adamın gözü ilişti, onunla yattı ve Ömer doğdu. Rivayet uzun Kısaca söyleyecek olursak; Ömer'in hem dedesi hem amcası hem de dayısı aynı kişidir. Annesi, teyzesi ve halası da aynı kadındır.[106] Bu da delil mi oluyor yani! Benim İslam Bilim kitabımın eleştirisi... Hem de büyük bir araştırmacı âlimin kaleminden çıkıyor! Her kim bu ilmî ve dinî mantıktan şüphe ederse velayete inanmamıştır, Sünni'dir Vehhabi'dir, Şia'yı ortadan kaldırmak istiyordur, dolayısıyla öldürülmelidir.

Dinî Meşhet Medresesi yetkililerinden ve hocalarından olan Fâzıl Hüseyin-i Milanî Bey de benim aleyhime "Doktor Ne Diyor?" adında iki ciltlik bir kitap yazmıştır. Zahirde meslektaşları gibi bana sövmek ve hakarette bulunmak yerine daha da bir tarafsızca ve bilimsel yazmaya çalışmıştır, mantık gücü, dinî takvası, emanet ve sadakati, aldığı sonuçlar ve bulunduğu isnatlar korkunç!

Benim eserlerimi ilmî açıdan eleştiren bu kitap şöyle yazıyor: "Sen Merhum Şahçerağî'yi Kalpten Öldürdün." Allah acıdı da

[106] Birinci bildiri olan "Hüseyniye'nin Tanıtımı" Seyyid Murteza Askeri'nin kendi el yazmasıyla bana küfredilen beş sayfalık bildiriyle birlikte bu Ramazanda on bin adet basılarak her gece Tahran Cami ve barınaklarında dağıtıldı. Bu beylerin toplumsal rolü hidayetçi ve tebliğci risaletinin bir örneğidir. Bunun çirkinliği de hikâyeyi İmam Sadıktan nakledilen sözde bir hadise dayandırmalarıdır, hâlbuki bu takdirde Peygamberin Ömer'in kızıyla evlenmesi, Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'ün Ömer'le evlenmesi doğru olmazdı, bunlar düşmanlıkta ellerinden gelen her şeyi söylüyorlar. Bilemiyorum, bunlar nasıl insanlardır?

bu zaman Ortaçağ değil, yoksa bunlar neler yaparlardı? Şahçerağî benim en samimi dostlarımdan biriydi, onun ölümü birilerine maddi açıdan zarar vermişse ben ruhsal açıdan üzülürüm. Onun önceki hastalıkları ile ilgili dosya da duruyor gidip bakın, kendisi o müessesede herkesten çok benimle aynı fikirdeydi, herkesle toplumsal ve sınıfsal ilişkileri vardı; ama şahsen eğitim görmüş, aydın, ilerici, ıslahatçı, yenilikçi biriydi. İslami ve ilmî meselelerde benimle işbirliği yapıyordu, hiçbir bilgisi, araştırması olmadan sadece şahsî düşmanlıkları sebebiyle birisine böyle bir iftirada bulunmak oldukça çirkin bir iştir. Eğer bu doğru olsa bile bizim ihtilaflarımız daha çok ilmî ve itikadî konulardaydı, Mütevekkil ve Seffah'ın hilafeti zamanındaki aşağılık ve acımasız cellâtlarının ve Ortaçağ engizisyon mahkemesinin savcılarının bile utandığı ithamlardır bunlar.

Siz böyle bir hükümde bulunmak için en azından sormalıydınız ve bilmeniz gerekirdi ki o günlerde ben Tahran'daydım, orada değildim, bu meseleler yoktu, o zamanlar halk arasında benim şahsımı lekeleme diye bir şey de yoktu, o zamanlarda benim İslam Bilim kitabım, İran Şiîlerinin en iyi kitaplarından biriydi, öte yandan bazı büyük taklit mercilerine ve İslam ülkesi âlimlerine hediyeler veriliyordu, bu sözler o zaman ortaya çıktı ki... Ne diyeyim?

Bu Fazıl Milanî Bey'in ahlâki şahsiyetidir! İlmî ve araştırmacı şahsiyetine gelince...

Ebuzer kitabında apayrı bir bölüm vardır, orada kitabın yazarı (ki ben onun mütercimiyim, Fazıl Milanî Bey ise konuyu bizzat bana isnat ediyor!) şöyle diyor: "Peygamberden sonra Ebuzer Medine'de kalamadı, Şam'a gitti, Ömer Beytülmukaddes'e yaptığı gezilerin birinde Şam'dan geçti, iki üç gün Şam'da kaldı, bu dönemde Ebuzer, sürekli Ömer'le birlikteydi. Şam'da kaldı ve bu günler boyunca Ebuzer, sürekli Ömer'le oldu."

Fazıl Bey bütün bu konuları bırakarak sadece şöyle diyor: "Şeriati, Ebuzer'in sürekli Ömer'le birlikte olduğunu söylüyor!"

Fazıl Bey bununla yetinmiyor, bu görüşü reddetmek için deliller getiriyor: çünkü Ebuzer, Ömer'in hilafeti döneminde Şam'daydı. Ömer ise Medine'de hilafet makamındaydı. O halde Ebuzer, nasıl her zaman Ömer'le birlikte olabilir!

İşte bu da Fazıl Bey'in mantıkî istidlalleri ve akli şahsiyetidir. Ben, kitaplarımın birinin dipnotunda günümüz Avrupa'sında ırkçılığın yeniden hortladığına işaret etmiştim, zenciler ise İslam'ın ırkçılığa karşı, ırk eşitliğini savunan görüşünden dolayı İslam'a yönelmektedirler, bu asrımızda İslam'ın en büyük övünç kaynağıdır. Sudan, büyük ve güzel bir İslam ülkesidir, kara Afrika'da İslam'ın en büyük üssüdür; ama Şia âlimleri adına hac gibi uluslararası bir platformda Mekke'de toprağa gömülen ve halbuki kâfir ve müşriklere bile verilmesi caiz olan kurban etlerinin Sudanlılara verilmemesi gerektiğini söylüyor; zira onlara göre bu Şia'nın dünyadaki haysiyetini lekelemektedir. İşte bunlar, bizi ırkçılıkla suçluyorlar. Dünyada Ehlibeyt fıkhı işte böylesine kötü tanıtılıyor, neden böyle bir hüküm veriyorlar? Bir millet veya ırkı kapsayan böylesine bir ambargonun sebebi nedir?

Fazıl Hüseynî Bey, bu eleştirilerime cevap vermeye çalışıyor, ben ne söylersem reddetmeleri gerekiyor, onlar ise ne derse dikkat edilmesi gerekir. Bu yüzden âlimlerimizi İslam'ı, Şia'yı ve İmam Sadık'ın fıkhını bile lekeleyen bu hükmün kitaplardan atılması gerekir. Fazıl Bey de kalben ve naklen bunu tevil edemez. Hac kitaplarına bile nereden girdiği bilinmeyen bu hükmü büyük âlimler bile (Şeyh Murtaza Ensarî), eski âlimlere dayandırmışlardır. Kendilerine sorulmuş, bazıları susmuş, bazıları kabul etmiş: ama hiç kimse tevil etmeye kalkışmamıştır. Ama Fazıl Bey tarih ve hadis ilminde derin bir araştırma yaparak bu ambargo hükmünün verilmesinin akli ve nakli delillerini keşfetmeye çalışmıştır.

Fazıl Bey şöyle diyor: "Kâfir ve müşriklere verilen etin Sudan'a verilmemesi"ni söyleyen fetvadaki maksat, Demokratik Sudan Cumhuriyeti değildir, bu hükmün iki nedeni vardır:

1- Mesihî Bustanî'nin Dairetu'l-Maarif kitabında "Sudan" kelimesi hakkında şöyle yazılmaktadır, "Bu kabilelerin çoğu hırsız, dansöz ve aşağılıktır."

2- Sahih-i Buharî ve Müslim'de nakledildiğine göre bazı Sudanlı şarkıcılar, Peygamber zamanında Medine'ye geldiler, Peygamber Mescidine girip dans etmeye başlıyorlardı, Peygamber, eşi Ayşe'yi omuzlarına alarak onları seyrediyordu.

İşte bu iki delil yüzünden artık kıyamete kadar Şiî hacıların hacca gidince Mina'da kestikleri kurbanlar dozerlerce yerle bir ediliyor, yüz binlerce deve ve koyun, yarı canlı toprağa gömülüyor. İranlı hacılar burada çok dikkat etmeliler. Sudanlılar bu etlerden bir parçasını kendisine ve çocuklarına götürmemelidir, bu şeriata aykırıdır günahı hacıyadır; çünkü o Sudanlı çalgıcıların birinin neslinden olabilir, onlar on dört asır önce Peygamberin huzuruna gelerek şarkı söylüyorlardı, Peygamber ve eşinin eğlenmesine vesile oluyorlardı!

Nobel ödülünü getirin.

Bakınız, arkadaşlar hangi ortamda yaşıyor, o kültürümüz, sanatımız ve edebiyatımız, bu ise bizim oyunlarımız, ahlâkımız ve İslam'ımız ve Şia'mız!

Şimdi bunlar beylerin eskiden beri tanıdığı ve bildiği bir konudur, resmî uzmanlarıdır, hiç kimseye izinsiz giriş vermezler.- Şimdi bir düşünün bu zeka, zevk, hüsnüniyet, sefa, sadakat, mantık ve duygularla Kevir'e girecek, okuyacak ve eleştirecek olurlarsa ne olur? Onca dertler, sırlar, semboller, insanın varlıksal endişeleri, beni bırak Buda. Lao-Tzu. Kierkegaard, Heidegger, Bergson, Sartre; bu tarafta ise Aynülkuzat, Mevlana, Suhreverdi'yi şaşırtmış korku ve paniğe düşürmüştür. Bu Sudanlı mantık ve o Şeyh Kasım'ın sembolik yorumları Ruşenî Bey'in kıble tarifi ile bakılacak olursa, dinin saygınlığı bile kalmaz, Allah böyle bir günü bizlere göstermesin.

– Eğer olaya kötü bir gözle bakmazsak, bana göre sizinle o beyler arasındaki ihtilaf daha çok yanlış anlaşılmaların ürünüdür.

– Benim âlimlere ve Şia'ya muhalif olmam da büyük yalandır. Ben defalarca söyledim, Şia'nın ilmî cemaatini korumak, Batı kültürü sömürüsüne karşı savaşan her aydının görevidir. Hatta dindar olmayan aydınların bile. Daha yeni yeni âlimleri savunmaya kalkışanlar ve beni itham edenler, genelde sarıklı tüccarlar, karpuz satıcıları, kebapçı çırakları, emekli polisler, ip eğirenler ve şimdi âlim kılığına bürünen İran ve İngiltere petrol şirketlerinin memurlarıdır... Bizim ilim havzalarımızda ümit sermayemiz ve imanımızın ilhamı olan büyük âlimler, düşünürler ve özgür düşünceli kimseler vardır. Üniversitemiz karşısında ilmî ve kültürel haysiyetimizin bekçileridirler; ama ne yazık ki halk, sürekli olarak kavgaları dinliyor. Kulaklar sessizlikleri anlamaz; gözler, görülmeyeni görmez. Bu kavgalar, polemikler ve aldatmacalar sırasında bizden daha çok, bizim bu ilmî şahsiyetlerimiz, gerçek âlimlerimiz kurban edilmektedir.

– Siz bazı yerde şöyle yazıyorsunuz: "Bunlarla halk arasındaki ilişki, bir el tutmadan, bir el öpmeden ibarettir." Bir yerde de şöyle yazıyorsunuz: "Eğer Ali gibi çehreler varsa da yine bunlar arasındadır!" bunlar birer çelişki değil midir? Bu bir anlamda onların saldırılarını engellemek için düşündüğünüz bir "rüşvet" ve sus payı değil midir?

– Benim sadece siyaset ve maslahat uğruna gerçeklerin tam aksine bir ferdi veya topluluğu övüp övmediğim size kalmıştır. Bu, beni ne kadar tanıdığınıza ve hükümlerinizde ne kadar insaflı olduğunuza bağlıdır. Ben, "İntizar: İtiraz Dini" kitabında bu çelişkinin sebebinin, konudaki çelişkiden kaynaklandığını söyledim. Ben Paris'teki konferanslarda ve Tahran'daki İslam Bilim derslerimde de söylediğim gibi Batıyla yapılan sömürge anlaşmalarının hepsinin altında, doktorların, mühendislerin ve kültürel şahsiyetlerden birinin imzası vardır. Hiçbir din âliminin imzası yoktur, aksine sömürgeci düşman karşısında millî ve ilerici her hareketin ön saflarında bir veya birkaç din âlimini görüyoruz. Aynı zamanda düşman, bu aydın ve ıslahatçı âlimleri veya ilerici İslami bir hareketi kirletmek, halkın zihnini bulan-

dırmak ve dini duygularını sömürmek istediğinde toplumu donukluk ve uyku içinde tutmaya çalışmaktadır. Her türlü hareket ve kımıldayışı zihinlerde yok etmeye çalışmaktadır, bunları yaparken maalesef âlimlerin adını ve elbisesini kullanmışlardır. Bu yüzden unvanları, isimleri ve dış görünüşü bir kenara bırakalım, siz kim deyiniz, ben ise ne?

Emperyalizme karşı uyanma feryadını ilk seslendiren büyük İslam âlimi Seyyid Cemaleddin olmuştur; ama ne yazık ki bazıları onu da tekfir ettiler, suçladılar, çirkin iftiralarda bulundular, camilerde lânet ettiler; ama ne mutlu ki halk, aydınlar ve okumuşlar, bu riyakârları ve din tüccarlarını tanımakta, toplumdan uzaklaştırmakta, onların tekfir ve tehdidinden korkmamaktadır. Mukaddes ilmî camiamız, özgür âlimlerimiz, talebelerin hepsi İslam'ın ve gerçek kültürün koruyucularıdır.

– Arkadaşın da belirttiği gibi sizin kendinize özgü bir bakış açınız ve diliniz var. Birçok yanlış anlaşılmaların sebebi, İslami meseleleri, yüksek bir düzeyde, yeni bir bakış açısıyla ve devrimci bir tarzda ortaya koymanızdır. Halkın kültür düzeyi bundan çok uzaktır, sizin muhataplarınız ise sadece öğrenciler değildir, dinî konulara girdiğiniz için fikrî eserleriniz sokaklara, pazarlara, köylere girmektedir. Siz sorumlu bir aydın olduğunuz için halkın anlayışını görmezlikten gelemezsiniz, siz bizzat halka konuşuyorsunuz, halkla iç içesiniz; ama kendinizi halkın düzeyine indirmiyorsunuz, üniversiteli bir düşünür olarak kalıyorsunuz.

– Sadî (aleyhirrahme) şöyle diyor:

"Medreseye geldi, tapınaktan
Kırdı eski sohbet ahdini.

Dedim ki zahit ile âlimin farkı nedir?
Ta ki onun yerine bunu seçtim.

Dedi ki o kilimini dalgadan kenara çeker.
Ve bu boğuşanı kurtarmaya çalışır."

Ben ise medreseden mescide geldim, Hüseyniye'ye[107] geldim, sanatım bu değil, neyin peşinden geldim? Üniversite hocalığımı, araştırmacı sosyolog olmamı, onları görmeye kurban ettim, Hüseyniye'nin vaizi oldum, hac kervanının müftüsü? Bir Neo-Marksist'in veya Neo-egzistansiyalist'in gözüne girmek ve aydınların putu olmak yerine, bu putu kırdım, bu yüzden gerici bağnaz ve yobaz olarak adlandırılmaktan korkmuyorum, J.P. Sartre'ın L'Etre et le Néant kitabının mütercimi olmak yerine -ki yedi yıl önce tercüme ettim raflara koydum- Fatma'yı, Ali'yi, Mehdi'yi Beklemek'i, Vâris Ziyareti'ni, hac menasikini ve İmam Seccad'ın dualarını yazıyorum...

Bu bir sorumluluktur, yoksa uzmanlık değildir. Bugün âlimlerimiz minbere çıkmalı, eline kalem almalı, insanlarla konuşmalıdır. Sadece bir ilmihal yazmak ve başkalarının yazdıklarını imzalamak ile yetinmemelidir; insanlar, dinini kimden öğrensin? Neden dindarlarımızın okuduğu kitapların çoğu ya oryantalistlerin kitaplarının tercümesidir ya da Mısırlı ve çağdaş tahsillilerin kitaplarıdır?

Öncü aydınlar da aydın olma putunu kırmalı, üniversite sınıflarından ilmî konferans salonlarından, özel magazin dergilerinden dışarı çıkmalı; insanların içine karışmalı, camilerin, Hüseyniyelerin ve sokaktakilerin kervanına katılmalıdır.

Bu ilmî eşraf aristokrasi ve dinî istibdat kötü bir şekilde yakanıza sarılmış, haberiniz bile yok! Hatta aşırı solcu bir aydın, bana camilere ve Hüseyniyelere gittiğim için acıyordu. Bakınız bunlar, şahsiyeti işte böyle tanıyor. Bir şehzadenin veya beyefendinin

[107] Hüseyniye: Şii kültürüne has geleneksel bir dinî mekândır. Hz. Hüseyin'in her şehâdet yıldönümünde buralarda toplanılır ve yas merasimleri düzenlenir. Mescit gibi döşenmiş olan bu mekânlar, taziye merasimlerinin dışında âlimlerin ve vaizlerin konuşma yaptıkları bir mekân olarak da hizmet vermektedir. İslam Devrimi'nin düşünsel temellerinin doğrudan halka ulaştırılmasında Hüseyniyelerin çok büyük rolü olmuştur. Devrim yıllarında özellikle Dr. Şeriati'nin ve Ayetullah Mutahharî'nin halka yönelik yaptıkları konuşmalar sayesinde "Hüseyniyeyi İrşad" adlı Hüseyniye oldukça tanınmıştır. (Çev.)

anladığı gibi. Halbuki İmam Sadık'ın da dediği gibi: "Peygamber, köle gibi oturuyor, köle gibi yiyor ve köle olduğunu biliyordu."

– *Evet, siz kendinizi kırmış bile olsanız, fikirlerinizi yücelttiniz, şahsiyetinizi halka feda ettiniz; ama ilmî görüşünüz hâlâ yücelerdedir. Aynı üniversiteden camiye geldiniz; ama diliniz ve düşünceleriniz hâlâ üniversitenin izlerini taşımaktadır.*

(Başka birisi:)

– Nitekim bu yüzden Hüseyniye'ye, genelde üniversiteliler geliyor, siz sadece bir mekân değiştirdiniz; toplumsal bir sınıfı veya kültürel bir kabuğu değil.

– *Ama halk da geliyor, karışıktırlar, bu daha güzeldir.*

– Hayır, halk gelmemesi için bir kontrol mekanizması kurmuşlar. Kart veriyorlar, o kartı almanın şartı da üniversite öğrencisi olmaktır, adı yazılan beş bin kişi arasında entelektüel olmayan tek bir kişi bile yok.

– Bu, özel derslerle ilgili bir şeydi; ama genel konuşmalarıma halk geliyor, serbesttir.

– *Genel konuşmalarınıza bile üniversiteliler ve aydınlar geliyor alkışlamalarından belli.*

– Evet, kabul ediyorum bu bir noksanlıktır, küçük bir noksanlık da değildir.

– *Size göre bu büyük noksanlığı gidermenin yolu nedir?*

– Size göre yol nedir?

– *Sanırım sizin de dediğiniz gibi ümmîce konuşmak gerekir ki İslam'ı da ümmîce anlasınlar.*

– Doğrudur; ama biz henüz mevcut dini bakış açımızı düzeltmek ve İslami kültürümüzü arındırmak için araştırma, tahlil ve keşif aşamasındayız. Temiz İslam'ı bulmak istiyoruz, bu iş bilimsel ve biraz da uzmancadır. İslam'ı tanımak için bilimsel İslam aşamasını geçmek gerekir. Bizim dinimiz ve mektebimiz ise henüz sorumlu ve aydın İslamcılar için bile tümüyle belir-

lenmiş, bilinmiş değildir. Kur'an, Müslüman camianın kurması gereken bir topluluktan söz ediyor, hayra davet etmesi gereken bu gurubun görevi, toplumda iyileri gerçekleştirmek ve kötülükleri yok etmektir. Allah'a imanı hâkim kılmaktır. Buradaki ümmet, bütün İslam camiası değildir, sorumlu ve bilinçli bir gurup, topluma hareket vermeli, aydınlatmalı, fikrî öncülükte bulunarak mesajını vermelidir.

Görüyoruz burada iki aşama var: Birinci merhalede fikrî eğitim görmüş, sorumlu ve öncü bir gurup kurmak, ikinci aşama ise halkı aydınlatmak ve eğitmek. İslam toplumunu uyandırmalı, İslami tabirle iyiliği emretmeli, kötülükten sakındırmalıyız.

Biz henüz birinci aşamadayız.

Ama bu merhalelerin ayırımı akli ve aşamalı bir ayırımdır, zamana dayalı bir ayırım değildir; kendini ve başkasını ıslah etme aşaması gibi, bunlar birlikte başlamalıdır; ama hepsini bir fert veya birbirine benzeyen bir grup yapamaz.

Ben kendi açımdan dinî meseleleri konu ve şekil açısından halkın anladığı anlamda ifade etmeye çalıştım, anlatmak için de daha çok detaylara, açıklamalara ve örneklendirmelere girdim. Bu, edebî ve sanatsal açıdan kötü olsa da bu açıdan beni lekelemektedir, hatta derslerime katılan bazı öğrencilerimin bile eleştirisine uğradım.

Diğer bir temel işimiz ise, birçok sonuçlar doğuran tecrübelerdir. Birçok yerde gördüm, bazı talebeler minber ehli dinî grupları idare eden kulisler, lise öğretmenleri hatta ilkokul öğretmenleri ve diplomalılar, İslami konuları, benim sınıfta veya kitabımda söz ettiğim konuları, yeni bir beyan ile ve uygun bir düzeyde köylülere, muhataplarına nakletmişlerdir. Onlar kolayca anlamışlar, sürüklenmişler, etkilenmişlerdir. Ben bile bunları okuduğumda veya kasetini dinlediğimde etkilendim ve sanki yeni bir şey duyuyormuş gibi oldum.

Bu yüzden kendimizle halk arasında zihinsel anlayış köprüsü kurmalıyız, bu köprünün temelleri de anlayabilen kız/erkek herkestir.

– Bu ilmî ve fikrî bakış açısı ve anlamla ilgilidir; ama dil konusuna gelince: Siz yazarlığa, hitabete çok önem veriyorsunuz, güzel konuşuyorsunuz, güzel konuşmayı seviyorsunuz, başarılı bir hatipsiniz; ama bu sanat, halka mesaj ulaştırma sorumluluğunuza darbe vurmaktadır. Konuları çok yüksek düzeyde anlatıyorsunuz, fevkalâde, devrimci ve alışılmadık bir tarzda... Hem de edebî, teknik ve sembolik bir anlatımla... Bu yüzden sorunlar gittikçe artmaktadır.

– Ama bazı manaları ve duyguları o tabir ve ifade zirvesinde anlamak gerekir, en güzel elbiseleri giydirmek icap eder. Eğer aşağı indirirseniz solar, hiç olur, ölür. Kelimeyi hafife almayın, mucizemsi hassas bir canlıdır, bakınız Sadi şöyle diyor:

"Ben ondan uzak kaldım, biçare ve hüzünlü,
Adeta ondan uzaklıkta bir kemiğime iğne giriyor,"

Sadi, derdin şiddetini anlatmaya çalışıyor, derdin şiddetini iğne kelimesinden başka bir kelimeyle de ifade etmek mümkündür, iğne yerine şiş veya çivi de diyebilirsiniz! Neden gülüyorsunuz? Bu şiire ağlamanız gerekirdi, trajedi şiiridir, neden mizaha dönüştü, günlük konuşmalarda Sartre'ın deyimiyle kelime bir araçtır. Şiirde bir şeyin ifadesini bulduğu kelime, delalet ettiği manası değildir. Kelime mastardır, kırmızı ışığın veya "dur" kelimesinin manası gibi. Kelime, doğal özdeksel bir varlıktır, mana onun bir sıfatıdır, kokusu, rengi, kabalığı ve yumuşaklığı gibi, ama o yukarılardaki lafız ve mana ayrımı yetersizdir, ikisi de birliğe kavuşur.

Sadi'nin bu şiirinde lafızlar, kelimeler, kararlaştırılmış kuru ve cansız nişanelerdir:

"Bir köylü düştü eşeğinden,
Başı bostanın asma ağaçlarına değdi."

Hafız'ın bu şiirinde yüreğinizi titreten şey mana mıdır, yoksa lafız mı? Sizin duygularınızla konuşan kelimelerin manası mıdır, yoksa müziği mi? Bunları birbirinden ayırabilir misiniz?

"Boş yere içimi ışıklarla doldurdular,
Şarabı, sıfatlarımın tecelli kadehinden verdiler."

Dostlarımdan birisi: "Bir Önünde Sonsuz Sıfırlar" kitabımı çocuklar için mi, yoksa filozoflar için mi yazdığımı soruyordu. Güzel bir örneği kelimeler ve şekiller dışında beyan etmek de mümkün müdür?

Bazı cümleler tek parçadır, tek bir doku, tek bir canlıdır, adeta yaratılışta böyle yaratılmışlardır, kelimeler anlaşmalı olarak yan yana gelmiş değillerdir.

Bu tabir de sanki böylece bir anda zihnime geldi, kendim bulmadığımı hissettim, bir gece Ali hakkında yazarken aniden kala kaldım; hem kendim, hem kalemim, hem de hayallerim durdu! Gönlümün ikna olacağı hiçbir şey yazamadım, kalkıp yatmaya gittim, yarı uyku halinde fıtratımın derinliklerinden, ruhumun gizliliklerinden, bu yaratılmış varlık kaynamaya başladı. Alelacele kalktım, karanlıkta not aldım, kendimin olmadığını hissettim, siz ne kadar uğraşsanız tabir edemezsiniz. Etseniz mana bozulur, söz bozulur, ne diyeyim? Firdevsî'nin Rüstem'i, Dante'nin Vergilius'i ve Mevlana'nın Şemsidir...

Öylece kalakalmıştım ve bu tabir bana yardımcı oldu: "Var olan insan, olması gereken insan değildir!"

Bu cümleyi önce yazdım, uzun bir süre sonra anladım.

Sözün görkemi dışında, nesrin müziği de önemlidir genelde şiirin müziği söz konusu ediliyor; ama bana kalırsa nesrin müziği daha derin, zor ve çeşitlidir. Şiir klâsik tarzda nesirdir, müziği de anlaşmalı ve sözleşmelidir. Ama nesrin müziği, mananın ve ruhun müziğidir, Kevir'de nesrin müziği kolaylıkla duyulabilir, Muhammed'in siması şu cümlelerle başlıyor:

"Tarihin görülen çehreleri kayser, filozof ve peygamberdir!"

Herhangi bir kelimesini eş anlamlarıyla değişecek, birbirinin yerine geçirecek veya "tur" ekini kaldıracak, ekleyecek veya çıkaracak olursanız cümlenin düzeni bozulur. Ben, nesir için dört müziğin varlığına inanıyorum: Harfler müziği, kelime müziği, tabirler müziği ve bütün eserin müziği... Duygu ve manaların değişimiyle müziği de değişen, sürekli kopmayan bitişik bir

eser olarak... Bazıları son zamanlarda nesirlerimdeki güzelliğe de itiraz ettiler. Bazı aydınlar, her güzel eserin romantik olduğunu sanıyor. Aydın karşıtları da dinî bir eserin kaba ve çirkin olması gerektiğini zannediyor, aksi takdirde ilmî ve İslami olamayacağını, küfür kokacağını düşünüyor. Onlar, bazı sorumlu yazarların da edebî değeri yüksek eserler yazabileceğini unutuyorlar, halbuki bizim İslami temel eserlerimiz, en eski ve asil kitaplarımız, edebiyat, fesahat, belagat, tabir güzelliği ve söz müziği açısından bir mucizedir ve harikuladedir. Bunlardan bir tanesi vahiy sözü olan Kur'an'dır. Hatta çoğu müfessirlerin inancına göre, edebî güzellik açısından da insanlara meydan okuyor ve bütün insanların birleşse bile benzeri bir sureyi meydana getirmeyeceğini beyan ediyor. Diğer bir söz de Hz. Ali'nin Nehcü'l-Belaga'sıdır!

– *Fakat ne olursa olsun siz, başkalarının yanlış anlamasına sebep olacak bir yazı tarzı seçemezsiniz.*

– Eğer yüce ve güzel manaları ifade edebilen ve hem de gazetelerdeki gibi kolayca tevil edilmekten uzak bir dil olsaydı, dili ve anlayışları bizzat yaratan bu dili kullanırdı. Halbuki gördüğünüz gibi Kur'an, her kitaptan daha çok tevil, tefsir, tevcih ve yorumlara duçar kalmış, siyasete ve garazlara alet edilmiştir. Allah'ın ifadesiyle Kur'an müteşabih bir kitaptır ve Hz. Ali'nin tabiriyle birçok yüzü taşıyan bir taşıyıcıdır!

SEKSENİNCİ BÖLÜM

– Kitaplarınızdan ve kendinizden de anlaşıldığı üzere siz, iki boyutlu bir insansınız. Bu iki boyutunuzun hiç birisi birbirine benzemiyor, hatta çelişik görünüyor: "Toplumdaki siz" ve "kendinizdeki siz"... Adeta iki kişisiniz.

Bazıları sizi eleştiriyor, bazıları ise överek şöyle diyor: Siz her konuda, her sahada konuşuyorsunuz, uzmanlık alanınıza girmeyen konularda bile bu kadar derinliğine her şeyi bilmek, size darbe vurmuyor mu? Bu kadar uzak ve birbirine yabancı sahalarda at koşturmayı nasıl beceriyorsunuz? Zira kahraman bir sürücü olsanız da mitolojik bir varlık değilsiniz.

Burada başka bir konu da şu: Siz, edebiyatı, tarihi, sosyolojiyi, felsefeyi, siyaseti ve dini konuşuyorsunuz. Karşıt veya taraftar, halkın geneli, sizin derin ve güzel düşündüğünüze hükmediyor; aynı zamanda yaratıcı ve yenilikçi bir yapınız var; ama bütün bu çeşitli meselelere kendi açınızdan baktığınız hissediliyor: Nereden başlarsanız başlayın, sonunda kendi inandığınız yere geliyorsunuz, her şeyi kendi ideolojinize göre yorumlamanız doğru mudur?

(İdeoloji değil, görüş.)

– Sizi ve kitaplarınızı tanıyan ve hakkınızda düşünerek hüküm vermek isteyen herkes, inançlarınızın belli bir sınırının olmaması problemiyle karşılaşıyor. Her ne zaman bir ekol sahibi düşünür olarak zihnimde canlandıysanız, bu vizyon hemen beklenmedik ve eksik bir tecelliyle bozulmuş veya sarsıntı geçirmiştir.

– "Medeniyet ve modernizm" görüşünüz, oldukça etkili ve uyarıcı olmuştur, aynı zamanda hâlâ bu konu tartışılmaktadır. Siz Afrika ve Asya'daki mevcut Batı medeniyetini, tek parça yenileşme olarak adlandırıyor ve yenileşmeyi de sadece yeni tüketicilik olarak niteliyorsunuz, bu medeniyet sadece tüketimde yenilikçilik bile olsa, olumlu bir etken olarak gerçek bir medeniyetin ve ilerlemenin nedeni olamaz mı? Yani statik ve geleneksel bir toplum, yenilikçi olduktan sonra medeniyete daha yakınlaşmış olmaz mı?

– Sizi bazen mutaassıp, bazen tarafsız ve bazen de taassup düşmanı olarak görüyorum; bazen de adeta bütün insanî ve felsefî konuları, kendi inançlarınızı ispat etmek için tevil ediyorsunuz, bazen bir insan veya ekolü tanıtırken kendi inanç ve duygularınızı unutuyorsunuz, hatta onun taraftarı oluyorsunuz, Buda'dan bahsedince hiç şüphesiz ona aşık oluyorsunuz; bazıları, halkın Budist olmasından endişe ediyor. Spengler'i derslerinizde işleyince, adeta bir faşist kesiliyorsunuz, keza Hegel ve Sartre'da da öyle... Hatta İlimler Fakültesi'nde, sizin öğrencinizken birkaç hafta tam bir Taocu olduğunuzu görmüştük, yaşlı bağnaz ve bilinçli bir Lao-Tzu... Öbür hafta Konfüçyüs'u savundunuz, Lao-Tzu'yu eleştirdiniz, bütün bunları tam bir güçle ilimle, delille, inançla ve duyguyla açıklıyor ispat veya reddediyordunuz.

(Evet, hafta sonu yine "kendim" oluyordum, bu ikilik eğitimdedir; tevilde değil.)

– Siz, bir sosyalist misiniz?

– Nasıl hem Müslüman, hem de egzistansiyalist olabiliyorsunuz?

– Sizin, "Yeni kültür ve medeniyetin meydana gelmesinde en güçlü etken hicrettir, hicret vahşi insanı medenileştirmiştir. Her medeniyete bakacak olursak tarihi bir gerçek veya mitolojik olarak bir hicretten söz edildiğini görürüz!" tarzındaki görüşünüzde belirttiğiniz bu hicret, tam bir neden midir? Ayrıca asrımızda ve gelecek çağlarda da bu hicret, böylesine büyük bir rol üstlenecek midir?

– Din, İslam ve Şia hakkında söyledikleriniz ilerici, mantıklı ve kabul edilir şeylerdir, hiçbir aydın inkâr edemez; ama burada insan şöyle bir şüpheye düşüyor: Gerçek İslam sizin bu anladığınız İslam mıdır, yoksa büyük âlimlerin söylediği İslam mıdır?

– "Mercilik ve Ruhaniyet Teşkilatı" adlı kitabında bazı âlimler ve bilginlerce teklif edilen "Fetva Şûrası"nın kurulmasına onay veriyor musunuz?

(Olumludur, biz devrime muhtacız.)

– Siz imamete inanmıyorsunuz, Şia'nın inandığı gibi Ali'nin imameti konusunda bir nassın olduğunu kabul ediyor musunuz?

– Ayetullah Burucerdî hilafet ve imametin ayrılığına inanıyordu, siz de inanıyor musunuz?

– Sizin teknolojiye saldırmanız, bazılarının zihninde natüralist, eskiye tapan, maneviyat delisi ve doğu irfanı aşığı birisi olduğunuz zannını uyandırdı. Halbuki geri kalmış ülkeler, bir an önce teknolojik düzeye ulaşmalıdırlar, sizin idealiniz olan toplum nasıl bir toplumdur?

– Siz, uzmanlaşmayı eleştiriyorsunuz, öte yandan kabul edeceğiniz gibi çağdaş ilmin ve yaşamın ilerleme nedeni bu uzmanlaşmadır. Bugün artık eski anlamıyla filozof veya akli ve nakli ilimlerin tümünü kuşatan bir kimse ne mümkündür ne de faydalı...

– Anlaşıldığı kadarıyla siz Massignon'un etkisi altında kalmışsınız, hatta onun yetiştirdiği bir kimsesiniz, hangi fikir ve inançlarınızı ondan aldınız. Cümleleriniz bir okuyucunun kontrol edemeyeceği kadar uzun ve karmaşıktır, halbuki bugün kısa ve açık cümleler beğenilmektedir.

– Sosyal sınıf bahsinde insanları "ekonomik sınıf" ve "itikadı sınıf" diye ikiye ayırmanız, uzun süre tartışılmıştır, ekonomik etken dışında başka bir etken de toplumda bir sınıf yaratabilir mi?

(Marksizm'in tezlerini ve sınıf tartışmalarını bir kenara bırakalım, toplumumuzun gerçeklerini ve tarihimizi araştıralım, Des-

cartes'in deyimiyle "Rasez la table", "Kitabı kapatalım", koyunun işkembesini araştıralım, hafızayı unutalım, gözümüzü açalım; İran, Irak, Mısır ve Afrika'daki seyitler kapitalistleşmiş, büyük mal mülk sahipleri olmuş, hatta hükümeti, kudreti ve hilafeti ele geçirmişlerdir, acaba çok zengin oldukları için mi seyit oldular, yoksa seyit oldukları için mi zengin oldular. Eski İran'da ve Ortaçağ'da büyük toprak sahipleri din âlimleriydi; toprak sahibi oldukları için mi din adamı oldular, yoksa din adamı oldukları için mi toprak sahibi oldular?)

– Sizin inandığınız şekliyle Hümanizm... (Bir tür egzistansiyalizm olarak, beşeriyet objektif gerçeklik türünden bir şey değildir ki ona dayanalım. İnsanlık, yaratılış çabasında olduğumuz bir gerçekliktir. İnandığımız hümanizm budur ve bu hümanizm, bize göre dine aykırı değildir, hatta dine ulaşma yoludur!)

– İnandığınız beşerî vahdet, öze dönüşe aykırı değil midir?

– Bir üniversite hocası olarak İran'ın günümüzdeki üniversiteleri hakkında ne gibi önerileriniz ve eleştirileriniz var?

– Cevap: Sadece bir teklifim var?

– *Nedir?*

– Medreseler hakkında da söylediğim öneri.

– *Hangisi?*

– Kapanması.

– Muhammed'in iddiasının hakikatine, vahyin gerçeğine ve Kur'an'ın ilahî bir dil olarak asaletine neden inandınız diye soracak olursak cevabınız nedir?

– *Kalıtım ve çevrenin dinî inançlarınız ve duygularınız üzerinde etkili olmadığından emin misiniz?*

– İslam Bilim kitabınızın birinci ve ikinci baskılarındaki İslam farklıdır, bir iki yıl içinde bile zihninizdeki İslam'ın esasları böylesine değişiyorsa şu anda asıl İslam olarak inandığınız gerçeklere nasıl güvenebiliriz? 1968 ile 1970 yılı arasında, İslam

böylesine fark ediyorsa 1970 ile 622 yılı arasındaki İslam'ın veya 2000 ile 3000 yılı arasındaki İslam'ın değişmeyen bir gerçek olduğunu nasıl iddia edebilirsiniz?

– İran ve dünyadaki şairlerden, Firdevsî, Hafız, Sadî ve Mevlana'dan hangisini tercih ediyorsunuz?

– Yeni şiiri bir ilerleme olarak mı yoksa bir hastalık olarak mı görüyorsunuz?

(İlerlemenin göstergesi olan bir hastalık!)

– Yenilikçilerden kimi ciddiye alıyorsunuz?

– Size göre, çağdaş Farsça nesir yazısı, edebiyat tarihinde kendine özgü bir yer açmış mıdır?

– Acaba şu anda aydınlar, kitap okuyanlar ve konuşanlar arasında var olan ciddi yazarların değerlendirmesini ve sınıflandırmasını kabul ediyor musunuz?

– İslam bir ideoloji midir yoksa zengin bir kültür müdür?

(Bu gün İslam'ı zengin bir kültür değil bir ideoloji olarak düşünmek gerekir. Cündep bin Cünade adlı bedeviden başlayıp Ebuzer İslam'ına, yani doğrudan Allah'a, Muhammed'e ve Kur'an'a ulaşmak gerekir. Ama eğer İslam kültüründen başlayacak olursak Seyyid Murteza'ya, Ebu Hanife'ye, İbn-i Sina'ya ve Molla Sadra'ya ulaşırız.)

– Hangi yoldan?

– "Gidilmiş" yoldan! Ebuzer'in gittiği yoldan... Herkes dinî ilimleri kültür sanıyor, elbette ondan yardım almak gerekir; dayanmak değil. Bir metot gerekir, bir mütefekkiri tanımanın yolu, fikrini ve biyografisini bilmekten geçer. İslam'ı tanımanın yolu ise Kur'anı ve tarihi bilmekten geçer. Bu ikisi de İslam kültüründe meçhul kalmıştır, Aristo mantığını ve câhilî tabiat ilimlerini okuyorlar, medeniyetlerin tarihini ve değişimini biliyorlar, halbuki her dini tanımanın bir metodu vardır, Allah'ı, Peygamber'i, kitabı, Peygamberin terbiye ettiğini ve Medine'yi özüyle değil, şekliyle tanıyorlar.

– Siz aşırı âhiret eğilimlerinin, aristokrasinin ve zenginler sınıfının ürünü olduğunu söylüyorsunuz. Sizin bu yorumunuz sosyalistlerin sanat, edebiyat ve felsefedeki inançlarına benziyor, ayrıca tarihi gerçeklerin de sizi desteklediğini iddia ediyorsunuz, size göre Çin, Hint ve İran'daki Peygamberlerin hepsi şehzade ve eşraf takımındandı. İbrahimî dinler ise genelde çobanlardan, fakirlerden ve mahrumlardan oluşuyordu. Ama Konfüçyüs zengin olduğu halde dünyacı, Mesih ise mahrum ve İbrahimî sınıftan olduğu halde âhiretçi, İslam Peygamberi ise her iki boyutuyla dünyacıdır.

– Siz hem tarihte hem de dinlerde tekâmüle inanıyorsunuz. Hatta Peygamber'in şahsında bile... O halde Peygamberin sünnetini, bütün zaman ve mekânlar için inanç ve amel sahasında nasıl örnek kabul edebiliriz? Sünnet bizzat Peygamberin sözleri ve davranışları değil midir?

– Siz, Âdem'in yaratılış hikâyesinden klasik Yunan hümanizminden, materyalist hümanizm rönesansından, egzistansiyalizmden ve nihilizmden daha asil, yüce ve ilerici hümanizm iddiasında bulunuyorsunuz. Ama Allah'a tapmak, ibadet, ilahi iradeye itaat, dinî hüküm ve kanunlara ve transandantalizme bağlılık, insanın özgürlüğünü, istiklalini ve asaletini sınırlamıyor mu? Allah'a, dünyanın merkezi insanüstü bir varlık ve âlemin sultanı olarak inanmak, insan ve yaratılış hedefleriyle uyuşuyor mu?

– İslam'da tarihe ve İslam'ın kendisine zarar vermeden içtihat kapısı her dönemde girilebilecek kadar açık mıdır?

– Ben en nefret ettiğiniz filozofun Hegel ve Spengler olduğunu zannediyordum; ama bazı yerlerde onları dayanak yaptığınızı, hatta övdüğünüzü görünce şaşırdım! Halbuki siz mutlak idealizm çerçevesinde şiddete karşısınız, faşizme düşmansınız, seçkincilikten ve ırk üstünlüğünden nefret ediyorsunuz.

– Siz, tarih, dinler, resim sanatları, müzik ve çağdaş mimarlık hakkında konuşurken insan çok büyük bir bilginizin olduğunu sanıyor, bu sahada eğitim gördünüz mü? Musıki, ressamlık, heykeltıraşlık ve diğer güzel sanatlarla yakın bir ilginiz var mı?

– İslam'da müziğin haram olduğu söyleniyor hatta bazı âlimlerimiz, bu yüzden radyoyu haram kılmışlardır, sizin buna inanmadığınız anlaşılıyor.

– Kıyamette bazı insanların eşek, bazılarının inek, bazılarının domuz, bazılarının horoz, bazılarının köpek ve bazılarının da maymun şeklinde haşr olunacağı söyleniyor doğru mudur?

(Evet, insan bu dünyada ne ise o dünyada da odur.)

– Siz, hayat ve ruh adında iki dine inandığınızı söylüyorsunuz, din, ferdî ve içsel bir yoldur, hayat dini ise dış âlemle ilgilidir, içi ve dışı, ferdi ve toplumu ruh ve hayatı birbirinden ayırmak mümkün müdür?

– Dinlerin ve tarihteki Peygamberlerin sosyal sınıflar esasınca sınıflandırılması tarihsel ve sosyolojik açıdan doğru olduğu gibi büyük bir buluş da sayılmaktadır, özellikle inanç açısından maddeci sosyologların dediği gibi, dinlerin, vahyin ve ilahî iradenin değil; toplumun, zamanın, sınıfsal şartların tepkisinin bir ürünü olduğu düşüncesini insanda doğurmaktadır.

– Peygamberleri sınıflandırırken İslam Peygamberini mahrum ve ezilmiş sınıftan saymışsınız, halbuki O seçkin, zengin ve tacir bir kabiledendi. Kureyş ve aristokrat aile.

– Size göre İslam ülkelerindeki aydınların başarısız olmasının asıl nedeni nedir?

– Siz dış etkenlerin mi, yoksa iç etkenlerin mi çöküşe neden olduğuna inanıyorsunuz. Yeni bir neslin dirilişi için sömürgeciliği kovmak gerekli değil midir?

1951-1958 yıllarında Öğrenciler Derneğini tesis ettikten sonra orada verdiğiniz "Vasıta Mekteb" derslerinize katılıyordum. O zamanlar daha çok felsefi idiniz, şimdi ise her şeye, hatta dine bile sosyolojik açıdan bakıyorsunuz, bu değişiklik, seçtiğiniz sosyoloji ve tarih dalından dolayı mıdır yoksa felsefe, mantık ve kelama bakış açınızdan mı?

– Siz 17-18 yıl önce İran'da ve dışarıda yaptığınız faaliyetlerde hep "öze dönüş"ten söz ediyordunuz, 1960 yılında Fransa'da

yazdığınız "Neye Dayanmalıyız" kitabında, "öze dönüş!" diye cevap veriyorsunuz. Size göre Eme Sezer, Nirre, Senkure ve Fanon gibi siyah medeniyeti ve yerli kültürü ihya etmeye çalışan, geleneğe dayanan Afrikalı aydınlar ile aynı saflarda mısınız?

– Biz İranlılar iki farklı kültüre sahibiz, yani iki "benlik"e... Biri eski kültürümüz, diğeri de İslami kültürümüz... Hangisine dönelim?

– Acaba bu fikir bir tür nasyonalizme varmıyor mu?

– Acaba öze dönüş ve yerli kültürü ihya hareketi, uzağa atmamız gereken aşağılık ve çürümüş toplumsal ve siyasi geleneklere ve irticaya davet değil midir?

– Sizin oldukça güzel, yeni ve seçkin bir diliniz var; ama uzun yıllar sizinle tanışmayan ve alışmayan kimselere anlaşılmaz ve bilinmez gelmektedir. Bazı yaygın kelimeleri bile başka anlamlarda kullanıyorsunuz ve bu karmaşıklığa, birçok yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır: "Dünyevileşme", "uhrevileşme", "insanın söz coğrafyası", "yani hiç", "de ki: kim?", "ta ki diyeyim ne?" ve "herkes hissettiği gibi vardır, var olduğu gibi hissetmez" gibi sözlerinizin anlamı nedir?

Yine, "akraba", "sevmek", "yalnızlık", "ayrılık değil kimsesizlik", "onsuzluk değil" gibi sözleriniz ne anlam taşımaktadır?

– Kevir'de özel bir şekilde anlattığınız S. Bodin kimdir?

– Kevir'de Claude Bernard'ı "Observatuar Bahçesi"nde tanıtıyorsunuz; ama Karula Grabar, S.Bodin ve Katib Yasin'i tanıyamadım.

– Siz "Kevir"de büyük bir dikkatle ecdadınızdan, hatta dedeniz allame Behmenabadî Daî'den söz ediyorsunuz; ama sıra babanıza gelince başka yerlere gidiyorsunuz. Hatta amcanız hakkında bile iki üç satır yazmışsınız, halbuki babanız sosyal açıdan büyük bir fikrî ıslahatçıdır ve bir ekol sahibidir, asrımızda yeni bir hareketin mucididir, bana göre siz de onun mektebinin terbiye ettiği en azından etkilediği birisisiniz, bu yüzden ondan da söz etmenizi bekliyorduk. Dolayısıyla hiçbir iş yapmadan, eser bı-

rakmadan bugün de aramızdan giden kimseler yerine, daha çok onu tanımamız gerekir.

– Halkın büyük filozof hakkında dediklerini nakletmeniz sizden beklenilecek bir şey değildi.

– Size göre insan; tabiat, tarih, toplum ve benlik adında dört zindanın esiridir, bilinciyle tabiatın, tarihin ve toplumun esaretinden kurtulabilirler; ama insanın kendi benlik zindanından nasıl kurtulacağını belirtmemişsiniz?

– Acaba ilim insanı tabiat zindanından kurtarabilir mi? Halbuki insan tabiattadır, tabiatla yaşıyor ve kendisi de tabiat determinizmin bir ürünüdür. Hayatı, varlığın paraziti ve tabiatın kanunudur.

– Çoğu Kur'an müfessirleri ve bütün İslam âlimleri, ailenin asaletine ve başka bir tabirle yüce soylara, temiz rahimlere inanmaktadır, özellikle Peygamberler, İmamlar ve hepsinden önemlisi ortak bir görüşleri vardır. Hatta kendi babanızın "nübüvvet soyu" başlığı altında özel bir görüşü vardır; ama siz bu görüşü reddediyorsunuz. Kur'an müfessirlerinin ve mütercimlerinin aksine Azer'in -put yapan biriydi- putları kıran İbrahim'in amcası değil, babası olduğunu söylüyorsunuz. Bunu bir kusur olarak değil, aksine üstün bir fazilet olarak sayıyorsunuz. Abdulmuttalip ailesinden çıkan İslam Peygamberine de bu bakışla bakıyorsunuz. Bunu, insan, toplum, tarih ve tabiata hâkim olan doğal bir kanun sayıyor ve diyalektik ilkesiyle mukayese ediyorsunuz, acaba bu tür yorumlar büyük Peygamberlere hakaret değil midir?

Ayrıca İslami ve dinî bir konu olan bu meseleyi, Marksist materyalizmimin diyalektik mantığıyla izah etmek doğru mudur?

– Zalimlerin dinden söz ettikleri ve dini gelenek ve dile dayandıkları bir zamanda sizin dine dayanmanız onların menfaatine değil midir?

– Acaba savunma şöyle dursun bizzat dinle savaşmak din elbisesine bürünen zalimlerle de savaşmak demek değil midir?

SEKSENBİRİNCİ BÖLÜM

Şeriati: Ben kendime illa da bir marka vurmak zorunda değilim, eğer birileri bu resmî kavramlar vesilesiyle insanları tanıyor ve hükmediyorsa, benim kendimi ona tanıtmamın ne faydası vardır? Toplumsal, sınıfsal, ferdî mülkiyet, düşünce türü, toplumculuk, sınıf sömürüsü, kapitalizm, feodalizm, burjuvazi, sağ veya sol kesimler hakkındaki görüşünü tarihi bir görüş sayan ve bu meseleler hakkında hüküm vermek istediği kimselerin düşünce ve eserlerini ölçü alan birine cevap vermenin gereksiz olduğunu düşünüyorum. Ben, hiç kimseye gizli kalmayacak ve soru üretmeyecek bir tarzda çok açık izahlarda bulundum. Ben öyle aydınca lakaplara inanmıyorum, Müslümanım, İslamcıyım, Ebuzer'in has İslam'ı...

İzin verirseniz size bir soru sormak istiyorum.

(Öğrenciler): Buyurun.

Şeriati: Acaba Hüseyin bin Mansur Hallaç, itikadî açıdan dünyada Allah'ın varlığına inanıyor muydu? (Oradakilerin gülüşmesi!)

(Birisi): Sonuçta, bu arkadaşa cevabını vermediniz.

Şeriati: Adamın biri dostuna şöyle dedi: "Eteğimde gizli olan bu beş yumurtanın ne olduğunu, kaç tane olduğunu söylersen her beş yumurtayı da sana veririm."

Dostu: Herhalde o da beyefendinin kavmindendir,

(İtiraz eder bir halde): Ben gayb ilmine mi sahibim en azından bir ipucu ver.

Şeriati: "Dua Felsefesi: Mekteb-i Seccad" kitabında yaptığım şu dua senin bu sorunun cevabıdır: "Allah'ım materyalistlere ekonominin hedef olmadığını, dindarlara ise ekonominin esas olduğunu kavrat."

SEKSENİKİNCİ BÖLÜM

Varlığımızın hassas sınırlarını tespit etmek için "Biz neyiz?" sorusuna cevap vermeden önce "neler olmadığımızı" göstermemiz gerekir.

Materyalist değiliz.

Zira materyalizm, varlığı hedefsiz, şuursuz korkunç bir dar mekân kılmış; tabiatı kitap, hesap, bilgi, duygu ve ruhtan mahrum, soğuk bir leş saymış; hayatı anlamsız, insanı, sorumsuz, değerleri hayali; temizliği ve kirliliği, rezilliği ve erdemi eşit saymış, fedakârlık, sınırsız cömertlik ve şahadeti mantıksız görmüştür. Zira görmediği bir dünyada insan istediğini yapabilen ve istediğini seçebilen bir varlıktır. Hatta Dostoyevski'nin deyimiyle: "Eğer âlemde Allah yoksa her şey caizdir!"

Materyalizmin gözünde tabiat, Heidegger'in tabiriyle kimsesiz bir çöl; korkunç, dertsiz ve ölümcül bir sahradır. İnsan böyle bir çöle atılmıştır, insan ise iradesi özgür, cevheri anlamlı, hareketi idealist, fıtratı değerlerle dolu; ahlâklı, ilahî, şuurlu bir varlık olduğu için, bütün bunlara sahip olmayan madde âleminde kendini "yabancı" görüyor. İşte bu yabancılık, onu yalnızlığa itiyor ve sonunda ümitsizlik, boşluk, hiçlik, gereksizlik[108] ve ni-

[108] İşte felsefi materyalizm insanın asaleti, ideoloji, ahlaki değerler, toplumsal sorumluluk, ülkücülük, hakçılık, insanlar için mal ve canıyla fedakârlık, fakirliği seçme, dert ve inançları yolunda ölüm, hedef, mukaddesat ve kendi ideal şerefi söz konusu olduğu yerde en hayali idealizme düşmektedir, öyle ki insani değerler sosyal fedakârlıklar ve ideolojik gerçekler, birer put, zihni putperestlikler, bağnaz cahili dogmalar, özel tabular, dine benzeyen sihirbaz-

hilist duyguları kabarıyor. Neticede insanın esas oluşuna, hümanizme varıyorlar ve burada da insanlık, tabiat âleminde bir asalete sahip değildir. Mecburen âlemin gerçeğinde, varlığın içinde yani insan zihninin dışında, hiçbir dayanağı olmayan iman, ülkü ve değerlere sarılıyorlar, işte bu yüzden materyalizm sonuç olarak nihilizme düşüyor. Başıboşluğa, felsefi gereksizliğe ve karanlık bir dünya görüşüne duçar kalıyorlar. Bunun amele ve ahlâka yansıması sonucunda da serseriliğe, ülküsüzlüğe, tüm değerlerin hayalleşmesine; mukaddesatın, cihadın, idealin, hakkın, hakikatin, ahlâki değerlerin ve sorumluluğun yokluğuna maruz kalıyorlar. Doğal olarak âlemde belli bir ölçü ve düzenin olmadığı ve insanın kendini bir görenin ve bilenin karşısında sorumlu hissetmediği ve ince bir muhasebeye tabi tutulacağına inanmadığı zaman, Hafız'ın deyimiyle dünya ve içinde olan her şey, bir hiç olmaktadır. Bu dünyada insan, sadece yaşamayı düşünür. Bu dünyada sadece zevkleri, içgüdüleri, tabiatı görür ve bu esas üzere insanın felsefesi de sadece ihtiyaçları üzere kurulur. Medeniyeti buna bağlı olarak sadece ilerlemeyi genişlemeyi, nasiplenmeyi, refahı, lezzeti öngörür ve sonuç olarak teknolojiyi, iktisadı, bireysel, toplumsal veya ulusal üstünlüğü; sömürgecilik, emperyalizm, askerî güç, kapitalizm, ideolojik kültür ve sanat yoluyla elde etmeye çalışır. Tüketimde sonsuz bir çeşitlemeye modacılığa ve cinsel özgürlüklere, oyunlara, eğlencelere, süslenmelere yönelir, insanlık toplumu para, güç ve seks esası üzere kurulur.

Marksist değiliz.

lıklar haline geliyor, insan dışında varlıksal bir dayanağı ve evrensel bir üssü olmayan materyalizmde halkçı ideolojiler ve devrimci edebiyat duygusallık seviyesine düşüyor. Egzistansiyalist ahlakın seçerek, Marksist komünizmin ise yaratarak lezzetlerden, menfaatlerden ve maddi hayattan fedakarlığa davet ettikleri değerlerde "Niçin?" sorularına cevap verilmesi gereken yerlerde, artık realist ilmi mantığını ve materyalist dünya görüşünü gizliyor. En latif şiirlere en ince manevi duygulara sarıyor, mutlaklaşıyorlar. Nitekim bizzat kendileri şöyle diyor: "Şehadet hakkında teistler "Niçin?' ve "Nasıl?" diye düşünüyorlar!" Realist ve ilmi bir ideolojinin nedenlerden kaçması ve soru sorulmasına karşı çıkması ilginçtir.

Zira Marksizm materyalizme dayanır ve biz materyalist değiliz.

Marksizm, dünya görüşünde, felsefi antropolojide, hayata maddi gözle bakar, insanın manevi fıtratını ve yüce cevherini reddeder, burjuvaziyle aynı çizgiye gelir. Marksizm, bakışın maddeci varisi ve asrımıza hâkim olan burjuvazi sınıfının ruhudur, biz bütün boyutlarıyla burjuvaziye yabancıyız. Biz sadece iktisadi ve sınıfsal düzende değil, bütün alanlarda burjuvaziyle karşı karşıyayız. Marksizm'in öngördüğü materyalist sosyalizmde devlet, bir kapitaliste dönüşmektedir, insanlar ise işçiye. Gerçekte devlet efendi, millet ise köle olmaktadır. Marksizm, bir sınıf olarak burjuvaziyi reddetmesine rağmen bir toplum olarak yaymaya çalışmaktadır. Halbuki biz bunu, hem şekil hem muhteva, hem ekonomik hem kültür, hem ahlâk hem felsefe, hem dünya görüşü hem antropoloji, hem davranış tarzı ve hem de değerler açısından, dünya görüşü, hasleti, ruhu, şahsiyeti ve kendine özgü yöntemi sebebiyle reddediyoruz, bütünüyle yok etmek istiyoruz. Burjuvazi sınıfının bu duvarını yıkarak bütün sınıfları, grupları ve toplumsal kesimi bu bataklığa gömmek isteyen, bütün işçi ve köylüleri kirli burjuvazi hayatına sürükleyen Marksizm ile, görevi bu bataklığı kurutmak isteyen İmamet arasında büyük bir fark vardır.

Bu yüce yüksek duvarların gerisinde kapalı bir harem var, bir avuç insan kızgınlıkla bu duvarları yıkarak o özel haremi millîleştirmek istiyor, demokratik bir harem haline getirmeye çalışıyor. Tüm halkı meyhanelere sürüklüyor; ama İslam Ümmeti bu kaleyi kökünden sökmek ve tağutların başına yıkmak istiyor. Bu zalim kâfirlerin mezarı üzerine Allah'ın iyi kulları özgürlük, eşitlik ve aşkı bina etmeye çalışıyor, burjuvazi sınıfına da karşıdırlar, bu savaşta yalnız değildirler; zira Karun'un hayatına özenmekle, onu utanç saymak bir değildir, işte bu temel bir özelliğin ve çelişkinin ürünüdür, bu ise içinde büyüttüğü aşkın göstergesidir.

Materyalizm, halkı burjuvalaştırma ekolüdür. İslam ise burjuvaziyi halklaştırmaya çalışıyor; bu ikisinden hangisi gerçek dev-

rimdir? Bugün artık Marksizm -veya devletçi materyalist sosyalizm- kapitalizm ve burjuvazi demektir. İnsanı ahlâken maddeci, fikren donuk, ruhen ise itaatkâr kılmaktadır. Bu, teorik bir görüş değildir, aksine incelenmiş objektif bir gerçekliktir. Materyalizm de faşizm gibi katı ve çirkindir; hem kapitalist pazarların iğrençliğine ve hem Ortaçağ mahkemelerinin zulmüne ve boğuculuğuna sahiptir.

Toplumdaki tüm halkın, varlıkta eşit olması ile yoklukta eşit olması arasında fark vardır, başka bir ifadeyle, bir olumlu ve bir de olumsuz sosyalizm vardır. Asırların zalim devletlerinin tecrübeleriyle donanmış akıllı halkımızın tabiriyle, devletten beklediği tek adalet zulümde eşitliktir. Bu adalet zulmün herkese eşit dağıtılmasıdır.

Marksist değiliz, zira:

Hem akli delil açısından, hem de tarihin ve tecrübenin tanıklığı üzere geçmiş tüm dönemlerde tüm milletler ve kültürler arasında sürekli tevhidin, din ruhunun, ahlâk felsefesinin, sorumluluğun, takvanın ve hakkı çiğnemekten sakınmanın karşısında hevaperestlik, serserilik, tecavüz yer almıştır. İnsanlara hizmet, fedakârlık, halka yardımcı olmak, mazlumun derdine ortak olmak, fakirlerin elinden tutmak, maneviyata yönelmek, fazilet, hayır, güzellik, amellerinin neticesinden korkmak, aşağılıklardan sakınmak gibi güzel sıfatların karşısında, hep kötü sıfatlar yer almıştır. En temiz çehreler, en takvalı yüzler, cihatlar, riyazetler, fedakârlıklar ve tarihteki şahadetler, hep bu imanın ürünüdür. Materyalizm, kötülük ve şehvetlerden başka hiçbir şey düşünmeyen ruhların, kasvetin, cinayetin, yağmaların, serserilerin ve leşlerin felsefesidir. Onlar, her ilkeyi, sorumluluğu, bağı, değeri, hareketi ve saygınlığı alaya alıyorlar; kendi şeytanlıklarını tevil etmek için Allah'a inananlarla dalga geçiyorlar, hesap, kitap, tanrı ve âhiretin olmadığını söylüyorlar! Onlara göre ne varsa budur, "Fırsatı ganimet say, öp, iç, tut, bağla! Dünya, rüzgârdan ve efsanelerden ibarettir." teranesini söylüyorlar! Materyalistler ve Allah'a inananlar arasında iki ideolojik çelişki var-

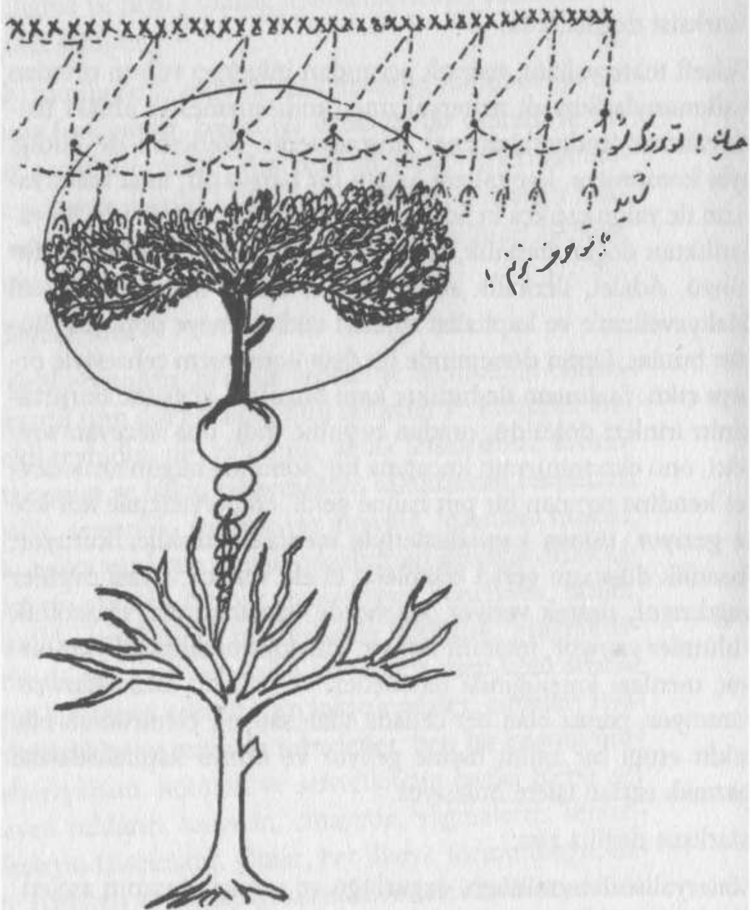
dır. Bunlardan biri Yezit'lerin serseriliğini ve zulmünü tevil etmektedir, diğeri ise fedakârlık mantığını ve Hüseyinlerin sorumluluğunu üstlenmiştir! Bizim kültürümüzde küfür, sürekli hakkı ezmekle, kendine tapmakla, saldırmakla ve bozgunculukla eş anlamlıdır; iman da kendi nefsini öldürmek, hakkı yüceltmek, sorumluluk ve ıslah fikrinde olmakla eş anlamlıdır.

Marksist değiliz; zira:

Felsefi materyalizm, mantık açısından inkılâpçı ruhun ortadan kalkmasıyla iktisadi materyalizme (komünizme) ve ahlâki materyalizme (individüalizme) düşmektedir. Herkesin de bildiği gibi komünizm, kapitalizm karşıtı bir harekettir; ama materyalizm ile yakınlaştıkça kendi düşmanının ahlâkını takındı. Bu yakınlıktan doğan hastalık, irin dolu bir foralizm hastalığına dönüştü. Adalet, ilericilik adına terk edildi ve neticede bireysel Makyavelizm'e ve kapitalist süjeleri taklit etmeye dönüştü. Bütün bunlar, Lenin döneminde ilk defa komünizm çehresiyle ortaya çıktı. Stalinizm ile birlikte kanı bozuldu, göğsüne burjuvazinin irinleri döküldü, oradan beynine indi, ona hezeyan söyletti, onu ekonomizmin kucağına itti, sonunda bugün artık devlet kendine tapınan bir put haline geldi, emperyalizmle kol-kola geziyor, dünya kapitalistleriyle menfaatçi ilişkiler kuruyor, insanlık düşmanı gerici rejimlerle el ele veriyor, siyasi övgüler yağdırıyor, destek veriyor, işkencede uzmanlaşıyor, ekonomik zulümler yapıyor, imanını satıyor, ideolojisini takas ediyor, birkaç menfaat karşılığında hareketleri ve halkları satmaktan çekinmiyor, parası olan her cellâda silah satıyor, Nemrud'un bile tekfir ettiği bir zalim haline geliyor ve dünya kapitalistlerine parmak ısırtan işlere bulaşıyor.

Marksist değiliz zira:

Materyalist determinizm, özgürlüğü ve sonuçta insanın asaletini ve sorumluluğunu yok ediyor. Halbuki biz insanı, tabiatın determinist nedenler silsilesinde bilinçli, özgür ve bağımsız bir etken olan tanrısal bir varlık olarak görüyoruz. Toplum, tarih ve insan, pratik ortaya koymakta, etkilemekte, değiştirmekte, yaratmakta ve öncülük etmektedir.

Ali Şeriati'nin çizdiği bir resim.

O, inançları uğruna bu yolu tercih etmişti. İnanç bütün hayatını kaplamış ve genç yaşta siyasi ve toplumsal olaylara karışmıştı. Onu bu yola inançları sürüklemişti. Bir an olsun yürümekten geri kalmadı, hiçbir engel ona mani olamadı. Hiçbir davet ve olay, onu bir an olsun tereddüde düşürmedi. Hikâyesi çok uzundur!
Siyasi suçluları ya acı çeksin de teslim olsun diye gurbete sürgün ederler ya da canı yansın diye zindana atarlar. O her ikisine de maruz kalmıştı, gurbette zindana atılmıştı.
Ama o gurbetten ve zindandan incinecek biri değildi, o kendine dönük biriydi, kendiyle barışık biriydi. Kendi içinde çoğul yaşayanlar hemşeriye ihtiyaç duymazlar, kendi içinde özgür olanlar, zindandan incinmezler. O, her iki konuda da tecrübeliydi. Kalabalığa muhtaç olan insanlar çok azdır. Kendi içinde hiç olanlar başkalarına, kalabalıklara gark olmaya çalışırlar. Zira orada hiçliklerini hissetmezler. Yalnız kaldıklarında dehşete kapılırlar; çünkü bir kişiyi bile hissetmezler, mutlak bir boşluk vardır onlar için! Onda peri yalnızlığı vardı. Kendi içinde yaşamayı çok iyi biliyordu. Kendisiyle yalnızlık hissetmiyordu, yalnızken daha fazla meşguldü ve etrafı daha kalabalıktı. Başkaları onu kendisinden alınca yalnız bırakmış oluyordu. Onun kendisi, kendi vatanıydı, kendi özgürlüğüydü! Gurbetteki bu zindan mahkûmu, kendisini kendi vatanında özgür buluyordu.

www.fcr.com.tr